

ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΝ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΚΟΝ
ΗΤΟΙ
ΠΕΡΙ ΦΥΛΑΚΗΣ ΤΩΝ ΠΕΝΤΕ ΔΙΣΘΗΣΕΩΝ
ΤΗΣ ΤΕ ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΝΟΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΚΑΡΔΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΟΙΑΙ ΕΙΣΙΝ ΑΙ ΟΙΚΕΙΑΙ ΤΟΥ ΝΟΟΣ ΗΔΟΝΑΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «**ΥΠΑΚΟΗ**»

2013

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

**Τῷ ὀσιοτάτῳ καὶ ἐλλογίμῳ ἀνδρὶ, κυρίῳ Νικοδήμῳ, τὴν παρὰ
Κυρίου χάριν καὶ τὴν παρὰ τῆς ἐμῆς ταπεινότητος ἐν Ἁγίῳ
Πνεύματι εὐχὴν τε καὶ εὐλογίαν.**

Οὐκ ἄρα πόρρω τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ καὶ πάνυ μοι δοκεῖ τῆς ἀληθείας καταστοχάσασθαι, ὁ τοὺς λαμπροὺς θρόνους, λαμπροὺς κρημνοὺς ὀρισάμενος· καὶ τὰ τῶν ἀξιωματῶν ὕψη καὶ δόξας, καὶ μεγαλεῖα, εἴτε τῶν θύραθεν ταῦτα τύχῳσιν ὄντα, εἴτε τῶν ἔσωθεν, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς, παγίδας, καὶ ἄρκυς, καὶ θήρατρα ὀνομάσας ὁ ἠθικὸς ἐκεῖνος Φιλόσοφος· ὅτι τοὺς ἅπαξ αὐτοῖς ἀλόντας, θλίψεσιν ἀδοκῆτοις καὶ πειρασμοῖς περιβάλλουσι. Τούτων ἐμοὶ τῶν λόγων, ὧ φίλ' ἔταϊρε, οὐ γνῶσις ψιλή, ἢ μόνης τῆς ἐπιφανείας τῶν πραγμάτων ἐπιλίγδην ἀντιλαμβανομένη, ἀλλ' αὐτὴ ἡ πείρα, ἢ μέχρι τοῦ βάθους ἐφικνουμένη κατέστη διδάσκαλος. Ἐχρίσθην γὰρ ἔγωγε τῷ μεγάλῳ καὶ τελειοποιῷ τῆς Ἀρχιερωσύνης χρίσματι· καὶ τοῦ ὕψηλοῦ τούτου θρόνου τῆς χάριτος ἐπέβην εὐθύμῳ ποδί, ἢ λέγεται, τὸν ποτάμιον περιφανῶς ἐμπεπορημένος Μανδύαν, τὸν πορφυροῦν καὶ περιχρυσον, ἐξηρημένους φέροντα τοὺς χρυσεούς καὶ ἱεροὺς Κώδωνας, ὡς ἂν τῇ τούτων ἠγῆ μείζον τὸ θάμβος ἐγείροιο, κατὰ τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας θεσπέσιον Κύριλλον. Καὶ τὸ κηρύκειον μετὰ χεῖρας βαστάζων, τὴν εἰρήνην τε ἀπὸ τούτου, ἀπὸ τίνος ὑπερτάτης περιοπῆς, ἢ ὡς ὁ θαυμάσιος Ἀββακοῦμ ὀνομάζει, θείας φυλακῆς τῷ λαῷ ἐπεφώνησα, τοῦ Ναοῦ παντός κατακροτουμένου, καὶ οἶονεὶ δονουμένου, τῇ τῆς πολυετίας βροντῶδει ἠχολογία. Καὶ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἀγίων εἰσέδυν, μεθ' ὅσης εἰπεῖν οὐκ ἔνι τῆς μεγαλοπρεπείας, καθάπερ ἄλλος Ἀαρὼν, περιβεβλημένος τὸν ποδήρη, καὶ τὴν κίδαριν φέρων, καὶ τὴν ἐπωμίδα περιθείς, καὶ τὸ λογεῖον τῆς κρίσεως ἐξαρτήσας, καὶ τὸ Ἐφουδ αἴρων. Καὶ τῷ θυσιαστηρίῳ δὲ προσέσχηκα, θύων τὴν ἀναίμακτον θυσίαν καὶ ὀλοκαύτωσιν, Χριστοῦ, τοῦ Μεγάλου, καὶ Θεοῦ, καὶ Ἀρχιερέως, καὶ Θύματος· τὰς χεῖρας τελειώσας ἐν Πνεύματι. Καὶ κατὰ τὸν Σαμουὴλ, προσάγων εἰρηνικὰς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ λειτουργὸς γενόμενος τῶν Ἀγίων, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Καὶ θεὸς Φαραὼ χειροτονηθείς, κατὰ τὸν Μωσέα, καὶ τοῦ νέου Ἰσραὴλ προστάτης καὶ νομοθέτης, Θεῷ ἐγγίζων, καὶ τῆς νεφέλης εἴσω χωρῶν, καὶ τῶν θείων Μυστηρίων ἐπόπτης τε καὶ μυσταγωγός. Ταῦτα δὴ τὰ ὑπὸ τοῦ θεολόγου Γρηγορίου ὑπερφυῶς μεγαληγορούμενα (Λόγ. α', γ', δ').

Καὶ ἵνα συνελῶν εἶπω, λαμπρὸν μὲν καὶ ἐπίφθονόν τι χρῆμα, τοῦθ' ὁ περιέκειμαί ἐστι τὸ ἀξίωμα. Πῶς γὰρ οὐ; οὕτω τοὺς πολλοὺς σφοδρῶς θέλγον, ὅσους δηλονότι σαίνειν οἶδε τὸ ἡδὺ τῆς αἰσθήσεως; (παραιτοῦμαι δὲ εἶπειν διὰ τὸ δύσφημον, ὅτι κἀκείνους, ὅσοι, οἷς δέ, κυαθότης καὶ τραπεζότης, νοῦν οὐκ ἔχουσιν. Οὐ γὰρ ἄν, εἶπερ). Τραχὺν δὲ ἄλλως, καὶ πρόσαντες, καὶ κραταιῶς ἀποθύμιον, τοῖς νοῦν ἔχουσιν. Ἰσασι γὰρ οὗτοι, καὶ μάλ' ἴσασιν, οὐκ ἀφορμῆς βίου, ἅπαγε ! ἀλλ' ἀρετῆς τύπον, τὴν τάξιν ταύτην, καὶ εἶναι, καὶ λέγεσθαι ἄ καὶ οὐδὲ ἀρχὴν ἀνεξέταστον ἄ πολλοῦ γε καὶ δεῖ ἄλλὰ λειτουργίαν ὑπεύθυνον, ἧς, ὅσον τὸ ὕψος, τοσοῦτος παροπηδεῖ καὶ ὁ κίνδυνος, κατὰ τὸν αὐτὸν πάλιν φᾶναι, θεολόγον Γρηγόριον (Λόγ. α').

Ταῦτ' ἄρα κἀγώ, τῷ κενῷ τουτωί καὶ ματαίῳ δοξαρίῳ ὁ κενὸς καὶ μάταιος, ὡσπερὲ τῷ δελέατι, περιχανῶν πρότερον, τῷ κεκρυμμένῳ νῦν περιεπάρην ἀγκίστρῳ ἄ καὶ τῷ προφανεῖ μέλιτι τοῦ βαθμοῦ προσπελάσας τὸ στόμα ἤδη πειρῶμαι τῆς ἐγκειμένης τῷ βάθει ἀψιθιῶδους πικρότητος. «Οἷμοι! ὅτι ἐπλούτησα ἐν κακοῖς (Ζαχ. ια' 13) καὶ κατεβλήνθην ἐν τῷ ἐπαρθῆναι» (Ψαλ. οβ' 11). Ταῦτα δὴ τὰ τῶν Προφητῶν. Καὶ καταβὰς ἀνέβην, καὶ ἀναβὰς κατέβην, τὰ ἀλλήλοις ἀσύμβατα. Οὐδὲ γὰρ ἔχω ὅ,τι καὶ φήσω, ὑπὸ ἀμηχανίας. Πειρασμοὶ γὰρ με πάντοθεν περιεστοίχησαν σφοδροῖ τε καὶ ἀλλεπάλληλοι ἄ καὶ δεινοῖς περιπέπτωκα, ὅσους ὁ βαθμὸς οὗτος, ἀπαραιτήτως μεθ' ἑαυτοῦ συνεφέλκεται. Τὸ δὲ μέγιστον τῶν δεινῶν, ὅτι καὶ θράττομαι ὁσῶραι τὸ συνειδός, τοῦτο μὲν, ἐφ' ᾧ μήπου τις λάθη τῶν ποιμαινομένων, ἧτοι δι' ἀβελθηρίαν ἀπειροῦ ποιμένος, οἷς τῆ ἀληθείᾳ ἐγώ, ἢ γοῦν καὶ διὰ τι ἀγνόημα τοῦ κατ' ἐμὲ βίου, παραπολούμενος, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανε ἄ καὶ τὰ τῆς ἀπωλείας ἐκείνου εἰσπραχθήσομαι δίκας, ὡς τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρός μου ἐκζητηθησομένου, κατὰ τὸν Ἰεζεκιήλ (κεφ. γ' 28). Τοῦτο δέ, ἐφ' ᾧ μὴ τὸ οὐαὶ πρὸς ἑμαυτὸν ἐπισπάσωμαι, ὡς μισθωτός, καὶ τὸ ἀξίωμα ἔργοις μὴ κοσμῶν τοῖς προσήκουσιν. Ἔφη γὰρ που ὁ πολὺς τᾶ θεῖα καὶ μέγας Βασίλειος ἄ «Οἱ τὸ παρὸν διώκοντες, καὶ οὐ πρὸς τὸ μέλλον ἐνατενίζοντες, μισθωτοὶ καὶ οὐ ποιμένες εἰσὶ ἄ καὶ νῦν μισθωτοὶ πολλοὶ δοξαρίου δυστήνου τὴν ἑαυτῶν ζωὴν ἀποδιδόντες» (Λόγ. εἰς τὸν μάρτ. Μάμαντα). Καὶ ἀλλαχοῦ ἄ «Εἴ τινες προστασίας ἐκκλησιαστικῆς ἐπειλημμένοι, μὴ κοσμῶσι τὸ ἔργον τῆ πρεπούση τῷ ἐπαγγέλματι πολιτεία, καὶ τούτοις οὐαὶ». Ἔφη δὲ καὶ τις τῶν σοφῶν, διὰ στίχων ἰάμβων, ταῦτα :

Οἱ τοὺς θρόνους φέροντες ὠραϊσμένους,

Καὶ ταῖς ρεούσαις ἐξοχαῖς ἐπηρμένοι,

Σκοπεῖτε τὴν ἄφυκτον ἐσχάτην δίκην,
Ὡς οὐδὲν αὐτὴν οὐδαμοῦ παραδράμοι.

Ὑπὸ τούτων τοίνυν ἀπάντων ὁσημέραι κατατεινόμενος, καὶ τοῖς λογισμοῖς προσπαλαίων, μονονουχὶ τὸ ζῆν ἀπολέγομαι, καὶ τὰ τοῦ Δαβὶδ ἐκεῖνα συνωθοῦμαι βοᾶν πρὸς Θεόν· «Εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα, καὶ ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν» (Ψαλ. ξε΄ 30). Ὅθεν καθάπερ πλοιάριον, ἄπειρον ἔχον τὸν κυβερνήτην, ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους ἀπειλημμένος, καπὶ τοσοῦτον ταῖς ἀντιπνοαῖς τῶν ἀνέμων, καὶ τοῖς βιαίοις κύμασι τῶν πειρασμῶν πανταχόθεν προσαρασσόμενος, ὥστε τοῦ πηδαλιουχεῖν ἀπειπάμενος, ὅλον ἑμαυτὸν τῇ φορᾷ τῶν ροθίων ἐκδοῦναι, ἥπερ ἂν ἄγωσι, ταύτη καὶ φέρεσθαι, πρὸς σὲ τὸν ἐμὸν συγγενῆ, καὶ φίλτατον ἔγνων ἀποβλέπει Νικόδημον, τὸν ἐν τῇ γειτονεύουσῃ ταύτῃ ἐρημονήσῳ, ὡς ἐν ἀκυμάντῳ λιμένι, τὸν ἡσύχιον καὶ ἀπράγμονα βίον ἀσκοῦντα, καὶ τὴν πεζὴν στέργοντα φιλοσοφίαν, καὶ κάτω μένουσαν. Σὸν δ' ἄρ' ἂν εἴη, καὶ τῆς ἐν σοὶ καλλιότης, μὴ περιῖδεῖν τὸν προσγενῆ ἀβοήθητον, ὥσθ' ὑποβρύχιον γενέσθαι τοῖς κύμασιν, ἀλλὰ χεῖρα ὀρέξαντα τῷ κλυδωνιζομένῳ, ἐξ οὐρίας ποιῆσαι τοῦτον πλεῖν. Καὶ ταῖς τῶν σοφῶν σου λόγων συμβουλαῖς τε καὶ ὑποθήκαις, ἐμέ τε πρῶτον τὸν ποιμένα βελτιῶσαι, καὶ δι' ἐμοῦ ἅπαν τὸ λογικὸν τουτὶ ποιμνιον, ὅπερ, οὐ πρέσβυς, οὐδὲ Ἄγγελος, ἀλλ' αὐτότατος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος περιεποιήσατο. Εἶγε, ὡς φησιν ὁ Σειράχ· «κατὰ τὸν κριτὴν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, οὕτω καὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτοῦ· καὶ κατὰ τὸν ἡγούμενον τῆς πόλεως, πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτήν» (Σειράχ α΄ 2). «Λύχνου γάρ, καὶ ὀφθαλμοῦ, κατὰ τὸν εἰπόντα Θεολόγον, τῆς Ἐκκλησίας ὄντος τοῦ Ἐπισκόπου, ἀνάγκη πᾶσα ὥσπερ ἐκεῖνου, καθαρῶς μὲν ἔχοντος, ὀρθῶς ἄγεσθαι καὶ τό σῶμα· μὴ καθαροῦ δὲ τυγχάνοντος, οὐκ ὀρθῶς. Οὕτω δὴ καὶ τῷ προστάτῃ τῆς Ἐκκλησίας, ὁποτέρως ἂν ἔχη, ἥτοι συνδιακινδυνεύει ἢ συνδιασώζεται τὸ ὑπήκοον» (Ἐπιστ. πρὸς τοὺς ἐν Καισαρεία).

Οὐκ αἰσχύνομαι δὲ ζητῶν συμβουλὰς. «Ἐπεὶ περ ἀσυμβούλευτος ἄνθρωπος πλοῖόν ἐστιν ἀκυβέρνητον, ὡς ἔτυχε ταῖς φοραῖς τῶν πνευμάτων ἐκδεδομένον, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον. Καὶ ὅλως, ἱερὸν τι χρῆμα ἢ συμβουλή, κατὰ τὸν εἰπόντα· γνώμης ἔνωσις ἀγάπης καρπὸς ταπεινοφροσύνης ἀπόδειξις ἀλαζονεία γὰρ δεινὴ, τὸ μηδενὸς οἶεσθαι χρήζειν, ἀλλ' ἑαυτῷ προσέχειν, ὡς μόνῳ τὰ κράτιστα συμβουλευσασθαι δυναμένῳ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σολομών, νῦν μὲν φησιν, «οἷς μὴ ὑπάρχει κυβέρνησις, πίπτουσιν ὡς περ φύλλα, σωτηρία δὲ ὑπάρχει ἐν πολλῇ βουλῇ»

(Παροιμ. ιη΄ 13) · νῦν δέ, «ἀδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις ὀχυρὰ καὶ ὑψηλὴ · ἰσχύει δὲ ὥσπερ τεθεμελιωμένον βασιλείον» (Παροιμ. ιη΄ 19). Λέγει δὲ καὶ ὁ Σειράχ · «Ἄνευ βουλῆς, μηδὲν ποιήσης» (Σειρ. λβ΄ 20). Χάρισαι τοιγαροῦν ἡμῖν τοῖς οὕτω ποθοῦσι διὰ τῶν γραμμάτων σαυτὸν, καὶ τῆς σῆς γλυκείας γλώττης ταῖς καλαῖς ἐπφδαῖς τε καὶ ἰγῦξι, τὸ τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἀνιώμενον παραμύθησον. Πείθομαι γάρ, ὅτι «κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνῶν μου, αἱ παρακλήσεις μου εὐφρανοῦσί μου τὴν ψυχὴν» (Ψαλμ. νγ΄ 19). Ἦ τε παρὰ τῶν σῶν λόγων δρόσος, ἴαμα ἔσται ἐμοί, καὶ τῷ ὑπ’ ἐμοὶ τελοῦντι λαῷ (Ἡσ. κς΄ 19). Καὶ οἱ κλονούμενοι διαλογισμοί μου ἐν τῇ σῇ βουλῇ τὸ πάγιον ἔξουσι, κατὰ τὸν εἰπόντα · «διαλογισμοί, ἐν βουλῇ στερεοῦνται» (Παροιμ. κ΄ 29). Ἐρωμένον σε διατηροίη ὁ Κύριος, ἀναβάσεις ἱερὰς ἐν τῇ καρδίᾳ διατιθέμενον, ἐκ δυνάμεώς τε εἰς δύναμιν πορευόμενον, καὶ ὄλω πήχει, ἢ λέγεται, βασιλικῷ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενον, ἕως ἄν, κατὰ τὸν Ἰσαὰκ προβαίνων, «μέγας γένη σφόδρα» (Γεν. κς΄ 13) καὶ καταλάβῃς τῶν ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον.

Ἀπὸ Κύμης τῆς ἐν Εὐρίπῳ
ὁ ὑπὲρ σοῦ εὐχέτης πρὸς Θεὸν καὶ σοὺς ἐξάδελφος
Εὐρίπου ΙΕΡΟΘΕΟΣ

**Τῷ Πανιερωτάτῳ ἔλλογιμοτάτῳ τε, καὶ Σεβασμιωτάτῳ μοι
Δεσπότη ἀγίῳ Εὐρίπου, κυρίῳ Ἱεροθέῳ,
τὴν δουλικὴν προσκύνησιν.**

Χελιδῶν μὲν μία ἢ ἀηδῶν, ἕα, ἢ παροιμία φησὶν, οὐ καθίστησιν. Ἐμοὶ δὲ ἀρτίως τὰς ἐν Ἄθῳ καταλιπόντι διατριβάς, καὶ συνάμα τῷ Ἄθῳ, ἅς ὁ Ἄθως ἀηδόνα τρέφει πολλὰς καὶ καλὰς, καὶ τὸ ἔρημον τοῦτο καὶ δεινῶς αὐχμηρόν τε καὶ ἄνυδρον ἤδη παροικοῦντι νησίδριον, ἐν ᾧ, οὐχ ὅπως ἀηδῶν ὄπται ποτε, ἀλλ’ οὐδὲ χελιδῶν δύναται νεοττεύειν, πληοῦ οὐχ ὑπάρχοντος, οὐδ’ ὅσος ἀπόχρη εἰς κατασκευὴν καλιᾶς. Καὶ ἄλλου μὲν τῶν ὠδικῶν οὐδενός, γρηῶν δὲ καὶ μόνων, τῶν οὕτως ἐπιχωρῶς καλουμένων, ἐνηχουμένῳ. (Ὅρνεα δ’ αἱ γρηῆς ἰχθυοφάγα, αἰγιαλοῖς καὶ παραλίαις πέτραις ἐνδιδαιτώμενα, νυκτινόμα, καὶ φωνὴν ἀπηχῆ ἀφιέντα, τοῖς

κλαυθμηρισμοῖς τῶν νηπίων προσεικουῖαν). Ἡ τῆς θεοσόφου σου ἐμμελείας ἱερολόγος ἐπιστολή, ἀντὶ πολλῶν χελιδόνων, τορὰ καὶ παρακεκομμένα τηρεύσασα, καὶ ἀντὶ πολλῶν ἀηδόνων, γοργογλυκόστροφον μέλος ἰτύσασα, ὅλον ἦκε τὸ ἔαρ, καὶ τὰς τοῦ ἔαρος χάριτος φέρουσα. Ἦν ἐγὼ θαμινῶς ἀναγινώσκων, ὑπὸ ταῖς ἐνταῦθα συνηρεφέσι κέδροις ἐνεαρίζω. καὶ γε κατακηλούμενος τὰς ἀκοάς, ἐντεῦθεν μὲν, τῷ κάλλει καὶ ὕψει τῶν νοημάτων, ἐκ τῶν ἀδύτων τῶν ἱερῶν λογίων καὶ τῆς θεολογικῆς σειρῆνος παρελιημμένων ἐκείθεν δέ, τῷ ἐπαγωγῷ τῆς συνθήκης καὶ θελκτηρίῳ, καὶ τῷ ἀνθηρῷ καὶ εὐσήμεῳ τῶν ὀνομάτων. Βαβαί ! ὅσων μὲν ἰύγγων, ὅσων δὲ μουσικῶν στροφάλων, ὑπνηλὰ τοῖς ὡσὶν ἐνηχούντων πεπλήρωμαι. Τῷ γὰρ ἄνωθεν ἀπὸ τῶν κέδρων διασυρίζοντι πνεύματι, κάτωθεν ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς ἄλλο πνεῦμα ἀντήχει, ἦχον θυμοτεροπῆ καὶ χαριέντα, καὶ οἷον αἱ τῶν νομέων ἐμπνέουσι σύριγγες, ὅταν τῷ ἠδεῖ καὶ ἀνακλητικῷ μέλει τὰ ποιμνία ἐπιστρέφωσιν. Ἀλλὰ τίς ἄν μοι δοίη τὴν Ἡροδότου γλυκύτητα καὶ τὴν Ἀριστείδους πυκνότητα; ὥστε κατ'ἄξιαν θαυμάσαι τῆς καλῆς σου ἐπιστολῆς τὴν Ἐλικώνειον καλλιέπειαν; τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν ιδέαν; καί, ὡς ἄν τις εἴποι, τὸ ἄκρον ἄωτον; τὰς ἀττικὰς χάριτας; καὶ τοὺς, κατὰ Φιλόστρατον, ἀρχαῖσμοὺς καὶ γλυκύτητας;

Καὶ γάρ, εἰμὴ τι ἀπατᾶ με τὸ φίλτρον, μουσῶν καὶ χαρίτων αὐτοφυῆς ἄγαλμα, ὦμην κατέχειν ἐν ταῖς χερσὶ καὶ ποικίλουν ἐδόκουν λειμῶνα ὄραν, ταύτην διεξιῶν, ἄνθεσιν ἠδυπνόοις καὶ πολυειδέσιν ὠραιζόμενον· εἶπεν ἄν Ὅμηρος ἰδὼν λειριόεντα· καὶ μὲ κατάκρας εἶλεν ἡ θέα, καὶ ὅλον ἑαυτῆς ἐποίησατο, ὅλοις βλεφάροις πρὸς ταύτην ἐπεστραμμένον. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐν αὐτῇ, ἔδοξα σὲ βλέπειν τὸν ἐπιστεῖλαντα· καὶ τῷ πρὸ πολλοῦ μοι, καὶ περὶ πολλοῦ μοι φιλουμένῳ δεσπότη, καὶ ἐξαδέλφῳ (πετροῦμαι γὰρ τῷ ὀνόματι, καὶ δεκάπηχυς γίνομαι, ἐξάδελφος ἀρχιερέως καλούμενος) ἐφαντζόμην συνδιαλέγεσθαι, καὶ τὰ φιλικὰ προσλαλεῖν, τῶν παλαιῶν παιδικῶν μεμνημένος. Διὸ καὶ σφόδρα ἄγομαι Θεόδωρον τὸν Στουδίτην εἰπόντα· «φίλτροποιόν τι χρῆμα ὑπάρχειν τὴν τῶν γραμμάτων προσφώνησιν, ὅτι τοὺς ἐναποκειμένους τῷ βάθει τῆς καρδίας σπινθήρας τῆς ἀγάπης ἀνασκαλεύουσα, καὶ εἰς ἓν συνάγουσα, πῦρ ἐξάπτει, καὶ εἰς πυρσὸν αἶρει τὴν φλόγα περιφανῆ καὶ μετέωρον» (Ἐν χειρ, αὐτοῦ ἐπιστ.). Χαίρω τοίνυν, χαίρω καὶ κροτῶ τὰς χεῖρας καὶ τὸ Δώριον, οὐ τὸ Λύδιον ἄδω μέλος, ὡς πανηγυρικόν τε καὶ σύντονον· μικροῦ καὶ τοῦ ἀρνησίκοσμος εἶναι ἐπιλανθάνομαι καὶ μέγα φρονῶ ἐπὶ τούτῳ, ὅτι τοιούτου συγγενοῦς καὶ δεσπότης τετύχηκα, ὑψηλοῦ τὸν θρόνον, ταπεινοῦ τὸν τρόπον, νεαροῦ

τὸν χρόνον, γεραροῦ τὴν φρένα καὶ μάλα οἰκειομένου τὸ ὀμηρικόν. «Οἷς πέπνυται, τοὶ δὲ σκιαὶ αἰίσσουσι» τοῖς λόγοις μεμουςωμένου· καί, ὃ μεῖζον ἐστὶ, τοῦ βάρους τοῦ ἀρχιερατικοῦ βαθμοῦ ἤδη συναισθημένου, καὶ δὲ τοῦττης οἰκείας περιωπῆς ὑποκατιόντος, καὶ λόγους καὶ συμβουλίας παρὰ τῆς ἐμῆς ἐσχατιᾶς ἐκζητοῦντος δι' ὑπερβολὴν ταπεινώσεως.

Ἄλλὰ ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων, ὦ φίλε μοι Δέσποτα; ἀνάσχου γὰρ μου ἐνστησομένου μικρόν. Τί τοῦτο πεποίηκας, ὦ θειότατε; ἢ τί ποτε παθὼν, τάξιν λύεις τήν, κατὰ Θεολόγον, ἐπαινουμένην; (Λόγ. περὶ χαλάζης), ἦν ἀπὸ τῶν περὶ Θεὸν πρώτων καὶ πρεσβυτάτων οὐσιῶν, μέχρι τῶν ἐσχάτων ὀρῶμεν διατετηρημένην; καθ' ἃ καὶ τῷ πετεινῷ τοῦ οὐρανοῦ, Διονυσίῳ φημί τῷ Ἄρεοπαγίτη, ἐκφαντορικώτατα διηγόρευται; Θεσμὸς γὰρ οὗτός ἐστι, φησί, τῆς Θεαρχίας ὁ πανίερος, τὸ διὰ τῶν πρώτων τὰ δεύτερα, πρὸς τὸ θειότατον αὐτῆς ἀνάγεσθαι φέγγος» (Ἐκκλ. Ἱεραρ. κεφ. ε'). Συμβουλὰς αἰτεῖς καὶ διδασκαλίας, ὁ δεσπότης παρὰ τοῦ δούλου; ὁ τοῦ Ἰσραὴλ ἡγεμὼν καὶ διδάσκαλος παρὰ τοῦ μαθητοῦ; ὁ κεφαλῆς τόπον ἐπέχων παρὰ τοῦ τάξιν ἔχοντος τοῦ ποδός; καὶ ὁ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ταύτῃ ἱεραρχία τῆς τῶν τελειωτικῶν ἀρχιερέων λαχὼν διακοσμῆσεως, παρὰ τοῦ τῆς ἐσχάτης λαχόντος τῶν τελειομένων μοναχῶν; Μὴ σὺ γε, ὦ βέλτιστε. Τοῦτο γὰρ, ἄνω ποταμῶν, τὸ τοῦ λόγου τοῦτο, ἦκιστα μὲν ἐμοί, ἦκιστα δὲ καὶ τῇ σῆ πρέπει θέμιδι. Πλήν, δεδόσθω τὸ μὴ διδόμενον καὶ συγχωρεῖσθω τὸ ἀσυγχώρητον. Ἄλλὰ ποῦ νῦν παρ' ἐμοὶ βίβλοι; ποῦ χάρις; ποῦ ἄλλα; πάντα γὰρ ταῦτα ἐνθάδε παραγενόμενος ὑπὲρ καπνοῦ τέθεικα, ὡς οἱ παλαιοὶ τὸ πηδάλιον· τὸν ἐργατικὸν δὲ καὶ χειρωνακτικὸν βίον εἰλόμην, δεκελλίτης γεγωνὸς καὶ σκαπανεύς, σπείρων, θερίζων καὶ καθ' ἐκάστην ἀλήθων καὶ τ' ἄλλα πάντα ποιῶν; οἷς ἢ πολύμοχθος χαρακτηρίζεται τῶν ἐρημονήσων ζωῆ καὶ πολυειδῆς περιπέτεια. ὦ τῶν ἐμῶν κακῶν! ἐκτραγωδήσω γὰρ τοὶ τὰ ἐμαυτοῦ· ὅτι τὴν μικρὰν ἐνόχλησιν φεύγων τοῦ ὄρους καὶ τὴν ἄκραν ἡσυχίαν μεταδιώκων, ταραχαῖς περιπέπτωκα, μίμημα γενόμενος τῶν πάλαι παρομιῶν, αἶ, τῆς αἰθάλης καὶ τῆς ἄρκτου ἐκκλίνουσαι, τῷ πυρὶ συναντῶσι καὶ λέοντι. Διὰ ταῦτα οὖν πάντα, ἐπὶ πολὺ μὲν ὄκνον καὶ ἀνεδύομην πρὸς τὴν ἐγχείρησιν, ὦ ἱερὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε, καὶ πολλάκις περὶ τοῦ ζητουμένου ἀποκρίνασθαί σοι διανοήθην ἐκεῖνο τὸ τοῦ χρησιμοῦ.

Ἀρκαδίην μ' αἰτεῖς, μέγα μ' αἰτεῖς· οὗ τοι δώσω.

Ἐπειδὴ δὲ ἐώρων ἐμαυτὸν πιεζόμενον, ἐνθα μὲν τῷ προστίμῳ τῆς παρακοῆς, ἦν ὑπὸ τῶν νηπτικῶν καλουμένων θεοφόρων Πατέρων, τῶν

ἐμῶν φιλοσόφων, οἶδα κακιζομένην ἔνθα δέ, τῇ παραβάσει τῆς ἐντολῆς λεγούσης ἡ «Τῷ αἰτοῦντί σε δίδου» (Ματθ. ε΄ 42) ἡ προσθήσω δὲ καὶ τὴν τυραννίδα τῶν πρὸς σέ μου ἐρώτων καὶ τὸ χρέος τὸ συγγενικόν, ὃ μεταξὺ αὐτῆς τε καὶ ἐμοῦ ἡ φύσις ἐνομοθέτησεν ἐκῶν, εἶναι ἀέκων, ὃ λέγεται, εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς σῆς αἰτήσεως ἔνευσα, ταῖς σαῖς θαρρήσας εὐχαῖς. Καὶ δὴ μικρὰν σχολὴν λαβὼν, ἀπὸ τε τῆς σκαφῆς καὶ τοῦ χειρομύλωνος, κατὰ τὴν εἰκόνα τῶν ἀναμηρυκιζόντων ζῶων, πολλοὺς λογισμοὺς πρότερον ἀνελίξας, εἰς ἐμαυτὸν ὡς οἶόν τε συστραφεῖς, καὶ πάνθ' ὅσα δι' ἀναγνώσεως ἔφθη ἐντυπωθέντα, τῷ, κατ' Ἀριστοτέλ, ἀγράφῳ ἀβακίῳ τῆς ἐμῆς φαντασίας, καὶ κατὰ Πρόκλον, τοῖς ἱεροῖς σηκοῖς τοῦ ἐμοῦ νοός ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ τοῦ θείου Δαβίδ, «ἅπερ ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρουσα θεῖα λόγια, ὅπως ἂν μὴ ἀμάρω» (Ψαλμ. ρη΄ 11). Ταῦτα φημί (ὅσα δηλονότι τῷ προκειμένῳ σκοπῷ συνετέλουν) ἀναπεμπάσας καὶ μνημονεύσας, κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Πλατωνικῶν καλουμένην ἀναζωγράφησιν, τῷ ρυπῶδει τουτῶι, ὡς ἂν μὲν αὐτὸς εἴποις, Συμβουλευτικῷ, ὡς ἂν δὲ ἐγώ, Ὑπομνηστικῷ, ἐνεχάραξα, ὃ καὶ ἀποστέλλω τῇ φερωνύμῳ ἱεροθέῳ ψυχῇ σου, οἶόν τι ἥδυσμα πνευματικὸν καὶ μικρὸν προσφορίδιον, ἀντὶ πολλῶν τῶν εἰς ἐμὲ γεγενημένων χαρίτων σου. Αὐτὴ δὲ μοι εἶη ἐν τούτῳ τρυφῶσα καὶ ὠφελουμένη, εἴ τις καὶ παρὰ τοῦ ἀγροίκου καὶ ρακενδύτου τοῖς ἀστικοῖς καὶ ὑπερτίμοις τρυφή τε καὶ ὄνησις ἡ καμοῦ τε ὑπερευχομένη πρὸς Κύριον.

Τοῦ αὐτῆς ταπεινοῦ δούλου
(ἀπὸ Σκυροπούλλης τῆς ἐρημονήσου)
Νικοδήμου

**Καὶ αὐθις τῷ ἐμῷ ἀδελφῷ Νικοδήμῳ, τὴν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι
εὐλογία, καὶ τὴν τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ ἐπίτευξιν.**

Ὑπτίαις μὲν χερσὶν ἐδεξάμην, γεγανωμένη δὲ τῇ γλώττῃ ἀνέγνω καὶ εὐθύμῳ τῇ διανοίᾳ ἐπέγνω, τὸ πρὸς ἐμέ σου σοφὸν καὶ μελισταγὲς Συμβουλευτικόν. Ὡ, καὶ τί ἂν εἰπὼν σε, ἀξίως εἴπω τοῦ πόθου, φίλτατε συγγενῶν μοι Νικοδήμη; Ἐτρύφησα ἀληθῶς ἐν αὐτῷ, ὡς ἐν πίθῳ Πανδώρας, καὶ Ἀλκινόου κήπῳ, καὶ ἀφνειοῦ ἀνδρός, τὸ τοῦ ἔπους εἰπεῖν.

Ἡ γάμῳ, ἢ ἐράνῳ, ἢ εἰλαπίνῃ τεθαλεῖη, τροφήν τὴν μὴ κενουμένην καὶ διαρρέουσαν ὠφέλειαν ἐκ τούτου ἐκαρπώσαμην, οὐ θνητὴν καὶ μέχρι θνητοῦ σώματος ἰσταμένην, ἀλλ' ἀθάνατον καὶ ἀθανάτῳ ψυχῇ παραπεμπομένην. Χάρις οὖν τῇ ὑπακοῇ

σου, ἀλλὰ καὶ χάρις τοῖς χεῖλεσί σου, ὅτι μελίσσης δίκην τῆς φιλοπόνου, ἐκ τῶν γραφικῶν καὶ πατρικῶν λειμώνων, πᾶν ὅ,τι κάλλιστον καὶ εὐῶδες πολυειδῶς ἀνθολογησάμενος, ὡς ἐν σύμβλῳ ἱερῷ, τῷ πονήματι τούτῳ κηροπλαστήσας, ἐνέθηκας μέλι γλυκύ τε καὶ εὖσομον· δι' οὗ οὐ μόνον ἐμὲ καὶ τοὺς ὑπ' ἐμέ, ἀλλὰ καὶ πάντας, ὅσοι εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον διεξέρχονται τοῦτο μέλλουσι, γλυκανεῖς, εὖ οἶδα, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ὑγείας γενήση παραίτιος. Εἶγε, κατὰ τὸν Σολομῶντα. «Κηρία μέλιτος λόγοι καλοὶ· γλύκασμα δὲ αὐτῶν ἴσας ψυχῆς» (Παροιμ. ις' 24). Πρόδηλον γάρ, ὅτι οἱ κατὰ τὴν σωτήριον τούτου ὑφήγησιν, τὰς ἑαυτῶν αἰσθήσεις ὅλη δυνάμει φυλάττοντες, πάσης μὲν πονηρᾶς ἐπιθυμίας, πάσης δὲ τῆς διὰ τῶν αἰσθήσεων λανθανούσης εισόδου τῶν δαιμόνων ἑαυτοὺς ἀπαλλάττουσι. Διὸ καὶ Ἰωὴλ ὁ θαυμάσιος, ταύτας ὑπαινιττόμενος, «εἰσελεύσονται, φησί, κλέπται διὰ τῶν θηρίδων ἡμῶν» (Ἰωὴλ β' 9).

Ὅπερ ἐρμηνεύων ὁ Ἀλεξανδρέων φωστὴρ θεῖος Κύριλλος, ἔλεγε· «Θύρας δὲ νοήσεις, τῆς ἀρτίως εἰρημένης οἰκίας, τὰς ἐν ἡμῖν αἰσθήσεις, δι' ὧν ταῖς ἀπάντων καρδίαις ἢ τῶν πραγμάτων διακονεῖται ποιότης, καὶ ἢ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀμέτροτος ἐπιχεῖται πληθύς». Θυρίδας δὲ αὐτὰς καλεῖ ὁ προφήτης Ἰωὴλ· οὐ μὴν, ἀλλ' ἐκ τούτου καταμαθεῖν ἐστὶ, καὶ πῶς ἂν τις ἐκκλίνει δυνηθεῖη τὴν τῆς πολυμόρφου φαντασίας ἀπάτην· καὶ τῷ τρόπῳ χρώμενος, ἀνωτέραν παθῶν τε καὶ διαλογισμῶν πονηρῶν τὴν ἰδίαν καρδίαν διατηρήσῃ· καὶ ποίαις δὴ τισὶ πνευματικαῖς ἡδοναῖς ἐστὶ ἄν ἔχη τὸν οἰκεῖον νοῦν· πανταχοῦ συναδούσης τῆς ἱερᾶς μούσης, τῶν τε θεοπνευστῶν Γραφῶν, καὶ τῶν θεσπεσίων Πατέρων· συνυπηχούσης δὲ ἐν μέρει καὶ τῆς θύραθεν παιδείας. Μακάριος τοίνυν σὺ εἶ, ἀδελφέ, ταῦτά τε καὶ τὰ τοιαῦτα καθ' ἡσυχίαν φιλοσοφῶν. Μακαρίζω δὲ μικροῦ καὶ γὰρ ἑμαυτὸν τῆς πρὸς σέ μου φιλίας καὶ συγγενείας· καί γε ἀκάθεκτός εἰμι τοῦ λοιποῦ ταῖς ὁρμαῖς, ποθῶν τὴν μετὰ σοῦ ἔνωσιν καὶ τὴν διάξενον ἡκιστα στέγων, οὐδ' ἂν εἶ τι καὶ γένηται· ἀπειροκαλίας γὰρ ἂν τις δικαίως με γράψαιτο. Εἶγ' ἐνὸν διαπλεῦσαι, οὐ μακρὰ πελάγη, οὐδὲ τὸ Ἀτλαντικόν, ἢ Ἀδριατικὸν καὶ Ἰκάριον, ἀλλὰ τὸν μεταξὺ Κύμης καὶ Σκυροπούλλης πορθμόν, τὸν ποταμοῦ σχεδὸν πλάτος ἔχοντα καὶ τοῦ ποθουμένου τυχεῖν· αὐτός γε μὴν ἀμελεία χρησάμενος, τοῦ ἐραστοῦ ἀποτύχοιμι. Τυραννοῦμαι γὰρ τοῖς πρὸς σέ μου ἰμέροις καὶ φίλτροις καὶ ἔρωσιν, ἐξερχόμενός σου τῆς ἀγάπης, ὡς ὁ φίλερος κίττος τοῖς παρακειμένοις δένδροις ἐλικοειδῶς προσερχύζων, ἀναποσπάστως τούτων ἐξέχεται· καὶ μοι τοιαῦτ' ἄττα ὑφ' ἡδονῆς ἐκφωνεῖν ἐπέρχεται. «ὦ ἡσυχία, ἢ κατὰ τὸν Θεολόγον, θείας ἀναβάσεως μήτηρ!»

(Λόγ, β΄). Ὡς Πρᾶξις καὶ Θεωρία, αἱ τῆς σοφίας ἀκρότητι ! Ὡς μελέτη τῶν θείων λογίων, ἢ τοιαῦτα δῶρα τοῖς σοῖς ἐρασταῖς προμνηστεύουσα !

**Καὶ αὖθις τῇ πατρικῇ καὶ Σεβασμιωτάτῃ μοι αὐτῆς Πανιερότῃτι,
τὴν δουλικὴν ἀπονέμω προσκύνῃσιν.**

Ἀπέχω πάντα καὶ περισσεύω, (καλὸν γὰρ ἐκ τοῦ ἀποστολικοῦ ἄρξασθαι) πεπλήρωμαι δεξάμενος διὰ τῶν ἐπαρχιωτῶν τῆς Κυμαίων τὰ παρ' αὐτῆς ὁσμὴν εὐωδίας, θυσίαν δεκτὴν εὐάρεστον τῷ Θεῷ (Φιλιπ. δ΄ 18) · τὰ τε εἰς διατροφὴν καὶ τὰ εἰς σκέπην σώματος συμβαλλόμενα, τὰ ὄντως δεσποτικὰ καὶ φίλτατα δῶρα τῆς ὑμετέρας πανιερότητος. Εἰ γάρ, κατὰ Σοφοκλῆν, «Ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα οὐκ ὀνήσιμα» · ἔπεται ἐκ τοῦ ἐναντίου, τὰ παρ' αὐτῆς ἀποσταλέντα μοι, καὶ διὰ τί παρὰ πατρὸς πρὸς υἱόν · καὶ διὰ τί παρὰ φίλου πρὸς φίλον · καὶ διὰ τί παρ' ἐξαδέλφου πρὸς ἐξάδελφον, νὰ μὴ εἶναι δῶρα ἀπλᾶ, ἀλλὰ δῶρα φίλτατα · δῶρα μεγαλόδωρα καὶ ὀνησιμώτατα. Καὶ ἂν οἱ τὰ κατοπτρικὰ δεδιδαγμένοι διὰ τῆς ἀντικρῦ θέσεως τῶν πολλῶν κατόπτρων, βλέπουσι τὰ πόρρω διεστῶτα, ἕως ἀκόμη καὶ αὐτὰ τὰ ἐν τῷ οἴκῳ γινόμενα · ἐγὼ διὰ τούτων, ὡς διὰ τινων καθαρῶν κατόπτρων, εἶδον ἀπὸ τῆς Σκυροπούλλης τὸν διατρίβοντα ἐν τῇ Εὐβοίᾳ δεσπότην μου, καὶ ἑώρακα τὴν ἐν τῷ ἀφανεί τῆς καρδίας ταμείῳ θαλαμειομένην περὶ ἐμὲ πατρικὴν του ἀγάπην. Μὰ τί λέγω; αὐτὸν αὐτότατόν σε τὸν ἐμὸν Ἱερόθεον διὰ τῶν τοιούτων δῶρων ἐν τῇ ἀντιπρόσθῳ τῆς Κύμης Νηδρονήσῳ ταύτῃ ὑπεδεξάμην καὶ προσεκύνησα ὡς εἰκόσ, καὶ περιεπτυξάμην τὰ φιλικώτατα · καὶ τινα προσεῖπον πάλιν τῶν συγγενικῶν τε καὶ παιδικῶν · καὶ παρόντα ἤδη σε ἔχω συνοικοῦντα, συναυλιζόμενον, συγκοιτιζόμενον καὶ συνανιστάμενον, καὶ ἐν ἱεροῖς σηκοῖς τοῦ νοδῶ ὃ δὴ λέγεται πυκνῶς ἀνελίττω σε, τὰ σὰ δῶρα, ὅσαι ὄραι λιπαρῶ καὶ φιλικῶ τῷ βλέμματι προσορῶν, καὶ τοῖς μὲν τρεφόμενος, τοῖς δὲ σκεπόμενος. Ἄνθρωπος γάρ εἰμι καὶ γὰρ, καὶ ἄνθρωπος ἀσθενὴς καὶ σαρκικός, διπλοῦς ἐκ δύο ἐναντίων οὐσιῶν, ψυχῆς τε καὶ σώματος · καὶ χρήζω, ὡσπερ λόγου θείου καὶ θείας χάριτος, εἰς τροφὴν καὶ σκέπην ψυχῆς · οὕτω βρώσεως καὶ σκεπάσματος εἰς τροφὴν καὶ σκέπην τοῦ σώματος. Ἄλλων γὰρ τὸ γυμνητεῦν καὶ ταῖς αὐτομάτοις τῶν βοτανῶν τὴν τοῦ σώματος χρείαν πληροῦν. Ἐγὼ δὲ καὶ οἱ κατ' ἐμὲ ἀσθενεῖς, ἔξω τῶν τοιούτων τῆς φύσεως ἀναγκῶν γενέσθαι ἀδυνατοῦμεν · κἂν ὅτι μάλιστα ἑαυτοὺς βιασώμεθα · οὐδ' ἂν εἴτι καὶ γένοιτο.

Τί οὖν ἐγὼ τῷ δεσπότη μου ἀνταποδώσω, περὶ ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; οὐδὲν ἄλλο βέβαια, εἰμὴ τὸ νὰ κράζω ἐκ βαθέων ψυχῆς μὲ τοιοῦτον τρόπον πρὸς τὸν Θεόν. Τὸν ἐμὸν δεσπότην, τὸν ἐμὸν εὐεργέτην, τὸν ἐμὸν Ἱερόθεον, ποιμαίνεις τῇ σῇ ἀρρήτῳ προνοίᾳ ὁ γλυκὺς καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα Ἰησοῦς· καὶ συμποιμαίνεις ἀρίστως τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ Ἐκκλησίαν σου· ἵνα παραστήσῃ σοι ταύτην σεσωσμένην καὶ ἄσπιλον ἐν ἡμέρᾳ ἀποκαλύψεως. Ἡ μὲν δὴ εὐχή, τοιαύτη· καὶ ἴλεως ἐπακούσαι ταύτης Θεός. Ἐγὼ δὲ τοῦ λοιποῦ μυρίας εὐχαριστίας ἀναπέμψω, τῷ τῶν καλῶν ἀπάντων δοτῆρι Θεῷ, μαθὼν ὅτι εὐάρεστον αὐτῇ καὶ ὠφέλιμον ὅπως οὖν ἐφάνη τὸ ρυπῶδές μου ἐκεῖνο Ὑπομνηστικόν· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ τέλος ἅπαν, καὶ τὸ οὗ ἔνεκα, δι' ὃ καὶ πεπόνηται ἡ αὐτῆς καὶ τῶν ἀναγινωσκόντων ὠφέλεια. Ὡ, καὶ αὐτῇ, παρακαλῶ τὰς εὐχαριστίας ἀναπεμπέτω, οὐκ ἐμοιγε. «Τίς γὰρ ἐγὼ εἰμι ὁ κύων ὁ τεθνηκὼς ἢ τίς εἰμι ἐγὼ, δέσποτά μου δέσποτα; καὶ τίς ὁ οἶκος τοῦ πατρός μου;» (Β' Βασιλ. ζ' 18). Ταῦτα δὴ τὰ διαβιτικά, ὅτι οὕτως ἐπαινεῖς καὶ εὐχαριστεῖς μοι; ἐκεῖνον ἐπαίνει, παρ' οὗ τοῖς ἀνθρώποις πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν νόημα χρηστόν, καὶ ρῆμα καὶ σύγγραμμα. «Μὴ ἡμῖν, φησί, Κύριε, μὴ ἡμῖν, ἀλλ' ἢ τῷ ὀνόματί σου δὸς δόξαν» (Ψαλμ. ριγ' 9). Καὶ ἄλλος δὲ τις τῶν Προφητῶν· «Σοὶ Κύριε, ἔφη, ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡμῖν ἡ αἰσχὺν τοῦ προσώπου» (Δανιὴλ ο' 7). Καὶ ὁ θαυμαστός δὲ ἐκεῖνος Ζοροβάβελ, ἀφ' οὗ ἐπρότεινε τὸ σοφὸν ἐκεῖνο πρόβλημα, καὶ ἐπηνέθη παρὰ πάντων, ἐξελθὼν, «Παρὰ σοῦ ἡ σοφία, ἐβόησε πρὸς Θεόν, καὶ σὴ ἡ δόξα, καὶ ἐγὼ σοὺς οἰκέτης» (Α' Ἐσθρ. δ' 59). Ὁ Ἰταλός, ἔστω καὶ ὁ Γερμανὸς καὶ Ὁ κοσμητικὸς ἄνθρωπος ἅς ἐπαινῆται· ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὁ ἀσκητὴς καὶ ὁ καλόγηρος. Εἰ καὶ ἡ πανιερότης της, νόμοις συγγενείας καὶ φιλίας τοῖς δεκάξουσι τὴν ἀλήθειαν ἐπομένη, καὶ τοὺς μὴ προσόντας μοι ἐπαίνους προσήρμοσε. «Τί γὰρ ἔχω, κατὰ Παῦλον, ὃ οὐκ ἔλαβον, ἵνα ἐν τούτῳ καὶ ἐπαινοῦμαι;» Ἐμοὶ τοῦτο εὐχέσθω, ἵνα μὴ μόνον λέγω, ἀλλὰ καὶ πράττω· ἐπειδὴ, κατὰ τὸν εἰπόντα Θεολόγον· «Ἄφωνον ἔργον κρεῖσσον ἀπράκτου λόγου». Καὶ ἵνα μὴ, ὡς γιοὺς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου καὶ μὴ ποιήσας, πολλὰς δαρῶ· ὃ μὴ μοι μηδέποτε γένοιτο.

Τῷ αὐτῆς δούλῳ καὶ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστῳ

Ν ι κ ο δ ἦ μ ω

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

**Ὅτι οἱ μέλλοντες γενέσθαι Ἀρχιερεῖς ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν
μοναχῶν καὶ ἐγίνοντο πρῶτον μοναχοί.**

Ὡπόσον εὐτυχεῖς καὶ χρυσοὶ αἰῶνες ὑπῆρξαν ἐκεῖνοι, καθ' οὓς ἐπολιτεύετο εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν μία ἐξαίρετος καὶ καλλίστη συνήθεια, τὸ νὰ ἐκλέγονται δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ σεμινοῦ τάγματος τῶν Μοναχῶν, ὅλοι ἐκεῖνοι (ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν, οἵτινες διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀρετῆς, ἐκ λαϊκῶν ἀμέσως ἀνέβησαν εἰς προεδρίαν λαῶν), ὅσοι ἔμελλον νὰ ἀναβῶσιν εἰς τοὺς ὑπεροχικοὺς χρόνους τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ νὰ ἐγχειρισθῶσι προστασίαν ψυχῶν. Καθὼς τοιαύτην τινὰ συνήθειαν ἐκκλησιαστικὴν ἀναφέρουσι μὲν καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ συνόδου, ὅπου ὁ Καισαρείας καὶ ὁ Χαλκηδόνος εἶπον πρὸς τὸν τοποτηρητὴν τοῦ πάπα Ἰωάννου ταῦτα· «Ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἴ- τις μὴ μοναχὸς ἐγένετο, οὐ γίνεται ἐπίσκοπος ἢ πατριάρχης». Καὶ πάλιν· «Ἐν τῷ καιρῷ τῆς τούτου (τοῦ Φωτίου δηλ.) ἀρχιερωσύνης, πολλοὶ συνεψηφίσθησαν, καὶ κληρικοὶ καὶ μοναχοί». Ἀναφέρει δὲ ταύτην καὶ ὁ ἱστορικὸς Γεώργιος ὁ Κεδρηνὸς καὶ μάλιστα ὁ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ἄριστος ἐξηγητής, ὁ Θεσσαλονίκης, λέγων, ἱερὸς Συμεών, λέγων· «Ἡ Ἐκκλησία τοὺς περισσοτέρους τῶν μελλόντων γίνεσθαι ἐπισκόπων, μοναχοὺς ποιοῦσα πρότερον, οὕτως ἐπισκόπους καθιστᾷ» (κεφ. σξς').

Συνήθεια βεβαίως ἦτον αὕτη, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, νόμος ἀγιώτατος, νόμος δικαιοσύνης καὶ νόμος κοινωφελῆς. Ἀγιώτατος, διότι ἐκεῖνοι διὰ τῶν ἀσκητικῶν ἀγώνων καὶ τοῦ μοναδικοῦ πολιτεύματος, πρῶτον ἐκαθαρίζοντο καὶ τότε ἤρχιζον νὰ καθαρίζωσι τοὺς ἄλλους· πρῶτον ἐφώτιζοντο καὶ ὕστερον ἐφώτιζον· πρῶτον ἐτελειοῦντο καὶ ὕστερον ἐτελείουν· καὶ συντόμως εἰπεῖν, πρῶτον ἠγιάζοντο καὶ ὕστερον ἠγίαζον. Δικαιοσύνης, διότι ἐνδυσάμενοι τοὺς νικηφόρους φοίνικας κατὰ τῶν παθῶν διὰ μέσου τῶν ἀσκητικῶν ἀγώνων, τότε εἰς βραβεῖον τῆς νίκης ἐλάμβανον τὸ μέγα τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα, καθυποτάξαντες τὸ χεῖρον εἰς τὸ κρεῖττον, ἦτοι τὸ σῶμα εἰς τὸ πνεῦμα, καὶ ἄρξαντες ἑαυτῶν διὰ τῆς ἀκροτάτης φιλοσοφίας, τότε τῷ νόμῳ τῆς δικαιοσύνης ὑπέταπτον ἄλλους, καὶ ἐγίνοντο ἄρχοντες

τῶν λαῶν. Κοινοφελής, διότι πεπεληρωμένοι, τρόπον τινά, ἀπὸ τοῦ πλούτου τῶν ἀρετῶν ἐκ τῶν διαυγῶν μαργαριτῶν τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀπὸ τῶν διαφανεστάτων λίθων τῶν τῆς θείας χάριτος πολυφώτων ἐλλάμψεων, ὁμοιωθέντες τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὅστις καλεῖται Ἐπίσκοπος παρὰ Ἰώβ. «Καὶ κτῆμα ὑπαρχόντων αὐτῷ παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου» (Ἰώβ 29)¹. «Καὶ σύμμορφοι γεγονότες τῆς εἰκόνας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ» (Ρωμ. η´ 20) · κατὰ Παῦλον εἶπειν, τοῦ καὶ αὐτοῦ καλουμένου Ἐπισκόπου. «Ἐπεστράφητε γὰρ φησι νῦν ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ἡμῶν» (Α´ Πετρ. β´ 25). Καὶ ἀναπλησθέντες αὐτοὶ πρῶτον, ὡς ἔφη ὁ ἀρεοπαγίτης Διονύσιος, τοῦ τῆς θεώσεως δώρου, ἢ μᾶλλον εἶπειν, προετοιμασθέντες πρότερον, καὶ τοιοῦτοι γεγονότες, οἷον ὁ Παῦλος γράφει τὸν ἐπίσκοπον λέγων · «Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ’ἐπεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον» (Α´ Τιμ. γ´ 2). Καὶ ἵνα συντόμως εἶπω, αὐτοὶ πρῶτον θεοὶ κατὰ χάριν γεγονότες, καὶ ὡς ἀρχιερεῖς εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἱεραρχικῶς τε καὶ τριαδικῶς, κατὰ τὸν Σιναίτην Γρηγόριον, τῷ ἐν Τριάδι Θεῷ λειτουργήσαντες, διὰ τῆς μυστικῆς καὶ ὑπερφυοῦς θεολογίας · τότε δὴ τότε τὴν προστασίαν ἀναδεχόμενοι τῶν λαῶν, μετέδιδον εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ πλούτου τῶν ἑαυτῶν χαρισμάτων καὶ πάντα ἐγίνοντο εἰς αὐτούς, ἰατροί, φωστῆρες, ὁδηγοί, σωτῆρες, θεραπεύοντες τοὺς κατὰ ψυχὴν ἀρρωστοῦντας, φωτίζοντες τοὺς ἐσκοτισμένους, ὁδηγοῦντες τοὺς πεπλανημένους καὶ σώζοντες ἢ πάντας ἢ τοὺς πλείους, διὰ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς ἐναρέτου ζωῆς αὐτῶν.

**Ὅτι τὸ πάλοι οἱ Ἀρχιερεῖς δὲν ἐγίνοντο αὐτόκλητοι,
ἀλλὰ ἢ θεόκλητοι, ἢ δημόκλητοι**

¹ Τοῦτο τὸ ρητὸν ἐρμηνεύων ὁ σοφὸς Ὀλυμπιόδωρος, λέγει · «Ἀκούοντες δὲ οἱ ἐπίσκοποι, ὡς ὁ Θεὸς ταύτην κέκληται τῇ προσηγορίᾳ παρὰ τῇ Γραφῇ, τηρεῖωσαν τῆς προσηγορίας τὸ ἀξίωμα, ἐπαγρύπνως τὰ κατὰ τὴν ποιμνὴν ἐπισκοποῦντες, καὶ πίστει καὶ βίῳ ἀνεπίληπτοι, καὶ διδασκαλίᾳ σεμννόμενοι μαθέτωσαν τίς ἐπίσκοπος ἐνθάδε ὠνομάσθη καὶ ἐκεῖνου τὴν εἰκόνα παντὶ τρόπῳ φιλοτιμείσθωσαν φορεῖν. Ὡσπερ γὰρ ὁ μιμησάμενος εἰκόνα βασιλικὴν τιμᾶται, ἐπὶ τῷ καλῶς αὐτὴν μιμήσασθαι, τιμᾶται δὲ καὶ τῷ αὐτὴν κεκοσμημέναι · οὕτω μακάριος ἐπίσκοπος ὁ νοήσας τὸν ἀληθινὸν Ἐπίσκοπον, καὶ ζηλῶν αὐτόν, καὶ γινόμενος ὡς ἐν ἀνθρώποις Θεός, καὶ ἔχων Ἐπίσκοπον τὸν ποιοῦντα αὐτὸν ἀληθῶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ Ἐπίσκοπον». Τούτου χάριν καὶ ὁ θεὸς Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης, γράφων τῷ Ἐπισκόπῳ Τριβουνιανῷ, λέγει· «Ἐπίσκοπος, ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος τὴν οἰκίαν ὀφείλει οἰκονομίαν ἐπίστασθαι · καὶ τά, καὶ τά, ποιεῖν» (Ἐπιστολ. ρμθ’).

Καὶ τὸ παράδοξον εἶναι, ὅτι καὶ σὺν ὅλων τούτων τῆς σωρείας, μετὰ τῆς ὁποίας ἦσαν πεπλουτισμένοι οἱ γεννάδαι ἐκεῖνοι καὶ τρισμακάριοι, δὲν φαίνεται ὅμως ποτέ τις αὐτόκλητος νὰ ὀρμήσῃ εἰς τὸ μέγα τῆς ἱεραρχίας ἀξίωμα. Ἄλλ' ἦτον ἀνάγκη, ἢ νὰ προσκληθῇ εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου διὰ σημείων τινῶν καὶ ἀποκαλύψεων, ἢ τὸ ἐλάχιστον νὰ κληθῇ ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Συντόμως εἶπεῖν, ἦτον ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἢ θεόκλητος ἢ δημόκλητος. Ἀλλὰ καὶ τότε πάλιν, ἄλλος ἔκοπτε τὸ ὠτίον, καθὼς ὁ Ἀμμώνιος ἄλλος ὑπεκρίνετο τὸν δαμονῶντα, ὡς ὁ Ἐφραΐμ ἄλλος ἐκρύπτετο, ὡς ὁ Ἀκραγαντίνων Γρηγόριος ἄλλος ἔφευγε καὶ ἐπλανᾶτο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ὡς ὁ Νεοκαισαρείας Γρηγόριος καὶ ἄλλος ἄλλην μηχανὴν ἐτεχνεύετο, διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπό τοιοῦτου φορτίου βαρυτάτου, φοβούμενος τὴν ὑπερτάτην ὑπεροχὴν τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος. Ἀφ' οὗ δὲ μία τοιαύτη ἀγιωτάτη συνήθεια (ἀγνοῶ τίνας ἔνεκα ἀφορμῆς) ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξέλιπεν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, συνεξέλιπον οἴμοι! (καλὸν γὰρ ἐντᾶυθα στενάξαι πικρόν) ἐν ταῦτῳ καὶ τὰ προειρημένα πάντα καλὰ ἄντεισῆχθησαν δὲ τὰ ἐναντία τούτων δεινά, τὰ ὅποια, ἐγὼ μὲν ἀποσιωπῶ, αἰδούμενος τὴν κοινὴν Μητέρα, ἵνα μὴ ὡς ἱεροκατήγορος κατακριθῶ, οἱ δὲ θεῖοι Πατέρες, μηδένα αἰδούμενοι, μηδὲ πρόσωπον ἀνθρώπου λαμβάνοντες, διακωμφοῦσιν εἰς τὰ συγγράμματά των ἄπολογητικόν. Νὰ τὰ ἀναφέρω; ὅμως, κάλλιον ἅς ἴστανται σεσιωπημένα, διὰ νὰ μὴ προξενήσωσι καὶ αὐτὰ (εἰ καὶ ξένα) ταραχὴν καὶ λύπην.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἤθελον μὲν ἐγὼ, καὶ πάνυ ἤθελον, ἵνα καὶ ὁ ἐμὸς δεσπότης, μέρος γένηται τῆς πρώτης ἐκεῖνης καὶ ἀγιωτάτης συνηθείας, καὶ μάθη πρῶτον διὰ τῆς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας, τίς ὁ ἔνδον καὶ ἐν ἡμῖν ἀφανῆς καὶ ἀόρατος πόλεμος τοῦ ἐχθροῦ ἢ τίς ἡ διάκρισις τῶν ἀενάως εἰσερχομένων τε καὶ ἐξερχομένων λογισμῶν ἢ καὶ τίνας μὲν αὐτῶν πρέπει νὰ ὑποδέχηται καὶ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς καρδίας ν' ἀποθησαυρίξῃ. εἰς τίνας δὲ πρέπει νὰ ἀντιλέγῃ, μᾶλλον δὲ καὶ νὰ ἀποδιώκῃ καὶ τελείως νὰ ἀποσφάτῃ καὶ πότε; τίνας πρέπει νὰ φεύγῃ καὶ τίνων πρέπει νὰ καταφρονῇ καὶ πότε ¹

¹ Τοὺς μὲν ἀγαθοὺς καὶ καλοὺς λογισμοὺς πρέπει τις νὰ ὑποδέχηται ἢ εἰς δὲ τοὺς κακοὺς, ἀπλῶς καὶ καθολικῶς, πρέπει νὰ ἀντιλέγῃ (πλὴν τῶν σαρκικῶν καὶ αἰσchrῶν λογισμῶν) καὶ τούτους νὰ ἀποδιώκῃ καὶ νὰ ἀποσφάτῃ, καὶ μάλιστα τοὺς πονηροὺς, καὶ κατὰ τοῦ πλησίον κειμένους ἢ τοὺς δὲ αἰσchrοὺς πρέπει νὰ φεύγῃ, καὶ νὰ προστρέχῃ εἰς μόνον τὸν Θεὸν διὰ τῆς προσευχῆς ἢ τοὺς δὲ βλασφήμους καὶ τοὺς τῆς ἀπογνώσεως νὰ καταφρονῇ. Τότε δὲ ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀντιλέγῃ καὶ νὰ διώκῃ καὶ νὰ φράτῃ τοὺς κακοὺς λογισμοὺς, ὅταν λάβῃ δύναμιν παρὰ Θεοῦ καὶ πείραν εἰς τὸν ἀόρατον αὐτοῦ πόλεμον ἢ καὶ τότε τούτων ὀλοκλήρως καταφρονεῖ, ὅταν τοὺς νικήσῃ. Πλὴν τὸ νὰ σπουδάξῃ νὰ

καὶ τρόπον δύναται τις «να εὕρη τὴν ἐντὸς ἡμῶν οὖσαν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν», κατὰ τὴν θείαν φωνὴν (Λουκ. ιζ' 21), καὶ τὸν κεκρυμμένον ἐν τῷ ἀγρῷ τῆς καρδίας θησαυρόν, καὶ νὰ ἀπολαύσῃ ἐπὶ τῇ εὐρέσει αὐτοῦ μεγάλης καὶ ἀνεκλαλήτου τῆς χαρᾶς ἰ καὶ νὰ γευθῇ ἀπ' ἐντεῦθεν τῶν ἀγαθῶν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καθὼς οἱ θεῖοι Πατέρες, οἱ καλούμενοι Νηπτικοί, περὶ τούτων διδάσκουσι, καὶ οἱ πεῖραν ἔχοντες ταῦτα οἶδασιν.

Ποῖα εἶναι τὰ τῆς ἡσυχίας καλά.

Ἦθελόν φημι ταῦτα καὶ τὰ τούτων τελειότερα, τὰ διὰ ζώσης φωνῆς μάλιστα διδασκόμενα, ὡς δυσκολικατάληπτα, νὰ ἀπολαύσῃ ὁ ἐμὸς δεσπότης ἰ καὶ συντόμως εἰπεῖν, ἤθελον νὰ ἄρξῃ πρῶτον ἑαυτοῦ καὶ ὕστερον νὰ ἄρξῃ χριστωνύμου λαοῦ. «Ἄρχων γὰρ οὗτός ἐστι κυρίως, ὁ ἑαυτοῦ ἄρξας, καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα τῷ λόγῳ ὑποτάξας, κατὰ τὸν εἰπόντα». Διὰ τοῦτο καὶ εὐρισκόμενος εἰς τὸ ὄρος, πολλάκις παρεκάλουν μετὰ δακρύων τὸν Κύριον, νὰ οἰκονομήσῃ τρόπον τινά, νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ ὄρος, ἵνα ἀπολαύσῃ τῶν τῆς ἡσυχίας καλῶν, πολλῶν τιμιωτέρων ὄντων χρημάτων, καὶ δόξης καὶ τῶν τοῦ κόσμου ἡδονῶν, κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον ἰ «Ἀπράγμων ἡσυχία τῆς ἐν τοῖς πράγμασι περιφανείας τιμιωτέρα» (Ἐπιστ. Ὀλυμπίῳ) ἰ καὶ κατὰ τὸν σοφὸν Νεῖλον ἰ «Βίος ἡσύχιος, χρημάτων πολλῶν περιφανέστερος». Ἐπειδὴ, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, «ἡσυχία ἐστὶν ἀρχὴ καθάρσεως τῆ ψυχῆ» (Ἐπιστ. α'). Λέγει δὲ καὶ ὁ Πηλουσιώτης Ἰσίδωρος ἰ «Ἐμοὶ τὴν μετρίαν εἶδησιν, ἡ κατὰ μόνας προσέθηκεν ἀναχώρησις ἰ ὁ γὰρ ἐν μέσῳ θορύβων στρεφόμενος καὶ γνῶναι τὰ οὐράνια βουλόμενος, λέληθεν ὅτι τὸ ἐν ἀκάνθαις σπειρόμενον, ὑπ' ἐκείνων συμπνίγεται ἰ καὶ ὁ μὴ σχολάσας, Θεὸν γνῶναι οὐ δύναται» (Ἐπιστ. ηβ'). Ὅθεν εἶπε καὶ ὁ Ψαλμῳδός ἰ «Σχολάσατε καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός» (Ψαλμ. με' 10). Καὶ πρὸς τούτοις παρεκάλουν τὸν Κύριον, ἵνα ἔλθῃ εἰς τὸ ὄρος καὶ ἴδῃς (εἰ καὶ σπανίους) τοὺς ἐντὸς τῶν ὀρέων καὶ τῶν φαράγγων, τῶν ὁποίων κατεφρόνεις, ἄνδρας πορευομένους ἀμώμους καὶ ἐργαζομένους δικαιοσύνην, λαλοῦντας ἀλήθειαν ἐν καρδίᾳ αὐτῶν, κατὰ τὸ διαβιτικόν. Αὐτό δηλ. τὸ πανάγιον καὶ γλυκύτατον ὄνομα τοῦ αὐταλήθους Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀδιαλείπτως ἐπιβοωμένους ἐν τῷ τῆς καρδίας βάθει διὰ τῆς καρδιακῆς καὶ νοερᾶς προσευχῆς. «Τούτων γὰρ ὁ νοῦς, κατὰ τὸν μέγαν εἰπεῖν Βασίλειον, μὴ σκεδαννύμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων

καταφρονῆ τις πάντοτε, καὶ ὅλως τῶν κακῶν λογισμῶν καὶ νὰ τρέχῃ εἰς τὸν Θεὸν, τοῦτο εἶναι τὸ ἀσφαλέστερον, ὡς εἶπομεν εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἀοράτου Πολέμιου.

ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος, ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτόν, δι' ἑαυτοῦ δέ, πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαίνει, κἀκείνῳ τῷ κάλλει περιλαμπόμενός τε καὶ ἐλλαμπόμενος καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει» (Ἐπιστ. α'). Καὶ οὗτοί εἰσιν ἀληθῶς, περὶ ὧν ὁ αὐτὸς πάλιν εἶπε Βασίλειος· «Μακάριοι οὖν οἱ τοῦ ἀληθινοῦ κάλλους φιλοθεάμονες, οἷονεὶ γὰρ προσδεθέντες αὐτῷ διὰ τῆς ἀγάπης, καὶ τὸν ἐπουράνιον καὶ μακαριστὸν ἐρῶντες ἔρωτα, ἐπιλανθάνονται μὲν οἰκείων καὶ φίλων, ἐπιλανθάνονται δὲ οἴκου καὶ περιουσίας ἀπάσης· ἐκλαθόμενοι δὲ καὶ τῆς σωματικῆς εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν ἀνάγκης, μόνῳ τῷ θεῷ καὶ καθαρῷ προστετήκασιν ἔρωτι» (Ἐρμην. εἰς τὸν μδ΄ Ψαλμ.).

Πόσον ἄτοπον εἶναι νὰ ἄρχῃ τις ἄλλως πρὸ τοῦ νὰ ἄρξῃ ἑαυτοῦ.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ νεότης, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ παρακίνησις τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἄγνοια τοῦ βάρους τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος (ὡς αὐτὸς τοῖς τῆς αὐτομεμψίας κέντροις βαλλόμενος διομολογεῖς), ταῦτα πάντα λέγω, ἐπειδὴ σὲ ἔκαμον νὰ ἀκολουθήσῃς εἰς τὴν νῦν ἐπικρατοῦσαν (ἄχ! δὸς μοι ἄδειαν νὰ τὴν ὀνομάσω) πονηρὰν συνήθειαν· ὥστε πρὸ τοῦ ὠρίμου καιροῦ, νὰ θέσῃς τοὺς νεαροὺς καὶ ἀπαλοὺς ὄμους σου ὑπὸ τοιοῦτον φορτίον ὑπέρογκον, καὶ πρὶν νὰ ἄρξῃς τῶν ἐν σοὶ παθῶν, σὲ ἐβίασαν νὰ ἄρξῃς λαῶν. Τὸ ὁποῖον πόσον εἶναι ἄτοπον, παρίστησιν ὁ Πηλουσιώτης Ἰσίδωρος, γράφων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Στρατήγιον ταῦτα· «Καὶ γὰρ αἰσχιστον, εἰ τοῖς ἀρχομένοις ἐπιτάττειν βουλόμενος, φωραθῆς μηδὲ σεαυτοῦ ἄρχειν δυνάμενος» (Ἐπιστ. φ'). Καὶ πρὸς τὸν διάκονον Παλλάδιον ὁ αὐτὸς γράφων, ταῦτά φησιν· «Εἰ τοὺς ὑπηκόους τῶν νόμων, καθ' οὓς πολιτεύονται, ἀνηκόους εἶναι οὐ χρή, πολλῶ μᾶλλον τοὺς ἄρχειν λαχόντας. Πῶς γὰρ τοῖς ἀρχομένοις διαλεχθεῖεν οἱ μὴ τὸ πῶς χρὴ ἄρχειν λαχόντας. Πῶς γὰρ τοῖς ἀρχομένοις διαλεχθεῖεν οἱ μὴ τὸ πῶς χρὴ ἄρχειν ἐπιστάμενοι; Ὅσοι οὖν τούτων ἄπειροι ὄντες ἄρχειν ἐπεχείρησαν, ταῦτόν πεπόνθασιν τοῖς ἀπείροις μὲν τοῦ ἠνιοχεῖν, ἐπιβῆναι δὲ τοῖς δίφροις τολμῶσι καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἵππους προσαπολέσασιν· ἢ τοῖς ἀπειροθαλάττοις μὲν, εἰς τοσαύτην δὲ μανίαν ἐξοκειλάσιν, ὡς καὶ μυριαγωγὸν ὀλκάδα αἰκίσαι ἐπιχειρῆσαι, μεθ' ἧς εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάττης ἐχώρησαν» (Ἐπιστ. φιζ'). Ἄλλ' ἐπειδὴ, λέγω, οὕτω τὸ πρᾶγμα ἠκολούθησε, φέρε κἂν τὸν δεύτερον τοῦτον (ὃ λέγεται) ἀσπασώμεθα πλοῦν, καὶ τὸ Προμηθέως ἔργον γενέσθω

Ἐπιμηθέως, κατὰ τὴν παροιμίαν ἰ καὶ ἐκεῖνο ὅπερ δὲν ἔκαμες πρὸ τῆς ἀρχιερωσύνης, σπούδασον νὰ κάμῃς τώρα μετὰ τὴν ἀρχιερωσύνην.

Τὸ ἐξηγῶ φανερώτερα. Φέρε μετὰ συντομίας ὑπομνήσω (οὐχὶ διδάξω) τὴν ἱεράν σου σύνεσιν, τίνι τρόπῳ κατἴσι μεθόδοις χρώμενος, ἄν καὶ ὄχι τελείως νικήσης τὰ πάθη καὶ ἐκδιώξης αὐτὰ παντελῶς ἀπὸ τῆς πανιερότητός σου, ἀλλὰ κἄν κατασιγάσης αὐτὰ ὅπως οὖν καὶ κατακοιμίσης, καὶ τὴν πολυαρχίαν αὐτῶν καὶ ὀγκλοκρατίαν εἰς ὀλιγαρχίαν καὶ ὄχι ἀριστοκρατίαν καταστήσης ἰ ταὐτὸν εἰπεῖν, νὰ κατασταθῆς οὔτε πολυπαθῆς οὔτε τελείως ἀπαθῆς, ἀλλὰ ὀλιγοπαθῆς καὶ μετριοπαθῆς. Τὸ γὰρ μοναρχῆσαι καὶ εἰς ἀπάθειαν ἐλθεῖν, τοῦτο μόλις ἐδόθη καὶ δίδεται τοῖς φθάσαντι εἰς τὸ ἄκρον τῆς θεωρίας καὶ πράξεως, χάριτι Χριστοῦ, οἱ ὅποιοι (ἀκούεις ψαλοῦσης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς θείας λύρας τῶν θεοπεσιῶν μελωδῶν) νοῦν ἡγεμόνα καὶ αὐτοκράτορα κατὰ τῶν ὀλεθρίων παθῶν ἐνεστήσαντο. Ἄλλὰ πρὸ τοῦ νὰ ἀρχίσω, συνέργησόν μοι, παρακαλῶ, διὰ τῶν πανιέρων σου εὐχῶν, ὧ φίλε δέσποτα, καὶ σύντεινόν μοι τὴν ἀκοήν σου εἰ ἰ τὰ λεγόμενα. Καὶ καθὼς οἱ μέλλοντες νὰ διέλθωσι στενωπὸν τινα περιστέλουσι τὰ ἱμάτια, οὕτω μοι καὶ ἡ σὴ θειότης συστείλασα τοὺς λογισμοὺς τῆς ἀκριβέστερον καὶ ἐνοειδεῖ ὄμματι νοός, ἄς προσέχη τοῖς λεγομένοις¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΟΥ ΝΟΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΙΔΙΑ

**Διατί ἐγένοντο αἱ Αἰσθήσεις, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι
μέγας κόσμος ἐν τῷ μικρῷ.**

Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐνθυμηθῆς, ὧ ἀναγνώστα, ὅτι ὁ τὸν ἀόρατον πρῶτον κόσμον καὶ τὸν ὄρατὸν δεύτερον δημιουργήσας Θεός, «διὰ νὰ δείξῃ σοφίας μεῖζονος γνῶρισμα καὶ τῆς περὶ τὰς φύσεις πολυτελείας, ὡς εἶπεν ἡ θεολόγος τοῦ Γρηγορίου φωνή» (Λόγ. εἰς τὰ Γενέθλια, καὶ εἰς τὸ Πάσχα), ὕστερον πάντων δημιουργεῖ καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς ἀοράτου καὶ σώματος ὄρατου. Ὅθεν καθίστησι τοῦτον, ὡσεὶ κόσμον, οὐχὶ μικρὸν ἐντὸς τοῦ μεγάλου, καθὼς εἶπεν ὁ φυσικὸς Δημόκριτος καὶ καθὼς γνωματεύουσιν

¹ Ἐντεῦθεν ἀντικαθίσταται τὸ πρόσωπον τοῦ ἀρχιερέως εἰς τὸ τοῦ ἀναγινώσκοντος ὡς προεῖπον ἐν τῷ προλόγῳ.

ἄλλοι φιλόσοφοι ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ μικρόκοσμος μόνον ἀποκαλοῦνται τὸν ἄνθρωπον, μικροπρεπῶς πάνυ καὶ μέχρι τοῦ ὁρωμένου τούτου κόσμου περιορίζοντες τὴν ἀξίαν καὶ τελειότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καθίστησι τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός, ὡς κόσμον τινὰ μέγαν ἐντὸς τοῦ μικροῦ. Μέγαν μὲν κόσμον, διὰ τὸ πλῆθος τῶν δυνάμεων ἃς περιέχει ἰσχυρίζονται καὶ μάλιστα τῆς λογικῆς καὶ νοερᾶς καὶ θελητικῆς, τὰς ὁποίας ὁ αἰσθητὸς καὶ μέγας οὗτος κόσμος οὐκ ἔχει ἰσχυρίζονται ἐντὸς δὲ τοῦ μικροῦ κόσμου, διὰ τὴν αἴσθησιν μόνον, ἣν αὐτὸς περιέχει. Οὕτω γὰρ φησὶν ὁ αὐτὸς θεολόγος ἰσχυρίζονται: «Οἶόν τινα κόσμον δεύτερον (τὸν ἄνθρωπον) ἐν τῷ μικρῷ μέγαν, ἐπὶ τῆς γῆς ἴσχυρις¹ ἰσχυρίζονται, ἀμφοτέρους ἐπικοσμοῦντα τοὺς κόσμους, τὸν ὁρατὸν καὶ ἀόρατον, κατὰ τὸν Θεσσαλονίκης θεῖον Γρηγόριον (Λόγ. α΄ εἰς τὰ Εἰσόδια), κόσμον, ὅστις συνδέει τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἄνω καὶ κάτω κόσμου, καὶ κάμνει νὰ φαίνεται εἷς ὁ τούτων δημιουργός, κατὰ τὸν Νεμέσιον.

**Ὅτι τὸ μὲν σῶμα εἶναι ὡς ἀνάκτορον βασιλικόν,
ὁ δὲ νοῦς ὡς ὁ βασιλεὺς.**

Ἀλλὰ διὰ περισσοτέραν τοῦ προκειμένου κατάληψιν, τὸ μὲν σῶμα, ὑπόγραφόν μοι τῷ λογισμῷ, ὅτι παρομοιάζει ἀνάκτορον βασιλικῷ, κατεσκευασμένῳ τῇ ὑπερτάτῃ ἀρχιτεκτονικῇ ἀπειροσόφου τινὸς Δημιουργοῦ ἰσχυρίζονται τὸ ὅποῖον, ὑπερῶν μὲν ἔχει τὴν κεφαλὴν, θάλαμον δὲ μυστικώτατον τὴν καρδίαν ἰσχυρίζονται ταχυδρόμους, τὰ πνεύματα ἰσχυρίζονται ἀγωγούς καὶ περάματα, τὰ σωληνοειδῆ νεῦρα ἰσχυρίζονται καὶ θυρίδας τὰ πέντε αἰσθητήρια ἰσχυρίζονται τὴν δὲ ψυχὴν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸν νοῦν (ψυχὴ γὰρ καθαρθεῖσα, νοῦς ὅλη ἐστὶ, κατὰ τὸν ἅγιον Κάλλιστον) ὑπονόησον ὡς βασιλέα τινά, ὑπὸ τριῶν καθολικωτέρων δυνάμεων δορυφορούμενον, τὴν νοεράν, τὴν λογικὴν καὶ τὴν θελητικὴν. Ὁ ὅποῖος εὐρίσκεται μὲν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματος ἰσχυρίζονται εὐρίσκεται γὰρ, φησὶν ὁ θεῖος Δαμασκηνόν, ἢ ψυχὴ εἰς τὸ σῶμα, καθὼς τὸ πῦρ εὐρίσκεται εἰς ὅλον τὸ πεφυρακτωμένον σίδηρον ἰσχυρίζονται οὕτω γὰρ λέγει, «ἢ δὲ ψυχὴ συνδέεται τῷ σώματι ὅλη ὅλῳ καὶ οὐ μέρος μέρει, καὶ οὐ περιέχεται ὑπ'αὐτοῦ, ἀλλὰ περιέχει αὐτὸ ὡς περὶ πῦρ σίδηρον» (βιβλ. Α΄, κεφ. ιδ΄ περὶ πίστεως). Κατ' ἐξαίρετον δὲ τρόπον, τῆς μὲν νοερᾶς τοῦ ἐνεργείας, ὄργανον ἰσχυρίζονται τὸν ἐγκέφαλον ἰσχυρίζονται τῆς δὲ λογιστικῆς καὶ θελητικῆς ἐνεργείας τοῦ καὶ δυνάμεως καὶ δὴ καὶ τῆς οὐσίας του, καθέδραν ἰσχυρίζονται τὴν καρδίαν, ὡς ἔμπροσθεν ρηθῆσεται. Ἐχει δὲ ὁ βασιλεὺς οὗτος καὶ χάρτην, τὴν πυξίδα τῆς

¹ Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὁ ἄνθρωπος συγκριθῆ πρὸς τὸν νοητὸν κόσμον τῶν ἀγγέλων, πάλιν μέγας κόσμος ἐστὶ τε καὶ λέγεται, καὶ ἐκεῖνος μικρός, καθ' ὅτι αὐτὸς μὲν περιέχει ἐν ἑαυτῷ καὶ τὰ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ὁ δὲ νοητὸς κόσμος, οὐ περιέχει τὰ τοῦ αἰσθητοῦ.

φαντασίας, διὰ τὴν γράφην ὅσα ἔρχονται ἔξωθεν ἀπὸ τῶν θυρίδων τῶν αἰσθήσεων.

**Τί εἶναι ὁ νοῦς πρὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος
καὶ τί μετὰ τὸ βάπτισμα.**

Ἐσχημάτισας αὐτὰ διὰ τῆς φαντασίας σου; νόησον τώρα ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος, δηλ. ὁ νοῦς, ἀφ' οὗ μετὰ τὸν τέλειον διοργανισμόν, ὡς φασί τινες, χυθῆ ἐντὸς τοῦ σώματος εἶναι ἀπλοῦς, καθαρὸς καὶ ἀκέραιος καὶ φῶς κατὰ τὴν φύσιν του νοερόν. Καὶ πρὸ μὲν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, τῷ ζόφῳ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας καλυπτόμενος, ἀμβλυωπεῖ· μετὰ δὲ τὸ ἅγιον βάπτισμα, φωτεινὸς ὅλος ἐστί, τῷ ὑπερφυσικῷ φωτὶ τῆς θείας χάριτος ἀστραπτόμενος καὶ τὰς ἡλιακὰς ὑπερλάμπων ἀκτῖνας, ὡς φησιν ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ἕως ὅτου μένει τοῦ τῆς προαιρετικῆς ἁμαρτίας σκοτὸς ἀνώτερος. Οὕτω γάρ φησιν ἡ καλὴ ἐκείνη καὶ εὐλάλος γλῶσσα, ἐρμηνεύουσα τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο τὸ λέγον· «Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένοι τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, εἰς τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν» (Β' Κορινθ. γ' 17). Τοῦτό φημι ἐρμηνεύουσα λέγει· «Τί ἐστί τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, εἰς τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα; Σαφέστερον μὲν τοῦτο ἐδείκνυτο, ἡνίκα τῶν σημείων τὰ χαρίσματα ἐνήργει· πλὴν οὐδὲ νῦν δύσκολον αὐτὸ κατιδεῖν τῷ πιστοῦς ὀφθαλμοῦς ἔχοντι. Ὅμοῦ τε γὰρ βαπτιζόμεθα καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἡ ψυχὴ λάμπει, τῷ Πνεύματι καθαιρομένῃ καὶ οὐ μόνον ὁρῶμεν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν δεχόμεθα τινὰ αἴγλην, ὥσπερ εἰ ἄργυρος καθαρὸς πρὸς τὰς ἀκτῖνας κείμενος, καὶ αὐτὸς ἀκτῖνας ἐκπέμπειεν. Ἄλλ' οἴμοι! καλὸν γὰρ ἐνταῦθα στενάξαι πικρόν! Αὕτη γὰρ ἡ δόξα ἡ ἀπόρρητος καὶ φρικώδεις, μέχρι μὲν μιᾶς καὶ δευτέρας ἡμέρας¹ ἐν ἡμῖν μένει. Λοιπὸν δὲ αὐτὴν κατασβέννυμεν, τὸν χειμῶνα ἐπάγοντες τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, καὶ τῇ πυκνότητι τῶν νεφῶν ἀποκρουόμενοι τὰς ἀκτῖνας· χειμῶν γὰρ τὰ βιωτικά, καὶ χειμῶνος σκυθρωπότερα» (Λόγ. ζ' εἰς τὴν Β' πρὸς Κορινθ.).

**Τί εἶναι τὸ φυσικὸν ἰδίωμα τοῦ νοός, τί εἶναι τὸ τοῦ σώματος
καὶ ὅτι τὸ σῶμα ἐξουσιάζεται ἀπὸ τοῦ νοός.**

¹ Τοῦτο λέγει ὁ Ἅγιος, ἐπειδὴ τότε οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι μεγάλοι ἐβαπτίζοντο, καὶ ἀκολούθως, προαιρετικοῖς ταχέως περιέπιπτον ἁμαρτήμασιν.

Τὸ φυσικὸν καὶ οὐσιῶδες ἰδίωμα τοῦ νοῦς εἶναι νὰ καταγίνηται πάντοτε, καθ' ὃ νοῦς, εἰς τὰ συγγενῆ νοητά· καθ' ὃ ἄυλος, εἰς τὰ ἄυλα· καθ' ὃ ἀθάνατος, εἰς τὰ ἀθάνατα· ἐνὶ λόγῳ, νὰ καταγίνηται εἰς τὰ ἀληθῆ καλά, καὶ ταῦτα νὰ ἔχη τροφήν, αὔξησιν καὶ ἀκολούθως ἡδονήν. Ἐκ τοῦ ἐναντίου, τὸ φυσικὸν ἰδίωμα τοῦ σώματος εἶναι νὰ κλίνη πάντοτε, καθ' ὃ σῶμα, εἰς τὰ σωματικά· καθ' ὃ αἰσθητόν, εἰς τὰ αἰσθητά· καθ' ὃ ὑλικόν, εἰς τὰ ὑλικά· ἐνὶ λόγῳ νὰ κλίνη εἰς τὰ ψευδῆ καλὰ καὶ ταῦτα νὰ ἔχη τροφήν, αὔξησιν, ζωὴν, καὶ ἀκολούθως ἡδονήν. Διὰ τοῦτο εἶπε καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος· «Διπλῆς οὔσης ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τῆς ἡδονῆς, τῆς μὲν ἐν ψυχῇ δι' ἀπαθείας ἐνεργουμένης, τῆς δέ, διὰ πάθους ἐν σώματι, ἣν περ ἐξ ἀμφοτέρων ἢ προαίρεσις ἔλθεται, αὕτη κατὰ τῆς ἐτέρας τὸ κράτος ἔχει» (Λόγῳ ι' εἰς τὸ Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων, τόμ. α'). Ἄν καὶ ὅμως τὸ σῶμα, καθ' ὃ σῶμα κλίνει φυσικὰ εἰς τὴν τῶν αἰσθητῶν ἡδονήν· μ' ὅλον τοῦτο ἄγεται, κυβερνᾶται καὶ χαλιναγωγεῖται ὑπὸ τοῦ νοῦ, ὅταν ἔχη συμπληρωμένον τὸν λόγον. Διότι, κατὰ τὸν θεῖον Δαμασκηνόν, αὕτη εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ λογικῆς ψυχῆς καὶ ἀλόγου· ὅτι, ἡ μὲν ἄλογος, ἄγεται καὶ ἐξουσιάζεται ὑπὸ τοῦ σώματος καὶ τῶν αἰσθήσεων· ἡ δὲ λογικῆ, ἄγει καὶ ἐξουσιάζει τὸ σῶμα καὶ τὰς αἰσθήσεις· διότι οὕτω διωρίσθη παρὰ Θεοῦ νὰ ἡγεμονεύῃ τὸ λογικὸν τοῦ ἀλόγου καὶ τὸ κρεῖττον τοῦ χείρονος καὶ νὰ ὑποτάσῃ τὰ νεύματά του. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἐπιθυμῆ, οὐχ ἅμα καὶ ὀρμᾶ εἰς τὴν πρᾶξιν καὶ ἀπόλαυσιν τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ κωλύεται ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος νοῦ· τὰ δὲ λόγια τοῦ Δαμασκηνοῦ ταῦτά εἰσι· «Τὰ ἄλογα οὐκ εἰσιν αὐτεξούσια· ἄγονται γὰρ μᾶλλον ὑπὸ τῆς φύσεως, ἢ περ ἄγουσι· διὸ οὐδὲ ἀντιλέγουσι τῇ φυσικῇ ὀρέξει· ἀλλ' ἅμα ὀρεχθῶσι τινός, ὀρμῶσι πρὸς τὴν πρᾶξιν· ὁ δὲ ἄνθρωπος, λογικὸς ὢν, ἄγει μᾶλλον τὴν φύσιν ἢ περ ἄγεται· διὸ καὶ ὀρεγόμενος, εἶπερ ἐθέλοι, ἐξουσίαν ἔχει ἀναχαιτίσαι τὴν ὀρεξιν, ἢ ἀκολουθεῖν αὐτῇ» (Βίβλ. β' περὶ πίστ. κεφ. μδ').

Τί τὸ προηγούμενον αἶτιον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐγένοντο αἱ αἰσθήσεις.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ νοῦς οὗτος, ἀποκλείεται τρόπον τινά, ἐντὸς τοῦ ἀνακτόρου τοῦ σώματος, ὡς ἐν σκοτεινῇ τινι φυλακῇ· διὰ τοῦτο κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ, ὡσεὶ τόσαι θυρίδες, τὰ πέντε αἰσθητήρια τοῦ σώματος· οἱ ὀφθαλμοί, λέγω, τὰ ὄτα, οἱ ῥῶθνες, τὸ στόμα καὶ τὸ κοινὸν αἰσθητήριον τῆς ἀφῆς, ἵνα δύναται δι' αὐτῶν κυρίως μὲν καὶ προηγουμένως νὰ ἔρχεται εἰς τὴν ἰδικήν του νοητὴν τροφήν καὶ ἡδονήν· δηλαδή, πρῶτον, εἰς τὴν αἴσθησιν καὶ ἀντίληψιν τῆς αἰσθητῆς ταύτης

κτίσεως, ἢ καὶ τῆς θείας Γραφῆς ἄ δευτέρου, ὑπὸ ταύτης τῆς αἰσθήσεως νὰ χειραγωγῆται τῇ ὁδηγίᾳ τοῦ λογικοῦ εἰς τὴν σοφίαν, ἀγαθότητα, δύναμιν, χάριν, ἀλήθειαν, γλυκύτητα καὶ τὰς ἄλλας τοῦ δημιουργοῦ ἐνεργείας καὶ τελειότητας, αἱ ὁποῖαι θεωροῦνται ἐν τῇ κτίσει καὶ τῇ Γραφῇ.

Καὶ τρίτον, ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν τούτων καὶ τελειοτήτων, νὰ ἀναβαίνει ὅσον τὸ δυνατόν, διὰ τῶν πτερυγῶν τῆς νοερᾶς ἐνεργείας, καὶ εἰς τὴν γνῶσιν καὶ θεωρίαν αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ τῆς κτίσεως καὶ τοῦ δοτῆρος τῆς θείας Γραφῆς, τοῦ τὰς τοιαύτας τελειότητας ἔχοντος. Καὶ περὶ μὲν τῆς κτίσεως λέγει ὁ Σολομών ἄ «Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται» (Σοφ. ιγ' 5), καὶ τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδίου αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης (ἢ τοῖ μεγαλειότης), εἶπεν ὁ θεῖος Παῦλος» (Ρωμ. α' 20). Περὶ δὲ τῆς θείας Γραφῆς, ὁ μὲν κορυφαῖος Πέτρος εἶπεν, «Οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλὰ ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι, ἐλάλησαν ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι» (Β' Πέτρ. α' 21). Ὁ δὲ Παῦλος εἶπε ἄ «Λαλοῦμεν οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρώποις σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Πνεύματος ἁγίου» (Α' Κορινθ. β' 13). Θέλεις νὰ γυμνάσωμεν τοῦτο ὅπερ λέγω ἐπὶ δύο αἰσθητηρίων;

**Ὅτι διὰ τῆς θεωρίας τῶν κτισμάτων ἀναβαίνει ὁ νοῦς
εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἀγάπην τοῦ κτίστου.**

Παραδείγματος χάριν, ἐπιβάλλουσιν οἱ ὀφθαλμοὶ εἰς τὸν οὐρανόν ἄ πίπτει ἐν ταύτῳ ἢ εἰκὼν τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς καλουμένου χιτῶνος τῶν ὀφθαλμῶν ἄ καὶ εὐθὺς ὅτε προβάλλει ἢ εἰκὼν αὐτή, λαμβάνουσι τὴν εἶδησιν ἐν ριπῇ οἱ ταχυδρομοὶ τῶν πνευμάτων καὶ τρέχουσι μετ' ἀπιστεύτου ταχύτητος διὰ τῶν ἀγωγῶν τῶν νεύρων εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ὅστις εἶναι ἢ ρίζα ὅλων τῶν νεύρων ἄ καὶ εὐθὺς ὅτε ἐγγίξουσιν ἐκεῖ, ἐν τῷ ἅμα ὁ νοῦς διεγείρεται καὶ βλέπει τὸν οὐρανόν. Μετὰ τὴν αἴσθησιν ταύτην, στοχάζεται διὰ τῆς λογικῆς του δυνάμεως, τὴν τάξιν, τὸ μέγεθος, τὸ κάλλος, τὸ φῶς καὶ τὰ ἐπίλοιπα ἰδιώματα τοῦ οὐρανοῦ ἄ καὶ ἐντὸς ὅλων τούτων, θεωρεῖ τὴν σοφίαν, τὴν τέχνην, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ὠραιότητα ἐκείνου, ὅστις τὸν ἐδημιούργησεν ἄ ὅθεν κάμνει τὸν συλλογισμόν τοῦτον καὶ λέγει οὕτως ἄ ἐὰν ὁ οὐρανός, ὅστις εἶναι ποίημα, εἶναι τόσον ὠραῖος, τόσον φωτεινός, πόσον ἄρα γε ὠραιότερος καὶ φωτεινότερος εἶναι ὁ τοῦ οὐρανοῦ ποιητής; «Πυρσῶς γὰρ καὶ οὐσιωδῶς προέενστι τὰ τῶν αἰτιατῶν τοῖς αἰτίοις, κατὰ τὸν θεῖον Διονύσιον» (Κεφ. β' περὶ θεῶν ὀνομάτων). Καὶ

τοιουτοτρόπως αναβαίνει, ὅσον τὸ δυνατὸν εἰς αὐτόν, εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ δημιουργοῦ, καὶ σὺν τῇ γνώσει ταύτῃ, ἐξάπτει καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὴν θέλησίν του εἰς τὴν ἀγάπην αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ¹.

**Ὅτι διὰ τῶν Γραφῶν ἀναβαίνει ὁ νοῦς εἰς τὴν γνῶσιν
καὶ ἀγάπην τοῦ τὰς Γραφὰς λαλήσαντος.**

Πάλιν ἐπὶ τῶν ὥτων λαλεῖται, θετέου, λόγος τις τῆς θείας Γραφῆς ὁ λόγος πλήττει τὸν ἀέρα καὶ τὸν κυματίζει· τὰ κύματα τοῦ ἀέρος ἀλλεπάλληλα ἐγειρόμενα ἐμπίπτουσιν εἰς τὸ ὠτίον καὶ τὴν κόγχην αὐτοῦ· εἶτα ἐκεῖθεν περικλώμενα καὶ εἰς τὸν πόρον τοῦ ὠτίου εἰσερχόμενα, πλήττουσι τὸ τύμπανον αὐτοῦ· ἀπὸ δὲ τῆς πληγῆς αὐτῆς κυμαίνεται ὁ ἀήρ ὁ ἐν τῇ κοιλότητι τοῦ τυμπάνου εὐρισκόμενος καὶ τινάσσει ὅλα τὰ μέρη τοῦ καλουμένου λαβυρίνθου τοῦ ὠτίου. Ἀπὸ δὲ τοῦ τινάγματος τούτου, πλήττεται τὸ ἀκουστικὸν νεῦρον τὸ ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου προερχόμενον· καὶ οὕτως ἐγείρεται ὁ νοῦς καὶ ἀκούει τὸν λαληθέντα λόγον· εἶτα ἀπὸ τῆς ἀκοῆς ταύτης διακρίνει τὴν χάριν, τὴν ἀλήθειαν, τὴν σοφίαν καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς τοῦ λόγου ἐκείνου· ὅθεν καὶ συλλογίζεται οὕτως. Ἐὰν ὁ λόγος, ὅστις εἶναι αἰτιατὸν καὶ ἐνέργημα εἶναι τόσον ἀληθής, τόσον σοφός, τόσον χαρίεις, πόσον ἄρα γε ἀληθέστερος, πόσον σοφώτερος καὶ πόσον χαριέστερος εἶναι ὁ τοῦτον λαλήσας καὶ ἐνεργήσας Θεός; «Δι' ὃ γὰρ ἕκαστον τοιοῦτον, ἐκείνο μᾶλλον τοιοῦτον», κατὰ Ἀριστοτέλη. Ὅθεν διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀναβαίνει εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ τὰς Γραφὰς ἐμπνεύσαντος καὶ λαλήσαντος Θεοῦ. Κατὰ τὴν ἀναλογίαν δὲ τῆς γνώσεως, ἀνάπτει καὶ τὴν θέλησίν του εἰς τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἐπειδὴ «κατὰ τὸ μέτρον τῆς γνώσεως καὶ τὸ μέτρον ἐστὶ τῆς ἐφέσεως, ὡς λέγει ὁ Ἱεροσολύμων Θεόδωρος»

¹ Τοιούτους συλλογισμοὺς παρακινεῖ ἡμᾶς νὰ κάμνωμεν ὁ μέγας Βασιλεὺς καὶ διὰ τῶν συλλογισμῶν τούτων, νὰ ἀναβαίνομεν ἀπὸ τῶν ὄρατῶν εἰς τὰ ἀόρατα καὶ ἀπὸ τῶν προσκαιρῶν εἰς τὰ αἰώνια, λέγοντες· «Εἰ τὰ πρόσκαιρα τοιαῦτα, ποταπὰ τὰ αἰώνια; Καὶ εἰ τὰ ὀρώμενα οὕτω καλά, ποταπὰ τὰ ἀόρατα; Εἰ οὐρανοῦ μέγεθος μέτρον ἀνθρωπίνης διανοίας ἐκβαίνει, τῶν αἰδίων τὴν φύσιν, τίς ἄρα νοῦς ἐξιχνιάσει δυνήσεται; Εἰ ὁ τῆ φθορᾶ ὑποκειμένος ἥλιος, οὕτω καλός, οὕτω μέγας, θξὺς μὲν κινήθη, εὐτάκτοις δὲ τὰς περιόδους ἀποδιδούς, εἰ ἀκόρεστος τούτου ἢ θέα, ποταπὸς τῷ κάλλει ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος; Εἰ τυφλῷ ζημία τοῦτον μὴ βλέπειν, ποταπὴ ζημία τῷ ἁμαρτωλῷ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς στερηθῆναι;» (Ὁμιλ. ζ' εἰς τὴν Ἑξαήμερον). Διὰ τοῦτο λέγει καὶ σοφὸς Ἱεροσολύμων Θεόδωρος· «Καθαρωτάτον τὸ τὰς φύσεις τῶν ὄντων περιεργάζεσθαι, τῆς ἐμπαθοῦς πρὸς αὐτὰ διαθέσεως καὶ τῆς περὶ ταῦτα ἀπάτης ἀπαλλακτικόν· καὶ πρὸς τὴν πάντων ἀρχὴν ἀναγωγικώτατον· ἀπὸ τῶν καλῶν καὶ θαυμαστῶν καὶ μεγάλων, τὸ κάλλιστον καὶ θαυμαστότατον καὶ μεγιστον, μᾶλλον δὲ τὸ ὑπὲρ τὸ κάλλος καὶ τὴν θαυμασιότητα καὶ τὸ μέγεθος, διδὸν ἐνοπτρίζεσθαι» (Φιλοκαλ. σ. 283). Ἄλλὰ καὶ ὁ Σολομὼν κατηγορῶν τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰδωλολάτρους λέγει· «Εἰ μὲν τῇ καλλονῇ (τῶν κτισμάτων) τερτόμενοι θεοὺς ὑπελάμβανον, γνώτωσαν πόσῳ τούτων ὁ δεσπότης ἐστὶ βελτίων· ὁ γὰρ τοῦ κάλλους γενεσιάρχης ἐκτίσεν αὐτά. Εἰ δὲ δύνάμιν καὶ ἐνέργειαν ἐκπλαγέντες νοησάτωσαν ἀπ' αὐτῶν, πόσῳ ὁ κατασκευάσας αὐτὰ δυνατώτερός ἐστιν;» (Σοφ. ιγ' 3).

(Φιλοκαλ. σελ. 283). Ὅμοίως ἐνεργεῖ καὶ διὰ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ὀσφρήσεως οὕτω διὰ τῆς γεύσεως καὶ οὕτω διὰ τῆς ἀφῆς.

Ἐν ἐνὶ λόγῳ ὁ νοῦς διὰ τοῦ μέσου τῶν αἰσθητηρίων, ὅλα τὰ κτίσματα καὶ ὅλα τὰ τῆς Γραφῆς λόγια, τὰ μεταχειρίζεται ὡσπερ τινὰς βαθμίδας, διὰ νὰ ἀναβαίνη ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν εἰς τὰ νοητά ἄπὸ τῶν αἰτιατῶν εἰς τὰ αἷτια καὶ ἀπὸ τῶν εἰκόνων καὶ τύπων εἰς τὰ πρωτότυπα καὶ εἰκονιζόμενα. Ἐπειδὴ, κατὰ τὸν ἀρεοπαγίτην Διονύσιον, «τύποι καὶ εἰκόνες εἰσὶ τὰ ὁρατὰ τῶν ἀοράτων, τὰ αἰσθητὰ τῶν νοητῶν καὶ τὰ μεριστὰ καὶ πεπληθυσμένα, τῶν ἀμερίστων καὶ ἐνιαίων ἄπὸ αὐτῆ δὲ ἡ τοῦ φαινομένου παντὸς κοσμουργία, τῶν ἀοράτων τοῦ Θεοῦ προβέβληται» (Ἐπιστολὴ πρὸς Τίτον). Διὰ τοιαύτης δὲ μεθόδου ὁ νοῦς ἀναβαίνων ἀπὸ τῶν κτισμάτων εἰς τὸν κτίστην καὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν εἰς τὸν ταύτας λαλήσαντα, φαίνεται νὰ λέγη εἰς ὅλας του τὰς δυνάμεις καὶ εἰς ὅλας του τὰς αἰσθήσεις, ἐκεῖνο τὸ τοῦ Ἡσαίου ἄναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ» (Ἡσαίας β' 3).

Οὗτος εἶναι ὁ προηγούμενος σκοπὸς καὶ τὸ τέλος καὶ τὸ οὐ ἕνεκα, διὰ τὸν ὁποῖον, ὡς εἶπομεν, ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὰς θυρίδας τῶν αἰσθητηρίων, διὰ νὰ γίνηται ὁ νοῦς «ἐπόπτης τῆς αἰσθητῆς κτίσεως καὶ μύστης τῆς νοουμένης», ὡς εἶπεν ὁ θεολόγος Γρηγόριος (Λόγ. εἰς τὸ Πάσχα), διὰ νὰ βλέπη ἐν τοῖς κτίσμασι τὸν κτίστην, ὡς ἐν ὕδασι ἥλιον, καθὼς φιλοσοφεῖ ὁ Ἱεροσολύμων Θεόδωρος. «Ἄλλ' εἴτι χρῆ καὶ αἰσθήσει χρῆσασθαι, διὰ τοῦτο χρηστέον, ἵνα ἐκ τῶν κτισμάτων τὸν κτίστην καταλαμβάνωμεν, ἐν αὐτοῖς ὀρῶντες ἐκεῖνον, ὡς ἐν ὕδασι ἥλιον ἄπὸ αὐτοῖς χωρητόν» (σελ. 286 Φιλοκαλ.). Καὶ συντόμων εἰπεῖν, διὰ τοῦτο ἐγένοντο αἱ αἰσθήσεις, διὰ νὰ προκύπτῃ ὁ νοῦς δι' αὐτῶν εἰς τὴν νοητὴν του τροφήν, τρυφήν καὶ ἡδονὴν καθὼς καὶ τὰ ζῶα τὰ καλούμενα φερέοικα, κοχλῖαι, φέροντα εἰπεῖν, καὶ χελῶνας καὶ ἄλλα ὅμοια, προκύπτουσιν ἔξω τοῦ οἴκου των εἰς συλλογὴν τῆς ἐπιτηδείας τροφῆς. «Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ἀγὼν, κατὰ τὸν ἀνωτέρω Θεόδωρον, τὸ προσέχειν ἑαυτοῖς μετ' ἀκριβείας, ἵνα τῶν νοητῶν ἀεὶ ἀπολαύωμεν, πρὸς αὐτὰ καὶ νοῦν καὶ ὄρεξιν ἀνατείναντες καὶ μηδέποτα ὑπὸ τούτου κλαπῶμεν τῶν αἰσθητῶν, ὑποσπασθέντες πρὸς αὐτὸ διὰ τῆς αἰσθήσεως, ὡς θαυμάσαι αὐτὸ καθ' ἑαυτό».

Ὅτι οἱ θεωροῦντες τὴν κτίσιν καὶ τὴν Γραφὴν καὶ μὴ ἀναβαίνοντες εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, κακῶς καὶ παρὰ φύσιν ποιοῦσιν.

Ὅσοι δὲ δὲν μεταχειρίζονται τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν μετὰ τὴν αἴσθησιν ἀκολουθοῦσαν θεωρίαν τῆς κτίσεως καὶ Γραφῆς, διὰ νὰ ἀναβαίνουν δι' αὐτῶν εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τοῦ ταύτην λαλήσαντος καὶ ἐκείνην κτίσαντος, ἀλλά, ἢ μεταχειρίζονται τὴν θεωρίαν τούτων διὰ δόξαν ἀνθρωπίνην καὶ διὰ νὰ θαυμάζωσι καὶ νὰ ἐντροφῶσιν εἰς τὰ φθαρτὰ κάλλη τῶν κτισμάτων καὶ διὰ τέλη ἄλλα σωματικά ἢ ἐναπομένουσιν εἰς μόνους τοὺς μερικοὺς λόγους τῶν κτισμάτων καὶ τῶν Γραφῶν καὶ περαιτέρω νὰ προβῶσιν ἀμελοῦσι, μὴ ἀναβαίνοντες εἰς τὸν καθόλου καὶ περιεκτικώτατον λόγον τῶν ὄντων, ὅς ἐστιν Ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία, δι' ἧς τὰ ὄντα γινώσκονται, κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον, καὶ ἐν ἧ πάντες οἱ λόγοι τῶν ὄντων εἰσίν. «Ὁ Θεὸς γάρ, φησὶν ὁ Σολομών, τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν καὶ ἠνίκα ἠτοίμαζε τὸν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ, ἤμην παρ' αὐτῷ ἀρμόζουσα» (Παροιμ. γ' 19). Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος «Εἰσὶ τινες σοφίας λόγοι τῆς ἀρχηγόνου, τῆς πρὸ πολλῶν ἄλλων ἐν τῇ δημιουργίᾳ συγκαταβληθείσης τῇ κτίσει» (Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμ.). Μᾶλλον δὲ οἱ μὴ ἀναβαίνοντες διὰ τῶν ἐν τῇ κτίσει καὶ τῇ Γραφῇ λόγων, εἰς τὸν ἐνυπόστατον Λόγον τοῦ Θεοῦ, μηδὲ ἀγαπῶντες αὐτόν, «δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο» (Ἰωάν. α' 3), καθὼς κάμνουσιν οἱ κατὰ κόσμον περισσότεροι φιλόσοφοι ἢ οὗτοι, λέγω, πάντες, παρὰ τὸν σκοπὸν τοῦ δημιουργοῦ τῆς κτίσεως καὶ τοῦ δοτῆρος τῶν Γραφῶν πράττουσι ἢ καὶ τούτων ἢ θεωρία, κατὰ τὸν ὑψίνου καὶ θεωρητικώτατον Κάλλιστον, ἀποπέφυκεν, ἤτοι παρὰ φύσιν ἐστί. Διότι μεταχειρίζεται τὰ μέσα ὡς τέλη καὶ τὰ ἔνεκά του, ὡς οὗ ἔνεκα ἢ καὶ ἀκολουθῶς ἢ διότι ἀγαπᾷ τὰ δῶρα περισσότερον τοῦ δοτῆρος καὶ τὰ κτίσματα περισσότερον τοῦ Κτίστου, ὡς λέγει ὁ ἱερὸς Ἀύγουστίνος (Ἐγχειρ. κεφ. κς'). Ἡ γὰρ κτίσις, καθὼς δὲν ἐκτίσθη δι' ἑαυτήν, ἀλλὰ διὰ τὴν θεωρίαν καὶ δόξαν τοῦ Κτίστου τῆς, οὕτω δὲν εἶναι πρέπον οὔτε νὰ θεωρῆται καὶ νὰ θαυμάζηται δι' ἑαυτήν, ἀλλὰ διὰ τὸν αὐτῆς Κτίστην ἢ καθὼς καὶ τὸ κάτοπτρον δὲν τὸ βλέπει τις δι' ἑαυτῷ, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν αὐτῷ ἐμφαινόμενον. Κατὰ δεύτερον δὲ τέλος καὶ σκοπὸν ὑφειμένον, κατεσκευάσθησαν τὰ αἰσθητήρια, διὰ νὰ δύνηται καὶ τὸ σῶμα, καθ' ὅ ὑλικόν, νὰ ἀπολαμβάνῃ διὰ μέσου αὐτῶν τὴν ὑλικὴν του τροφήν, αὔξησιν καὶ ζωήν. Κατὰ ἀλήθειαν, ἐγὼ δὲν ἠξεύρω ποῖον νὰ θαυμάσω περισσότερον, τὸ ἀνάκτορον τὸ τόσον τεχνικὸν ἢ τὸν βασιλέαν ὅστις κατοικεῖ; καὶ ἀπὸ τῶν δύο ὅμως περισσότερον πρέπει νὰ ὑπερθαυμάσω τὸν

ἀριστοτέχνην τους καὶ δημιουργόν, ὅστις μετὰ τοσαύτης σοφίας τὰ ἔκτισε καὶ μετ'ἄλλης τόσης τὰ ἤνωσε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΝΟΟΣ

Διατί ὁ νοῦς ἐδουλώθη εἰς τὰς αἰσθητὰς ἡδονάς.

Δύο εἶναι τὰ αἷτια, διὰ τὰ ὅποια ὁ νοῦς ἐδουλώθη εἰς τὰς αἰσθητὰς ἡδονάς. Τὸ πρῶτον καὶ καθ' αὐτὸ καὶ κυριώτερον αἷτιον εἶναι ὅτι μετὰ τὴν παραβασιν τοῦ Ἀδάμ, τὸ ἰδικόν του ὄργανον, ἦτοι τὸ σῶμα, λαμβάνει ὅλην τὴν ὑπαρξιν καὶ σύστασίν του, ἀπὸ τῆς αἰσθητῆς ἐμπαθοῦς καὶ ἀλόγου ἡδονῆς. Μεθ' ἡδονῆς γὰρ σπείρεται, μεθ' ἡδονῆς συλλαμβάνεται, καὶ μεθ' ἡδονῆς αὐξάνει καὶ τελειοῦται ἐν τῇ κοιλίᾳ ἕως ὅτου γεννᾶται. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ προφήτης Δαβὶδ ἔλεγεν : «Ἴδου γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου» (Ψαλμ. ν' 5). Τὸ δεύτερον δὲ καὶ ἐπόμενον αἷτιον εἶναι ὅτι καὶ ἀφ' οὗ γεννηθῆ, πάλιν μεθ' ἡδονῆς ἀνατρέφεται. Εἰς ὅλους γὰρ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς παιδικῆς ἡλικίας (καὶ πολλῶ μᾶλλον εἰς ὅλους τοὺς ἐν τῇ μήτρᾳ ἐννέα μῆνας), μὴ οὔσης πεπληρωμένης τῆς διακρίσεως τοῦ λογικοῦ, ὁ Νοῦς δὲν δύναται νὰ μεταχειρισθῆ τὰ αἰσθητήρια τοῦ σώματος διὰ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἰδικήν του ἐνέργειαν καὶ νὰ σχολάσῃ εἰς τὴν νοητὴν ἡδονήν του, ἀλλὰ μόνον τὸ σῶμα τὸ μεταχειρίζεται, ὄχι μόνον διὰ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐμπαθῆ ἡδονήν του ἢ καὶ τὸ χειρότερον εἶναι, ὅτι ἔλκει ἀκόμη καὶ αὐτὸν τὸν νοῦν, ὡς ἀτελεῆ καὶ ἀδιάκριτον, εἰς τὴν αὐτὴν αἰσθητὴν ἡδονήν καὶ τὸν ὑποδουλῶνει εἰς αὐτήν. Οὕτω λέγει εἰς τὸν φιλοσοφώτατον αὐτοῦ λόγον ὁ θεῖος Ἱεροσολύμων Θεόδωρος¹. «Ἐπειδὴ προκαταλαμβάνεται ὁ νοῦς ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως, ταῦτα δὲ ἢ δυὰς ἔπεται (ἢ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμὸς δηλ.) ταῦτα δὲ ἄλογά εἰσι καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως, οὐχ ὑπὸ λόγου κινεῖται, ἔξιν ἐντιθέασιν δυσέκνιπτον τῇ ψυχῇ ἐν πᾶσι μορίοις ἢ καὶ ἡ τάξις ἀντιστρέφεται. Ἡ τε γὰρ αἰσθησις εὐθύς οὔσα τελεία καὶ ἐρρωμένη, τὸν νοῦν μήπω νοῦν ἐνεργεῖα ὄντα, ἐν δυνάμει δὲ ὄντα καὶ ἀτελείᾳ θεωρούμενον, συναρπάζει, ταῦτα κρίνειν αὐτὸν ἀγαθὰ πείθουσα, ἅττα δὲ καὶ αὐτῇ τοιαῦτα δοκεῖ ἢ καὶ τὸν ἄρχειν τεταγμένον ἑαυτῇ ὑποτάσσει καὶ οὕτω δουλοῦται τὸ κρεῖττον ὑπὸ

¹ Τοῦ Ἱεροσολύμων Θεοδώρου τούτου ἐστὶ πόνημα, καὶ τὸ ἐν τῇ Φιλοκαλίᾳ τῶν Νηπτικῶν γεγραμμένον θεωρητικόν, σελ. 281, καὶ οὐχὶ τοῦ Θεοδώρου Ἰδέσσης. Ὀλόκληρον γὰρ εὔρομεν ὕστερον τὸν τοῦ θεωρητικοῦ ἐκεῖνου λόγον, ἐπιγραφόμενον τῷ Ἱεροσολύμων Θεοδώρῳ, ἐξ οὗ καὶ ἡ περικοπὴ αὕτη ἐστίν.

τοῦ χειρόνος· ταῦτ' ἄρα καὶ πρεσβύτερον ἢ κακία τῆς ἀρετῆς» (ἐν χειρογράφῳ). Τὰ αὐτὰ τῷ θεῷ Θεοδώρῳ συνομολογεῖ καὶ ὁ θεσπέσιος Νύσσης, ἐν τῇ εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικὴν ὀγδόῃ ὁμιλίᾳ, ἐν οἷς καὶ ταῦτά φησι· «Ἡ μὲν αἴσθησις ἅμα τῇ πρώτῃ γενέσει συμφύεται, ὁ δὲ νοῦς ἀναμένει τὴν εἰς τὸ σύμμετρον τῆς ἡλικίας ἀναδρομὴν ... τούτου χάριν δυναστεύεται ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως ὁ νοῦς κατὰ μικρὸν ἐγγινόμενος ... διὰ τοῦτο χαλεπή τε καὶ δυσκατόρθωτος ἡμῖν ἢ τοῦ ἀληθῶς ἀγαθοῦ κατανόησις γίνεται, ὅτι προειλήμεθα τοῖς αἰσθητικοῖς κριτηρίοις, ἐν τῷ εὐφραίνοντι καὶ ἡδονῇ τὸ καλὸν ὀριζόμενοι».

Ἄχ! ἀλλ' αὕτη ἡ μεταχείρισις τῶν αἰσθητηρίων, ὃ πόσον πικρά! ὃ πόσον κοπιαστικὴν καὶ ὀδυνηρὰ ἀποβαίνει ὕστερον εἰς τὸν ταλαίπωρον καὶ ἄθλιον νοῦν! Διότι, ἀφ' οὗ τὰ αἰσθητήρια χωρὶς χαλινοῦ τινος τοῦ λογικοῦ, ἀλλὰ ὡς ἄλογα καὶ κτηνώδη ἐγεύθησαν καὶ ἐχόρτασαν τὴν ἡδονὴν τῶν αἰσθητῶν, εἰς διάστημα χρόνων σχεδὸν δεκαπέντε τῆς παιδικῆς ἡλικίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ νοῦς εὐρίσκεται ὡσεὶ ἀποκεκομισμένος καὶ ἀγόμενος ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων, μὴ ὄντων εἰσέτι ἐπιτηδείων τῶν ὀργάνων εἰς τὸ νὰ ἐνεργήσῃ δι' αὐτῶν τὴν ἰδικήν του ἐνέργειαν· ἀφ' οὗ, λέγω, λάβωσιν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια εἰς τὰς ἡδονικὰς ἀπολαύσεις τοῦ σώματος, μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ λογικοῦ. «Τὰ πάθη γὰρ κρατοῦντα τοῦ λόγου, μορφοῦσι τὰς αἰσθήσεις πρὸς ἁμαρτίαν, εἶπεν ὁ θεῖος Μάξιμος· ποῖος ἔπειτα, εἶπέ μοι, δύναται εὐκόλως νὰ τὰ χαλινώσῃ;»

Ἀφ' οὗ, λόγου χάριν, οἱ ἀμφιβληστροειδεῖς χιτῶνες τῶν ὀφθαλμῶν συνηθείωσι νὰ βλέπωσιν ἐμπαθῶς τὰ εὐμορφα καὶ ὠραῖα κάλλη τῶν ἐμψύχων σωμάτων· ἀφ' οὗ οἱ τυμπανίσκοι τῶν ὠτῶν γλυκανθῶσιν εἰς τὰς ἡδείας φωνὰς τῶν μελῶν· ἀφ' οὗ τὸ σινοειδὲς καλούμενον καὶ τετριχωμένον αἰσθητήριον τῆς ὀσφρήσεως ἡδυνθῇ εἰς τὰς εὐωδίας τῶν μύρων καὶ ἀρωμάτων, ἀφ' οὗ ἡ γλῶσσα καὶ τὸ στόμα γευθῶσιν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν λάβωσιν ἕξιν εἰς τὴν γεῦσιν τῶν λιπαρῶν καὶ νοστήμων χυμῶν τῶν βρωμάτων, ἀφ' οὗ, τέλος πάντων, τὸ αἰσθητήριον τῆς ἀφῆς, χρονίση εἰς τὰ ἀπαλὰ καὶ μαλακὰ φορέματα, ποῖος ὕστερον, παρακαλῶ, κἂν εἶναι ὁ διαλεκτικώτατος καὶ ρητορικώτατος, νὰ τὰ καταπέσῃ πῶς ἐκεῖνο ὅπερ ἀπήλαυσαν δὲν εἶναι ἀληθῆς καὶ λογικῆ Ἠδονῆ, ἀλλὰ τούναντίον, ἄλογος καὶ προσωρινή; Ποῖος νὰ τὰ ἐπιστομίση, τὰ ὁποῖα, τρόπον τινά, ἀλαλήτως ἀντιλέγουσι, φιλονεικοῦσι, καὶ ὑπερδιατείνονται, ὅτι αὐτὴ μόνη πρέπει νὰ νομίζεται ἡ ἡδονή, τὴν ὁποίαν αὐτὰ ἐδοκίμασαν καὶ ὄχι ἄλλη τις νοερά τε καὶ ἄυλος; Ὁ νοῦς; Ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἄθλιος, καὶ περ γινώσκων ὅτι ἡ ἡδονὴ

ἐκεῖνη εἶναι ἰδία τῶν ἀλόγων ζώων καὶ ὄχι ἰδία ἑαυτοῦ · μ' ὅλον τοῦτο, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς εἰς τοὺς πρώτους ἐκείνους χρόνους συναπήλαυσε μετὰ τῶν αἰσθήσεων τὴν αὐτὴν ἡδονὴν καὶ διὰ τὴν ἀπλότητα ἣν εἶχεν, ἐδελεάσθη, νομίσας ὅτι αὐτὴ εἶναι καλόν, φαίνεται ὡσεὶ ἀπονεναρκωμένος, ἢ μᾶλλον εἶπειν, δεδεμένος ὑπὸ τῶν πέντε αἰσθήσεων, ὡς ὑπὸ πέντε σιδηρῶν σχοινίων. Πάσχει, ἀδημονεῖ, βλέποντας ὅτι βασιλεὺς ὢν τοῦ σώματος, ἔγινε δοῦλος · καὶ ὅμως, θέλων καὶ μὴ θέλων, κλίνει εἰς τὴν συναπόλαυσιν τῆς αἰσθητῆς ἡδονῆς.

Ποῖος νὰ τὰ καταπείσῃ ; ὁ τῆς φαντασίας χάριτος; ἀλλὰ καὶ αὐτὸς εἶναι ἐξωγραφισμένος καὶ ὅλος κατάστικτος ἀπὸ τῶν ἐμπαθῶν εἰκόνων καὶ εἰδώλων, ἅπερ ἐτυπώθησαν εἰς τόσους χρόνους, τῆς αὐτῆς ἡδονῆς καὶ παρακινεῖ μᾶλλον διὰ τῆς ἐνθυμήσεως τὸν νοῦν καὶ τὰς αἰσθήσεις εἰς τὴν ἀπόλαυσίν της. Ποῖος ὁ θάλαμος τῆς καρδίας; Ἀλλοίμονον ! Καὶ αὐτὸς εἶναι ἔμπλεως καὶ ἐγκύμων, ἐκ διαφόρων πολυχρονίων ὀρεξέων καὶ ἐπιθυμιῶν τῆς αὐτῆς ἡδονῆς καὶ βιάζει, τρόπον τινά, καὶ νοῦν καὶ φαντασίαν καὶ αἰσθήσεις καὶ ὅλον τὸ σῶμα πρὸς τὴν αὐτῆς ἀπόλαυσιν. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὁ διάβολος, ὅστις εἶναι ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῶν τοῦ σώματος ἡδονῶν, γαργαλίζει καὶ αὐτός, καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ αἰσθητήρια περισσότερον. Διότι, καίτοι ἀσώματος ὢν, μετὰ τοῦ σώματος ὅμως συναπολαμβάνει καὶ ἐκεῖνος τῶν τοῦ σώματος ἡδονῶν, καθὼς λέγουσιν οἱ θεῖοι Πατέρες. Καὶ αὐτὰ εἶναι ὁ χοῦς καὶ ἡ γῆ, τὰ ὁποῖα κατεκρίθη νὰ τρώγῃ διὰ μέσου τοῦ ὄφως. «Καὶ γῆν φαγῆ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου» (Γεν. γ' 14)².

Πῶς ὁ νοῦς ἐλευθεροῦται τῶν αἰσθητῶν ἡδονῶν.

Λοιπὸν μετὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, μετὰ τὴν τελείαν συμπλήρωσιν τοῦ λογικοῦ, καὶ ὕστερον ἀφοῦ ὁ νοῦς ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ γνωρίσῃ ἢ ἐξ ἀκοῆς μάθῃ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν ἱερῶν Πατέρων, ὅτι εἶναι ἄλλη ἢ φυσικὴ καὶ συγγενὴς τοῦ ἡδονῆς, τί κάμνει; αὐτὸς ὡς λογικὸς καὶ ὡς φρόνιμος, καὶ ὡς φύσει φιλόκαλος ὑπάρχων, δὲν ὑποφέρει νὰ βλέπῃ τὰ αἰσθητήρια τοῦ σώματός του οὕτως ἠγματοτισμένα εἰς τὰ ἡδονικά των

² Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Σιναΐτης θεῖος Γρηγόριος · «Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτοὶ (οἱ δαίμονες δηλ.) κατὰ ἄνθρωπον, τὴν ἀγγελικὴν ἡδονὴν ἀπωλέσαντες, καὶ τρυφῆς θείας στερηθέντες, χοῦν καθάπερ καὶ ἡμεῖς, καὶ αὐτοὶ τρυφᾶν πάσχουσιν, ὑλώδεις πῶς καὶ αὐτοὶ γεγονότες ταῖς τῶν ὑλικῶν παθῶν ἕξεσιν (κεφ. ρκγ').»

ἀντικείμενα · δὲν ὑποφέρει νὰ συναιχμαλωτίζεται μετὰ τῶν αἰσθητηρίων καὶ αὐτός, καὶ νὰ γίνηται παρὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀξίαν, δοῦλος ὁ βασιλεὺς, ἀρχόμενος ὁ ἄρχων, ὑπήκοος καὶ ὑποτασσόμενος ὁ κατὰ φύσιν αὐτοκράτωρ καὶ ἐξουσιαστής · οὐδὲ τὸ ὑπομένει νὰ λαμβάνῃ τοιαύτην ζημίαν, ἥτις τελευταῖον αὐτὸν καταντᾶ εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ τὴν κόλασιν.

Ἄλλ' εἰς τοῦτο ἴσταται ὅλος του ὁ ἀγών, ὡς λέγει ὁ προορηθεὶς σοφὸς καὶ ἱερός Θεόδωρος, καὶ εἰς τοῦτο θεωρεῖται νὰ δείξῃ, ὅτι ἐκτίσθη παρὰ Θεοῦ βασιλεὺς καὶ ἄρχων τοῦ σώματος · δηλ. εἰς τὸ νὰ δυνηθῇ δι' ὅλης τῆς ἀνδρείας, δι' ὅλης τῆς θελήσεως καὶ δι' ὅλης τῆς γνώσεως αὐτοῦ, συνεργούσης αὐτῷ καὶ τῆς θείας χάριτος, νὰ ἐκριζώσῃ ἐκ τῶν αἰσθητηρίων τοῦ σώματός του, τὰς πολυχρονίους ἐκείνας καὶ δυσμοχλεύτους ἕξεις, ἅς ἔλαβον εἰς τὰ αἰσθητά · καὶ οὕτω νὰ τὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς πικρᾶς τυραννίδος τῶν θανατηφόρων ἡδονῶν, ὧν ἐδοκίμασαν · καὶ ἐντεῦθεν μετ' εὐκολίας νὰ τὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸ ἑαυτοῦ θέλημα. «Τῷ τοι καὶ πολὺς ὁ ἀγών, ἐπειδὴν ὀψέποτε πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν ὁ νοῦς ἤξῃ τῆς ἀληθείας. Εἰ γὰρ μηδέπω τῆς ψυχῆς ἐαλωκυίας ὑπ' οὐδενός, ἔργον ἂν ἦν τὸ διατηρηῆσθαι ταύτην καθαρὰν · ὁπότε καὶ συνεσχέθη χαλκοῦ στεροτέρους ἄμμασι, τῆς πρὸς τὰ τῆδε πάθει τε καὶ νεύμασι πεδηθεῖσα πόσω μείζων ἐστὶν ὁ ἀγών, ρῆξαι μὲν τὸν στερορὸν τοῦτον δεσμόν, ἐλευθερωθῆναι δὲ τῆς λατρείας τῆς ὕλης, καὶ τὴν τῶν καλῶν ἕξιν κτήσασθαι;» Πῶς δέ; Καὶ διὰ ποίου τρόπου Ἡ ἐλευθερία τῶν αἰσθήσεων καὶ ἡ πρὸς τὸν νοῦν ὑποταγὴ τούτων γίνεται; Ἄκουσον.

Ὅταν βασιλεὺς τις θέλῃ νὰ ὑποτάξῃ μετ' εὐκολίας πόλιν τινὰ περιτετειχισμένην, ἀποστερεῖ τοὺς πολίτας πάντων τῶν τῆς ζωοτροφίας μέσων καὶ δι' αὐτῆς τῆς μεθόδου στενοχωρεῖ αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτόν. Αὐτὴν τὴν ἰδίαν μέθοδον μεταχειρίζεται καὶ ὁ νοῦς εἰς τὰ αἰσθητήρια · κόπτει ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ παντὸς αἰσθητηρίου τὰς συνηθισμένας του σωματικὰς καὶ ἀπολαυστικὰς ἡδονάς, δὲν συγχωρεῖ πλέον εἰς αὐτὰ νὰ ἀπολαύσωσιν αὐτῶν, καὶ τοιοῦτοτρόπως εὐκόλως καὶ εἰς ὀλίγον καιρὸν, τὰ φέρει εἰς τὴν ὑποταγὴν του. Ἐν ὅσῳ δὲ καιρῷ μεθοδεύεται ταύτην τὴν ἐκκοπὴν, αὐτὸς δὲν ἴσταται ἀργός, ὅχι · ἀλλὰ λαμβάνων ἄνεσιν τινα καὶ ἐλευθερίαν ἀπὸ τῶν σωματικῶν, στρέφει εἰς τὴν φυσικὴν του νοερὰν τροφήν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἀνάγνωσις τῶν Θείων Γραφῶν ἢ κτήσεις τῶν ἀρετῶν ἢ ἐργασία τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν · ἢ ἱερὰ προσευχή οἱ λόγοι τῶν αἰσθητῶν καὶ νοητῶν κτισμάτων καὶ τὰ ἄλλα πνευματικὰ καὶ θεῖα νοήματα, τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὰς βίβλους τῶν θεοφόρων Πατέρων, καὶ

μάλιστα τῶν καλουμένων νηπτικῶν, ὅποῖαι εἶναι ἡ Φιλοκαλία, ὁ Εὐεργετινός, Ἰωάννης ὁ συγγραφεὺς τῆς Κλίμακος, Συμεὼν ὁ νέος θεολόγος καὶ ἄλλαι· ἀλλὰ περὶ τούτων ὄρα ἔμπροσθεν εἰς τὸ ἰα' κεφάλαιον.

**Ὅτι καθὼς αἱ αἰσθήσεις εἴλκυσαν τὸν νοῦν εἰς αἰσθητὰς ἡδονάς,
οὕτω καὶ ὁ νοῦς σπουδάζει νὰ ἐπαναφέρῃ τὰς αἰσθήσεις
εἰς τὰς νοητὰς ἡδονάς.**

Ὅχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὰς σωματικὰς αὐτὰς αἰσθήσεις πολεμεῖ, ὅσον τὸ δυνατὸν νὰ τὰς ἐπαναφέρῃ πρὸς τὸν νοῦν, διὰ νὰ συναπολαμβάνωσι καὶ αὐταὶ ἀναλόγως τῆς ἰδικῆς του νοερᾶς ἡδονῆς, καὶ εἰς ἐκείνην νὰ συνηθίζωσιν ὀλίγον κατ'ὀλίγον νὰ γλυκαίνωνται· καθὼς καὶ αὐτὸς προλαβόντως διὰ μέσου τῶν αἰσθήσεων ἔφθασε νὰ συναπολαύσῃ τρόπον ἀνάλογον καὶ νὰ γλυκανθῇ εἰς τὴν αἰσθητὴν ἡδονήν. Καὶ καθολικῶς εἰπεῖν, ὥσπερ πρότερον τὸ σῶμα διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν αἰσθητῶν ἡδονῶν, ἐσπούδασε νὰ καταστήσῃ σάρκα τὸν νοῦν καὶ τὸ πνεῦμα· οὕτως ἀντιστρόφως ὕστερον ὁ νοῦς, διὰ τῆς ἡδονῆς τῶν αὐλῶν καὶ νοητῶν, σπουδάζει καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα νὰ τὸ αὐλώσῃ, τρόπον τινά, καὶ νὰ τὸ κάμῃ πνεῦμα, καθὼς τοῦτο μαρτυρεῖ εἰς πολλὰ μέρη ὁ θεοφόρος Μάξιμος· λέγει γὰρ οὕτως· «Ἐπιθυμία αἰσθήσει προστεθεῖσα, εἰς ἡδονὴν μεταπίπτει, εἶδος αὐτῆ ἐπάγουσα· καὶ αἰσθησις κατ'ἐπιθυμίαν κινήθεισα, ἡδονὴν ἀπεργάζεται τὸ αἰσθητὸν προσλαβοῦσα· γινῶντες οὖν οἱ ἅγιοι, ὅτι διὰ μέσης σαρκὸς πρὸς τὴν ὕλην ἢ ψυχὴν παρὰ φύσιν κινουμένη τὴν χοϊκὴν μορφήν ὑποδύεται, διὰ μέσης μᾶλλον ψυχῆς κατὰ φύσιν αὐτοὶ πρὸς τὸν Θεὸν κινούμενοι, καὶ τὴν σάρκα τῷ Θεῷ πρεπόντως οἰκειῶσαι διανοήθησαν δι' ἀσκήσεως ἀρετῶν, ἐνδεχομένως αὐτὴν ταῖς θείαις ἐμφάσεσι καλλωπίσαντες» (κεφ. οβ' τῆς ζ' ἑκατοντ. τῶν Γνωστικῶν). Λέγει δὲ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ὅτι, διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν συνεδέθη ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ σώματος, διὰ νὰ γίνῃ εἰς αὐτό, ἐκεῖνο ὅπερ εἶναι ὁ Θεὸς εἰς αὐτήν· ἦτοι διὰ νὰ παιδαγωγῆσῃ τὸ σῶμα καὶ νὰ τὸ οἰκειώσῃ πρὸς τὸν Θεόν. «Τῷ χεῖρον συνεδέθη (ἢ ψυχὴ δηλ. τῷ σώματι) τάχα μὲν, καὶ δι' ἄλλας αἰτίας, ἅς μόνος οἶδεν ὁ συνδήσας Θεός, καὶ εἴ τις ἐκ Θεοῦ τὰ τοιαῦτα ἐσοφίσθη μυστήρια. Ὅσον δ' οὖν ἐμὲ γινώσκειν καί τοὺς κατ'ἐμέ, δυοῖς ἔνεκεν ἑνὸς μὲν, ἵνα δι' ἀγῶνος καὶ πάλης τῆς πρὸς τὰ κάτω, τῆς ἄνω δόξης κληρονομήσειεν ... ἐτέρου δὲ πάλιν, ὡς ἂν καὶ τὸ χεῖρον ἐλκύσειε πρὸς ἑαυτήν, καὶ ἄνω θείῃ, λύσσασα καταμικρὸν τῆς παχύτητος· ἵν' ὅπερ ἐστὶ Θεὸς ψυχῇ, τοῦτο ψυχῇ σώματι γένηται, παιδαγωγήσασα δι' ἑαυτῆς τὴν ὑπερέτιν ὕλην, καὶ

οικειώσασα Θεῶ τὸ ὁμόδουλον» (Ἀπολογητικ.). Γίνεται γὰρ ἀλληλενέργεια καὶ ἀλληλοπάθεια τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα, καὶ ἀντιστρόφως, τοῦ σώματος πρὸς τὴν ψυχὴν, κατὰ τοὺς μεταφυσικούς, καὶ συγκοινωνοῦσιν ἓν τοῦ ἄλλου τὰ ιδιώματα, διὰ τὸν ἄρρητον καὶ φυσικὸν δεσμὸν ὃν ἔχουσι, κἄν ὁ ἀκριβὴς λόγος καὶ τὸ διατί, εἶναι ἀπόκρυφος παρὰ πᾶσι φιλοσόφοις τε ὁμοῦ καὶ θεολογοῦσιν. Ἀλλὰ περὶ τούτων καὶ εἰς τὸ ἰβ' κεφάλαιον λέγομεν.

**Τίς ἡ τοῦ Ἀδάμ πτώσις καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς τοῦ Κυρίου
ἐλεύσεως, καὶ περὶ ἀσκητῶν.**

Τοῦτο ἦτο καὶ τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο πῶμα τοῦ προπάτορος ἡμῶν παλαιοῦ Ἀδάμ · διότι ἀφείς τὴν τῶν νοητῶν τροφήν καὶ ἡδονήν, ἔπεσε, φεῦ ! εἰς τὴν σωματικὴν τῶν αἰσθητῶν ἡδονήν, κατὰ τὴν γνώμην ὅλου σχεδὸν τοῦ χοροῦ τῶν θείων Πατέρων, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου καὶ ἡμεῖς ἐκληρονομήσαμεν κατὰ διαδοχὴν, τὴν προγονικὴν ἐκείνην ὁρμὴν πρὸς τὰ αἰσθητά. Ὅθεν εἶπεν ὁ ἀνωτέρω Ἱεροσολύμων Θεόδωρος · «Ὁ Ἀδάμ κακῶς τῇ αἰσθήσει χρῆσάμενος, τὸ αἰσθητὸν ἐθαύμασε κάλλος, ὠραίου δόξαντος αὐτῷ τοῦ καρποῦ εἰς ὄρασιν, καὶ καλοῦ εἰς βρώσιν, οὗ γευσάμενος, ἀφῆκε τὴν ἀπόλαυσιν τῶν νοητῶν» (Φιλοκαλ. σελ. 285). «Εἶδε γάρ, φησίν, ἡ γυνὴ ὅτι καλὸν τὸ ξύλον εἰς βρώσιν καὶ ἀρεστὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν καὶ ὠραῖον ἐστὶ τοῦ κατανοῆσαι, καὶ λαβοῦσα ἀπὸ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ ἔφαγε καὶ ἔδωκε καὶ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς μετ' αὐτῆς καὶ ἔφαγον» (Γεν. γ' 6). Τὸ ξύλον ἐκεῖνο τὸ γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ, ἡ ἐμπαθὴς αἴσθησις ἐστὶν τῆς φαινομένης κτίσεως, κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον, λέγοντα · «Ἐύλον γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ, ἡ φαινομένη κτίσις ἐστίν. Ἡδονῆς γὰρ καὶ ὀδύνης ποιητικὴν ἔχει φυσικῶς τὴν μετάληψιν». Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἀλλαχοῦ λέγει · «Ἐύλον γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ ἢ τοῦ σώματος αἴσθησις · ἐν ἧ τῆς ἀλογίας ὑπάρχει σαφοῦς ἡ κίνησις, ἧς κατὰ τὴν πείραν μὴ ἄψασθαι δι' ἐνεργείας ὁ ἄνθρωπος τὴν θείαν λαβὼν ἐντολήν, οὐκ ἐφύλαξε» (κεφ. λβ' τῆς δ' ἑκατοντ. τῶν θεολογ.). Τοῦτο τὸ ἴδιον λέγει καὶ Νικήτας ὁ Στηθάτης, καὶ οἱ λοιποὶ. Μάλιστα ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, «ξύλον δὲ γνώσεως καλοῦ καὶ πονηροῦ τὴν αἰσθητὴν καὶ ἐνήδονον βρώσιν (δυνατὸν ἐστὶ νοῆσαι) τὴν τῷ δοκεῖν μὲν γλυκαίνουσαν, τῷ ὄντι δὲ ἐν μετουσίᾳ κακῶν τὸν μετέχοντα καθιστῶσαν · φησὶ γὰρ ὁ Θεός ... ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὴν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ · ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε · φυσικῶς γὰρ Ἡ αἰσθητὴ βρώσις τοῦ ὑπεκρούσαντός ἐστιν ἀναπλήρωσις, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα χωρεῖ καὶ φθοράν, καὶ ἀμήχανον

ἄφθαρτον σταθεύειν τὸν αἰσθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γινόμενον» (βιβλ. β΄, κεφ. κη΄ περὶ πίστεως). ἡ γὰρ αἴσθησις, ἀφοῦ γνωρίσῃ, ταῦτὸν εἰπεῖν, δοκιμάσῃ τὸ καλόν, ἤγουν τὴν αἰσθητὴν ἡδονήν, συμπεπλεγμένως δοκιμάζει καὶ τὸ πονηρόν, δηλ. τὴν τῆς ἡδονῆς ἀδελφὴν ὀδύνην· καὶ διὰ τοῦτο κοινῶς ὅλαι αἱ αἰσθηταὶ ἡδοναί, συνηθίζονται νὰ ὀνομάζωνται, ἐνώδυνα ἡδοναί.

Ὅθεν εἶπε καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος· «Τί τοῦ φαγεῖν ῥᾶον; Ἄλλ’ ὅμως πολλῶν ἀκούω λεγόντων· ὅτι καὶ τὸ φαγεῖν κάματος» (Ὁμιλ. ιγ΄ εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ.). Συμφώνως δὲ τοῖς ἀνωτέρω λέγει καὶ ὁ θεῖος Νύσσης Γρηγόριος «Σύμμικτον δι’ ἐκατέρων τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου τὸν καρπὸν εἶναί φησιν, οὗ τὴν γεῦσιν εἰς θάνατον ἄγειν εἶπε τοὺς ἀψαμένους, κατὰ τὴν τῶν δηλητηρίων κακίαν τῶν παραρτυθέντων τῷ μέλιτι, καθ’ ὃ μὲν καταγλυκαίνει τὴν αἴσθησιν, καλὸν εἶναι δοκεῖ, καθ’ ὃ δὲ φθείρει τὸν προσαπτόμενον, κακοῦ παντὸς ἔσχατον γίνεται» (Περὶ ἀνθρώπου κατασκευ. κεφ. κ΄ τόμ. α΄). Διὰ τοῦτο ἀναγινώσκομεν καὶ εἰς τὰς ἱστορίας, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐλάτρευον εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ὡς δύο θεάς, τὴν χαρὰν καὶ τὴν θλίψιν· καίτοι δὲ εἶχον ἀφιερωμένον εἰς ἑκάστην ἰδιαιτέρον ναόν, εἰς τὸν αὐτὸν ὅμως καιρὸν ἔκαμον θυσίαν καὶ εἰς τὴν μὲν καὶ εἰς τὴν ἄλλην, διὰ τὰς δειξοῖς αἰνιγματωδῶς, ὅτι τόσον εἶναι ἠνωμένη ἡ χαρὰ μετὰ τῆς θλίψεως, ταῦτὸν εἰπεῖν, ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ὀδύνη, ὥστε ὅταν ἡ μία χαροποιῇ, ἡ ἄλλη δίδει φόβον· καὶ ὅταν αὕτη βλάβη καὶ θλίβῃ, ἐκείνη δίδει ἐλπίδα. Τοῦτο ἐστάθη ἀντιστρόφως καὶ τὸ αἴτιον τῆς ἐλεύσεως τοῦ νέου Ἀδάμ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δηλ. τὸ νὰ ἐγείρῃ ἡμᾶς ἀπὸ τῆς προσπαθείας καὶ ἀγάπης τῶν αἰσθητῶν, καὶ νὰ ἀναβιάσῃ εἰς τὴν ἀγάπην καὶ ἀπόλαυσιν τῶν νοητῶν, δεικνύων ἡμῖν τὴν καλὴν ὄντως ἀντιστροφὴν πρὸς τὰ κρείττονα. Τοῦτο θέλοντες νὰ κατορθώσωσι μετ’ εὐκολίας, ἤτοι τὴν ἐκκοπὴν τῶν ἡδονῶν, καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν νοητῶν, οἱ ὄντως καὶ ἀληθῶς φιλόσοφοι καὶ ἀσκηταί, ἀφῆκαν τὰς οἰκουμένας, ἔνθα πολλά εἰσι τὰ αἴτια τῶν ἡδονικῶν προσβολῶν, καὶ ἔφυγον εἰς τὰς ἐρήμους καὶ σπήλαια καὶ ἐκεῖ μὴ εὐρίσκοντες τὰς αἰτίας τῶν αἰσθητῶν ἡδονῶν, μετ’ εὐκολίας ὑπέταξαν τὰς αἰσθήσεις, καὶ εἰς ὀλίγον καιρὸν ἀνέβησαν εἰς τὴν τῶν θείων καὶ νοητῶν γλυκυτάτην ἀπόλαυσιν.

Ποία εἶναι ἡ φυσικὴ ἡδονὴ τοῦ νοῦς καὶ ποία ἡ παρὰ φύσιν.

Τοῦτο, τοῦτο τὸ ἴδιον, παρακαλῶ θεομῶς, νὰ κάμῃς καὶ σὺ ἀγαπητέ. Ἐγνώρισες ἀκριβῶς καὶ μόνος ὡς φρόνιμος καὶ ἀπὸ τῶν Θεῶν Γραφῶν ὡς φιλομαθῆς, ὅτι ἡ καθ’ αὐτὸ καὶ φυσικὴ ἡδονὴ τοῦ νοῦς, εἶναι τὸ νὰ σχολάζῃ

πάντοτε καὶ νὰ ἐντροφᾶ εἰς τὰ κάλλη τὰ νοητά · «Τροφή γὰρ τοῦ νοῦς τὰ νοητά», κατὰ τὸν Ἅγιον Μάξιμον. Ἡ δὲ πρὸς τὴν αἰσθητὴν ἡδονὴν αὐτοῦ κλίσις, ἐγνώρισες ὅτι εἶναι παρὰ τὴν φύσιν τοῦ νοῦς, βιαία, ἐμπαθής, φθαρτικὴ καὶ παντελῶς ξένη ἀπ'αὐτοῦ. «Ὅταν γάρ, φησὶν ὁ ἐμὸς θεοφόρος φιλόσοφος ἅγιος Ἰσαάκ, ὁ νοῦς ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐλκυσθῆ, τότε ἔδεται τὴν τῶν θηρίων τροφήν · ταῦτόν εἰπεῖν, γίνεται κτηνώδης καὶ θηριώδης». Ἡ μὲν γὰρ νοητὴ ἡδονή, αὕτη κυρίως εἶναι καὶ λέγεται ἡδονή, κατὰ τὸν ἅγιον Κάλλιστον, διότι καὶ ἐν τῇ ἀπολαύσει αὐτῆς καὶ μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν προξενεῖ χαράν. Ἡ δὲ αἰσθητὴ καὶ κατὰ σάρκα ἡδονή, δὲν εἶναι οὔτε λέγεται ἡδονή, ἀλλὰ ψεύδεται τὸ ἑαυτῆς ὄνομα · διότι καὶ ἐν τῇ ἀπολαύσει αὐτῆς καὶ μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν, λύπην εἰς τὴν καρδίαν προξενεῖ, κατὰ τὸν αὐτὸν ἅγιον λέγοντα, περὶ μὲν ἐκείνης ταῦτα · «Τοῦτο κυρίως λέγοιτ' ἂν ἡδονή, ὃ φύσει καὶ λόγῳ μὴ κατηγορούμενον, διαμένει τε ἐπιπλεῖστον ἐνεργούμενον, χαρᾶς τε ἔμπλεον τὴν καρδίαν ἀποκαθίστησι καὶ εὐφροσύνης καὶ μετὰ τὴν τούτου ἐκπλήρωσιν. Ζητησάτω τοιγαροῦν πᾶς ὄστισοῦν ἐφιέμενος τὴν καθαρὰν καὶ ἄλυπον, νοερὰν καὶ πνευματικὴν ἡδονὴν · αὕτη γάρ ἐστίν ἢ γ' ἀληθὴς καὶ κυρίως καρδιακὴ ἡδονή». Περὶ δὲ ταύτης λέγει · «Ἡ δὲ μὴ νοερὰ καὶ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἡδονή, ἡμαρτημένως ἔχει ἂν καὶ τὸ λέγεσθαι ἡδονὴ ἐπαγομένη γάρ, ἐπιτελεσθεῖσα πικρὸν μετὰμελον, προδήλως ἔψευσται ἡδονή · νόθη γάρ» (Ἐν κεφ. ρια', ριβ', ἐν χειρογράφῳ).

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος, δημίους τοῦ σώματος καὶ χείρονας τῶν δημίων ὀνομάζει τὰς σωματικὰς ἡδονάς, λέγων · «Αἱ γὰρ ἡδοναί, δεινοὶ τινες τοῦ σώματος δῆμιοι, μᾶλλον δέ, δημίων δεινότεροι · κατατείνουσι γὰρ ἀχειροποίητοις δεσμοῖς» (Λόγ. εἰς τὴν πρωτομάρτυρα Θέκλαν). Καὶ ἵνα καὶ ἐγὼ εἶπω · ἡ ἡδονὴ ὁμοιάζει πρὸς ρινίον ἐλαίῳ ἠλεμμένον, τὸ ὁποῖον λείχουσα ἢ γαλῆ, ἔλειχεν ἐνταυτῷ καὶ τὸ αἷμα τῆς γλώσσης τῆς. Αὕτη εἶναι μυῖα εἰς τὸ μέλι, ἢ ὁποῖα πίνουσα τὴν γλυκύτητα τοῦ μέλιτος, παγιδεύεται ὁμοῦ εἰς τὸ μέλι, καὶ ἀποθνήσκει · καὶ αὕτη εἶναι δέλεαρ, εἰς τὴν ἐπιφάνειαν γλυκύ, ἀλλὰ καταπινόμενον, θάνατος ὀδυνηρὸς εὐρισκόμενον. Ὅθεν εἶπε καὶ ὁ Σολομών · «Μέλι ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης, ἢ πρὸς καιρὸν λιπαίνει σὸν φάρυγγα, ὕστερον μέντοι πικρότερον χολῆς εὐρήσεις» (Παροιμ. ε' 3). Ἄλλ'ἐπειδὴ καὶ τὰ αἰσθητήριά σου εἰς τόσων χρόνων διάστημα συνήθισαν νὰ ὀρμῶσιν εἰς τὴν αἰσθητὴν ἡδονὴν, καὶ νὰ συμπαρέλκωσι καὶ τὸν νοῦν σου εἰς αὐτά, καὶ νὰ μὴ τὸν ἀφήνωσι νὰ ἐντροφᾶ εἰς τὰ φυσικὰ, εἰς τὰ οἰκεῖα καὶ συγγενῆ του νοήματα,

καὶ ἐντεῦθεν νὰ ἀπολαμβάνη τῆς καταλλήλου νοερᾶς ἀυξήσεως ζωῆς καὶ ἡδονῆς, τί πρέπει νὰ κάμῃ; Ἴδού, σὲ ὑπέμνησα δι' ὅσων ἕως τώρα ἀνέφερον, ὅτι εἶναι χρεῖα νὰ σπουδάσῃς ὅσον δυνηθῆς, νὰ κυβερνήσῃς μετὰ μεγάλης φρονήσεως τὰ πάντα αἰσθητήριά σου · καὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα, ὅσα δηλ. ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν σύστασιν τοῦ σώματος, νὰ δίδῃς εἰς αὐτά · ὅσα δὲ εἶναι περιττά καὶ εἰς ἡδονὴν ἀφορῶσι, νὰ ἐκκόπτῃς. Ἐν τούτῳ θέλεις φανῆ κύριος τῶν παθῶν σου, εἰς τὸ νὰ δυνηθῆς δηλ. δι' ὅλης τῆς ἀνδρείας σου, νὰ ἐλευθερώσῃς τὰ αἰσθητήριά σου ἀπὸ τῶν φθειρομένων ἐνωδύων καὶ ψευδῶν ἡδονῶν, καὶ ὁμοῦ νὰ συνελυθερώσῃς καὶ τὸν ἡγεμόνα σου νοῦν ἀπὸ τῆς προσπαθείας αὐτῶν, καὶ νὰ τὸν ἀφήσῃς νὰ ἐπιστραφῇ εἰς τὰ ποθητά του κάλλη τῶν νοητῶν, ταῦτ' ὅντιν εἰπεῖν, εἰς τὰ ἀληθῆ καὶ ὄντως ὄντα καλά.

Ἐπειδὴ, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἄτοπον πρᾶγμα εἶναι τῆ ἀληθείᾳ, τὰς μὲν αἰσθήσεις νὰ ἀφήνῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ πληρῶνται τῶν αἰσθητῶν, τὸν δὲ νοῦν του νὰ ἐμποδίζῃ ἀπὸ τῆς ἰδικῆς του ἐνεργείας, καὶ τῶν νοητῶν. «Καὶ γὰρ ἄτοπον κρίνω, τὰς μὲν αἰσθήσεις ἐὰν ἀκωλύτως τῶν ἰδίων ἐμπίπλασθαι ὑλῶν, τὸν δὲ νοῦν μόνον εἴργεσθαι τῆς οἰκείας ἐνεργείας · ὡς γὰρ ἡ αἰσθησις τῶν αἰσθητῶν, οὕτως ὁ νοῦς τῶν νοητῶν ἐπίβουλος ἐστίν» (Ἐπιστολὴ ἀπολογητικὴ πρὸς Καισαριεῖς). Διότι, καθὼς ἀπὸ τῶν αἰσθητηρίων τούτων, ἅτινα ἡγκιστρῶθησαν, τρόπον τινά, εἰς τὰς αἰσθητὰς ἡδονάς, ὅχι μόνοιν κατὰ τοὺς πρώτους ἐκείνους χρόνους τῆς παιδικῆς ἡλικίας, (ὡς ἡ προλαβοῦσα ὅλη θεωρία ἀπέδειξεν), ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα, συνηγκιστρῶθη τόσον ὁ νοῦς ὁ ἰδικός μας, ὅσον καὶ ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, εἰς τὸ δέλεαρ τῶν αὐτῶν αἰσθητῶν ἡδονῶν καὶ ἐντεῦθεν ὑστερήθημεν, φεῦ ! καὶ ἀπωλέσαμεν ἅπαντες τὴν μακαρίαν ἐκείνην καὶ ἀληθινὴν ἡδονὴν μας. Οὕτω πάλιν, ἂν δὲν ἐξαγκιστρωθῶσι τὰ αὐτὰ αἰσθητήρια ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἡδονῶν, δὲν δύναται οὔτε ὁ νοῦς ἡμῶν νὰ συνεξαγκιστρωθῇ ἀπὸ αὐτῶν καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν φυσικὴν ἡδονὴν του καὶ κατὰ ἄλλον τρόπον τοῦτο νὰ γίνῃ εἶναι ἀδύνατον, ἀδύνατον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ ΠΕΡΙ ΦΥΛΑΚΗΣ ΤΗΣ ΟΡΑΣΕΩΣ

Τί εἶναι ἡ ὄρασις καὶ οἱ ὀφθαλμοί.

Ἵνα δὲ καθ' εἰρμὸν καὶ τάξιν ὁ λόγος χωροίη, φέρε ὑπομνήσω σε, ἀγαπητέ, τίνα τε καὶ ποῖα εἰσὶν ἐνὸς ἐκάστου αἰσθητηρίου τὰ ἡδονικὰ

ἀντικείμενα · καὶ πῶς πρέπει νὰ φυλάττης τὸν νοῦν σου ἀπὸ αὐτῶν. Καὶ ἰδοὺ τὸ πρῶτον αἰσθητήριον ὅπερ ἡμᾶς ἀπαντᾷ, εἶναι ἐκεῖνο τῆς ὁράσεως, τῆς βασιλικωτάτης τῶν αἰσθήσεων, κατὰ τοὺς φυσικούς · τῆς ἐξηρητημένης τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος καὶ συγγενοῦς τοῦ νοός, κατὰ τοὺς θεολόγους¹, τῆς γνωστικωτέρας τῶν ἄλλων καὶ διὰ τοῦτο πιστωτέρας, κατὰ τοὺς μεταφυσικούς · εἶπερ, κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν · «Ὁφθαλμοί, ὠτίων πιστότεροι». «Ὁφθαλμοί, οἱ δύο λύχνοι τοῦ σώματος», κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου (Ματθ. ς´ 23). Οἱ δύο φωστῆρες τοῦ προσώπου, κατὰ τοὺς ἀστρονόμους · οἱ δύο πρῶτοι κλέπται τῆς ἁμαρτίας, κατὰ τοὺς ἠθικούς φιλοσόφους · οἱ δύο πλόκαμοι τῆς ψυχῆς, καθὼς τοὺς ὀνομάζει σοφός τις, οὐς ἐφαπλοῦσα, ὡς ὀκτάπους, ἡ ψυχὴ, λαμβάνει ἀπὸ μακρόθεν τὰ εἰς αὐτὴν ἀρέσκοντα. Ἦ διὰ νὰ εἶπω, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον · οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι τὰ δύο ἀσώματα χεῖρα, δι' ὧν ἡ ψυχὴ πιάνει τὰ ἀγαπώμενα ὁρατὰ καὶ ἀπὸ μακρόθεν · καὶ ὅσα δὲν δύναται νὰ πιάσῃ διὰ τῶν χειρῶν (ὅποια μάλιστα εἶναι τὰ ὠραῖα ὀμμάτια) αὐτὰ τὰ πιάνει πάλιν μὲ τὰ ὀμμάτια καὶ ἀπολαμβάνει. Διότι καὶ ἡ ὄρασις, ἀφῆ εἶναι, λεπτοτέρα μὲν τῆς ἀφῆς τῶν χειρῶν, παχυτέρα δὲ τῆς ἀφῆς τῆς φαντασίας καὶ τοῦ νοός, κατὰ τὸν ἴδιον Βασίλειον, λέγοντα · «Δι' ἀφῆς οὖν τινος καὶ ἡ ὄψις τὴν ψυχὴν πρὸς ἡδονὴν ἀπατᾷ, ταῖς τῶν ὀμμάτων βολαῖς καθάπερ ἀσωμάτοις χερσίν, ὧν ἂν θέλῃ, πόρρωθεν ἀπτομένη · καὶ ὧν ταῖς τοῦ σώματος χερσίν ἄψασθαι ἐπ' ἐξουσίας οὐκ ἔχει, ταῦτα ταῖς τῶν ὀμμάτων βολαῖς ἐμπαθῶς περιπτύσσουσα» (Λόγ. περὶ Παρθεν.). Ὅθεν εἶπε καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος · «Ψαύουσιν ὀφθαλμοὶ λύχνοι καὶ τῶν ἀψαύστων».

Ἀπὸ τούτων λοιπὸν τῶν ὀφθαλμῶν, ἔκκοψον τὰς θεωρίας καὶ κάλλη τῶν σωματῶν ἐκείνων, ἅπερ παρακινουσι τὴν ψυχὴν εἰς αἰσχροὺς καὶ ἀτόπους ἔρωτας. Ἦκουσας γὰρ τοῦ μεγάλου πατρὸς Βασιλείου λέγοντος · «Μὴ ἐστιᾶν τὰς ὄψεις ταῖς τῶν θαυματοποιῶν ἐπιδειξέσιν, ἢ σωματῶν θεαῖς, ἡδονῆς κέντρον ἐναφιέντων» (Λόγ. πρὸς τοὺς νέους). Ἀκούεις δὲ καὶ τοῦ Σολομῶντος βοῶντος · «Ὁφθαλμοὶ σου ὀρθὰ βλεπέτωσαν, τὰ δὲ βλέφαρά σου νευέτω δίκαια» (Παρ. δ´ 25). Ἀκούεις καὶ τοῦ Ἰωβ διαμαρτυρουμένου καὶ λέγοντος · «Διαθήκην ἐθέμην τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ οὐ μὴ συνήσω ἐπὶ παρθένον» (Ἰωβ λα´ 10). Εἰς ταύτην τὴν αἴσθησιν, παρακαλῶ, θές ὅλην τὴν προσοχὴν σου. Πρῶτο, διότι αὕτη ἡ αἴσθησις παρομοιάζει, ὡς εἶπομεν, πρὸς τινὰ κλέπτην, μᾶλλον δὲ εἶναι τῶν κλεπτῶν

¹ Λέγει γὰρ ὁ ἅγιος καὶ θεολογικώτατος Μάρκος ὁ Ἐφέσου ἐν κεφ. μη´ περὶ τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς ταῦτα · «Οὐκ ἔστιν ἀλλότριον τῆς αὐλοῦ ψυχῆς ἡ ὁρατικὴ δύναμις · τοῦ γὰρ ψυχικοῦ πνεύματος ἡρῆται, καθά φασιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί».

πρωτοκλέπτης. Συναρπάζουσα γὰρ ταχέως τὸν νοῦν, καὶ διολισθαίνουσα ἐν ριπῇ (ὅ λέγεται πάλιν περὶ αὐτῆς) ὀφθαλμοῦ, εἰς τὸν τόπον ἀποτρέχει τῆς ἁμαρτίας· εἶδεν ἐκεῖ ἐμπαθῶς· ἀνεμάξατο τοῦ κάλλους τὸ εἶδωλον· τὸ ἐτύπωσεν ἐν στιγμῇ διὰ τῆς διασπορᾶς τῶν πνευμάτων εἰς τὸν ἐγκέφαλον· ἠδύνθη εἰς τὸ εἶδωλον ἢ ψυχῇ, ἐξαπέστειλε τὴν ὄρεξιν του καὶ ἐπιθυμίαν εἰς τὸν θάλαμον τῆς καρδίας, καὶ ἀμάρτυρον τὴν ἁμαρτίαν εἰργάσατο, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον (Λόγ. εἰς τὸ πρόσεχε σεαυτῶ). Καὶ τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο ὃ εἶπεν ὁ Κύριος· «Πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ» (Ματθ. ε' 28). Διό, ὁ μὲν Σολομῶν ἐμποδίζει τὸ νὰ μὴ πιασθῶμεν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν· «Μὴ σε νικήση, λέγων, κάλλους ἐπιθυμία, μηδὲ ἀγρευθῆς σοῖς ὀφθαλμοῖς» (Παροιμ. ζ' 25). Ὁ δὲ θεολόγος Γρηγόριος προβαίνων ἔμπροσθεν ἐμποδίζει ἀκόμη καὶ αὐτὸ τὸ παρόραμα. Προστίθεισι γὰρ εἰς τὸ τοῦ Σολομῶντος ρητόν, καὶ λέγει· «Μὴ συναρπασθῆς σοῖς βλεφάροις, εἰ δυνατόν, μέχρι παροράματος» (Λόγ. εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν). Ὅπερ ἐρμηνεύων ὁ σχολιαστὴς Νικήτας, οὕτω φησί· «Μὴ συναρπασθῆς σοῖς βλεφάροις, μὴ μόνον ἐκ περιέργου καὶ πολυπράγμονος θεάς, ἀλλ'εἰ δυνατόν, μηδὲ ἐκ τῆς κατὰ τύχην προσβαλλούσης καὶ παραδρομῆν, ἀσφαλιζόμενος μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ παροράματος, καὶ κατέχων τὴν ὄψιν· διὰ δὲ τὴν τοῦ πράγματος δυσχέρειαν, πρόκειται τό, εἰ δυνατόν. Ἔστι δὲ τὸ μὲν ὄραν, τὸ ἀπλῶς βλέπειν· τούτου δὲ ἐκατέρωθεν. τὸ περιέργως ὄραν καὶ τὸ παροράν, οἷονεὶ πλεονασμὸς καὶ ἔλλειψις.

Τί πρέπει νὰ κάμνη τις ὅταν συναρπασθῆ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν.

Εἰ δὲ καὶ φθάσῃ ὁ τοιοῦτος κλέπτης ποτὲ καὶ σὲ συναρπάσῃ, ἀγωνίσθητι κἂν νὰ μὴ ἀφήσῃς εἶδωλον τῆς Ἀφροδίτης, ἥτοι τῆς αἰσχροῦς ἐπιθυμίας, νὰ τυπωθῆ εἰς τὴν ψυχὴν σου. Πῶς; Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καταφεύγων διὰ τῆς προσευχῆς, ὅ καὶ ἀσφαλέστερον. «Τοῦ γὰρ Κυρίου μόνου ἐστὶν ἡ σωτηρία», κατὰ τὸν ψαλμοδόν (Ψαλμ. γ' 8)· ἢ εἰς ἄλλο τι νόημα πνευματικὸν στρέφων τὴν φαντασίαν σου, ἵνα φαντασίᾳ τὴν φαντασίαν, καὶ εἶδωλον τὸ εἶδωλον ἐξαλείψῃ· πάτταλος γάρ, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐκκρούει τὸν πάτταλον. Τοιαύτην ἐργασίαν φαίνεται νὰ ἔκαμνε καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος. «Ὅψις, λέγων, συνήρπασέ με, πλήν, ἀλλ'ἐσχέθην. Εἶδωλον οὐκ ἔστησα τῆς ἁμαρτίας. Εἶδωλον ἔστη; Πείραν ἐκπεφεύγαμεν» (Ἐν τοῖς τετραστίχ. ἰάμβοις). Ἀκούεις; Ἐστάθη, λέγει, τὸ εἶδωλον τῆς ἁμαρτίας καὶ δὲν ἐτυπώθη εἰς τὴν φαντασίαν, ἠλευθερώθη

παρευθὺς καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς πείρας, ἤγουν τῆς συγκαταθέσεως, ἢ καὶ πράξεως τῆς ἁμαρτίας. Ἐὰν δὲ ὁ διάβολος δὲν παύῃ τοῦ νὰ σὲ ἐνοχλῇ μὲ τὸ εἶδωλον ἐκεῖνο τοῦ προσώπου, ὅπερ ἔφθασε νὰ ἐντυπωθῇ εἰς τὴν φαντασίαν σου, σὲ συμβουλεύει ὁ θεῖος Χρυσόστομος καὶ ἡ ἁγία Συγκλητική, νὰ μεταχειρίζησαι τὴν μέθοδον ταύτην, διὰ νὰ λυτρωθῆς ἀπὸ τῆς προσπαθείας του ἢ γον, ἔκβαλε διὰ τοῦ νοός σου, τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ εἰδώλου ἐκεῖνου ἢ γον, ἔκβαλε τὰς σάρκας, κόπτε τὰ ἐκ τῶν παρεῖων χεῖλη του, ἔκβαλε τὸ ἐπάνωθεν φαινόμενον εὐμορφον δέσμα, καὶ στοχάζου ὅτι τὸ κρυπτόμενον ὑποκάτω εἶναι τόσον συγχαμερόν, ὥστε ἄνθρωπος δὲν ὑποφέρει νὰ βλέπῃ αὐτὸ ἄνευ μίσους καὶ ἀηδίας. Διότι δὲν εἶναι ἄλλο τι, παρὰ ἐκδεδαρμένον κρανίον, καὶ ὅστοῦν ἀηδέστατον, πεπληρωμένον αἵματος καὶ φοβερόν εἰς τὴν θεωρίαν ἢ γον, ὁ μὲν γὰρ Χρυσόστομος, οὕτω λέγει ἢ γον «Μὴ τοίνυν μηδὲ ἐνταῦθα τῷ ἄνθει πρόσσεχε ἢ γον ἀλλ' ἐνδότερον διάβηθι τῷ λογισμῷ, καὶ τὸ δέσμα τὸ καλὸν ἐκεῖνο περιελὼν τῷ λογισμῷ, περιεργάζου τὰ ὑπὸ τοῦτο κείμενα» (Λόγ. ζ' εἰς τὴν Β' πρὸς Κορινθ.). Ἡ δὲ σοφωτάτη Συγκλητική οὕτω φησὶν «Εἰ δὲ γένοιτο ἐν τοῖς κατὰ διάνοιαν χωρίοις ὄψεως ἀπρεποῦς φαντασία, τῷ λόγῳ τὸ παρὸν τιμωρητέον καὶ οὕτω τοῦ εἰδώλου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκοπτέτω ἢ γον τῶν δὲ παρεῖων τὰς σάρκας ἐξαιρείτω, ὑποτεμενέτω δὲ καὶ τὰ χεῖλη καὶ ὁράτω λοιπὸν πῆγμα ὀστέων ψιλῶν δυοειδές ἢ γον καὶ οὕτω κατανοεῖτω τί ἦν τὸ ποθούμενον οὕτω γὰρ ἂν ὁ λογισμὸς ἀναχαιτισθῆναι δυνηθεῖ τῆς ματαίας πλάνης τὸ γὰρ φιλούμενον οὐδὲν ἦν, εἰμὴ αἷμα, φλέγματι μεμιγμένον... Ἔτι γε μὴν δέον καθόλου τοῦ ἐρωμένου, ἔλκη βαρῦσμα καὶ σηπεδονώδη βρῦειν ὑπογράφειν τῷ λογισμῷ καὶ συντόμως φάναι, νεκρῶ παραπλήσιον τοῖς ἔνδον ὀφθαλμοῖς ὑποτιθέναι ἢ γον οὕτω γὰρ ἐγχωρεῖ τῆς ἠδυπαθείας ἀποστῆναι» (Ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ βίῳ τῆς Συγκλητικῆς).

Ἔστι ἡ ὄρασις βαθύτερον ἐντυποῖ τὰ εἶδωλα αὐτῆς,

ἢ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις καὶ διατί.

Δεύτερον, φύλαττε καλῶς τὴν ὄρασίν σου ἢ γον διότι ἡ αἴσθησις αὕτη καὶ οὔσα λεπτοτέρα², διὰ τοῦτο καὶ γνωστικωτέρα καὶ ἐπειδὴ γνωστικωτέρα,

² Παράδοξον ἀληθῶς, καὶ σχεδὸν ἀπίστευτον διὰ τὴν ὑπερβολὴν, εἶναι τὸ λεπτόν φῶς ὅπερ ἡ φύσις εἰς τινῶν ἀνθρώπων ἐνέθηκεν ὀφθαλμοῦς ἢ γον ἀναγινώσκομεν γὰρ εἰς τὰς ἱστορίας, ὅτι Στράβων ὁ γεωγράφος, εἰς τὸν ἀφρικανικὸν πόλεμον, ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Σικελίας ἔβλεπεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Καρθαγένης (ἦτοι τοῦ Τουνεζίου) τὰς ναῦς καὶ τίς ἐξήρχετο ἐξ αὐτοῦ ἢ γον καὶ ὁ βασιλεὺς Τιβέριος ἔβλεπεν εἰς τὸ σκῆτος, καθὼς βλέπουσι καὶ ὅλα τὰ νυκτινόμα ζῶα, φῶς ἀποσπινθηρίζοντα ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ κατὰ ἀντανάκλασιν ἐκεῖνου βλέποντα.

διὰ τοῦτο καὶ παρὰ τοῦ νοῦς ποθεινότερα ἢ καὶ ἐπειδὴ ποθεινότερα, διὰ τοῦτο καὶ τὰ εἰδωλά της βαθύτερα ζωγραφίζει ἐπὶ τῆς πυξίδος τῆς φαντασίας ἢ καὶ διότι βαθύτερον, διὰ τοῦτο καὶ μετὰ περισσοτέρας δυσκολίας ἐξαλείφονται. Ὅθεν καὶ οἱ ἱεροὶ Θεολόγοι καὶ πάντες οἱ νηπτικοὶ Πατέρες, κοινῶς ἀποφαίνονται, ὅτι ἡ ὄρασις ὑποστατικῶς βλέπει τὰ ὄρατὰ πράγματα³.

Καὶ ἐπ' ἀληθείας διὰ τῆς πείρας αὐτῆς βλέπομεν βεβαιωμένον, ὅτι τὰς μὲν ἄλλας εἰκόνας, ἅς ἐφθάσαμεν νὰ εἰδοποιηθῶμεν διὰ μέσου τῶν ἄλλων ἡμῶν αἰσθητηρίων, εὐκολώτερον ἐξαλείφομεν ἐκεῖνας δέ, ἅς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν καὶ ὀφθαλμῶν περιέργων, ἐτυπώσαμεν εἰς τὴν φαντασίαν μας, ἢ διὰ πολυκαιρίας καὶ πολλοῦ κόπου, ἢ καὶ παντελῶς δὲν δυνάμεθα νὰ τὰς ἐξαλείψωμεν ἄλλὰ, ἢ ἐγρηγορότων ἡμῶν, δὲν λείπουν ἀπὸ τοῦ νὰ προσβάλλωσιν ἡμᾶς, ἢ καὶ κοιμωμένων, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον δὲν παύουσι νὰ μᾶς ἐνοχλῶσιν εἰς ὀλιγολογίαν, μετ' αὐτῶν συγγηράσκομεν καὶ μετ' αὐτῶν συναποθνήσκομεν.

**Ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ πάντες οἱ ἀσκοῦντες παρθενίαν,
πρέπει νὰ φεύγῃ τὰς συνομιλίας τῶν γυναικῶν.**

Διὰ τοῦτο πρόσεχε. Ναί, παρακαλῶ θερμῶς, πρόσεχε, φίλτατε καὶ φυλάττου καλῶς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐντροφῶσιν οἱ ὀφθαλμοί σου, διὰ τῆς περιέργου θεωρίας τῶν ὡραίων προσώπων ἢ μήποτε νικήσῃ σε κάλλους ἐπιθυμία ἢ πληροφορήθῃσι τοίνυν, ὅτι εἰς κίνδυνον μέγαν εὐρίσκεισαι, καὶ μάλιστα ἐὰν εἶσαι νέος ἢ Ἀρχιερεὺς ἢ ὅλως τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ δὲν εἶναι τρόπος νὰ μὴ ἀπαντήσῃς τοιαῦτα πρόσωπα, τὰ ὅποια ρίπτουσιν εἰς τὴν καρδίαν, καὶ μακρόθεν θεωρούμεν, τὰ βέλη τῆς ἡδονῆς. Ἄλλ' εἰ δυνατόν ἐστι, μηδέποτε θελήσῃς τοῖς τοιούτοις προσώποις νὰ ἀπαντήσῃς καὶ εἰς λόγους ὅλως νὰ ἔλθῃς καὶ συνομιλίας, κἄν καὶ ἡ συνομιλία εἶναι περὶ ἐξομολογήσεως, ὡς καὶ τοῦτο οἱ θεῖοι Πατέρες διαγορεύουσιν. Ἐνθυμοῦμαι γάρ, ὅτι ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἐβδόμη σύνοδος, λέγει εἰς τὸν δέκατον ὄγδοον κανόνα, ὅτι, ὅταν Ἀρχιερεὺς εὐρεθῇ ἔξω εἰς προάστειόν τι, εὐρίσκονται δὲ ἐκεῖ καὶ γυναῖκες, ἅς ἀναχωρῶσιν ἐκεῖναι ἐκεῖθεν

³ Ὅρα τὸν ἀββᾶν Ἰσαάκ, λόγ, ιζ' σελ. 87, ὅπου ὑποστατικὴν θεωρίαν ὀνομάζει τὴν θεωρίαν τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων τῶν αἰσθητῶν, καὶ μάλιστα τὴν δι' ὀφθαλμῶν, ἣν ἐν τῷ πδ' λόγ. σελ. 473 θεωρίαν ἐν παχύτητι ὑποστάσεως ἐνουσιῶς ὀνομάζει. Αὐτὸ τοῦτο λέγει καὶ ὁ ὑψίνους Κάλλιστος ὁ Καταφυγιώτης πολλαχοῦ τῶν αὐτοῦ κεφαλαίων καὶ μάλιστα ἐν τῷ πδ', τοῦτο βεβαίῳ καὶ ὁ θεολογικώτατος ἐκεῖνος Θεοφάνης ὁ Νικαίας ἐν τῷ κατὰ Ἀκινδυνιανῶν πέμπτῳ λόγῳ αὐτοῦ.

ἀνυπερθέτως ἕως οὗ εὐρίσκειται παρῶν ὁ Ἀρχιερεὺς. «Εἴτις δούλην, ἢ ἐλευθέραν ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ κτώμενος φωραθείη, ἢ ἐν μοναστηρίῳ, πρὸς ἐγγείρησιν διακονίας τινός, ἐπιτιμάσθω· ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω. Εἰδὲ καὶ τύχοι ἐν προαστείῳ γυναικας εἶναι, καὶ θελήσει ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ ἡγούμενος, πορείαν ἐν τοῖς ἐκεῖσαι ποιήσασθαι, παρόντος ἐπισκόπου ἢ ἡγουμένου, μηδὲ ἄλλως ἐγγείρησιν διακονίας ποιείσθω κατ'ἐκεῖνον τὸν καιρὸν γυνή· ἀλλ'ἰδιαζέτω ἐν ἑτέρῳ τόπῳ, ἕως ἂν τὴν ἀναχώρησιν ποιήσῃται ὁ ἐπίσκοπος, διὰ τὸ ἀνεπίληπτον».

Πῶς πρέπει νὰ φερόνται τῆς, συνομιλῶν μετὰ γυναικῶν.

Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν ὅτι ἀπαγορεύει ὁ κανὼν μηδὲ ἄλλως νὰ ἔρχονται εἰς θεὰν τοῦ Ἀρχιερέως αἱ γυναῖκες. Εἰδὲ καὶ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, κἂν ὅταν ὁμιλῆς, κάτω νεύεωσάν σου οἱ ὀφθαλμοί⁴ καὶ ἐνώπιόν σου τὴν τοῦ Θεοῦ παρουσίαν τυπούτωσαν, ἢ καὶ τελείως ἀποκλειέσθωσαν, ὅ καὶ ἀσφαλέστερον ὑποψαλλέτω δὲ καὶ τὸ στόμα τὸ «προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ» (Ψαλμ. ιε' 8). Καὶ μὴ μόνος ἔσο, ἀλλ' ἔχε μετὰ σοῦ ἓνα ἢ δύο· ἵνα μὴ δώῃς χώραν τῷ πολεμοῦντί σε ἐχθρῷ. Ἀπῆλθε ποτὲ Ἰσιδώρος, ὁ πρεσβύτερος τῆς Σκήτεως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πρὸς συνέντευξιν τοῦ πατριάρχου Θεοφίλου, καὶ ὅτε ἐπανῆλθε, συνήχησαν οἱ Πατέρες καὶ τὸν ἡρώτων. Πῶς ὁ κόσμος Ἀββᾶ; τί κάμνουσιν οἱ ἄνθρωποι; Καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθη· Φύσει ἐγὼ πρόσωπον ἀνθρώπου οὐκ εἶδον, εἰμὴ τὸ πρόσωπον τοῦ Πατριάρχου· τότε ἀνταπεκρίθησαν ἐκεῖνοι, ἄρα ἠφανίσθησαν ἢ κατεποντίσθησαν οἱ ἄνθρωποι, Ἀββᾶ; Ὁ δὲ ἀπεκρίθη· «Οὐχί, ἀλλ' ἐβίασα ἑμαυτὸν ἵνα μὴ ἴδω πρόσωπον ἀνθρώπου» καὶ ἐθαύμασαν ἅπαντες τὴν ἀκριβείαν αὐτοῦ (Ἐν τῷ Γεροντικῷ).

Ἐκ τούτου λοιπὸν τοῦ παραδείγματος δύνασαι νὰ μάθῃς, πόσον κακὸν εἶναι τὸ νὰ ἀφίγη τις τοὺς ὀφθαλμούς του νὰ μετεωρίζονται· διότι ἐκ τούτου τοῦ μετεωρισμοῦ, οὐδὲν ἄλλο κτᾶται, πάρεξ ἡδοναὶ καὶ πάθη

⁴ Καθὼς τοῦτο διδάσκει ὁ θεῖος Ἰσιδώρος ὁ Πηλουσιώτης λέγων· «Πάσας μὲν, εἰ οἶόν τε, ὁμιλίας γυναικῶν, ἐκτρέπεσθαι χρῆ, ὡς ἐχούσας τινὰ πρὸς χαύνωσιν ἐπιτήδευσιν· εἰδὲ τοῦτο ἀδύνατον διὰ περιστάσεις χρεῶν, ἢ οἰκονομίας πτωχῶν, κάτω νεύοντας διαλέγεσθαι τοῖς γὰρ πλείοσιν, ἢ καὶ πᾶσι σχεδόν, τοῖς ἠττηθεῖσι κάλλους γυναικῶν, διὰ τῶν θυρίδων ἀνέπτη ὁ θάνατος ὅς καὶ τοῦ μεγάλου Προφήτου καὶ Βασιλέως ἐκράτησεν, ὅτε πρὸς τὸ λουτρὸν ἐκεῖνο τὸ θανατηφόρον ἀπέβλεπεν. (Ἐπιστ. πθ' Ἰσιδώρῳ ἐπισκόπῳ)· ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Παλλάδιον ὁ αὐτὸς γράφων λέγει· «Φεῦγε, ὦ βέλτιστε, ὡς ἐγγωρεῖ τὰς τῶν γυναικῶν ἐντεύξεις τοὺς γὰρ ἱερωμένους ἁγιωτέρους εἶναι χρῆ καὶ καθαρωτέρους τῶν τὰ ὄρη κατελιηφότων· ἐπειδὴ, οἱ μὲν, καὶ ἑαυτῶν καὶ λαῶν, οἱ δὲ, ἑαυτῶν μόνον φροντίζουσιν· εἰδὲ ἀναγκασθεῖς ἐντυχεῖν, κάτω τοὺς ὀφθαλμούς ἔχε, καὶ δίδασκε κακείνας πῶς βλέπειν χρῆ, καὶ ὀλίγα φράσας, τὰ καὶ ἐπιστῦσαι καὶ φωτίσαι δυνάμενα, ταχέως ἀφίπτασο» (Ἐπιστ. πδ').

ὀλέθρια. Διὰ τοῦτο καὶ Συμεὼν ὁ νέος Θεολόγος, παραγγέλλει νὰ μὴ προσηλῆ τις τοὺς ὀφθαλμούς του, ὄχι μόνον εἰς πρόσωπα γυναικῶν ἢ νεωτέρων, ἀλλ'οὐδὲ εἰς πρόσωπα γερόντων καὶ πολιῶν διὰ τοῦτο, ἀδελφέ, παραφυλάττου κἄν ἀπὸ τῶν γυναικῶν καὶ νεωτέρων⁵ παρακαλῶν τὸν Θεὸν μετὰ τοῦ σοφοῦ Σειράχ, καὶ λέγων· «Κύριε Πάτερ καὶ Θεὲ τῆς ζωῆς μου, μετεωρισμὸν ὀφθαλμῶν μὴ μοι δῶς, καὶ ἐπιθυμίαν ἀπόστρεψον ἀπ' ἐμοῦ» (Σειρ. κγ' 4). Μάλιστα δὲ φυλάττου νὰ μὴ βλέπῃς τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα πρότερον ἔφθασε νὰ λάβῃς πάθος καὶ ἐπιθυμίαν εἰς τὴν καρδίαν σου· διότι ταῦτα βλέπων διττῶς πολεμεῖσαι ὑπὸ τοῦ διαβόλου· καὶ ἔσωθεν, ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς προλαβούσης ἐπιθυμίας καὶ ἔξωθεν διὰ τῆς παρουσίας ἐκείνων θεωρίας.

Παραδείγματα τῶν μὴ φυλαξάντων τοὺς ὀφθαλμούς.

Φύλαξον καλῶς ἀγαπητέ, (τὰ αὐτὰ γὰρ λέγειν) ὡς φησι Παῦλος «Ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, σοὶ δὲ ἀσφαλές» (Φιλιπ. γ' 10). Φύλαξον τοὺς ἀπατηλοὺς καὶ κλέπτας τῶν ἀλλοτριῶν ἡδονῶν ὀφθαλμούς σου· εἰς τὰς θύρας ταύτας τῶν ὀφθαλμῶν ἔχε προσοχὴν μεγάλην· διότι δι' αὐτῶν ἐμβαίνουν οἱ περισσότεροὶ κλέπται, καὶ κυριεύουσι τὴν ἀκρόπολιν τῆς ψυχῆς διότι ἂν ἤθελον φυλάξει τοὺς ὀφθαλμούς των καὶ οἱ προπάτορες, δὲν ἤθελον ἐξορισθῆ μακρὰν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ παραδείσου. «Εἶδε γὰρ, φησὶν, ἡ γυνή, ὅτι καλὸν τὸ ξύλον» (Γεν. γ' 6). Ἀκούεις; εἶδε φησὶν, εἶδεν, ἔπαθεν, ἔλαβεν, ἔφαγεν, ἔθανεν· ἂν ἤθελον φυλάξει τοὺς ὀφθαλμούς οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ἤγουν τοῦ Σήθ, δὲν ἤθελον καταποντισθῆ ὑπὸ τοῦ δι' ὕδατος κατακλυσμοῦ· «Ἰδόντες γὰρ φησὶν οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων ὅτι καλαὶ εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς εἰς γυναῖκας» (Γεν. ζ' 2). «Καὶ ἂν ἤθελον φυλάξει τοὺς ὀφθαλμούς των οἱ Σοδομίται διὰ νᾶ μὴ ἴδωσι τοὺς δύο ἀγγέλους, δὲν ἤθελον καταφλεχθῆ ἀπὸ τοῦ πυρίνου κατακλυσμοῦ» (Γεν. ιθ'). Εἶδεν ὁ Συχέμ ὁ υἱὸς τοῦ Ἐμμὼρ τὴν Δεϊναν, τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰακῶβ εἰς τὰ Σίκιμα, καὶ ἠράσθη αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο ἀπώλετο ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τῆς μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ (Γεν. λδ' 2). Εἶδεν ὁ Δαβὶδ ἀπὸ τοῦ δώματος λουομένην τὴν Βηρσαβεέ, καὶ εἰς τὸν διπλοῦν βόθυνον τῆς μοιχείας καὶ τοῦ

⁵ Φύλαττε δὲ τοὺς ὀφθαλμούς σου, ὄχι μόνον ἀπὸ τῆς θεωρίας τοῦ προσώπου τῶν γυναικῶν καὶ νεωτέρων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς περιέργου θεωρίας τῶν ἄλλων μελῶν τοῦ σώματος αὐτῶν· πολλάκις γὰρ ἡ πονηρὰ ἐπιθυμία γοητεύεται καὶ ἀπατάται, καὶ ἀπὸ τῶν τυχόντων μελῶν τῶν τοιούτων προσώπων, ἕως ἀκόμη καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν ὑποδημάτων των ὅθεν εἶναι γεγραμμένον περὶ τοῦ Ὀλοφέρνηου καὶ Ἰουδῆθ· «Τὸ σανδάλιον Ἰουδῆθ ἤρπασεν ὀφθαλμόν Ὀλοφέρνηου, καὶ τὸ κάλλος αὐτῆς ἠχμαλώτισε ψυχὴν αὐτοῦ» (Ἰουδῆθ ις' 9).

φόνου ἐνέπεσεν (Β΄ Βασιλ. ια΄ 2) ὅθεν ἐκ τούτου σωφρονισθεῖς, ἔμαθε νὰ παρακαλεῖ τὸν Θεόν, διὰ νὰ ἀποστρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς του ἀπὸ ματαιοῦ κάλλους, λέγων· «Ἀπόστρεψον τοὺς ὀφθαλμοὺς μου τοῦ μὴ ἰδεῖν ματαιότητα» (Ψαλμ. ριη΄).

**Ὅτι ἐκ τοῦ ὄρα̃ν τίκεται τὸ ἐρα̃ν· καὶ ἀντιστρόφως,
ἐκ τοῦ μὴ ὄρα̃ν τίκεται τὸ μὴ ἐρα̃ν.**

Τί νὰ περιπτολογῶ; Εἶναι ὁμολογούμενον, αὐτόπιστον καὶ ἀναντίρρητον παρὰ πᾶσι, τὸ πολυθρύλητον τοῦτο ἀξίωμα, τὸ λέγον, ἐκ τοῦ ὄρα̃ν τίκεται τὸ ἐρα̃ν καθὼς ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ τὸ μὴ ἐρα̃ν, τίκεται ἐκ τοῦ μὴ ὄρα̃ν, ὅπερ δηλοῖ καὶ τὸ λόγιον ἐκεῖνο τοῦ Σειράχ, τὸ λέγον «Πορνεία γυναικός, ἐν μετεωρισμοῖς ὀφθαλμῶν» (Σειράχ κς΄ 9). Ὅθεν τοῦτο εἰδότες καὶ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐκ τοῦ μὴ ὄρα̃ν, ἐκτίσαντο τὸ μὴ ἐρα̃ν. Ἐντεῦθεν ὁ Ἀλέξανδρος, τὰς θυγατέρας τοῦ Δαρείου, θαυμαστὸν κάλλος μαρτυρουμένας, κατὰ τὸν μέγαν Βασιλείον, οὐδὲ προσβλεψαὶ ἠξίωσαι (Λόγ. πρὸς τοὺς νέους). Ἐντεῦθεν ὁ Κῦρος, Πάνθειαν τὴν τοῦ Ἀβραδάτου σύζυγον⁶ καὶ ὁ Καμβύσης, τῆς Ἀρτέμιδος ἦν ἰέρειαν, τῶν λοιπῶν κάλλι διαφερούσας, τῆς ἑαυτῶν ἀπηξίωσαν ὄψεως. Ἄστειον δὲ εἶναι καὶ τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Σωρείτου, ὅπερ φέρει εἰς τοῦτο ἀββᾶς τις εἰς τὸ γεροντικόν. Ἴδου καὶ ὁ Σωρείτης γυμνός.

Τὸ μὴ ὄραθὲν, φησὶν, οὐ δέχεται ἡ διάνοια.

. . . Ὅ οὐ δέχεται ἡ διάνοια, οὐ κινεῖ τὴν φαντασίαν.

. . . . . Τὸ μὴ κινεῖν τὴν φαντασίαν, οὐδὲ τὸ πάθος κινεῖ.

. . . . . Τοῦ πάθους δὲ μὴ κινουμένου, γαλήνην

ἔχει τὰ ἔνδον.

Τὸ ἄρα μὴ ὄραθὲν, γαλήνην παρέχει τοῖς ἔνδον.

⁶ Δὲν δύναμαι ἐδῶ νὰ σιωπήσω, ὡς ἀξιόλογον καὶ συντεῖνον εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐκεῖνο ὅπερ ἠκολούθησε περὶ τὴν ὠραιότητα Πάνθειαν ἐκείνην, καθὼς τὸ ἀναφέρει ὁ θεῖος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης. Ὁ Κῦρος φρόνιμος ὢν καὶ γνωρίζων πόσον τιρώσκουσι τὴν καρδίαν τὰ ὠραῖα κάλλι, δὲν ἠθέλησεν οὔτε νὰ ἴδῃ τελείως τὴν Πάνθειαν ὅθεν, ὄχι μόνον δὲν ἐδοκίμασε τὴν ταραχὴν καὶ τὸ πάθος τῆς λαγνείας, ἀλλὰ καὶ σωφροσύνην διέλαμψε καὶ περιβόητος ἐγένετο. Ὁ Ἀράσπας, ὑπερηφανευθεὶς ὡς ἄφρων, ὅτι δύναται νὰ ὄρα̃ κάλλος γυναικὸς καὶ νὰ μὴ τὸ ἐρα̃, εἶδεν αὐτήν. Ἀλλὰ τοσοῦτον ἠράσθη αὐτῆς καὶ εἰς τὴν ἀδιαντροπίαν κατήντησεν, ὥστε παρεκάλει θερμῶς διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ ποθομένου, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχεν καὶ εἶδε καὶ ἔπαθεν ὁ Κῦρος ὁ βασιλεὺς, ἕως οὔ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ αἰσχροῦ ἐκεῖνου ἔρωτος καὶ τῆς ἀκαθέκτου ἐπιθυμίας. Καὶ ἀληθῶς ἐπληρώθη εἰς τούτους τοὺς δύο, ἐκεῖνο ὅπερ λέγει ὁ Παρομισιαστὴς «Σοφὸς φοβηθεὶς ἐξέκλινεν ἀπὸ κακοῦ Ὁ δὲ ἄφρων, ἑαυτῷ πεποιθὼς, μίγνυται ἀνόμῳ» (Παρ. ιδ΄ 16). Ὅθεν ὁ ἀνωτέρω θεῖος Ἰσίδωρος παρεκινήθη νὰ γράψῃ τὸ νόστιμον δῖλημμα τοῦτο· «Ἡ ὄρων, μὴ ἔρα, ἢ ἐρα̃ν, μὴ ὄρα. Εἰ δὲ τὸ πρότερόν τισι μὲν δύσκολον φαίνεται, τισὶ δ' ἀδύνατον, τὸ δεύτερον ἀσκητέον ἄμεινον γὰρ ἀσφάλεια, φιλοτιμίας ἀκρίτου» (Ἐπιστ. φυνδ' Ἀνδρομάχῳ).

Ἀστειότερον δὲ καὶ ὁ φησὶ τις τῶν σοφῶν : «Ὁ κάλλει, λέγων, ἄλλοτριῶ ἐπιβάλλον τοὺς ὀφθαλμούς, οὐκ ἔτι κόρην ἀλλὰ πόρνην ἔχει τὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ κόρην», συμφωνῶν δηλονότι τῷ ἁγίῳ Ἰσιδώρῳ εἰπόντι· «Οὐ μόνον τὸ σῶμα ἀνέπαφον, ἀλλὰ καὶ τὰς βολὰς τῶν ὀφθαλμῶν, ἅς κόρας διὰ τοῦτο καλοῦμεν, παρθένους εἶναι χρὴ» (Ἐπιστ. ασογ' Παύλῳ πρεσβυτέρῳ). Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ φύσις περιέκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς ἐντὸς τῶν βλεφάρων, ὡς παρθένος ἐντὸς τῶν θαλάμων, ἵνα ὡς παρθένοι, ἐντρέπονται, ὅταν ἔξω τῶν οἰκείων θαλάμων προκύπτουσι, τὰ τυχόντα πρόσωπα βλέπωσιν, καθὼς ὁ ἴδιος εἶπεν Ἰσιδώρος. Διὰ τοῦτο καλῶς εἶπε καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης τῆς κλίμακος· «Φεύγοντες φεύγωμεν τὸ μὴ βλέπειν, μηδὲ ἀκούειν καρποῦ⁷ οὗ μὴ γεύσασθαι λοιπὸν συνεταξάμεθα· θαυμάζω γάρ, εἰ Δαβὶδ τοῦ προφήτου, ἰσχυροτέρους ἑαυτοὺς λογιζόμεθα» (Λόγ. ιε').

**Ὅτι οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς δὲν πρέπει νὰ ἔχωσι κάτοπτρα,
καὶ ποῖα κακὰ ταῦτα γεννῶσιν.**

Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος περὶ ὀφθαλμῶν ἐστὶ, προσθέτω ἐνταῦθα καὶ τὴν ἄλογον ἡδονὴν καὶ ματαίαν προσπάθειαν, ἣν ἔχουσι τινες τριφυλοί, εἰς τὸ νὰ στολιζῶσι τὰ οἰκίας των διὰ μεγάλων καὶ πολυτίμων κατόπτρων, διὰ νὰ χαροποιῶσι δι' αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμούς των καὶ νὰ προξενῶσιν εἰς τὴν καρδίαν τους τὴν πάντοθεν θηρευομένην ὑπ' αὐτῶν ἡδονὴν· ὥσαν νὰ μὴ ἦτον ἀρκετὴ δι' αὐτοὺς ἡ ἡδονή, ἣν ἡ φύσις καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια διώρισεν εἰς τὸ νὰ παρηγορῇ τοὺς ὀφθαλμούς, διὰ τοσούτων ὠραίων θεαμάτων τοῦ παντός, ἃν δὲν προστεθῇ αὐτοῖς καὶ ἡ τεχνικὴ τῶν ὀφθαλμῶν ἡδονή. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ σε, ἀγαπητέ, νὰ λείψῃς ἀπὸ τοιαύτης ματαίας καὶ κατηγορημένης ἡδονῆς καὶ κάτοπτρα νὰ μὴ ἔχῃς, ἀλλὰ καὶ ἃν ἔχῃς, δέομαι, νὰ τὰ ἀποβάλῃς ὡς πάντῃ ἀνοίκεια εἰς τὸ χριστιανικὸν πολίτευμα. Διότι ἡ χρῆσις τῶν τοιούτων κατόπτρων, ὅχι μόνον προξενεῖ πολλὰς ὑπερβολὰς ἀξιοκατηγορήτους, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ρίπτει εἰς ἀτόπους καὶ γελοιώδεις ἔρωτας τοῦ ἰδίου ἑαυτῶν, οἵτινες ἐγένοντο παροιμίαι τῶν παρελθόντων αἰώνων. Οὕτω δικαίως κατηγορεῖται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὁ Ὅστιος ἐκεῖνος ὁ ἀπελεύθερος, ὅστις ζητῶν νὰ εὕρῃ πολυπράγμονας ἡδονὰς καὶ δυσφήμοσυ τρυφὰς διὰ νὰ χαροποιῇ τοὺς ὀφθαλμούς του, ἐνέδυσσε διὰ πολυτελῶν καὶ διαφόρων κατόπτρων ὄλους τοὺς τοίχους τοῦ οἴκου του, διὰ νὰ βλέπῃ ἐν αὐτοῖς ἑαυτὸν καὶ τὰς αἰσχροουργίας του. Οὕτως ὁ Νάρκισσος κατοπτριζόμενος τὸ ὠραῖον του πρόσωπον ἐντὸς καθαρᾶς πηγῆς, ἠγάπησεν

⁷ Ἴσως τὸ βλέπειν, καὶ ἀκούειν καρποῦ.

ἑαυτόν, ὅθεν ἐγένετο αὐτὸς ἑαυτοῦ ἐνταυτῷ καὶ ἐραστῆς καὶ ἐρώμενος· καὶ πλανηθεὶς ὑπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐνόμιζε τὸ ἴδιον πρόσωπον ὡς ξένον. Ἄλλα τοῦτο δὲν ἦτο τόσοσιν θαυμαστόν, διότι ὁ Νάρκισσος ἦτον ὠραῖος καὶ ὠραῖον ἠγάπησεν εἶδωλον. Τὸ μεγαλύτερον τέρας, ὅτι μία σεσαθρωμένη, βδελυρὰ καὶ σεσηπυῖα τοὺς ὀδόντας γραῖα, ὀνομαζομένη Ἄχη, βλέπουσα συχνάκις ἐν τῷ κατόπτρῳ τὸ δυσειδὲς καὶ ἐρρυτιδωμένον αὐτῆς πρόσωπον, ἐφαντάσθη ἢ ἀσύνετος ὅτι εἶναι ὄχι μία ἰδέα, ἀλλὰ μία θεὰ τῆς ὠραιότητος. Ὅθεν ἀκολούθως τοσοῦτον ἠγάπησεν αὐτὴ ἑαυτήν, ὥστε, γινομένη ἢ αὐτὴ καὶ εἶδωλον καὶ εἰδωλολάτρις, ὑπερέχειρε εἰς τὸ εἶδωλόν της καὶ ὡς νέος ἐραστῆς τὸ ἐνηγκαλιζέτο, παραφρονοῦσα καὶ ζηλοτυποῦσα, χωρὶς νὰ ἔχη τινὰ συνεραστήν· τοιαῦτα γελοιώδη καὶ ἀφρονέστατα εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῶν κατόπτρων⁸.

Ἄλλὰ τί μοι ἀποκρίνεσαι; Καὶ ἂν σὺ μὲ ἐμποδίξης νὰ μὴ βλέπω τὰ πρόσωπα τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ἂν σὺ μὲ ἐμποδίξης νὰ μὴ ἔχω κάτοπτρα, μὲ ποῖα ἄλλα ἔχω νὰ ἀναψύχω καὶ νὰ παρηγορῶ τοὺς ὀφθαλμούς μου; Ἐχεις, ἀγαπητέ, σοὶ ἀνταποκρίνομαι, ἔχεις καὶ πολλὰ ἔχεις, ἄξια πάσης θεωρίας, διὰ νὰ χαροποιῆς τοὺς ὀφθαλμούς σου. Ἴδὲ ἐκεῖ ἐπάνω τὸ ἠεράνειον καὶ σαπφειροειδὲς καὶ χαριέστατον πρόσωπον τοῦ εὐρυχωροτάτου οὐρανοῦ, ὅστις εἶναι θρόνος καὶ κάτοπτρον ὄρατον τῆς ἀοράτου θεότητος. Ἴδὲ τὸν λαμπρότατον καὶ χρυσοειδέστατον ἥλιον· τὸ κέντρον τῶν πλανητῶν, τὸν βασιλέα τῶν ἀστέρων· καὶ τὸν ἄγρυπνον ὀφθαλμόν· καὶ ἄσβεστον λαμπάδα τοῦ κόσμου. Ἴδὲ τὴν μηνοειδῆ καὶ κερατοειδῆ καὶ πλησιφαῆ καὶ ὀλόφωτον καὶ ἀργυροειδῆ σελήνην. Ἴδὲ τοὺς χοροὺς τοὺς ἐναρμονίους τῶν τῆς νυκτὸς λύχνων καὶ στυλβόντων ἀστέρων. Ἴδὲ καὶ ἐδῶ κάτω τὰ ἀνθοποιὰ καὶ πεποικιλμένα πεδία· τὰς χλοαζούσας λιβάδας· τοὺς δροσώδεις καὶ πολυανθεῖς λειμῶνας καὶ παραδείσους, τὰς πολυχρόους βοτάνας καὶ τὴν γλυκυτάτην καὶ γαλήνιον ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, τὰς ἡλιακὰς ἀντανεκλώσας ἀκτῖνας. Θεάματα εἶναι πάντα ταῦτα καὶ κάτοπτρα, ὅπερ δὲν παρηγοροῦσι μόνον καὶ ἀναψύχουσι τοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλὰ καὶ κάμνουσιν αὐτοὺς νὰ τρυφῶσι, διὰ νὰ εἶπω οὕτω καὶ εὐωχῶνται. Διότι προκαλοῦσι τὸν ἔρωτα καὶ τὸν θαυμασμόν διὰ τῆς φυσικῆς ἡδονῆς των. Εἰ δὲ πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τεχνικὰς ἡδονὰς εἰς τὰς φυσικὰς, βλέπε τὰς τεχνικὰς ἱστορίας τῶν ἁγίων Εἰκόνων· τὰς καλλονὰς

⁸ Ὁ δὲ Πλάτων ἔλεγεν, ὅτι, τότε μόνον πρέπει νὰ βλέπη τις εἰς τὸ κάτοπτρον, ὅταν τύχη νὰ θυμωθῆ ἵνα βλέπων τὴν ἀγριότητα τοῦ προσώπου του, τὰ ἄτακτα κινήματα τῶν χειρῶν του καὶ τὸν παρὰ φύσιν κλόνον τοῦ σώματός του, ἐντραπῆ αὐτὸς ἑαυτὸν καὶ μισήσῃ ἐν τοιοῦτον ἄλογον καὶ μανιώδες πάθος.

καὶ ὠραιότητος τῶν σεπτῶν Ναῶν· τὰς εὐμορφίας τῶν Ἱερῶν κειμηλίων ταῦτα πάντα ἔχε εἰς παρηγορίαν τῶν ὀφθαλμῶν σου. Ἀλλὰ ταῦτα βλέπων, ἐνθυμοῦ νὰ ἀναβαίνης καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ποιητοῦ, ὅστις τόσον σαφῶς τὰ ἔκτισε καὶ τοσοῦτον πλουσίως τὰ ἐκαλλώπισεν⁹.

Περὶ ὕπνου· καὶ ὅτι τρεῖς τάξεις εἰσὶ τῶν ἐν νυκτὶ ἀγρυπνούντων.

Ἄλλ' ὅμως πρέπει νὰ σὲ ὑπομνήσω πρὸς τούτοις, ὅτι τὰς αἰσχροὰς ἐκείνας εἰκόνας, τὰς ὁποίας φυλαττόμεθα νὰ μὴ τυπωθῶσιν εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν (νοῦς γὰρ καὶ ἡ φαντασία καλεῖται, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ἄν καὶ παθητικὸς) διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἀνεωγμένων, αὐτὰι πολλάκις τυποῦνται ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν κεκλεισμένων, ταῦτὸν εἰπεῖν, κοιμωμένων. Ἔφη γὰρ ὁ θεολόγος· «Ἄνηρ ὑπνώδης εὐρετὴς ὀνειράτων. Μύστης γὰρ ὕπνος, φασμάτων οὐ πραγμάτων» (ἐν τοῖς διστίχ. ἰάμβ.). Διὰ τοῦτο κυβέρνησον φρονίμως καὶ ταύτην τὴν ἀνάγκην τοῦ σώματός σου καὶ κοιμῶ μετρίως· διότι γινώριζε καλῶς ὅτι ὁ ὑπέμετρος ὕπνος, ὅχι μόνον ἐκλύει τὰ μέλη, μαλθακοὶ τὸν νοῦν, βαρύνει τὴν κεφαλὴν καὶ δίδει ἄδειαν τῷ ἀρχαίῳ καὶ παντομμῆτῳ τῆς πονηρίας ζωγράφῳ (καθὼς οὕτως ὀνομάζει αὐτὸν τίς τῶν Πατέρων), νὰ τυποῖ εἰς τὴν φαντασίαν τὰς ἀτόπους τοῦ ζωγραφίας καὶ δι' αὐτῶν πολλάκις νὰ μολύνη ἡμᾶς διὰ νυκτερινῶν ἐπηρεϊῶν, ἀλλὰ καὶ βλάβην μεγάλην ὁ πολὺς ὕπνος προξενί, κατὰ τοὺς ἰατρούς, εἰς τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος. Ὁ Πλάτων ἔλεγεν, ὅτι οἱ κοιμώμενοι οὐδὲν διαφέρουσι τῶν μὴ ζώντων. Πατὴρ δέ τις λέγει, ὅτι εἶναι δύο διδασκαλίας τοῦ θανάτου· ὁ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἡμᾶς χρόνος καὶ ὁ μετὰ τὸ γενέσθαι ὕπνος. Καὶ ὁ Ὅμηρος εἶπε διὰ τὸν Ἀγαμέμνονα, ὅτι δὲν πρέπει νὰ κοιμᾶται ὅλην τὴν νύκτα, ὅστις ἔχει ἐπιστάσιαν λαοῦ. «Οὐ χρὴ παννύχιον εὔδειν βουλευφόρον ἄνδρα· ᾧ

⁹ Οὕτω γὰρ, ἐκ μὲν τῶν παλαιῶν ὁ Ἀναξαγόρας, βλέπων τὴν ὠραιότητα καὶ εὐτακτον κίνησιν τῶν οὐρανῶν, ὅχι μόνον εἰς τοὺς ἐρωτῶντας αὐτόν, διὰ ποῖον τέλος ἐγεννήθη, ἀπεκρίνετο ὅτι ἐγεννήθη διὰ νὰ βλέπῃ τὸν οὐρανόν· ὅχι μόνον στερούμενος τῶν ὑπαρχόντων του, ἔλεγεν εἰς τοὺς κατηγοροῦντας αὐτόν, διότι ἀφήνει νὰ λαμβάνωσιν ἄλλοι τὰ ἀγαθὰ του, ὅτι ἔχει πατρίδα τὸν οὐρανόν, δεικνύων αὐτὸν διὰ τοῦ δακτύλου, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτοις, αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος μεταξὺ τῶν παλαιῶν φιλοσόφων, ὅστις ἐγνώρισε τὴν ἀληθινὴν αἰτίαν τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων, ἦτοι τὸν θεῖον νοῦν. Καθὼς διηγείται ὁ Ἀριστοτέλης (Μεταφρ. α' καὶ β') καὶ ὅστις ἀπὸ τῆς ὠραιότητος τοῦ οὐρανοῦ, ἐγνώρισε τὸν ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ, ὡσεὶ νὰ ἤθελεν ἀκούσει τὰ λόγια ἅπερ εἶπεν ὁ ἡμέτερος Δαβὶδ περὶ τῶν οὐρανῶν· «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ» (Ψαλμ. ιη' 1). Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων θεοσεβῆς τις ἄνθρωπος, περιερχομενος ἐν καιρῷ ἕαρος τὰς πεδιάδας καὶ τὰ λιβάδια καὶ βλέπων τὰ διάφορα καὶ ποικιλόχροα ἄνθη, ὅπερ παρίσταν ἄλλον οὐρανὸν μετὰ ἀστέρων, περιεπάτει κτυπῶν αὐτὰ διὰ τῆς ράβδου καὶ λέγων. Μὴ φωνάζετε τόσον δυνατὰ, ἐστοχάζετο γὰρ αὐτὸς καὶ ἐννοεῖ τὴν μεγάλην φωνὴν ἣν ἐφθέγγετο ἕκαστος ἄνθος, κηρύττον διὰ τῆς ὠραιότητός του, πόσον ὠραιότερος εἶναι ὁ Δημιουργὸς αὐτῶν (Ἐν τῷ α' τόμ. τοῦ Προκοπ.).

λαοὶ τ'ἐπιτετράφαται καὶ τόσα μέμηλεν». Ἐπειδὴ κατὰ τὸ γνωμικὸν ἐκεῖνο· «Ἄγρουπνον ὄμμα, τοὺς λογισμοὺς εἰσβλέπει».

Ὁ θεῖος Συναΐτης Γρηγόριος (κεφ. ρα') λέγει, ὅτι οἱ ἀρχάριοι ἀγρουπνοῦσιν ἀπὸ ἐσπέρας μέχρι μεσονυκτίου καὶ ἀπὸ μεσονυκτίου κοιμῶνται ἕως πρωΐ· οἱ μέσοι, κοιμῶνται ἀπὸ ἐσπέρας ἕως μεσονυκτίου καὶ ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου, ἀγρουπνοῦσιν ἕως πρωΐ· (τοῦτο γὰρ δυσκολώτερον, ὡς ἡ πεῖρα διδάσκει)· οἱ δὲ τέλειοι, παννύχιον ἔχουσι τὴν στάσιν τῆς ἀγρουπνίας πλὴν σύ, ἀγαπητέ, φαίνεται μοι ὅτι εἶναι καλόν, νὰ διαιρέσης τὴν νύκτα εἰς τρία· τὸ πρῶτον μέρος νὰ ἀναλίσκης εἰς τὴν μελέτην τῶν θείων Γραφῶν καὶ (μάλιστα ἐὰν εἶσαι Ἀρχιερεὺς ἢ ἱερεὺς) τῶν συνοδικῶν κανόνων, ὡς προέγραφον καὶ ἔμπροσθεν θέλω γράψαι· τὸ δεύτερον, εἰς τὰς συμπιπούσας ὑποθέσεις σου· καὶ τὸ τρίτον, δίδε ὡς φόρον εἰς τὸν κακὸν τῆς ζωῆς μας τελώνην καὶ συμμεριστὴν ὕπνον. Μίαν τοιαύτην τάξιν, ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἀνέγνωσά ποτε εἰς τὸ «Θέατρον τὸ πολιτικόν», ὅτι ἐφύλαττεν ὁ παραβάτης Ἰουλιανός· καὶ ὄρα σελ. 108 τοῦ αὐτοῦ βιβλίου. Ὑπνος δὲ ἐλαφρὸς καὶ ὑγιεινός, φυσικῶ τῷ τρόπῳ, ἀκολουθεῖ εἰς τὴν μετρίαν χόρτασιν τῆς κοιλίας, καθὼς ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὕπνος νοσώδης καὶ στρόφος, ἀκολουθεῖ εἰς τὸν πολλὸν χορτασμόν, κατὰ τὸν Σειράχ, λέγοντα· «Ὑπνος ὑγιείας ἐπὶ ἐντέρῳ μετρίῳ, ἀνέστη πρωΐ καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ μετ'αὐτοῦ· πόνος ἀγρουπνίας καὶ χολέρας καὶ στρόφος μετὰ ἀνδρὸς ἀπλήστου» (Σειρ. λδ' 20) καὶ περὶ μὲν τῶν ὀφθαλμῶν ταῦτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΦΥΛΑΚΗΣ ΤΗΣ ΑΚΟΗΣ

Ὅτι τρεῖς βλάβαι γεννῶνται ἐκ τῶν ἡδονικῶν μελωδιῶν.

Τὰ ὄτα εἶναι τὸ δεύτερον αἰσθητήριον, ὅπερ κατὰ τάξιν ἡμᾶς ἀπαντᾷ· ἐπιμελήθητι λοιπὸν νὰ ἐκκόψης ἀπ'αὐτοῦ τὰς διεφθαρμένας μελωδίας, αἵτινες εἶναι συντεθειμέναι δι' ἡδονὴν καὶ ἐγχείουσι, διὰ νὰ εἶπω οὕτω, τὸ γλυκύτατον μέλι τοῦ ἀέρος εἰς τὰ ὠτία. Διότι, καθὼς μοί φαίνεται, τρεῖς βλάβαι γεννῶνται ἀπ'αὐτῶν. Πρώτη, ὅτι ἐκλύουσι τὸ γαῦρον ἐκεῖνο καὶ ἀνδρεῖον φρόνημα τῆς ψυχῆς καὶ τὴν καθιστῶσιν εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε ἐκθηλύνεται καὶ πολλάκις ἀποκοιμᾶται εἰς τὴν γλυκεῖαν ἀκοὴν τῶν τοιούτων καὶ μένει ἀναίσθητος, ὡς εἰς τινα ἡδύτατον λήθαργον. Δευτέρα, ὅτι τῶν ἡδονικῶν ἐκεῖνων λεγομένων ἀσμάτων, ὁ νοῦς διὰ τοῦ

φανταστικοῦ δὲν παύεται σχηματίζων τὰ ὑπὸ τῶν ἀσμάτων νοούμενα καὶ ἐντεῦθεν πληρούμενος τοσοῦτων ἐμπαθῶν εἰκόνων. Καὶ τρίτη, ὅτι ἂν τύχη, θετέον καὶ τὰ πρόσωπα νὰ μὴ βλέπονται τῶν ἀσματοποιῶν καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὰ εἶναι γυναικεῖα καὶ ὁμως ἐκ μόνης τῆς φωνῆς εἶναι ἱκανὰ νὰ σχηματισθῶσιν εἰς τὴν φαντασίαν, νὰ κινήσωσι τὴν ὄρεξιν εἰς τὴν καρδίαν καὶ νὰ ἐλκύσωσι πρὸς συγκατάθεσιν τὴν ψυχὴν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεῖος Βασίλειος · «Μὴ διὰ τῶν ὧτων, διδάσκει, διεφθαρμένην μελωδίαν τῶν ψυχῶν κατασχεῖν. Πολλὰ γὰρ ἀνελευθεριότητος πάθη ἐκ τοῦ τοιοῦδε τῆς μουσικῆς εἴδους ἐγγίνεσθαι πέφυκεν» (Λόγ. πρὸς τοὺς νέους). Ἀλλὰ καὶ ὁ θεολόγος ἐν τῷ εἰς τὸ Πάσχα λόγῳ · «Μὴ ἀκοήν, φησί, καταυλήσωμεν». Καὶ ἐν τοῖς ἰάμβοις · «Κηρῶ» τὰ ὧτα φράσσε, πρὸς φαύλους λόγους ῥόδων τε τερπνῶν, ἐκμελῆ λυγίσματα»¹.

Μύθος βεβαίως γαίνεται νὰ εἶναι (ἂν καὶ τώρα ἀκούω ὅτι τοιοῦτόν τι ἐνεργεῖται ὑπὸ τῶν νεωτέρων ναυτῶν), ὅτι ὁ πολυῖστωρ ἐκεῖνος Ὀδυσσεύς, ἔκλεισε τὰ ὧτα διὰ τοῦ κηροῦ, διὰ νὰ μὴ ἀκούσῃ τὰς γλυκείας καὶ ὑπνηλὰς φωνὰς τῶν Σειρήνων καὶ φονευθῆ ἄληθεύει ὁμως ἀλληγορούμενος, ὅτι καὶ ὁ φρόνιμος πρέπει νὰ ἀποκλείῃ τὰς ἀκοάς του ἀπὸ τῶν τοιούτων γυναικῶν καὶ ἐκμελῶν λυγισμάτων διὰ νὰ μὴ ποτὲ καταφαγοθῆ ὑπὸ τῶν θανατηφόρων Σειρήνων τῶν ἡδονῶν. Καὶ ὁ Ξενοκράτης, διὰ τοῦτο παρήγγειλεν εἰς τοὺς νέους νὰ φορῶσι τὰς ἀμφώτιδας, διὰ νὰ φυλάττωσι τὰ ὧτα αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἡδονικῶν καὶ ἀτόπων συνομιλιῶν. Ἐνταῦθα ἀνεμνήσθην κακῆς τινος συνηθείας, ἣτις γίνεται εἰς τοὺς κοσμικοὺς γάμους, εἰς τοὺς ὁποίους, ὅταν εὐλογηθῆ τὸ ἀνδρόγυνον καὶ καθίσῃ ὁ Ἀρχιερεὺς τυχόν, ἢ οἱ ἱερεῖς, εἰς τὴν τράπεζαν, συνηθίζουσιν εἰς τὸν καιρὸν τῆς τραπέζης, νὰ ἔρχονται οἱ παιγνιῶται καὶ νὰ παίζωσι τὰ θυμελικὰ ὄργανα· πρᾶγμα ἄτοπον, συνηθία πονηροτάτη καὶ χριστιανοῖς ἀνοίκειος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐν Λαοδικεῖα ἀγία Σύνοδος, εἰς μὲν

¹ Διὰ τοῦτο κατηγοροῦνται οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀσσυρίων, διότι αὐτοί, ὄχι μόνον ἐνόμιζον τροφήν χυδαίαν, τὸ νὰ μεθύωσιν ἐκ γλυκεῶν ποτῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ μεθύωσιν ἀπὸ τῶν ἀσελφῶν ἀσμάτων τῶν τραγωδιστῶν· ὅθεν καὶ θέλοντες νὰ ἀπολαμβάνωσι περισσοτέρας γλυκύτητος ἀπὸ τῶν φωνῶν, εὐνοῦχιζον τοὺς ἄνδρας ὅτε ἦσαν ἀκόμη παῖδια, ἴνα, λεπτυνομένης καὶ γυναικιζομένης τῆς φωνῆς, οἱ ἄνδρες νομίζονται γυναικες καὶ οἱ τραγωδισταί, τραγωδίστριαι. Ἀστεία δὲ εἶναι καὶ ἡ ἐπίπληξις ἣν ἔκαμῆ ποτε Λατίνος τις πρὸς τοὺς Φρυγίους, διότι οἱ Λατίνοι συνηθισμένοι ὄντες νὰ σκεπάζωσι τὴν κεφαλὴν διὰ περικεφαλαίας καὶ τὰ μέλη των διὰ δερμάτων τῶν θηρίων, ἐνόμιζον τὰς ἀναπαύσεις ὡς πόλεμον καὶ τὸν πόλεμον ὡς ἀνάπαυσιν· οἱ Φρύγιοι καλύπτοντες τὴν κεφαλὴν διὰ λαμπρῶν σκιαδίων καὶ τὸ σῶμα διὰ πολυτελῶν ἱματίων, γυναικῶδεις καὶ ἀπόλεμοι, ἐσήποντο εἰς τὰς τρυφὰς καὶ τὰς ἀναπαύσεις. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐπιπλήττων αὐτοὺς ὁ Λατίνος ἔλεγεν· «Ἀληθεῖς ἐντροπαί καὶ ὄχι Φρύγιοι πορευέσθε εἰς τὴν σκιάν τοῦ Δινδύμου ὄρους (ἦτο δὲ τοῦτο εἰς τὰ σύνορά των) ἐκεῖ ὅπου δὲν ἀκούεται τῶν πολεμικῶν σαλπύγγων ὁ ἀνδρικός ἦχος, ἀλλὰ τῶν κινυρῶν τὰ γυναικῶδες καὶ μαλακὰ παιγνίδια.

τὸν νγ' κανόνα, τελειῶς ἐμποδίζει τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τοῦ νὰ παίζωσι παιγνίδια καὶ νὰ χορεύωσιν εἰς τοὺς γάμους «Ὅτι οὐ δεῖ χριστιανούς εἰς γάμους ἀπερχομένους βαλλίξιν, ἢ ὀρχεῖσθαι, ἀλλὰ σεμνῶς δειπνεῖν, ἢ ἀριστᾶν, ὡς πρέπει χριστιανοῖς». Εἰς δὲ τὸν νδ' κανόνα λέγει, ὅτι εὐθὺς ὅταν εἰσέλθωσιν οἱ τοιοῦτοι καὶ ἀρχίσωσι τὴν θυμέλην, ὅλοι οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ κληρικοὶ νὰ ἀναχωρῶσιν ἐκεῖθεν καὶ νὰ μὴ ἴστανται διὰ νὰ ἀκούσωσι τὰ τοιαῦτα διεφθαρμένα μέλη. «Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικούς, ἢ κληρικούς τινας, θεωρίας θεωρεῖν ἐν γάμοις, ἢ δεῖπνοις ἀλλὰ πρὸ τοῦ εἰσέρχεσθαι τοὺς θυμελικούς, ἐγείρεσθαι αὐτοὺς καὶ ἀναχωρεῖν». Ὅθεν συμφώνως πρὸς τοὺς ἱεροὺς Κανόνας χρέος ἔχουσι πάντες καὶ μάλιστα οἱ κληρικοί, νὰ ἐμποδίζωσι τὴν κακὴν ταύτην συνήθειαν, ὅταν δ' ὅμως δὲν εἰσακούονται νὰ ἀναχωρῶσιν ἐκεῖθεν².

Ὅτι οὐδεὶς κληρικὸς πρέπει νὰ τρέφῃ πτηνὰ ἢ κυνάρια.

Καὶ παραδείγματα τῶν ἐχόντων προσπάθειαν εἰς τινὰ ζῶα.

Μετὰ τῶν ἡδονικῶν φωνῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ὀργάνων συναριθμοῦνται καὶ αἱ φωναὶ τῶν πτηνῶν οἷον ψιττακῶν, ἀηδόνων, σπίνων, καναριῶν καὶ τοιούτων ἄλλων ὠδικῶν. Ὁμοίως καὶ αἱ ὑλακαὶ τῶν μικρῶν κυναριῶν, τὰ ὁποῖα τρέφουσι τινες εἰς τοὺς οἴκους των πολυδαπάνως, οὐ μόνον λαϊκοὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ κληρικοὶ καὶ ἱερωμένοι ὅθεν ἀπὸ τῆς βλάβης τῶν τοιούτων ζώων καὶ ματαιότητος, παρακαλῶ θερμῶς, νὰ λείψῃς, ἀδελφέ καὶ ἂν τυχὸν ἔχῃς τοιαῦτα εἰς τὸν οἶκόν σου, νὰ τὰ ἀποβάλῃς α) διότι ἀπαισιώτατον πρᾶγμα εἶναι κατὰ ἀλήθειαν νὰ τρέφῃς τοιαῦτα καὶ πολλῆς κατηγορίας καὶ σκανδάλου πρόξενος γίνεσαι εἰς τοὺς χριστιανούς, τὸ νὰ βλέπωσι, δηλονότι οὗτοι εἰς τὸν οἶκόν τοῦ Ἀρχιερέως τυχὸν ἢ ἱερέως, πτηνὰ καὶ κυνάρια καὶ νὰ ἀκούωσι τὰς ἀλόγους φωνὰς των, ἐκεῖ ὅπου ἔπρεπε νὰ βλέπωσι καὶ νὰ ἀκούωσι πᾶν σεμνοπρεπὲς καὶ σεβάσιμον· καὶ β) διότι τὰ τοιαῦτα ζῶα, πολλάκις τόσην ἄλογον προσπάθειαν καὶ ἀγάπην προξενοῦσιν εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ὥστε ὅσοι τὰ ἔχουσι, καλλίτερον ἀγαπῶσι ταῦτα, παρὰ τοὺς λογικοὺς καὶ ὁμοίους των ἀνθρώπους καὶ βεβαιοῦσι τοῦτο, ἔνθεν μὲν ὁ βασιλεὺς Ὀνώριος, ὁ ὁποῖος δὲν ἐλυπεῖτο τόσον, ἂν ἡ Ρώμη, ἢ πόλις, κατεστρέφετο, ὅσον ἐλυπεῖτο ἂν ἠφανίζετο ἡ Ρώμη, ὁ οὕτως ὀνομαζόμενος αὐτοῦ ψιττακός, καθὼς λέγουσιν οἱ ἱστορικοὶ καὶ μάλιστα

² Ὅρα καὶ τὸν γ' λόγον τῆς Χρηστοηθείας, ὅπου κατὰ πλάτος ἀποδεικνύω, ὅτι οἱ χριστιανοὶ δὲν πρέπει εἰς τοὺς γάμους των, νὰ παίζωσι παιγνίδια καὶ νὰ χορεύωσι καὶ νὰ τραγῶδῶσι.

Γεώργιος ὁ Κεδρηνὸς εἰς τὰ χρονικά του, ἢ ὡς ἄλλοι ἱστοροῦσιν, ἢ οὕτως ὀνομαζομένη κύων αὐτοῦ. Ἐνθεν δὲ οἱ πρέσβεις τῶν ἐθνῶν, οἱ εὕρισκόμενοι εἰς τὴν Ρώμην, οἱ ὅποιοι κρατοῦντες εἰς χεῖρας κυνάρια καὶ ταῦτα περιποιούμενοι, ὡσεὶ νὰ ἦσαν τέκνα των, παρεκίνησαν τὸν Καίσαρα νὰ τοὺς ἐλέγξῃ διὰ τῆς χαριέσεως ταύτης ἐρωτήσεως, ἣν περὶ αὐτῶν ἔκαμεν. Ἄρα γε εἰς τοὺς τόπους τούτων, γεννῶσιν αἱ γυναῖκες παιδιά, ἢ ὄχι; Καθὼς ὁ Πλούταρχος ἱστορεῖ. Καὶ τί λέγω μόνον διὰ τὰ τοιαῦτα ζῶα; Τόσον ἀνόητος καὶ ἐμπαθὴς εἶναι ὁ ταλαίπωρος ἄνθρωπος, ὥστε νὰ λαμβάνῃ προσπάθειαν καὶ ἀγάπην ἕως καὶ εἰς αὐτὰ τὰ θανατηφόρα καὶ φαρμακερὰ ἐρπετά· νὰ εἶπω καὶ μεγαλύτερον; Ἔως καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀναίσθητα δένδρα καὶ φυτά. Γράφουσι γὰρ οἱ ἱστορικοί, ὅτι βασιλεὺς τις τῆς Ρώμης ἔλαβε προσπάθειαν εἰς τινὰ σμύρναν ἠδυνόμενος εἰς τὰ ποικίλα τῆς χρώματα, τὴν ὁποίαν ἀφοῦ κατὰ προτροπὴν του συνέλαβον, ἔθηκεν εἰς θαλάμην θαλάσσιον· καὶ οὐ μόνον ἔτρεφεν αὐτήν, ἀλλὰ καὶ μαργαρίτας περὶ τὸν αὐχένα αὐτῆς ἀπηώρησεν. Ἱστοροῦσι δὲ καὶ τὸν Ξέρξην, ὅτι ἀγαπήσας πλάτανόν τινά, ἐστόλιζεν αὐτήν ὡς νύμφην, ἐξαρτῶν ἀπὸ τῶν κλάδων τῆς περιδέτρια καὶ ἐνώτια καὶ δακτυλίδια καὶ ἄλλα τοιαῦτα· κοσμῶν τὰς ρίζας τῆς διὰ ψελλίων, στέφων τὴν κορυφήν τῆς ταῖς βασιλικαῖς τιάραις καὶ ποτιζὼν αὐτὴν δι' εὐωδῶν καὶ πολυτίμων ὑδάτων· ὥστε ἠδύνατό τις εἰπεῖν ὅτι ὁ στολιστὴς τοῦ τοιούτου δένδρου, ἦτο ἀναισθητότερος καὶ οὐ περ ἐστόλιζεν³.

Περὶ διαβολῶν καὶ ὅτι τρεῖς ἀδικοῦσιν οἱ διαβάλλοντες.

Πρέπει δὲ νὰ κλείῃς τὰ ὦτα καὶ εἰς τὰς κατὰ τῶν ἄλλων διαβολάς, καθὼς προστάττει ἡ τοῦ Θεοῦ ἐντολή «Οὐ παραδέξῃ γὰρ, φησίν, ἀκοὴν ματαίαν» (Ἐξ. κγ' 1). Καὶ μάλιστα τότε πρέπει νὰ ἀπωθῆς τὰς διαβολάς, ὅταν τύχῃσιν ἄνδρες ἰερωμένοι ἐκεῖνοι, καθ' ὧν γίνονται αἱ διαβολαὶ αὐταὶ καὶ κατηγορίαι. Δι' ὅ καὶ ὁ Ἀπόστολος παραγγέλλων πρὸς Τιμόθεον λέγει· «Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παραδέχου, ἐκτὸς εἰμὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων» (Α' Τιμ. ε' 19). Τὸ ἐν λοιπὸν τῶν ὧτων ἀνοιγε διὰ νὰ ἀκούῃς τὰ ῥήματα τοῦ διαβάλλοντος, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Μακεδόνοιο Ἀλεξάνδρου· καὶ μὴ παρευθὺς ἀνοιξῆς καὶ τὰ δύο εἰς τὰ λόγια τῶν

³ Ὁ Αἰλιανὸς οὕτω λέγει διὰ τὸν Ξέρξην· «Ἀλλὰ καὶ ἐξῆψεν αὐτῆς τὴν πλατάνου κόσμον πολυτελή, στρεπτοῖς καὶ ψελλίοις κοσμῶν τοὺς κλάδους καὶ μελεδωνόν αὐτῇ κατέλιπεν, ὡσπερ ἐρωμένη φύλακα καὶ φρουρόν» (Βιβλ. β' κεφ. ιδ'). Ἀλλὰ καὶ ἐν βίβλῳ θ' κεφ. λθ' λέγει ὁ αὐτός, ὅτι ἠράσθη τις ἀγάλατος τόσον πολλά, ὥστε τὸ ἐνηγαλιζέτο καὶ κατεφίλει καὶ ἀγοράσας αὐτὸ καὶ στολίσας, ἐθυσίασεν εἰς ὅλον τὸ ὕστερον τὸν ἑαυτὸν του διὰ τὴν ἀγάπην του· τοσοῦτον ἄλογοι καὶ γελοιώδεις εἶναι οἱ ἔρωτες τῶν ἀνθρώπων.

διαβολέων καὶ ἐπαγάγης τὰς ἀποφάσεις καὶ ψήφους εἰς αὐτά, διὰ δίκης οὕτως ὀνομαζομένης ἐρήμης μὴ παρόντος δηλ. καὶ τοῦ διαβαλλομένου· πολλὰ γὰρ ἄδικοι καὶ παράλογοι ἀποφάσεις ἐκ τούτων τῶν διαβολέων ἀκολουθοῦσι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, τρεῖς, φησὶν, ἀδικοῦσιν οἱ διαβολεῖς ἑαυτούς, ὅτι ψεύδονται· τοὺς ἀκούοντας, ὅτι συναρπάζοντες αὐτούς, ἀπατῶσι· καὶ τοὺς διαβαλλομένους, ὅτι ἀδικοῦσι τὴν ἀγαθὴν τῶν ὑπόληψιν καὶ τὴν τιμὴν. «Τούτου ἔνεκεν, παρακαλῶ τὴν ἐν Χριστῷ ὑμῶν ἀγάπην, ὥστε τὰς ἐξ ἑνὸς μέρους γινομένας διαβολὰς, μὴ πάντως παραδέχεσθε ὡς ἀληθεῖς διότι, καθὼς γέγραπται, οὐδένα κρίνει ὁ νόμος, ἄν μὴ πρῶτον ἀκούσῃ καὶ γνῶ τί ποιεῖ. Χρὴ τοίνυν εἰς τὰς διαβολὰς μὴ ἀποσιωπᾶν, οὐχ ἵνα διὰ τῆς ἀντιλογίας ἑαυτοὺς ἐκδικῶμεν, ἀλλ'ἵνα μὴ συγχωρῶμεν εὐοδωθῆναι τῷ ψεύδει καὶ τοὺς ἠπατημένους μὴ ἐναφῶμεν τῇ βλάβῃ. Τρισὶ γὰρ ὁμοῦ προσώποις τὴν βλάβην προστρίβεται ὁ διαβάλλων· τὸν τε γὰρ συκοφαντούμενον ἀδικεῖ· καὶ πρὸς οὓς ὁ λόγος ἐστὶν αὐτῷ· καὶ αὐτὸς ἑαυτόν» (Λόγ. γ' περὶ φθόν. καὶ βασκ.). Ἀνάγνωθι δὲ τὸν βίον Ἰωάννου τοῦ ἐλεήμονος καὶ θέλεις εὔρει ἐκεῖ πολλὰ παραδείγματα, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀκούῃς τὰς διαβολὰς εὐκόλως καὶ νὰ καταδικάζῃς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΦΥΛΑΚΗΣ ΤΗΣ ΟΣΦΡΗΣΕΩΣ

Πόσα κακὰ προξενούσιν αἱ εὐωδίαί.

Τὸ τρίτον αἰσθητήριον, ὅπερ κατὰ τάξιν εὐρίσκομεν, εἶναι τῆς ὀσφρήσεως, τὸ ὅποῖον πρέπει νὰ διαφυλάττης καθαρὸν ἐκ τῶν εὐωδῶν ἀποφορῶν τῶν μύρων καὶ ἀρωμάτων. Οὐ μόνον γὰρ ἐκθηλύνουσιν αὐτὰ τὴν ψυχὴν, καὶ γυναικίζουσι καὶ τὸ ἀνδρικόν της φρόνημα καταβάλλουσιν, ἀλλὰ καὶ παρακινούσιν αὐτὴν περισσότερον παντὸς ἄλλου αἰτίου, εἰς τὰς πορνείας καὶ ἀσελγείας. Ἐπειδὴ κατὰ τὰς ἔξω προσβολὰς τῶν αἰσθητῶν, οὕτω συνδιατίθεται καὶ συμεταβάλλεται καὶ τὸ σῶμα καὶ διὰ τοῦ σώματος συμεταβάλλεται καὶ συνδιατίθεται καὶ ἡ ψυχὴ. Καὶ μάρτυς τούτων Βῆρος ἐκεῖνος ὁ ἔπαρχος τῆς Σικελίας, ὁ ὅμοιος κατὰ τὰ ἦθη τῷ ὑπὸ τοῦ ὀνόματός του δηλουμένῳ κάπρω. (Βῆρος γὰρ παρὰ Λατίνοις σημαίνει κάπρος), ὁ ὁποῖος, καθὼς ἦτον ἔκδοτος εἰς τὰς εὐωδίας, οὕτως ἦτον ἔκδοτος καὶ εἰς τὰς ἀσελγείας. Ἀναγινώσκομεν γὰρ εἰς τὰς ἱστορίας, ὅτι τὸ ἀνδράποδον τοῦτο τῶν ἡδονῶν καὶ οὐχὶ ἔπαρχος, τὸσον ἠχμαλωτισμένος ἦτον εἰς τὴν εὐωδίαν

τῶν ῥόδων, ὥστε διὰ νὰ μὴ λείπη ποτὲ ἡ τούτων ὁσμὴ ἐκ τῆς ὄσφρησεώς του ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀνοίξεως, ἐπλήρου διὰ ῥόδων δίκτυόν τι καὶ ἀνήρτα ἔμπροσθεν τῆς ὄσφρησεώς του ἵμοιόν τι ποιῶν ὅπερ καὶ οἱ ἵπποκόμοι, οἵτινες ἀναρτῶσι τοὺς πεπληρωμένους κριθῆς σάκκους ἐνώπιον τῶν ἀλόγων ζῶων ἵμοιόν παρόμοια τούτων, ὡς ἄλλος κάπρος τοῦ Μαΐου, περιεπάτει εἰς τοὺς δρόμους τῆς Σικελίας. Τρυφὴ ἀληθῶς ἦτον αὕτη, ἥτις κακῶς ἤρμοζεν εἰς τοὺς μυκτῆρας ἐνὸς ρυπαροῦ καὶ δυσώδους ζώου. Ταύτην δὲ τὴν τοῦ Βήρου ἀνοησίαν ὑπερέβη ὁ βασιλεὺς Αὐρήλιος Ἀντώνιος, ὁ ὁποῖος προσέχων ὅλως εἰς τὸ νὰ κάμη μακαρίους τοὺς μυκτῆρας του καὶ εἰς τὸ νὰ ἀπολαμβάνωσι καὶ αἱ ἄλλαι του αἰσθήσεις καὶ ὅλον σχεδὸν τὸ σῶμα τῶν ῥόδων τῆς εὐωδίας, συνήθριζε ῥόδα πολλὰ καὶ ἐξῆγε ροδόσταγμα πάμπολυ, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπλήρου δεξαμενὴν τινα καὶ ἐν καιρῷ θέρους γυμνούμενος, εἰσῆρχετο ἐν αὐτῇ κολυμβῶν, χαίρων καὶ εὐφραινόμενος ἵμοι καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἀνήπτε καὶ τὴν λυχνίαν του διὰ τῶν πολυτιμοτέρων καὶ εὐωδεστάτων μύρων, διὰ νὰ εἶναι θυμίαμα εἰς αὐτόν, καὶ αὕτη ἡ τοῦ λύχνου ἀναθυμίασις. Ἴδου εἰς ποῖον σημεῖον ἀνοησίας φθάνει ἡ ἡδονὴ τῆς ὄσφρησεως! Οὐ μακρὰν δὲ τῆς ἀνοησίας ταύτης εἶναι καὶ ὅσοι θεραπεύουσιν ὅλας σχεδὸν τὰς αἰσθήσεις των διὰ τῆς εὐωδίας καὶ διὰ τοῦτο εὐωδιάζουσι διὰ μύρων καὶ τὰ φαγητὰ καὶ τὰ ποτὰ καὶ ἱμάτια καὶ στρώματα καὶ λοιπὰ δὲν στοχάζονται οἱ ταλαίπωροι, ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ ζωντανὸν εἶναι μία ὀξοθήκη καὶ μετὰ θάνατον σκωλήκων βρώμα καὶ δυσωδία. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν θεολόγος Γρηγόριος εἶπε· «Μὴ ὄσφρησιν ἐκθηλύνωμεν» καὶ πάλιν· «Μὴ τιμήσωμεν μύρων πολυτελείας» (Λόγ. εἰς τὸ Πάσχα).

Ποίας παιδείας λαμβάνουσιν οἱ μεταχειριζόμενοι τὰς εὐωδίας.

Ὁ δὲ προφήτης Ἄμωσ ἐλεεινολογεῖ τοὺς τὰ τοιαῦτα μεταχειριζομένους· «Οὐαί, λέγων, οἱ τὰ πρῶτα μῦρα χριόμενοι» (κεφ. ζ' 6). Ἡσαΐας δὲ ὁ προφήτης καταρᾶται τὰς ἀρχούσας γυναῖκας τῆς Ἱερουσαλήμ, αἵτινες ἐστολίζοντο καὶ μὲ διάφορα μῦρα καὶ εὐωδέστατα ἀρώματα ἠλείφοντο καὶ προφητεύει κατ' αὐτῶν, ὅτι μέλλουσι νὰ αἰχμαλωτισθῶσι καὶ ἀντὶ τῶν εὐωδιῶν, ὧν πρότερον ἀπελάμβανον, θὰ λάβωσι δυσωδίας, βρώμας καὶ κονιορτούς· «Καὶ ταπεινώσει ὁ Θεὸς ἀρχούσας θυγατέρας Σιών καὶ Κύριος ἀνακαλύψει τὸ σχῆμα αὐτῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καὶ ἀφελεί Κύριος τὴν δόξαν τοῦ ἱματισμοῦ αὐτῶν καὶ ἔσται ἀντὶ ὁσμῆς ἡδείας, κονιορτός καὶ ἀντὶ ζώνης, σχοινίῳ ζώσῃ» (Ἡσ. γ' 17). Ταύτην τὴν κατάραν

καὶ ἀπειλὴν, φοβούμενος μὴ πάθῃ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν ὁ μέγας ἐκεῖνος Ἀρσένιος, προλαβὼν ἐτιμώρησε καὶ ἐπαίδευσε τὸν ἑαυτὸν του. Οὐδέποτε γὰρ ὁ μακάριος οὗτος ἤλλαξε τὸ ὕδωρ, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε τοὺς φοίνικας καὶ τὰ θαλλία, ἅπερ ἔπλεκεν, ἀλλὰ τὸ ἄφινε καὶ ἐγένετο ἐκ τῆς πολυκαιρίας δυσωδέστατον ἔρωτώμενος δέ, διατί ποιεῖ τοῦτο; ἀπεκρίνετο, ὅτι τὸ κάμνει εἰς κανόνα καὶ ἀνταμοιβὴν τῶν μύρων καὶ εὐωδιῶν, τῶν ὁποίων εἰς τὸν κόσμον καὶ εἰς τὰ βασίλεια ὦν, ἀπελάμβανεν. Ὅρα δὲ καὶ τὸν ις Κανόνα τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ζ' Συνόδου, ὅστις διορίζει, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι καὶ κληρικοί, οἵτινες μύρα χρίονται, πρέπει νὰ διορθώσωσι τὸ ἄτοπον αὐτό, εἰδὲ καὶ ἐπιμένουσι, προστάττει νὰ παραδίδονται εἰς ἐπιτίμιον¹.

Λοιπὸν ἐὰν θέλῃς, ἀδελφέ, νὰ εὐωδιάξῃ τὸ σῶμα σου καὶ νὰ ἐκπνέῃ ὁσμὴν ἠδεῖαν, μὴ μένε ἀργός ἀλλὰ ποιεῖ καθ' ἑκάστην πεντήκοντα, ἢ ἑκατὸν γονυκλισίας, ὁμοίως καὶ προσκυνήματα ὅσα ἤθελες δυνηθῆ· διότι φυσικῶ τῶ τρόπῳ, ἢ κινήσει τοῦ σώματος, προξενεῖ θερμὴν ἢ θερμὴ δὲ πάλιν λεπτύνει καὶ ἄλλα μὲν τῶν περιττῶν ὑγρῶν τοῦ σώματος ἐξατμίζει, ἀλλὰ δὲ καὶ χωνεύει ἐκ τῶν ὁποίων γεννᾶται ἡ βαρύσμος καὶ δυσώδης ἀποφορὰ τοῦ σώματος καὶ οὕτω ξηραίνόμενον τὸ σῶμα καὶ λεπυνόμενον, γίνεται εὐζῶον, εὐκίνητον καὶ ἀκολούθως εὖοσμον. Κατὰ πάντας γὰρ τοὺς φυσικούς, ἢ ξηρότης εἶναι ἡ προσεχεστέρα αἰτία τῆς εὐωδίας· ὅθεν καὶ ἀναγινώσκομεν εἰς τὰς ἱστορίας, ὅτι τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου εὐωδίαζε διὰ τὴν φυσικὴν ξηρότητα καὶ θερμότητα ἣν εἶχεν· ὁμοίως καὶ τὸ σῶμα τοῦ σοφοῦ Ἰωάννου Τζέτζου καὶ ὅλης τῆς γενεᾶς του, καθὼς αὐτὸς οὗτος λέγει ἐν τοῖς σχολίοις εἰς τὸν ποιητὴν Ἡσίοδον. Οὕτω βλέπομεν ὅτι καὶ τὰ σώματα ὅλων σχεδὸν τῶν τεχνιτῶν καὶ ἐργατικῶν καὶ μάλιστα τῶν ἀναχωρητῶν, δὲν ἐκπνέουσιν ὁσμὴν βαρεῖαν, ἀλλὰ μάλιστα εὖοσμον καὶ

¹ Ἀναγινώσκομεν εἰς τὰς ἱστορίας, ὅτι εἰς τὰς Ἰνδίας παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ τοῦ καλουμένου Γάγγου (ὅστις καλεῖται Φεισῶν παρὰ τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ), ἐκεῖ λέγω, κατοικοῦσιν ἄνθρωποι, τὸσον λεπτῆς κρᾶσεως καὶ τὸσον ἐγκρατεῖς, ὥστε τρέφονται διὰ τῆς εὐωδίας τῶν ἀθέων καὶ λαμβάνουσι διὰ τροφὴν τὰς μυρωδίας. Καὶ τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον διότι τὸ σῶμα τρέφεται καὶ εὐπαθεῖ καὶ ἀναθάλλει διὰ παντὸς ἠδονικοῦ ἀντικειμένου ἐκάστης αἰσθήσεως ὅθεν ἀκολούθως τρέφεται καὶ ἐκ τῶν ἠδονικῶν ἀντικειμένων τῆς ὀσφρήσεως, τὰ ὁποῖα εἶναι αἱ μυρωδία καὶ εὐωδία· καὶ τὸ θαυμασιώτερον εἶναι ὅτι πολλοὶ ἀκόμη ἄνδρες ἀσθενεῖς καὶ μάλιστα γυναικες, λιποθυμοῦσι καὶ ὀλιγοψυχοῦσιν ἀπὸ τὰς εὐωδίας ὅταν αὐταὶ εἶναι ὑπερβολικαὶ καὶ παχεῖαι· διότι γινομένη ἐκδοτος ἡ ψυχὴ καὶ ἡ καρδιά εἰς τὸ νὰ ἀναπνέῃ τὸν εὐώδη ἐκεῖνον ἀέρα καὶ γέμη ὁ πνεύμων, μεθύει τρόπον τινά καὶ ἐκλείπει καὶ πνίγεται καὶ ἔξω ἐαυτῆς γίνεται, μὴ δυναμένη νὰ ἀναπνεύσῃ ἄλλον ἀέρα καθαρὸν. Ἡμεῖς Ὅμως οἱ χριστιανοί, καὶ μάλιστα οἱ ἱερωμένοι καὶ μοναχοί, ἐπειδὴ ἐτάξαμεν εἰς τὸν Χριστὸν νὰ μὴ εὐπαθῶμεν κατὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ νὰ κακοπαθῶμεν, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποβάλλωμεν καὶ τὰς εὐωδίας ὡς τοῦ σώματος θεραπευτικὰς καὶ εὐπαθητικὰς. Ὅθεν καὶ ὁ σοφὸς Νικηφόρος ὁ Βλεμμίδης, ἐν τῷ περὶ ἀρετῆς λόγῳ, ταῦτα μᾶς παραγγέλλει· «Ρόδων, ὠκίμων (ἢτοι βασιλικῶν) μύρων καὶ τῶν ὁμοίων, οὐ προσιτέον τὰς εὐωδίας περιττὰ γὰρ τὰ τοιαῦτα καὶ ἀλόγου ὀρέξεως προληπτικὰ καὶ τοῖς ἀποταξαμένοις ἀνοίκεια καὶ καταγνώσεως ἄξια».

ἠδεῖαν ὅθεν εἶπε καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· «Ὁσμὴ ἀναχωρητοῦ ἠδυτάτη καὶ ἡ ἀπάντησις αὐτοῦ εὐφραίνει τὰς καρδίας τῶν διακριτικῶν.

Πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ κληρικοὶ δὲν πρέπει νὰ καπνίζωσι.

Ἐδῶ σὲ ὑπομιμνήσκω, ὦ ἀναγνώστα καὶ τὴν κακὴν χρῆσιν, τὴν ὁποίαν κάμνουσι σήμερον, ὄχι μόνον λαϊκοὶ ἀλλὰ καὶ ἱερωμένοι καὶ Ἀρχιερεῖς, εἰς τὸ χόρτον τὸ καλούμενον Νικοτιανήν, τὸ ὅποιον εὐρεθὲν εἰς μίαν ἐπαρχίαν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, καλουμένην Ἀνθέαν καὶ προσφεροθὲν ὑπὸ τοῦ πρέσβευς τοῦ Πορτογάλου, ὡς ἓν θαῦμα τοῦ νέου κόσμου, πρὸς τὴν Αἰκατερίναν, βασίλισσαν τῆς Γαλλίας, ὠνομάσθη ἐξ αὐτῆς διὰ τούτου τοῦ ὑψηλοῦ τίτλου, «χόρτον βασιλικόν» ἔστι δὲ τοῦτο, ὁ κοινῶς παρὰ πάντων λεγόμενος καπνός. Παρακαλῶ σε λοιπόν, νὰ μὴ μιμηθῆς τοὺς κακῶς μεταχειριζομένους τὸ χόρτον τοῦτο, καὶ πάντοτε καὶ ἐνώπιον οἰωνοῦ ποτε προσώπων, βάλλων αὐτὸ εἰς τε τὸ σῶμα καὶ εἰς τοὺς μυκτῆρας. Α΄ διότι αὕτη ἡ μεταχειρίσις εἶναι ἐναντία εἰς τὴν χρηστοθήθειαν, ἡ ὁποία εἶναι μία ἐξαίρετος ἀρετὴ ἐκ τῶν ἠθικῶν. Β΄ διότι αὕτη εἶναι ἀνοίκειος εἰς τὸν ὑψηλὸν χαρακτῆρα τῆς ἱερωσύνης καὶ ἀρχιερωσύνης καὶ Γ΄ διότι εἶναι ἐναντία εἰς τὴν ὑγίαν τοῦ σώματος. Εἶναι ἐναντία εἰς τὴν χρηστοθήθειαν διότι, ἂν ὁ ὄρος τῆς χρηστοθήθειας ὁ ἀληθινός, εἶναι κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Γαλατείου², πᾶν πρᾶγμα ὅπερ δύναται φυσικῶς νὰ βλάψῃ τὰς αἰσθήσεις, ἢ τὴν φαντασίαν τῶν εὐγενῶν καὶ νὰ προξενήσῃ ἀηδίαν ποῖος, δὲν βλέπει, ὅτι ἡ μεταχειρίσις τοῦ καπνοῦ ἀναιρεῖ τοῦτον τὸν ὄρον τῆς χρηστοθήθειας καὶ ἀντεισάγει ἤθη βάρβαρα, ἤθη ἄγροικα καὶ ἤθη ἀηδῆ καὶ εἰς τοὺς βλέποντας καὶ εἰς τοὺς ἀκούοντας καὶ εἰς τοὺς φανταζομένους; ἡ χρηστοθήθεια διδάσκει τὸν ἄνθρωπον, ὅταν καθαρῶς τὰς ἀκαθαρσίας τῆς ρινὸς του, νὰ στρέφῃ τὸ πρόσωπον πρὸς ἄλλο μέρος, ὥστε νὰ μὴ βλέπῃ ἄλλος τις, οὔτε αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐκεῖνην τὴν ἀκαθαρσίαν, ἢν ἐκβάλλει εἰς τὸ μανδήλιόν του· Ὁ δὲ καπνός, ἀναρροφώμενος διὰ τῶν ρυπαρῶν μυκτῆρων, κάμνει νὰ σταλάξῃ ἀπὸ τῆς ρινὸς ἡ χυδαία λάσπη ἐκεῖνη καὶ νὰ ἀποθηκεύεται εἰς ρυπαρώτερα μανδήλια ἔμπροσθεν τῶν ἄλλων ἢ

² Γαλατεῖον ὠνομάσθη τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, ὅπερ συνέταξεν Ἰωάννης Δελακάκης ὁ Φλωρεντινὸς φιλόσοφος, τὸ ὅποιον ὠνομάσθη οὕτω, διότι εἶναι τὸ ἀληθινὸν γάλα, οὗτινος ἔχει χρεῖαν νὰ ποτισθῇ πᾶς ὅστις θέλει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν εὐγενῶν συναναστροφὴν μικρὸν μὲν κάτοπτρον τῶν χρηστῶν ἠθῶν, μέγα δὲ φραγγέλιον τῶν κακῶν. Τὸ ὅποιον ἐδέχθη ὅλη Ἡ ἰταλία μετὰ μεγάλων ἐπαίνων καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου, ὡς ἀπὸ τοῦ κανόνος τοῦ Πολυκλείτου, ἐμάνθανον τὰ χρηστὰ ἤθη ὅλοι οἱ εὐγενεῖς καὶ διδάσκαλοι καὶ οἱ ἀνατροφεῖς τῶν βασιλικῶν τέκνων ἐκ τούτου νομίζω ὅτι μετεφράσθη εἰς τὸ λατινικὸν ἢ καλουμένην Χρηστοθήθεια καὶ ἐκ τοῦ λατινικοῦ πάλιν μετεφράσθη εἰς τὸ ἑλληνικόν.

χρηστοίθεια διδάσκει, όταν ἔχη τις νὰ πτερνοισθῆ ἔμπροσθεν ἄλλων, νὰ πολεμῆ νὰ ἐμποδίζῃ τὸ πτερνοισμα, ἢ νὰ τὸ καταθλίβῃ μὲ τὸ μανδήλιον διὰ νὰ μὴ ἠχήσῃ ὡς σάλπιγξ κερατίνη ἢ ρίς του καὶ προξενήσῃ ἀηδίαν καὶ ταραχὴν ἄλλ' οἱ βάλλοντες καὶ ὠθοῦντες διὰ τῶν δακτύλων εἰς τὴν ρίνα τὴν σεσαθρωμένην κόνιν καὶ κνίζοντες τὸ τετριχωμένον ὄργανον τῆς ὄσφρησεῶς των, προκαλοῦσι, διὰ νὰ εἶπω οὕτω, μόνοι καὶ κινοῦσι τὸ πτερνοισμα, τὸ ὁποῖον εἶναι σάλευμα τοῦ ἐγκεφάλου τόσο βίαιον καὶ φοβερόν, ὥστε προκαλεῖ τὴν οὐράνιον βοήθειαν καὶ κάμνει τοὺς ἀκροατὰς νὰ ἐπιφωνῶσι τὰ λόγια ταῦτα ὑγιαίνουσι! σωθείησι! Ὁ Θεὸς νὰ σὲ βοηθήσῃ! Τὸ φρικωδέστερον ὅμως θέαμα, εἶναι τὸ νὰ βάλῃ τις εἰς τὸ στόμα του, τὸ στόμιον τετορνευμένου τινὸς καὶ βρωμεροῦ κέρατος, ἢ καλαμίου καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦ λαυρῶδους καὶ κεκαπνισμένου ξύλου νὰ καταροφᾷ τὴν ταρταρώδη ἀναθυμίασιν τοῦ καπνοῦ διὰ τοῦ λάρυγγός του καὶ ἐξατμίζων αὐτήν, νὰ ἐκβάλῃ ὡς καμίνου καιομένης, καπνὸν ἐκ τοῦ στόματος καὶ ἀπὸ τῶν μυκτῆρων, καθὼς καὶ οἱ ἵπποι τοῦ Διομήδους καὶ οἱ ταῦροι τοῦ Ἰάσονος ἐξέπεμπον ἀπὸ τοῦ στόματος καὶ τῆς ρινός, καπνὸν καὶ σπινθήρας. Καὶ δύναται νὰ εὐρεθῆ κακοηθεστέρα ἢ ἀηδεστέρα καὶ βδελυρωτέρα πρᾶξις αὐτῆς.

Β'. Ἡ χρῆσις τοῦ καπνοῦ εἶναι ἀνοίκειος εἰς τὸν ὑψηλὸν χαρακτήρα τῶν Ἀρχιερέων καὶ ἱερέων, διότι ὁ Ἀρχιερεὺς εἶναι τύπος Θεοῦ καὶ εἰκὼν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅθεν καὶ ὅλα τὰ ἤθη του πρέπει νὰ εἶναι χριστομίμητα, σεμνὰ καὶ πρόξενα, ὄχι σκανδάλου, ἀλλὰ ὠφελείας εἰς τὸν λαόν ποίαν δὲ σεμνότητα ἔχει ἢ ἄσεμνος μεταχειρίσῃς τοῦ βρωμερωτάτου χόρτου; ἢ ποίαν ὠφέλειαν, μᾶλλον δὲ ποῖον σκάνδαλον δὲν προσξενεῖ εἰς τοὺς χριστιανούς, τὸ νὰ βλέπωσι τὸν Ἀρχιερέα καὶ ἱερέα των, νὰ βαστάζῃ διὰ τῶν ὀδόντων ἐπιμήκη σύριγγα ἔχουσαν εἰς τὸ ἄκρον μικρὸν χοάνηρα ἀνημμένον; Νὰ ἐξάγῃ ἐκ τῆς ρινός καὶ τοῦ στόματός του καπνὸν δυσωδέστατον; Καὶ νὰ εἶναι πεπληρωμένος ὁ οἶκος του ἔκ τινος πεπυκνωμένου καὶ μέλανος νέφους μιᾶς ἀηδοῦς ἀναθυμιάσεως; Οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ ἔχουσι χρέος νὰ πνέωσιν εὐωδίαν πνευματικὴν ἐξ ὅλων των τῶν αἰσθήσεων, ὥστε νὰ εὐωδιάζωσιν ὅλους τοὺς πλησιάζοντας εἰς αὐτούς, τόσο τοὺς χριστιανούς, ὅσον καὶ τοὺς ἐθνικούς, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος «Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις» (Β' Κορινθ. β' 16) ὅταν δὲ αὐτοὶ καὶ διὰ τῆς ρινός καὶ διὰ τοῦ στόματος ροφῶσι καὶ πίνωσι τὴν δυσωδεστάτην ἀποφορὰν τοῦ καπνοῦ, τὴν ὁποῖαν πολλοὶ μὴ ὑποφέροντες, λιποθυμοῦσι, πῶς ἔπειτα δύνανται νὰ εἶναι κατὰ τὸ

ἐπάγγελμά των εὐωδία καὶ ὁσμὴ ζωῆς εἰς τοὺς πλησιάζοντας; Διὰ τοῦτο καὶ εἰς ὅλον τὸ εὐσεβέστατον βασίλειον τῆς Ρωσσίας εἶναι νόμος ἀπαράβατος, τὸ νὰ μὴ μεταχειρίζονται ὅλως ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων καπνόν, ὅλα τὰ τάγματα τῶν ἱερωμένων κληρικῶν, οὔτε διὰ τῆς ρινός, οὔτε διὰ τοῦ στόματος καὶ ὅστις τοῦτο ποιήσῃ, νομίζεται παρὰ τῶν πολλῶν παράνομος καὶ ἀποστροφῆς ἄξιος. Γ' δὲ καὶ τελευταῖον, ἡ κακὴ καὶ ὑπερβολικὴ μεταχείρισις τοῦ καπνοῦ, εἶναι ἐναντία καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν υἰεῖαν τοῦ σώματος διότι πολλοὶ τοῦτον συνεχῶς μεταχειριζόμενοι, εὐρέθησαν μετὰ θάνατον, ἔχοντες τὰ σπλάγχνα κεκαυμένα καὶ τὸν ἐγκέφαλον ἐξηραμένον καὶ καπνισμένον ἐπειδὴ ὁ ἐγκέφαλος συνεχῶς ἀναρροφῶν τὸν καπνόν, ὃχι μόνον καταδαπανᾷ τὸν περιττὸν χυμόν, ἀλλὰ καὶ τὸν φυσικὸν ἀκόμη καὶ συστατικόν του ὅθεν δὲν εἶναι τις σχεδόν, ἔξ ὧν μεταχειρίζονται συνεχῶς τὸ χόρτον τοῦτο, νὰ μὴ ὁμολογῇ, ὅτι ἡ χρῆσις αὐτοῦ εἶναι περισσότερον μία κακία, παρὰ χρεῖα καὶ νὰ μὴ καταδικάζῃ διὰ τοῦτο τὸν ἑαυτὸν του. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἠθικοὶ φιλόσοφοι ὅλοι κοινῶς κατηγοροῦσι τὴν συνεχῆ καὶ ἔμπροσθεν εἰς τοὺς ἄλλους μεταχείρισιν τοῦ καπνοῦ ὡς χυδαίαν καὶ ἄγροικον³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ ΠΕΡΙ ΦΥΛΑΚΗΣ ΤΗΣ ΓΕΥΣΕΩΣ ἢ ΤΟΥ ΣΤΟΜΑΤΟΣ

Τί γεννῶσι τὰ πολυποίκιλα βρώματα.

Τὸ τέταρτον αἰσθητήριον, ὅπερ παρουσιάζεται εἶναι τὸ τῆς γεύσεως καὶ καθολικῶς εἰπεῖν τὸ τοῦ στόματος ὦ! ἐδῶ εὐρίσκομεν ἀληθῶς ἓν ἐμπόριον μέγιστον διότι αὐτὸ τὸ αἰσθητήριον παρομοιάζει πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέγα χάσμα, ὅπερ αἰφνιδίως ἠνοίχθη εἰς τὸν τόπον τῆς Ρώμης, τόσον βαθύ, ὥστε ὅση ὕλη καὶ ἄν ἐρρίπτετο, ὅλη κατεβυθίζετο καὶ οὐδέποτε τὸ ἐγέμιζεν, ὡς γράφουσιν οἱ ἱστορικοὶ διότι αὐτὸ τὸ αἰσθητήριον εἶναι εἰς κόλπος τόσον πλατύς, ὥστε χωρεῖ ὅσα ἐδώδιμα ἐξάγει ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα, εἶναι πίθος τετρημένος, κατὰ τὸν Νύσσης Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος πάντοτε πληροῦται καὶ πάντοτε μένει κενός, καὶ ἐνὶ λόγῳ εἰπεῖν, εἶναι ἄδης ἀκόρεστος τοῦτο τὸ αἰσθητήριον, ἄν καὶ εἶναι τέταρτον τῆ τάξει, τῆ δυνάμει ὅμως ἐγὼ τὸ ὀνομάζω πρῶτιστον ὅλων. Ὅθεν ἀπόκλεισον ἔξω τῆς

³ Εἶδεν καὶ προφασισθῆ τις ὅτι ἡ παγκόσμιος καὶ κοινὴ συνήθεια τῶν πολλῶν ἔκαμε τὴν κακὴν μεταχείρισιν τοῦ καπνοῦ εἰς ἀρετὴν, ἀποκρινόμεθα, ὅτι ἡ αὐτὴ κοινὴ συνήθεια ἔκαμε καὶ πολλὰς ἄλλας ὁμολογουμένης κακίας νὰ νομίζονται ὡς ἀρεταί, ὅποια μάλιστα εἶναι καὶ ἡ νομιζομένη ὡς ἀρετὴ, εὐτραπελία· ἀλλ' ὅμως ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ νόμος, ἀπελέγχει αὐτάς οὐδὲν ἥττον, ὡς κακίας, κἄν καὶ ὑπὸ τῆς ἀλόγου καὶ κακῆς συνηθείας ὑποθάλλονται.

μεγάλης ταύτης θύρας τῶν αἰσθήσεών σου τὰ πολυποίκιλα βρώματα· ἔξω τὰς πλουσίας τραπέζας· ἔξω τὰ μαγγανεύματα τῶν μαγείρων· ἔξω τὰς τρυφὰς καὶ σπατάλας· διατί γὰρ ἄλλο τὰ τοιαῦτα ἐπενοήθησαν; Βέβαια δὲν ἠμπορεῖς νὰ εἰπῆς, ὅτι διὰ καμμίαν ἀναγκαῖα χρεῖαν καὶ συντήρησιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ διὰ μόνην καὶ μόνην τὴν ἐπικατάρατον ἡδονὴν τοῦ λαμοῦ. Τί δὲ καὶ γεννῶσι τὰ τοιαῦτα πολυποίκιλα βρώματα; Βέβαια οὐδὲν ἀγαθόν, εἰμὴ πάθη καὶ κακίας τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Ἡ λιχνία, ὁ κόρος, ἡ λαυμαργία, εἶναι τὰ πρῶτα αὐτῶν ἔκγονα· εἰπέ μοι βαθύτερον ἢ μέθη, ἡ ἀρπαγή, ἡ παχύτης, ἡ ποδάγρα, ἡ χειράγρα, ἡ παραλυσία· εἰπέ μοι καὶ ἔτι βαθύτερον ἢ πορνεία, ἡ ἀρσενοκοιτία· καὶ ἀπλῶς ὅλα σχεδὸν τὰ σαρκικὰ καὶ ἄλογα πάθη τὰ ὑπὸ τὴν γαστέρα ἐνεργούμενα, αὐτὰ εἶναι τὰ πονηρὰ γεῶργια τῆς τρυφῆς.

Ὅθεν ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, οὕτω λέγει περὶ τῆς γεύσεως· «Ἡ δὲ κατὰ τὴν γεῦσιν ἀπόλαυσις, μήτηρ, ὡς ἂν εἴποι τις, τῶν καθ' ἕκαστόν ἐστι κακῶν· τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ρίζα σχεδὸν τῶν περὶ τὸν βίον πλημμελημάτων, ἢ περὶ τὸν λαμόν ἀσχολία; Ταύτης γὰρ ἐξήρηται ἡ τρυφή, ἡ μέθη, ἡ γαστρομαργία, ἡ περὶ τὴν δίαιταν ἀσωτία, ἡ πληθώρα, ὁ κόρος, ὁ κῶμος, ἡ κτηνώδης καὶ ἄλογος περὶ τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας καταφορά» (Τόμ. α' Λόγ. ε' εἰς τὸ Πάτερ ἡμῶν). Καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν ἐκ τῶν Σοδομιτῶν, οἱ ὅποιοι ἔπεσαν εἰς ἐκεῖνα τὰ μιὰρὰ πάθη, διότι ἐσπατάλων τρυφῶντες. «Πλὴν τοῦτο, λέγει ὁ θεῖος Ἰεζεκιήλ, τό ἀνόμημα Σοδόμων τῆς ἀδελφῆς σου ὅτι ἐν πλησμονῇ ἄρτων καὶ ἐν εὐθυνίᾳ ἐσπατάλων, αὕτη καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς» (Ἰεζεκ. ις' 49)· εἶναι φανερόν ἐκ τῶν Ἰσραηλιτῶν, «Οἱ ὅποιοι μετὰ τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν, τότε λέγει ἡ θεία Γραφή, ἀνέστησαν παίζειν» (Ἐξ. λβ' 2). Τί δὲ ἐστὶ τὸ παίζειν, κατὰ τὸν Ἀλεξανδρείας Κύριλλον, ὄρα εἰς τὴν τυπωθεῖσαν σειρὰν τοῦ πρώτου τόμου τῆς Ὀκτατεύχου, εἶναι φανερόν καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀποστόλου, ὁ ὁποῖος μετὰ τῶν κῶμων καὶ μεθῶν, ταῦτόν εἰπεῖν, μὲ τὰς τρυφὰς καὶ φαγοπότια συνάπτει τὰς ἀσελγείας καὶ τὰς πορνείας· εἰπὼν γάρ· «μὴ κῶμοις καὶ μέθαις, ἐπιφέρει παρευθῆς, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις» (Ρωμ. ιγ' 13)· καθὼς οὕτως ἐνόησε τὸ ρητὸν ὁ θεολόγος Γρηγόριος, λέγων· «Μὴ κῶμοις καὶ μέθαις, οἷς κοίταις καὶ ἀσελγείαις οἶδα συνεξευγμέναις» (Λόγ. εἰς τὰ γενέθλ.). Ἀρμόζει εἰς τοῦτο καὶ ἐκεῖνο ὅπερ εἶπεν εἷς ἐκ τῶν ὀσίων γερόντων, ὅτι ἂν ὁ Ναβουζαρδάν, ὁ ἀρχιμάγειρος τοῦ Ναβουχοδονόσορος, δὲν ἤθελεν ἔλθῃ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὁ Οἶκος Κυρίου δὲν ἤθελεν ἐμπρησθῆ. «Τοῦτο δὲ ἐστίν, ὅτι,

ἐὰν μὴ ἡ ἀνάπαυσις τῆς γαστρομαργίας εἰσέλθῃ εἰς τὴν ψυχὴν, οὐκ ἂν ὁ νοῦς ἐπιπτεν ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ ἐχθροῦ» (Ἐν τῷ γεροντ.).

**Ὅτι ἡ τρυφή, καὶ τῆς εὐσεβείας ἀφιστᾶ καὶ τοὺς νέους
τὰ μάλιστα βλάπτει.**

Ἀλλὰ τί λέγω ταῦτα; Ἡ τρυφή καὶ αὐτῆς τῆς εὐσεβείας ἀπέστησε. Καὶ δηλοῦσι, πάλαι μὲν οἱ Ἰσραηλῖται, περὶ ὧν εἴρηται, «ἐλιπάνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατύνθη καὶ ἐγκατέλιπε Θεὸν τὸν ποιήσαντα αὐτόν» (Δευτ. λβ' 15). Ὑστερον δὲ ἐκεῖνοι, περὶ ὧν ἀναφέρει ὁ θεῖος Ἀπόστολος εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους, ὀνομάζων αὐτοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ· τίνες, Παῦλε, οὗτοί εἰσιν; «Ἐκεῖνοι, φησὶν, ὧν Θεὸς Ἡ κοιλία καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν» (Φιλιπ. γ' 19). Καὶ νῦν εἰς τοὺς καιροὺς μας οἱ διὰ τὴν τρυφὴν τοῦ λαμοῦ γεγονότες καθολικοὶ καὶ πάντες σχεδὸν οἱ λεγόμενοι φυσικοὶ καὶ οἱ ἄθεοι¹. Ὅλους βεβαίως, ἄνευ τινὸς ἐξαιρέσεως, βλάπτει ἡ τρυφή, ἀλλὰ περισσότερον τοὺς νέους· καὶ ὁ φυσικὸς λόγος εἶναι φανερός· διότι τὸ ἔμφυτον τοῦ νέου θερμόν, ἐπειδὴ εἶναι πῦρ, ὅταν προσλάβῃ καὶ τὴν ὕλην τῆς λιπαρότητος τῶν φαγητῶν, τί τότε γίνεται; Ἐκ τῶν φαγητῶν τῶν παχέων γεννῶνται οἱ παχεῖς χυλοὶ ἐκ τούτων δέ, οἱ παχεῖς χυμοὶ καὶ τὸ παχὺ αἷμα· καὶ ἐκ τούτου αἱ παχαῖαι σάρκες, ἐκ τῶν ὁποῖν ἡ πληθώρα τοῦ θοροῦ, καὶ ἐξ ἐκείνου οἱ βίαιοι γαργαλισμοὶ· καὶ ἐκ τούτων ἀπάντων γίνεται τότε τὸ ταλαίπωρον σῶμα μία φλόξ καὶ μία κάμνος Βαβυλωνία. Ἄν τὸ θηρίον τοῦ νεανικοῦ σώματος εἶναι καθ' αὐτὸ ἀκαταδάμαστον καὶ ἐν ἐλλείψει τροφῆς, ποῖαν τάχα ἀγριότητα προσλαμβάνει, ὅταν χορτάσῃ; γνωρίζουσιν οἱ νέοι, οἵτινες δοκιμάζουσι διὰ τῆς πείρας καθημερινῶς τὰς

¹ Διὰ τὴν τρυφὴν καὶ τὰ φαγοπότια, κρημνίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰ ἄλογα πάθη τῆς σαρκός, καὶ εἰς τὴν ἀθείαν καὶ ἀσεβειαν; διότι αἱ ἐκ τῆς τρυφῆς ἀναπεμπόμεναι ἀναθυμιάσεις καὶ καπνοὶ, ὅχι μόνον ἐμποδίζουσιν, ὡς νέφη, τὸν ἐκ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπερφυσικὸν φωτισμόν καὶ τὸν διώκουσιν ἀπὸ τοῦ νοῦ, ἀλλὰ καὶ σκοτιζοῦσι τὴν φυσικὴν διάκρισιν τοῦ λογικοῦ καὶ καθιστῶσι τὸν ταλαίπωρον ἄνθρωπον ὡς ἄλογον ζῶον νὰ ὁρμᾷ εἰς τὰς κτηνώδεις ἐπιθυμίας. Οὕτω βεβαιοὶ ἔνθεν μὲν ὁ Μέγας Βασιλεὺς λέγων «Τρυφή γὰρ ἅπαντα κοσμικῆ, γλυκεῖαν μὲν ἔχει τὴν παραντίκα μέθεξιν, σκοτεῖ δὲ δὴ λίαν καὶ ἐκμεθύσκει δεινῶς τὸν εἰσδεδεγμένον αὐτήν» (Τόμ. β' τῆς Ὀκτατεύχ. σελ. 918). Ποῦ εἴσθε λοιπὸν τώρα σεις, οἵτινες μωρολογεῖτε καὶ φλυαρεῖτε λέγοντες καὶ τί, κακὸν εἶναι τὸ νὰ φάγῃ τις καὶ τὸ νὰ πῖῃ; τὰ φαγητὰ καὶ τὰ ποτὰ δὲν εἶναι ἁμαρτία· ὁ Θεὸς δὲν κολάζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ ποτοῦ καὶ ἄλλα ὅμοια. Μάθετε ἐκ τῶν ἄνω εἰρημένων πόνων μεματαιωμένοι καὶ ἀφρονέστατοι εἴσθε, σεῖς οἱ λέγοντες τὰ τοιαῦτα, ὁποῖας τάξεως καὶ βαθμοῦ ὑπάρχετε, καὶ ἐδιδάχθητε τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ὅλα τὰ κακὰ γεννῶνται ἀπὸ τῆς τρυφῆς καὶ κοιλιοδοουλείας καὶ παύσασθε μὲν εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τοῦ νὰ λέγητε τοιαῦτα προφασιολογήματα· τὰ ὁποῖα, ἠξεύρω, ὅτι τὰ ἐφευρίσκετε διὰ νὰ παρηγορῆτε τὴν συνειδησίην σας, ἢ ὁποῖα σᾶς ἐλέγχει ὅτι κακῶς ποιεῖτε· σᾶς ἀποκλείουσιν ὅμως αὐτὰ τὴν θύραν τῆς μετανοίας καὶ δὲν σᾶς ἀφήνουσι νὰ μετανοήσητε· ἄρξασθε δὲ τοῦ λοιποῦ νὰ μέμφησθε καὶ νὰ κατηγορῆτε τὸν ἑαυτὸν σας διότι ἡ αὐτομεψία αὕτη, ὅχι μόνον καθ' ἑαυτὴν εἶναι μέρος μετανοίας καὶ σωτηρίας, ὡς λέγει ὁ Ἀλεξανδρείας θεῖος Τιμόθεος (Καν. ιζ'), ἀλλὰ καὶ ποτε ἔχει νὰ σᾶς προξενήσῃ τὴν ἀποχὴν τῆς τρυφῆς καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀληθινὴν μετάνοιαν.

ὀρμάς του. Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ θεολόγος Γρηγόριος: «Ἄρκετὸν τῷ σώματι ἡ κακία αὐτοῦ· τί δὲ δεῖ, τῇ φλογὶ πλείονος ὕλης ἢ τῷ θηρίῳ δαφιλεστέρας τροφῆς; Ἵνα μᾶλλον δυσκάθεκτον γένηται καὶ τοῦ λογισμοῦ βιαίότερον;» (Λόγ. εἰς τὴν Πεντηκοστ.). Λέγει δὲ καὶ ὁ Σολομών· «Οὐ συμφέρει ἄφροني τρυφή» (Παρ. ιθ' 20). Ἄφρονα δὲ ὀνομάζει ὁ Μέγας Βασίλειος τὴν σάρκα τοῦ νέου· οὕτω γὰρ λέγει, ἐρμηνεύων τὸ ρητὸν «Οὐ συμφέρει ἄφροني τρυφή», «Τί δὲ σαρκὸς εὐπαθούσης, καὶ νεότητι περιφερομένης ἀφρονέστερον;» Εἰδὲ καὶ δὲν δύνασαι τελείως νὰ ἀποκόψῃς τὰ λιπαρὰ φαγητά, ἔχε κἄν τάξιν τὰ τρώγῃς ἅπαξ τῆς ἡμέρας, καθὼς πολλοὶ καὶ Ἀρχιερεῖς καὶ κατὰ κόσμον ἄρχοντες, τὴν τάξιν ταύτην φυλάττουσι· διότι τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸ σῶμα ἐλαφρότερον καὶ ὑγιεινὴν καὶ ὁ νοῦς καθαρώτερος καὶ ἐπιτηδειότερος εἰς τὸ νὰ προχωρῇ εἰς τὰ θεῖα νοήματα, πλὴν καὶ τότε, παρακαλῶ, νὰ μὴ ὑπερκορέννῃσαι.

Ἵτι τρεῖς τάξεις ἔχει τὸ φαγητόν.

Ἐπειδὴ, κατὰ τὸν Σιναίτην Γρηγόριον, τρεῖς τάξεις ἔχει τὸ φαγητόν, ἐγκράτειαν, αὐτάρκειαν καὶ κόρον. Ἐγκράτεια εἶναι ὅταν, θέλων ἀκόμη νὰ φάγῃ τις, ἐγκρατεύηται καὶ ἐγείρεται ἀκόμη πεινῶν· αὐτάρκεια, ὅταν φάγῃ τὸ ἄρκετὸν καὶ κόρος ὅταν χορτάσῃ. Λοιπὸν ἂν δὲν δύνασαι νὰ φυλάξῃς τὰ δύο, κἄν στήθῃ μέχρι τοῦ τρίτου, καὶ μὴ γίνου ὑπερκορῆς, ἐνθυμούμενος τὸσον τοῦ Κυρίου λέγοντος· «Οὐαὶ ὑμῖν οἱ ἐμπεπλησμένοι ὅτι πεινάσετε» (Λουκ. ζ' 25)· ὅσον τοῦ πλουσίου ἐκείνου, τοῦ καθ' ἡμέραν εὐφραινομένου λαμπρῶς καὶ φοβούμενος τὸ παράδειγμά του· ὅτι διὰ τὴν ἀπόλαυσιν καὶ τρυφήν, ἧς ἀπέλαυεν ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆς, ἐστερήθη, φεῦ! τῶν ὀρεκτῶν κόλπων τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ἐδεήθη δακτύλου, τὴν γλῶτταν δροσίζοντας. Ὁ Μέγας Βασίλειος ὁμῶς ὄχι μόνον δὲν συγχωρεῖ τοῖς νέοις τὸν χορτασμόν, ἀλλ' οὐδὲ νὰ τρώγῃσι πρὸς αὐτάρκειαν, ἀλλ' ἐγκρατῶς. Λέγει γάρ· «Ὁ ὑπωπιασμός τοῦ σώματος καὶ ἡ δουλαγωγία, ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου τοσοῦτον, ὡς ὑπὸ τῆς ἐγκρατείας κατορθοῦται· τὸ γὰρ βράζον τῆς νεότητος καὶ πρὸς τὰς ὀρμάς δυσκάθεκτον, οἶον χαλινῶ τινι τῇ ἐγκρατεῖᾳ κατεῖργεται» (Ἵορ. κατὰ πλάτ. 15). Ἐπειδὴ κατὰ τὸν εἰπόντα θεολόγον Γρηγόριον·

«Οὐδεὶς κόρος πέφυκε σωφρόνως ἔχειν.

«Καὶ γὰρ τὸ πῦρ εἴωθε ταῖς ὕλαις θέειν.

«Νοῦν λεπτὸν ὄγκος ἐκδιώκει γαστέρος.

«Τοῦναντίον που τῷ ἐναντίῳ μάχη.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰώβ, στοχαζόμενος ὅτι ἐκ τῶν συμποσίων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λείψῃ ἁμαρτία, ἐπρόσφερε θυσίαν εἰς τὸν Θεὸν διὰ τοὺς υἱοὺς του, οἵτινες μετ' ἀλλήλων συνευωχοῦντο, ὡς γέγραπται. «Καὶ ὡς ἂν συνετελέσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ πότου, ἀπέστειλεν ὁ Ἰώβ καὶ ἐκαθάριζεν αὐτούς, ἀνιστάμενος τὸ πρωί, καὶ προσέφερε περὶ αὐτῶν θυσίας, κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν καὶ μόσχον ἓνα περὶ ἁμαρτίας περὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν» (Ἰώβ α' 5), ὅπερ ἐρμηνεύων ὁ Ὀλυμπιόδωρος λέγει· «Ἐκ τούτου μανθάνομεν ὅτι φεύγειν δεῖ τὰ συμπόσια ὡς ἁμαρτίας ποιητικά· ὅπου γε καὶ καθαρισμοῦ ἡμῖν δεῖ, μετὰ τὴν τούτων συμπλήρωσιν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ τοῦ Ἰώβ παῖδες δι' ὁμόνοιαν καὶ φιλαδελφίαν τοῦτο ἔπραττον». Καὶ βεβαιότατα, ἂν οἱ τοῦ Ἰώβ παῖδες δὲν εὐρίσκοντο εἰς τὸ συμπόσιον, ἀλλ' εἰς προσευχὴν ἢ ἄλλην ἐργασίαν πνευματικὴν, δὲν ἤθελε τολμήσει ὁ διάβολος νὰ κρημνίσῃ τὸν οἶκον καὶ νὰ τοὺς καταπλακώσῃ, ὡς ἐρμηνεύει ὁ σοφὸς Ὁριγένης· «Καιρὸν ἐζήτει (ὁ διάβολος) τοῦ αὐτοῦ ἀπολέσαι· εἰ εὕρισκεν ἀναγινώσκοντας, οὐκ ἂν ἤψατο τῆς οἰκίας οὐδὲ τόπον εἶχε τοῦ αὐτοῦ ἀποκτεῖναι· εἰ εὕρισκε προσευχομένους, οὐδὲν ἠδύνατο ποιῆσαι κατ' αὐτῶν· ἀλλ' ὅτε εὗρεν εὐκαιρίαν, ἴσχυσε· ποῖος ἦν ὁ καιρὸς; μέθη ἦν». Βλέπεις, ὦ ἀναγνώστα, πόσα κακὰ γεννῶσι τὰ τρυφηλὰ φαγητὰ καὶ τὰ συμπόσια;

**Ὅτι Ἀρχιερεὺς καὶ ἱερεὺς καὶ πᾶς χριστιανός, δὲν πρέπει
νὰ καταλύῃ τὰς Τετάρτας καὶ Παρασκευάς.**

Προσθέτω καὶ τοῦτο, ὅτι μετὰ τῆς τηρήσεως τῶν λιπαρῶν φαγητῶν καὶ πολυτελῶν τραπεζῶν, νὰ φυλάττῃς ἀκατάλυτον καὶ τὴν νηστείαν τῆς Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς, ἐξαιρουμένων δηλ. τῶν ἐχόντων κατάλυσιν ἐν τῷ ἱερῷ Ὁρολογίῳ· καὶ ἂν ἄλλοι καταλύουσι τυχὸν εἰς οἰνέλαιον, οὐ ὅμως μὴ τοὺς μμηθῆς, ὅποιοι καὶ ἂν ᾖσι, πολλαχοῦ τοῦτο τῶν ἱερῶν Κανόνων διαλαλούντων. Ὁ γὰρ ξθ' ἀποστολικὸς κανὼν ἐξ ἴσου τῇ νηστεία τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς, ταῦτὸν εἰπεῖν, μετὰ ξηροφαγίας, τὴν νηστείαν τῆς Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς διορίζει, λέγων· «Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ἢ ὑποδιάκονος ἢ ἀναγνώστης ἢ ψάλτης, τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν οὐ νηστεύει, ἢ Τετράδα ἢ Παρασκευὴν, καθαιρεῖσθω, ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω». Καὶ ὁ τοῦ Πέτρου Ἀλεξανδρείας ε' Κανὼν αὐτὸ τοῦτο συνδιορίζει. Ὅρα καὶ εἰς τὸ νεοτύπωτον ἐξομολογητᾶριον περὶ τούτου, σελ. 139. Ἐπαινῶ τὸν Ἀπόστολον Ἰάκωβον, ὅστις ὀνομάζει τοὺς τρυφῶντας πρόβατα τεθραμμένα διὰ σφαγὴν. «Ἐτρυφήσατε ἐπὶ τῆς γῆς, ἐσπαταλήσατε καὶ ἐθρέψατε τὰς

καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν ἡμέρα σφαγῆς» (Ίακ. ε΄ 5)². Μακαρίζω τὸν θεολόγον Γρηγόριον, ὅστις τιμᾶ διὰ τῆς ὀνομασίας τῆς κόπρου τὴν τρυφήν, λέγων «Μὴ γῆ καὶ θάλασσα τὴν τιμίαν ὑμῖν κόπρον δωροφορεῖτωσαν· οὕτω γὰρ ἐγὼ τιμᾶν οἶδα τρυφήν» (Λόγ. εἰς τὰ γενέθλ.). Καὶ τρισμακαρίζω τὸν ἀββᾶν Ἰσαάκ, ὅστις καλεῖ τὴν σπατάλην ἔργον τῶν χοίρων «Τί δὲ ἐκ τῆς ἄλλης, τοὔτέστιν ἐκ τοῦ ἄρξασθαι (τὸν ἄνθρωπον) ἐν τῷ ἔργῳ τῶν χοίρων; Ἦ τοῦ ἀόριστον ἀφιέναι τὴν γαστέρα καὶ διὰ παντὸς ἐμπιπλᾶν αὐτήν;» (Λόγ. κς΄ σελ. 161). Δι΄ ὃ κατὰ σοφός τις, βλέπων ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Σαρδαναπάλου ἐκείνου τοῦ τρυφηλοῦ τὴν ἐπιγραφήν ταύτην, τὴν λέγουσαν «Τόσσ’ ἔχω, ὅσσ’ ἔφαγον καὶ ἔπιον καὶ ἀφροδισίασα», εἶπεν ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἀρμόζει εἰς χοῖρον².

² Ἀστέιον εἶναι ἐκεῖνο ὅπερ ἀνέγνων εἰς τινὰ χειρόγραφον ἠθικὴν. Συνηπαντήθησάν ποτε τρυφηλός τις καὶ πολύσαρκος καὶ ἕτερος ἐγκρατῆς καὶ λεπτόσαρκος καὶ ἐχαιρετίσθησαν· ὁ πολύσαρκος εἶπε πρὸς τὸν λεπτόσαρκον. «Καλῶς ἦλθες πνεῦμα χωρὶς σώματος» καὶ ὁ λεπτόσαρκος ἀνταπεκρίθη· «Καλῶς σε εὗρον σῶμα χωρὶς πνεύματος». Καὶ ἀληθῶς τοῦτο μόνον κερδίζουσιν οἱ τρυφηλοὶ, τὸ νὰ ἀποκτώσι σῶμα χονδρόν, ἀσθενές καὶ δυσκίνητον, ἐνῶ τὸ σῶμα τῶν ἐγκρατῶν εἶναι εὐζωνον, ὑγιές καὶ εὐκολοκίνητον. Τί λέγω; Τοῦτο κερδίζουσιν οἱ τρυφηλοὶ ἐκ τῆς τρυφῆς, τὸ νὰ ἀποθνήσκωσι ταχύτερον τῶν λεπτοσάρκων καὶ ἐγκρατῶν· λέγει γὰρ ὁ Ἰπποκράτης εἰς τοὺς ἀφορισμούς του. «Οἱ παχέες σφόδρα ταχυθάνατοι γίνονται μᾶλλον τῶν ἰσχνῶν· καὶ πάλιν λέγει· Μήτηρ ὑγιείης, ἀκορή τροφῆς καὶ ἀοκνίη πόνων».

² Καὶ ἀφίνω νὰ λέγω, ὅτι ὅσοι εἶναι εἰθισμένοι εἰς τὸ νὰ τρυφῶσιν, οὐδόλως αἰσθάνονται τῆς ἐκ τῆς τρυφῆς ἠδύτητος· διότι αὕτη δὲν γεννᾶται ἐκ τῆς πολυποικιλίας καὶ τῶν ἀρτυμάτων φαγητῶν, ἀλλ’ ἐκ τῆς διαθέσεως τῆς φυσικῆς ὀρέξεως· ὅθεν ὁ Δαρεῖος μετὰ τὸν πόλεμον, κεκαυμένος ὢν ἐκ τῆς δίψης ἔφθασεν εἰς τινὰ λασπῶδη καὶ δυσώδη ρύακα καὶ γεμίσας τὴν περικεφαλαίαν του ἔπιε νερόν καὶ ὤμοσεν ὅτι δὲν ἔπιε ποτὲ μετὰ περισσοτέρας ἠδονῆς καὶ οἱ ἀγιορεῖται ἀσκηταὶ ἐν τοῖς νηστίμοις ἡμέραις, ὅταν κατὰ τὴν ἐνάτην ὥραν καθίσωσι νήστες εἰς τὴν τράπεζαν, περισσοτέραν ἠδονὴν καὶ γλυκύτητα δοκιμάζουσιν εἰς τὴν γεῦσιν τοῦ λιτοῦ ἄρτου καὶ εἰς τὴν πόσιν τοῦ ἀπλοῦ ὕδατος, πάρεξ οἱ τρυφηλοὶ εἰς τοὺς φασιανούς καὶ ταῶνας καὶ εἰς τοὺς γλυκεῖς ἀνθοσμίας· διότι καθὼς εἶπεν ὁ Ξενοφῶν «Ὡς μὲν ἠδὺν πεινῶντι ἄρτον φαγεῖν· ὡς δὲ ἠδὺν διψῶντι ὕδωρ πιεῖν». Ἐφη δὲ καὶ ὁ Σολομών «Ψυχὴ ἐν πλησμῶνι οὐσα, κηρίοις ἐμπαίξει, ψυχὴ δὲ ἐνδεδεῖ καὶ τὰ πικρὰ γλυκέα φαίνεται» (Παρ. κς΄ 7). Καλῶς δὲ εἶπε καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος· «Εἰ βούλει σεαυτῷ ἐπιθυμητὴν κατασκευάσαι τὴν τράπεζαν, δέξαι τὴν τῆς νηστείας μεταβολὴν· οὐ δὲ ὑπὸ τοῦ σφόδρα τῆς τρυφῆς περιέχεσθαι, λέληθας σεαυτῷ ἀμαυρῶν τὴν τρυφήν καὶ ὑπὸ φιληδονίας τὴν ἠδονὴν ἀφανίζων· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπιθυμητόν, ὡς μὴ τῆς συνεχείας τῆς ἀπολαύσεως εὐκαταφρόνητον γίνεσθαι ὢν δὲ σπανία ἢ κτήσις τούτων περισπούδαστος ἢ ἀπόλαυσις» (Λόγ. α΄ περὶ νηστείας).

Τοιοῦτοι τρυφηλοὶ καὶ χοιρῶδεις ἐστάθησαν καὶ οἱ Συβαρίται ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι, καθὼς ἴστορεῖ ὁ Πλούταρχος, ὅταν ἐμελλον νὰ συγκροτήσωσι συμπόσιον τι τρυφηλόν, δύο χρόνους προητοίμαζον τὰ φαγητὰ καὶ τόσον ἦσαν ἔκδοτοι εἰς τὸν ὕπνον, ὥστε ἀνα πάσαν τὴν πόλιν ἀλέκτωρ δὲν εὐρίσκετο, διὰ νὰ μὴ ἐνοχλῆ τὸν ὕπνον τῶν διὰ τῶν φωνῶν του. Τοιοῦτοι οἱ Βραχιμᾶνες, οἱ ὁποῖοι ἐν τοῖς πλουσιοπαρόχοις αὐτῶν συμποσίοις, ἔβαλλον ὄλην τὴν ὑψηλὴν τῶν μάθισιν καὶ φιλοσοφίαν διὰ νὰ ἐφευρίσκωσι νέα ἀρτύματα τρυφηλῶν βρωμάτων. Τοιοῦτος ὁ Νέρων, ὅστις εἰς τι συμπόσιον ὅπερ παρεσκεύασεν εἰς τοὺς πολίτας τῆς Ρώμης, δὲν εἶχεν ἄλλο φαγητόν, παρὰ γλώσσας τῶν παγωνίων, ποικιλοειδῶς ἠρτυμένας, ὡς γλυκυτέρας εἰς τὴν γεῦσιν καὶ τρυφηλοτέρας. Τοιοῦτος ὁ Φιλόξενος ἐκεῖνος, ὅστις ἀγαπῶν περισσότερον τὴν τρυφήν τῆς τροφῆς, ἐπεθύμει νὰ ἔχη τοιοῦτον λαμῶν ὡς τῶν γεράνων, διὰ νὰ δύναται νὰ τρώγῃ καὶ νὰ πίνῃ ἀχόρταστα. Τοιοῦτος ὁ Λούκουλλος, ὅστις ἐβασανίζετο διὰ νὰ προξενῆ νοστιμιάδα εἰς τὴν γεῦσιν διὰ ξένων καὶ ἀνηκούστων τρυφῶν, αἵτινες δὲν ἀπέβαλλον, ἀλλὰ μᾶλλον προεκάλλουν τὴν πείναν. Τοιοῦτος ἐστάθη ὁ Ἀστυδάας, ὁ ὁποῖος προσκαλεσθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀριοβαρζάνου εἰς ἓν περιφανέστατον συμπόσιον, κατέφαγεν αὐτὸς μόνος ἐκεῖνα τὰ

Ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς τρυφῶντας παιδεύει.

Τελευταῖον δὲ ἀπειράκις μεγαλύνω τὸν ὑψιστον Θεόν, ὅστις πάντοτε δὲν λείπει νὰ παιδεύῃ τοὺς τρυφῶντας εἰς τὰ συμπόσια, ἀλλὰ τώρα μὲν, ἀφίνει νὰ πλακωθῶσιν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰὼβ ἐντὸς τοῦ οἴκου των συμποσιάζοντες, τώρα δέ, κατακρημνίζει διὰ τοῦ Σαμψὼν τὸ παλάτιον ἐν ᾧ οἱ ἀλλόφυλοι ἤσθιον καὶ εὐφραίνοντο· ἐντεῦθεν, συνταράττει τὸ συμπόσιον τοῦ Βαλτάσαρ διὰ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης χειρός, ἥτις ἔγραφεν εἰς τὸν τοίχον καὶ ἐκεῖθεν διασκεδάζει μεγάλην λύπην εἰς τὰς καρδίας τῶν συμποσιαστῶν τοῦ τετράρχου Ἡρώδου, διὰ τὴν ἀποτομὴν τῆς προδρομικῆς κεφαλῆς. Βλέπεις, ἀδελφέ, πόσον μισητὸν πράγμα εἶναι ἡ τρυφή ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ; Καὶ διὰ ποίων πληγῶν συνηθίζει νὰ τιμωρῇ τοὺς ἐργάτας τῆς; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Ἀμώς, τοὺς τρυφηλοὺς ἐλεινολογῶν ἔλεγεν «Οὐαὶ οἱ ἐσθιοντες ἐρίφια ἐκ ποιμνίων, καὶ μοσχάρια ἐκ μέσου βουκολίων γαλαθηνά· ὡς ἐστῶτα ἐλογίσαντο καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα» (Ἀμώς ς' 4). Ἐκεῖνα ἄπερ ἕως τώρα εἶπον διὰ τὰ πολυτελεῖ φαγητά, αὐτὰ τὰ ἴδια λέγω καὶ διὰ τοὺς ἀνθοσμίας οἴνους, ὅτι πρέπει καὶ τούτους νὰ ἀπωθῆς· ἔνθα μὲν γὰρ ὁ θεῖος Ἀμώς· «Οὐαὶ, φησὶν, οἱ πίνοντες τὸν διῦλισμένον οἶνον» (Ἀμώς ς' 6). Ἐνθα δὲ ὁ Θεολόγος «μὴ τιμήσωμεν οἴνων τοὺς ἀνθοσμίας» (Λόγ. εἰς τὰ γενέθλ.)· ἅς παρατηρῆται δὲ καὶ ἡ ποσότης, μέχρι δύο ἢ τριῶν ποτηρίων καὶ μάλιστα εἰς τοὺς νέους. Ἡρωτήθη ποτὲ ὁ ἀββᾶς Σισώης εἶναι πολὺ Πάτερ νὰ πῆ τις τρία ποτήρια; Καὶ ἀπεκρίθη· ἂν δὲν εἶναι σατανᾶς, δὲν εἶναι πολὺ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λεοτυχίδης ὁ Σπαρτιάτης ἐρωτηθεὶς, διὰ ποίαν αἰτίαν οἱ Σπαρτιάται δὲν ἔπινον οἶνον; Ἀπεκρίθη.

φαγητά, ὅπερ ἔμελλον νὰ φάγωσιν ὅλοι οἱ προσκεκλημένοι καὶ ἐξήραναν ὅλους τοὺς κρατῆρας τοῦ οἴνου. Τοιοῦτος ὁ Σύλλας ὁ τύραννος τῆς Ρώμης, ὁ ὁποῖος διὰ νὰ κάμῃ συμπόσιον τι ἠρήμωσε τὰ δάση ἐκ τῶν τετραπόδων ζώων καὶ τὸν ἄερα ἐκ τῶν πετεινῶν καὶ κάθε ἡμέραν τοῦ ἐπερίσσευον βρώματα διὰ νὰ χορτάσῃ λαὸς ἀμέτρητος.

Ἀλλὰ πάντας τούτους ὑπερέβαλον εἰς τὰς τρυφὰς καὶ συμπόσια καὶ τὰ πολυτελεῖ δειπνα τὸ μοιχικὸν ζεῦγος, ὁ Ἀντώνιος καὶ ἡ Κλεοπάτρα, βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου. Διότι αὐτοὶ ἐσυνερίζοντο ἀναμεταξύ των, ποῖος νὰ νικήσῃ τὸν ἄλλον κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν δειπνῶν· ἕως οὗ Ἡ Κλεοπάτρα ἐνίκησε τὸν Ἀντώνιον, ἐκβαλοῦσα ἐκ τοῦ ὀπίου τῆς πολυτιμότητον τινα καὶ μέγιστον κατὰ τὸ μέγεθος μαργαρίτην, ὅστις ἦτο περιληπτικὸς θησαυρὸς βασιλέως καὶ κατασκευάσασα αὐτὸν ἐπιτηδείως, ἔδωκεν εἰς τὸν Ἀντώνιον καὶ τὸν ἔφαγε. Καὶ ἦτον ἐτοίμη νὰ συντριψῇ καὶ τὸν ἄλλον μαργαρίτην, ὃν ἐφόρει εἰς τὸ ἄλλο ὀπίον τῆς, ἂν ὁ Ἀντώνιος δὲν ἤθελεν ὁμολογήσῃ τὴν ἦτταν. Ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος ἀληθῶς ὁ νοῦς τῶν τοιούτων ἀνθρώπων. Διότι αὐτὸς δοθεὶς παρὰ τοῦ Θεοῦ δι' ἄλλας ὑψηλὰς ἐνεργείας, κατέστη φεῦ! εἰς αὐτούς, ἠσβολωμένος καὶ εὐτελέστατος μάγειρος· ὅθεν δύναται τις νὰ εἴπῃ διὰ τοὺς τοιούτους ὅλους, ὅτι δὲν ἔτρωγον διὰ νὰ ζῶσι, καθὼς εἶναι ἴδιον τῶν λογικῶν· ἀλλ' ἔζων διὰ νὰ τρυφῶσι, τὸ ὁποῖον εἶναι ἴδιον τῶν ἀλόγων καὶ κτηνῶν. Ἀλλὰ πολλῶ ἀθλιώτερος βεβαίότατα θέλει εἶναι ὁ νοῦς τῶν χριστιανῶν, ἐὰν μετὰ τὴν χάριν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς αἰωνίου ζωῆς, ὁμοιωθῇ μὲ τοὺς ἀνωτέρω ἔθνικοὺς καὶ ἀφείς τὴν οἰκείαν αὐτοῦ καὶ ἀρμόζουσαν τρυφήν, ἥτις εἶναι ἡ μελέτη καὶ ἡ σχολὴ περὶ τὰ πνευματικὰ καὶ νοητὰ ἀγαθὰ, καταγίνεται εἰς δυσωδεστάτας σωματικὰς τρυφὰς καὶ εἰς τὴν λατρείαν τῆς καταργουμένης κοιλίας.

ἵνα μὴ συμβουλευόνται ἄλλοι δι' ἡμᾶς. Καὶ ὀρθῶς ἀπεκρίθη, διότι ὁ οἶνος σκοτίζει τὸν νοῦν καὶ δὲν τὸν ἀφίνει νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ὀρθὴν καὶ συμφέρουσαν συμβουλήν· ὅταν δὲ καὶ πολὺς πίνεται, τότε τελείως σκοτίζει τὸν νοῦν, ὡς τὸ περιττὸν ἔλαιον σβεννύει τὰς λαμπάδας καὶ χρειάζεται ἄλλον νήφοντα ἄνθρωπον διὰ νὰ συμβουλευθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ.

**Τί πρέπει νὰ λέγῃ τις, διὰ νὰ ἐμποδίξῃ τὴν πολυφαγίαν·
καὶ περὶ κατακρίσεως.**

Πάντοτε λοιπὸν καὶ ὅταν τρώγῃς καὶ ὅταν πίνῃς, ἐνθυμοῦ ἐκεῖνο τὸ ψαλμικόν, τό· «Τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ἐν τῷ καταβαίνειν με εἰς διαφθοράν;» (Ψαλμ. κθ' 11)· καὶ συνεχῶς λέγε αὐτό, ὡς σὲ συμβουλεύει ὁ Μέγας Βασιλεῖος, διὰ νὰ ἐμποδίξῃς δι' αὐτοῦ τὴν πολυφαγίαν καὶ τὴν πολυποσίαν· ἐρμηνεύων γὰρ τὸ ρητὸν αὐτὸ ὁ θεῖος Πατήρ, οὕτω λέγει· «Τίς μοι χρεῖα, φησί, σαρκὸς εὐπαθείας καὶ αἵματος πλήθους, μέλλοντος ὅσον οὐδέπω παραδίδοσθαι τῇ οἰκείᾳ διαλύσει τοῦ σώματος; Ἄλλ' ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως, εὐεκτοῦντος καὶ ὑπερξέοντός μου τοῦ αἵματος, ἀφορμὴ πρὸς ἁμαρτίαν ἢ πολυσαρκία γένηται· μὴ κολάκευέ σου τὴν σάρκα ὑπνῶις καὶ λουτροῖς καὶ μαλακοῖς στρώμασιν, αἶ ἐπιλέγων τὸ ρῆμα τοῦτο, «τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ἐν τῷ καταβαίνειν με εἰς διαφθοράν;» Τί περιέπεις τὸ μικρὸν ὕστερον φθαρησόμενον; τί καταπιαίνεις σεαυτὸν καὶ περισαρκοῖς; Ἦ ἀγνοεῖς, ὅτι ὅσῳ παχύτεραν τὴν σάρκα σεαυτῷ ποιεῖς, τοσοῦτω βαρύτερον τῇ ψυχῇ κατασκευάζεις τὸ δεσμοτήριον;» Εἰς τὸ αἰσθητήριον τοῦτο ἀναφέρονται καὶ ὅσα διὰ τῆς γλώττης ἐνεργοῦνται ἁμαρτήματα· αἱ κατακρίσεις, αἱ καταλαλιαί³, αἱ λαιδοροῖαι, αἱ ὕβρεις, οἱ ἄλογοι ἀφορισμοί, αἱ κατάραι, αἱ ἐπιτιμήσεις, αἱ αἰσχρολογίαι καὶ τὰ ἄλλα πάντα μέχρι καὶ τῶν λόγων τῶν ἀργῶν. Ἀπὸ τῶν ὁποίων ὄλων πρέπει νὰ φυλάττησαι ὅσον τὸ δυνατόν· διότι γνωρίζεις ὅτι καὶ περὶ ἀργοῦ λόγου δώσει ἕκαστος λόγον, κατὰ τὴν θεῖαν φωνήν (Ματθ. β' 36). Καὶ σπούδαζε διὰ νὰ εἶναι πάντοτε ὁ λόγος σου ἐν χάριτι ἅλατι ἠρτυμένος, καθὼς παραγγέλλει ὁ Παῦλος (Κολασ. δ' 6), ὥστε οἱ ἀκούοντες τὴν χάριν τῶν λόγων σου καὶ τὴν εὐωδίαν τῶν ρημάτων σου αἰσθανόμενοι,

³ Πολλὰ ὀρθῶς εἶναι ὁ συλλογισμὸς, τὸν ὁποῖον κάμνουσιν οἱ ἠθικοὶ κατὰ τῆς καταλαλιάς ἢ τιμῆ, λέγουσιν, εἶναι ἀνωτέρα τῆς ζωῆς· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ καταλαλία θανατοῖ τὴν τιμὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ δὲ φόνος θανατοῖ τὴν ζωὴν, ἄρα ἡ καταλαλία εἶναι ἀνωτέρα τοῦ φόνου. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ μεγαλυτέρα κακία εἶναι τὸ νὰ φονεύῃ τις διὰ τῆς γλώσσης, παρὰ διὰ τοῦ ξίφους, καὶ τὸ νὰ πληγῶνῃ διὰ τοῦ λόγου, παρὰ διὰ τοῦ βέλους. Διότι ὁ φονεὺς θανατοῖ μόνον τοὺς ζωντανούς, μετὰ κινδύνου τῆς ζωῆς του, ὁ δὲ κατάλαλος, θανατοῖ προσέτι καὶ τοὺς ἀποθανόντας, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ.

να λέγωσιν ὅσα ἔλεγε καὶ ἡ ἄσματιζουσα νύμφη Ἐκκλησία πρὸς τὸν νυμφίον της. «Σιαγόνες αὐτοῦ ὡς φιάλαι τοῦ ἀρώματος φύουσαι μυρεψικά· χεῖλη αὐτοῦ κρῖνα, στάζοντα σμύρναν πλήρη» (Ἄσμα δ΄ 3). Διότι γνωρίζεις ὅτι ἡ γλυκεῖα γλῶσσα ὑπερβαίνει τὴν γλυκύτητα τῶν αὐλῶν καὶ τῶν ψαλτηρίων, ὡς λέγει ὁ Σειράχ «Αὐλὸς καὶ ψαλτήριον ἠδύνουσι μέλη καὶ ὑπὲρ ἀμφοτέρω γλῶσσα ἠδεῖα» (Σειράχ μ΄ 22). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἐξωτερικὸς ἐκεῖνος Σωκράτης συνεβούλευε τοὺς μὲν νέους νὰ ἔχωσι τρία πράγματα, ἀπλότητα εἰς τὴν καρδίαν, σιωπὴν εἰς τὸ στόμα καὶ αἰδῶ εἰς τὴν ὄψιν· τοὺς δὲ γέροντας νὰ ἔχωσιν ἄλλα τρία· σοβαρότητα εἰς τὴν ὄψιν, γλυκύτητα εἰς τοὺς λόγους καὶ φρόνησιν εἰς τὴν καρδίαν.

**Ὅτι οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς δὲν πρέπει νὰ καταρῶνται
ἀλλὰ νὰ εὐχῶνται.**

Μάλιστα δὲ σπούδαζε, δι'ἀγάπην Χριστοῦ, νὰ μὴ καταρῶσαι καὶ νὰ ἀφορίζῃς ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε βαρβάρων γὰρ τοῦτο καὶ ἀπαιδευτῶν ἀνθρώπων ἴδιον ἀλλὰ καὶ κωλύεται τοῦτο ὑπὸ τῶν θείων κανόνων καὶ ἀνοίκειον πάντῃ εἶναι εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν χαρακτῆρα· διότι ὁ Ἀρχιερεὺς πρέπει νὰ εὐχῆται πάντοτε καὶ νὰ εὐλογῇ τὸ ποιμνιὸν του καὶ οὐχὶ νὰ τὸ καταρῶται. Διότι, ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἤθελε νὰ λαμβάνῃ τινὰ κατάραν ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος λαὸς τοῦ Ἰσραήλ, ἀλλὰ μάλιστα εὐλογίαν, καθὼς εἶναι γεγραμμένον «Καὶ ἰδὼν Βαλὰκ ὅτι καλὸν ἐστὶν ἐναντίον Κυρίου εὐλογεῖν τὸν Ἰσραήλ» (Ἀριθμ. κδ'), πῶς μᾶλλον τώρα δὲν θέλει νὰ λαμβάνῃ κατάρας ἀλλὰ μᾶλλον νὰ λαμβάνῃ πᾶσαν εὐχὴν καὶ εὐλογίαν ὁ νέος Ἰσραήλ, ὁ τῷ αἵματι αὐτοῦ ἐξαγορασθεὶς χριστώνυμος καὶ περιούσιος λαός; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ κορυφαῖος Πέτρος ἔγραφεν εἰς τοὺς χριστιανούς· «εἰς τοῦτο ἐκλήθητε, ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσητε⁴ (Α΄ Πέτρ. γ' 9). Καὶ ἂν ὁ

⁴ Ὅρα δέ, ὅτι καὶ ὁ Δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅτε ἔμελλε νὰ ἀναληφθῇ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐπάρας τὰς χεῖρας Αὐτοῦ· χεῖρας ἐκεῖνας τὰς κοσμοποιοὺς καὶ παντουργοὺς· χεῖρας τὰς γλυκυτάτας καὶ πλουτοποιοὺς καὶ πάντων τῶν καλῶν χορηγοὺς χεῖρας, δι'ὧν ἐπλάσθημεν πρότερον καὶ ἀνεπλάσθημεν ὕστερον. Ταύτας ἐπάρας τὰς χεῖρας εὐλόγησε πάντας τοὺς Αὐτοῦ μαθητὰς καὶ δι'ἐκείνων πάντα τὸν εἰς τὸ ὄνομα Αὐτοῦ πιστεύοντα χριστώνυμον λαόν· τούτέστιν, ἅμα τῷ σχήματι τῶν χειρῶν καὶ τὸ στόμα συνηκολούθει καὶ χερσὶν ὁμοῦ καὶ γλώττῃ καὶ ἔργοις καὶ λόγοις εὐλόγησεν αὐτούς, οὐχ ἅπαξ δὲ εὐλόγησας αὐτούς, ἐπαύσατο τοῦ εὐλογεῖν, ἀλλ' αἰεὶ αὐτούς εὐλογεῖ· καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς εἶπε· «Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν Αὐτὸν αὐτούς, διέστη ἀπ'αὐτῶν καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν» (Λουκ. κδ' 51)· ὅπερ ἐρμηνεύων ὁ ρητορικώτατος ἐκεῖνος Μακάριος Φιλαδελφείας ὁ χρυσοκέφαλος ἐν τῷ εἰς τὴν Ἀνάληψιν λόγῳ, οὕτω φησὶ· «Χεῖρας ἐξέτεινεν εἰς εὐλογίαν, τὰς μηδέποτε ληγούσας τοῦ εὐλογεῖν ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ ἐν τῷ εὐλογεῖν ἀνήρχετο, οὐκ ἐν τῷ εὐλογῆσαι καὶ καταπαῦσαι· ἀλλ' ἐν τῷ εὐλογεῖν αἰεὶ καὶ εὐλογημένους τοῦ Πατρὸς ἀπεργάζεσθαι· δεξιὰ γάρ ἐστι τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμις· δι' καὶ ἄρχεται τοῦ εὐλογεῖν ἐν τῇ ἀναβάσει καὶ δύνανται ἐντιθέσθαι εἰς κατόρθωσιν τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν καὶ τοῦ εὐλογεῖν οὐ παύεται· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ εὐλογεῖν ἀνελήφθη καὶ ἐν τῷ ἀνέρχεσθαι

Ἀπόστολος Παῦλος παραγγέλλει εἰς ὅλους κοινῶς τοὺς χριστιανοὺς νὰ εὐλογῶσι καὶ ὄχι νὰ καταρῶνται, «Εὐλογεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε» (Ρωμ. ιβ' 14)· πόσω μᾶλλον παραγγέλλει τοῦτο εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς, οἵτινες εἶναι πηγαὶ τῶν εὐλογιῶν;

Πολλὰ εἶναι τὰ παραδείγματα· πολλὰ τὰ ρητὰ ἅπερ ἀναφέρουσι, πόσον κακὸν εἶναι ἡ κατάκρισις, ἡ ὕβρις, ἡ λοιδορία, τὰ ὅποια ἂν ἤθελέ τις νὰ συναθροίση δύναται νὰ ἀπαρτίσῃ βιβλίον· ὁ δὲ Ἀπόστολος Ἰάκωβος, πολλὰ κατὰ τῆς γλώσσης εἰπὼν πρότερον, τελευταῖον ἐπάγει· «Οὕτως ἡ γλώσσα καθίσταται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, ἡ σπιλοῦσα ὅλον τὸ σῶμα καὶ φλογίζουσα τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως ἡμῶν (ἡγουν ὅλην τὴν ἁρμονίαν καὶ κίνησιν τῆς φύσεώς μας) καὶ φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γεέννης» (Ἰακ. γ' 6). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ὄσιος Παμβώ, καθὼς ἀναγινώσκεις εἰς τὸ «πολιτικὸν Θέατρον», ἐν τεσσαράκοντα ἐννέα χρόνων διαστήματι, δὲν ἠδυνήθη νὰ μάθῃ διὰ τῆς πράξεως τὸ ψαλμικὸν ἐκεῖνο· «Εἶπα φυλάξω τὰς ὁδοὺς μου τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν με ἐν γλώσσῃ μου» (Ψαλμ. λη')· κατορθώσας δὲ τοῦτο, ἔλεγε τελευτῶν «ὄσακις ἐλάλησα, δὲν μετενόησα». Ὁ δὲ ἄββᾶς Σισώης τριάκοντα χρόνους ταύτην καὶ μόνην προσηύχετο τὴν εὐχὴν· «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, σκέπασόν με ἀπὸ τῶν πτωμάτων τῆς γλώσσης μου». Καὶ ὁ ἄββᾶς Ἀγάθων, τρεῖς χρόνους ἐβάσταζε λίθον εἰς τὸ στόμα του, διὰ νὰ μάθῃ εὐκαίρως νὰ σιωπᾷ. Ὅθεν καὶ ὁ Σειράχ· «Πολλοί, φησίν, ἔπεσον ἐν στόματι μαχαίρας,

---

ἐπευλογεῖ ἵνα μὲν διὰ παντός εὐλογῶν τοὺς οἰκείους καὶ τὴν ἄφθονον αὐτοῖς καὶ ἀόριστον χάριν δωρούμενος». Ἐγὼ δὲ νομίζω ὅτι καὶ νῦν ἐν τοῖς δεξιόις τοῦ Πατρὸς καθημένος, τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἔχει ἐκτεταμένας ἐν σχήματι εὐλογίας ὁ γλυκύτατος Ἰησοῦς Χριστός, ἡ πηγὴ τῶν εὐλογιῶν. Ταῦτα δὲ πάντα διατί; Καὶ τίνος χάριν ἐγένετο; Διὰ νὰ δοθῇ παράδειγμα εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀρχιερεῖς, τοὺς ἐπὶ γῆς σώζοντας τὸν τύπον τοῦ Ἰησοῦ, νὰ εὐλογῶσι πάντοτε τὸ ποίμνιόν των καὶ τοῦ εὐλογεῖν αὐτὸ νὰ μὴ παύονται καὶ ἔργοις καὶ λόγοις καὶ χεῖρεσι καὶ στόματι.

Ἀλλὰ τί λέγω ἐγώ, ὅτι πρέπει νὰ εὐχεται καὶ νὰ εὐλογῇ ἀπλῶς τὸ ποίμνιόν του; Καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς μεγίστους ἐχθροὺς πρέπει νὰ εὐλογῇ καὶ νὰ εὐχεται καὶ οὐχὶ νὰ καταρᾶται, κατὰ τὴν δεσποτικὴν ἐντολήν· «Εὐλογεῖτε γάρ φησι τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς... καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων ὑμᾶς» (Ματθ. ε' 44). Λέγει δὲ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος· «Σαμουὴλ ὁ προφήτης ἐκεῖνος ὕβρισθη παρὰ τῶν Ἰουδαίων, ἀπεχειροτονήθη, ἠτιμάσθη οὕτως, ὡς τὸν Θεὸν αὐτὸν θελήσαι παραμυθῆσασθαι καὶ εἰπεῖν, οὐ σὲ ἐξουθενήκασιν· ἀλλ' ἐμέ. Τί οὖν ἐκεῖνος; Ὁ ἐξουθενηθεῖς; ὁ καταφρονηθεῖς; Ὁ ὕβρισθεῖς; ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο, φησίν, ἁμαρτεῖν οὕτως, ὡς διαλιπεῖν προσευχόμενον ὑπὲρ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ ἁμαρτίαν ἐνόμισεν εἶναι τὸ μὴ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν σταυρωτῶν Του τὸν Στέφανον, τὸν Παῦλον, τὸν Μωϋσῆν, τὸν Δαβίδ, ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν των προσευχομένους, τελευταῖον λέγει. Ποίας οὖν τύχωμεν συγγνώμης, εἰπέ μοι; Τοῦ Δεσπότη, τῶν δούλων, τῶν ἀπὸ τῆς Καινῆς, τῶν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς, πάντων Ἡμᾶς ὀθούντων εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὐχὴν, αὐτοὶ τὸ ἐναντίον ποιούντες καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν εὐχόμενοι» (Τόμ. β' τῆς Ὀκτατεύχου, σελ. 353).

Ταῦτα πάντα εἶπον δι' ὄσους ἠθέλον πταίσει ἀτομικῶς εἰς Ἀρχιερέα, κατ' ἐκείνων ὅμως οἵτινες φανερῶς παρανομοῦσι σκανδαλίζοντες τὸν λαὸν καὶ μετὰ πολλὰς νουθεσίας ἐπιμένουσιν εἰς τὸ κακὸν φαινόμενον ἀδιόρθωτοι, κατὰ τούτων πρέπει νὰ ἐνεργῶνται τὰ παρὰ τῶν κανόνων διοριζόμενα ἐπιτίμια, τὰ ὅποια εἶναι, οὐχὶ ὁ ἀπὸ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀφορισμός καὶ ἄλλαι φρικώδεις ἀραὶ, ὡς ἡ τωρινὴ συνήθεια γράφει, αἵτινες οὐδὲν σχεδὸν τοῦ ἀναθήματος διαφέρουσιν, ἀλλὰ ὁ ἀπὸ τῶν μυστηρίων πρώτον χωρισμός, καὶ δευτέρον ὁ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν.

καὶ οὐχ ὡς οἱ πεπτωκότες διὰ γλώσσαν» (Σειρ. κη' 18). Καὶ πάλιν «Μακάριος, ὅς ἐν γλώσση οὐκ ὠλίσθησε» (Σειρ. κε' 8). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος εἶπε· «Σχεδὸν γὰρ ἡ προχειροτάτη καὶ πολύτροπος ἁμαρτία διὰ γλώττης ἐστὶν ἐνεργουμένη». Καὶ πάλιν· «Καὶ ἵνα συνελὼν εἶπω, τὰ μυρία κακὰ τῆς γλώττης ἢ εὐκολία ἐργάζεται, ὥσπερ τὰ ἀγαθὰ ἢ ἀσφάλεια» (Ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ κατὰ Ματθ. κεφ. ιβ').

Περὶ γέλωτος

Ἀλλὰ καὶ ὁ γέλωσ, ὅχι εἰς ἄλλο, ἀλλ'εἰς τὸ αἰσθητήριον τοῦτο ἀνάγεται, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἀποδιώκηται μακρὰν ἀφ' ἡμῶν, ἀγαπητέ, καὶ μάλιστα ὁ βρασματώδης, ὁ ἄτακτος καὶ ἠχητικός, ὅστις πολλάκις ἐξάγει καὶ δάκρυα⁵ ἔνεκα τῆς πολλῆς συγκινήσεως τῶν ὑγρῶν καὶ τῆς ὑπερβολικῆς διαχύσεως τῆς καρδίας μετὰ πολλοῦ κρότου τοῦ στόματος καὶ τῶν παρειῶν καὶ ὅστις ἀναγκάζει νὰ δεικνύωσιν οἱ γελῶντες τὰ οὖλα καὶ τοὺς ὀδόντας των, καθὼς τὰ δεικνύουσιν οἱ ἵπποι ὅταν χασμῶνται· κατηγορεῖ γὰρ αὐτὸν ὁ Μέγας Βασίλειος οὕτω γράφων· «Τῷ γέλωτι ἀκρατεῖ καὶ ἀσχέτω κατέχεσθαι, ἀκρασίας σημεῖον καὶ τοῦ μὴ κατεσταλμένα ἔχειν τὰ κινήματα, καὶ τοῦ μὴ ἀκριβεῖ λόγῳ τῆς ψυχῆς τὸ χαῦνον καταπιέζεσθαι» (Ὁρ. κατὰ πλάτ. ιζ') καὶ πάλιν· Ἐγκαγχάζειν δὲ τῇ φωνῇ καὶ ἀναβράζεσθαι τὸ σῶμα, οὐ τοῦ κατεσταλμένου τὴν ψυχὴν, οὐδὲ τοῦ δοκίμου, οὐδὲ τοῦ περικρατῶς ἔχοντος ἑαυτοῦ· δι' ὅ, τοῦτο τὸ εἶδος τοῦ γέλωτος καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής παραιτούμενος, ὡς περιτρέπον μάλιστα τὸ σταθερὸν τῆς ψυχῆς, φησὶ· «Τῷ γέλωτι εἶπα περιφορὰν» (Ἐκκλ. β' 2).

Ὅθεν καλῶς παρωμοίασεν ὁ Σολομὼν τὸν γέλωτα τῶν ἀφρόνων πρὸς τὸν ἦχον τῶν καιομένων ἀκανθῶν· «Ὡς φωνὴ ἀκανθῶν ὑπὸ τὸν λέβητα, οὕτως ὁ γέλωσ τῶν ἀφρόνων» (Ἐκκλ. ζ' 7). Καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τοῖς τετραστίχοις ἰάμβοις· «Γέλωσ, φησί, γέλωτος, εὐφρονοῦσιν ἄξιος, μάλιστα μὲν πᾶς, τὸ πλεόν δ' ὁ πορνικός. Γέλωσ ἄτακτος ἐκφέρει καὶ δάκρυον»· συγχῶρει λοιπὸν μόνον νὰ προβαίνει ἡ διάχυσις τῆς καρδίας σου ἕως τοῦ μειδιάματος καὶ τοῦτο κάποτε, καθὼς διορίζει ὁ Μέγας Βασίλειος· «Ἄχρι μὲν μειδιάματος φαιδροῦ τὴν διάχυσιν τῆς ψυχῆς ὑποφαίνειν, οὐκ ἀπρεπές, ὅσον δεῖξαι μόνον τὸ γεγραμμένον· «Καρδίας εὐφροαινομένης πρόσωπον θάλλει» (Παρ. ιε'). Καὶ ὁ σοφὸς δὲ Σειρᾶχ λέγει·

⁵ Ὁ βρασματώδης καὶ ἄτακτος γέλωσ, ὅχι μόνον ἐξάγει δάκρυα, ἀλλὰ καὶ θάνατον πολλάκις προξενεῖ· ὅθεν ἀναγινώσκομεν εἰς τὰς ἱστορίας, ὅτι ὁ περίφημος ἐκεῖνος Ξενοφῶν, ἀπὸ ὑπερβολικὸν γέλωτα στενοχωρούμενος, ἔσκασεν.

«Μωρὸς ἐν γέλῳτι ἀνυψοῖ φωνὴν αὐτοῦ, ἀνὴρ δὲ πανοῦργος (ἦτοι φρόνιμος), μόλις ἤσυχῆ μειδιάσει» (Σειρ. 20).

Μᾶλλον δέ, ὡς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ κλαυθμῶνος τούτου εὐρισκομένου σου, ἀγαπητέ καὶ τὸν ὑπεύθυνον τοῦτον καὶ πολυαμάρτητον ζῶντος βίον καὶ αὐτὸς ὁ γέλωσ σου εἰς πένθος μεταστραφήτω καὶ αὐτὸ τὸ μειδιάμα καὶ ἡ χαρὰ σου, ἅς μεταβληθῆ εἰς κατήφεινα, καθὼς παραγγέλλει ὁ Ἀδελφόθεος «Ὁ γέλωσ ὑμῶν εἰς πένθος μεταστραφήτω καὶ ἡ χαρὰ εἰς κατήφειαν» (Ἰάκ. δ' 9)⁶. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεῖος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης ἔγραφε τῷ πρεσβυτέρῳ Δωροθέῳ «Εἰ τύπος ὁ ἱερεὺς τοῦ πομνίου καὶ φῶσ τῆς Ἐκκλησίας ὠνομάσθη καὶ ὑπάρχει ἀνάγκη τοῖς ἡθεσιν αὐτοῦ συνεκτυποῦσθαι τὸ ὑπήκοον, ὡς σημάντρῳ κηρόν· εἰ τοίνυν φῶσ εἶναι βούλει, μίσει τὴν εὐτραπελίαν καὶ τὴν περιφορὰν τοῦ γέλωτος· ἵνα μὴ πολλοὺς διδάξης ἀτακτεῖν· ἱερεὺς γάρ, ἄγγελος Κυρίου Παντοκράτορός ἐστιν ἄγγελος δέ, οὐκ ἐπίσταται γέλωτα, ἐμφόβως λειτουργῶν» (Ἐπιστ. τιθ').

ἽΟτι ὁ Κύριος οὐκ ἐγέλασεν, ἀλλ' ἔκλαυσεν τετράκις.

ἽΕν προᾶγμα συλλογιζομαι πολλάκις περὶ τοῦ γέλωτος καὶ ἀπορῶ βλέπω τοὺς φιλοσόφους ὅτι κάμνουσιν ἀντίστροφον τοῦ λογικοῦ τὸ γελαστικὸν καὶ λέγουσιν, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος λογικός, ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ εἶναι καὶ γελαστικός. Καὶ ἀντιστρόφως, πᾶς γελαστικός, πρέπει νὰ εἶναι καὶ λογικός· ἐπειδὴ καὶ τὸ γελαστικὸν εἶναι, ὡς φασιν, οὐσιώδες ἰδίωμα τοῦ λογικοῦ. Ἀλλ' ἐντεῦθεν βλέπω, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν, καίτοι ἀνέλαβεν ὅλα τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τοῦτο ὅμως τὸ ἰδίωμα δὲν ἐφάνη νὰ ἐνεργήσῃ ποτέ, κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, λέγοντα· «Ὁ Κύριος, τὰ μὲν ἀναγκαῖα πάθη τῆς σαρκὸς ὑπομείνας φαίνεται καὶ ὅσα ἀρετῆς μαρτυρίαν φέρει, οἶον κόπον καὶ τὸν ἐν τοῖς θλιβομένοις ἔλεον· γέλωτα δὲ μηδαμοῦ παραδεξάμενος, ὅσον ἐκ τῆς τῶν Εὐαγγελίων ἱστορίας» (Ὅρ. κατὰ πλάτ. ιζ').

ἽΟθεν ποῖον συμπέρασμα ἐξάγομεν ἐκ ταύτης τῆς ἀπορίας, ὅτι, ὅχι τὸ ἐμπαθὲς τοῦτο γελαστικόν, ἀλλὰ μάλιστα τὸ κλαυστικὸν εἶναι ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου καὶ διὰ τοῦτο ὁ Κύριος ἡμῶν, ἐκεῖνο μὲν, ὅχι μόνον δὲν ἐνήργησεν Αὐτός, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους μετ' ἀπειλῆς ἐκώλυσε εἰπῶν «Οὐαὶ ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενήθησете καὶ κλαύσετε» (Λουκ. ζ' 25).

⁶ Λέγει δὲ καὶ ἡ Χρυσοστομική γλῶσσα· «Πένθους ὁ παρὼν καιρὸς καὶ θλίψεως καὶ ὑπωπιασμοῦ καὶ δουλαγωγίης καὶ ἀγῶνων καὶ ἰδρώτων, σὺ δὲ γελᾷς» (Λόγ. ια' εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ.). Καὶ πάλιν «Οὐ διαχύσεως ὁ παρὼν καιρὸς, ἀλλὰ πένθους καὶ θλίψεων καὶ ὀδυρῶν, σὺ δὲ εὐτραπελεύῃς; (Λόγ. ιζ' εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ.).

Τοῦτο δέ, τὸ κλαυστικὸν δηλ., καὶ Αὐτὸς ἐνήργησε τετράκις εἰς τὴν ζωὴν Του· Α΄ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου (Ἰωάν. ια΄ 35)· Β΄ εἰς τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα οὕτως· «ὅς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς Αὐτοῦ δεήσεις τε καὶ ἰκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρῦων προσενέγκας» (Ἐβρ. ε΄ 7). Ἠκολούθησε δὲ τοῦτο, κατὰ τὸν Ἱερὸν Θεοφύλακτον Βουλγαρίας, τὸ ἀνωτέρω ἀποστολικόν, ἐρμηνεύοντα ὅτι ἦλθον οἱ Ἕλληνες καὶ ἐζήτησαν ἰδεῖν τὸν Ἰησοῦν καὶ ὁ Ἰησοῦς εἶπε· «Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται καὶ τί εἶπω; Πάτερ, σῶσον Με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης»· ὡς λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης (Κεφ. ιβ΄ 23). Καθὼς τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ, ὡς ἀπὸ μέρους τοῦ Χριστοῦ προφητεύων, εἶπε· «Περίσχον με ὀδύνας θανάτου, κίνδυνοι ἄδου εὗροσάν με· θλίψιν καὶ ὀδύνην εὔρον καὶ τὸ ὄνομα Κυρίου ἐπεκαλεσάμην· ὦ Κύριε, ρῦσαι τὴν ψυχὴν μου» (Ψαλμ. ριδ΄ 3). Ἡ γὰρ ταραχὴ αὕτη τοῦ Κυρίου, κλαύσιμον δηλοῖ· Γ΄ ὅτε εἶδε τὴν πόλιν Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ μακρόθεν καὶ ἔκλαυσεν ἐπ’ αὐτῇ, κατὰ τὸν Ἱερὸν Λουκᾶν (Κεφ. θ΄ 4). Καὶ Δ΄, ὅτε καθήμενος μετὰ τῶν μαθητῶν εἰς τὸ δεῖπνον, ἔκλαυσε, λυπούμενος διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Ἰούδα, κατὰ τὸν Ἰωάννην λέγοντα· «Ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐταράχθη τῷ πνεύματι καὶ ἐμαρτύρησε καὶ εἶπεν· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με» (Ἰωάν. ιγ΄ 22). Ἡ γὰρ ταραχὴ αὕτη κλαύσιμον δηλοῖ κατὰ τὸν Χρυσόστομον (Λουκ. ζ΄ 21). Οὐ μόνον λοιπὸν ὁ Κύριος τετράκις τὸ κλαύσιμον ἐνήργησε διὰ τοῦ ἔργου, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ λόγου τὸ ἐμακάρισεν εἰπὼν· «Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσετε». Ὅθεν καὶ οἱ θεολογοῦντες, ὀρίζοντες τὸν Χριστὸν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὅτι ἐστὶ ζωὸν λογικόν, οὐ προστιθέασιν ὅτι καὶ γελαστικόν· ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἀπεκαλύφθη διὰ τῶν Γραφῶν καὶ ἡμεῖς λοιπὸν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν, τὸ μὲν γελαστικὸν τοῦτο τὸ ἠχητικόν, ὅσον τὸ δυνατόν, ἅς ἀποδιώκωμεν, ὡς τοῦ αἰωνίου κλαυθοῦ πρόξενον· τὸ δὲ κλαυστικόν, ἅς ἐναγκαλιζόμεθα, ὡς τοῦ μακαρίου καὶ αἰωνίου γέλωτος αἴτιον⁷. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ τετάρατου αἰσθητηρίου τισαῦτα.

⁷ Δύο εἶδη μαγνήτας ἡ φύσις προβάλλει, ὁμοίους εἰς τὸ χρῶμα, ἀλλ’ ἐναντίους εἰς τὸ ἰδίωμα· ὁ εἷς ἔχει μεγάλην συμπάθειαν καὶ ἐπιθυμητικῶς ἀρπάζει τὸν σίδηρον· ὁ ἄλλος ἔχει μεγάλην ἀντιπάθειαν καὶ ἰσχυρογνομόνως τὸν σίδηρον ἀποστρέφεται. Καὶ δύο εἰδῶν ἀνθρώπου ἐφερὲν ὁ καιρὸς εἰς τὸν κόσμον, τὸν Δημόκριτον καὶ τὸν Ἡράκλειτον· ὁ εἷς στοχαζόμενος τὰς μωρείας τῶν ἀνθρώπων, εἶχε μεγάλην συμπάθειαν εἰς τὸν γέλωτα καὶ συμπάθειαν εἰς τὸ κλαύσιμον καὶ ἂν καὶ οἱ δύο ἐξῆλθον τοῦ μέτρου, κατηγορεῖται ὅμως ὁ πάντοτε γελῶν Δημόκριτος ὑπὸ τῶν ἠθικῶν, ὡς ἀκρατῆς καὶ γελοιώδης· ἐπαινεῖται δὲ ὁ πάντοτε κλαίων Ἡράκλειτος, ὡς ἐγκρατέστερος ἐκείνου καὶ φρονιμώτερος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ
ΠΕΡΙ ΦΥΛΑΚΗΣ ΤΗΣ ΑΦΗΣ

Τί εἶναι ἡ ἀφή καὶ ἡ αὐτῆς ἐνέργεια

Ἐφθάσαμεν τέλος πάντων καὶ εἰς τὸ πέμπτον αἰσθητήριον, ὅπερ εἶναι τὸ τῆς ἀφῆς· τὸ ὁποῖον, ἂν καὶ κατ'ἐξαίρετον τρόπον θεωρεῖται εἰς τὰς χεῖρας, περιλαμβάνει ὅμως κοινότερον ὅλην τὴν τοῦ σώματος ἐπιφάνειαν, εἰς τρόπον ὥστε πᾶσα αἴσθησις καὶ πᾶν μέρος καὶ μέλος τοῦ σώματος, ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικόν, γίνεται ὄργανον τῆς ἀφῆς. Φυλάττου λοιπὸν μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἀπὸ τῶν ἀπαλῶν χειρασιῶν· διότι ἡ αἴσθησις, ἥτις γεννᾶται ἀπὸ τοῦτου τοῦ αἰσθητηρίου, εἶναι ἡ ζωηροτέρα, ἡ πλέον σωματικὴ, διὰ τοῦτο εἶναι καὶ ἡ πλέον ἐρεθιστικώτερα πρὸς ἁμαρτίαν· ὅθεν καὶ ὁ Νυσσαέων φωστὴρ Γρηγόριος, ἐρμηνεύων τὸ τοῦ Ἰσματος ἐκεῖνο· «Παράδεισος ροῶν, λέγει καὶ ἡ ἀφή πρὸς τούτοις, τὸ ἀνδραποδώδες καὶ τυφλὸν αἰσθητήριον, ὃ τάχα διὰ τοὺς τυφλοὺς μόνον ἡ φύσις ἐποίησεν» (Λόγ. εἰς τὸ Ἰσμα, τόμ α'). Γίνωσκε δέ, ὅτι δύσκολον εἶναι νὰ ἐλευθερωθῆ τις μετὰ τὴν τῆς ἀφῆς ἐνέργειαν καὶ διὰ τοῦτο πρόσεχε ἀκριβῶς ὅλαις δυνάμεσι.

Καὶ ἂν τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων ἡ ἐνέργεια εἶναι δραστική, ὅμως φαίνεται νὰ ἴσταιται, τρόπον τινά, μακρὰν τῆς πράξεως τῆς ἁμαρτίας· ἡ δὲ ἀφή, εἶναι ἡ πλέον ἐγγυτέρα καὶ οὕτως εἰπεῖν, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ χεῖλος τῆς πράξεως.

Ὅτι οὐδὲ εἰς τὸ σῶμα του πρέπει νὰ ἐγγίξῃ τις χωρὶς ἀνάγκης.

Πρόσεχε νὰ μὴ ἐγγίξῃς τὰς χεῖρας, ἢ τοὺς πόδας σου πλησίον σώματος ἄλλων καὶ μάλιστα νέων· μᾶλλον δέ, πρόσεχε νὰ μὴ τὰ ἀπλώνης χωρὶς ἀνάγκης, οὔτε ἐπάνω εἰς τὰ μέλη τοῦ σώματός σου, οὐδὲ χάριν τοῦ κνᾶσθαι καθὼς καὶ τοῦτο παρατηρημένως, ὃ τε ἄββᾶς Ἰσαὰκ καὶ οἱ θεῖοι Πατέρες διδάσκουσι. Διότι καὶ ἀπὸ τῶν τοιούτων, ἅπερ φαίνονται παραμικρά, συνηθίζει ἡ ἀφή, ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν, ὁ πονηρός, νὰ ἐρεθίζῃ πρὸς ἁμαρτίαν καὶ νὰ ἐγείρῃ εἰς τὸν νοῦν ἐν τῷ ἅμα ἀτόπους εἰκόνας ἐπιθυμίας, διὰ νὰ μολύνῃ τὸ κάλλος τῆς σωφροσύνης τῶν λογισμῶν. Ὅθεν εἶπεν ὁ Ἰωάννης τῆς κλίμακος· «Ἔστι δι'ἀφῆς σωματικῶς μολύνεσθαι, οὐδὲν γὰρ ταύτης βαρύτερον τῆς αἰσθήσεως. Μέμνησο τοῦ συμπλέξαντος τῇ χειρὶ τὸ θέριστρον (ἦτοι φακιόλιον) καὶ νάρκα χεῖρα ἐπὶ φυσικῶν καὶ οὐ

φυσικῶν, οἰκείου τε καὶ ἀλλοτρίου σώματος» (Λόγ. ιε΄)¹. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἐξέροησαι εἰς τὰς φυσικὰς ἀνάγκας τοῦ σώματός σου, εὐλαβοῦ τὸν ἄγγελον, ὅστις σὲ φυλάττει ὡς καὶ τοῦτο λέγει ὁ θεῖος Ἰσαάκ (Λόγ. κς΄ σελ. 167)· καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς λέγει «Παρθένος ἐστίν, οὐχ ὁ τὸ σῶμα αὐτοῦ φυλάξας ἀπὸ τῆς συνουσίας ἀμόλυντον, ἀλλ' ὁ αἰδούμενος ἑαυτόν, ὅταν κατ'ἰδίαν γένηται» (σ. 330, λόγ. νς΄)².

**Ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς δὲν πρέπει νὰ ἐκτείνῃ τὰς χεῖρας εἰς δωροληψίας,
πλεονεξίας, κτυπήματα καὶ χειροτονίας τῶν ἀναξίων.**

¹ Λέγει ἐνταῦθα ὁ Ἅγιος περὶ τοῦ ὁσίου ἐκείνου, ὅστις ἔλθων εἰς ἀνάγκην νὰ πιάσῃ τὴν μητέρα του ἀπὸ τῆς χειρὸς διὰ νὰ τὴν περάσῃ τὸν ποταμόν, γραίαν οὔσαν, δὲν ἐτόλμησε νὰ πιάσῃ γυμναῖς χερσὶν αὐτήν, ἀλλὰ τυλίξας εἰς αὐτὰ τὸ φακιδόλιον, ἢ ἄλλο τι ράκος, οὕτω πιάσας τὴν διεπέρασε.

² Ἔως καὶ ὁ ἐξωτερικὸς ἐκείνος Πυθαγόρας ἐδίδασκεν, ὅτι ἂν καὶ δὲν ἦτο τις ἄλλος θεατῆς τῶν ἀνθρωπίνων κακιῶν, οὔτε εἰς τὸν οὐρανόν, οὔτε εἰς τὴν γῆν, ὁ ἄνθρωπος ὅμως πρέπει νὰ αἰδῆται καὶ νὰ αἰσχύνηται τὸν ἑαυτόν του· διότι πράττων κακόν, τὴν ἑαυτόν του ὑβρίζει καὶ ἀτιμάζει. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τοῦτο ἀφιέρωσαν ναὸν τινα εἰς τὴν αἰδῶ διὰ νὰ εἶναι ἡ αἰδῶς ἀντὶ Θεοῦ εἰς τὴν ὀρθὴν συνείδησιν. Καὶ ἂν οἱ ἔθνη οὗτοι ἐδίδασκον καὶ εἶχον τόσῃ ἐντροπὴν εἰς τὸν ἑαυτόν των, ὅτε κατ'ἰδίαν εὐρίσκοντο, πόσω μᾶλλον πρέπει ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ νὰ ἐντροπέμεθα τὸν ἑαυτόν μας, ὅταν εὐρισκόμεθα ἢ εἰς κεκλεισμένον οἶκον, ἢ εἰς τινα ἐρημικὴν μοναξίαν, ἢ ἐντὸς τοῦ σκοτοῦς τῆς νυκτός; Διότι τὴν αἰδῶ καὶ συστολὴν καὶ εὐλάβειαν ἦν ἔχομεν, ὅταν εὐρισκόμεθα ἐντὸς τίνος θείου ναοῦ, τὴν αὐτὴν πρέπει νὰ ἔχομεν καὶ εἰς τὸν ἑαυτόν μας, ὅστις εἶναι ναὸς Θεοῦ καὶ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «Ἑμεῖς γὰρ (λέγει ὁ Ἀπόστολος) ἐστὲ ναὸς Θεοῦ ζῶντος» (Β΄ Κορ. 5΄ 16)· καὶ πάλιν «Οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν Ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ;» (Α΄ Κορ. 5΄ 19)· μᾶλλον δέ, τὸ σῶμα ὑμῶν εἶναι πολλῶν τιμιώτερον καὶ σεμνότερον τοῦ ναοῦ, ὡς λέγει ὁ Χρυσόστομος. Διότι ἡμεῖς εἰμεθα ἔμψυχοι καὶ λογικοὶ, ὁ δὲ ναὸς ἄψυχος καὶ ἄλογος καὶ διότι ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ οὐχὶ ὑπὲρ τῶν ναῶν. (Ὁμιλ. ιδ΄ εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ. καὶ ὀμιλ. κ΄ εἰς τὴν Β΄ πρὸς Κορινθ.). Ὅθεν ἀκολούθως καὶ περισσοτέραν αἰσχύνην καὶ συστολὴν πρέπει νὰ φυλάττωμεν εἰς τὸν ἑαυτόν μας καὶ εἰς τὸ σῶμα μας, παρὰ εἰς τὸν ναόν. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅστις ἤθελε τολμήσῃ νὰ φθείρῃ τὸν ἅγιον ναὸν τοῦ σώματός του διὰ τινος αἰσχροῦ πράξεως, εἶναι τῇ ἀληθείᾳ παρανομώτερος καὶ ἐκείνων, οἵτινες ἤθελον κατεδαφίσει τοὺς πλέον περιωνύμους ναοὺς.

Καὶ ἂν οἱ ἐξωτερικὴ σοφοὶ θέλοντες νὰ κάμωσι τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀπέχωσι τῶν αἰσχροῦν πράξεων, ὅταν εἶναι κατ'ἰδίαν, ἐδίδασκον αὐτοὺς νὰ φαντάζονται εἰς πᾶσαν πράξιν, ὅτι ἔχουσι παρόντα θεατὴν κανένα σοβαρόν καὶ αἰδέσιμον ἄνθρωπον· οὕτω ὁ Σενέκας ἐδίδασκε τὸν ἰδικόν του Λούκιλλον, νὰ ἔχη πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν του τὸν Κνωρῖνον ἢ τὸν Λαίλιον, τοὺς ὁποίους ἐκείνος ἐνόμιζεν ὡς δύο ἰδέας, τῆς εὐθύτητος καὶ δικαιοσύνης. Οὕτως ὁ ρήτωρ Κηδιάδης ἔκαμε τὴν βουλὴν τῶν Ἀθηναίων νὰ φυλάξωσι δικαιοσύνην εἰς τὸ ψήφισμα, ὅπερ ἔγραψαν διὰ τὴν διαίρεσιν τῆς γῆς τῶν Σαμίων, διδάξας αὐτοὺς νὰ φαντασθῶσιν, ὅτι παρίστανται ἔμπροσθεν αὐτῶν αἱ ἑπτὰ βασιλεῖαι τῆς Ἑλλάδος καὶ βλέπουσι καὶ ἀκούουσι τὸ ψήφισμά των. Ἄν, λέγω, μόνῃ ἢ φανταστικῇ παρουσίᾳ θνητῶν ἀνθρώπων δύναται νὰ ἐμποδίσῃ αὐτὸν ἀπὸ πάσης κακίας, ἢ ἀληθινῇ καὶ ἄφενκτος παρουσίᾳ τοῦ πανταχοῦ παρόντος καὶ ἀθανάτου Θεοῦ, ὅστις ὄχι μόνον βλέπει τὰς ἐξωτερικὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐσωτερικοὺς διαλογισμοὺς τῆς καρδίας του καὶ γράφει ταῦτα διὰ νὰ τὰς παιδεύσῃ εἰς τὸν καιρὸν τῆς Κρίσεως.

Ἀφρονέσονται λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες εὐρισκόμενοι κατ'ἰδίαν εἰς σκοτεινὰ καὶ ἀπόκρυφα μέρη ἢ τὸν ἑαυτόν των δὲν ἐντρέπονται ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ παρουσίαν δὲν ἐνθυμοῦνται, ἀλλὰ λέγουσιν· Ἐγὼ εὐρίσκομαι εἰς τὸ σκότος καὶ ποῖος μὲ βλέπει; Διὰ τοῦτο κατηγορεῖ ὁ Θεὸς τοὺς τοιοῦτους ὡς μωροὺς, τώρα μὲν λέγων διὰ τοῦ Ἰερεμίου· «Εἰ κρυβήσεται τις ἐν κρυφαῖοις καὶ ἐγὼ οὐκ ὄψομαι αὐτόν; Μὴ οὐχὶ τὸ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; Λέγει Κύριος» (Ἰερ. κγ΄ 24)· τώρα δὲ διὰ τοῦ Σειράχ· «Ἀνθρωπος παραβαίνων ἐπὶ τῆς κλίνης αὐτοῦ λέγων ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ· τίς με ὀρᾷ; Σκότος κύκλω μου καὶ οἱ τοῖχοι μὲ καλύπτουσι καὶ οὐδεὶς με ὀρᾷ τί εὐλαβοῦμαι;... Καὶ οὐκ ἔγνω, ὅτι ὀφθαλμοὶ Κυρίου, μυριοπλάσιος ἡλίου φωτεινότεροι, ἐπιβλέποντες πάσας ὁδοὺς ἀνθρώπων καὶ κατανοοῦντες εἰς ἀπόκρυφα μέρη» (Σειρ. κγ΄ 18).

Πρόσεχε νὰ μὴ ἐκτείνης τὰς χεῖρας σου εἰς ἀνομίας, κατὰ τὸν Δαβίδ· «Οὐ μὴ ἐκτείνωσιν οἱ δίκαιοι ἐν ἀνομίαις χεῖρας αὐτῶν» (Ψαλμ. ρκδ´ 3) δηλαδή εἰς δωροληψίας, εἰς πλεονεξίας, ἀδικίας καὶ ἀρπαγὰς εἰς αἰσχροκερδεῖας καὶ εἰς κτυπήματα καὶ εἰς τὰς χειροτονίας τῶν ἀναξίων νὰ μὴ ἐκτείνης τὰς χεῖρας εἰς δωροληψίας· διότι εἶναι ἐμποδισμένον ὑπὸ τῆς Θεῖας Γραφῆς· λέγει γὰρ ὁ Θεός· «Οὐ δικαιοσύνης τὸν ἀσεβῆ ἔνεκα δώρων καὶ δῶρα οὐ λήψη· τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς βλεπόντων καὶ λυμαίνεται ῥήματα δίκαια» (Ἔξ. κγ´ 8). Ὅθεν καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος εἴρηκεν· «Ὁ τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην μὴ ἔχων προεναποκεμμένην αὐτοῦ τῆ ψυχῆ ἀλλ’ ἢ χρήμασι διεφθαρμένος ἢ φιλία χαριζόμενος³ ἢ ἔχθραν ἀμυνόμενος ἢ δυναστεία δυσωπούμενος, τὸ κρίμα κατευθύνειν οὐ δύναται» (Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμ.).

Μὴ ἔκτεινε τὰς χεῖρας σου εἰς πλεονεξίας, ἀδικίας καὶ ἀρπαγὰς· διότι λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Οὐκ οἶδατε ὅτι ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι; Μὴ πλανᾶσθε, οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενικοῖται, οὔτε κλέπται, οὔτε μέθυστοι, οὐ λοῖδοροι, οὐ χάρπαγες, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι» (Α´ Κορ. ζ´ 9). Μὴ ἔκτεινε τὰς χεῖρας σου εἰς αἰσχροκερδεῖας καὶ κτυπήματα· διότι ὁ ἐπίσκοπος τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι, κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ’ ἐπεικῆ, ἄκακον, ἀφιλάργυρον» (Α´ Τιμ. γ´ 2)· καὶ διότι, ὅστις Ἀρχιερεὺς ἢ ἱερεὺς διὰ χειρὸς ραπίση τινὰ ἢ καὶ διὰ ράβδου κτυπήση, καθαιρεῖται, κατὰ τὸν ἀποστολικὸν κζ´ κανόνα οὕτω λέγοντα· «Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον, τύπτοντα πιστοὺς ἀμαρτάνοντας ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας, καὶ διὰ τοιούτων φοβεῖν ἐθέλοντα, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· οὐδαμοῦ γὰρ ὁ Κύριος τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξε·

³ Διὰ τοῦτο ἐπαινεῖται παρὰ πάντων Κλέων ἐκεῖνος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων, ὅστις, ὅτε παρὰ γνώμην του κατέστη βασιλεὺς, ἐκάλεσε τοὺς φίλους του, τοὺς πλέον ἠγαπημένους καὶ μετ’ ἀναστεναγμῶν καὶ πολλῶν δακρύων ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς φιλίας των, φοβούμενος, μήπως διὰ τὴν φιλίαν ἐκείνων ἀναγκασθῆ ποτε νὰ παραβῆ τὴν δικαιοσύνην· ἐγίνωσκε γὰρ ὡς φρόνιμος, ὅτι φιλία καὶ ἐξουσία δὲν δύναται ὁμοῦ νὰ καθίσωσιν εἰς τὴν αὐτὴν καθέδραν· ὅστις ἐνδύθη τὴν δικαιοσύνην, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκδυθῆ τὴν φιλίαν. Ὁμοίως ἐπαινεῖται καὶ ὁ Ρουτῆλιος. Καὶ ἐγὼ ποῖαν χρεῖαν ἔχω τῆς φιλίας σου, ἐὰν ἔχω νὰ κάμνω δι’ ἐσὲ πράγματα ἄδικα; Καὶ οὕτως ἐτελείωσεν ἡ φιλία των. Μάλιστα δὲ παρὰ πάντων ἐπαινεῖται ὁ Ἀθηναῖος Περικλῆς, ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ παρεκάλει αὐτὸν εἰς τῶν φίλων του διὰ τὸν δεσμὸν τῆς φιλίας νὰ κάμνη ὄρκον ψευδῆ πρὸς ὑπεράσπισίν του, ἀπεκρίθη πρὸς αὐτὸν ἀφιλοπροσώπως· «Φίλος μέχρι βωμοῦ». Ναί, θέλω νὰ εἶμεθα φίλοι, ἀλλ’ ἔως εἰς τὰ ἱερὰ θυσιαστήρια· ἐπάνω εἰς τὰ ὅποια εἶχον βαλμένην τὴν χεῖρα, ὅσοι ἔκαμνον ὄρκον δημόσιον· καλὸν ἐναῦθα στενάξει πικρόν! καὶ ἐὰν οὗτοι οἱ μακρὰν τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος, ἠδυνήθησαν μόνον διὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τοσοῦτον ὕψος ἀρετῆς, οὐ ὁ ὀρθόδοξος, ὁ ἄρχων, ὁ ἀρχιερεὺς ἢ ὁ βασιλεὺς, μακρὰν τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ εὐρισκόμενος τί ὑποθέτεις; Ὅτι θέλεις σωθῆ; Εἶσαι πεπλανημένος!

τούναντίον δέ, αὐτὸς τυπτόμενος, οὐκ ἀντέτυπτε· λοιδορούμενος, οὐκ ἀντελοιδοροῦρει πάσχων οὐκ ἠπείλει». Τοῦτο τὸ ἐπιτίμιον διορίζει καὶ ὁ θ' κανὼν τῆς πρωτοδευτέρας καλουμένης συνόδου. Μὴ ἔκτεινε τὰς χεῖρας σου ταχέως εἰς τὰς χειροτονίας τῶν ἀναξίων· διότι καὶ περὶ τούτου παραγγέλλει πρὸς τὸν Τιμόθεον ὁ ἴδιος Ἀπόστολος λέγων «Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις» (Τιμ. ε' 22), ἐπειδὴ διὰ ὅσας ἁμαρτίας ἤθελον κάμνει ἢ ἔκαμνον, αὐτοὶ οἱ ἀναξίως χειροτονηθέντες, διὰ ὅλας ἔχουσι νὰ δώσωσιν ἀπολογία καὶ νὰ παιδευθῶσιν οἱ χειροτονήσαντες αὐτοὺς Ἀρχιερεῖς. Οὕτω γὰρ ἀποφασίζει ὁ Θεῖος Χρυσόστομος· «Μὴ γὰρ μοι εἶπης ὅτι ὁ πρεσβύτερος ἡμαρτε, μηδὲ ὅτι ὁ διάκονος· πάντων τούτων ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν χειροτονησάντων αἱ αἰτίαι φέρονται» (Λόγ. γ' εἰς τὰς πράξεις, σελ. 627, τοῦ δ' τόμ. τῆς ἐν Ἑτῶν ἐκδόσεως). Ὅθεν καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ, ἐρωτήσας ποῖος δύναται νὰ κληρονομήσῃ τὸ ὄρος καὶ τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; Ἀποκρίνεται, ὅτι ἐκεῖνος ὅστις φυλάττει καθαρὰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀπὸ πάντων τούτων· «Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου; Ἦ τίς στήσεται ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ; Ἀθῶος χερσὶ καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ» (Ψαλμ. κγ' 3).

Περὶ πολυτελείας ἱματίων καὶ ἡ περιβολὴ αὐτῶν τίμος ἐστὶν ὑπόμνησις.

Εἰς τὴν ἀφήν ἀνάγονται καὶ τὰ μαλακὰ ἐνδύματα. Πλὴν ἐδῶ, παρακαλῶ, νὰ μοὶ συγχωρήσῃς νὰ σε ὑπομνήσω θαρραλεώτερον, ἐὰν μάλιστα ὁ ἀναγιγνώσκων εἴσαι Ἀρχιερεὺς ἢ ἱερεὺς, νὰ προσέχῃς διὰ νὰ μὴ ὑποπέσῃς εἰς τὴν ἀπάτην τῆς πεφαντασμένης περιβολῆς τῶν ἱματίων, εἰς τὴν ὁποίαν πολλοὶ περιπίπτουσιν ἕνεκα τῆς παιδιόθεν κακῆς ἕξεως καὶ τοῦ παραδείγματος τῶν ἄλλων· πρῶτον, διότι κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ διὰ τῶν ἱματίων σκέπη τοῦ σώματος εἶναι παντοτεινὴ τις ἐνθύμησις τῆς ἐκ τοῦ Παραδείσου ἐξώσεως καὶ τῆς τιμωρίας, ἣν ἐλάβομεν μετὰ τὴν παράβασιν· τὸ νὰ χρειάζομεθα δηλονότι ἱμάτια καὶ σκεπάσματα, ἡμεῖς, οἱ πρῶν ἐν τῷ Παραδείσῳ ὑπὸ τῆς θείας σκεπόμενοι χάριτος καὶ χρειαν ἱματίων μὴ ἔχοντες· οἱ γὰρ προπάτορες, γυμνοὶ ὄντες πρὸ τῆς παρακοῆς καὶ μὴ αἰσχυνόμενοι, μετὰ τὴν παρακοὴν ἔρραψαν φύλλα συκῆς καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς περιζώματα (Γεν. γ' 7)· ὅθεν τίνα λόγον ἔχει ἡ τῆς τιμωρίας ὑπόμνησις αὕτη, νὰ γίνηται διὰ λαμπρῶν καὶ πολυτίμων ἐνδυμάτων; «Ἡ τοίνυν τῶν ἱματίων περιβολὴ ὑπόμνησις ἡμῖν γενέσθω διηνεκῆς, τῆς τε τῶν ἀγαθῶν ἐκπτώσεως καὶ τῆς τιμωρίας διδασκαλία, ἣν

διὰ τὴν παρακοὴν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐδέξατο· λεγέτωσαν τοίνυν ἡμῖν οἱ τοσαύτη κεχρημένοι τῇ φαντασίᾳ, ὡς μηδὲ εἰδέναι λοιπὸν τὰ ἀπὸ τοῦ ἐρίου τῶν προβάτων ἐνδύματα, ἀλλὰ τὰ σηρικὰ περιβαλλόμενοι... τίνος ἔνεκεν, εἰπέ μοι, τούτοις τὸ σῶμα καλλωπίζεις καὶ χαίρεις τῇ ἐντεῦθεν περιβολῇ; Διατί γὰρ οὐκ ἀκούεις Παύλου λέγοντος· «ἔχοντες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα;» (Α΄ Τιμ. ζ΄ 8, ὁμιλ. ιη΄ εἰς τὴν Γεν.).

**Τί εἶναι τὸ χρήσιμον τῶν ἱματίων καὶ ὅτι οἱ παλαιοὶ Ἀρχιερεῖς
δὲν ἐφόρουν πολυτελεῖ, οὔτε ἵππους μετεχειρίζοντο,
καθὼς καὶ πάντες οἱ χριστιανοί.**

Καὶ δεύτερον, διότι τῶν ἱματίων τὸ χρήσιμον εἶναι, κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, νὰ διαφυλάττωσι τὸ σῶμα τὸν μὲν χειμῶνα ἀπὸ τῆς ψυχρότητος, τὸ δὲ θέρος ἀπὸ τοῦ καύματος. «Τί γὰρ ἂν διαφέρῃ, φησί, τῷ γε νοῦν ἔχοντι, ξυστίδα ἀναβεβλήσαι, ἢ τῶν φαύλων ἱματίων φέρειν, ἕως ἂν μηδὲν ἐνδέῃ τοῦ πρὸς χειμῶνα τε εἶναι καὶ θάλλπος, ἀλεξιτήριον;» (Λόγ. πρὸς τοὺς νέους). Τὸ δὲ νὰ εἶναι σηρικὰ καὶ πολύτιμα, τοῦτο εἶναι ματαιότης, ἣτις ἔχει τὴν ἀρχὴν τις ἀπὸ τίνος ἀνυπάρχου φαντασίας τῶν λογισμῶν καὶ ἀπατηλῆς ὀρέξεως τῆς καρδίας καὶ ἣτις καταντᾷ πάλιν εἰς τέλος ἀνύπαρκτον. Ταῦτὸν εἰπεῖν, εἶναι σκιά, καπνός, χυρὸς εἰς ἀέρα σκεδαννύμενος, ἢ τινὲς πομφόλυγες φυσώμεναι καὶ διαορηγνύμεναι. Καὶ διὰ νὰ εἴπω μετὰ τοῦ Σολομώντος, ὅστις ὑπὲρ πάντας τὰ τοιαῦτα πολύτιμα ἐνδύματα καὶ ἐδοκίμασε πρότερον καὶ κατηγόρησεν ὕστερον, εἶναι «ματαιότης τῶν ματαιοτήτων καὶ προαίρεσις πνεύματος» (Ἐκκλ. α΄ 14). Τί ἐστὶ προαίρεσις πνεύματος; «Ὁρμὴ τῆς ψυχῆς ἀλόγιστος καὶ περισπασμὸς ἀνθρώπου, τούτου κατακριθέντος ἴσως ἐκ τοῦ παλαιοῦ πτώματος» ἀποκρίνεται ὁ θεολόγος Γρηγόριος (Ἐπιτάφ. λόγ. πρὸς Καισάρ.). Καὶ τοιαύτην τινὰ ματαιότητα, εἶναι ἴδιον τοῦ φρονίμου ἀνθρώπου νὰ ἀκολουθῇ; Καὶ νὰ καταδέχηται νὰ ἔχηται τῶν σκιῶν τῶν ὀνείρων; Ὅχι τοῦτο, παρακαλῶ, μὴ τὸ καταδεχθῆς. Ἀλλὰ ἡ νεότης, ἴσως προφασισθῆς, ὅτι σὲ βιάζει εἰς τοῦτο· καὶ τί ἐστὶν ἡ νεότης; Ματαιότης μᾶς λέγει ὁ ἴδιος ὁ Σολομών· «Ἡ νεότης καὶ ἡ ἄνοια, ματαιότης» (Ἐκκλ. ια΄ 9). Ὡστε ἡ μία ματαιότης ἀγαπᾷ τὴν ἄλλην ματαιότητα, ἀλλ' οὐχί ποτε καὶ ἡ φρόνησις καὶ ὁ λόγος ὁ ὀρθός· ἀλλ' ἴσως εἶπης, ὅτι τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης εἰς τοῦτο σὲ παρακινεῖ. Ὑπέρευγε! Ρίψον, παρακαλῶ, ἓν βλέμμα εἰς τοὺς παλαιούς ἐκείνους Ἀρχιερεῖς καὶ βλέπων, ἔνθεν μὲν τὰ ῥάκη τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ Γρηγορίου, τὴν μηλωτὴν τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου καὶ τὴν μηλωτὴν τοῦ

ἐπισκόπου Σεραπίωνος· ἔνθεν δέ, τὰς μακρυνὰς ὁδοιπορίας ἅς μόνοι καὶ πεζοὶ ἦνυον ἐκεῖνοι οἱ τρισμακάριοι, χωρὶς νὰ μεταχειρίζονται ζῶα, ἢ ἵππους καὶ ἵππους βαρυταλάντους⁴ καὶ λαμπρῶς ἐστρωμένους καὶ χωρὶς νὰ δορυφορῶνται ὑπὸ πολλῶν, τῶν μὲν προαγόντων, τῶν δὲ ἀκολουθούντων ἐκ τούτων λέγω, θέλεις καταλάβει ὅτι, ὄχι συστατικόν, ἀλλὰ μάλιστα ἀναιρετικὸν εἶναι τῆς τοιαύτης ματαιίας φαντασίας τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα.

Ὅτι μάταια καὶ πρόσκαιρα τὰ παρόντα.

Ἄφες λοιπὸν τὴν τοιαύτην ματαιότητα, ἀδελφέ· ἐνθυμήθητι ὅτι κατὰ τὸν Ἀπόστολον, «παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, πρέπει νὰ εἶναι ὡς μὴ καταχρώμενοι». Καὶ ὅτι πάντα τὰ βλεπόμενα εἶναι πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα εἶναι αἰώνια (Β΄ Κορινθ. θ΄ 18). Θάνατος γάρ, θάνατος ἔρχεται καὶ θάνατος ἄδηλος καὶ μετὰ θάνατον, κρίσις καὶ κρίσις ἀπότομος· καὶ μετὰ κρίσιν, κόλασις καὶ κόλασις ἀτελεύτητος· ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ θάνατος τότε παρέρχεται καὶ ἡ νεότης, παρέρχεται καὶ ἡ ματαιότης, παρέρχεται καὶ ἡ πολυτέλεια τῶν ἱματίων καὶ πάντα τὰ τοῦ αἰῶνος τούτου τερπνά, τῷ ἑκάστου τέλει συγκαταλύεται. Ποῦ οἱ προκάτοχοι σου; Ποῦ οἱ πρὸ ἐκείνων; Οὐχὶ τὰς αὐτὰς φαντασίας κάκεινοι ἔχοντες, εἶτα μικρᾷ τῇ τοῦ βίου σκηνῇ καὶ τῷ κενῷ τούτῳ δοξαρίῳ προσπαίξαντες νῦν καὶ αὐτοὶ ὑπ' αὐτῆς ἐμπαιχθέντες χούς εἰσιν ἤδη καὶ κόνις κωφὴ καὶ γῆ, κατὰ τὸν Δαβὶδ, ἐπιλελησμένη; Τί δαί; Οὐχὶ μετ' ὀλίγον τούτοις ἀκολουθήσεις; Οὐχὶ τὴν αὐτὴν ὁδὸν πορευθεὶς τοῦ βίου, εἰς τὸ αὐτὸ καταγώγιον καταστήσεις τοῦ τάφου; «Ὁδὸς γάρ ἐστὶν ὁ βίος οὗτος, κατὰ τὴν ψαλμῶδον Δαβὶδ καὶ τὸν Μέγαν Βασίλειον, διὰ τὴν πρὸς τὸ τέλος ἑκάστου τῶν γεννηθέντων ἔπειξιν»· καὶ ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «Ὡσπερ

⁴ Οὐ μόνον οἱ Ἀρχιερεῖς, ἀλλ' οὐδὲ ἀπλῶς οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ μεταχειρίζονται ἵππους εἰς τὴν ὁδὸν καὶ βεβαιοῖ τούτο, πρῶτον μὲν ὁ Κύριος διὰ τοῦ παραδείγματός Του, οὐχ ἵππον, ἀλλὰ ὄνον μεταχειρισθεὶς εἰς ἐπίβασιν καὶ τούτο διὰ νὰ πληρώσῃ τὴν προφητείαν. Β΄ δέ, ὁ Μέγας Βασίλειος, εἶπων· «ἐπισήμηται καὶ τούτο, ὅτι οὐχὶ ὁ Κύριος μόνον ἵππον οὐκ ἐπέβη, ἀλλὰ καθ' ὅλου ἐκβέβληται τῆς χρήσεως τῶν ἀγίων ὁ ἵππος· καὶ οὔτε ἐν πολέμοις εὐημερῶν ὁ Ἰσραὴλ ἱππικῇ δυνάμει φαίνεται κεχρημένος, οὔτε ἰδίᾳ τις τῶν ἀγίων τὴν χρῆσιν τῶν ἵππων, ὡς ἀρμόζουσιν παρδέξατο... ὅθεν καὶ ὁ διὰ Μαυσέως νόμος, τὰ περὶ βασιλέων νομοθετῶν «οὐ πληθυνεῖ φησὶν ἑαυτῷ ἵππον» (Δευτερ. ιζ' 16). Τώρα ἂν οἱ βασιλεῖς τῶν Ἑβραίων ἵππους δὲν μεταχειρίζοντο, πολλῶ μᾶλλον οἱ χριστιανοί. Καὶ Γ', ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγων· «διὰ τοι τούτο καὶ νῦν, ἐπειδὴ συνέβαινε τινες ἀσθενεστέρους ὄντας ὑποζυγίων δεῖσθαι καὶ ταῦτα μέτρον ἔθηκεν (ὁ Κύριος δηλαδὴ) δεικνύς, ὅτι οὐχ ἵππους, οὐδὲ ἡμιόνους ζεύξαντας φέρεσθαι δεῖ, ἀλλὰ ὄνον κεχρησθαι καὶ περαιτέρω μὴ προβαίνειν καὶ πανταχοῦ τῆς χρείας εἶναι» (ἐν τῇ Σειρ. τοῦ κατὰ Ματθ. κεφ. κ'). Τοιαῦτα μὲν λέγουσιν οἱ ἅγιοι· πλὴν ἂν ὁ τόπος εἶναι τραχὺς καὶ ἡ ὁδὸς δύσκολος καὶ ὀνάριον δὲν δύνανται νὰ δουλεύωσιν, εἶναι συγκεχωρημένον εἰς τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ χριστιανούς, νὰ μεταχειρίζονται ἵππους καὶ ἡμιόνους· ὄχι ὅμως πολυεξόδους, οὐδὲ πολυτελεῶς ἐστρωμένους, ἀλλὰ ταπεινοῦς καὶ ταπεινὰ ἐστρωμένους.

οἱ ἐν τοῖς πλοίοις καθεύδοντες, αὐτομάτως ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐπὶ λιμένας ἄγονται, κἂν αὐτοὶ μὴ αἰσθάνονται, ἀλλ'ὁ δρόμος αὐτοὺς πρὸς τὸ τέλος ἐπείγει· οὕτω καὶ ἡμεῖς, τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς παραρρέοντες, οἷόν τινα κινήσει συνεχεῖ καὶ ἀπαύστῳ, πρὸς τὸ οἰκεῖον ἕκαστος πέρας τῷ λανθάνοντι δρόμῳ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐπειγόμεθα· οἷον, καθεύδεις; Καὶ ὁ χρόνος σε παρατρέχει· ἐργήγορας καὶ ἄσυχλος εἶ τὴν διάνοιαν; Ὅμως ἡ ζωὴ δαπανᾶται, κἂν τὴν αἴσθησιν ἡμῶν διαφεύγῃ· δρόμον οὖν τινα τρέχουσαν πάντες ἄνθρωποι, πρὸς τὸ οἰκεῖον τέλος ἕκαστος ἐπειγόμενος· διὰ τοῦτο πάντες ἐσμὲν ἐν ὁδῷ· ἐπὶ τῶν ὁδεύοντων, ὁμοῦ τε ὁ πρῶτος τὸ ἶχνος ἐκίνησε καὶ εὐθύς ὁ μετ'αὐτὸν τὴν βᾶσιν ἤνεγκε καὶ μετ'ἐκείνον, ὁ ἐφεπόμενος σκόπει δὲ καὶ τὰ τοῦ βίου, εἰμὴ παραπλήσια· σήμερον τὴν γῆν σὺ ἐγεώργησας καὶ αὔριον ἄλλος καὶ μετ'ἐκείνον ἕτερος· ἄρ'οὐχ ὁδὸς ἡμῶν ὁ βίος, ἄλλοτε ἄλλον μεταλαμβάνων καὶ πάντας ἔχων ἀλλήλοις ἐφεπομένους;» (Ἑρμ. εἰς τὸν ἀ΄ Ψαλμ.). Λέγει δὲ καὶ ὁ Σωφᾶρ ὁ Μιναῖος ἐν τῷ Ἰώβ, τὸ ὠκύμορον τῶν ἀνθρώπων παραδηλῶν. «Ὅταν δοκῇ ἤδη κατεστηρίχθαι, τότε εἰς τέλος ἀπωλεῖται· οἱ δὲ εἰδότες αὐτὸν ἐροῦσι· ποῦ ἐστίν; ὥσπερ ἐνύπνιον ἐκπετασθέν, οὐ μὴ εὐρεθῇ· ἔπη δέ, ὥσπερ φάσμα νυκτερινόν» (Ἰώβ κ' 7). Ταῦτα λοιπὸν τὰ παραδείγματα, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὴ καθ'ἑαυτὴν μόνη ἢ τῶν ἀνθρωπίνων ὄλων πραγμάτων καὶ ἀγαθῶν· εὐτέλεια καὶ μεταβολὴ καὶ ἀκαταστασία, ταῦτα λέγω πάντα, ἅς καταπέισωσι τὴν φρόνησίν σου νὰ ἀπορρίψῃς μίαν τοιαύτην κενοσπουδίαν καὶ παράλογον ἐπιθυμίαν.

Καὶ τί ἄλλο εἶναι τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον καὶ οἱ πολύτιμοι λίθοι (ὡς εἶπεν εἷς ἠθικός) παρὰ λαμπραὶ τρυγαὶ τῆς γῆς; Τὰ ὁποῖα κρατούμενα εἰς τὰ θησαυροφυλάκια πεφυλακωμένα, κρατοῦσιν ἐν ταυτῷ καὶ τὴν καρδίαν ἐκείνου ὅστις τὰ ἐθυλάκωσε καὶ κυριεύουσιν ἐκείνον ὅστις τὰ κυριεύει; Τί ἄλλο εἶναι οἱ περίφημοι ἔπαινοι καὶ τὰ ἐγκώμια, παρὰ τόσαι καπνώδεις ἀναθυμιάσεις, αἵτινες ἐξέρχονται ἀπὸ στομάτων τοῦ δήμου καὶ διαλύονται εἰς τὸν ἀέρα καὶ αἵτινες εἶναι μεμιγμένοι μετὰ τῶν κατηγοριῶν τοῦ φθόνου; Τί εἶναι αἱ ὑπατικά καὶ ἀρχιερατικά καὶ πατριαρχικά ἀξία καὶ αἱ μεγάλα βασιλεῖα, παρὰ μεγάλα δουλεῖα, εἰς τὰς ὁποίας οἱ ἀναβαίνοντες, ἅμα τῇ ἀναβάσει, εὔρον τὴν πτώσιν καὶ ζητοῦντες ἄκρας τιμᾶς, εὔρον ἄκρας καταστροφάς; Τί πράγμα εἶναι ἡ ἡδονή; Παρὰ μία μεταβολή, ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν διαμονήν. Τί πράγμα εἶναι ἡ τόσον ποθουμένη ὑγεία; Παρὰ μία εὐκρασία τῶν τεσσάρων χυμῶν, ἡ ὁποία πάντοτε πολεμεῖται ὑπὸ τῶν ἄλλων τεσσάρων ἐναντίων ποιοτήτων τῶν

στοιχείων. Τί είναι ἡ ζωή; Παρὰ μία ροὴ ἀλληλοδιαδεκτικῶν στιγμῶν, αἱ ὁποῖαι, ἢ μία γεννᾶται ἀπὸ τοῦ θανάτου τῆς ἄλλης καὶ τότε ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ ἀποθνήσκη, ὅταν ἀρχίξῃ διὰ νὰ ζῆ. Τί είναι, τελευταῖον, τὸ τόσον θεραπευόμενον σῶμα; Παρὰ μεμορφωμένος πηλὸς καὶ βασταζόμενον νοσοκομεῖον, τὸ ὁποῖον ἔχει περισσοτέρας ἀσθενείας, παρὰ μέλη καὶ νεῦρα. Καὶ διὰ νὰ εἶπω γενικῶς, τί είναι ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ καὶ χρήσιμα καὶ τυχηρὰ λεγόμενα ἀγαθὰ; Παρὰ μάταια μᾶλλον ἢ ἐπωφελῆ· καὶ μᾶλλον ἐπιζήμια ἢ τίμια· καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι θεμελιωμένα εἰς μόνην τὴν ὑπόληψιν. Ἦ τί ἄλλο εἶναι ὅλα τὰ σωματικὰ καὶ αἰσθητικὰ καὶ ἡδονικὰ λεγόμενα ἀγαθὰ; Παρὰ κοινὰ καὶ τῶν δρυῶν καὶ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ἀλόγων ζώων, (τὰ ὁποῖα εἶναι εὐδαιμονέστερα κατὰ τοῦτο, καθ'ὃ ὀλιγώτερον ἐννοοῦσιν ὅτι ἔχουσι νὰ τὰ στερηθῶσι) καὶ εἶναι πάντοτε ἠνωμένα μετὰ τῶν ἐναντίων ὀδυνῶν.

Διὰ τοῦτο καλῶς εἶπεν ὁ θεολόγος Γρηγόριος «Μὴ θαυμάσης μηδὲν, ὃ μὴ παραμένει, μὴ παρίδης, ὃ μένει μηδὲ περισφίγξης μηδὲν, ὃ διαρρέει κρατούμενον» (Δόγ. εἰς τὴν καινὴν Κυριακὴν). Καὶ τις σοφὸς λέγει· «Εἰ θνητὸς εἶ, βέλτιστε, θνητὰ καὶ φρόνει». Καὶ ἄλλος δέ φησὶ «σκιά δόξης αὕτη ἢ δόξα· οὐδεὶς ἄρτον ἐζωγραφημένον ἰδὼν, ἅν μυριάκις ὑπὸ λιμοῦ κατέχηται, τῆς γραφῆς ἄψεται· ἀλλ'εἰ βούλει δόξαν λαβεῖν, διάκρουσαι δόξαν· εἰ δὲ διώκεις δόξαν, ἐκπέσεις δόξης» (Παρὰ τῷ βίῳ Κυρίλλου τοῦ Φιλεώτου). Ὁ δὲ ἅγιος φησὶν Ἰσαάκ· «Ὁ τρέχων ὀπισθεν τῆς τιμῆς, φεύγει ἀπὸ ἔμπροσθεν αὐτοῦ· καὶ ὁ φεύγων αὐτήν, καταδιώξεται αὐτὸν καὶ κῆρυξ γίνεται πᾶσιν ἀνθρώποις τῆς ταπεινώσεως αὐτοῦ» (Λόγ. ε' σελ. 41). Ταῦτα οὖν ὡς φρόνιμος, συλλογιζόμενος, ἀδελφέ, λέγε εἰς τὸν ἑαυτὸν σου ἐκεῖνα τὰ τοῦ σοφοῦ Ἰωσήφ τοῦ Βρυεννίου λόγια· «Ψυχὴ τῶν τῆδε πάντων ξένη. Ψυχὴ τιμίῳ αἵματι ἀμνοῦ ἀμόμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ ἐξαγορασθεῖσα. Ψυχὴ, ὑπὲρ ἧς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἔθηκεν ὁ Ποιμὴν ὁ καλὸς· ἔπαρόν σου τὸ ὄμμα εἰς τὸν ποιήσαντα· ἀνάνησον· ἴδε τὸν σὸν Λυτρωτὴν· ἐπίγνωθι τὸν ρυσάμενον· ἀγάπησον τὸν Σωτῆρα· κτήσαισυνείδησιν ἀκατάγνωστον... Τί τοῖς μὴ οὔσι προστέτηκας; Τί ἐπτόησαι περὶ τὰ φθειρόμενα; Τί χαίρεις ἐπὶ τοῖς ματαίοις; Τί ἀσχολῆ πρὸς τὰ ρέοντα; Τί σε συναρπάζουσιν αἱ φαντασίαι; Τί ἐπαγάλλῃ εἰς ἅ μέλλεις ὅσον οὔπω καταλιπεῖν; Καὶ ὧν τῆς θεάς στερηθῆσῃ εἰς τοὺς αἰῶνας; Ἔως πότε ὀφθαλμῶν ἐξαπάτη; Ἡδονῶν θέλητρα; Φροντίδες εἰκαῖαι; Ἐννοιαὶ οὐ καλάι; Καὶ διάκενοι δόξαι, τῆς θεωρίας τοῦ ἀκροτάτου τῶν ἐφετῶν διίστῶσί σε;» Ἄχ! Ἀσθμαίνω, ἀγωνιῶ καὶ συνέχομαι πανταχόθεν, ἀδελφέ, ζητῶν νὰ εὔρω ἐπιχειρήματα, διὰ νὰ σοὶ δεῖξω πόσον κενὸς εἶναι ὁ καλλωπισμὸς τῶν ἱματίων· διότι ἀγαπῶ τὴν

σωτηρίαν σου, καθὼς ἀγαπῶ καὶ τὴν ἑμαυτοῦ καὶ διὰ νὰ ποιήσω τὸν λόγον μου εὐλίπτον, φέρω εἰς παράδειγμα τὴν παλίρροιαν τοῦ Εὐρίπου, ἡ ὁποία ὡς ἐκ τοῦ εὐκόλου ριπισμού τῶν ὑδάτων τῆς, ὑπεχρέωσε τοὺς σοφοὺς, νὰ ὀνομάζωσι μεταφορικῶς τὰς μεταβολὰς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων Εὐρίπους. Καὶ τί ἄλλο εἶναι ὅλος ὁ ταλαίπωρος οὗτος βίος; Παρὰ ἐστενοχωρημένη εὐριπος, ὅπου τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν, ἡ εὐτυχία καὶ δυστυχία πάντοτε ρέοντα καὶ ἀμοιβαίως ἀντιστρεφόμενα, εἴτε μὲν βυθίζουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰς εὐτυχίας, εἴτε δὲ τὸν ἀφίνουσιν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ τὰς δυστυχίας ὅθεν πρέπει νὰ διδαχθῆς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος τοῦ Εὐρίπου καὶ νὰ παύσης πλέον τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς φαντασίας τῶν παρερχομένων τούτων ματαιοτήτων.

Ὅτι ἡ πολυτέλεια τῶν ἱματίων πολλῶν κακιῶν ἐστὶν αἰτία, διὰ τοῦτο πάντες οἱ κληρικοὶ πρέπει πολυτελῶς νὰ μὴ ἐνδύονται.

Ἐγὼ ἕως τώρα ὑπέθεσα τὴν πολυτέλειαν τῶν ἱματίων, ὅτι εἶναι ματαιότης ἀπλή; ἀλλὰ φοβοῦμαι πὼς αὕτη εἶναι μάλιστα ἡ τροφὸς τῆς κενοδοξίας, ἡ μήτηρ τῆς ὑπερηφανείας; ἡ ὁδὸς τῆς πορνείας καὶ τῶν παθῶν σχεδὸν ὅλων ἡ μαστροπός. Εἶπα ὅτι εἶναι τροφὸς καὶ μήτηρ τῆς κενοδοξίας καὶ ὑπερηφανείας, διότι ἡ ψυχὴ φυσικὰ ἔχει συνήθειαν νὰ σχηματίζεται ἐσωτερικῶς μετὰ τοῦ σώματος καὶ ἂν τὸ σῶμα, θετέον, φορῇ ταπεινά, συνταπεινοῦται καὶ αὐτὴ ἂν δὲ τὸ σῶμα φορῇ κενόδοξα καὶ ὑπερήφανα, συγκενοδοξεῖ καὶ αὐτὴ καὶ συνυπερηφανεύεται, κατὰ τὸν Ἰωάννην τῆς κλίμακος, γράφοντα: «Τῇ ἕξωθεν καταστολῇ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἐξομοιοῦται ἡ ψυχὴ καὶ πρὸς ἅ πράττει, τυποῦται καὶ πρὸς αὐτὰ σχηματίζεται» (Λόγ. κε' περὶ ταπειν.). Εἶπα ὅτι εἶναι καὶ ὁδὸς πρὸς τὴν πορνείαν; διότι ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει: «Κουρὰς δὲ καὶ ἀμπελῶνας ἕξω τῶν ἀναγκαίων περιεργάζεσθαι ἢ δυστυχοῦντων ἐστί, κατὰ τὸν τοῦ Διογένους λόγον, ἢ ἀδικούντων» (Λόγ. εἰς τοὺς νέους). Ἀλλὰ πῶς ἐννοεῖς, ἀδελφέ, τὸ ἀδικούντων, πορνευόντων ἢ μοιχευόντων; Πῶς δὲ τὸ δυστυχοῦντων; Ἐγὼ τὸ παραιτῶ διὰ τὸ δύσφημον καὶ ἐρεῦνησον σὺ αὐτός, μᾶλλον δὲ ἄκουσον τοῦ ἰδίου Βασιλείου, ὅστις παρακατιῶν τὸ ἐρμηνεύει, ἐπιφέρων: «ὥστε καλλωπιστὴν εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, ὁμοίως αἰσχρὸν ἠγεῖσθαι φημὶ δεῖν τοὺς τοιούτους, ὡς τὸ ἐταιρεῖν, ἢ ἀλλοτρίοις γάμοις ἐπιβουλεύειν» (αὐτόθι). Καὶ ἂν ὁ θεῖος Παῦλος ἀπαγορεύῃ τὸν πολυτελεῖ ἱματισμὸν ἀπὸ τὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ζῶα φύσει φιλόκοσμα, φύσει φιλοστολιστικά, λέγων: «Ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ

μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτάς μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσοῦ ἢ μαργαρίταις ἢ ἱματισμῶ πολυτελεῖ» (Α΄ Τιμ. β΄ 9). Ἄν ὁ κορυφαῖος Πέτρος αὐτὸ τοῦτο ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἀπέτρεψεν εἰπὼν «ὧν ἔστω, οὐχ ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς τριχῶν καὶ περιθέσεως χρυσίων ἢ ἐνδύσεως ἱματίων κόσμος» (Α΄ Πέτρ. γ΄ 3): πόσον μᾶλλον δύναται νὰ συμπερανθῇ ὀρθῶς, ὅτι ἀπηγόρευσαν τοῦτο ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν καὶ μάλιστα Ἀρχιερέων, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ φυλάττωσιν εἰς τὰ πάντα τὸ σεμνόν τε καὶ κόσμιον; Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ζ΄ σύνοδος προστάττει εἰς τὸν κζ΄ κανόνα νὰ ἀμφιέννυνται οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ πάντες οἱ κληρικοὶ σεμνὰ ἐνδύματα καὶ ὄχι νὰ μεταχειρίζονται ἐξωτερικὰ καὶ πολῦτιμα· λέγει γάρ· «Μηδεὶς τῶν ἐν κλήρῳ καταλεγομένων, ἀνοίκειον ἐσθῆτα ἀμφιεννύσθω, μήτε ἐν πόλει διάγων, μήτε ἐν ὁδῷ βαδίζων· ἀλλὰ στολαῖς κεχρησθῶ ταῖς ἤδη τοῖς ἐν κλήρῳ καταλεγομένοις ἀπονεμηθείσαις (σεμναῖς δηλ. καὶ λιταῖς), εἰδέ τις διαπράξειτο τὸ τοιοῦτον, ἐπὶ ἑβδομάδα μίαν ἀφοριζέσθω». Ὁμοίως καὶ ἡ οἰκουμενικὴ ζ΄ σύνοδος, ἐν τῷ ις΄ αὐτῆς κανόνι, οὕτω διορίζεται. «Πᾶσα βλακεία καὶ κόσμησις σώματος, ἀλλότριά εἰσι τῆς ἱερατικῆς τάξεως τοὺς οὖν ἑαυτοὺς κοσμοῦντας ἐπισκόπους ἢ κληρικούς, δι' ἐσθῆτων λαμπρῶν καὶ περιφανῶν, τούτους διορθοῦσθαι χρή· εἰδὲ ἐπιμένειν, ἐπιτιμίῳ παραδίδοσθαι· ἐκ γὰρ τῶν ἄνωθεν χρόνων πᾶς ἱερατικὸς ἀνὴρ μετὰ μετριάς καὶ σεμνῆς ἀμφιάσεως ἐπολιτεύετο. Πᾶν γάρ, ὃ μὴ διὰ χρείαν, ἀλλὰ διὰ καλλωπισμὸν παραλαμβάνεται, περπερείας ἔχει κατηγορίαν, ὡς ὁ Μέγας ἔφη Βασίλειος» (ᾠρ. κατ' ἐπιτομ. μθ). Ἄλλ' οὐδὲ ἐκ σηρικῶν ὑφασμάτων (ἦτοι μεταξωτῶν· σῆρες γὰρ οἱ σκώληκες τῆς μεταξῆς ὀνομάζονται ἀπὸ τῶν Σήρων, ἦτοι τῶν Κινέζων, εἰς τοὺς ὁποίους εὐρισκόμενοι οἱ σκώληκες οὗτοι, μετηνέχθησαν ἐκεῖθεν καὶ εἰς ἄλλους τόπους) πεποικιλμένην ἐσθῆτα ἐνεδέδυντο, οὐδέ τι προσετίθεσαν ἑτερόχροα ἐν τοῖς ἄκροις τῶν ἱματίων, ἤκουσαν γὰρ ἐκ τῆς θεοφθόγγου γλώσσης, ὅτι οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν⁵ (Ματθ. ι΄ 7).

Λέγει δὲ καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος· «Εἶδες τινὰ μεγαλοφρονοῦντα; Ἐσθῆτα ἀνθινὴν περιβεβλημένον; Σηρικῶν νήμασιν ἠμφιεσμένον; Οἰκέτας ἔχοντα; Καταφρόνησον» (Ὁμιλία εἰς τὴν ἑξαήμερον). Καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν Ἰωάννης· «Βλέπεις, φησὶν, ἄνθρωπον σηρικὰ φοροῦντα ἱμάτια;

⁵ Ὅθεν ἀστεία εἶπε καὶ τις νεώτερος Ἡθικός· «Οἱ ἄνθρωποι ἐξορίσαντες τὰ δέρματα καὶ τὰ ἔρια, ἅτινα προεφύλαττον τὰ σώματα ἀπὸ κρύους καὶ ἀπὸ τῆς καύσεως, ἤρχισαν νὰ κτενίζωσι τὰ δένδρα διὰ νὰ ἐξάγωσι τὰ σηρικά· καὶ νὰ τιμωρῶσι τὰ λινάρια διὰ νὰ ὑφαίνωσι πανιά οὕτω διαφανῆ καὶ ἐλαφρά, ὥστε νὰ μὴ φαίνηται ἐὰν τὰ μέλη εἶναι γυμνά ἢ ἐνδεδυμένα.

Καταγέλασον αὐτοῦ» (Λόγ. ια΄ εἰς τὴν Α΄ πρὸς Τιμ.). Ἄλλα καὶ ὁ θεῖος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης, ἐρμηνεύων, τί ἦν ὁ ἄνωθεν ὑφαντὸς τοῦ Κυρίου λέγει «Τίς δὲ ἀγνοεῖ τὴν εὐτέλειαν τῆς ἐσθῆτος ἐκείνης, ἥπερ οἱ πτωχοὶ κέχρηται τῶν Γαλιλαίων; Καθ' οὓς μάλιστα τὸ τοιοῦτον φιλεῖ γίνεσθαι ἱμάτιον τέχνη τινί, ὡς αἱ στηθοδεσμίδες, ἀνάκρουστον ὑφαινόμενον; Εἰ οὖν τούτων ἐπιθυμεῖς, τὴν Ἰησοῦ εὐτελεῖ ἐσθῆτα μιμοῦ· ἢ γὰρ θρύψις τῆς ἐνταῦθα τυγχάνει βλακειάς, οὐ τῆς ἄνω φωτοφορίας» (Ἐπιστ. οδ΄ Κάτωνι μοναχῷ). Καὶ οἱ προφήται δὲ τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι, ποῖα ἱμάτια μετεχειρίζοντο; Βεβαίως σεμνά, ταπεινὰ καὶ πτωχικά. Καὶ ἄκουσον τί λέγει περὶ αὐτῶν Κλήμης ὁ Στρωματεύς «Μηλωτῆ ἐχρήτο Ἡλίας ἐνδύματι καὶ ζώνῃ τὴν μηλωτὴν κατέσφιγγεν ἐκ τριχῶν πεποιημένη. Ἡσαΐας δέ, ἄλλος οὗτος Προφήτης, γυμνός τε καὶ ἀνυπόδητος ἦν· πολλάκις δὲ καὶ σάκκον ἠμπίσχετο, ταπεινοφροσύνης ἐνδύμα. Εἰ δὲ καὶ Ἱερεμίαν καλεῖς, λινοῦν οὗτος περιζῶμα εἶχε μόνον· ὡς δὲ τὰ εὐτραφῆ τῶν σωμάτων γυμνούμενα, φανερωτέραν δείκνυσι τὴν ἀκμὴν· οὕτω καὶ τῶν ἡθῶν τὸ κάλλος μὴ ἐνειλούμενον ἀπειροκάλοις φλυαρίαις, τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐνδείκνυται». Καὶ ἂν ἡ ἐν Γάγγρα σύνοδος ἐν τῷ ἰβ΄ κανόνι αὐτῆς ἀναθεματίξῃ τοὺς κατηγοροῦντας ὅσων φοροῦσι τοὺς βήρους, ἤγουν τὰ βελλοῦδα καὶ σηρικά· ἀλλὰ πάλιν ἡ αὐτὴ σύνοδος εἰς τὸν κα΄ τελευταῖον τῆς κανόνα, λέγει· «Ὅτι ἡμεῖς, τὰ μὲν λιτὰ καὶ εὐτελεῖ φορέματα ἀποδεχόμεθα καὶ ἐπαινοῦμεν, τὰ δὲ κεκαλλωπισμένα καὶ μαλακὰ ἀποστρεφόμεθα».

**Ὅτι τὰ πολυτελεῖ ἱμάτια σκάνδαλον προξενοῦσιν εἰς
ἄνδρας καὶ γυναῖκας.**

Πλήν ἐγώ, ἀφήνω τὴν χαύνωσιν καὶ ἀπαλότητα, τὴν ὁποῖαν ἀμέσως προξενεῖ εἰς τὸ σῶμα καὶ σῶμα μάλιστα νέου, ἢ πολυτέλεια τῶν ἱματίων· παραιτῶ τὴν ἣν ἀχρησίαν ἔχει, κατὰ τὸν εἰπόντα Θεολόγον· «Μὴ ἐσθῆτι μαλακισθῶμεν ἀπαλῇ τε καὶ περιρρεοῦση καὶ ἥς τὸ κάλλιστον ἀχρησίαν» (Λόγ. εἰς τὰ γενέθλ.). Ἀποσιωπῶ τὴν φιλαργυρίαν ἣν τίκει εἰς τὴν καρδίαν ἐμμέσως, τουτέστι πρὸς πορισμὸν τῶν τοιούτων ἱματίων· παρατρέχω τὴν κενοδοξίαν καὶ ὑπερηφανείαν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πάθη, ἅτινε εἶναι ὡς τόσοι φαρμακεροὶ καρποὶ τοῦ τοιούτου θανατηφόρου δένδρου· καὶ θεωρῶ μόνον καὶ μόνον τὸ κοινὸν σκάνδαλον, ὅπερ προξενεῖ εἰς ἄνδρας ὁμοῦ καὶ γυναῖκας. Σκάνδαλον γὰρ μέγα προξενεῖ εἰς τοὺς ἄνδρας πρὸ πάντων ὁ ἱματισμὸς τῶν Ἀρχιερέων, διότι οὗτοι πανταχοῦ, ὅπου καὶ ἂν εὐρεθῶσι, λέγουσιν· ἔχομεν τοιοῦτον Ἀρχιερέα, ὅστις εἶναι ἔκδοτος ὅλος δι' ὅλου εἰς

τὸν καλλωπισμὸν τῶν ἱματίων καὶ περιπατεῖ μετὰ μεγάλης φαντασίας. Σκάνδαλον μεγαλύτερον προξενεῖ εἰς τὰς γυναῖκας· διότι καθὼς αὗται ἐστολισμέναι οὔσαι καὶ διὰ τὸ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν φράσιν τοῦ Ἡσαίου «ὕψηλῳ τραχήλῳ πορευόμεναι καὶ ἐν νεύμασιν ὀφθαλμῶν καὶ τῇ πορείᾳ τῶν ποδῶν ἅμα σύρουσαι τοὺς χιτῶνας καὶ τοῖς ποσὶν ἅμα παίζουσαι» (Ἡσ. γ' 16), καθὼς, λέγω, αὗται σκανδαλίζουσι τοὺς θεωροῦντας ἄνδρας καὶ εἰς δυσέρωτας ἔρωτας τούτους διερεθίζουσιν, ἀπαραλλάκτως καὶ κατὰ τὸν ὁμοιον τρόπον καὶ οἱ ἐστολισμένοι ἄνδρες καὶ μάλιστα Ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς, σκανδαλίζουσι τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς τῆς ἐπιθυμίας ἄνθρακας εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπανάπτουσιν.

Ἄλλ' ἔστω σὺ θετέον, ἢ δι' ἠλιθιότητα φύσεως ἢ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ σκέπην ἢ καὶ προσέχων σεαυτῷ, σωφρονεῖς τῷ λογισμῷ, καλλωπιζόμενος, ἀλλὰ διὰ τὸ σκάνδαλον, ὅπερ λαμβάνουσιν ἐκείναι αἱ δυστυχεῖς; Ἀλλὰ διὰ τὰ κέντρα τῆς ἐπιθυμίας, ἅτινα καιρῶς τιτρώσκουσιν αὐτὰς ἐκ τῆς θεωρίας; Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπώλειαν, ἣν ἐντεῦθεν προξενοῦσι ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν. Λοιπὸν δι' αὐτὰς τὰς ἡλίου φανοτέρας ἀληθείας, τίς θὰ δώσῃ λόγον; Βεβαίως οὐδεὶς ἄλλος, ἀλλὰ σὺ αὐτός, ὅστις διὰ τὸ νὰ ὑπηρετῆς τὰς ἀνοήτους θελήσεις σου, παρεισέφρυσαν ὅλα τὰ προειρημένα, διὰ τὰ ὁποῖα θέλεις δώσει λόγον ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ δικαστοῦ· διότι δὲν ἠθέλησας κατὰ μίμησιν τῶν ἁγίων Ἀρχιερέων, οἱ δὲ ἱερεῖς τῶν ἱερέων καὶ οἱ λοιποὶ τῶν λοιπῶν, νὰ ἐνδύσῃσαι ταπεινῶς, οἵτινες μετὰ μεγάλης ταπεινοφροσύνης διῆλθον τὰς ἡμέρας τῶν καθὼς τοιοῦτον ἐγνώρισα καὶ τὸν ἅγιον Μακάριον τὸν Κορίνθου, ὁ ὁποῖος καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του καὶ μετὰ ταῦτα ἐφόρει πάντοτε ταπεινὰ ἐνδύματα καὶ μέλανα. Ὅσης δὲ τιμωρίας πρόξενον τὸ σκανδαλίζεσθαι, παρίστησιν ὁ Κύριος λέγων· «Οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται· συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὄνικος ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταβυθισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης»⁶ (Ματθ. ιη' 7). Ἄκουσον δὲ καὶ διήγησίν τινα πρὸς πληροφορίαν σου. Ὁ Μέγας Ἀντώνιος ἀποθνήσκων διέταξε τοὺς μαθητάς του νὰ δώσωσι τὴν μὲν μίαν μηλωτὴν του πρὸς τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον, τὴν

⁶ Ταῦτα δὲ πάντα βεβαίως καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος λέγων. «Συγχωρήσωμεν δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἔξω λόγου, τὸ εἶναι τινά, μὴ νυττόμενον ὑπὸ τοῦ ἄρρενος πάθους· ἀλλὰ κἂν αὐτὸς μὴ πάσχη, οὐκ ἂν καὶ τοὺς ἄλλους εὐκόλως πείσειεν, ὡς οὐ πάσχει τὸ δέ, μηδενός προκειμένου κατορθώματος, τοὺς πολλὰς σκανδαλίζειν, οἶμαι οὐκ ἀκίνδυνον τῷ ποιῶντι· ἔπειτα δὲ καὶ ἕτερον ἐστὶν ἰδεῖν, ὅτι κἂν ὁ ἀνὴρ μὴ δέχηται λύμην τοῖς λογισμοῖς, ἀλλ' οὐκ ἤδη καὶ περὶ τῆς γυναικὸς ἡμῖν ἀμφισβητήσῃ, ὡς καὶ αὐτὴ ἔξω τῶν τοῦ σώματος ὑπάρχει παθῶν· ἀλλὰ πολλάκις ἐκείνη ἀσθενὴς οὔσα τὸν λογισμὸν καὶ τὸ πάθος ὀξύρροπον ἔχουσα, ἔπαθέ τι ἐπὶ τῷ ἀφυλάκτως ποιησομένῳ τὰς συντυχίας· καὶ αὐτὸς μὲν, οὐ τέτρωται, ἔτρωσε δὲ πολλάκις, ὡς οὐκ ἐπίσταται» (Ἄσκητ. διάταξ. γ').

δὲ ἄλλην πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Σεραπίωνα· αὐτοὶ δὲ ἀφοῦ τὰς ἐδέχθησαν ὀλοψύχως, ἐφόρουν αὐτὰς ἐν τὰς δεσποτικὰς ἐορτὰς καὶ ἐσεμνύνοντο εἰς αὐτάς, ὡς εἰς τινὰς βασιλικὰς πορφυρίδας· μαθὼν λοιπὸν καὶ περὶ τῆς πολυτελείας τῶν ἱματίων καὶ τῶν ἐκ τούτων προερχομένων κακῶν, ἀπέχου ταύτης ὡς ψυχοβλαβοῦς.

Ὅτι πρέπει νὰ ἀποβάλλονται τὰ μαλακὰ στρώματα, διότι πολλῶν κακῶν παραίτια εἰσι καὶ τί διαφορὰν ἔχει ἡ κλίνη τῆς στρωμνῆς.

Εἰς τὸ αἰσθητήριον τῆς ἀφῆς ἀνάγονται προσέτι αἱ παχεῖαι κλίνας, τὰ διπλὰ καὶ περωτὰ τυλάρια, ὅσα πρὸς ἀνάπαυσιν συντείνουσι, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ ἀπωθῆς, ὡς ψυχικῆς βλάβης παραίτια καὶ εἰς ὅλους ναὶ καὶ εἰς γέροντας, ἀλλ' ἐξόχως εἰς τοὺς νέους ἡμᾶς· ἀπαλύνουσι γὰρ τὸ σῶμα· καταβυθίζουσι αὐτὸ εἰς διηνεκῆ ὕπνον⁷: τὸ θερμαίνουσι πέραν τοῦ δέοντος καὶ ἐντεῦθεν προξενοῦσι τὰς τῆς ἐπιθυμίας πυρώσεις· διὰ τοῦτο ὁ μὲν Προφήτης Ἀμὼς «οὐαί, λέγει, οἱ κατακαείμενοι ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων» (Ἀμὼς ς'). Γέρον δέ τις ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος ἀδελφοῦ, τί ποιήσω πολεμούμενος ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς πορνείας; Ἀπεκρίθη φυλάττου ἀπὸ τῆς πολυφαγίας, ἀπὸ τῆς καταλαλιᾶς καὶ ἀπὸ ἄλλων, ὅα εἶναι ἐρεθιστικὰ τοῦ τοιούτου πάθους· ἀλλ' ὁ ἀδελφός, μεθ' ὅλας ταύτας τὰς φυλακὰς, οὐδεμίαν εὔρισκεν εἰς τὸ πάθος θεραπείαν, ἀλλὰ συχνῶς παραβάλλον τῷ γέροντι, ἐγένετο φορτικὸς εἰς αὐτόν· τότε ἐγείρεται ὁ καλὸς ἐκεῖνος γέρον καὶ

⁷ Παράξερον πρᾶγμα εἶναι, κατὰ ἀλήθειαν, ὅταν στοχάζεται τις, ὅτι ὁ μὲν Θεὸς ἔκαμινεν μεγάλην εὐεργεσίαν εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀφοῦ παρέβη τὴν θεῖαν ἐντολήν, ἐνέδυσεν αὐτὸν χιτῶνας δερματίνους ἤτοι τοῦ ἔδωκε μίαν σάρκαν σκληροτέραν καὶ παχυτέραν, διὰ νὰ δύναται νὰ ἀντέχῃ εἰς τὰς μεταβολὰς τῶν ἀέρων, εἰς τὸ καῦμα τοῦ θέρους καὶ εἰς τὸ ψυχρὸν τοῦ χειμῶνος καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας προσβολὰς, ἀναγκαίως ἀκολουθοῦσας ἐν τῷ θνητῷ τούτῳ βίῳ· οὕτω γὰρ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐρμηνεύει τοὺς δερματίνους χιτῶνας λέγων περὶ τοῦ Ἀδάμ. «Καὶ τοὺς δερματίνους ἀμφιέννυται χιτῶνας, ἰσως τὴν παχυτέραν σάρκαν καὶ θνητὴν καὶ ἀντίτυπον» (λόγ. εἰς τὰ Γενέθλ.). Οἱ δὲ τρυφηλοὶ ἄνθρωποι, οἱ μαλακὰ φοροῦντες ἱμάτια καὶ εἰς μαλακὰ καὶ περωτὰς κλίνας κοιμώμενοι, ἐναντιοῦνται, διὰ νὰ εἶπω οὕτως, εἰς τὴν θεῖαν αὐτὴν ραπτικὴν καὶ εἰς τὴν σοφὴν ἐνδυμασίαν τὴν περὶ τὸν ἄνθρωπον· διότι, τοσοῦτον ἀπαλύνουσι διὰ τῶν τοιούτων τὰ σώματά των, ὥστε δὲν δύναται νὰ ὑποφέρωσι χωρὶς πόνου καὶ ἀναστεναγμοῦ, ὅχι προσβολὰς πληγῶν καὶ μεταβολὰς ἀνέμων καὶ ἐνοχλήσεις κρούους καὶ καύσωνος, ἀλλ' οὐδὲ ἐν ἔγγισμα μιάς μυίας ὅθεν πολυθρύλητον διήγημα εὐρίσκεται εἰς τὰς ἱστορίας. Ὁ βασιλεὺς Δομετιανός, ὅστις μὴ ὑποφέρων τὰ ἐγγίσματα τῶν μυιῶν, ἐκυνήγα αὐτὰς ἐπάνω καὶ κάτω, ὡς τις ἀσύνετος καὶ ἀντὶ νὰ εἶναι βασιλεὺς τῆς Ρώμης, ἔγινε κνηγὸς τῶν μυιῶν. Ἄξιον ἀληθῶς γέλωτος καὶ πάσης ἐντροπῆς θέαμα! Τὸ νὰ μὴ ὑποφέρῃ τις, ὅχι διὰ ἀσθενῆ κράσιν, ἀλλὰ διὰ κακὴν ἔξιν, ἐκεῖνο ὅπερ πρέπει νὰ ὑποφέρῃ πᾶς ἄνθρωπος, ὅστις ἐγεννήθη εἰς τὸν πάροικον τοῦτον βίον! Καὶ ἀφήνω νὰ λέγω, ὅτι τὰ περωτὰ στρώματα καὶ τὰ πολυτελῆ ἐφαπλώματα, δὲν κάμνουσι μόνον τὸ σῶμα οὕτω πέραν τοῦ δέοντος ἀπαλόν, ἀλλ' οὐδὲ ὕπνον γλυκὴν καὶ ἀναπαυτικὸν προξενοῦσιν. Ὁ γλυκὺς ὕπνος προξενεῖται ἄ' ἀπὸ τῶν πολλῶν κόπων τῆς ἡμέρας, οἵτινες καὶ ἐπάνω εἰς ξηρὸν λίθον κάμνουσι γλυκύτατον τὸν ὕπνον ὅθεν εἶπεν ὁ Σολομὼν περὶ τῶν κοπιασμένων δούλων «Γλυκὺς ὕπνος τοῦ δούλου, εἰ ὀλίγον, εἰ καὶ πολὺ φάγεται» (Ἐκκλ. ε' 11) καὶ β' ἀπὸ τῆς ἀταράχου καρδίας ὅθεν εἶπεν ὁ σοφὸς Νεῖλος «ζῆν ἄμεινον ἐπὶ στοιβάδος (ἧτις εἶναι θάμνος ἀκανθώδης) καὶ θαρρεῖν, ἢ χρυσὴν ἔχοντα κλίνην ταράττεσθαι».

ἔρχεται εἰς τὸ κελλίον τοῦ ἀδελφοῦ καὶ βλέπων τὴν παχεῖαν κλίνην ὅπου ἐκοιμᾶτο, ὦ! Ἰδοῦ, λέγει, ἰδοῦ· αὕτη εἶναι ἡ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου σου, ἀδελφέ (ἐν τῷ Γεροντικῷ). Ἀναφέρει δὲ καὶ ὁ Ἡρακλείδης εἰς τὸ Λαυσαϊκόν, ὅτι Ἰουβίνος ὁ θαυμάσιος ἐπίσκοπος τῆς Ἀσκάλωνος, ἐπειδὴ ποτε εἰς τὸ Πηλούσιον ὄρος διὰ τὸ φοβερὸν καῦμα τοῦ ἡλίου, ὅπερ ἐγένετο κατ'ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἔπλυνε ὀλίγον τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας του καὶ στρώσας δέρμα τι καμήλου εἰς τὴν γῆν ἀνεπαύετο, παροῦσα ἡ ἀγιωτάτη μήτηρ αὐτοῦ ὦ τέκνον, εἶπε, πῶς ἀποτολμᾶς καὶ κολακεύεις τόσον τὸ σῶμα σου εἰς τοιαύτην νέαν ἡλικίαν, τὸ ὁποῖον, ὅσον περισσότερον τὸ ἐπιμελεῖσαι, τόσον περισσότερον ἀγριεύει ὡς ὄφις ἐναντίον σου, ἵνα σὲ θανατώσῃ; ἐξήκοντα ἐτῶν γραῖα εἶμαι καὶ μέχρι τοῦδε δὲν ἔβρεξα οὔτε τοὺς πόδας μου, οὔτε τὸ πρόσωπόν μου, παρὰ μόνον τὰ ἄκρα τῶν χειρῶν μου ἄν καὶ ἔπαθον τόσας ἀρρωστείας καὶ μὲ ἠνάγκασαν οἱ ἰατροὶ νὰ μεταχειρίζομαι λουτρὰ καὶ ἄλλας θεραπείας τοῦ σώματος, ἐγὼ ὅμως δὲν ἠθέλησα ποτὲ νὰ πιστευθῶ καὶ νὰ κολακεύσω τὸ σῶμα, γνωρίζουσα τὴν ἔχθραν, ἣτις εὐρίσκεται μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ψυχῆς· διὰ τοῦτο, τέκνον μου, οὔτε εἰς κλίνην πώποτε διὰ νὰ ἀναπαυθῶ ἀνεκλίθην.

Ἰδοῦ, διὰ στρώσιμον ἐνὸς καμηλοδέρματος ἰδοῦ, δι' ὀλίγον πλύσιμον, πόσος ἔλεγχος καὶ ποταπὴ ὑπόμνησις ἔγινεν, ὑπὸ ποίου; Ὑπὸ μιᾶς γυναικὸς φύσεως ἀσθενοῦς πρὸς ποῖον; Πρὸς ἄνδρα φύσεως ἰσχυρᾶς ὃ ἐντροπή! ὦ καταισχύνῃ! Ὁρᾷς, ἀδελφέ, πόση ἀκριβεία καὶ πόση φυλακὴ ἀπαιτεῖται καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν νέων; Τοῦτο γνωρίζων καὶ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Πατριάρχης Ἰωάννης, ἐκεῖνος ὁ ἐλεήμων, ἐδέχθη μὲν τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο σκέπασμα, ὅπερ προσέφερεν εἰς αὐτὸν ἄρχων τις, διότι εἶδεν ὅτι δὲν εἶχε πλὴν δὲν ἐσκεπάσθη ὁ αἰοίδιμος δι' αὐτοῦ, ἀλλὰ παλαίων ὄλην τὴν νύκτα πρὸς τοὺς λογισμοὺς καὶ μεμφόμενος ἑαυτόν, ὅτι αὐτὸς μὲν ἔχει τοιοῦτον πολύτιμον σκέπασμα, πολλὴ δὲ πτωχοὶ ἀδελφοὶ οὔτε ψιάθιον νὰ ὑποστρώσουν δὲν ἔχουσι, τὸ ἀπέταξε μακρὰν τῆς κλίνης του καὶ τὸ πρῶν παρευθὺς ἔστειλε καὶ τὸ ἐπώλησεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὴν τιμὴν διεμοίρασεν εἰς πτωχοὺς. Ἰδοῦ τὰ πρὸς ἀνάπαυσιν τῆς σαρκός, ταῦτόν εἶπεῖν, τὰ περιττὰ καὶ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, εἰς ποῖα καλὰ μετεχειρίζοντο τοῦ τότε καιροῦ οἱ Ἀρχιερεῖς ἄκουσον προσέτι καὶ ποῖα εἶναι ἡ μεταξὺ κλίνης καὶ στρωμνῆς διαφορὰ. Ὁ Προφήτης Δαβὶδ κάμνει διαφορὰν εἰς τοὺς ψαλμούς του μεταξὺ κλίνης καὶ στρωμνῆς· «Λούσω καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω» (Ψαλμ. ζ' 6)· κλίνην μὲν ὀνομάζων, τὸν κοινῶς λεγόμενον κράββατον, τὸν διὰ ὕπνον

κατεσκευασμένον· στρωμνήν δέ, τὸν κοινῶς λεγόμενον θάλαμον εἰς καθέδραν μόνην ἡτοιμασμένον· ἂν ἡ στρωμνή σου λοιπὸν εἶναι ἐστρωμένη διὰ μαλακῶν στρωμάτων, τοῦτο οὐδὲν βλάπτει, καθὼς νομίζω, ἐπειδὴ ἀφορᾷ καὶ εἰς τὴν ἀνάπαυσιν τῶν ξένων ἀδελφῶν.

**Ἵτι πάντες οἱ κληρικοὶ δὲν πρέπει νὰ νομίζωσι παιγνίδια·
οὐδὲ πρέπει νὰ λούονται.**

Εἰς τὴν ἀφήν ἀναφέρονται καὶ τὰ χαρτία καὶ οἱ κύβοι καὶ ὅσα ἄλλα παίζει τις διὰ τῶν χειρῶν· διὸ δέομαί σου καὶ πάνυ δέομαι, ἵνα ἀπέχης τελείως ἀπ' αὐτῶν ἀπρεπὲς γὰρ καὶ πάντῃ ἀλλότριον εἶναι τοῦ ὑψηλοῦ σου χαρακτῆρος καὶ ἐπαγγέλματος, τὸ τὰ τοιαῦτα παίζειν καὶ σκανδάλου πολλοῦ πρόξενον παρὰ τοῖς χριστιανοῖς· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ καθαιρετικὸν τῆς ἀρχιερωσύνης. Ὁ μὲν γὰρ μβ' κανὼν τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων οὕτω διορίζεται· «Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος κύβοις σχολάζων καὶ μέθαις, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω». Προχωροῦντες δὲ ἔμπροσθεν οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι καὶ αὐτοὺς τοὺς λαϊκοὺς ἀφορίζουσιν ἐν τῷ μγ' αὐτῶν κανόνι, τοὺς καταγινομένους εἰς ταῦτα. Τί λέγω ὅτι δὲν πρέπει νὰ παίζης τὰ τοιαῦτα, οὔτε ὅλως πρέπει ἀκόμη καὶ νὰ θεωρῆς τοὺς παίζοντας αὐτά. Οὕτω τὸ νομικὸν Φωτίου (τίτλ. θ' κεφ. κζ') λέγει, ὅτι θεσπίζει ἡ λδ' διάταξις τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ταῦτα· «Ὅστις ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς παίζει τοὺς κύβους ἢ ἄλλα τοιαῦτα παιγνίδια ἢ συγκαινωνεῖ μετὰ τῶν παιζόντων ἢ κάθηται πλησίον αὐτῶν καὶ βλέπει ὅταν παίζωσι, νὰ ἀφορίζηται ἀπὸ πάσης ἱερᾶς λειτουργίας καὶ νὰ μὴ λαμβάνῃ τὸ σιτηρέσιον ὅπερ δίδονται ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ κλήρου του, ἕως οὔ νὰ μετανοήσῃ εἰς τόσον διωρισμένον καιρὸν εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸν δοθέντα αὐτῷ καιρὸν εἰς μετάνοιαν, ἐπιμείνῃ εἰς τὴν κακίαν του, νὰ διώκηται τελείως ἀπὸ τοῦ κλήρου μετὰ τῆς περιουσίας του καὶ νὰ γίνηται βουλευτῆς, ἤτοι κοσμητικὸς ἀξιωματικὸς τῆς πολιτείας ἐκεῖνης, ἥς ἦτο κληρικὸς». Ἡ δὲ ρκγ' τοῦ Ἰουστινιανοῦ νεαρά, κατὰ τὸν Ἀρμενόπουλον, προστάττει νὰ ἀφορίζονται οἱ μέθαι καὶ κύβοι σχολάζοντες κληρικοὶ καὶ νὰ ἐγκλείονται εἰς μοναστήριον. Ἀφήνω νὰ λέγω τὰ ἄλλα κακὰ ὅσα προξενοῦνται εἰς τοὺς παίζοντας χαρτία καὶ λοιπά, περὶ τῶν ὁποίων εἶπεν ὁ θεῖος Χρυσόστομος· «Ἡ περὶ τοῦ κυβεύειν σπουδὴ, βλασφημίας, ζημίας, ὀργᾶς, λοιδορίας, μυρία ἕτερα τούτων δεινότερα πολλάκις εἰργάσατο» (Λόγ. ιε' Ἀνδριάντ.). Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης καὶ ἐθνικὸς ὢν, συναριθμεῖ τοὺς κυβευτὰς καὶ χαρτοπαίκτης μετὰ τῶν κλεπτῶν καὶ

ληστών, οὕτω λέγων· «Ὁ μὲν τοι κυβευτὴς καὶ ὁ λωποδύτης καὶ ληστής, τῶν ἀνελευθέρων εἰσὶν αἰσχροκερδεῖς γάρ» (Ἠθικ. νικομάχ. βιβλ. δ'). Εἰς τὴν ἀφὴν ἀποδίδονται καὶ τὰ λουσίματα τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ποδῶν, τὰ ὁποῖα ἤκουσας ἄνωθεν ἀπὸ τῆς ἀγιωτάτης ἐν μοναζούσαις μητρὸς τοῦ Ἰουβίνου, πόσον εἶναι βλαπτικὰ εἰς τὸ νεάζον σῶμα, διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ ἀββάδες ἀναγιγνώσκουσι εἰς τὰ γεροντικά, ὅτι ἐλθόντες εἰς ἀνάγκην νὰ διέλθωσι ποταμοὺς καὶ διότι ἠσχύνοντο ὄχι νὰ πλυθῶσιν, ἀλλὰ μόνον νὰ ἐγκυμνώσωσι τοὺς πόδας, ὑπὸ θεοῦ Ἀγγέλου ἀρπαζόμενοι, ἐν στιγμῇ εὐρίσκοντο εἰς τὰ ἄκρα τῶν ποταμῶν. Τὴν ἀποχὴν τῶν λουτρῶν ἀνδρεῖον πρᾶγμα διδάσκει ὅτι εἶναι ὁ ἅγιος Διάδοχος ὁ ἐπίσκοπος Φωτικῆς· λέγει γάρ· «Τὸ λουτροῦ ἀπέχεσθαι καὶ ἀνδρεῖον λέγω καὶ σωφρονέστατον οὔτε γὰρ τὸ σῶμα ἡμῶν ἐκθηλύνει ἢ ἐνήδονος ἐκείνη ὑγρασία, οὔτε μὴν εἰς ὑπόμνησιν τῆς γυμνότητος τοῦ Ἀδάμ τῆς ἀδόξου ἐρχόμεθα, ἵνα καὶ τῶν ἐκείνου φύλλων εἰς τὸ σκεπάσαι τὴν δευτέραν τῆς αἰσχύνης φροντίζουσι πρόφασιν· οἱ γὰρ μάλιστα ἀγνεῖα τοῦ ἑαυτῶν σώματος, τῷ κάλλει τῆς σωφροσύνης ἐνωθῆναι ὀφείλοντες»⁸ (κεφ. νβ'). Ἐκτὸς μόνον ἂν λούηται τις δι' ἀνάγκην ἀσθενείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΟΝ ΠΕΡΙ ΦΥΛΑΚΗΣ ΚΟΙΝΩΣ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΑΙΣΘΗΣΕΩΝ

Τι εἶναι τὰ αἰσθητήρια καὶ πρὸς τί ὁμοιάζουσιν.

Ἴδου σὺν Θεῷ ἀγίῳ, σὲ ὑπέμνησα μετὰ συντομίας, καθ' ὅσον ἦν μοι δυνατόν, δι' ἕνα ἕκαστον αἰσθητήριον καὶ διὰ τὰς βλάβας ἃς προξενούσιν εἰς τὴν ψυχὴν. Θεὸς λοιπὸν ὄλην τὴν δύναμίν σου εἰς τὸ νὰ τὰ χαλινώσῃς ἀπὸ τῶν ἐμπαθῶν ὁρμῶν καὶ νὰ φυλάττησαι ἀπὸ τῆς βλάβης αὐτῶν· διότι αὐτὰ τὰ αἰσθητήρια εἶναι αἱ θυρίδες ἐκεῖναι, διὰ μέσου τῶν ὁποίων εἰσέρχεται εἰς τὴν ψυχὴν ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος· ἡ ζωὴ μὲν, ὅταν κυβερνῶνται καλῶς καὶ δὲν ἀπολαμβάνουσι τῶν συνηθισμένων εἰς αὐτὰ ἡδονῶν¹, ὁ θάνατος δέ, ὅταν

⁸ Ὅρα δὲ, καὶ τὰ ὀλέθρια καὶ ψυχοβλαβέστατα ἀποτελέσματα τῶν λουτρῶν εἰς τὴν θείαν Γραφήν. Ἡ γὰρ Βηρσαβεὲ διὰ νὰ λουσθῇ, πόσων κακῶν παραίτιος ἐγένετο· ἡ δὲ μακαρία Σωσάννα, ἔαν ὁ Κύριος δὲν ἤθελεν ἐπισπεύσει τὴν διὰ τοῦ Δανιὴλ βοήθειάν του, πάντως ἤθελεν εὐρεθῆ καχωσμένη ὑπὸ τῶν λίθων· τούτων δὲ ὄλων ἀφορμαὶ ὑπῆρξαν τὰ λουτρά.

¹ Ὅθεν καὶ Ὁ σοφὸς Θεοδώρητος ἐρμηνεύων τὸ τοῦ Ἄσματος ἐκεῖνο· «Ἴδου ὁ ἀδελφιδός μου ὀπίσω τοῦ τοίχου ἡμῶν ἔστεκε, παρακύπτων διὰ τῶν θυρίδων» (Ἄσμα β' 9), λέγει, ὅτι διὰ τῶν αἰσθήσεων, καλῶς κυβερνωμένων, ὁ νυμφίος Θεὸς παρακύπτει, δεικνύων τὸ

αὐτὰ γεύονται τῶν θνησιμαίων, ὡς τὰ σαρκοφάγα ὄρνεα· τὸν χοῦν, ὡς ὁ ὄφις καὶ τὰ σεσηπότα, ὥσπερ αἱ μυῖαι· ταῦτὸν εἰπεῖν, ὅταν γεύονται τῶν ψυχοβλαβῶν καὶ θανατηφόρων ἡδονῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεῖος Ἰερεμίας τὰς αἰσθήσεις ταύτας αἰνιττόμενος, ἔλεγεν· «Ἀνέβη θάνατος διὰ τῶν θυρίδων» (Ἰερ. θ' 20)· ὅπερ ἐρμηνεύων ὁ Νύσσης Γρηγόριος λέγει· «Τίς οὐκ οἶδε τὸ αἶνιγμα τῆς Γραφῆς, λεγούσης, διὰ τῶν θυρίδων εἰσεληλυθέναι τὸν θάνατον; Τὰς γὰρ αἰσθήσεις, δι' ὧν ἐκπίπτουσα ἡ ψυχὴ πρὸς τὰ ἔξωθεν πράγματα, τῶν κατὰ γνώμην ἀντιλαμβάνεται, θυρίδας ἢ Γραφὴν προσηγόρευσε, ἅς ὁδοποιεῖν τῷ θανάτῳ τὴν εἴσοδον ὁ λόγος φησί» (Τόμ. α' λόγ. ε' εἰς τὸ Πάτερ ἡμῶν). Ἐπιμελήθητι νὰ καθαρῶς τὴν ψυχὴν σου ἀπὸ τῶν μολυσμῶν, οὓς φέρουσι τὰ αἰσθητήρια ἐκ τῶν ἔξωθεν, εἰς τὰ ἔσω· διότι αὐτὰ παρομοιάζουσι πρὸς τοὺς παρακτικοὺς χειμάρρους (ἡ παρομοίωσις εἶναι τοῦ Μεγάλου Βασιλείου), οἱ ὅποιοι χειμάρροι, ἀφοῦ ἅπαξ πλημμυρίσωσι κατὰ τὸν χειμῶνα ἐκ τῶν ραγδαίων ὑετῶν, σύρουσι μεθ' ἑαυτῶν ὅ,τι τύχῳσιν ἔμπροσθεν, λίθους, ξύλα, πηλοὺς καὶ ἄλλα τοιαῦτα· οὕτω καὶ τὰ αἰσθητήρια, ἀφοῦ ἅπαξ ἀφεθῶσιν ἀπὸ τοῦ ἡγεμόνος νοῦ, τότε ὀρμῶσι μετ' ὀξύτατης κινήσεως εἰς τὰ αἰσθητὰ καὶ λαμβάνουσι μεθ' ἑαυτῶν πᾶσαν ἄσεμνον θεωρίαν, πᾶσαν αἰσχρολογίαν, πᾶσαν πονηρὰν ἀκοήν ἐν συντομίᾳ πάντα πηλὸν καὶ ἀκαθαρσίαν τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἔπειτα ἐπιστρέφοντα, ἐμβιβάζουσι πάντα ταῦτα εἰς τὴν ταλαίπωρον ψυχὴν καὶ κάμνουσιν αὐτὴν ὅλην σκοτεινὴν, ὅλην ἔμπλεων τοσούτων αἰσχροῶν εἰκόνων καὶ τόσων ἀντηχητικῶν φωνῶν καὶ καθολικῶς εἰπεῖν, συμπνίγουσιν αὐτὴν εἰς τὰ πάθη καὶ καθιστῶσιν αὐτὴν σπήλαιον ληστῶν ἢ πανδοχεῖον τῶν ἀκαθαρσιῶν. Θέλεις νὰ ἀκούσης καὶ τὰ ἴδια λόγια τοῦ θεοῦ πατρὸς Βασιλείου; Ἄκουσον· «Μία γὰρ οὔσα τῷ γένει ἡ ἡδονή, ὥσπερ πηγὴ τις ἀπὸ σαρκῶν ἀναβλύζει καὶ καθάπερ εἰς πέντε ὀχετούς, τὰς πέντε αἰσθήσεις διαιρεθεῖσα, διὰ τούτων ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ ἔνδοθεν ρεῖ· ὧν ἕκαστος διὰ τῆς οἰκείας τῶν αἰσθητηρίων ὀπῆς, τὸ ἑαυτοῦ ρεῖθρον τῷ καθ' ἑαυτὸν αἰσθητῷ σφοδρῶς ἐμβάλλων, πᾶν εἴτε συγγενὲς ἀποκλύσας, ρὸς ἑαυτὸν ἐπισύρεται, ἰλύος τε τῆ ἀπὸ σαρκῶν πληρώσας καὶ χειμάρρου τρόπον ἀντιστρόφως αὐθις ἀπὸ τῶν ἔξω διὰ τῶν αὐτῶν ὀπῶν, εἰς τὰς σαρκὸς δείνας ὀξύτερον ρέων, τὴν ψυχὴν κυμαίνων, τοῖς πάθεσιν ὑποβρύχιον φέρει» (Λόγ.

ἑαυτοῦ πρόσωπον· «Ζητητέον, πῶς ὁ νυμφίος παρακύπτει διὰ τῶν θυρίδων, τοῦτ' ἔστι διὰ τῶν αἰσθήσεων τῶν ἡμετέρων· ὅταν ἐν νόμῳ Κυρίου μελετῶντες ἡμέρας καὶ νυκτὸς θεοῖς ἐντροφῶμεν λόγοις καὶ μετὰ κατανύξεως καὶ γνώσεως προσέχοντες τοῖς γεγραμμένοις, διανοίγωμεν ἡμῶν τὰς θυρίδας καὶ ὑποδεχόμεθα τοῦ νυμφίου τὸ πρόσωπον. Καὶ ὅταν ἐτέρων ἀναγιγνωσκόντων τὰ θεῖα λόγια ἢ περὶ Θεοῦ διαλεγόμενων, σπουδαίως ἀκούομεν, πάλιν διὰ τῶν ἄλλων ὁ νυμφίος παρακύπτει καὶ τὸ οἰκεῖον ἡμῖν ὑποδείκνυσσι κάλλος».

περὶ παρθενίας). Ὑπὸ τοιούτων ταρακτικῶν χειμάρρων τῶν αἰσθήσεων ταραπτόμενός ποτε καὶ ὁ θεῖος Δαβίδ, ἐφώναζε μετ' ὀδύνης πρὸς τὸν Θεόν «Καὶ χεῖμαρροι ἀνομίας ἐξετάραξάν με» (Ψαλμ. ιζ' 5).

**Διὰ ποῖα αἷτια πρέπει νὰ ἀγωνίζεται τις εἰς τὸ νὰ
ἀποκλείῃ τὰ αἰσθητήριά του.**

Ἀγωνίσθητι νὰ ἀποκλείσῃς τὰ αἰσθητήριά σου, διότι αὐτὰ εἶναι αἱ εὐκόλοι ὁδοὶ πρὸς τὴν κακίαν καὶ τῆς ἁμαρτίας αἱ εἴσοδοι, κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, λέγοντα· «Μὴ χαρισώμεθα ταῖς προχείροις εἰς κακίαν ὁδοῖς καὶ εἰσόδοις τῆς ἁμαρτίας». Σοὶ λέγω νὰ βάλῃς τὴν δύναμίν σου διὰ νὰ φυλάττῃς τὰ αἰσθητήριά σου· σοὶ λέγω νὰ ἐπιμεληθῇς· σοὶ λέγω καὶ νὰ ἀγωνισθῇς καὶ ἐπιμένῃς τοσοῦτον διὰ λέξεων συνωνύμων, ἵνα σοὶ ἀποδείξω, ὅτι ὁ διάβολος ἴσταται πάντοτε ἔμπροσθεν ἡμῶν καὶ παρατηρεῖ καὶ στοχάζεται τὰ αἰσθητήρια ἡμῶν καὶ εὐθὺς ὅταν εἰς αὐτὸν ἀνοιξώμεν ἕν μόνον αἰσθητήριον, ἐμβαίνει εἰς τὴν ψυχὴν μας καὶ θανατοῖ ἡμᾶς, ὡς λέγει ὁ θεῖος Ἰσαάκ· «Ἰσταται γὰρ ὁ ἐχθρὸς κατανοῶν καὶ παρατηρῶν ἐκδεχόμενος· νυχθημερῶς κατ' ἔναντι τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν καὶ περιοκοπεῖ διὰ ποίας εἰσόδου τῶν αἰσθητηρίων ἡμῶν ἀνοιχθείσης αὐτῷ εἰσέλθῃ· ἀμελείας δέ τινος εἰς ἕν τῶν προορηθέντων ἡμῖν γινομένης, τότε καὶ αὐτὸς ὁ δόλιος καὶ ἀναιδὴς κύων, τὰ αὐτοῦ ἡμῖν ἐξαποστέλλει βέλη» (Λόγ. κς', σελ. 167). Β' διότι, ὅχι μόνον ἀπὸ τῶν περιέργων ὀφθαλμῶν ἐπιθυμεῖ τις καὶ πορνεύει καὶ μοιχεύει διὰ τῆς καρδίας, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος· ἀλλὰ πορνεύει καὶ μοιχεύει καὶ ἀπὸ τῆς ἀκοῆς καὶ ἀπὸ τῆς ὀσφρήσεως καὶ γεύσεως καὶ ἀφῆς καὶ ἀπὸ ὅλων ὁμοῦ τῶν αἰσθήσεων· ὅθεν, ὁ μὲν θεολόγος Γρηγόριος, εἶπεν εἰς τὰς ἡρωϊκὰς ὑποθήκας τῆς παρθένου· «Παρθένε, παρθένος ἴσθι καὶ οὔρασι καὶ φαέεσσι καὶ γλώσση. Πᾶσι γὰρ ἐπίτροχός ἐστι ἁμαρτίας». Ὁ δὲ συνώνυμος αὐτῷ θεῖος Νύσσης Γρηγόριος «Οἶμαι, φησίν, ἀπὸ μέρους ἐνταῦθα, περὶ παντὸς αἰσθητηρίου προειρηθέναι τὸν Κύριον, ὥστε ἀκολουθοῦντας ἡμᾶς τῷ εἰρημένῳ, καλῶς ἂν προσθεῖναι, ὅτι καὶ ὁ ἀκούσας πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὁ ἀψάμενος καὶ ὁ πᾶσαν τὴν ἐν ἡμῖν δύναμιν εἰς ὑπηρεσίαν ἡδονῆς κατασπάσας, τῇ καρδίᾳ ἐξήμαρτεν» (κεφ. κα' περὶ Παρθ.).

**Ὅτι οἱ ἐν τῷ κόσμῳ ὄντες περισσότερον πρέπει νὰ φυλάττωσι
τὰς αἰσθήσεις των ἢ οἱ ἀσκηταί.**

Διότι, περισσότεραν φύλαξιν πρέπει νὰ ἔχῃς σύ, ἀγαπητέ, εὐρισκόμενος εἰς τὸν κόσμον, παρὰ ἐκεῖνοι, οἵτινες εὐρίσκονται εἰς τὴν ἐρημίαν· ὅθεν γράφει πρὸς τὸν ἐν κόσμῳ ζῶντα ὁ Μέγας Βασίλειος «Μὴ τοίνυν ἀναπέσης, ὃ οὗτος πλειόνων γάρ σοι πόνων καὶ φυλακῆς χρεῖα πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας ἐπιτυχίαν· ἅτε δὴ καὶ ἐν μέσῳ τῶν παγίδων καὶ τοῦ κράτους τῶν ἀποστατικῶν δυνάμεων, ζῆν ἐκλεξαμένῳ· καὶ τοὺς ἐρεθισμοὺς τῶν ἁμαρτιῶν ἐν ὄψεσιν ἔχοντι καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν ἐπιθυμίαν νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ἐκμοχλευομένῳ πάσας σου τὰς αἰσθήσεις» (Λόγ. περὶ ἀποταγῆς βίου). Ἡμεῖς ἄν, θετέον, νικηθῶμεν ὑπὸ φαγητοῦ καὶ ποτοῦ, δὲν δοκιμάζομεν τόσον σφοδρὸν τὸν πόλεμον· διότι ἡ ἐρημία καὶ στέρησις τῶν ἀτόπων θεωριῶν τῶν ἡδονικῶν ἀκουσμάτων καὶ τῶν λοιπῶν πρὸς ἁμαρτίαν αἰτιῶν, γίνεται ὡς τεῖχος ὅπερ φυλάττει ἡμᾶς καὶ σχεδὸν ἡμεῖς νικῶμεν χωρὶς πολέμου, ὡς εἶπεν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· ὅτι «ὅταν αἴσθησιν τῶν πραγμάτων τις οὐ λάβῃ, τότε γενήσεται νίκη δίχα ἀγῶνος» (Λόγ. μδ', σελ. 270). Καὶ ἀπλῶς εἶπεῖν, αὐτοὶ μὲν πολεμοῦσιν ἔχοντες προχώματα, ἀλλὰ σὺ πολεμεῖς γυμνὸς καὶ στῆθος πρὸς στῆθος μάχεσαι πρὸς τοὺς ἐχθροὺς· οἱ ἀκροβολισμοὶ ἔρχονται πανταχόθεν καὶ τὰ αἷτια τῆς ἁμαρτίας εἶναι κύκλω σου· καὶ αὐτοὶ μὲν εὐρίσκονται μακρὰν τοῦ κρημνοῦ, σὺ δὲ εὐρίσκεσαι πλησίον αὐτοῦ. Εἶπε γὰρ σοφώτατα ὁ μέγας ἐκεῖνος λύχνος τῆς διακρίσεως ἀββᾶς Ποιμῆν, ὅτι οἱ μακρὰν ὄντες τοῦ κόσμου, ὁμοιάζουσι πρὸς ἐκείνους, οἵτινες εἶναι μακρὰν τοῦ κρημνοῦ καὶ ὅτε ἤθελον παρασυρθῆ ὑπὸ τοῦ διαβόλου, πρὶν φθάσωσιν εἰς τὸν κρημνόν, ἐπικαλοῦνται τὸν Θεὸν καὶ ἔρχεται καὶ ἐλευθεροῖ αὐτούς· οἱ δὲ ἐν τῷ κόσμῳ ὄντες, ὁμοιάζουσι πρὸς ἐκείνους, οἵτινες εἶναι πλησίον τοῦ κρημνοῦ καὶ ὅταν ἐλκυσθῶσιν ὑπὸ τοῦ διαβόλου, δὲν προφθάνουσι νὰ βοήσωσι πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ παρευθὺς κατακρημνίζονται» (ἐν τῷ Γεροντικῷ). Ὅθεν καὶ ἐπειδὴ εὐρίσκεσαι παρὰ τὸν κρημνόν, εὐθὺς ὅταν ἀμελήσης καὶ ἀνοιξῆς ἐν τῶν αἰσθητηρίων σου, κινδυνεύεις (ὃ μὴ γένοιτο Χριστὲ Βασιλεῦ!) νὰ κρημνισθῆς διὰ τοῦτο θὲς ὅλην τὴν δύναμίν σου εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν αὐτῶν· διότι καθὼς εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ μελανθῆ ἡ οἰκία, εἰς ἣν εἰσέρχεται ὁ καπνὸς ἔξωθεν, οὕτω παρομοίως εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ βλαφθῆ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὅστις δὲν προσέχει νὰ ἀποκλείῃ τὰ αἰσθητήριά του, ἀλλὰ ἀνοίγει αὐτὰ ἄνευ προσοχῆς καὶ εἰσέρχονται εἰς τὴν ψυχὴν αἱ ἡδονικαὶ εἰκόνας τῶν αἰσθητῶν, ὡς εἶπεν ἡ ἁγία ἐκείνη καὶ σοφωτάτη Συγκλητικὴ, διὰ τῶν αἰσθήσεων ἡμῶν κἄν μὴ βουλώμεθα, οἱ κλέπται εἰσίσαι. Πῶς γὰρ δύναται οἶκος, καπνοῦ ἐκ

τῶν ἔξωθεν κινηθέντος καὶ τῶν θυρίδων ἀνεωγμένων, μὴ μελαίνεσθαι; (ἐν τῷ βίῳ αὐτῆς).

Πῶς ἐρμηνεύεται τὸ ἀριστοτελικὸν ἀξίωμα, τὸ λέγον «οὐδὲν ἐν τῷ νῷ, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει».

Πολυθρύλητον ἐστάθη ἐκεῖνο τὸ τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους ἀξίωμα, τὸ λέγον «Οὐδὲν ἐν τῷ νῷ, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει»· ἂν ἀληθεύῃ ἢ ἂν ψεύδῃται τὸ ἀξίωμα τοῦτο, πολλοὶ πολλὰ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ κατ'αὐτοῦ ἔγραψαν καὶ παλαιοὶ καὶ νεώτεροι· ρητάτ' ἄρρητά τε, φατάτ' ἄφατά τε, κατὰ τὴν παροιμίαν. Ἐγὼ δὲ τῇ διαιρέσει ταύτη χρώμενος, συντόμως περὶ τούτου ἐρῶ, ὅτι εἰ μὲν ὁ λόγος περὶ τῶν ἀγαθῶν ἐστι, ψεύδεται τὸ ἀξίωμα· ἐπειδὴ γὰρ ὁ νοῦς ἐκτίσθη ὑπὸ Θεοῦ φύσει ἀγαθὸς καὶ ἔλαβεν οἰονεὶ ἔμφυτον καὶ οἰκείαν παρὰ Θεοῦ τὴν ἀγαθότητα. «Εἶδε γάρ, φησὶν, ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν» (Γεν. α' 31). Καὶ ὁ Ἀπόστολος «Πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν» (Α' Τιμ. δ' 4). Ἄν καὶ δώσομεν πῶς δὲν ἔχει κανὲν ἄλλο ἀγαθὸν τετυπωμένον ἐν ἑαυτῷ ἐν τῇ νηπιότητι καὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἀνθρώπου ἡλικίᾳ, ἀλλ' ὅμως αὐτὸ τοῦτο τὸ νὰ μὴ ἔχη τετυπωμένην ἐν ἑαυτῷ καμμίαν ἄλλην ἀγαθὴν ιδέαν, διὰ τῶν αἰσθήσεων εἰσελθοῦσαν, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἀπλοῦς, ἀνειδέος, ἀσχημάτιστος καὶ χάριτος καὶ πίναξ ἄγραφος αὐτή, λέγω, ἡ ἀπλότης, ἣν ὁ νοῦς ἔχει ἐν ἑαυτῷ, εἶναι ἐν ἀγαθὸν τὸ πρώτιστον καὶ οἰκειότατον τῇ ἑαυτοῦ φύσει. Ἐπειδὴ οὕτως ἀπλοῦς ἐκτίσθη παρὰ Θεοῦ, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν, λέγοντα· «Πλὴν ἴδε τοῦτο εὔρον, ὃ ἐποίησεν ὁ Θεὸς σὺν τὸν ἄνθρωπον εὐθὴ· καὶ αὐτοὶ ἐξήτησαν λογισμοὺς πολλοὺς» (Ἐκκλ. ζ' 29). Καὶ κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον εἰπόντα περὶ τοῦ Ἀδάμ, ὅτι ἐποίησεν αὐτὸν ὁ Θεὸς γυμνὸν τῇ ἀπλότητι· «Τοιοῦτον γὰρ ἔπρεπεν εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς» (Λόγ. εἰς τὰ γενέθλ.).

Διατί ὁ νοῦς ἐκτίσθη ἀπλοῦς καὶ ἀνειδέος.

Ἐκτίσθη δὲ ὁ νοῦς οὕτως ἀπλοῦς καὶ ἀσχημάτιστος, διὰ νὰ ἔχη εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν πρὸς τὸν ἀπλοῦν, ἀνειδέον καὶ ἀσχημάτιστον δημιουργόν του· «Κατ'εἰκόνα γὰρ φησι καὶ ὁμοίωσιν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον» (Γεν. α' 21, 27). Καὶ ἀκολούθως, ἵνα διὰ τῆς ὁμοιώσεως ταύτης ἐνοῦται μετὰ τοῦ ἀρχετύπου· ὅθεν καθὼς ὅλος ὁ ἀγὼν τῶν ἐξωτερικῶν καὶ κατὰ κόσμον φιλοσόφων, εἶναι τὸ νὰ μορφῶσι τὸν νοῦν αὐτῶν μετὰ διαφόρων ιδεῶν καὶ φαντασιωδῶν γνώσεων τῶν φυσικῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· εἰς τοῦτο γὰρ συνίσταται ὅλον τὸ κράτος τῆς ἔξωθεν φιλοσοφίας οὕτως ἐκ τοῦ ἐναντίου ὅλος ὁ ἀγὼν καὶ ἡ σπουδὴ καὶ ἡ

τελειότης τῶν σπουδαίων καὶ ἐναρέτων, εἶναι τὸ νὰ ἐξαλείψωσι μὲν ἀπὸ τοῦ νοῦ αὐτῶν πᾶν σχῆμα καὶ εἶδος καὶ νόημα, ἅπερ ἐτυπώθησαν εἰς αὐτόν, νὰ τὸν καταστήσωσι δὲ ἀπλοῦν, ἀνείδεον, ἀσχημάτιστον καὶ ἄμορφον καὶ οὕτω διὰ τῆς τοιαύτης ἀπλότητος καὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ νὰ ἐνωθῶσι καὶ πρὸς τὴν πρώτην ἐκείνην καὶ νηπιώδη κατάστασιν νὰ ἐπιστραφῶσιν· αὕτη γὰρ εἶναι ἡ ἐπιστροφή ἐκείνη, περὶ τῆς ὁποίας εἶπεν ὁ Κύριος· «Ἀμήν, λέγω ὑμῖν· ἔάν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδιά, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. ιη΄ 2). Ὅθεν εἶπεν ὁ σοφὸς Νεῖλος· «Μακάριος ὁ νοῦς, ὅς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς, τελείαν ἀμορφίαν ἐκτήσατο» (κεφ. ριζ΄ περὶ προσευχῆς). Καὶ ὁ Μέγας Βασιλεῖος· «Ὡσπερ οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ ὁ Κύριος, οὕτως οὐδὲ ἐν διατυπώσεσιν τισι καὶ πλάσμασι νοητοῖς». Καὶ ὁ θεῖος Διάδοχος· «Τότε ἀυγάξει ἐν τῇ καρδίᾳ τὸ μακάριον φῶς τῆς θεότητος, ὅταν πάντῃ εὐκαιρήσῃ ἀπὸ πάντων καὶ ἀσχημάτιστος ἐκ τούτων γένηται· εἶπερ ἡ λαμπρότης ἐκείνης κατὰ στέρησιν τῶν πάντων νοημάτων παραφαίνεται τῷ καθαρῷ νοί» (παρὰ Καλλίστῳ Ξανθοπούλῳ, κεφ. ξε΄). Εἰ δὲ περὶ τῶν κακῶν ὁ λόγος ἐστί, διίσχυρίζομαι, ὅτι πάντῃ πάντως εἶναι ἀληθέστατον τὸ ἀξίωμα· ἐπειδὴ γὰρ τὸ κακὸν παρὰ φύσιν ἐστὶ καὶ ἐπέισακτον καὶ ξένον, τῆς τοῦ νοῦς φύσεως, ἀγαθῆς κτισθείσης, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν τοῦτο δύναται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν νοῦν, εἰμὴ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἔξωθεν καὶ σύντομος ἀπόδειξις καὶ μάρτυς ἐχέγγυος τοῦ λεγομένου αὐτοῦ Ἄδάμ, ὁ ἀπλούστατος ἐκεῖνος καὶ πρῶτος χειρὶ Θεοῦ λασθεὶς ἄνθρωπος. Τούτου γὰρ εἰς τὸν νοῦν τὸ κακὸν εἰσῆλθε καὶ ἡ ἰδέα αὐτῆς ἀμαρτίας, οὐχὶ ἔσωθεν διὰ τῶν λογισμῶν, ἀλλὰ ἔξωθεν διὰ τῶν αἰσθητηρίων, προσβαλόντως αὐτῷ τοῦ διαβόλου διὰ τῆς πονηρᾶς συμβουλῆς τῆς περὶ τὸ φυτόν².

**Τίνι τρόπῳ ἀποκλείει τις τὰς αἰσθήσεις ἀπὸ τῶν ἡδονῶν
καὶ τίσιν ὁμοιάζουσι τὰ πάθη.**

Τί οὖν ἐκ τούτου συμπεραίνομεν, ὅτι πᾶσα ἰδέα κακοῦ καὶ πᾶς τύπος πάθους, διὰ τῆς μεσιτείας καὶ διακονίας τῶν αἰσθητηρίων εἰς τὴν ψυχὴν εἰσέρχεται. Καὶ ἂν τὰ αἰσθητήρια δὲν ἀποκλεισθῶσιν, οὐδὲ τὰ κακὰ καὶ τὰ πάθη νὰ ἀποκλεισθῶσι δύνανται. Διὰ ποίου δὲ τρόπου ταῦτα ἀποκλείονται; Ἄκουσον· τὰ παράθυρα τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος ἦσαν

² Βεβαιοὶ δὲ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Μακάριος εἰπὼν περὶ τοῦ Ἄδάμ· «Ὁ Ἄδάμ ἐκτίσθη καθαρὸς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς διακονίαν αὐτοῦ... ἀλλ' ἔξ οὗ ὁ λόγος, ὁ πονηρὸς προσῆλθεν αὐτῷ καὶ προσωμίλησεν, αὐτὸς πρότερον διὰ τῆς ἔξωθεν ἀκοῆς ὑπέδεδεξατο αὐτόν· εἶτα διῆλθεν αὐτοῦ διὰ τῆς καρδίας καὶ κατέσχεν αὐτοῦ πᾶσαν τὴν ὑπόστασιν» (Ὁμιλ. ια΄ κεφ. ε΄).

περιπεπλεγμένα διὰ δικτύων, διὰ νὰ μὴ ἐμβαίνωσιν εἰς αὐτὸν τὰ ἀκάθαρτα ζούφια· οὕτω γὰρ γέγραπται «Καὶ αἱ θυρίδες δικτυωταί» (Ἰεζεκ. μα' 16). Τοῦτο δὲ ἦτο αἴνιγμα, ὅτι ὅστις θέλει νὰ μὴ ἐμβαίνωσιν εἰς τὴν ψυχὴν του αἱ ἀκάθαρτοι ἡδοναὶ τῶν αἰσθήσεων, πρέπει νὰ ἔχη περιπεπλεγμένα εἰς τὰ παράθυρα τῶν αἰσθητηρίων του δίκτυα. Ποῖα δὲ εἶναι τὰ δίκτυα; Εἶναι ἡ μνήμη τοῦ θανάτου· ἡ ἀπολογία ἐπὶ τῆς φοβερᾶς κρίσεως καὶ ἡ μνήμη τῶν αἰωνίων κολάσεων· δι' αὐτῶν γὰρ δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀποβάλῃ τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ἁμαρτίας, ὅταν παρασταθῶσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ ἄλλα του αἰσθητήρια. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, βεβαιοῖ καὶ ὁ σοφὸς Νεῖλος λέγων· «Δεῖ τοὺς ὡς ναὸν καθαρὸν τὴν αὐτῶν διάνοιαν φυλάττειν βουλομένους, καθάπερ ἐκεῖ δικτύωταις θυρίσι, πρὸς τὸ μηδὲν εἰσέρπειν τῶν ἀκαθάρτων κατεσκευάσθη, οὕτω καὶ ταῖς αἰσθήσεσι κωλύματα λογισμῶν ἐνδιαπλέκειν τὰ δυσχερῆ τῆς μελλούσης κρίσεως, τὰς εἰσερούσας ἀκαθάρτους μορφὰς ἀποτεριχίζοντα τὴν εἴσοδον» (Λόγ. ἀσκητ. σελ. 190 τῆς Φιλοκαλίας).

Ὁ δὲ θεὸς Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης διδάσκων διὰ ποίου τρόπου πρέπει νὰ φυλάττῃ τις τὰς αἰσθήσεις του ἀπὸ τῶν ἡδονῶν, λέγει, ὅτι ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ ἴσταται ὡς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ καὶ νὰ ἔχη λογισμοὺς φοβεροὺς καὶ ὀπλισμένους ὡς στρατιώτας, διὰ νὰ φυλάττωσι τὰς θύρας τῶν αἰσθήσεων καὶ νὰ ἐπιφυλάττωσιν ἐκεῖ διὰ νὰ ἐμποδίζωσι τοὺς ἐχθροὺς νὰ μὴ εἰσέλθωσι· διότι, ἐὰν δὲν εἰσέλθωσιν, ὁ πόλεμος καὶ ἡ νίκη εἶναι εὐκόλος· ἐὰν δὲ τὸ ἐναντίον, τότε ὁ πόλεμος γίνεται δύσκολος καὶ ἡ νίκη ἀμφίβολος· «Χρὴ τὸν νοῦν, οἷα βασιλέα αὐτοκράτορα, λογισμοὺς φοβεροὺς καὶ πάντοθεν ὄπλοις πεφραγμένους, πρὸς τὰς τῶν αἰσθήσεων καταπέμπειν πύλας, προαπαντησομένους καὶ προλοχιούοντας καὶ εἴρξοντας τοὺς πολεμίους· καὶ μὴ πρῶτον συγχωρήσαντας τὴν εἴσοδον, ὕστερον ἀμφήριστον ἀνεδέχεσθαι μάχην· ἥτις πολλάκις καὶ ἑτεροκλινῆς γενήσεται, τοῖς ἀντιστρατευομένοις τὸ τρόπαιον ὀρέγουσα» (Ἐπιστ. ρζ' Εὐνίῳ Διακόνῳ). Διὰ τοῦτο καὶ σύ, ἀδελφέ, ἐὰν διὰ τούτων τῶν τρόπων καὶ τοιούτων προφυλακῶν ἀποκλείσῃς τὰ παράθυρα τῶν αἰσθητηρίων σου, ἐν εὐκολίᾳ θέλουσι μαρानθῆ ὅλα τὰ κατ'ἐνέργειαν πάθη, ἅπερ κοινῶς λέγονται σωματικὰ καὶ ἐξωτερικὰ. Ἀλλὰ τί λέγω; Μόνα τὰ ἐξωτερικὰ καὶ σωματικὰ; Καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ κατ'ἐπιθυμίαν πάθη, τὰ ὅποια κοινῶς ὀνομάζονται ἐσωτερικὰ καὶ ψυχικά, ὅταν παύσωσιν ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσέρχονται αἱ ἡδοναὶ τῶν αἰσθητηρίων καὶ αὐτὰ, λέγω, ὀλίγον κατ'ὀλίγον μαραινόνται καὶ ἀσθενοῦσι καὶ διὰ τῆς πολυκαιρίας νεκροῦνται. Ὅθεν

ἔλεγεν ὁ ἄββας Ποιμὴν· «ὅτι καθὼς οἱ ὄφεις ὅταν ἀποκλεισθῶσιν ἐντὸς τινος ἀγγείου, μὴ λαβόντες τροφήν, ὀλίγον κατ'ὀλίγον ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ τὰ πάθη, ἅτινα εἶναι ἔσωθεν τῆς καρδίας ἡμῶν, ὅταν ἀποκλεισθῶσι καὶ δὲν λαμβάνωσι τὴν βρωμερὰν αὐτῶν τροφήν ἔξωθεν διὰ τῶν αἰσθητηρίων τοῦ σώματος, ἐκ τῆς πολυκαιρίας ἀσθενοῦσι καὶ ἀποθνήσκουσι»³ (ἐν τῷ Γεροντικῷ).

**Ὅτι ὁ διάβολος μὴ ἀπολαύων τῶν ἡδονῶν τῶν αἰσθήσεων,
ἀποθνήσκει· καὶ διατί λέγεται μυρμηκολέων.**

Ἀκολουθῶς δὲ καὶ ὁ διάβολος, ἐπειδὴ ἔχει ὡς τροφήν του τὰ πάθη καὶ τὰς ἡδονὰς τῶν αἰσθήσεων, ὅταν τῆς τοιαύτης στερηθῆ τροφῆς, συναποθνήσκει καὶ αὐτός, καθὼς ἔλεγεν ὁ Ἰώβ· «μυρμηκολέων ὄλετο παρὰ τοῦ μὴ ἔχειν βορὰν» (Ἰώβ δ' 11). Οὕτω γὰρ καὶ ὁ σοφώτατος Νεῖλος τροπολογικῶς ἠρμήνευσε τὸ τοιοῦτον ρητὸν λέγων, ὅτι ὁ διάβολος λέγεται μυρμηκολέων, ὁμοίως καὶ πᾶν πάθος· διότι εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν φαίνονται μικρὰ ὡς μύρμηκες, ἀλλ' ὕστερον καταντῶσι καὶ γίνονται μεγάλα ὡς οἱ λέοντες. «Τὸ ἐνεδρευτικὸν τοῦ πάθους δεῖξαι θελήσας ὁ μέγας Ἰώβ, συνεξεῦρεν αὐτοῦ τὴν προσηγορίαν ἐκ τοῦ θρασυτάτου λέοντος καὶ ἐκ τοῦ πάντων εὐτελεστάτου μύρμηκος συνθεὶς τὸ ὄνομα· αἱ μὲν γὰρ προσβολαὶ τῶν παθῶν ἀπὸ τῶν εὐτελῶν ἄρχονται φαντασιῶν, μύρμηκος δίκην λανθανόντως προσέρπουσαι, τὰ δὲ τελευταῖα, ἐπὶ μέγαν ἐξαίρεται ὄγκον, ὡς οὐκ ἔλαττον λέοντος ἐπιδρομῆς τῷ παρατυχόντι παρέχειν τὸν κίνδυνον δι' ὃ χρὴ τὸν ἀγωνιστὴν, τότε παλαίειν πρὸς τὰ πάθη, ὅταν ὡς μύρμηκες προσέρχονται, δέλεαρ τὴν εὐτέλειαν προσβαλλόμενα· ἐὰν γὰρ ἐπὶ τὴν τοῦ λέοντος φθάσωσιν ἰσχὺν προσελθεῖν, δυσκαταγώνιστα γίνεται, βορὰ δὲ αὐτῶν, ὡς ἤδη πολλάκις εἴρηται, αἱ διὰ τῶν αἰσθήσεων εἰσερχόμεναι τῶν

³ Καὶ κατὰ ἄλλον δὲ τρόπον, παρομοιάζουσι τὰ πάθη πρὸς τὰ μικρὰ σκολήκια, ἅπερ εὐρίσκονται ἐντὸς τῆς ἰλύος καὶ τοῦ βάθους λίμνης τινός· τὰ ὅποια, ἐν ὅσῳ μὲν δὲν ἔχουσι νὰ φάγωσιν, ἡσυχάζουσι καὶ εἰρηνεύουσιν· ἐὰν δὲ τύχη νὰ ρίψῃ τις εἰς τὴν λίμνην ψίχας ψωμίου ἢ ἄλλο τι, παρευθὺς βλέπεις ὅτι κινοῦνται καὶ ἀνερχόμενα ἐκ τοῦ βάθους νὰ τρέχουσιν εἰς τὴν τροφήν τοιουτοτρόπως καὶ τὰ πάθη μὴ λαμβάνοντα ἔξωθεν διὰ τῶν αἰσθητηρίων καμμίαν τροφήν καὶ ἡδονήν, ἡσυχάζουσιν εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας καὶ ἡρεμοῦσιν· ὅταν δὲ τύχη νὰ εἰσέλθῃ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἡδονή τις καὶ μάλιστα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, ἐν τῷ ἅμα κινοῦνται ἀπὸ τοῦ βάθους ἐκείνου καὶ τρέχουσιν εἰς τὴν τροφήν καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ προσώπου ζωγραφίζει ἕκαστον πάθος τὴν κίνησίν του καὶ δίδει καὶ εἰς τοὺς ἔξω νὰ τὸ ἐννοήσωσι. Χάριν λόγου· τὸ πάθος τοῦ φόβου, εὐθὺς ὅταν κινήθῃ εἰς τὴν καρδίαν ἀπὸ τινος φοβερᾶς θεωρίας, χύνει ὠχρότητα τινὰ εἰς τὸ πρόσωπον, οὕτω τὸ πάθος τοῦ μίσους, κάμνει τὸ πρόσωπον νὰ κατηφιᾷ εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ μισουμένου· οὕτω τὸ πάθος τῆς ἐντροπῆς, κοκκινίζει τὸ πρόσωπον· οὕτω τὸ πάθος τοῦ ἔρωτος ἀλλοιοῖ τὴν ὄψιν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ἐρωμένου προσώπου· καὶ καθεξῆς ἕκαστον πάθος προξενεῖ ἰδίαν ἀλλοίωσιν.

αισθητῶν εἰκόνες· αὐταὶ γὰρ τρέφουσι τὰ πάθη, ἕκαστον εἶδωλον ἐκ διαδοχῆς ὀπλίζουσαι κατὰ τῆς ψυχῆς» (Λόγ. ἀσκητικῶ σελ. 190, τῆς Φιλοκαλ.). Βλέπεις, φίλτατε, ποίους μεγάλους ἐχθροὺς ἔχεις νὰ νικήσης; Ὅρας, ὅτι καὶ τὰ πάθη καὶ τὸν διάβολον μέλλεις νὰ θανατώσης, ἂν ἀποκόψης τὰς ἡδονὰς τῶν αισθητηρίων σου; Ἄχ! Ἀλλ' αὕτη ἡ ἐκκοπή καὶ ἡ νίκη, δὲν ἔχει νὰ σοὶ ἀποβῆ χωρὶς πολέμου· καθὼς μηδὲ εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς πολέμους δύναται τις νὰ νικήσῃ, χωρὶς πρότερον νὰ πολεμήσῃ. Εἶναι βέβαιον, ὅτι μέγαν ἀγῶνα ἔχεις νὰ δοκιμάσης εἰς πᾶν σου αισθητήριον καὶ ἀπὸ τῆς συνηθείας καὶ ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ· διότι ἔνθεν μὲν ἡ κακὴ συνηθία θέλει ἐλκύει ἕκαστον αισθητήριον, διὰ νὰ ἀπλώσῃ εἰς τὸ ἡδονικὸν ἀντικείμενόν του, ὅταν εἶναι παρόν· ἔνθεν δὲ καὶ ὁ ἐχθρὸς θέλει κάμνει μέγαν πόλεμον εἰς τὴν ἐνθύμησιν καὶ φαντασίαν τοῦ νοῦ, διὰ νὰ συγκατανεύσῃ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν ἐκείνης τῆς ἡδονῆς, ἵνα συναπολαύσῃ καὶ αὐτὸς ὁμοῦ τῆς αὐτῆς ἡδονῆς. Ἀλλὰ στήθι γενναίως, μὴ συγκατανεύσης εἰς τὸ θέλημα τοῦ ἐχθροῦ, λέγων εἰς τὸν ἑαυτὸν σου τὸ λαμβικὸν ἐκεῖνο ἀπόφθεγμα τοῦ θεολόγου Γρηγορίου· «Οὐδεὶς ἀριστεύς ἐκ προδήλου δειλίας· νίκαι γὰρ εἰσπράττουσι τὰς εὐφημίας».

Οἱ Ψύλλοι, ἔθνος λιβυκόν, τότε ἐγνώριζον ὅτι εἶναι τὰ τέκνα τῶν γνήσια, ἐὰν ἐκεῖνα συνελάμβανον μετ' ἀνδρείας καὶ χωρὶς φόβου, μίαν ἐχιδνανήν οἱ γονεῖς ἔβαλλον ἔμπροσθεν αὐτῶν καὶ σύ, ἀγαπητέ, κάμνε τὸν ἐχθρὸν νὰ γνωρίσῃ πὼς εἶσαι τῆ ἀληθείᾳ τέκνον γνήσιον Χριστοῦ τοῦ οὐρανοῦ Πατρός σου, τοῦ νικήσαντος τὰ πάθη καὶ τὸν διάβολον, διὰ τῆς ἀνδρείας, ἣν ἔχεις νὰ δείξης κατὰ τῶν ἡδονῶν τῶν αισθητηρίων σου. Καὶ ἂν αὐτὸς ἴσταται πολεμῶν σε, μὴ φοβηθῆς νὰ τῷ εἴπῃς ἐκεῖνο, ὅπερ εἶπεν εἰς τὸν Ξέρξην ὁ ἀνδρεῖος ἐκεῖνος Σπαρτιάτης· «ἠδυνήθης, ὦ βασιλεῦ, νὰ διαπεράσῃς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ διαρρήξῃς τὸ ὄρος τοῦ Ἄθωνος, ἀλλὰ δὲν θέλεις διαπεράσει τὴν πλευρὰν ἐνός Σπαρτιάτου ἀρματωμένου»· καὶ διὰ τούτων πάντων δείξον εἰς τὸν ἐχθρόν, ὅτι δὲν εἶσαι σὰρξ μόνον καὶ αἷμα, ἀλλὰ νοῦς λογικός, διορισμένος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ εἶσαι ἡγεμὼν καὶ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῶν ἀλόγων παθῶν τοῦ σώματος. Εἶπε δὲ εἰς τὸν ἑαυτὸν σου καὶ περὶ τῆς κακῆς συνηθείας ἐκεῖνο τὸ σοφὸν γνωμικόν· «Ἄριστον μάθημα τοῖς ἀνθρώποις τὸ ἀπομαθεῖν τὰ κακά». Καὶ ἂν ἐγὼ ἔμαθον κακῶς νὰ δίδω εἰς τὰ αισθητήριά μου τὰ ἡδονικὰ ἀντικείμενά των καὶ ἀπὸ τῆς κακῆς μαθήσεως ἔγινε κακὴ συνηθία καὶ ἀπὸ τῆς κακῆς συνηθείας ἔγινε κακὴ ἔξις, διατί τώρα νὰ μὴ τὰ μάθω ὅλον τὸ ἐναντίον, ἵνα ἡ καλὴ μάθησις γίνῃ καλὴ συνηθία καὶ ἡ καλὴ συνηθία γίνῃ καὶ καλὴ ἔξις; Ἀλλ' ἔχω νὰ

δοκιμάσω πικρότητα καὶ δυσκολίαν εἰς τὴν ἀρχήν; Ἄς δοκιμάσω διὰ νὰ δύναμαι μετὰ ταῦτα νὰ δοκιμάσω καὶ εὐκολίαν καὶ ἡδονήν. Διότι, καθὼς τὸ δένδρον, ὅπερ ὀνομάζεται λωτὸς (ἦτοι τὸ ζαχαροκάλαμον) ἔχει μὲν πικροτέρας τὰς ρίζας παντός δένδρου, γλυκυτέρους δὲ τοὺς καρποὺς παντός ἄλλου, τόσον ὥστε ἡ γλυκύτης του ἐστάθη ἄλλη Ἐχενῆς τῶν πλοίων τοῦ Ὀδυσσεύος καὶ ἐκράτησε τοὺς πλέοντας εἰς τὸ κατὰ Λιβύην Τυρρηνικὸν πέλαγος, ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος· οὕτω καὶ αἱ πρωταὶ πράξεις καὶ μαθήσεις τῶν ἀρετῶν, αἵτινες γεννῶσι τὴν ἕξιν αὐτῶν, εἶναι πικρόταται καὶ δυσκολώταται εἰς τὴν αἴσθησιν· ἀλλ'αἱ πράξεις αἵτινες γεννῶνται ἔπειτα ἀπὸ τῶν κτηθεισῶν ἕξεων τῶν ἀρετῶν, εἶναι γλυκύταται καὶ εὐκολώταται.

Καὶ συντόμως εἰπεῖν, ἰδοὺ ἀοράτως παρίστανται ἄνωθεν ἄγγελοι, στεφάνους κρατοῦντες εἰς χεῖρας· ἰδοὺ στεφανοθέτης κάθηται ὁ Χριστός, καὶ ὁσάκις ἠθέλες νικήσει εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν καὶ δὲν συγκατανεύσης εἰς τὰς ἡδονὰς τῶν αἰσθητηρίων σου, τοσάκις μετ'ἀοράτων θριάμβων ἔχεις νὰ στεφανωθῆς. «Πόννοι γάρ, φησὶν ὁ Μέγας Βασιλεῖος, γεννῶσι δόξαν, κάματοι δὲ προξενοῦσι στεφάνους». Ἄλλ' ὄχι ἐνικήθης, (ὅπερ μὴ γένοιτο) ἅπαξ ἢ καὶ δὶς, μὴ τελείως καταπέσης· ἀλλὰ στήθι μετ'ἀνδρείας ἐπικαλούμενον τὸν Θεὸν εἰς βοήθειαν· ἐὰν οὕτω κάμνης, παρευθὺς ἔχει νὰ ἔλθῃ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰς βοήθειάν σου καὶ νὰ μὴ σὲ ἀφήσῃ νὰ νικηθῆς τελείως ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Θέλεις νὰ τὸ βεβαιωθῆς; Ἀκολουθεῖ μοι νὰ ὑπάγομεν ἕως εἰς τὰ Σόδομα· ἔφθασες; Ἰδοὺ ἐδῶ οἱ πέντε βασιλεῖς τῶν Σοδόμων, περὶ τῶν ὁποίων ἀναφέρει ἡ Θεία Γραφή (Γεν. ιδ'), ὅτι ἦτο ὑποτασσόμενοι εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων, Χολοδογόμορ ὀνομαζόμενον καὶ τοὺς μετ'αὐτοῦ τρεῖς βασιλεῖς εἰς τὸ διάστημα χρόνων δέκα, δίδοντες φόρον εἰς αὐτόν· μετὰ δὲ ταῦτα, εἰς τὸν δέκατον τρίτον χρόνον, ἀπεστάτησαν καὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ πληρώσωσι τὸ συνηθισμένον δόσιμον εἰς τὸν Ἀσσύριον βασιλέα καὶ τοὺς μετ'αυτοῦ· ὀργίζεται πολλὰ διὰ τοῦτο ὁ Χολοδογόμορ· συνάγει δύναμιν μεγάλην καὶ πολεμεῖ τοὺς πέντε βασιλεῖς καὶ εἰς τὸν δέκατον τέταρτον χρόνον ἐφάνη ὅτι τοὺς ἐνίκησε κατὰ τὸ παρὸν καὶ τοὺς ἠγματοῦσεν, ἀλλὰ τί γίνεται; Ἀκούσας ὁ Ἄβραμ τὸ γεγονός, διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ ἀνεψιοῦ του Λώτ, τρέχει, ὑπάγει, πολεμεῖ, νικᾷ καὶ τοὺς ἐλευθεροῖ.

**Πῶς ἐννοεῖται εἰς τὰ αἰσθητήρια ὁ εἰς τὰ Σόδομα
γενόμενος πόλεμος**

Αὕτη εἶναι μία ἱστορία, ἡ ὁποία τροπολογικῶς ἐννοεῖται ἐπὶ τῶν πέντε αἰσθητηρίων καὶ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν παθῶν. Οἱ πέντε βασιλεῖς εἶναι τὰ πέντε αἰσθητήρια, τὰ ὁποῖα ἕως τοῦ δωδεκάτου χρόνου τῆς παιδικῆς ἡλικίας, διὰ τὴν ἀδιακρισίαν καὶ ἀτέλειαν τοῦ λογικοῦ, ἀπολαμβάνοντα τῶν αἰσθητῶν ἡδονῶν, δίδουσι ταύτας ὡς φόρον εἰς τὸν Ἀσσύριον διάβολον καὶ εἰς τοὺς μετ'αὐτοῦ τρεῖς βασιλεῖς, δηλ. εἰς τὰ τρία ἀρχικὰ καὶ καθολικὰ πάθη, τῆς λήθης, ἀγνοίας καὶ ραθυμίας· ἀφοῦ δὲ τὸ λογικὸν ἀρχίσῃ νὰ λαμβάνῃ διάκρισιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ [καὶ μάλιστα τῆς βλάβης ἢν πάσχει, τότε τὰ πέντε αἰσθητήρια ἐμποδιζόμενα ὑπὸ τοῦ λογικοῦ, δὲν θέλουσι νὰ πληρώσωσι τὸν φόρον εἰς τὸν ἐχθρόν· ἢ γουν δὲν θέλουσι νὰ ἀπολαμβάνωσι τῶν ἐπιθυμητῶν εἰς αὐτὰ ἡδονῶν· ὅθεν κἀμνει πόλεμον μέγαν ὁ ἐχθρὸς, πολεμῶν καὶ γαργαλίζων τὰ αἰσθητήρια ταῦτα εἰς τὴν συνηθισμένην αὐτῶν ἡδονὴν καὶ τὰ νικᾷ· ἀλλ' ὁ ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ καταγόμενος Ἰησοῦς Χριστός, ἐπικαλούμενος εἰς βοήθειαν, ἀκούει, ἔρχεται καὶ ἐνδυναμώσας τὸ λογικὸν διὰ τῆς χάριτός Του, τὰ ἐλευθεροῖ δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς παντελοῦς νίκης τοῦ ἐχθροῦ. Ἴδου πῶς καὶ ὁ μέγας ἐκεῖνος καὶ σοφώτατος Νεῖλος τὴν ἱστορίαν ταύτην τροπολογεῖ, λέγων «Ἡμεῖς ἐκ τῆς ἱστορίας ταύτης παιδευόμεθα τὸ καθ'ἑαυτοὺς καὶ τὸν τῶν αἰσθήσεων πρὸς τὰ αἰσθητὰ διδασκόμεθα πόλεμον· ἕκαστος γὰρ ἡμῶν ἀπὸ γεννήσεως ἄχρι τῶν δώδεκα ἐτῶν, οὕπω τὴν διάκρισιν κεκαρμένος ὑποτίθησιν ἀνεξετάστως τὰς αἰσθήσεις τοῖς αἰσθητοῖς, καθάπερ δεσπόταις ὑπουργούσας πρὸς τὰ κελευόμενα· ὄρασιν μὲν, ὄρατοῖς, ἀκοὴν δὲ φωνᾶς γεῦσιν δέ, χυμοῖς ἀτμοῖς δέ, τὴν ὄσφρησιν ἀφὴν δέ, τοῖς αὐτὴν κινεῖ πεφυκόσιν αἰσθητοῖς· οὐδὲ μίαν τῶν ἀντιλήψεων διακρίναι κώλυσιν δυνάμενος εὐρεῖν διὰ τὴν νηπιότητα. Ὅταν δὲ ὁ λογισμὸς ὑφαδρύνεσθαι μέλλῃ καὶ τῆς βλάβης ἄρξῃται αἰσθάνεσθαι, ἀποστασίαν εὐθὺς ἐννοεῖ καὶ φυγὴν τῆς τοιαύτης δουλείας· κἄν μὲν ἰσχυρὸς γενόμενος τῷ λογισμῷ ταύτην βεβαιώσῃ τὴν γνώμην, ἐλεύθερος εἰσάπαν διαμένει, πικροὺς ἀποδράσας δεσπότης· εἰ δὲ ἀσθενεστέραν τοῦ ἐγχειρήματος ἔχει τὴν κρίσιν, πάλιν αἰχμαλώτους τὰς αἰσθήσεις προδίδωσιν, ἠττημένας τῇ τῶν αἰσθητῶν δυναστείᾳ» (Λόγ. ἀσκητικῶ, Φιλοκαλ. σελ. 191).

ἽΟτι τὸ νὰ νικᾷ τις τὸν ἑαυτὸν του, εἶναι νίκη μεγάλη.

Μὴ στοχασθῆς δέ, ὅτι ἡ νίκη αὕτη εἶναι εὐτελής καὶ παραμικρὰ, κατὰ ἀλήθειαν, ἀγαπητέ, μεγαλυτέρα νίκη εἶναι τὸ νὰ νικήσῃς ἕν σου πάθος καὶ μίαν ἡδονὴν τῶν αἰσθήσεών σου, παρὰ τὸ νὰ νικήσῃς ἑκατὸν ἐχθρούς

ἐνδοξότερον τρόπαιον, εἶναι τὸ νὰ χύσης θεληματικῶς ὀλίγον ἰδρῶτα καὶ μίαν ρανίδα αἵματος δι' ἀγάπην Θεοῦ καὶ διὰ νὰ καταβάλῃς ἓν σου κακὸν θέλημα εἰς πείσμα τοῦ διαβόλου, παρὰ τὸ νὰ χύσης ποταμοὺς αἱμάτων, διὰ νὰ καταβάλῃς ὀλόκληρα στρατεύματα· καὶ περιφανέστερος λογίζεται θρίαμβος, τὸ νὰ ὑποτάξῃς τὰς αἰσθήσεις καὶ ὅλον τὸ σῶμα σου εἰς τὸν ἡγεμόνα σου νοῦν, παρὰ νὰ ὑποτάξῃς εὐρύχωρα βασιλεία. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, μακαριζόμενός ποτε ὑπὸ τινων, διότι ἐνίκησεν ὅλην τὴν οἰκουμένην, νουνεχῶς ἀπεκρίθη· «μάταιαι θέλουσιν εἶναι ὅλαι μου αἰ νίκαι, ἐὰν δὲν δυνηθῶ νὰ νικήσω τὸν ἑαυτόν μου»· διότι πολλοὶ νικήσαντες τοὺς ἐχθροὺς των καὶ πόλεις καὶ χώρας ὑποτάξαντες, ὕστερον ἐνικήθησαν ἐλεεινῶς ὑπὸ τῶν ἀτόπων παθῶν καὶ τῆς σαρκὸς τῶν βρωμερῶν ἐπιθυμιῶν καὶ γενόμενοι κύριοι τοῦ κόσμου, ἔγιναν, φεῦ! δοῦλοι τῶν ἰδίων παθῶν. Ὅθεν καλῶς εἶπε πατήρ τις· «αὕτη νικῶν πρώτη, νικᾶν ἑαυτόν». Καὶ ὁ Πηλουσιώτης Ἰσίδωρος «οὐχ ὁ τοὺς ἔξωθεν βαρβάρους νικῶν, τροπαιοῦχος ἂν εἰκότως καλοῖτο, ἀλλ' ὁ τὸν ἑσω πόλεμον τῶν ἡδονῶν χειρούμενος πολλοὶ γοῦν ἐκείνους νενικηκότες, ὑπὸ τούτων αἰσχυρῶς καὶ ἐλεεινῶς ἐάλωσαν» (Γερμανῶ κόμητι ἐπιστολ. αροζ').

Ὅτι οἱ μὴ νικῶντες εἰς τὸν ἀόρατον πόλεμον, εἶναι μηδαμινοί.

Ἐὰν λοιπὸν ἴστασαι ἀνδρεῖος εἰς τὸν πρὸς τὰς αἰσθήσεις σου ἀόρατον αὐτὸν πόλεμον τοῦ ἐχθροῦ καὶ πολεμεῖς καὶ πολεμῶν νικᾶς, γνώριζε ὅτι οἱ ἄγγελοι θὰ σὲ ὑπηρετήσωσι καὶ ὡς νικητὴν θὰ σὲ στεφανώσωσιν· οὕτω σὲ πληροφορεῖ ὁ ἀνωτέρω θεῖος Ἰσίδωρος, λέγων· «Ἄγγελοί σοι μετὰ τὴν πάλιν διακονήσουσιν, σὺ δουλικῶς ὑπηρετούμενοι (ἐπειδὴ τούτῳ Θεῷ μόνῳ ὀφείλεται), ἀλλὰ νικητικῶς στεφανοῦντες» (Ἐπιστολ. σε' Ἰωάννη ἐρημίτη). Ἐὰν δὲ ἀπὸ μικροψυχίας καταπέσης καὶ φανῆς νενικημένος (ὃ μὴ γένοιτο!) ὄχι μόνον θέλεις γίνεαι ἐπίχαρμα τῷ ἐχθρῷ, ὄχι μόνον θέλεις προξενήσει λύπην καὶ ὄνειδισμὸν εἰς τὸν Χριστὸν καὶ στερηθῆναι ἔχεις τῶν οὐρανίων στεφάνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους, ἀσήμαντος θέλεις ἀποβῆ. Νόμος γὰρ ἦτο εἰς τοὺς Μακεδόνας, ὅτι ὅστις στρατιώτης δὲν ἀπέκτεινεν ἓνα ἐχθρόν, νὰ φορῇ ἀντὶ στρατιωτικῆς ζώνης ἓνα χαλινὸν καὶ παρομοίως ἐφαίνετο φονεὺς, ὅστις ἤθελε φονεύσει ἓνα πολίτην διὰ λογομαχίαν καὶ ὅστις δὲν ἤθελε φονεύσει ἓνα ξένον ἐχθρόν διὰ μικροψυχίαν. Καὶ οἱ Ἕλληνες εἶχον νόμον νὰ εἶναι χωρὶς φήμης καὶ ὀνόματος ὁ στρατιώτης, ὅστις δὲν εἶχε τὸ ὄπλον του χωρὶς νικητοῦ σημείου καὶ τὴν ρομφαίαν του χωρὶς αἵματος τῶν πολεμιῶν

ἀλλ' ὅστις ἠθέλην ἀπωλέσει τὸ ὄπλον του, αὐτὸς ἦτο παντάπασιν ἄνθρωπος δυσφημότατος. Ὅθεν καὶ οἱ Σπαρτιαῖται ἐξόρισαν τὸν συμπατριώτην αὐτῶν Ἀρχίλοχον τὸν ποιητὴν, διότι ἔγραψε μόνον (οὐχὶ δὲ καὶ ἔπραξεν) εἰς τὰ ποιήματά του ἓνα στίχον, ὅπου ἔλεγε· «Κρεῖττον στερηθῆναι τοῦ ὄπλου, ἢ τῆς ζωῆς».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ ΠΕΡΙ ΦΥΛΑΚΗΣ ΤΗΣ ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ¹

**Τί εἶναι ἡ φαντασία καὶ ὅτι τὸ πάθος ἢ τὸ ἀποτέλεσμα ὅπερ γεννᾶται
ἐκ τῶν αἰσθήσεων, τοῦτο αὐτὸ καὶ ἐκ τῆς φαντασίας γεννᾶται.**

Ἐπειδὴ καὶ σὲ ὑπέμνησα ἕως τῶρα διὰ τὰ πέντε ἐξωτερικὰ αἰσθητήρια τοῦ σώματος, ἀρμόδιον μοι ἐφάνη ἐδῶ γὰρ σὲ ὑπομνήσω μικρόν τι ἐν βραχυλογία καὶ διὰ τὸ ἐσωτερικὸν αἰσθητήριον τῆς ψυχῆς· δηλονότι τὴν φαντασίαν, ἣτις εἶναι μὲν λεπτοτέρα τῆς αἰσθήσεως, παχυτέρα δὲ τοῦ νοῦς καὶ διὰ τοῦτο καλεῖται μεθόριον νοῦ καὶ αἰσθήσεως ὑπὸ τοῦ Θεσσαλονίκης θείου Γρηγορίου (κεφ. ιζ' τῶν φυσικῶν). Αὕτη εἶναι ὁ χάρις ἐκεῖνος τοῦ βασιλέως νοῦ, περὶ οὗ εἶπομεν εἰς τὴν ἀρχὴν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καταγράφονται· αὕτη εἶναι ἡ πλατεία σανίς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ζωγραφίζονται καὶ αὕτη εἶναι ὁ κηρός, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τυποῦνται· ποῖα; Ὅσα εἶδομεν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν· ὅσα ἠκούσαμεν διὰ τῶν ὠτῶν· ὅσα ὠσφράνθημεν διὰ τῆς ρινός· ὅσα ἐγεύθημεν διὰ τοῦ στόματος καὶ ὅσα ἐπίασαμεν διὰ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἀφῆς, τὸ τυραννικώτερον τῶν ἄλλων. «Ὡσπερ γὰρ τὸ σῶμα ἔχει κόσμον τὰ πράγματα, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ἔχει κόσμον τὰ νοήματα», λέγει ὁ σοφὸς Βρυέννιος (σελ. 339 τοῦ β' τόμ.), ἐρανισθεὶς τοῦτο ἀπὸ τὸν θεοφόρον Μάξιμον (κεφ. νγ' τῆς γ' ἑκατ.). Ὁ Ἀριστοτέλης ὀνομάζει τὴν φαντασίαν κοινήν αἴσθησιν· κοινήν, διότι αὕτη μόνη περιέχει ὅλας ἐκεῖνας τὰς εἰκόνας, ὅλας τὰς προσβολὰς καὶ τὰς διαθέσεις, αἵτινες εἰσῆλθον ἔξωθεν ἀπὸ τῶν πέντε αἰσθητηρίων ἡμῶν· τὴν ὀνομάζει καὶ αἴσθησιν, διότι ἐκεῖνο τὸ ἴδιον πάθος καὶ τὴν κίνησιν, ἣν κάμνει ἡ ἐξωτερικὴ αἴσθησις ἐνδὸς αἰσθητηρίου ἢ τῶν ὀφθαλμῶν, θετέον, ἢ τῶν ὠτῶν, ἐντὸς τῆς ψυχῆς, τοῦτο τὸ ἴδιον κάμνει καὶ ἡ φαντασία μόνη. Εἰς ἀπόδειξιν τούτου πολλὰ εἶναι αἱ ἱστορίαι, ἃς φέρουσιν οἱ μεταφυσικοί, οἱ ἰατροί, οἱ φυσικοὶ καὶ οἱ ἠθικοί· πλὴν ἐγὼ διὰ τούτου μόνου τοῦ παραδείγματος τὸ ἀποδεικνύω. Εἷς, λόγου

¹ Ὅρα καὶ ἐν τῷ νεοτυπῶτῳ βιβλίῳ τοῦ Ἀοράτου πολέμου τὸ κεφάλαιον, περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ διορθῶμεν τὴν φαντασίαν ἡμῶν, ὅπερ ὀλόκληρον ἡμεῖς προσεθήκαμεν ἐκεῖ, ὡς ἀναγκαῖον καὶ ὅσα ἀφήκαμεν ἐδῶ, ἀναπλήρωσον τοῖς ἐκεῖ.

χάριν, τρώγει λεμόνιον· ἴσταιται πλησίον ἄλλος καὶ τὸν βλέπει καὶ βλέπων αὐτὸν νομίζει ὅτι γεύεται καὶ ἐκεῖνος τὴν ὀξύτητα τῶν μεριδίων τοῦ λεμονίου τόσον, ὥστε ἄρχονται νὰ συγκινῶνται καὶ τὰ ὑγρὰ τοῦ στόματός του καὶ σίελα· τοῦτο τὸ ἴδιον, ὅπερ πάσχει ἐκεῖνος ὅστις τὸν βλέπει, πάσχει καὶ ὅστις δὲν τὸν βλέπει, ἀλλὰ διὰ τῆς φαντασίας του ἐντυποῖ αὐτόν· διότι καὶ αὐτὸς φανταζόμενος ζωηρῶς ἐκείνην τὴν αἴσθησιν, ἦν λαμβάνει ὁ τὸ λεμόνιον ἐσθίων, τοῦ φαίνεται νὰ τρώγῃ καὶ ἐκεῖνος λεμόνι καὶ κατ'ὀλίγον κινουῦνται σχεδὸν καὶ τὰ ὑγρὰ ἐκ τοῦ στόματός του².

Διὰ τοῦτο λοιπόν, ἀγαπητέ, μανθάνων τοῦτο, καθὼς πρέπει νὰ φυλάττης τὰ ἐξωτερικὰ αἰσθητήριά σου ἀπὸ τῶν ἡδονικῶν ἀντικειμένων, ὡς προείπομεν, οὕτω πρέπει παρομοίως νὰ φυλάττης καὶ τὸ ἐσωτερικὸν αἰσθητήριον, ἥγουν τὴν φαντασίαν σου καὶ νὰ μὴ τὴν ἀφήνης νὰ φαντάζεται καὶ νὰ ἐνθυμῆται ἡδονικῶς τὰς αἰσχροῦς θεωρίας, ἅς εἶδον οἱ ὀφθαλμοί· ἢ τὰ ἄτοπα λόγια ἅτινα ἤκουσαν τὰ ὦτα· ἢ τὰς εὐωδίας ἅς ὠσφράνθη ἢ ὠσφρησῆς ἢ τὰ παχέα καὶ νόστιμα φαγητά, ἅτινα ἐγεύθη ἢ γεύσῃς ἢ τὰ ἀπαλὰ τὰ ὁποῖα ἐπίασεν ἢ ἀφή· ὄχι, διότι τί τὸ ὄφελος νὰ φυλάττης τὰ ἐξω αἰσθητήρια καὶ ἔπειτα νὰ μὴ φυλάττης τὴν φαντασίαν, ἣτις περιέχει ὅλους τοὺς ἡδονικὺς τύπους τῶν αἰσθητηρίων καὶ προξενεῖ δι'αὐτῶν τὸ ἴδιον πάθος καὶ ταραχὴν τῶν αἰσθητηρίων εἰς τὴν ψυχὴν; «Ὡσπερ γὰρ τὸ σῶμα πορνεύει μετὰ τοῦ σώματος τῆς γυναικός, οὕτω καὶ ὁ νοῦς πορνεύει μετὰ τοῦ νοήματος τῆς γυναικός, διὰ τῆς φαντασίας τοῦ ἰδίου σώματος. Τὴν γὰρ μορφὴν τοῦ ἰδίου σώματος βλέπει μειμιγμένην μετὰ τῆς μορφῆς τῆς γυναικός κατὰ διάνοιαν· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων ὁμοίως. Ἄπερ γὰρ πράττει τὸ σῶμα κατ'ἐνέργειαν εἰς τὸν κόσμον τῶν πραγμάτων, ταῦτα πράττει καὶ ὁ νοῦς εἰς τὸν κόσμον τῶν νοημάτων», λέγει ὁ Ἰωσήφ ὁ Βρυέννιος, ἐρανισθεὶς τοῦτο αὐτολεξεὶ ἐκ τοῦ θεοφόρου Μαξίμου (κεφ. νγ' τῆς γ' ἑκατοντ. περὶ ἀγάπης). Ἀλλὰ τί λέγω ὅτι πρέπει ὅπως τὰ αἰσθητήρια νὰ φυλάττης καὶ τὴν φαντασίαν; Περισσότερον ἐπιμέλειαν πρέπει νὰ δεικνύης εἰς τὴν φυλακὴν τῆς φαντασίας σου, παρὰ εἰς τὴν τῶν αἰσθητηρίων.

² Ὑλικὸν δὲ αἴτιον τῆς φαντασίας εἶναι τὸ ψυχικὸν καὶ αὐγοειδὲς καλούμενον πνεῦμα, τὸ διὰ τῶν νεύρων τοῦ σώματος διυλιζόμενον τοῦ δὲ ψυχικοῦ πάλιν πνεύματος ὑλικὸν αἴτιον εἶναι αἱ καθ'ἑκάστην μεταλαμβανόμεναι τροφαί. Καὶ λοιπὸν τὰ τρία ταῦτα ἔχουσι μεγάλην ἀναλογίαν ἀναμεταξύ των καὶ συνακολούθησιν καὶ ὅσον μὲν εἶναι αἱ τροφαί τοῦ σώματος πολλαί, τοσοῦτον πολὺ γίνεται καὶ τὸ ψυχικὸν πνεῦμα· καὶ ὅσον πολὺ γίνεται τὸ ψυχικὸν πνεῦμα, τόσον πολλαί γίνονται καὶ αἱ φαντασίαι. Καὶ ἀντιστρόφως ὅσον αἱ τροφαί εἶναι ὀλιγώτεροι, τόσον ὀλιγώτερον γίνεται καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ ὅσον ὀλιγώτερον εἶναι τὸ πνεῦμα, τόσον ὀλιγώτεροι γίνονται καὶ αἱ φαντασίαι.

Ποσαχῶς διαφέρει ἡ φαντασία τῶν αἰσθήσεων

Α'. Διότι τὰ αἰσθητήρια τὰ ἐξωτερικά, ὅταν εἶναι παρόντα τὰ πράγματα τὰ αἰσθητά, τότε μόνον ἐνεργοῦσιν· ἀλλ' ἡ φαντασία καὶ ὅταν λείπωσι τὰ αἰσθητὰ καὶ εὐρίσκεται ὁ ἄνθρωπος μόνος κεκλεισμένος ἐντὸς τοῦ οἴκου του ἢ μακρὰν εἰς τὴν ἔρημον κατοικεῖ, τότε ἀνοίγει τὸ βιβλίον αὐτῆς καὶ δεικνύει τὰς θεωρίας, τὰ ἀκούσματα καὶ τὰ λοιπά. Β'. Διότι ἡ φαντασία, ἀφῆ λεπτὴ οὖσα, ὅταν καλῶς φαντασθῇ τινα ἡδονήν, αὐτὴ μάλιστα κινεῖ καὶ τὰ ἐξωτερικὰ αἰσθητήρια, ἵνα ἀπολαύσωσιν αὐτῆς καὶ τρόπον τινὰ τὰ βιάζει. Γ'. Διότι Ἡ φαντασία οὖσα λεπτοτέρα τῆς αἰσθήσεως, ὡς προείπομεν, ἀκολουθῶς εἶναι καὶ ταχύτερα εἰς τὴν κίνησιν καὶ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ καὶ ἀκόμη ὀγληγορότερον, τυποῖ καὶ σχηματίζει τὰς ἐμπαθεῖς εἰκόνας τῆς ἁμαρτίας καὶ μετ' αὐτῶν συνδυάζει καὶ τὴν καρδίαν κινεῖ νὰ συγκατατίθεται ὅθεν καὶ περισσοτέραν ἐπιμέλειαν χρειάζεσαι διὰ νὰ φυλαχθῆς· εἶπε γὰρ ὁ ἅγιος Μάξιμος, ὅτι «τοῦ πρὸς τὰ πράγματα πολέμου ὁ πρὸς τὰς μνήμας, τοσοῦτόν ἐστι χαλεπώτερος, ὅσον τοῦ κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτάνειν, τὸ κατὰ διάνοιάν ἐστιν εὐκολώτερον» (κεφ. ξγ' τῆς α' ἑκατοντ. τῶν περὶ ἀγάπης). Λέγει δὲ συμφώνως καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος, ἐρμηνεύων τὸ τοῦ Ἰὼβ ἐκεῖνο λόγιον τὸ λέγον· «Ἐλεγε γὰρ ὁ Ἰὼβ α' 5), τοῦτο, λέγω, ἐρμηνεύων, λέγει· «Εἰκότως δὲ περὶ τῆς ἐν κρυπτῷ ἁμαρτίας ὁ δίκαιος ἐνενοεῖ καὶ ἐδεδείει, ὅτι καὶ εὐκολοί ἐσμεν πρὸς τὰς κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίας οἱ ἄνθρωποι· αἱ μὲν γὰρ διὰ τοῦ σώματος πράξεις καὶ χρόνου δέονται καὶ εὐκαιρίας καὶ καμάτων καὶ συνεργῶν καὶ τῆς λοιπῆς συνεργίας· αἱ δὲ τῆς διανοίας κινήσεις ἀχρόνως ἐνεργοῦνται, ἀκόπως ἐπιτελοῦνται, ἀπραγματεύτως συνίστανται καὶ πάντα καιρὸν ἐπιτήδειον ἔχουσι» (Λόγ. εἰς τὸ πρόσεχε σεαυτῷ). Δ'. Διότι ἡ φαντασία ἔχει φυσικὸν τι ἰδίωμα, ὡς λέγει ὁ Θεσσαλονίκης Γρηγόριος καὶ ὅλα τὰ τυπώματα ἄπερ ἔλαβεν ἀπὸ τῶν αἰσθητηρίων, θέλει νὰ τὰ κάμνη ὁρατὰ διὰ νὰ βλέπῃ· «Τὸ τῆς ψυχῆς φανταστικὸν ἐκ τῶν αἰσθήσεων οὖν προσοικειούμενον, οὐκ αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ τὰς ἐν αὐτῷ ὡς ἔφημεν, εἰκόνας ταχέως χωρίζει τῶν σωμάτων καὶ τῶν κατ' αὐτὰ εἰδῶν, ὁρατὰ τε καθιστῶν ἑαυτῷ ἅπαντα καὶ τὰ ἀκουστὰ καὶ τὰ γευστὰ καὶ τὰ ὀσφραντὰ καὶ τὰ ἀπτὰ» (κεφ. ζ' τῶν φυσικῶν).

Λόγου χάριν, ἀκούεις Μάρθα, Σοφία· αὐτὰ εἶναι δύο ἀπλὰι φωναί, αἵτινες ἐκτύπησαν εἰς τὸ τύμπανον τῶν ὠτων σου καὶ ἔγιναν ἀκουσταί· ἀλλ' ἡ φαντασία δὲν εὐχαριστεῖται νὰ τὰς ἀκούῃ ὡς ἀπλὰς φωνάς· ἀλλὰ παρευθὺς σχηματίζει καὶ τὰς εἰκόνας τῆς Μάρθας καὶ τῆς Σοφίας καὶ

ἐντεῦθεν προξενεῖ περισσοτέραν ταραχὴν καὶ πάθος ἡδονῆς εἰς τὴν ψυχὴν. Οὕτω καὶ ὅταν ἀκούης βασιλείαν οὐρανῶν ἢ κόλασιν ἢ ἄλλο τι, ἅπερ δὲν εἶδες ποτέ, πάσχεις διὰ τῆς φαντασίας σου νὰ τὰ εἰδοποιήσης καὶ νὰ τὰ εἰκονίσῃς. Καὶ καθολικῶς εἰπεῖν, καθὼς ἡ ὄρασις ὑποστατικῶς βλέπει τὰ πράγματα, ὡς εἶπομεν εἰς τὸ περὶ ὀράσεως κεφάλαιον, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ φαντασία, ὀρατὰ ποιοῦσα τὰ φανταζόμενα, ὑποστατικῶς καὶ αὐτῇ, τρόπον τινά, ταῦτα παρίστησιν³. ὅθεν καὶ σφοδρότερον τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἐνόχλησιν προξενεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ταῦτα τὰ δύο εἶναι φυσικῶς ἀκόλουθα ἓν εἰς τὸ ἄλλο· ἡγουν ὅσην περισσοτέραν προσπάθειαν ἔχει τις εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ἀπόντος πράγματος, τόσην ἔχει καὶ ὅτε εἶναι τὸ πρᾶγμα παρὸν αἰσθητῶς καὶ ἀντιστρόφως, ὅσον εἶναι τις ἀπροσπαθῆς εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ πράγματος, τόσον εἶναι ἀπροσπαθῆς καὶ εἰς τὴν αἰσθητὴν παρουσίαν ἐκείνου. Ε'. Διότι τὰ αἰσθητήρια, πολλάκις αἰσθανόμενα τὰ πράγματα, τὰ ἀφήνουσιν ἀπεριέργως ἄλλ' ἢ φαντασία, ὅταν ἐπιστρέψῃ τις εἰς τὸν οἶκον του, τότε ἐνθυμίζει καὶ ζωγραφίζει μετὰ περιεργείας ὅσα αἰ αἰσθήσεις κατὰ πάρεργον εἶδον ἔξω ἢ ἤκουσαν ἢ ἐλάλησαν καὶ οὕτως ἐγείρει μεγαλύτερον τὸν πόλεμον καὶ τὴν ταραχὴν εἰς τὴν ψυχὴν. ΣΤ'. Διότι ἡ φαντασία, ὅταν φθάσῃ ἅπαξ νὰ τυπώσῃ τὴν εἰκόνα, ἐνὸς ὠραίου προσώπου, θετέον, ὅπερ ἡμεῖς ἐμπαθῶς εἶδομεν, πολὺ δυσκόλως ἐξαλείφει τὴν εἰκόνα ἐκείνην, ὡς εἶπομεν ἐν τῷ περὶ ὀράσεως. «Πρὸς ἅπερ γὰρ πράγματά ποτε πεπόνθαμεν, τούτων καὶ τὰς φαντασίας ἐμπαθεῖς περιφέρομεν», λέγει ὁ θεοφόρος Μάξιμος (κεφ. ξγ' τῆς α' ἑκατοντάδος τῶν περὶ ἀγάπης). Καὶ τὸ ἄξιον πολλοῦ γέλωτος εἶναι τοῦτο, ὅτι ἡμεῖς, πολλάκις συμβαίνει καὶ βλέπομεν νεκρὸν τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο· πολλάκις δέ, ψηλαφοῦμεν καὶ διὰ τῶν χειρῶν ἡμῶν καὶ αὐτὸ τὸ νεκρὸν κρανίον του καὶ τὰ ὀστά του καὶ ὁμως ἡ μωρὰ καὶ ἄλογος φαντασία δὲν θέλει νὰ τὸ τυπώσῃ ὡς νεκρὸν· ἀλλὰ κρατοῦσα στερεῶς τὴν πρώτην ἐκείνην εἰκόνα, ἢν ἐτύπωσεν ὅτε ἦτο ζωντανόν, δὲν παύεται ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνοχλῇ ἡμᾶς δι' αὐτῆς τόσον ἐξύπνους, ὅσον καὶ κοιμωμένους⁴. Ζ'. Διότι ἡ φαντασία, ὄχι μόνον

³ Διὰ τοῦτο ὁ ἀββὰς Ἰσαὰκ αὐτὴν φαίνεται νὰ ὀνομάζῃ θεωρίαν ἐν λεπτότητι ὑποστάσεως ἀνουσίως (λόγ. πδ' σελ. 473).

⁴ Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν, ὅτι περισσοτέραν δύναμιν καὶ δυναστείαν ἔχει ἡ ἐμπαθῆς φαντασία εἰς τὸν ἄνθρωπον, παρὰ αὐταῖς αἰ ἴδιαι αἰσθήσεις καὶ ὅτι ὅστις ἅπαξ κυριευθῆ ὑπὸ ἐμπαθοῦς φαντασίας, αὐτὸς πλέον γίνεται ὅλος διόλου τῆς φαντασίας ἐκείνης καὶ οὔτε βλέπει βλέπων· οὔτε ἀκούει ἀκούων· οὔτε ὀσφραίνεται· οὔτε ἄπτεται, ἀλλὰ ἔχων ὅλα ἀνοικτὰ τὰ αἰσθητήρια, αὐτὸς φαίνεται ὅτι τὰ ἔχει κεκλεισμένα καὶ ἀργὰ καὶ τελείως δὲν αἰσθάνεται· ὅθεν προσφυῶς εἶπε περὶ τούτου ὁ σοφώτατος Νεῖλος «Ὁ δὲ ἀκόλαστος πολλάκις καὶ συνεδρεύων τισί, κατέδυσσε τὰ αἰσθητήρια καὶ τὴν ποθομένην ὄψιν λαβών, ἐκείνη προσομιλεῖ τῶν παρόντων ἐπιλαθόμενος καὶ στήλη καθέζεται ἄφωνος· εἰδὼς μὲν τῶν ἐν ὀφθαλμοῖς γινομένων ἢ λαμβανομένων οὐδὲν, νενευκῶς δὲ εἰ τὰ ἐνδόν, ὅλος ἐστὶ τῆς

τυποὶ τὰ ὄντα, ὅσας δηλ. εἰκόνας διὰ τῶν αἰσθήσεων ἔλαβεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐναπολειφθέντων λαμβάνουσα, πλάττει ἀφ' ἑαυτῆς ἄλλας ἀντ' ἄλλων εἰκόνας, κατὰ προσθήκην ἢ ἀφαίρεσιν ἢ ἀλλοίωσιν· καὶ οὕτως ἀνατυποὶ τὰ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντα, τόσον ὅταν εἴμεθα ἔξυπνοι, ὅσον καὶ εἰς τοὺς ὕπνους διὰ τῶν ὄνειράτων, εἰς τὰ ὁποῖα ὄνειράτα, παρακαλῶ, νὰ μὴ πιστεύης πώποτε, ἐπειδὴ εἶναι γεγραμμένον· «πολλοὺς ἐπλάνησε τὰ ἐνύπνια καὶ ἐξέπεσον ἐλπίζοντες ἐπ' αὐτοῖς» (Σειρ. λα' 7).

**Ἔστι ὁ διάβολος ἔχει μεγάλην συγγένειαν πρὸς τὴν φαντασίαν
διὰ τοῦτο καὶ μεταχειρίζεται ταύτην ὡς ὄργανον πλάνης.**

Ἡ δὲ καὶ τελευταῖον, διότι καὶ ὁ διάβολος ἔχει μεγάλην συγγένειαν καὶ οἰκείωσιν πρὸς τὴν φαντασίαν καὶ σχεδὸν ἐξ ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, αὐτὴν ἔχει ἐπιτηδειότερον ὄργανον διὰ νὰ πλανᾷ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ ἐνεργῇ τὰ πάθη καὶ τὰς κακίας του· ἔχει μεγάλην οἰκείωσιν πρὸς αὐτήν· διότι καὶ αὐτός, νοῦς κτισθεὶς παρὰ Θεοῦ πρότερον, ἀπλοῦς καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀφάνταστος, ὡς οἱ λοιποὶ θεῖοι ἄγγελοι, ὕστερον ἠγάπησε τὰ σχήματα καὶ τὴν φαντασίαν καὶ φαντασθεὶς νὰ θήσῃ τὸν θρόνον του ὑπεράνω τοῦ οὐρανοῦ καὶ νὰ γίνῃ ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ, ἀπὸ ἀγγέλου φωτεινοῦ, ἔγινε διάβολος σκοτεινός· ὅθεν εἶπεν ὁ κρυφιομύστης Διονύσιος· «Τί ἐν δαίμοσι κακόν; θυμὸς ἄλογος ἄνους ἐπιθυμία· καὶ φαντασία προπετής» (περὶ θεῶν ὀνομάτων. κεφ. δ'). Καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης· «Νόες γὰρ ὄντες ποτὲ καὶ αὐτοὶ (οἱ δαίμονες δηλ.) καὶ τῆς αὐλίας ἐκείνης καὶ λεπτότητος ἐκπεσόντες, ὑλικὴν τινα παχύτητα ἕκαστος κέκτηται» (κεφ. ρκγ'). Ἔχει δὲ καὶ ὄργανον τὴν φαντασίαν ὁ διάβολος ἐπειδὴ καὶ τὸν Ἀδὰμ διὰ φαντασίας ἐπλάνησεν, ἐμβιβάσας εἰς τὸν νοῦν του φαντασίαν ἰσοθείας· ὁ ὁποῖος νοῦς του πρὸ τῆς παρακοῆς δὲν εἶχε τὸ φανταστικόν, καθὼς λέγει ὁ θεοφόρος Μάξιμος· «Οὔτε τῇ σαρκὶ κατ' ἀρχὰς συνεκτίσθη ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ὀδύνη· οὔτε τῇ ψυχῇ ἡ λήθη καὶ ἡ ἄγνοια· οὔτε τῷ νῷ τὸ τυποῦσθαι καὶ μετατυποῦσθαι τοῖς εἶδεσι τῶν γεγονότων· τούτων γὰρ ἡ παράβασις ἐξῆρε τὴν γένεσιν. Ὁ τοίνυν τῆς σαρκὸς ἐξελὼν τὴν

φαντασίας· τὴν τοιαύτην ψυχὴν τάχα ἀποκαθημένην ὀνομάζει ὁ νόμος, ὅταν μακρὰν τῶν αἰσθήσεων καθημένη, συστειλῇ τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν, μηδενὸς ὅλως τῶν ἔξωθεν ἀντιλαμβανομένη, διὰ τὴν κατέχουσαν αὐτὴν αἰσχροὴν φαντασίαν» (λόγ. ἀσκητικῶ, σελ. 201). Ἐντεῦθεν παρακινήθεις καὶ ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνος Ἡράκλειτος εἶπε τὸ ἀληθές τοῦτο ἀπόφθεγμα, ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς δὲν βλέπει, οὔτε τὸ οὖς ἀκούει, ἀλλὰ ὁ νοῦς εἶναι ὅστις βλέπει καὶ ἀκούει· «νοῦς ὄρα καὶ νοῦς ἀκούει». Ἐντεῦθεν ὁ ἀνωτέρω θεῖος Νεῖλος εἶπε πάλιν· «ποῖαν γὰρ αἴσθησιν τῶν ἔξωθεν ὁ θυμούμενος λαμβάνει, πρὸς τὸ τοῦ λελυπηκότος εἶδωλον κατὰ διάνοιαν μαχόμενος; Ποῖαν δὲ ὁ χρημάτων, ἐφιέμενος, ὅταν συναρπασθεὶς ὑπὸ τῆς φαντασίας, τὰς ποριστικὰς ὕλας ἐνατενίσῃ» (αὐτόθι).

ἡδονὴν καὶ τὴν ὀδύνην, τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν κατόρθωσεν, ὁ δὲ τῆς ψυχῆς ἐξαφανίσας τὴν λήθην καὶ τὴν ἄγνοιαν, τὴν φυσικὴν διήνυσεν εὐπρεπῶς θεωρίαν· ὁ δὲ τὸν νοῦν, τῶν πολλῶν ἀπολύσας τύπων, τὴν θεολογικὴν ἐκτίησεν μυσταγωγίαν». Οὐ γὰρ ὁ νοῦς τοῦ προπάτορος ἐτυποῦτο διὰ τῆς φαντασίας, ἣτις ὡς μεσότυχον ἰσταμένη μεταξὺ τοῦ νοῦ καὶ τῶν νοητῶν, διατειχίζει τὸν νοῦν καὶ δὲν ἀφήνει τοῦτο νὰ εἰσέρχεται εἰς τοὺς ἀπλουστάτους καὶ ἀφαντάστους λόγους τῶν ὄντων. «Λεπίδες γὰρ εἰσιν, ὡς ὁ αὐτὸς θεῖος Μάξιμος λέγει, ὡς ἀληθῶς ἐπικείμενοι τῷ διορατικῷ τῆς ψυχῆς καὶ ἀπείργουσαι τὴν πρὸς τὸν ἀκραιφνῆ τῆς ἀληθείας λόγον διάβασιν, αἱ τῶν ὀρωμένων κατ'αἴσθησιν προσπαθεῖς θεωρίαι» (κεφ. οε' τῆς β' ἑκατοντάδος τῶν θεολογικῶν). Ἀλλὰ ἀμέσως ἐκεῖνος συνήπτετο τοῖς λόγοις τοῖς νοητοῖς καὶ εἰς τούτους ἀφαντάστως εἰσήρχετο.

Ὅτι ὁ Κύριος φαντασίαν οὐκ εἶχεν.

Δι' ὅ καὶ ὁ νέος Ἀδάμ, ὁ Κύριος ἡμῶν, τὴν φαντασίαν οὐ προσέλαβε, κατὰ τοὺς ἱεροὺς θεολόγους καὶ μάρτυς εἰς ἓκ τούτων, Γεώργιος ὁ Κορέσιος, λέγων ἐν τῷ ἑαυτοῦ θεολογικῷ· «Ἡξιοῦτο μισθοῦ ὁ Κύριος, οὐ διὰ τῆς μακαρίας ὀράσεως καὶ ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς τικτομένου ἔρωτος, ἀλλὰ διὰ τῆς θεοθεν αὐτῷ ἐγκεχυμένης ἐπιστήμης, αἶψα ἐν τῷ Χριστῷ ἐνεργούσης αὐθαιρέτως καὶ μηδενὶ διακωλυομένης ἢ ὑπνω ἢ αἰτία ἑτέρα, ὡς συμβαίνει τῷ νοῖ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἅτε τοῦ Χριστοῦ νοῦ τῶν φαντασμάτων μὴ ἐξηρημένου, ἅπερ διατειχισμα γίνεται πρὸς τὸ διαδοῦναι τοῖς ἀύλοις λόγοις τῶν νοητῶν» (Ἐν ταῖς ἀπορίαις περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας). Οὐ μόνον δὲ τὸν Ἀδάμ, ἀλλὰ καὶ τοὺς περισσοτέρους ἀνθρώπους, ὅσους ποτὲ εἰς ἁμαρτίας καὶ πλάνας ἐκρήμινε καὶ εἰς ἀλόγους προλήψεις καὶ ἀτόπους αἰρέσεις καὶ πονηρὰ καὶ διεφθαρμένα δόγματα κατέσυρεν, ἅπαντας διὰ τῆς φαντασίας ἐπλάνησε. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ θεῖοι Πατέρες τὸν μὲν διάβολον παντομίμητον καὶ ἀρχαῖον ζωγράφον καλοῦσιν, ὡς προείπομεν καὶ μάλιστα ὁ θεῖος Χρυσόστομος (λόγῳ περὶ Προσευχῆς). Ὁ δὲ θεοφόρος Μάξιμος λέγει, ὅτι οἱ δαίμονες ὄχι μόνον ἐξύπνους τοὺς ἀνθρώπους πλανῶσι διὰ τῆς φαντασίας, ἀλλὰ καὶ κοιμωμένους· φησὶ γάρ· «Οἱ δαίμονες τῷ μὲν νῷ ἐν σχήματι γυναικῶν φαίνονται κατὰ τοὺς ὕπνους τῷ δὲ μοριῶν τοῦ σώματος καθαπτόμενοι, κινουσι τὴν ὄρεξιν καὶ τὸ τῆς ρεύσεως πάθος καὶ οὕτω γίνονται αἱ φαντασίαι» (κεφ. πε' τῆς β' ἑκατοντ. περὶ Ἀγάπης). Τὴν δὲ φαντασίαν, γέφυραν τῶν δαιμόνων οἱ πατέρες ὀνομάζουσιν. Ὅθεν ὁ ἅγιος Κάλλιστος οὕτω λέγει· «Αὕτη τοίνυν Ἡ

ποικιλόμορφος, ὡς ὁ μυθευόμενος Δαίδαλος καὶ πολυκέφαλος, κατὰ τὴν Ὑδραν, φαντασία, οἷόν τις γέφυρα τῶν δαιμόνων, τοῖς ἀγίοις προεΐρηται δι' αὐτῆς γὰρ διερχόμενοι καὶ διαπερῶντες οἱ φόνιοι ἀλάστορες, κοινωνοῦσί πως καὶ συμμίγνυνται τῇ ψυχῇ, σίμβλον κηφῆνων ταύτην ἀπεργαζόμενοι καὶ ἐννοιῶν ἀκάρπων καὶ ἐμπαθῶν οἰκητήριον» (κεφ. ξδ' σελ. 1068 Φιλοκαλ.). Ἐντεῦθεν καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος αἰτίαν τῆς συγκαταθέσεως καὶ τῆς πράξεως τῆς ἁμαρτίας, τὴν φαντασίαν ὠνόμασεν, ὡς προεΐρηται, εἰπων· «Εἶδωλον ἔστι; Πείραν ἐκπεφεύγαμεν». Εἶδες τώρα, φίλτατέ μοι, πόσων κακῶν πρόξενος εἶναι ἡ φαντασία; Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ σε, ὅσον τὸ δυνατὸν ἐπιμελοῦ νὰ φυλάττης τὴν φαντασίαν σου, διὰ νὰ μὴ τυπῶνται εἰς αὐτὴν αἱ ψυχοβλαβεῖς εἰκόνας αἱ παρεισφρήσασαι διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἢ ἂν ἔφθασαν νὰ εἰσέλθωσι, κἂν νὰ φυλάττησαι ἀπὸ τοῦ νὰ κάμνης συνδυασμοὺς δι' αὐτῶν καὶ συγκαταθέσεις εἰς τὴν καρδίαν σου, ἀλλὰ παρευθὺς νὰ τρέχῃς εἰς τὸν Θεὸν διὰ τῆς καρδιακῆς προσευχῆς, περὶ ἧς θέλομεν εἶπει εἰς τὸ ἀκόλουθον κεφάλαιον. Λέγει γὰρ ἡ ἁγία Συγκλητικὴ «Δεῖ μὴ συγκατατίθεσθε τοῖς φαντάσμασι· γέγραπται γάρ· ἔαν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος (ἦτοι τοῦ διαβόλου) ἀναβῆ ἐπὶ σέ, τόπον σου (ἦτοι τὴν καρδίαν σου) μὴ ἀφῆς (Ἐκκλησ. ι' 4). Ἡ γὰρ πρὸς ταῦτα συγκατάθεσις, ἐφάμιλλός ἐστι τῇ κοσμικῇ πορνείᾳ» (ἐν τῷ βίῳ αὐτῆς). Ὅρα δὲ καὶ εἰς τὸ γ' κεφ. περὶ δράσεως, τί πρέπει νὰ κάμνη τις ὅταν συναρπασθῆ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν.

**Εἰς ποῖα πρέπει νὰ μεταχειρίζεται τις τὴν φαντασίαν.
Καὶ ὅτι διὰ τὰς ἐν αὐτῇ τυπουμένας εἰκόνας, μέλλει τις
ἢ νὰ ἐπαινεθῆ ἢ νὰ κατακριθῆ.**

Εἶπα δὲ ψυχοβλαβεῖς εἰκόνας, διότι εἶναι συγκεχωρημένον, κατὰ τὸν προορηθέντα ἅγιον Κάλλιστον (ἐν κεφ. ξδ'), νὰ μεταχειρίζησαι τὴν φαντασίαν, ἢ διὰ συντριβὴν καὶ πένθος καὶ ταπείνωσιν τῆς καρδίας σου φανταζόμενος καὶ σχηματίζων τὸν θάνατον, τὴν μέλλουσαν κρίσιν καὶ τὰς αἰωνίους κολάσεις, ἢ διὰ μελέτην καὶ θεωρίαν τῆς κτίσεως καὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Κυρίου, φανταζόμενος τὰ τῆς κτίσεως φαινόμενα θαύματα καὶ τὰ μυστήρια τῆς τοῦ Κυρίου σαρκώσεως, τὴν Γέννησιν, λέγω, τὴν Βάπτισιν, Σταύρωσιν, Ταφὴν, Ἀνάστασιν καὶ τὰ λοιπά, ὡς προείπομεν ἢ καὶ διὰ νὰ πολεμήσῃς κάποτε τὰ ἀπρεπεῖς καὶ ἀτόπους φαντασίας, ἅς σοὶ προσβάλλει ὁ ἐχθρὸς, δι' ἄλλων εὐπρεπῶν καὶ καλῶν φαντασιῶν. Μὴ προσπάθει λοιπόν, μηδὲ φοβηθῆς τὰς αἰσχροὺς ἢ φοβερὰς εἰκόνας τῆς μωρᾶς

καὶ ἀλόγου φαντασίας· ἀλλὰ καταφρονεῖ αὐτὰς ὡς οὐδέν. Παίγνια γὰρ καὶ ἀνυπόστατα καὶ ψευδῆ, ἀλλ'οὐχὶ καὶ ἀληθινὰ καὶ πράγματα αὐταὶ εἰσὶ διότι ὅστις συνηθίζει νὰ καταφρονῇ τὰς φαντασίας, αὐτὸς δύναται νὰ καταφρονῇ καὶ τὰ ἴδια πράγματα ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων εἶναι αἱ φαντασίαι, ὡς λέγει ὁ θεοφόρος Μάξιμος. «Ὁ τὰς ἐμπαθεῖς νικῶν φαντασίας καὶ τῶν πραγμάτων, ὧν αἱ φαντασίαι, καταφρονεῖ» (κεφ. ξγ' τῆς ἑκατοντ. τῶν περὶ ἀγάπης). Ποιῶ τέλος τοῦ κεφαλαίου τούτου καὶ διὰ νὰ περιλάβω εἰς δύο λόγια τὸ πᾶν, λέγω· Γίνωσκε, ὅτι ἐὰν τυποῖς εἰς τὸν πίνακα καὶ χάρτην τῆς φαντασίας σου, ὠραίας καὶ εὐπρεπεῖς εἰκόνας, ἔχεις νὰ ἐπαινεθῆς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ὅτε ἀποκαλυφθήσεται ὅσα ἕκαστος ἐν τῷ κρυπτῷ φαντάζεται· ἐὰν δὲ τυποῖς εἰς αὐτόν, εἰκόνας ἀτόπους καὶ ἀπρεπεῖς ἔχεις τότε νὰ κατακριθῆς. Λέγει γὰρ ὁ Μέγας Βασίλειος, ὅτι καθὼς εἷς ζωγράφος, καθήμενος εἷς τῶν τόπων ἀπόκρυφον, ζωγραφίζων μίαν εἰκόνα· ἐὰν ζωγραφίσῃ ὠραίας ἱστορίας καὶ ἀξίας θεωρίας εἰς αὐτήν, ὅταν ἐκβάλλῃ ἔξω εἰς τὴν ἀγορὰν τὴν εἰκόνα, ἐπαινεῖται ἐξ ὅσων τὴν βλέπουσι· ἐὰν δὲ ζωγραφίσῃ αἰσχροῦ καὶ ἀπρεπεῖς ἱστορίας, κατηγορεῖται καὶ περιγελάται οὕτω καὶ ὁ νοῦς, εἰ μὲν τυπώσῃ εἰς τὸν χάρτην τῆς φαντασίας του, θεῖα καὶ πνευματικὰ θεωρήματα, θέλει ἐπαινεθῆ παρὰ πάντων τῶν θεατῶν· εἰ δὲ αἰσchrά τινα καὶ ἀνάξια θεωρίας κατηγορηθήσεται παρὰ πάντων. «Καθάπερ γὰρ τις ζωγράφος ἡμῶν ὁ νοῦς, ὡσπερ ἐν πίνακι τῇ ψυχῇ τὰς ἐννοίας ὡς θέλει μορφοῖ· εἶτα, ὡσπερ ὁ ζωγράφος, ἐν παραβύστῳ που τὸν πίνακα ποικίλης ἱστορίας πληρώσας, ἀθρόως τοῦτον εἰς μέσον προφέρει· ἐὰν μὲν οὖν θεῖαι τινὲς ἐξ ἀναγνωσμάτων ἱερῶν καὶ ἐννοιῶν φιλαρέτων αἱ ἱστορίαι ὀφθῶσι, παντὸς ἐπαίνου ὁ ζωγραφίσας νοῦς καὶ ὁ ταύτην δεξιόμενος τὴν γραφὴν πίναξ, ἄξιος κρίνεται· ἐὰν δέ, αἰσchrαί τε καὶ ἀπρεπεῖς ἀναφανῶσιν αἱ γραφαί, αἰσchrύνης καὶ γέλωτος ὁ ζωγράφος ἄξιος τοῖς πάσιν ὀφθήσεται»⁵ (Βυγ. περὶ Παρθενίας).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΡΙ ΦΥΛΑΚΗΣ ΝΟΟΥ ΚΑΙ ΚΑΡΔΙΑΣ

Ὅτι περισσότερον πρέπει νὰ φυλάττη τις τὴν καρδίαν του

⁵ Συμφώνως δὲ τοῖς εἰρημένοις εἶναι καὶ ὅσα λέγει ὁ θεοφόρος Μάξιμος περὶ τοῦ βδελύγματος τῆς ἐρημώσεως τοῦ ἐστῶτος ἐν τόπῳ ἀγίῳ. «Τόπος ἅγιος καὶ ναὸς Θεοῦ, ὁ νοῦς ὑπάρχει τοῦ ἀνθρώπου· ἐν ᾧ οἱ δαίμονες διὰ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν τὴν ψυχὴν ἐρημώσαντες, τὸ εἶδωλον τῆς ἁμαρτίας ἐστήσαν» (ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ κατὰ Ματθ. κεφ. κδ').

**ἀπὸ τῶν κακῶν λογισμῶν, παρὰ τὰς αἰσθήσεις του
ἀπὸ τῶν βλαβερῶν ἀντικειμένων**

Ἔμαθες πῶς νὰ φυλάττης τὰ ἐξωτερικὰ αἰσθητήριά σου; Ἔμαθες πῶς νὰ φυλάττης καὶ τὴν κοινὴν καὶ ἐσωτερικὴν αἴσθησιν τῆς φαντασίας σου; Μάθε τώρα καὶ πῶς νὰ φυλάττης τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ τῶν λογισμῶν· αὕτη γὰρ εἶναι ὁ θάλαμος τοῦ νοός, ταῦτὸν εἰπεῖν, τῆς ψυχῆς, ὁ μυστικὸς καὶ ἀπόκρυφος, ὡς εἶπομεν ἐν τῇ ἀρχῇ. Διότι λέγει Ἡ ἅγια Συγκλητικὴ, ὅτι, καθὼς τὸ πλοῖον ἐκ δύο αἰτίων καταποντίζεται, ἢ ἔξωθεν ἀπὸ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης ἢ ἔσωθεν ἀπὸ τῆς ἀντλίας, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ, ἢ ἔξωθεν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων βλάπτεται καὶ καταβυθίζεται ἢ ἔσωθεν ἀπὸ τῶν κακῶν λογισμῶν καὶ τῶν παθῶν τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ εὐρισκομένων⁶. Διὰ τοῦτο εἶναι χρεῖα νὰ προσέχη ὁ ἄνθρωπος καὶ νὰ φυλάττη τόσο τὰς αἰσθήσεις του ἀπὸ τῶν ἡδονικῶν καὶ βλαπτόντων ἀντικειμένων, ὅσον καὶ τὴν καρδίαν του ἀπὸ τῶν πονηρῶν λογισμῶν καὶ τῶν παθῶν. «Καθάπερ ναῦς, ποτὲ μὲν ὑπὸ τῶν ἔξωθεν τρικυμιῶν καταβαπτίζεται ποτὲ δὲ ὑπὸ τῆς ἔνδον ἀντλίας ὑποβρύχιος γίνεται οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς, ποτὲ μὲν διὰ τῶν ἐκτὸς πρακτικῶν ἁμαρτημάτων ἀπολλύμεθα, ποτὲ δὲ διὰ τῶν ἔνδον λογισμῶν ἀφανίζομεθα. Δεῖ οὖν καὶ τὰς ἔξωθεν τῶν πνευμάτων ἐπιτηγρορεῖν πρὸς τοὺς λογισμοὺς». Μᾶλλον δέ, περισσότερον πρέπει νὰ φυλάττη τις τὴν καρδίαν του ἀπὸ τῶν πονηρῶν λογισμῶν καὶ τῶν παθῶν, παρὰ τὰς αἰσθήσεις του ἀπὸ τῶν βλαβερῶν ἀντικειμένων· διότι καθὼς πολλάκις ἡ ἀντλία ἀμελουμένη, βυθίζει ἀνελπίστως τὸ πλοῖον μετὰ τῶν ναυτῶν ἐν καιρῷ γαλήνης καὶ κοιμωμένων αὐτῶν, οὕτω καὶ οἱ κακοὶ λογισμοὶ ἀμελούμενοι, βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰς κακὰς πράξεις καὶ τὴν ἀπώλειαν. Ὅθεν ἐπιφέρει ἡ αὐτὴ ἅγια Συγκλητικὴ. «Δεῖ οὖν ἐπιπονωτέραν πρὸς τοὺς λογισμοὺς ποιεῖσθαι τὴν διάνοιαν... καὶ πολυόφθαλμον δεῖ εἶναι τὸν σωθῆναι δυνάμενον» (ἐν τῷ βίῳ αὐτῆς). Πρέπει λοιπὸν νὰ γνωρίζης πρῶτον, ὅτι καθὼς τὸ κέντρον εὐρίσκεται εἰς τὸν κύκλον καὶ ὅλαι αἱ εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ κύκλου ἐκφερόμεναι γραμμαὶ ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐκφέρονται καὶ εἰς τὸ κέντρον ἐπιστρέφουσι καὶ ἐν τῷ κέντρῳ εἶναι ἠνωμένοι, οὕτω καὶ ἡ καρδία

⁶ Τὸ αὐτὸ βεβαίως καὶ ὁ θεσπέσιος τῆς Ἀλεξανδρείας Κύριλλος λέγων «Κατὰ διττὸν οἶμαι τρόπον, ἢ τῆς φαυλότητος ἐν ἡμῖν ἀποπεραίνεται δύναμις ἢ γὰρ τὰς θύραθεν ἡδονὰς, ἢ τὰς ἐμφύτους καὶ ἐν ἡμῖν, ὑπὸ τε σφῶν αὐτῶν καὶ μὴν καὶ ἐτέρων, ντροφᾶν ἀναπειθόμενος, πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀπηχεστάτων διωλισθηκότες, ἀλοῖεν ἂν οἱ πρὸς ἁμαρτίαν εὐκόλοι» (τόμ. β' τῆς Ὁκαταεὺχ. σελ. 917). Εἰς δύο δὲ ἐμοίρασε καὶ ὁ ἡγαπημένος Ἰωάννης τὴν ἐπιθυμίαν, εἰς τὴν ἔμφυτον τῆς σαρκὸς καὶ εἰς τὴν ἔξωθεν διὰ τῶν αἰσθήσεων εἰσερχομένην, εἰπὼν «Πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ ἢ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς καὶ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου» (Α' Ἰωάν. β' 16).

εύρσκεται εις τὸν ἄνθρωπον ὡς τι κέντρον, εις τὸ ὁποῖον εἶναι ἠνωμένα ὄλαι αἱ αἰσθήσεις, ὄλαι αἱ δυνάμεις τοῦ σώματος καὶ ὄλαι αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἶναι δὲ ἡ καρδία κέντρον, τριχῶς θεωροῦμενον, ὡς κέντρον φυσικόν, ὡς κέντρον ὑπερφυσικὸν καὶ ὡς κέντρον παραφυσικόν.

Ὅτι ἡ καρδία εἶναι κέντρον φυσικόν καὶ ὅτι ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς ἐν τῇ καρδίᾳ εὐρίσκεται.

Εἶναι κέντρον φυσικόν, διότι ἡ καρδία πρώτη πλάττεται ἐξ ὄλων τῶν μελῶν τοῦ σώματος οὕτω λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος «Ἐν τῇ γενέσει τῶν ζώων ἡ καρδία πρώτη καταβληθεῖσα παρὰ τῆς φύσεως, ἀναλογοῦσα τῷ μέλλοντι συνίστασθαι ζῶω, τὴν παρὰ φύσεως λαμβάνει καταβολήν· διότι συμμίκτως ταῖς οἰκείαις ἀρχαῖς περιϋφαινομένου τοῦ σώματος. αἱ κατὰ τὰ μεγέθη διαφοραὶ τῶν ζώων ἀποτελοῦνται» (Ἐρμ. εἰς τὸν α΄ Ψαλμ.). Οὕτω καὶ οἱ ἰατροὶ κοινῶς γνωματεύουσιν, ὅτι ἡ καρδία κεῖται μὲν εἰς τὸ μέσον τοῦ στήθους, κλίνει δὲ πρὸς τὸ ἀριστερὸν μέρος⁷ (σελ. 346 τοῦ Πολιτικοῦ θεάτρου)· ὅθεν συνάγεται ὅτι ἡ καρδία καὶ κατ'αὐτὴν τὴν αἴσθησιν καὶ τὸν μέσον τρόπον, ἐν ᾧ εὐρίσκεται, κέντρον λόγον ἐπέχει πρὸς τὸ ὅλον σῶμα· διὰ τοῦτο, ὄχι μόνον πρώτη πλάττεται ἐξ ὄλων τῶν μελῶν, ἀλλὰ καὶ ὕστερον ὄλων νεκροῦται· καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ καθέδρα, ἡ ρίζα καὶ ἀρχὴ καὶ πηγὴ ὄλων τῶν φυσικῶν δυνάμεων τοῦ σώματος, τῆς φυτικῆς, τῆς θρεπτικῆς, τῆς αὐξητικῆς, τῆς ζωτικῆς, τῆς αἰσθητικῆς, τῆς θυμικῆς, τῆς ἐπιθυμητικῆς καὶ τῶν λοιπῶν· ὁμοίως καὶ ὄλων τῶν φυσικῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, τῆς νοεῶς, λέγω, τῆς λογιστικῆς καὶ τῆς θελητικῆς. Ὅθεν ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς, ὡς εἶδος οὕσα τοῦ σώματος, ἂν ὄχι ὡς ἐν ἀγγεῖῳ περιέχεται, ἀσώματος γάρ· ἀλλ'ὄμως, ὡς ἐν ὀργάνῳ καὶ ὀχήματι, εὐρίσκεται ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τῆς καρδίας καὶ ἐν τῷ κατὰ τὸ μεσαιτάτον ἀπειλικρινημένῳ καὶ καθαρωτάτῳ πνεύματι, τῷ μεσιτεύοντι μεταξὺ σώματος καὶ νοός (ὅπερ καὶ ζωτικὸν καὶ αὐγοειδὲς καὶ ψυχικὸν πνεῦμα καλεῖται καὶ νευρώδης χυμὸς, παρὰ τοῦς θεολόγοις, φυσικοῖς καὶ μεταφυσικοῖς), κατὰ τὸν μέγαν Μακάριον καὶ τὸν θεῖον Γρηγόριον τὸν Θεσσαλονίκης (σελ. 957 Φιλοκαλ.) καὶ ἄλλους Πατέρας καὶ πολλοὺς νεωτέρους Θεολόγους, μάλιστα δὲ τὸν Κορέσιον. Ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ δέ, ὡς ἐν ὀργάνῳ εὐρίσκεται, οὐχὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ δύναμις τοῦ νοός, ἦτοι τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ μόνη ἡ τοῦ νοός ἐνέργεια, ὡς προείπομεν ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἄφες τοὺς νεωτέρους φυσικοὺς καὶ μεταφυσικοὺς νὰ λέγωσιν, ὅτι

⁷ Ποῖον δὲ σχῆμα ἔχει ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου, ὅρα εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τούτου, σχῆμα α΄ καὶ β΄.

ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς εὐρίσκεται εἰς τὸν ἐγκέφαλον καὶ εἰς τὸ τοῦ ἐγκεφάλου κωνάριον· διότι τοῦτο εἶναι τὸ ἴδιον, ὡσεὶ νὰ εἶπη τις, ὅτι ἡ φυτικὴ ψυχὴ δὲν εὐρίσκεται ἀρχικῶς εἰς τὴν ρίζαν τοῦ δένδρου, ἀλλὰ εἰς τὸν κλάδον καὶ εἰς τὸν καρπὸν⁸. Τὸ διδασκαλεῖον τῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἱερῶν Πατέρων, εἶναι ἀληθέστερον ὢν διδασκαλείων τῶν ἀνθρώπων⁹.

⁸ Ἐπειτα καὶ τοῦτο πρέπει να]στοχασθῶμεν· ὅτι πᾶν ἀεικίνητον ἢ ἀεικίνητον, ἀναλογίαν ἔχει καὶ ὁμοιότητα καὶ συγγένειαν πρὸς τὸ ἀεικίνητον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ καρδιά καὶ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ ἀπεικρινημένον πνεῦμα, ἀεικίνητόν ἐστιν, ἄρα καὶ ἡ ἀεικίνητος ψυχὴ, ἐν τῇ ἀεικινήτῳ καρδίᾳ νὰ εὐρίσκηται κατ'οὐσίαν καὶ δύναμιν καὶ ἀκόλουθον καὶ εὐλογόν ἐστι, μᾶλλον, ἢ νὰ εἰρίσκηται ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ. Ὅτι μὲν οὖν ἡ καρδιά ἐστὶν ἀεικίητος, προδήλον· ἀ' διότι αὕτη ἀφοῦ πλασθῆ, δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ κινῆται, ἕως οὔ νὰ ἐξέλθῃ ἡ ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος· β' ὅτι αὕτη εἶναι πηγὴ ζωῆς ὅλου τοῦ σώματος διὰ τῆς κινήσεώς της καὶ εὐθὺς ὅταν πάυση ἢ κίνησις αὐτῆς, παύει καὶ ἡ ζωὴ τοῦ σώματος· μᾶλλον δὲ ἡ ψυχὴ ἢ ἐν τῇ ἀεικινήτῳ καρδίᾳ οὕσα ἐνιδρυμένη, διὰ τῆς κινήσεως τῆς καρδιάς ἐνεργεῖ, μεταδίδουσα τὴν ζωὴν εἰς ὅλον τὸ σῶμα καὶ τοῦτο ζωοποιοῦσα, κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, λέγοντα· «Τὴν ζωτικὴν δύναμιν, ἐπεὶ συγγέγραται τῷ σώματι ἢ ψυχῇ φυσικῶς διὰ τὴν εὐκρασίαν καὶ οὐκ ἐκ προαιρέσεως χορηγεῖ» (Διατάξ. ἀσκητικῆ β'). Καὶ γ' ὅτι τῶν ἄλλων μελῶν καὶ μερῶν τοῦ σώματος ἡρεμούντων πολλάκις καὶ ἀκίνητόντων, καθὼς μάλιστα συμβαίνει ἐν τοῖς ὕπνοις καὶ ὕπνοις βαθυτάτοις καὶ ἀφαντάστοις, ἡ καρδιά μόνῃ δὲν ἡρεμεῖ, ἀλλὰ πάντοτε κινεῖται καὶ ἀγρυπνεῖ, ὡσεὶ νὰ προφυλάττῃ αὕτη ὅλα τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ σώματος, ἅπερ τότε ἡσυχάζουσι καὶ ἀναπαύονται· καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ γεγραμμένον ἐν τῷ Ἄσματι· «Ἐγὼ καθευδῶ καὶ ἡ καρδιά μου ἀγρυπνεῖ» (Ἄσμα ε'3)· ἂν καὶ τὸ ρητὸν αὐτὸ τροπολογικῶς ἐρμηνεύεται ὑπὸ τῶν θείων Πατέρων, διὰ τὴν τελείαν καὶ ὑπὸ τοῦ θείου ἔρωτος κατεχομένην ψυχὴν.

Ὁ δὲ ἐγκέφαλος οὐκ ἐστὶν ἀεικίνητος, οὔτε δι'αὐτοῦ προβάλλει πάντοτε ἡ ψυχὴ νοερὰς ἐνεργείας· ἀ', διότι εἰς ὅλους τοὺς ἐννέα μῆνας, καθ'οὓς ἐν τῇ κοιλίᾳ τὸ βρέφος εὐρίσκεται ἐμψυχωμένον καὶ τέλειον, ὁ ἐγκέφαλος ἀπρακτεῖ καὶ ἡρεμεῖ, μηδεμίαν τοῦ νοῦς ἐνεργείας δι'αὐτοῦ προβαλλομένης· β' καὶ ἀφοῦ γεννηθῆ τὸ βρέφος, εἰς ἐνὸς ὀλοκλήρου ἐνιαυτοῦ διάστημα ἢ καὶ ἐπέκεινα, ὁ αὐτὸς ἐγκέφαλος ἀκίνητεῖ καὶ ἀπρακτεῖ· οὐδὲ μίαν γὰρ τότε ὁ νοῦς προβάλλει δι'αὐτοῦ ἐνεργείαν, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀτελεῖ καὶ δυνάμει νοῦν· γ' δὲ καὶ τελευταῖον, διότι καὶ ἀφοῦ γίνῃ ὁ ἄνθρωπος ἀνὴρ τέλειος καὶ ἀποκτήσῃ νοῦν ἐνεργεῖα, πάλιν καὶ τότε ἀκολουθεῖ πολλάκις νὰ ἀπρακτῆ ὁ ἐγκέφαλος καὶ οὐδεμία ἐνεργεῖα τοῦ νοῦς δι'αὐτοῦ νὰ προβάλληται· καθὼς συμβαίνει, τόσον εἰς τοὺς βαθυτάτους καὶ ἀφαντάστους ὕπνους, ὡς εἶπομεν, ὅσον καὶ ὅταν τύχῃ νὰ πέσῃ τις ἀπὸ τόπου ὑψηλοῦ καὶ πτωματισθῆ· τότε γὰρ ἡ ψυχὴ συστέλλεται μὲν ὅλη εἰς τὸ κέντρον καὶ θάλαμόν της, τὴν καρδίαν, διὰ νὰ φυλαχθῆ ἐκεῖ καὶ μετὰ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνοῦται δυνάμειος ἀφῆνει δὲ ἀπρακτα καὶ ἀναίσθητα, οὐ μόνον τὸν ἐγκέφαλον, ἀλλὰ καὶ τὰς αἰσθησεις καὶ τὰ λοιπὰ πάντα πέριξ μέλη καὶ μέρη τοῦ σώματος, ὡστε δύναται τις νὰ εἶπη, ὅτι τότε ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ζῆ μόνον κατὰ τὴν καρδίαν· κατὰ δὲ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος, εἶναι νεκρὸς εἰδὲ καὶ τινες προβάλλουσι τὴν ἀφθονίαν καὶ τὸ πολὺ ψυχικὸν πνεῦμα, ὅπερ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ εὐρίσκεται καὶ διὰ τοῦτο δικαιούσιν ὅτι ἐκεῖ ἡ ψυχὴ νὰ ἐνθρονίζηται, μαθέτωσαν οὗτοι, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦτο πολὺ περισσότερον ἐν τῇ καρδίᾳ εὐρίσκεται καὶ ὅτι ἐκ τῆς καρδιάς τῆς πηγῆς τῶν πνευμάτων, τὸ πνεῦμα τοῦτο καὶ εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἀναβαίνει καὶ οὐχὶ τὸ ἀνάπαλιν, ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου εἰς τὴν καρδίαν. Ὅθεν καὶ ὁ Βλεμίδης, ἐν τῷ περὶ ψυχῆς λόγῳ, φησὶ· «Τὸ ζωτικὸν πνεῦμα δι'ἀρτηριῶν ἀπὸ τῆς καρδιάς ἄνω φερόμενον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν, ὅλη τῷ ἐγκεφάλῳ γίνεται πνεύματι».

⁹ Αἰωνία σου ἡ μνήμη, πάτερ Νικόδημε, ὀρθοδοξότατε! Ποῦ εἰ νῦν, ἵνα κλαύσης τὴν σημερινὴν γενεάν, τὴν ἀναίσχυντον, τὴν ὑπερήφανον· ἵνα κλαύσης αὐτοὺς τοὺς παραχαράκτας τῆς ἀληθείας καὶ περιφρονοῦντας αὐτοὺς, τοὺς παρὰ σοῦ θαυμαζομένους ἱεροὺς Πατέρας καὶ διδασκάλους; Ποῦ εἰ νῦν, ἵνα κλαύσης αὐτοὺς τοὺς ἀνοήτους, οἱ ὅποιοι, φέροντες εἰς μαρτυρίαν τινὰ τῶν τῆς Εὐρώπης συγγραφέων, ὑπὸ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ καταλαμβάνονται καὶ ἐκπλήξεως· ὅταν δὲ ἀναφέρωσι τινὰ τῶν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας διδασκάλων, ὑπὸ μεγάλης ἀδιαφορίας καὶ ψυχρότητος περιβάλλονται· τὸ δὲ δεινότερον πάντων, ὅτι θεωροῦσι τούτους, ὡς Καραπίνας ἐν πεπαλαιωμέναις ἐποχαῖς μόνον χρησίμους οὔσας, τῶν νεωτέρων προτιμωμένων, διότι οὗτοι κατέχουσι θέσιν τῶν νῦν ἐν χρῆσει ὄπλων τοῦ Σασεπῶ, πρὸς ἐκείνους παραβαλλόμενοι; Ταῦτα εἰσὶ τὰ κατορθώματα τῆς σημερινῆς γενεᾶς, ἂν ὄχι ἐν γένει, ἀλλ' ὅμως τοῦ πλείστου μέρους, ἐκ τῶν ὁμοίων

Ἄριστα καὶ τις νεώτερος ἠθικὸς φιλοσοφεῖ περὶ τῆς καρδίας καὶ λέγει τὰ ἀξιάγαστα τῦατα καὶ τὰ μάλιστα συντελοῦντα εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐν ἀνεκδότοις σωζόμενα· «Ἡ καρδία, ὡς πρωτότοκος τῶν μελῶν καὶ ρίζα τῆς ζωῆς, εἶναι προσέτι καὶ ὄργανον τῆς ὀρέξεως καὶ ἐρμηνεὺς τῶν παθῶν καὶ τῶν διαθέσεων, ἕνεκα τῶν θαυμαστῶν αὐτῆς κινήσεων. Ἔλαβεν ὁ ὠκεανὸς ἀπὸ τῆς φύσεως ἓνα ἴδιον μέτριον ρεῦμα, καλούμενον ροὴ καὶ παλίρροια, διὰ τὸ ἀναπαύηται διὰ τῆς κινήσεως αὐτοῦ, περιφερόμενος, ὡς παιδίον εἰς τὴν κοιτίδα· ἀλλ' ἐὰν κινήθῃ ἀπὸ τοῦ ἐμφυσήματος τοῦ ψυχροῦ βορρᾶ ἢ τοῦ θερμοῦ νότου, μὴ χωρῶν πλέον εἰς τὸν ἑαυτὸν του, πότε ἔρχεται, πότε φεύγει· πότε ὑψοῦται εἰς τὸν οὐρανόν, πότε καταβαίνει εἰς τὴν ἄβυσσον· ἢ αὐτὴ πρόνοια ἔδωκεν εἰς τὴν καρδίαν παντοτεινὴν τινα καὶ φυσικὴν κίνησιν ἀρμοδίαν εἰς τὴν κράσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὁποία ἐκτείνεται καὶ συστέλλεται δι' ἀναριθμητῶν μέτρων διὰ τὸ ἐναλλάττει τὴν ἀναπνοὴν καὶ τὸ διαχέει τὰ ζωτικὰ πνεύματα εἰς ὅλον τὸ σῶμα. Ἄλλ' ἐὰν μετὰ ταῦτα αὐτὴ ταραχθῇ ὑπὸ τῶν ἀνέμων τῶν παθῶν, τότε διὰ παραδόξου ἐκτάσεως ἢ συστολῆς μεταβάλλουσα τὴν ἀναλογίαν τῆς φυσικῆς κινήσεως ἀλλοιοῖ τὰς αἰσθήσεις καὶ τόσαι εἶναι αἱ μεταβολαὶ τῆς καρδίας, ὅσαι τῶν παθῶν· ἐπειδὴ καὶ εἶναι φανερόν, ὅτι, πρῶτον κινεῖται Ἡ ψυχὴ ἀπὸ τῆς ἐννοίας καὶ ἔπειτα κινεῖται ἡ καρδία ἀπὸ τῆς ψυχῆς· αὕτη εἶναι κίνησις φυσικὴ, ἐκείνη ἠθικὴ. Θεάμα ἠδύτατον ἤθελεν εἶναι, ἐὰν ἠδύνατο δι' ἐνὸς κρυστάλλου τὰ φαίνονται ἀπὸ τοῦ στήθους αἱ κινήσεις τῆς καρδίας, καθὼς τῶν ὥρολογίων· ἐὰν ἡ κατάληψις παραστήσῃ ἐν ὑποκείμενον ἀρεστόν, Ἡ καρδία ὅλη ἀγαπητικὴ τρέχει ἔμπρὸς καὶ ἐκτείνεται διὰ τὸ δεχθῆ· καὶ ἐὰν ἐν ὑποκείμενον μισητόν, ἡ καρδία ὅλη συστελλομένη, σύρεται ὀπίσω καὶ φαίνεται ὅτι φεύγει εἰς τὴν ἄκρην χαρὰν ἢ καρδία ἀγάλλεται καὶ πηδᾷ· καὶ εἰς τὴν θλίψιν συστελλεται καὶ φαίνεται ὅτι πίπτει· εἰς τὸν θυμόν, Ἡ καρδία ἀναβράζει καὶ ἀναχέει τὸ αἷμα· καὶ εἰς τὸν φόβον, πῆγνυται, πάλλει καὶ τρέμει. Τὸ μικρότερον μέρος τοῦ πλοίου εἶναι τὸ πηδάλιον, ἀλλ' ἐκάστη μικρὰ κίνησις τοῦ πηδαλίου κινεῖ ὅλον τὸ πλοῖον εἰς πλατὺν κύκλον, δεξιὰ ἢ ἀριστερά· καὶ ἐκάστη μικρὰ κίνησις τῆς καρδίας, ἥτις ἴσταται εἰς τὸ κέντρον, ἐνεργεῖ εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος μεγάλα σαλεύματα. Ἐκεῖνο τὸ γλυκὺ γέλιον καὶ τὰ σφικτὰ ἐναγκαλίσματα, τὰ ὁποῖα κάμνει τις εἰς τὴν ἀπάντησιν τοῦ ἠγαπημένου φίλου· ἐκεῖνο τὸ τὸ στρέφει ὀπίσω τὸ πρόσωπον ἀηδιάζων, ὅταν βλέπῃ πρᾶγμα ἀνάρεστον καὶ

βδελυκτόν· ἐκεῖνο τὸ νὰ κροτῆ τὰς χεῖρας καὶ νὰ πηδᾷ ὅταν εὐφραίνηται· ἐκεῖνο τὸ νὰ πέμπῃ ἀναστεναγμοὺς ὅταν λυπῆται· ἐκεῖνο τὸ νὰ ἐκπυροῦται τὴν ὄψιν· τὸ νὰ στρέφῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ τρίξῃ τοὺς ὀδόντας ὅταν θυμωθῆ· ἐκεῖνη ἡ πεπαγωμένη ὠχρότης καὶ ὁ τρόμος τῶν μελῶν ὅταν φοβηθῆ· ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐξωτερικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐσωτερικῶν κινήσεων τῆς καρδίας· μικρὰ εἰς τὸ κέντρον, μεγάλη εἰς τὴν περιφέρειαν.

Ὅτι ἡ καρδία εἶναι κέντρον ὑπερφυσικόν.

Ἡ καρδία εἶναι κέντρον ὑπερφυσικόν· διότι ἡ ὑπερφυσικὴ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἣν ἐλάβομεν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, εἰς τὴν καρδίαν εὐρίσκεται, ὡς εἰς καθέδραν καὶ θρόνον· καὶ μαρτυροῦσι τοῦτο πρῶτον αἱ Γραφαί. Ὁ γὰρ Κύριος φησὶν· «Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστὶ» (Λουκ. ιζ´ 21). Καὶ ὁ Παῦλος· «Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κράζον, Ἄββᾶ ὁ Πατήρ» (Ρωμ. ε´ 5). Καὶ πάλιν· «Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν» (Γαλ. δ´ 6). Καὶ ἀλλαχοῦ· «Ἴνα δῶῃ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν» (Ἐφ. γ´ 16). Συμμαρτυροῦσι δὲ ταῖς Γραφαῖς καὶ οἱ θεῖοι Πατέρες· ὁ γὰρ Μέγας Μακάριος λέγει· «Ἡ καρδία ἡγεμονεύει ὅλον τοῦ ὀργάνου καὶ ἐπὶ ἀνὰ κατάσχη τὰς νομὰς τῆς καρδίας ἡ χάρις, βασιλεύει ὅλων τῶν λογισμῶν καὶ τῶν μελῶν· ἐκεῖ γὰρ ἐστὶν ὁ νοῦς καὶ πάντες οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς» (Λόγ. ιε´ σελ. 203). Ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· «Ἴδου ὁ οὐρανὸς ἔσωθέν σου, εἰ καθαρὸς ἔσῃ καὶ ἐν σεαυτῷ ὄψει τοὺς ἀγγέλους σὺν τῷ φωτὶ αὐτῶν καὶ τὸν Δεσπότην αὐτῶν μετ' αὐτῶν» (Λόγ. μδ´ σελ. 260)· καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς λέγει· «Σπούδασον εἰσελθεῖν εἰς τὸ ταμεῖον τὸ ἐνδοθέν σου καὶ ἐν ὄψει τὸ ταμεῖον τὸ οὐράνιον· ἐν γὰρ ἐστὶ τοῦτο κἀκεῖνο» (Λόγ. λ´). Καὶ ὁ θεῖος Διάδοχος· «Ἐγὼ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ νοῦ τῆς αἰσθήσεως κατείληφα, ὅτι πρὸ μὲν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἔξωθεν ἡ χάρις πρὸς τὰ καλὰ προτρέπεται τὴν ψυχὴν, ὁ δὲ σατανᾶς ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐμφωλεύει βάθεσιν· ἀπὸ δὲ τῆς ὥρας, ἐν ἧπερ ἀναγεννώμεθα, ἔξωθεν μὲν ὁ δαίμων γίνεται, ἔσωθεν δὲ ἡ χάρις» (κεφ. ος´). Ὁ μέγας τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριος ἐρμηνεύων τὸ τοῦ μεγάλου Μακαρίου ρητόν· «Ἐκεῖ τοίνυν δεῖ σκοπεῖν, εἰ ἐνέγραψεν ἡ χάρις τοὺς τοῦ Πνεύματος νόμους», φησὶν ἐκεῖ, ποῦ; Ἐν τῷ ἡγεμονικῷ ὀργάνῳ· ἐν τῷ τῆς χάριτος θρόνῳ, ὅπου ὁ νοῦς καὶ οἱ λογισμοὶ πάντες τῆς ψυχῆς ἐν τῇ καρδίᾳ

δηλ.¹⁰. Τοῦτο συνομολογοῦσι καὶ ἅπας ὁ λοιπὸς τῶν Θεῶν Πατέρων χορὸς καὶ μάλιστα τῶν καλουμένων Νηπτικῶν.

Ὅτι ἡ καρδιά εἶναι κέντρον παραφυσικόν.

Ἡ καρδιά εἶναι ἀκόμη καὶ κέντρον παραφυσικόν διότι ὅλα τὰ παρὰ φύσιν πάθη καὶ ὅλοι οἱ βλάσφημοι καὶ ὑπερήφανοι καὶ αἰσχροὶ καὶ πονηροὶ λογισμοὶ καὶ ὅλαι αἱ κακαὶ ἐπιθυμίαι, κλίσεις, ὀρέξεις καὶ προσπάθειαι καὶ συγκαταθέσεις, ἅτινα ἐφθάσαμεν νὰ λάβομεν εἰς τὰ τοῦ κόσμου πράγματα, ἐκ τῆς καρδίας γεννῶνται καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ εὐρίσκονται τὰ ὅποια, καθὼς ἡ τέφρα σκεπάζει τὸν σπινθῆρα τῆς φωτιᾶς, οὕτω καὶ αὐτὰ ἐσκέπασαν καὶ σκεπάζουσι τὴν θείαν χάριν, ἣν ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὡς λέγει ὁ θεϊότατος Κάλλιστος ἐκεῖ εἶναι καὶ αἱ ρίζαι καὶ ἀρχαὶ ὅλων τῶν παρὰ φύσιν ἁμαρτιῶν, ἅς μετὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα ἐπράξαμεν, διὰ πονηρῶν λογισμῶν καὶ ἔργων καὶ τώρα πράττομεν καὶ θέλομεν πράξει ἐκεῖ ἐστὶ καὶ ὁ σατανᾶς, ἅν καὶ ὄχι εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας (ἐκεῖ γὰρ ἡ χάρις ἐστίν, ὡς εἶπεν ἀνωτέρω ὁ Ἅγιος Διάδοχος). ἀλλ' ὅμως εἰς τὴν ἐπιπολὴν καὶ ἐπιφάνειαν τῆς καρδίας καὶ ἀπλῶς περὶ τὴν καρδίαν, ὡς ὁ αὐτὸς πάλιν λέγει Διάδοχος καπνίζων μὲν τὸν νοῦν διὰ τῆς ὑγρότητος τοῦ σώματος καὶ διὰ τῆς ἐπιθυμίας καὶ ἡδονῆς τῆς σαρκὸς προσβάλλων δὲ διὰ τοῦ ἐνδιαθέτου καλουμένου λόγου, τοῦ φυσικῶς ἐν τῇ καρδίᾳ λαλουμένου, ὅλους τοὺς ἐμπαθεῖς καὶ ἀτόπους λογισμούς. Καὶ τοῦτο δὲ ὁμοίως μαρτυροῦσιν αἱ Γραφαί· αὐτὸς γὰρ ὁ Πλάστης τῶν καρδιῶν, οὕτω ἡμᾶς ἐδίδαξεν εἰπὼν «Ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι· ταῦτά εἰσι τὰ κοινοῦντα (ἦτοι ἀκάθαρτον ποιοῦντα) τὸν ἄνθρωπον» (Ματθ. ιε'18). Καὶ πάλιν· «Ὅταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων (ἦτοι ξηρῶν θείας ἐπιρροῆς, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον), ζητοῦν ἀνάπαυσιν καὶ οὐχ εὐρίσκει τότε λέγει, ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου ὅθεν ἐξῆλθον· καὶ ἐλθὼν εὐρίσκει σχολάζοντα καὶ σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον· τότε πορεύεται καὶ παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα, (ἦτοι μετὰ πλείονος τῆς παρασκευῆς, κατὰ τὸν αὐτὸν θεολόγον) πονηρότερα ἑαυτοῦ καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χεῖρονα τῶν πρώτων»

¹⁰ Λέγει δὲ καὶ ὁ ἱερὸς Ἀύγουστίνος ταῦτα πρὸς τὸν Θεόν· «Ὅψέ σε ἠγάπησα κάλλος πρεσβυτάτον τε ὁμοῦ καὶ νεώτατον· ὁψέ σε ἠγάπησα, καὶ σύ ἐνδον ἦσθα κἀγὼ ἔξω, κἀκεῖσε ἐζήτηουν καὶ τούτοις τοῖς ὑπὸ σοῦ πεπονημένοις εἶδεσι περιέπιπτον ὁ ἀνείδεος» (εὐχὴ ἔρωτικ. λα').

(Ματθ. ιβ' 14). Ἀκούεις; Εἰσελθόντα, λέγει· ποῦ; Εἰς τὴν καρδίαν δηλ. καὶ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Συμμεταρτυρεῖ ταῖς Γραφαῖς καὶ ἡ τῶν Πατέρων παράδοσις· ὁ τε θεολόγος Γρηγόριος, λόγῳ εἰς τὸ βάπτισμα καὶ ἐν τοῖς εἰς τὴν νόσον ἐπιγραφόμενοις ἠρωελεγείοις, λέγων· «Ἦλυθες αὐθις ἔμοιγε δολόπλοκε, ὡς ἐνοήθης. Βένθος ἐμῆς καρδίας, ἔνδοθι βοσκόμενος». Καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος· «Πρώτως οὖν μακαριστὸν τὸ ἐν τῇ διανοίᾳ ἡμῶν καθαρὸν· ἐπειδὴ ρίζα τῶν διὰ τοῦ σώματος ἐνεργειῶν, τὸ ἐν καρδίᾳ βούλευμα· ἡ γὰρ μοιχεία ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ φιληδόνου πρῶτον ἀναφλεχθεῖσα, οὕτω τὴν διὰ τοῦ σώματος φθορὰν ἀπεργάζεται· ὅθεν καὶ ὁ Κύριος ἔνδοθεν φησιν εἶναι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον» (Ἑρμην. εἰς τὸν α' Ψαλμ.). Ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος καὶ πάντες οἱ λοιποὶ Πατέρες, οἱ ἐρμηνεύοντες τὴν περικοπὴν ταύτην τοῦ Εὐαγγελίου, τοῦτο συμφώνως συνομολογοῦσι· διὰ νὰ μὴ φέρομεν εἰς τὸ μέσον ἓνα πρὸς ἓνα¹¹.

**Τίνι τρόπῳ ἐπιστρέφει ὁ νοῦς εἰς τὴν καρδίαν καὶ ὅτι
ἡ ἐπιστροφή αὕτη ἀπλανής ἐστι**

Τούτων οὕτω προεγνωσμένων, σοὶ λέγω τώρα, ὅτι πρέπει νὰ φυλάττης τὸν νοῦν, ἥτοι τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦς καὶ τὴν καρδίαν σου. Εἶναι γνωστὸν σου, ὅτι πᾶσα οὐσιώδης ἐνέργεια ἔχει φυσικὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἐνεργοῦσαν αὐτὴν οὐσίαν καὶ δύναμιν· καὶ πρὸς ἐκείνην φυσικῶς ἐπιστρέφει καὶ ἐνοῦται καὶ ἀναπαύεται. Διὰ τοῦτο καὶ σύ, ἐπειδὴ ἠλευθέρωσας τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦς σου, ἧς ὄργανόν ἐστὶν ὁ ἐγκέφαλος, ὡς προείπομεν, ὅλων τῶν ἔξω τοῦ κόσμου πραγμάτων διὰ μέσου τῆς φυλακῆς τῶν αἰσθητηρίων καὶ τῆς φαντασίας σου, περὶ ὧν ἤδη εἵπομεν· τώρα εἶναι ἀκόλουθον νὰ ἐπιστρέψῃς αὐτὴν καὶ εἰς τὴν ἰδικήν σου οὐσίαν καὶ δύναμιν· ταῦτόν εἰπεῖν, πρέπει νὰ γυρίσῃς τὸν νοῦν σου εἰς τὴν καρδίαν σου, τὴν οὖσαν ὄργανον τῆς τοῦ νοῦς οὐσίας καὶ δυνάμεως, ὡς προείρηται καὶ νὰ θεωρῆς νοερῶς ὅλον τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Ἡ ἐπιστροφή δὲ αὕτη τοῦ νοῦς συνηθίζει νὰ γίνηται εἰς τοὺς ἀρχαρίους, καθὼς διδάσκουσιν οἱ Θεῖοι Πατέρες οἱ Νηπιτικοί, μὲ τὴν κλίσιν τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος τὸ ἀκούμβισμα ἐπάνω εἰς τὸ στήθος. Ὀνομάζεται δὲ ἡ ἐπιστροφή αὕτη ὑπὸ τοῦ

¹¹ Κατ'ἐξοχῆς δὲ τρόπον τοῦτο βεβαιοῖ ὁ Μέγας Μακάριος λέγων ἐν τῷ περὶ φυλακῆς καρδίας κεφ. α'. «Εἰσελθε, ὦ οὗτος, διὰ τῆς τῶν λογισμῶν σου ἐπιστάσεως πρὸς τὸν αἰχμάλωτον καὶ δοῦλον τῆς ἁμαρτίας νοῦν σου καὶ ἴδε τὸν κατώτερον τοῦ νοῦ, βαθύτερον τῶν λογισμῶν σου, εἰς τὰ λεγόμενα ταμεῖα τῆς ψυχῆς σου, τὸν ἔρποντα καὶ ἐμφωλεύοντα ὄφιν, τὸν φονεύσαντά σε διὰ τῶν καιριωτέρων τῆς ψυχῆς σου μελῶν· ἄβυσσος γὰρ ἐστὶν ἀκατάληπτος ἡ καρδία· καὶ ἐὰν τοῦτον φονεύσῃς, καύχησαι τῷ Θεῷ περὶ καθαρότητος εἰδὲ μή, ταπεινωθεῖς ὡς ἐνδεὴς καὶ ἁμαρτωλὸς ὑπὲρ τῶν κρυφίων σου ἔσο δεόμενος τοῦ Θεοῦ».

Ἀρεοπαγίτου Διονυσίου, ἐν οἷς ἀναφέρει περὶ τῶν τριῶν κινήσεων τῆς ψυχῆς, κυκλικὴ καὶ ἀπλανῆς κίνησις τοῦ νοῦς¹². διότι καθὼς ἡ περιφέρεια τοῦ κύκλου αὐτὴ εἰς ἑαυτὴν ἐπιστρέφει καὶ ἐνοῦται· οὕτω διὰ τῆς τοιαύτης κυκλικῆς κινήσεως καὶ ὁ νοῦς αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει καὶ γίνεται ἑν¹³. Ὅθεν εἶπεν, ἔνθα μὲν, αὐτὸς ὁ τῶν θεολόγων ἐξοχώτατος Διονύσιος «Ψυχῆς δὲ κινήσις ἐστὶ κυκλική, ἢ εἰς ἑαυτὴν εἴσοδος ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ τῶν νοερῶν αὐτῆς δυνάμεων ἢ ἐνοειδῆς συνέλιξις ὥσπερ ἑν τινὶ κύκλῳ τὸ ἀπλανὲς αὐτῆ δωρουμένη» (κεφ. δ', περὶ θεῶν ὄνομ.). Ἐνθα δὲ ὁ Μέγας Βασίλειος «Νοῦς μὴ σκεδαννύμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτὸν, δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαίνει» (Ἐπιστ. α').

Ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ ὁ νοῦς εὐρισκόμενος πρέπει νὰ προσεύχηται.

¹² Σημειοῦμεν ἐδῶ ὡς ἀξιόλογον τὴν εἶδησιν ταύτην· ὅτι δηλ. μόνον ἡ κυκλικὴ αὕτη κίνησις τοῦ νοῦς εἶναι ἀπλανῆς· ἐπειδὴ εἰς αὐτὴν δὲν δύναται νὰ εἰσέλθῃ καὶ νὰ προχωρήσῃ ἢ πλάνη τοῦ διαβόλου· εἰς δὲ τὰς ἄλλας δύο κινήσεις αὐτοῦ, εἰς τὴν εὐθείαν λέγω καὶ εἰς τὴν ἐλικοειδῆ, ἐμβαίνει καὶ προχωρεῖ ἢ πλάνη καὶ ἀπάτη τοῦ ἐχθροῦ, καθὼς τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ ὑψίνους ἐκείνος καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀκριβῆς νομοθέτης θεῖος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ἐν μιᾷ τῶν πρὸς Βαβλαᾶμ αὐτοῦ ἐπιστολῶν. Εὐθεῖα δὲ κινήσις νοῦς, κατὰ τὸν Ἀρεοπαγίτην Διονύσιον, εἶναι ὅταν ὁ νοῦς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν αἰσθητῶν, ὡς ἀπὸ εἰκόνων τινῶν ἀναβιβάζεται εἰς τὴν ἀπλὴν καὶ νοητὴν αὐτῶν θεωρίαν. Ἐλικοειδῆς δὲ κίνησις τοῦ νοῦς, εἶναι ὅταν ὁ νοῦς ἐλλάμπηται τὰς θείας γνώσεις, ὅχι ὅλως διόλου νοερῶς καὶ ἀμεταβάτως, ἀλλὰ συλλογιστικῶς καὶ μεταβατικῶς καὶ ὡσεὶ διὰ κινήσεως συμμίκτου ἀπὸ τῆς κυκλικῆς ὁμοῦ καὶ ἀπὸ τῆς εὐθείας (περὶ θεῶν ὀνομάτων, κεφ. δ'). Ὅθεν, ὅσοι ἀγαπῶσι νὰ μὴ πλανῶνται, ἄς καταγίνονται περισσότερον εἰς τὴν κυκλικὴν κίνησιν τοῦ νοῦς, ἥτις γίνεται διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ νοῦς εἰς τὴν καρδίαν καὶ τῆς ἐν καρδίᾳ νοερᾶς προσευχῆς· αὕτη γὰρ ὅσον εἶναι κοπιαστικὴ καὶ ἐπίπονος, τοσοῦτον εἶναι καρποφόρος, διότι εἶναι ἀπλανῆς· διότι εἶναι ἢ κυριωτέρη καὶ ὑψηλωτέρη τοῦ νοῦς ἐνέργεια· διότι ἐνοῖ τὸν νοῦν μὲ τὸν ὑπὲρ πάντα Θεόν καὶ συντόμως εἶπεν, Ἡ κυκλικὴ αὕτη κίνησις τοῦ νοῦς περισσότερον καθαίρει, φωτίζει καὶ τελειοῖ τὸν νοῦν, παρ' ὅσον καθαίρουσι, φωτίζουσι καὶ τελειοῦσιν ὅλοι αἱ ἄλλοι, ὅλοι αἱ φυσικαὶ καὶ αἱ μεταφυσικαὶ καὶ ὅλοι αἱ λοιπαὶ ἐπιστήμαι τῆς ἔξωθεν φιλοσοφίας. Αὕτη γὰρ πνευματικὴ καὶ θεόπτην ἀποτελεῖ τὸν ἄνθρωπον ἐκείναι δὲ ψυχικὸν μόνον αὐτὸν ἀποτελοῦσι· «Ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστίν», ὡς λέγει ὁ Παῦλος (Α΄ Κορ. β' 14).

Πλὴν καὶ τοῦτο ἀκόμη προσημειοῦμεν, ὅτι δὲν ἀξιοῦται ὁ ἄνθρωπος τῆς καθαρότητος ταύτης καὶ τοῦ φωτισμοῦ καὶ τελειότητος, ἐὰν ὀλίγον καιρὸν σχολάσῃ εἰς τὴν κυκλικὴν ταύτην κίνησιν καὶ ἐπιστροφὴν τοῦ νοῦς· ὅχι, ἀλλ' ἐὰν ἐπιμένῃ πολὺν καιρὸν εἰς τὴν νοερὰν αὐτῆν ἐργασίαν, τὴν γεννητικὴν τῶν ἀπορρητῶν, ὡς λέγει ὁ Θεσσαλονίκης Γρηγόριος ἐν τῷ β' κεφ. περὶ προσευχῆς, ταπεινούμενος καὶ ἡσυχάζων καὶ ἀποκόπτων ὅλα τὰ αἴτια, ἅτινα τὸν ἐμποδίζουσι καὶ προξενοῦσιν αὐτῷ ταραχὴν. Ἀλλὰ καὶ τότε πρέπει ν' ἀφήνῃ τις τὰ πάντα εἰς τὸν Θεόν· καὶ ἂν μὲν ὁ Θεὸς γνωρίζῃ συμφέρον, τὸ νὰ ἀξιῶσθαι αὐτὸν τῶν τοιούτων χαρίτων, καλῶς εἶδὲ μὴ, αὐτὸς πρέπει νὰ κάμνῃ μόνον τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, ὅπερ ἐστὶν ἢ τοῦ νοῦς ἐπιστροφή αὕτη εἰς τὴν καρδίαν καὶ φυλακὴ καὶ προσευχὴ περὶ δὲ τῶν θεῶν χαρισμάτων νὰ ἀφροντιστῇ, ἵνα μὴ ἀπὸ τοῦ πόθου τῶν χαρισμάτων δελεασθεῖς, πλάνην ἀντὶ ἀληθείας δεχθῇ. Καὶ ἐπάνω εἰς ὅλα πρέπει νὰ φυλάττῃ καὶ ἐπὶ τῆς νοερᾶς ταύτης ἐργασίας τὸ «πᾶν μέτρον ἄριστον», χωρὶς νὰ ἐκκλίνῃ τις εἰς ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις.

¹³ Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα τοῦ σώματος τῶν διὰ τῆς τοιαύτης προσευχῆς φιλοπονώτερον προσευχομένων, κυκλοειδῆς τρόπον τινὰ γίνεται καὶ τῷ κύκλῳ ἐν μέρει παρομοιοῦται καὶ μαρτυρεῖ Ἡλίας ὁ Προφήτης, ὡς ἔμπροσθεν φαίνεται, κυρτώσας καὶ οἰοῖναι κρῖνον ποιήσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἐν τῷ προσεύχεσθαι.

Ἐκεῖ δὲ εἰς τὴν καρδίαν εὐρισκόμενος ὁ νοῦς σου, ἅς μὴ ἴσταται μόνον νὰ θεωρῇ καὶ ἄλλο τι νὰ μὴ κάμνη, ἀλλὰ εὐρίσκων τὸ λογιστικόν, ἦτοι τὸν ἐνδιάθετον λόγον τῆς καρδίας, διὰ τοῦ ὁποίου διαλογιζόμεθα καὶ πονήματα συνθέτομεν καὶ κρίνομεν καθ'ἑαυτοὺς καὶ ἀνακρίνομεν καὶ ἀναγιγνώσκομεν ὀλόκληρα βιβλία μυστικῶς, χωρὶς νὰ λαλῇ τὸ στόμα τοῦτον, λέγω, τὸν ἐνδιάθετον λόγον εὐρίσκων ὁ νοῦς σου, ἅς μὴ τὸν ἀφήσῃ νὰ λέγῃ ἄλλο τι, εἰμὴ τὴν σύντομον ταύτην καὶ μονολόγιστον καλουμένην εὐχὴν· ἦτοι τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ ἐλέησόν με». Ἀλλὰ δὲν φθάνει τοῦτο μόνον· ἀλλ'ἀκόμη χρειάζεται νὰ κινήσῃ καὶ τὴν θελητικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς σου, ἦτοι νὰ λέγῃς τὴν εὐχὴν μεθ'ὅλης σου τῆς θελήσεως καὶ δυνάμεως καὶ ἀγάπης. Τὸ λέγω καθαρώτερον. Ὁ μὲν ἐνδιάθετος λόγος ἅς λέγῃ μόνην τὴν ἀνωτέρω εὐχὴν· ὁ δὲ νοῦς ἅς προσέχη τόσον διὰ τῆς νοερᾶς το θεωρίας, ὅσον καὶ διὰ τῆς νοερᾶς τοῦ ἀκοῆς, εἰς μόνον τὰ τῆς εὐχῆς λόγια καὶ πολλῶ μᾶλλον εἰς τὰ διὰ τῶν λογίων νοούμενα, μένων ἀνείδεος καὶ ἀσχημάτιστος, χωρὶς νὰ φαντάζεται ἢ νὰ νοῆ ἄλλο τι αἰσθητὸν ἢ νοητόν, ἔσωθεν ἢ ἔξωθεν, κἂν εἶναι καὶ ἀγαθόν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς ἔξω πάντων τῶν ὄντων αἰσθητῶν καὶ νοητῶν ἐστὶ καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτα, διὰ τοῦτο καὶ ὁ νοῦς, ὅστις ζητεῖ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς προσευχῆς, ἔξω πρέπει νὰ γίνηται πάντων τῶν ὄντων, αἰσθητῶν ὁμοῦ καὶ νοητῶν καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτα, ἵνα ἐπιτύχῃ τῆς θείας ἐνώσεως· ὅθεν εἶπεν ὁ Θεὸς Νεῖλος· «Μὴ σχηματίσης τὸ θεῖον ἐν σεαυτῷ προσευχόμενος, μηδὲ πρὸς μορφὴν τινὰ συγχωρήσης τυπωθῆναί σου τὸν νοῦν, ἀλλ'αὐλῶς τῷ αὐλῷ πρόσιθι καὶ συνήσεις» (κεφ. ξξ'). Ἡ δὲ θέλησίς σου ἅς προσκολλᾶται ὅλη διὰ τῆς ἀγάπης εἰς τὰ αὐτὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς ὥστε ὁ νοῦς, ὁ ἐνδιάθετος λόγος καὶ ἡ θέλησίς σου, τὰ τρία ταῦτα μέρη τῆς ψυχῆς, νὰ εἶναι ἓν καὶ τὸ ἓν τρία, διότι διὰ τούτου τοῦ τρόπου ὁ ἄνθρωπος, ὅστις εἶναι εἰκὼν τῆς Ἁγίας Τριάδος, συνάπτεται καὶ ἐνοῦται μετὰ τοῦ πρωτοτύπου, καθὼς εἶπεν ὁ μέγας ἐκείνος τῆς νοερᾶς προσευχῆς καὶ νήψεως ἐργάτης καὶ διδάσκαλος, ὁ θεὸς λέγω τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς. Ὅταν τὸ ἐνιαῖον τοῦ νοῦ γένηται τρισόν, μένον ἐνιαῖον, τότε συνάπτεται τῇ θεαρχικῇ τριαδικῇ μονάδι, πᾶσαν ἀποκλείσαν πλάνης εἴσοδον καὶ ὑπεράνω καθεστῶς σαρκὸς καὶ κόσμου καὶ κοσμοκράτορος» (κεφ. β' περὶ προσευχῆς).

Διατὶ πρέπει νὰ κρατῇ τις τὴν ἀναπνοὴν ἐν τῇ προσευχῇ.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ νοῦς, ἦτοι ἡ ἐνέργεια τοῦ νοός, ἐκ νεότητος συνήθισε νὰ χύνηται καὶ νὰ διασκορπίζεται εἰς τὰ ἔξω αἰσθητὰ τοῦ κόσμου πράγματα,

διὰ τοῦτο, ὅταν λέγῃς τὴν ἱερὰν προσευχὴν ταύτην, μὴ ἀνάπνεε συνεχῶς, καθὼς ἔχει ἡ φύσις συνήθειαν, ἀλλὰ κρατεῖ ὀλίγον τὴν ἀναπνοὴν σου, ἕως οὔ ὁ λόγος ὁ ἐνδιάθετος νὰ εἴπῃ ἅπαξ τὴν εὐχὴν καὶ τότε ἀνάπνεε, καθὼς οἱ θεῖοι Πατέρες καὶ τοῦτο διδάσκουσιν. Α΄. Διότι διὰ τοῦ ὀλίγου αὐτοῦ κρατήματος τῆς ἀναπνοῆς, θλίβεται μὲν καὶ στενοχωρεῖται καὶ ἀκολούθως πονεῖ ἡ καρδιά, μὴ ἀπολαμβάνουσα τοῦ φυσικοῦ ἀέρος· ὁ δὲ νοῦς διὰ τῆς μεθόδου ταύτης εὐκολώτερον περιστέλλεται καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν καρδίαν· τοῦτο μὲν διὰ τὸν πόνον καὶ ὀδύνην τῆς καρδίας· τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὴν ἡδονὴν, ἣτις γεννᾶται ἐκ τῆς θερμῆς καὶ ζωηρᾶς ταύτης μνήμης τοῦ Θεοῦ· μνημονευόμενος γὰρ Θεός, ἡδονὴν καὶ εὐφροσύνην προξενεῖ εἰς τοὺς μνημονεύοντας, κατὰ τὸν εἰπόντα· «Ἐμνήσθην τοῦ Θεοῦ καὶ ἠφράνθην» (Ψαλμ. ος' 3)· ἐπειδὴ εἰς ὅποιον μέλος εἶναι αἰσθησις πόνου ἢ ἡδονῆς, ἐκεῖ φυσικῶς τῷ τρόπῳ καὶ ὁ νοῦς ἐπιστρέφει καὶ συνάγεται, κατὰ τὸν φιλόσοφον Ἀριστοτέλη¹. Β΄. Διότι διὰ τοῦ ὀλίγου αὐτοῦ κρατήματος τῆς ἀναπνοῆς λεπτύνεται μὲν ἡ σκληρὰ καὶ παχεῖα καρδιά καὶ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ ὑγρά, ὡς μετρίως θλιβόμενα καὶ θερμαινόμενα καὶ ἀκολούθως γίνεται ἀπαλή, αἰσθητικὴ, ταπεινὴ καὶ ἐπιτηδειότερα εἰς τὸ νὰ καταλύγηται καὶ νὰ προχέῃ εὐκόλως δάκρυα· λεπτύνεται δὲ καὶ ὁ ἐγκέφαλος καὶ ἀκολούθως συλλεπτύνεται καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦς καὶ γίνεται ἐνοειδής, διαυγής καὶ ἐπιτηδειότερα εἰς τὴν ἔνωσιν τῆς ὑπερφυσικῆς τοῦ Θεοῦ ἐλλάμψεως. Γ΄. Διότι διὰ τοῦ συμμέτρου αὐτοῦ κρατήματος τῆς ἀναπνοῆς θλίβεται καὶ

¹⁴ Ὅθεν καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος τὸ ἀνωτέρω ρητόν, ἦτοι τὸ «ἐμνήσθην τοῦ Θεοῦ καὶ ἠφράνθην», ἐρμηνεύων λέγει· «Τί μνήμης ἐτοιμότερον; μνήσθητι καὶ σὺ καὶ εὐφράνθητι. Ὡ τοῦ εὐπορίστου τῆς ἰατρείας! Ὡ τοῦ τάχους τῆς θεραπείας! Ὡ τοῦ μεγέθους τῆς δωρεᾶς! Οὐ κοιμίζει μόνον ὀλιγοψυχίαν καὶ λύπην μνημονευθεὶς ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ εὐφροσύνην ἐργάζεται» (Λόγ. πρὸς τοὺς πολιτευομένους Ναζιανζοῦ). Σημειωτέον δὲ ἐνταῦθα, ὅτι διττῶς εὐφραίνει ὁ Θεὸς μνημονευόμενος ἐν τῇ ἱερᾷ καὶ καρδιακῇ προσευχῇ· μεταφυσικῶς καὶ φυσικῶς μεταφυσικῶς μὲν ἐννοούμενος μόνον ὑπὸ τοῦ νοῦς τῶν προσευχομένων, ἐννοοῖα θεοπρεπεῖ, ὡς Θεός· φυσικῶς δὲ διὰ τῆς ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ἐγγινομένης τῇ καρδίᾳ συμμέτρου θερμῆς, ἣτις ὁμαλὴ οὔσα καὶ γαληνιαία καὶ εὐτακτος, ἰλαρύνει, χαροποιεῖ καὶ συνάγει τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀποδιώκει ὡς μυίας τὰς προσβολὰς τῶν πονηρῶν λογισμῶν, κατὰ τὸν Μέγαν τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριον. (Εἶπον δὲ τὴν θερμὴν ταύτην ὁμαλὴν, γαληνιαίαν καὶ εὐτακτον, διότι εἶναι καὶ ἄλλη θερμὴ ἀνώμαλος, ταραχώδης καὶ ἄτακτος, ἡ ἐκ τῆς μνήμης τῶν πονηρῶν λογισμῶν καὶ παθῶν τικτομένη, ἣτις δὲν ἰλαρύνει, οὐδὲ χαροποιεῖ καὶ συνάγει, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον ταράττει, λυπεῖ καὶ σκορπίζει τὸν νοῦν).

Καὶ τοῦτο δὲ προσθέτομεν, ὅτι ἡ θερμὴ ἢ ἐκ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς τικτομένη φυσικῶς, ἐνίοτε ἀκολουθεῖ νὰ γίνηται καὶ ὑπερφυσικὴ ἐκ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· ὅταν ἀμέτρως καὶ ὑπὲρ τοὺς νόμους τῆς φύσεως γένηται, κατὰ τὸν ἀνωτέρω τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριον· λέγει γὰρ οὗτος ἐν τῇ πρὸς Μηνᾶν ἐπιστολῇ· «Ποῖον δὲ πῦρ μαστίζει τοὺς δαίμονας καὶ φυγαδεύει αὐτούς, ὡς φησὶν Ἰωάννης ὁ θεῖος πατήρ; Οὐ τὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ ἐν τῇ μνήμῃ Αὐτοῦ ἐξάπτον ἔνδον; Ὁσμή δὲ Ὑψίστου ποία ἐτέρα; Εἰμὴ ἡ θερμὴ τοῦ Πνεύματος, ἣτις ποτὲ καὶ ἐκ τῆς ρινὸς ἀρρήτως ἐξέρχεται;» Περὶ τῆς θερμῆς λέγομεν καὶ ἔμπροσθεν. Ὅρα δὲ καὶ εἰς τὸ βιβλίον τῆς ἱερᾶς Φιλοκαλίας, τὸ νδ', νε' καὶ νς' κεφάλαιον, τοῦ Ἁγίου Καλλίστου καὶ Ἰγνατίου τῶν Ξανθοπούλων, περὶ τῆς ἐκ τῆς θείας προσευχῆς τικτομένης θερμῆς ταύτης, πλατύτερον ἐκεῖσε ἐκτιθεμένης.

πονεί ἡ καρδία· διὰ δὲ τοῦ πόνου καὶ τῆς ὀδύνης ταύτης, ἐξεμεῖ τὸ φαρμακερὸν ἄγκιστρον τῆς ἡδονῆς καὶ ἁμαρτίας, ὅπερ προλαβοῦσα κατέπιε καὶ οὕτω γίνονται εἰς αὐτὴν τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις ἰάματα, κατὰ τοὺς ἰατρούς· διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Ἅγιος Μάρκος, ὅτι «μνήμη Θεοῦ ἐστὶ πόνος καρδίας, ὑπὲρ εὐσεβείας γινόμενος· πᾶς δὲ ὁ ἐπιλανθανόμενος Θεοῦ, ἡδυπαθεῖ καὶ ἀνάληγτος γίνηται» (κεφ. α΄ περὶ τῶν οἰομένων ἐξ ἔργων δικαιοῦσθαι). Καὶ πάλιν «ὁ νοῦς ἀπερισπάστως εὐχόμενος θλίβει καρδίαν· καρδίαν δὲ συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην, ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει» (αὐτόθι λδ΄). Καὶ Δ΄ διὰ τοῦ συμμετρου αὐτοῦ κρατήματος τῆς ἀναπνοῆς καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἐνοῦνται καὶ ἐπιστρέφουσι πρὸς τὸν νοῦν καὶ διὰ τοῦ νοῦ ἐπιστρέφουσι πρὸς τὸν Θεόν, ὃ καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν. Καὶ τοιοῦτοτρόπως προσφέρει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν Θεὸν ὅλην τὴν αἰσθητὴν καὶ νοητὴν κτίσιν, τῆς ὁποίας αὐτὸς εἶναι σύνδεσμος καὶ περιοχὴ, κατὰ τὸν Θεσσαλονίκης Γρηγόριον (εἰς τὸν βίον τοῦ Πέτρου).

Εἶπον δὲ ἀνωτέρω ὅτι οἱ ἀρχάριοι ἔχουσι μάλιστα χρεῖαν τοῦ ὀλίγου κρατήματος τῆς ἀναπνοῆς, ὅταν προσεύχονται, διότι οἱ προκύψαντες εἰς τὴν νοερὰς ἐργασίαν ταύτην καὶ χωρὶς τοῦ κρατήματος, διὰ μόνου τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου, εἰσέρχονται εἰς τὴν καρδίαν καὶ ἐκεῖ μένουσι πλὴν καὶ αὐτοί, ὅταν θέλωσι νὰ ἐπιστρέψωσι τὸν νοῦν εἰς τὴν καρδίαν φιλοπονώτερον (καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ πολέμου λογισμῶν καὶ παθῶν) καὶ διὰ τῆς ἐπιστροφῆς ταύτης, νὰ προσευχηθῶσιν ἐνοειδέστερον, διὰ τοῦ κρατήματος τοῦ συμμετρου τῆς ἀναπνοῆς τοῦτο πράττουσι¹⁵. Τοιαύτη, ὡς

¹⁵ Ὅρα δὲ καὶ εἰς τὸ ιη΄ κεφ. τῆς Γ΄ τῶν Βασιλειῶν, ἐδάφ. 42, πὼς καὶ αὐτὸς ὁ περὶ τὴν νοερὰν προσευχὴν καὶ τὴν θεοπτεῖαν τελειότατος Ἡλίας, ὅτε ἔλυσε τὸν πολυχρόνιον ἐκεῖνον ἀγχιμόν, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν Κάρμηλον ἔσκυψεν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ἔθηκε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀναμέσον τῶν γονάτων αὐτοῦ· διατί; Ἴνα διὰ τοῦ τοιοῦτου σχήματος φιλοπονώτερον συνάξῃ τὸν αὐτοῦ νοῦν εἰς ἑαυτὸν καὶ δι' ἑαυτοῦ συνάξῃ αὐτὸν εἰς τὸν Θεόν· καλῶς ἐρμηνεύει τοῦτο ὁ Μέγας τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριος (λόγ. ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζόντων, Φιλοκαλ. σελ. 960).

Τούτων οὕτως ἀποδεδειγμένων, θαυμάζω καὶ ἀπορῶ κατὰ ἀλήθειαν, ἂν τινες τῶν νῦν διδασκάλων καὶ σοφῶν, εὐρίσκονται, μὴ ἀσμενίζοντες, εἰς τὸν παρὰ τῶν Θεῶν Πατέρων παραδεδομένον τοῦτον τρόπον τῆς νοερᾶς προσευχῆς μὴ παραδεχόμενοι τάχα τὸ ἐν τῇ προσευχῇ σύμμετρον κράτημα τῆς ἀναπνοῆς. Καὶ δὲν στοχάζονται οἱ εὐλογημένοι, ἂν ὄχι τὸν ἑαυτὸν των, ἂν τοὺς ζωγράφους καὶ καλλιγράφους καὶ τοὺς ἄλλους, οἵτινες δουλεύουσι τέχνας λεπτάς· ἡμεῖς γὰρ βλέπομεν, ὅτι ἀδιδάκτως κρατοῦσι συμμετρῶς τὴν ἀναπνοὴν των καὶ εὐκόλως δὲν ἀναπνεύουσι, τόσον ἐκείνοι ὅσοι ἀποροῦσι καὶ ἔχουσι σκέψιν τινὰ καὶ μελέτην ἐναγώνιον τινός λεπτοῦ θεωρήματος, ὅσον καὶ οἱ θέλοντες νὰ γράψωσι λεπτογραμμίαν τινὰ ἢ νὰ ἱστορήσωσι λεπτὴν εἰκόνα ἢ τέχνην ἄλλην λεπτοουργικὴν νὰ κάμωσι· διατί; Διὰ νὰ ἀκίνητήσῃ καὶ νὰ μὴ μετασαλεύῃ καὶ κινήται ὁ νοῦς αὐτῶν καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὸ χεῖρ διὰ τοῦ ὀλίγου ἐκεῖνου κρατήματος τῆς ἀναπνοῆς καὶ οὕτω διὰ τῆς ἀκινήσεως ἢ νὰ ἐπιβάλωσι καλῶς ἢ νὰ τεχνητεύσωσιν ἐπιμελῶς καὶ μὲ τελειότητα, τὸ ἀνὰ χεῖρας αὐτῶν φιλοτέχνημα· καθὼς καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ προορηθεὶς τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριος ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ λέγων· «Τοῦτο δ' ἂν ἴδῃ τις καὶ αὐτομάτως ἐπόμενον τῇ προσευχῇ τοῦ νοῦ· ἡρέμα γὰρ εἴσεισι τε καὶ εὔξεισι τουτὶ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ πάσης ἐναγωνίου σκέψεως».

ἐν συντόμῳ, εἶναι ἀγαπητέ, ἢ πολυθρύλητος καὶ παρὰ τῶν Θεῶν Πατέρων καλουμένη νοερὰ καὶ καρδιακὴ προσευχή, περὶ τῆς ὁποίας, ἐὰν θέλῃς νὰ μάθῃς πλατύτερον, ἀνάγνωθι εἰς τὸ βιβλίον τῆς ἱερᾶς Φιλοκαλίας τὸν λόγον τοῦ ὁσίου Νικηφόρου τὸν λόγον Γρηγορίου Θεσσαλονίκης ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων καὶ τὰ ἑκατὸν κεφάλαια Καλλίστου καὶ Ἰγνατίου τῶν Ξανθοπούλων, ὡς καὶ τὰ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου. Παρακαλῶ λοιπὸν θερμῶς, σὺν τῇ ἄλλῃ ἑπταδικῇ ἀκολουθίᾳ καὶ προσευχῇ, ἣν καθ' ἑκάστην ἀναγιγνώσκεις κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς Ἐκκλησίας θεσμοθεσίαν, νὰ καταγίνῃσαι καὶ εἰς τὴν καρδιακὴν ταύτην καὶ νοερὰν καὶ ταύτην ἔχε ἔργον ἀδιάλειπτον καὶ παντοτεινόν· λαλῶν ἐν τῇ καρδίᾳ διὰ τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου τὸ γλυκὺ καὶ κοσμοπόθητον καὶ παντοπόθητον ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ· τὸν Ἰησοῦν νοῶν διὰ τοῦ νοός σου· τὸν Ἰησοῦν ποθῶν καὶ ἀγαπῶν διὰ τῆς θελήσεως πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἐπιστρέφων ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς σου καὶ τὸ παρὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐκζητῶν ἔλεος μετὰ συντριβῆς τε καὶ ταπεινώσεως. Εἰ δὲ καὶ δὲν δύνασαι πάντοτε νὰ καταγίνῃσαι εἰς τοῦτο διὰ τὰς ἐν τῷ κόσμῳ μερίμνας καὶ ταραχάς, κἂν τοῦλάχιστον ἔχε μίαν ἢ δύο ὥρας διωρισμένας, μάλιστα κατὰ τὴν ἐσπέραν καὶ ἐν τόπῳ ἡσυχῶ καὶ σκοτεινῷ ἀποσυρόμενος, καταγίνου εἰς τὴν ἱερὰν καὶ πνευματικὴν ἐργασίαν ταύτην· διότι σὲ πληροφορῶ, ὅτι πολλὴν ἔχεις ν' ἀπολαύσης τὴν ὠφέλειαν ἐξ αὐτῆς καὶ ἀδρούς θέλεις θερίσει τοὺς καρπούς. Ποῖοι δὲ εἶναι αὐτοί; Ἄκουσον, παρακαλῶ, μετὰ συντομίας.

Πόσοι καὶ ποῖοι καρποὶ γεννῶνται ἐκ τῆς νοερᾶς προσευχῆς.

Α' καρπός, ὁ ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης τικτόμενος, εἶναι ὁ ἐξῆς· ὅταν ὁ νοῦς διὰ τῆς πολυκαιρίας συνηθίσῃ νὰ μένῃ ἐν τῇ καρδίᾳ, λείπει ἀπὸ τῶν ὠραίων τοῦ κόσμου πραγμάτων, κατὰ τὸν ἅγιον Διάδοχον καὶ μισεῖ καὶ ἀποφεύγει τὰς αἰσθητὰς ἡδονὰς τῶν αἰσθητηρίων· φησὶ γάρ· «Ὁ ἐνδημῶν ἀεὶ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, ἐκδημεῖ πάντων τῶν τοῦ βίου ὠραίων· πνεύματι γὰρ περιπατῶν, τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας εἰδέναί οὐ δύναται» (κεφ. νζ'). Ὅμοίως λείπει καὶ ἀπὸ τῆς πλάνης τῆς φαντασίας καὶ ἀκολούθως λείπει μακρὰν ἀπὸ τῶν προσβολῶν τῶν διὰ τῆς φαντασίας ἐνεργουμένων πονηρῶν καὶ αἰσχυρῶν λογισμῶν· διότι καταβιβάζων ἡσυχῶς τὴν ἐνέργειάν του γυμνὴν καὶ λεπτὴν κάτω εἰς τὸν ἐνδιάθετον λόγον τῆς καρδίας, ἐκδύεται ἀπὸ παντὸς παχέως εἰδώλου καὶ εἰκόνης τῆς φαντασίας, διὰ τὴν στενότητα τοῦ τόπου τῆς καρδίας, καθὼς καὶ ὁ ὄφις ἐκδύεται τὸ δέγμα του, ὅταν διέλθῃ διὰ στενοῦ τόπου. Καὶ πρὸς τούτοις, ὅταν ὁ νοῦς συνηθίσῃ νὰ

μένη εἰς τὴν καρδίαν, ὄχι μόνον ἀγαπᾶ νὰ κλείῃ τὴν θύραν τοῦ κελλίου του καὶ νὰ ἡσυχάζῃ· ὄχι μόνον νὰ κλείῃ τὴν θύραν τοῦ στόματός του καὶ νὰ σιωπᾶ, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιστασίας του κλείει καὶ τὴν ἔνδοθεν θύραν τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου καὶ δὲν ἀφήνει τὰ πονηρὰ πνεύματα καὶ τοὺς δαίμονας νὰ λαλῶσι δι' αὐτοῦ ἐκεῖνα τὰ κακὰ καὶ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, οὓς βούλονται διὰ τῶν ὁποίων γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἀκάθαρος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐτάζοντος καρδίας καὶ νεφροῦς. Ὅθεν εἶπεν ὁ τῆς Κλίμακος Ἰωάννης «Κλεῖτε μὲν κέλλης θύραν σώματι, θύραν δὲ γλώττης, φθέγματι καὶ ἔνδον πύλην πνεύμασι» (Λόγ. κζ' πρὸς ἡσυχ.).

Β' καρπὸς αὐτῆς εἶναι, διότι ὁ νοῦς, εὐρισκόμενος εἰς τὴν καρδίαν καὶ βλέπων ἐκεῖ νοερῶς διὰ τοῦ θεωρητικοῦ ὄμματος τὴν αἰσχρὰν καὶ ἄσχημον μορφήν, ἣν εἶναι μεμορφωμένος καὶ τὸ συγχαμερὸν προσωπεῖον, ὅπερ ἐνεδύθη ἀπὸ τῶν ἀτόπων θεαμάτων, ἅτινα εἶδεν, ἀπὸ τῶν αἰσχροῶν ἀκουσμάτων, ἅπερ ἤκουσε καὶ ἀπλῶς, ἀπὸ τῆς κάτω περιφορᾶς τῶν αἰσθήσεων καὶ τοῦ κόσμου, καθὼς λέγει ὁ Θεσσαλονίκης Γρηγόριος (Λόγ. εἰς τὴν Ξενην), κτᾶται ταπεινώσιν καὶ πένθος καὶ δάκρυα καὶ πῶς νὰ μὴ ταπεινωθῇ ὁ δυστυχῆς, βλέπων ὅλον τὸν τόπον τῆς καρδίας του σκοτεινὸν καὶ ἐξοφωμένον ἀπὸ τινος παχέως σκότους, τὸ ὁποῖον προεξενήθη εἰς αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν, ἅς ἔπραξε διὰ λόγου, δι' ἔργου καὶ διὰ λογισμῶν; Οὕτω γὰρ λέγει ὁ Ὅσιος Μάρκος «Ὁ τοῖς λογισμοῖς περιεχόμενος πῶς ἴδη τὴν ὑπὸ τούτων καλυπτομένην ἁμαρτίαν ἐνυπόστατον; Ἥτις ἐστὶ σκότος καὶ ὁμίχλη ψυχῆς, ἐξ ἐννοιῶν πονηρῶν καὶ πράξεων λαβοῦσα τὴν ἀρχήν;» (κεφ. σκδ' περὶ τῶν οἰομένων ἔργων δικαιοῦσθαι). Πῶς νὰ μὴ πενθήσῃ καὶ νὰ μὴ λυπηθῇ ὁ ταλαίπωρος, βλέπων τὸ λογιστικὸν του μέρος πλήρες τόσων ὑπερηφάνων, τόσων ἀλόγων καὶ τόσων βλασφημῶν καὶ δαμονιωδῶν λογισμῶν; Πῶς νὰ μὴ κλαύσῃ ὁ ἐλεινός, βλέπων τὸ ἐπιθυμητικὸν του ἠγματοπισμένον εἰς τόσους αἰσχροὺς λογισμοὺς καὶ εἰς τόσας ἀτόπους ἐπιθυμίας; Καὶ τὸ θυμικὸν του εἰς τόσους πονηροὺς λογισμοὺς καὶ εἰς τόσας ὀρμὰς ἀτάκτους κατὰ τοῦ πλησίον; Ἐν ἐνὶ λόγῳ πῶς νὰ μὴ κατανχθῇ καὶ χύσῃ αἱματωμένα δάκρυα; Ἥ πῶς νὰ μὴ φωνήσῃ πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἐλεινῶς, διὰ νὰ τὸν ἐλεήσῃ καὶ τὸν ἰατρεύσῃ; Ἐπειδὴ βλέπει τὴν καρδίαν του δεδεμένην ὑπὸ τοσοῦτων ἀναριθμητῶν παθῶν; Πεπωρωμένην ὑπὸ λιθίνης ἀναισθησίας καὶ πεπληγμένην ὑπὸ τοσοῦτων πληγῶν; Καὶ ἐπειδὴ βλέπει ὅλον τὸν ἔσω ἄνθρωπον, οὐχὶ ναὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς χάριτος, ἀλλὰ σπήλαιον τῶν ληστῶν καὶ ἐργαστήριον τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν δαυμόνων; Ὅθεν διὰ τῆς ταπεινώσεως ταύτης καὶ τοῦ πένθους καὶ τῶν δακρῶν, ἴλεως

γίνεται ὁ Θεὸς εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἀνακουφίζει ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ ἐλευθεροῖ αὐτὸν ἀπὸ τῶν προσβολῶν τῶν λογισμῶν καὶ τῶν δαιμόνων.

Γ' καρπὸς αὐτῆς εἶναι, διότι ἡ ἐπιστροφή αὕτη τοῦ νοῦς εἰς τὴν καρδίαν καὶ Ἡ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐπιμονὴ καὶ νοερὰ θεωρία καὶ φυλακὴ καὶ τήρησις καὶ ἡ ἐν τῇ τηρήσει ταύτῃ προσευχῆ, αὕτη λέγω γίνεται ὡς καθαρὸν κάτοπτρον, κατὰ τὸν ἅγιον Κάλλιστον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου βλέπει ὁ νοῦς τὰς κακὰς κλίσεις τῆς καρδίας του· τὰς πονηρὰς κινήσεις τῶν λογισμῶν του· τὰς ἐπιβουλὰς καὶ κλοπὰς καὶ ἐνέδρας τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων καὶ ἀπλῶς ἐκεῖ βλέπει καθαρὰ ὅλα του τὰ σφάλματα, ἕως καὶ τὰ παραμικρά· καὶ οὕτω ἐπικαλεῖται τὸν Ἰησοῦν εἰς βοήθειάν του καὶ ζητεῖ συγχώρησιν, μετανοεῖ, λυπεῖται, προσθέτει πένθος εἰς πένθος, ταπεινῶσιν εἰς ταπεινῶσιν καὶ πράττει ὅσα δύναται διὰ νὰ διορθωθῇ καὶ νὰ μὴ ἁμαρτάνῃ. Διὰ τοῦτο περὶ τῆς τοιαύτης προσευχῆς εἶπε καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος «Τὴν σεαυτοῦ κατάστασιν ἡ σὴ προσευχὴ ἐμφανίσει σοι ἔσοπτρον γὰρ οἱ θεολόγοι ταύτην τοῦ μοναχοῦ ἐκδεδώκασι» (Λόγ. κη').

Δ' καρπὸς εἶναι ἡ καθαρότης τῆς φύσεως καὶ ἡ διὰ τὴν καθαρότητα τῆς φύσεως διδομένη ὑπερφυσικὴ ἐνέργεια τῆς θείας χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διότι, καθὼς οἱ θεῖοι Πατέρες ἐφεῦρον ὄργανα φυσικά, τρόπους καὶ μεθόδους, τὴν νηστείαν, τὴν ἀγρυπνίαν, τὴν χαμευνίαν, τὰς γονυκλισίας, τὰ προσκυνήματα, τὴν ἐγκράτειαν καὶ τοὺς λοιποὺς σκυλμοὺς καὶ κακοπαθείας τοῦ σώματος, διὰ νὰ καθαρίσωσι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀπὸ τῶν παθῶν, ἅπερ παρὰ φύσιν προὔχρησαν εἰς αὐτὴν τοιοῦτοτρόπως οἱ αὐτοὶ Πατέρες ἐπενόησαν καὶ τὴν φυσικὴν αὐτὴν μέθοδον τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ νοῦς εἰς τὴν καρδίαν, διὰ νὰ καθαρίσωσιν εὐκολώτερον καὶ συντομώτερον τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, τὰ ὁποῖα, ὅχι μόνον εἶναι τὰ πλέον κυριώτερα μέρη τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ πλέον λεπτότερα καὶ εὐκολότρεπτα εἰς τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτοις αὐτὰ συγκινοῦσιν εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μέρη καὶ μέλη τοῦ σώματος τὰ χονδρότερα καὶ δυσκολότρεπτα (ἐπειδὴ κατὰ τοὺς φυσικοὺς καὶ μηχανικοὺς, ἐν παντὶ σώματι φυσικῶ ἢ μηχανικῶ, πρῶτον κινοῦνται τὰ λεπτότερα καὶ ἔπειτα διὰ τῶν λεπτοτέρων κινοῦνται καὶ τὰ χονδρότερα μέρη)· καὶ οὕτω δι' αὐτῶν νὰ καθαρίσωσι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ διὰ τῆς καθαρότητος αὐτῆς νὰ κάμνωσιν αὐτὴν ἐπιτηδεῖαν εἰς τὸ νὰ δεχθῇ καὶ τὴν ὑπερφυσικὴν χάριν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ. Καθαρίζει δὲ συντομώτερον τὴν φύσιν ἡ μέθοδος αὕτη διότι ἔχει ὡς ἐργασίαν καθ' αὐτὸ καὶ ὕλην καὶ ὑποκειμένον, περὶ ὃ καταγίνεται, τὴν πρώτην καὶ καθολικὴν καὶ

περιεκτικωτάτην πασῶν τῶν λοιπῶν ἐντολῆν, τὸ νὰ ἀγαπήσῃ δηλ. ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς του, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας του, ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος του καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας του, δι' ἣν ἐντολὴν μάλιστα (ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς λοιπὰς), τοῦ δίδεται ἡ ὑπερφυσικὴ χάρις τοῦ Θεοῦ¹⁶.

Εἴ δὲ καρπὸς αὐτῆς εἶναι, ὅτι, ὅταν ὁ νοῦς συνηθισθῇ νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν καρδίαν, νὰ συνομιλῇ μετὰ τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου καὶ νὰ εὐρίσκη τὴν θέλησίν του καὶ νὰ θεωρῇ αὐτὸς ἑαυτὸν καὶ ὅλας του τὰς δυνάμεις, δὲν μένει χωρὶς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης· ἀλλὰ καθὼς, ὅταν λείπη τις καὶ εἰσέλθῃ εἰς τὸν οἶκον του χαίρει καὶ εὐφραίνεται, ὅτι ἠξιώθη νὰ ἴδῃ τὴν γυναῖκα καὶ τέκνα του, οὕτως ἀκολουθεῖ καὶ εἰς τὸν νοῦν ὅταν εἰσέλθῃ εἰς τὴν καρδίαν, ὡς λέγει ὁ θεῖος Νικηφόρος ὁ μονάζων «Ὡσπερ ἀνὴρ τις τοῦ ἑαυτοῦ οἴκου ἀπόδημος, ἐπὶ ἐπιστροφῇ, οὐκ ἔχει ὅ,τι καὶ γένηται ἀπὸ τῆς χαρᾶς, ὅτι κατηξιώθη τοῖς τέκνοις καὶ τῇ γυναικὶ ἐντυχεῖν οὕτω καὶ ὁ νοῦς, ἐπὶ μετὰ τῆς ψυχῆς ἐνωθῆ, ἀρρήτου ἡδονῆς καὶ εὐφροσύνης ἐμπίπεται» (Φιλοκαλ. σελ. 876). Τὸ αὐτὸ λέγει καὶ Ἰωσήφ ὁ Βρυέννιος ἐν τῷ περὶ νοδὸς ὑπομνήματι, ἐν τῷ β' τόμῳ, παρὰ τοῦ Νικηφόρου ἐρανισάμενος· πρὸ τοῦ Βρυεννίου γὰρ ἦν ἐκεῖνος. Καὶ διὰ νὰ ἀφήσω ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ καὶ τὰ ὑπερφυσικὰ χαρίσματα, ὧν ἀξιοῦται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς νοερᾶς ταύτης ἐπιστροφῆς τοῦ νοδὸς καὶ τῆς καρδιακῆς προσευχῆς (τὰ ὁποῖα παραπέμψω σε εἰς τὰ προρηθέντα κεφάλαια τῶν Ξανθοπούλων διὰ νὰ τὰ ἀναγνώσῃς πλατύτερον), συστέλλω τὰ πολλὰ λόγια καὶ ἔρχομαι εἰς τὸν προκείμενον σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον τὰ εἶπον καὶ λέγω μόνον, ὅτι διὰ τῆς νοερᾶς ταύτης καὶ καρδιακῆς προσευχῆς δύνασαι, φίλτατε, νὰ φυλάξῃς τὸν νοῦν καὶ τὴν

¹⁶ Ὁ δὲ θεῖος Φιλόθεος ὁ Σιναΐτης, ἐν τῷ ἀνεκδότῳ καὶ χειρογράφῳ προλόγῳ, ὃν περὶ κάμνει εἰς τὰ τεσσαράκοντα αὐτοῦ κεφ. ἐν τῇ Φιλοκαλίᾳ τετυπωμένα· ἐν τῷ προλόγῳ τοῦτω λέγω, ἀποδεικνύει κατὰ πλάτος, ὅτι «τῇ τῆς καρδίας φυλακῇ συμφύλασσονται καὶ αἱ θεῖαι τοῦ Χριστοῦ ἐντολαί». Καὶ τῇ ἀληθείᾳ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα· διότι καὶ ἡ φυλακὴ αὕτη τοῦ νοδὸς καὶ τῆς καρδίας καὶ ἡ ἐν τῇ φυλακῇ ταύτῃ ἐνεργουμένη νοερὰ καὶ καρδιακὴ προσευχὴ, ἃν καὶ ἔχη ὡς ὕλην καὶ ὑποκειμένον καθ' αὐτὸ τὴν ἐντολὴν τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, τῇ δυνάμει ὅμως τῆς τοιαύτης ἐντολῆς καὶ ὅλας τὰς λοιπὰς ἐντολὰς συμπεριλαμβάνει καὶ τῇ τῆς μιᾶς φυλακῆ καὶ τὰς ἄλλας φυλάττει· ὅθεν εἶπεν ὁ Κύριος «Ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολὰς μου τηρήσει». Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἐντολὴ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης εἶναι ἡ πρώτη καὶ καθολικωτάτη καὶ περιεκτικωτάτη, φανερὸν εἶναι, ὅτι ὅστις φυλάττει ταύτην καλῶς, συμφυλάττει ὁμοῦ καὶ πάσας τὰς ἐν αὐτῇ περιεχομένας καὶ εἰς αὐτὴν ἀναγομένας ἐντολὰς· ἐν γὰρ τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ περιέχεται καὶ ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη· εἴ γε κατὰ τὸν ἡγαπημένον μαθητὴν «Ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεόν, ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ» (Α' Ἰω. δ' 21). Ἐν δὲ τῇ τοῦ πλησίον πάλιν ἀγάπῃ, ὅλαι αἱ ἄλλαι ἐντολαὶ αἱ μερικώτεροι περιέχονται καὶ ἀνακεφαλαιοῦνται, ὡς λέγει ὁ Παῦλος· «Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, ἀλλὰ ἢ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους· ὁ γὰρ ἀγαπᾶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκε· τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις καὶ εἴ τις ἕτέρα ἐντολή, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦνται· ἐν τῷ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» (Ρωμ. ιγ' 8). Λέγει δὲ καὶ ὁ θεοφόρος Μάξιμος ἐν τῷ κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ἀσκητικῶ καὶ ὠφελίμῳ λόγῳ αὐτοῦ· «Εἰ καὶ πολλαὶ εἰσὶν αἱ ἐντολαί, ἀλλ' ἐνὶ λόγῳ κεφαλαιοῦνται ἐν τῷ ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· καὶ ὁ ἀγωνιζόμενος τοῦτον κρατεῖν τὸν λόγον, πάσας ὁμοῦ τὰς ἐντολὰς κατορθοῖ».

καρδίαν σου, ἂν ὄχι τελείως καθαρὰ καὶ ἀπαθῆ, διότι τοῦτο ἐν τῷ κόσμῳ νὰ κατορθωθῆ εἶναι δύσκολον (ἴνα μὴ λέγω καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἡσυχίᾳ, διὰ τὴν ἀμέλειαν καὶ πονηρίαν τῆς ἰδικῆς μας γενεᾶς, ὡς εἶπεν ὁ θεῖος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος), ἀλλὰ ὅμως δύνασαι νὰ φυλάξης αὐτὰ κἄν ὀλιγοπαθῆ καὶ ὅσον εἶναι δυνατὸν, καθαρὰ. Τοιαύτην γὰρ ἐντολὴν ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον, νὰ φυλάττῃ τὴν καρδίαν του ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ τῶν πονηρῶν λογισμῶν λέγων· «Πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ γένηται ρῆμα κρυπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα» (Δευτερ. ιε´ 9), εἰς τοῦ ὁποίου ρητοῦ τὴν ἐρμηνείαν, ὀλόκληρον λόγον ἔγραψεν ὁ βασιλικὸς κάλαμος καὶ ὁ Σολομὼν δὲ παραγγέλλει· «Πᾶση φυλακῇ τήρει σὴν καρδίαν· ἐκ γὰρ τούτων ἔξοδοι ζωῆς» (Παρ. δ´ 23).

Διατὶ ὁ Σολομὼν παραγγέλλει νὰ φυλάττωμεν τὴν καρδίαν.

Διατὶ δὲ ὁ Σολομὼν παραγγέλλει μετὰ τοιαύτης μεγάλης διαστολῆς λέγων· «Πᾶση φυλακῇ τήρει τὴν καρδίαν σου;» διότι οὕσα, ὡς εἶπομεν, ἡ καρδία κέντρον ὄλων τῶν αἰσθήσεων (αἱ γὰρ αἰσθήσεις, εἰς τὰ ἔξω μὲν μεριζόμεναι, πέντε εἰσὶ καὶ διάφοροι· ἔσω δὲ ἐν τῇ καρδίᾳ, μία καὶ μονοειδῆς αἴσθησις αἱ πέντε εἰσὶ, κατὰ τὸν ἅγιον Διάδοχον (κεφ. κδ´), ὥσπερ καὶ αἱ ἐν τῷ κύκλῳ γραμμαί, ἔξω μὲν τοῦ κέντρον θεωρούμεναι, πολλαί εἰσιν, ἐν δὲ τῷ κέντρῳ, αἱ πᾶσαι ἐν εἰσι) καὶ δυνάμεων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, δύσκολον εἶναι, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον νὰ καθαρισθῆ ἡ καρδία αὕτη, ἐὰν δὲν καθαρισθῶσιν ὅλαι αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις καὶ δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Διότι, ἂν μία μόνον αἴσθησις ἢ μία μόνον δύναμις τῆς ψυχῆς μολυνθῆ, εὐθὺς ὁ μολυσμὸς ἀποτείνεται καὶ τρέχει εἰς τὴν καρδίαν, ὃν τρόπον ἀποτείνεται καὶ τρέχει ἐκ τῆς περιφερείας τοῦ κύκλου πᾶσα γραμμὴ εἰς τὸ ἐν μέσῳ κέντρον τῆς μολυνομένη δὲ ἡ καρδία, εὐθὺς μεταδίδει καὶ διαμερίζει τὸν μολυσμὸν καὶ εἰς ὅλας τὰς λοιπὰς αἰσθήσεις τε καὶ δυνάμεις, ὃν τρόπον καὶ τὸ κέντρον διαμερίζει τὸ εἶναι εἰς τὰς ἕξ αὐτοῦ προαγομένας γραμμάς, καθὼς σοφῶς ἐκθέτει ταῦτα ὁ Μέγας τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ προσευχῆς γ´ κεφ. λέγων· «Ἡ ἐν λογισμοῖς συνισταμένη καὶ νοήμασιν ἐνέργεια τοῦ νοῦ, τοῖς σχολάσασιν ἐν προσευχῇ καὶ μάλιστα μονολογίστῳ, καθίσταται καὶ καθαίρεται ραδίως ἢ γεννώσα ταύτην δύναμις (ἥτις καὶ καρδία καλεῖται) οὐκ ἂν καθαρθεῖ, εἰμὴ καὶ αἱ ἄλλαι τῆς ψυχῆς δυνάμεις πᾶσαι καὶ γὰρ ἐν ἐστὶ πολυδύναμον πρᾶγμα ἡ ψυχὴ. Μολύνεται τοίνυν ὅλη, κακίας ἐγγεγεννημένης ἀφ’ ἡστινοσοῦν τῶν ἐν αὐτῇ δυνάμεων καὶ κοινωνοῦσι πᾶσαι τῆς μιᾶς, τῷ ἐνιαίῳ τῆς ψυχῆς».

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ συμφώνως διδάσκει, ὅτι ὁ νοῦς εὐκόλως μὲν καθαρίζεται, εὐκόλως δὲ καὶ μολύνεται· ἡ δὲ καρδιά καθὼς δυσκόλως καθαρίζεται, οὕτω καὶ δυσκόλως μολύνεται· «Ἄλλη μὲν ἐστὶν Ἡ καθαρότης τοῦ νοῦς, ἑτέρα δὲ τῆς καρδίας· ὁ μὲν γὰρ νοῦς μία ἐστὶ ἡ καθαρότης τοῦ νοῦς, ἑτέρα δὲ τῆς καρδίας· ὁ μὲν γὰρ νοῦς μία ἐστὶ τῶν τῆς ψυχῆς αἰσθήσεως καὶ ἐὰν ἐπιμέλειαν ποιήσῃται τῆς ἀναγνώσεως τῶν θείων Γραφῶν ἢ καὶ μοχθήσῃ μικρὸν ἓν τε νηστείας καὶ ἀγρυπνίας... καθαρθήσεται... ἀλλ' ὥσπερ ταχέως καθαίρεται, οὕτω καὶ ταχέως μολύνεται· ἡ δὲ καρδιά ἐστὶν ἡ περιέχουσα καὶ κρατοῦσα τὰς ἔνδον αἰσθήσεις καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ρίζα· καὶ εἰ ἡ ρίζα ἁγία καὶ οἱ κλάδοι ἅγιοι· ἤγουν ἐὰν καθαρθῇ ἡ καρδιά, δῆλον ὅτι καὶ πᾶσαι αἱ αἰσθήσεις καθαίρονται... καθαρθεῖσα δέ, ἀπὸ τῶν μικρῶν πραγμάτων οὐ μολύνεται αὐτῆς ἡ καθαρότης» (Λόγ. πγ' σελ. 471). Διὰ ταῦτα οὖν πάντα, τόσον εἶναι ἀναγκαῖα ἢ φυλακὴ τῆς καρδίας, ἵνα μὴ μολύνῃται αὕτη διὰ τῶν κακῶν λογισμῶν καὶ διὰ τῶν συγκαταθέσεων τῆς ἁμαρτίας, ἅτινα ἤθελον προσβάλλει ἢ διὰ τῶν ἔξωθεν αἰσθήσεων ἢ διὰ τῶν ἔνδον λογισμῶν καὶ δυνάμεων τῆς ψυχῆς. Ὡσπερ γὰρ τὰ κέρατα ἧς ἐλάφου καὶ ἡ θηριακὴ ἢ ἄλλα ἀντιφάρμακα θυμιαζόμενα, διώκουσι τὰ φαρμακερὰ ὀφίδια ἀπὸ τοῦ οἴκου ἐκείνου, εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκονται· τοιοῦτοτρόπως καὶ τοὺς ρυπαροὺς λογισμοὺς καὶ τὰ πάθη, διώκει ἀπὸ τῆς καρδίας ἡ φυλακὴ τῆς καρδίας καὶ τὸ θυμιάμα τῆς νοερᾶς προσευχῆς· οὕτω βεβαίως Ἡ ἁγιοτάτη Συγκλητικὴ λέγουσα· «Δέον ἐστὶ διηνεκῶς καθαίρειν τὸν οἶκον καὶ περιβλέπεσθαι μήτι τῶν ψυχοφθόρων ζωῦφιων παρεισέδῃ ἐν τοῖς ψυχῆς ταμίοις καὶ θυμιᾶν δὲ τοὺς τόπους τῷ θείῳ θυμιάματι τῆς προσευχῆς· ὥσπερ γὰρ τὰ ἰοβόλα ζῶα, τὰ δριμύτερα τῶν φαρμάκων ἀπελαύνει, οὕτω λογισμὸν ρυπαρὸν εὐχῇ μετὰ νηστείας διώκει» (ἐν τῷ βίῳ αὐτῆς).

**Ὅτι διὰ τῆς νοερᾶς προσευχῆς εὐρίσκεται ἡ ἐν τῇ καρδίᾳ
κεκρυμμένη χάρις**

Ἐὰν οὖν φυλάττῃς τὴν καρδίαν σου καθαρὰν, ἐπειδὴ, ὡς εἶπομεν, ἡ καρδιά εἶναι κέντρον τῶν ὑπὲρ φύσιν, τῶν κατὰ φύσιν καὶ τῶν παρὰ φύσιν, εἶναι φανερὸν ὅτι διὰ τῆς φυλακῆς τῆς καρδίας θέλεις φυλάττει ἐν ταύτῳ καὶ τὰ τῆς φύσεως ἀγαθὰ καὶ τὰς ἀρετάς· εἶναι φανερὸν ὅτι θέλεις φυλάττεσθαι καὶ ἀπὸ τῶν παρὰ φύσιν κακῶν καὶ προϊόντος τοῦ καιροῦ

καὶ συνεργοῦντός σοι τοῦ συνεχῶς ἐν τῇ καρδίᾳ σου μελετωμένου γλυκυτάτου Ἰησοῦ, θέλεις ἀναβῆ καὶ εἰς τὰ ὑπὲρ φύσιν· διότι ἀνασκαλεύων διὰ τῆς νοεραῦς ταύτης ἐργασίας καὶ ἐξάγων τὸν χοῦν καὶ τὴν τέφραν τῶν παθῶν καὶ πονηρῶν λογισμῶν καὶ προλήψεων ἀπὸ τῆς καρδίας σου, ἡ ὁποία ἔχει ἐν ἑαυτῇ συγκεχωσμένον τὸν σπινθῆρα τῆς ὑπερφυσικῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, θέλεις εὔρει καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον σπινθῆρα, ὃν ἦλθεν ὁ Χριστὸς βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς τῆς καρδίας καὶ θέλεις χαρῆ ἐπὶ τῇ εὐρέσει αὐτοῦ χαρὰν ἀνεκκλάητον καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς σου θέλεις χύσει γλυκύτατα δάκρυα· ἔπειτα παραθέτων εἰς αὐτὸν ὡς ξύλα καὶ φρύγανα τὴν ἐργασίαν τῶν ζωοποιῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου καὶ τὰς ἄλλας διαφόρους ἐπικτήτους ἀρετὰς καὶ φυσῶν αὐτῶν μετὰ ζεύσης προθυμίας καὶ ἀγάπης, θέλεις ἀνάψει πῦρ ξένον καὶ ὑπερφυσικὸν εἰς τὴν καρδίαν σου μᾶλλον δὲ ὁ ὑπὸ σοῦ μνημονευόμενος Ἰησοῦς θέλει ἀνάψει αὐτό, ὅπερ διὰ μὲν τῆς θερμότητος αὐτοῦ, ἔχει νὰ καταφλέξῃ τὰ πάθη καὶ νὰ κατακαύσῃ τοὺς δαίμονας, οἵτινες σὲ πολεμοῦσι καὶ νὰ διώξῃ τὰς προσβολὰς τῶν λογισμῶν καὶ νὰ γλυκάνῃ ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν διάθεσιν τῆς καρδίας σου, χαρίζουσά σοι χαρὰν, εἰρήνην, ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον· «Πῦρ γὰρ καταναλίσκον ἐστὶν ὁ Θεός, καθὼς γέγραπται» (Δευτερ. θ' 3), ἥτοι ἀναλωτικὸν τῆς ὕλης καὶ τῆς μοχθηραῦς ἕξεως, καθὼς ἐρμηνεύει ὁ θεολόγος Γρηγόριος (Λόγ. εἰς τὸ Πάσχα καὶ εἰς τὴν Πεντηκοστὴν καὶ εἰς τὸ βάπτισμα)· διὰ δὲ τῆς λάμπσεως αὐτοῦ ἔχει νὰ φωτίσῃ τὸν νοῦν σου καὶ νὰ χαρίσῃ εἰς αὐτὸν φῶς γνώσεως καὶ διακρίσεως καὶ οὕτω διὰ τῆς νοεραῦς ταύτης ἐργασίας θέλεις καταστήσῃ ὅλον μὲν τὸν ἐσωτερικόν σου ἄνθρωπον, ναὸν καὶ κατοικίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὴν δὲ καρδίαν σου ἰδιαίτερος, ὡς θυσιαστήριον ἱερὸν καὶ ἁγίαν τράπεζαν· τὸν δὲ νοῦν σου, ὡς ἱερέα· τὴν δὲ θέλησιν καὶ προαίρεσίν σου, ὡς θυσίαν· ὡς ὁσμὴν δὲ εὐωδίας, τὴν ἀπὸ τῆς καρδίας ἀναπεμπομένην εἰς Θεὸν προσευχὴν καὶ τοῦτο βεβαιῶν ὁ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος ἔλεγεν· «Εὐχὴ δὲ καλή, Ἡ ἐναργὴ ἐμποιοῦσα τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ Θεοῦ ἐνοίκησις, τὸ διὰ τῆς μνήμης ἔχειν ἐνιδρυμένον ἐν αὐτῷ τὸν Θεόν. Οὕτω γινόμεθα ναὸς τοῦ Θεοῦ, ὅταν μὴ φροντίσι γήϊνας τὸ συνεχὲς τῆς μνήμης διακόπτηται, ἀλλὰ πάντα ἀποφυγῶν ὁ φιλόθεος, ἐπὶ Θεὸν ἀναχωρῇ» (Ἐπιστ. α')· καὶ εἴθε νὰ ἀξιῶσῃ ὁ παμπόθητος Ἰησοῦς, τῶν τοιούτων χαρισμάτων, πάντας τοὺς ἀναγιγνώσκοντας τὸ παρὸν συμβουλευτικὸν καὶ ἐμὲ τελευταῖον τὸν γράφοντα.

Διὰ τοῦτο καὶ αὐθις, παρακαλῶ, μὴ ἀμέλει τοῦ ὄντως ψυχοφελοῦς καὶ σωτηριώδους ἔργου τούτου, ἀλλ' ἐγκαταλείπων τὰς συνεχεῖς προόδους καὶ τὰς πολλὰς συναναστροφὰς καὶ τὰς ἀκαίρους συνομιλίας καὶ μένων ἡσυχος ἐν τῷ καταλύματί σου, καταγίνου εἰς τὴν ἐν καρδίᾳ ἐπιστροφὴν ταύτην τοῦ νοῦ, καθὼς σὲ συμβουλεύει ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ λέγων· «Ὁφείλομεν λοιπὸν ἐμμένειν μοναστικῶς καὶ μετὰ ἀπλότητος πρὸς τὸν ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπον, ὅπου οὐκ ἔστιν ἐκτυπώματα τῶν λογισμῶν, οὐδὲ θεωρία τῶν συνθέτων» (Ἐπιστ. δ', σελ. 564). Καὶ ἐπισκέπτου συνεχῶς τὸν ἔνδοθέν σου ναὸν ἅγιον τοῦ Θεοῦ· καθὼς καὶ ὁ Δαβὶδ ταύτην μόνην τὴν εὐχὴν ἐξήτει παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ ἐπισκέπτηται τὸν ναὸν τὸν ἅγιόν Του (Ψαλμ. κς' 7). Καὶ δίωκε ἔξω ἀπ' αὐτοῦ πᾶν πάθος καὶ πονηρὸν λογισμόν, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἐδίωξεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Θεοῦ τοὺς θεοκαπήλους· διότι τὰ πάθη καὶ οἱ λογισμοὶ οἱ κακοὶ μολύνουσι τὴν καρδίαν καὶ τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ναὸν τοῦ Θεοῦ καὶ διώκουσιν ἀπ' αὐτοῦ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν εἶπεν ὁ Σολομών· «Σκολιοὶ λογισμοί, χωρίζουσιν ἀπὸ Θεοῦ» (Σοφ. α' 3). Καὶ πάλιν· «Βδέλυγμα Κυρίου, λογισμὸς ἄδικος» (Παρ. ιε' 27). Καὶ τοῦτο αἰνιττόμενος καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε πρὸς τοὺς βεβηλοῦντας τὸ ἱερόν· «Ὁ Οἶκος μου, Οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, ὑμεῖς δὲ Αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον ληστῶν» (Ματθ. κα' 13). Καὶ ἂν εἰς τὴν ἀρχὴν ἔχεις νὰ λάβῃς ὀλίγον κόπον, ἀλλὰ ἀφοῦ συνηθίσῃς καὶ γλυκανθῆς, ἔχεις νὰ λάβῃς μεγάλην ἀνάπαυσιν.

Ὅτι ὁ νοῦς ἔχει φυσικὸν ἰδίωμα νὰ ἀναπαύηται εἰς τὴν καρδίαν.

Διότι, καθὼς πᾶν σῶμα εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἡρεμῆ καὶ καθὼς τὰ φερέοικα ζῶα ἀναπαύονται εἰς τὸ ὀστεῶδες κάλυμμα αὐτῶν καὶ οἱ ὀκτάποδες εἰς τὸν θάλαμόν των καὶ τὰ τετράποδα καὶ χερσαῖα ζῶα εἰς τὰς μάνδρας καὶ φωλεὰς των καὶ τὰ πετεινὰ εἰς τὰς καλιάς των, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ἔχει φυσικὸν ἰδίωμα νὰ ἡρεμῇ, νὰ ἀναπαύηται καὶ νὰ ἡσυχάζῃ, ὅταν εἰσέλθῃ εἰς τὴν καρδίαν καὶ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Ἔχει γὰρ καὶ αὐτὸς τὸ σῶμα μὲν ὡς περιφέρειαν καὶ κατοικίαν, τὴν δὲ καρδίαν, ὡς ἰδικόν του κέντρον καὶ θάλαμον, εἰς ἀνάπαυσιν· διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ, «οἶκον τῆς διανοίς τὴν καρδίαν ὠνόμασε» (Λόγ. ξθ', σελ. 404). Καὶ καθὼς, ὅταν τὰ ζῶα λάβωσιν ἐνόησιν τινα, τρέχουσιν εἰς τὰς κατοικίας των καὶ λυτροῦνται, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ὅταν ἐνοηθῇ ὑπὸ τινος προσβολῆς λογισμῶν πονηρῶν ἢ περιστάσεως ἄλλης ἐσωτερικῆς ἢ ἐξωτερικῆς, τρέχει εἰς τὴν καρδίαν καὶ κράζων Ἰησοῦ μου βοήθει μοι, Ἰησοῦ μου σῶσόν με, ἐλευθεροῦται. «Ἰησοῦ γὰρ ὀνόματι μάστιζε πολεμίους», λέγει Ἰωάννης ὁ τῆς Κλίμακος καὶ πάλιν Ἰησοῦ μνήμη ἐνωθήτω τῇ πνοῇ σου καὶ τότε γνώση

ήσυχίας ωφέλειαν (Λόγ. κζ'). Καὶ ὁ κορυφαῖος Πέτρος ἐδημηγόρησε λέγων «Ὅτι ἐστὶν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἢ σωτηρία (εἰμὴ δηλ. ἐν τῷ Ἰησοῦ) οὔτε γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς»¹⁷ (Πράξ δ' 12).

Καὶ ἄν ἄλλο τι (καθ' ὑπόθεσιν) καλὸν δὲν ἀποκτήσῃς ἐκ τούτου, ὅμως τὸ ἐλάχιστον ἐλάχιστον, θέλεις ἀποκτήσῃς ἐπίγνωσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῆς ἀσθενείας σου καὶ ἐκ τούτου ἔχεις νὰ ταπεινοῦσαι καὶ νὰ μετανοῆς πρὸς τὸν Θεόν. Ὅθεν εἶπεν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: «Ἄνθρωπος φθάσας γνῶναι τὸ μέτρον τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ, οὗτος ἔφθασε τὸ τέλειον τῆς ταπεινώσεως» (Λόγ. ογ', σελ. 419). Διότι χωρὶς αὐτῆς τῆς φυλακῆς τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωρίσῃ τις πότε σφάλει, εἴτε διὰ τῶν λόγων, εἴτε διὰ τῶν λογισμῶν· ἀλλὰ πολλάκις ἁμαρτάνει καὶ ἁμαρτήματα βαρέα καὶ δὲν αἰσθάνεται· ἀκολούθως δὲ καὶ οὔτε λυπεῖται δι' αὐτά, οὔτε μετανοεῖ· ὅθεν καλῶς εἶπε πατήρ τις, ὅτι, ὅστις ἀκριβῶς ἐξετάζει τοὺς λογισμοὺς του, αὐτὸς καὶ φυλάττει τὰς ἐντολὰς τοῦ ποιητοῦ του· «Ὁ ὧν λογισμῶν ἀκριβῆς ἐξεταστής, ἔστι καὶ ἀληθῆς τῶν ἐντολῶν ἐραστής». Λέγει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: «Ἡ νίκη τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἦττα αὐτοῦ καὶ ὁ θησαυρὸς αὐτοῦ καὶ ἡ ἀντίληψις αὐτοῦ καὶ πάντα τὰ τοῦ ἀσκητοῦ, ἐν τῷ λογισμῷ αὐτοῦ συνίστανται καὶ ἐν μικρῷ νεύματι γίνεται» (Λόγ. νδ', σελ. 312). Καὶ ἄλλος πατήρ εἶπεν· «Εἰς λογισμὸς σώζει καὶ εἰς ἀπόλλυσι τὸν ἄνθρωπον»· ὅθεν εἶπε καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής· «Ἄμαρτάνων εἰς ἀπώλεσι ἀγαθωσύνην πολλήν» (Ἐκκλ. θ' 12).

**Ὅτι διὰ τῆς συνεχοῦς μνήμης τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ
γεννᾶται ἡ πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀγάπη.**

Ὁ Ἰησοῦς λοιπόν, παρακαλῶ σε καὶ τρίτον, ἅς εἶναι γλυκὴ μελέτημα τῆς καρδίας σου, ὁ Ἰησοῦς ἅς εἶναι ἐντρούφημα τῆς γλώσσης σου, ὁ Ἰησοῦς ἅς εἶναι τὸ ἀδολέσχημα καὶ ἡ ἰδέα τοῦ νοῦ σου· ἐν συντομία, ὁ Ἰησοῦς ἅς εἶναι ἡ ἀναπνοή σου καὶ ποτὲ νὰ μὴ κορέννυσαι ἐπικαλούμενος τὸν Ἰησοῦν διότι ἐκ τῆς τοιαύτης συνεχοῦς καὶ γλυκυτάτης μνήμης τοῦ Ἰησοῦ, θέλουσιν ἐμφυτευθῆ, θέλουσιν αὐξήσῃ καὶ δένδρα μεγάλα θέλουσι γίνεῖν εἰς τὴν καρδίαν σου, αἱ τρεῖς ἐκεῖναι μεγάλοι καὶ θεολογικαὶ ἀρεταί, ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀγάπη. Γίγνωσκε γάρ, ὅτι, ὅταν τις ἐραστής εἶναι μακρὰν ἀπὸ

¹⁷ Ὅθεν εἶπεν καὶ ὁ Μέγας Μακάριος· «Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι τὸν ὀφθαλμὸν ἄνευ φωτὸς βλέπειν καὶ λαλεῖν ἄνευ γλώττης ἢ ἀκούειν ἄνευ ὠτων ἢ περιπατεῖν ἄνευ ποδῶν ἢ ἐργάζεσθαι ἄνευ χειρῶν· οὕτως οὐ δύνασαι ἄνευ τοῦ Ἰησοῦ σωθῆναι καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (ὁμιλ. γ' κεφ. δ').

τοῦ ἐρωμένου του ὑποκειμένου, κατὰ ἄλλον τρόπον δὲν δύναται νὰ παρηγορῇ τὸν πόθον καὶ ἔρωτά του, παρὰ διὰ τῆς συνεχοῦς ἐνθυμήσεως καὶ μνήμης τοῦ ὀνόματος τοῦ ὑπ'αυτοῦ ἐρωμένου καὶ ἠγαπημένου ἐκείνου προσώπου. Ὅθεν εἶπεν ὁ θεολόγος Γρηγόριος: «Φιλοῦσιν οἱ σφόδρα περὶ τι ἐρωτικῶς διακειμένοι, ἠδέως συνεῖναι καὶ τοῖς ὀνόμασι» (Λόγ. εἰς τὸ ἅγ. βάπτισμα). Οὕτως ἀναγιγνώσκωμεν εἰς τὰς ἱστορίας, ὅτι καὶ ἡ μήτηρ τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ σοφοῦ, ὅτε ἐξωρίσθη ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ υἱός της καὶ δὲν τὸν εἶχε παρόντα νὰ τὸν βλέπῃ, δὲν παρηγόρει δι'ἄλλου τινὸς τὸν πόθον της, παρὰ διὰ τῆς συνεχοῦς ἐνθυμήσεως τοῦ ὀνόματός του ὅθεν ἐξερχομένη καὶ εἰσερχομένη ἄλλο δὲν ἔλεγεν, εἰμὴ ταῦτα: «Λέων μου, Λέων μου· υἱέ μου» καὶ τοσοῦτον συχνάκις, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ ψιττακός, ὅστις ἤκουεν ἄνωθεν, συνήθισε νὰ τὰ λέγῃ. Τοιοῦτοτρόπως καὶ Ἡ ψυχὴ ἡ ἀγαπῶσα τὸν Ἰησοῦν, ἐπειδὴ ὁ Ἰησοῦς εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ δὲν εἶναι παρὼν νὰ τὸν βλέπῃ καὶ ἀπολαύῃ, κατὰ ἄλλον τρόπον δὲν δύναται νὰ παρηγορῇ τὴν πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀγάπην της, πάρεξ διὰ τῆς συνεχοῦς ἐνθυμήσεως τοῦ ἁγίου του ὀνόματος, βοῶσα πάντοτε μετ'ἀγάπης καὶ δακρύων καὶ πόνου καρδίας: Ἰησοῦ μου, Ἰησοῦ μου ἠγαπημένε. Ὅθεν εἶπεν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, ὅτι: «Ὅταν κινήθῃ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ (τοῦ ἀγαπῶντος δηλ. τὸν Θεόν), εὐθέως ἡ καρδία αὐτοῦ κινεῖται ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ καταφέρουσι δάκρυα δασιλῶς ἔθος γὰρ ἔχει ἡ ἀγάπη ἐκ τῆς μνήμης τῶν ἀγαπητῶν ἐξάπτειν δάκρυα» (Λόγ. πε', σελ., 513).

Ὅτι δὲ ἐκ τῆς προσευχῆς καὶ μνήμης τοῦ Ἰησοῦ γεννᾶται ἡ πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Ἰησοῦ ἀγάπη, βεβαιοῖ αὐτὸς οὗτος ὁ θεῖος Ἰσαάκ (Λόγ. ξθ', σελ. 402) καὶ μάλιστα ὁ Μέγας Βασιλεὺς λέγων: «Πᾶση φυλακῇ τηρεῖν προσήκει τὴν ἑαυτῶν καρδίαν, ὡς μήποτε τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἐκβαλεῖν, ἢ τὴν μνήμην τῶν θαυμασίων αὐτοῦ φαντασίας τῶν ματαίων καταρρυπαίνειν· ἀλλὰ διὰ τῆς διηνεκοῦς καὶ καθαρᾶς μνήμης ἐντετυπωμένην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, ὥσπερ σφραγίδα ἀνεξάλειπτον, τὴν ὀσίαν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν περιφέρειν· οὕτω γὰρ ἡμῖν περιγίγνεται ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη, ἅμα τε διεγείρουσα πρὸς τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου καὶ ὑπ'αὐτῶν πάλιν αὐτὴ συντηρουμένη πρὸς τὸ διαρκὲς καὶ ἀδιάπτωτον» (Ὅρα κατὰ πλάτ. ε'). Τί οὖν μακαριώτερον; Τί εὐδαιμονέστερον; ἢ τί γλυκύτερον ἄλλο εἶναι ἢ τὸ νὰ μελετᾷ τις πάντοτε τὸ ἔνδοξον, τὸ τερπνὸν καὶ πολυπόθητον ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ὅ,τι καὶ ἂν ζητήσῃ τις ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀπ'αὐτοῦ τοῦ ἰδίου,

ἐξάπαντος τὸ λαμβάνει; «Ὅ,τι ἂν αἰτήσητέ φησι τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δῶ ὑμῖν» (Ἰωάν. ιε´ 16). Καὶ πάλιν «Ὅ,τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, τοῦτο ποιήσω ἵνα δοξασθῇ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ» (Ἰωάν. ιδ´ 13). Ποία δὲ ἔννοια καὶ ἐνθύμησις εἶναι χαριεστέρα καὶ θειοτέρα ἀπὸ τῆς ἐννοίας καὶ ἐνθυμήσεως τοῦ σωτηρίου καὶ θεοπρεποῦς καὶ φοβεροῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ὀνόματος, εἰς τὸ ὁποῖον κάμπτουσιν, ἀλλὰ καὶ κάμπουσι τὸ γόνυ τὰ ἐπουράνια, τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ καταχθόνια; «Ἴνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, ὁ Παῦλος βοᾷ, πᾶν γόνυ κάμψη, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων», καὶ τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ δοξάσῃ πᾶσα γλῶσσα εἰς τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως; «Καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός» (Φιλιπ. β´ 10). Ταῦτα σὲ ὑπέμνησα, ἀγαπητέ, νικηθεὶς ὑπὸ τῆς ὑπερβαλλούσης ἀγάπης, ἣν ἔχω διὰ τὴν σωτηρίαν σου, τὰ ὅποια, ὡς ὁ ψιττακός, ἔμαθον μὲν ψιλῶς ἀπὸ τῶν ἱερῶν βίβλων τῶν θεοσόφων Πατέρων καὶ ἤκουσα διὰ ζώσης φωνῆς τινῶν πνευματικῶν Πατέρων, οἵτινες ἐκ μέρους τὰ ἐδοκίμασαν· οὐδὲν δὲ τούτων διὰ τῆς πείρας ἠδυνήθην μαθεῖν, διὰ τὴν πολλὴν μου ἀμέλειαν καὶ διὰ τὰ πάθη μου.

**Ὅτι τὸ νὰ διδάσκη τις καὶ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ περὶ τῆς
νοερᾶς προσευχῆς, εἶναι λίαν ἀρμόδιον.**

Ναί, γνωρίζω ὅτι ἔχω νὰ κατηγορηθῶ ἴσως ὑπὸ τίνων, ὅτι γράφω ἐκεῖνα, ἅτινα εἶναι ἴδια τῶν ἔξω τοῦ κόσμου ζώντων μοναχῶν, πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις ἀναστρέφεται ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τοῖς ἐν κόσμῳ· ἀλλὰ, ἂν δικαίως ἢ ἀδίκως ἔχουσιν οὗτοι νὰ μὲ κατηγορήσωσι περὶ τούτου, ἐγὼ τὸ ἀποσιωπῶ καὶ μόνον λέγω, ὅτι τοῦτο ἐποίησα· Ἀ´ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν, ὡς εἶπον, ἀγάπην, ἣν ἔχω διὰ τὴν σωτηρίαν σου· ἴδιον γὰρ τῶν φίλων τὸ ἀνακαλύπτειν πρὸς ἀλλήλους τὰ ἑαυτῶν μυστικά, κατὰ τό· «Ὑμᾶς δὲ εἴρηκα φίλους, ὅτι πάντα, ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου ἐγνώρισα ὑμῖν» (Ἰωάν. ιε´ 15). Β´, διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι σῶμα, ὅπερ νὰ εὐαρεστήται τόσον καὶ νὰ ἀναπαύηται εἰς τὰς διὰ τοῦ σώματος προσφερομένας αὐτῷ λατρείας καὶ προσκυνήσεις, (ἂν καὶ οἱ τούτου προσκυνηταί, ὡς ὑλικὸν σῶμα φοροῦντες, χρεωστοῦσι καὶ διὰ σωματοειδοῦς προσκυνήσεως νὰ προσκυνῶσι τὸ θεῖον καὶ νὰ λατρεύωσιν), ἀλλ'εἶναι Πνεῦμα καὶ Νοῦς καὶ τῶν πνευμάτων καὶ νόων ἀπάντων ὁ πρῶτιστος· ὅθεν ἀκολούθως καὶ εἰς τὰς διὰ τοῦ νοῦς καὶ πνεύματος προσφερομένας αὐτῷ λατρείας καὶ προσκυνήσεις, περισσότερον εὐαρεστεῖται καὶ ἀναπαύεται, ὡς ὁμοιοτέρας

καὶ οἰκειοτέρας αὐτῷ κατὰ φύσιν «Εἶγε πᾶν τὸ ὅμοιον, ἀγαπᾶ τὸ ὅμοιον αὐτοῦ, κατὰ τὸν Σειράχ» (Σειρ. ιγ' 17)· καὶ τοῦτο δὲν τὸ ἐδίδαξεν ἄνθρωπος, ἀλλ' Αὐτὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰπὼν, ὅτι ὁ Πατὴρ οἰούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας Αὐτόν· «Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας Αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν» (Ἰωάν. δ' 24). Ἡ δὲ τοιαύτη πνευματικὴ καὶ ἀληθῆς προσκύνησις, διὰ τῆς νοερᾶς μάλιστα ἐπιτελεῖται καὶ καρδιακῆς προσευχῆς. Ἐφη δὲ πού καὶ Κάτων ἐκεῖνος ὁ Ρωμαῖος, καίπερ ἐξωτερικὸς ὢν· «ὁ Θεὸς νόος ἐστὶ καὶ καθαρῷ νοί αὐτὸν σέβου περιώσια πάντων».

Γ'. Ὅτι καὶ ὁ Μέγας Ἀπόστολος Παῦλος δίδωσιν ὡς ἐντολὴν εἰς ὅλους ἀπλῶς τοὺς χριστιανούς, χωρὶς τινος ἐξαιρέσεως, τὸ νὰ προσεύχονται ἀδιαλείπτως· «Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» (Α' Θεσσαλ. ε' 17). Τὸ δὲ ἀδιάλειπτον τοῦτο διὰ τῆς καρδιακῆς μάλιστα κατορθοῦται προσευχῆς πάντοτε καὶ πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσιν ἔργοις ἐνεργεῖσθαι δυναμένης, κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον (Ἐπιστολ. α') καὶ τὸν θεῖον Χρυσόστομον. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὁ αὐτὸς Παῦλος δίδωσιν ὡς ἐντολὴν εἰς τὸν Τιμόθεον καὶ τοῦ λέγει νὰ ἐνθυμῆται τὸν Ἰησοῦν Χριστόν· «Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστόν, ἐγγεγραμμένον ἐκ νεκρῶν» (Β' Τιμ. β' 2). Καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος «Μνημονευτέον Θεοῦ μᾶλλον, ἢ ἀναπνευστέον καὶ εἰ οἶόν τε τοῦτο εἰπεῖν, μηδὲ ἄλλο τι ἢ τοῦτο πρακτέον» (Ἐν τῇ πρὸς Εὐνομιανούς προσδιαλέξει). Καὶ ἄλλος δὲ τις πατὴρ λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ ὡς χρέος παρ' ἡμῶν, τὸ ἀεὶ μνημονεύεσθαι ὅτι καὶ ἀεὶ εὐεργετεῖ ἡμᾶς καὶ τὸ εἶναι παρέχει καὶ ἀναπνεῖν (Ἐν τοῖς σχολίοις τοῦ δ' λόγ. τῆς Κλίμακος)· τοῦτο τὸ ἴδιον λέγει καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ (κεφ. κθ'). Δ'. Διότι καὶ ὁ θεῖος Σιναΐτης ἐκεῖνος Γρηγόριος, οὐ μόνον εἰς τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἐδίδαξε τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Ὁρους ἀρξάμενος, ἐπορεύθη διδάσκων τὸ ἔργον τοῦτο ἕως Βλαχίας· καὶ ὁ λαμπρὸς δὲ τῆς Θεσσαλονίκης φωστὴρ Γρηγόριος, οὐ μόνον εἰς πολλὰς αὐτοῦ ὁμιλίας παρακινεῖ πάντας τοὺς χριστιανούς εἰς τὸ νὰ προσεύχονται νοερῶς ἐν τῇ καρδίᾳ, ἀλλὰ καὶ λόγον ὀλόκληρον ἐπιστέλλει πρὸς Ἰωάννην καὶ Θεόδωρον τοὺς φιλοσόφους καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ὄντας, ἐν ᾧ ἀνακαλύπτει εἰς αὐτοὺς ἅπαντα τὰ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς καὶ νήψεως μυστήρια. Καὶ Ε'. , διότι λέγει ὁ θεῖος Διάδοχος, ὅτι ὁ διάβολος δὲν ἀγαπᾶ ποτὲ νὰ μάθωσι καὶ νὰ πιστεύσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι αὐτὸς εὐρίσκεται εἰς τὴν καρδίαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ τοὺς πολεμεῖ, ἀλλὰ ἀγαπᾶ νὰ νομίζωσι πὼς τοὺς πολεμεῖ ἔξωθεν· ὅθεν οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι καὶ λογιώτατοι δὲ πολλάκις, νομίζουσιν, ὅτι οἱ λογισμοὶ ἔρχονται εἰς αὐτούς,

ὄχι ἔσωθεν ἐκ τῆς καρδίας, ἀλλὰ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἢ ἐξ ἄλλου τινὸς μέρους, ἵνα μὴ τοῦτο μαθόντες τὸν πολεμῶσι διὰ τῆς καρδιακῆς μνήμης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. «Τὰ πονηρὰ πνεύματα περὶ τὰ μέλη τῆς καρδίας ἐνδιατρίβει ὅπερ οὐδέποτε θέλουσι παρὰ ἀνθρώποις πιστευθῆναι οἱ δαίμονες ἵνα μὴ ὁ νοῦς τοτο αὐτὸ εἰδὼς ἀκριβῶς, τῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ κατ'αὐτῶν ὀπλίζηται» (κεφ. λγ' Φιλοκαλ. Σελ. 212). Ὅθεν ἐγὼ ἐφανέρωσα τὴν τέχνην τοῦ διαβόλου, διὰ νὰ τὴν μάθωσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ τὸν πολεμῶσι διὰ τῆς καρδιακῆς προσευχῆς. Ὅρα περὶ τούτου καὶ εἰς τὸ προοίμιον καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς Φιλοκαλίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΟΙΑΙ ΕΙΝΑΙ ΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΟΙΚΕΙΑΙ ΤΟΥ ΝΟΟΣ ΗΛΟΝΑΙ

Ὅτι ἔξ εἶναι οἱ τόποι τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν, ἐξ ὧν πρῶτος εἶναι ἡ ἐργασία ὅλων τῶν θείων ἐντολῶν.

Ἐφύλαξας τὰς ἐξωτερικὰς σου αἰσθήσεις, διὰ νὰ μὴ ἀπολαμβάνωσι τῶν αἰσθητῶν ἡδονῶν; ἐφύλαξας τὴν ἐξωτερικὴν αἴσθησιν τῆς φαντασίας, διὰ νὰ μὴ τυποῖ τὰς ἐμπαθεῖς εἰκόνας; Ἐφύλαξας τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν; Τώρα ἄκουσον καὶ ποιαί εἶναι αἱ πνευματικαὶ καὶ οἰκεῖαι τοῦ νοῦς ἡδοναί, περὶ τῶν ὁποίων εἶπομεν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν. Ἐξ, ὡς ὑποθέτω, εἶναι αἱ κυριώτεραι πηγαὶ καὶ τόποι καὶ ὕλαι, ἀπὸ τῶν ὁποίων γεννῶνται καὶ ἐξαντλοῦνται αἱ τοῦ νοῦς ἡδοναί.

α) Ἡ ἐργασία τῶν θείων ἐντολῶν καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ θείου θελήματος.
 β) Ἡ κτῆσις τῶν θεουργῶν ἀρετῶν. γ) Οἱ λόγοι τῶν θείων Γραφῶν. δ) Οἱ λόγοι τῶν κτισμάτων, ε) Οἱ λόγοι τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας καὶ ς) Ἡ θεωρία τῶν προσόντων καὶ τελειοτήτων τοῦ Θεοῦ, περὶ τῶν ὁποίων μετὰ συντομίας σοὶ ἀναφέρω· διότι, ἂν θελήσῃ τις νὰ ὀμιλήσῃ περὶ τούτων κατὰ πλάτος, δὲν ἀρκοῦσι βιβλία ὀλόκληρα. Α'. Λοιπὸν ἐργάζου, ἀγαπητέ, τὰς Ἐντολὰς τοῦ Κυρίου ἡμῶν¹ τὰς ἐν τῷ δεκαλόγῳ περιεχομένας καὶ ἐν τῷ Θείῳ Εὐαγγελίῳ ἐργάζου δὲ ὅλας ἀπλῶς, χωρὶς τινος ἐξαιρέσεως. «Πορευθέντες γάρ, φησὶν ὁ Κύριος, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, διδάσκοντες αὐτοὺς οὐχὶ τὰ μὲν τηρεῖν (καθὼς ἐρμηνεύει ὁ Μέγας Βασίλειος ἐν τῷ προομίῳ τῶν κατὰ πλάτος ὅρων), τῶν δὲ ἄλλων ἀμελεῖν· ἀλλὰ τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν» (Ματθ. κη' 19). Διότι κατὰ τὸν αὐτὸν πάλιν Βασίλειον,

¹ Ὅρα καὶ τὸν παρ' ἐμοῦ φιλοπονηθέντα πλατύτατον λόγον περὶ ἐντολῶν ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Χριστοθεΐας τῶν Χριστιανῶν, τῷ νεωστὶ συντεθέντι.

άν δέν ἦτον ἀναγκαῖαι εἰς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ὅλαι αἱ ἐντολαὶ τοῦ Κυρίου, δέν ἠθέλομεν προσταχθῆ νὰ τὰς φυλάττομεν. «Εἰ γὰρ μὴ πάντα ἡμῖν πρὸς τὸν τῆς σωτηρίας σκοπὸν ἀναγκαῖα ἦν, οὐδ' ἂν ἐγράφησαν πᾶσαι αἱ ἐντολαί, οὐδ' ἂν πᾶσαι φυλαχθῆναι ἀναγκαίως διηγορεύθησαν» (αὐτόθι)². Οὐ μόνον δὲ ἐργάζου ὅλας τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἐργάζου ταύτας καὶ οὐ δι' ἀνθρώπινον ἔπαινον ἢ δόξαν ἢ τέλος ἄλλο κοσμικόν, ἀλλὰ διὰ μόνην τὴν πρὸς Θεὸν ὑπακοὴν καὶ εὐαρέστησιν καὶ ἀγάπην, τὸν τὰς ἐντολὰς προστάξαντα, ἵνα μὴ ἀπωλέσῃς τὸν μισθὸν τοῦ κόπου καὶ τῆς ἐργασίας σου· εἶπε γὰρ ὁ Κύριος περὶ τῶν ποιούντων τὰς ἐντολὰς πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις· «Ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν» (Ματθ. 5' 2).

**Τί εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον
καὶ ὅτι δύο εἶναι τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ καὶ ποῖα·
καὶ ὅτι πρέπει νὰ εὐχαριστῆ τις εἰς αὐτά**

Ἐργάζου δὲ καὶ ὅσον τὸ δυνατόν τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον, κατὰ τὸν Ἀπόστολον (Ρωμ. 12' 2). Ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Κυρίου εἶναι, τὸ νὰ κάμνης ἀπλῶς τὸ καλόν, εἴτε δι' ἔργου, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε διὰ τοῦ νοῦς. Εὐάρεστον θέλημα Αὐτοῦ εἶναι, τὸ νὰ κάμνης τὸ καλόν, ὅχι δι' ἄλλο τέλος, ἀλλὰ διὰ μόνον τὸν Θεόν καὶ τέλειον θέλημα Αὐτοῦ εἶναι, τὸ νὰ κάμνης τὸ καλὸν μεθ' ὅλης σου τῆς προθυμίας καὶ δυνάμεως καὶ ἀγάπης, καθὼς ἐρμηνεύει τὸ ρητὸν ὁ Μέγας Βασιλεὺς (Ὁρω κατ' ἐπιτομ. σος)· καὶ ὁ ἱερός Θεοφύλακτος λέγων· «Πρῶτον οὖν σκόπει τὸ

² Σημειῶ ἐνταῦθα ὅτι κατὰ τὸν ἅγιον Μάρκον τὸν ἀσκητὴν καὶ πάντας τοὺς ἁγίους, ἄλλαι μὲν εἶναι ἐντολαὶ καθολικαὶ καὶ περιεκτικαί, ἄλλαι δὲ εἶναι μερικαί· καθὼς λόγου χάριν ἐντολαὶ μὲν καθολικαὶ εἶναι τὸ νὰ ἀγαπᾷ τις τὸν Θεόν· τὸ νὰ ἀγαπᾷ τὸν πλησίον του· τὸ νὰ ἀποτάξῃ πᾶσι τοῖς αὐτοῦ ὑπάρχουσιν· τὸ νὰ αἰχμαλωτίξῃ πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ· τὸ νὰ φυλάττῃ τὸν νοῦν καθαρὸν καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ ὅμοια. Ἐντολαὶ δὲ μερικαὶ εἶναι τὸ νὰ δίδῃ τις εἰς τὸν μὴ ἔχοντα· τὸ νὰ κάμῃ τὰ ἕξ ἔργα τῆς ἐλεημοσύνης, τὸ νὰ μὴ μοιχεύῃ, τὸ νὰ μὴ κλέπτῃ, τὸ νὰ μὴ ψευδομαρτυρῇ, τὸ νὰ μὴ ἐπιθυμῇ τὸ πρᾶγμα τοῦ πλησίον του καὶ ὅλαι αἱ κατὰ μέρος ἐντολαὶ αἱ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ τοῖς Ἀποστόλοις. Ὅλας λοιπὸν τὰς Ἐντολὰς καὶ καθολικὰς καὶ μερικὰς, πρέπει τις νὰ φυλάττῃ καὶ νὰ ἐργάζηται, τόσον διὰ τῆς ψυχῆς, ὅσον καὶ διὰ τοῦ σώματος, τόσον νοερῶς, ὅσον καὶ ἐμπράκτως διὰ τῶν ἔργων· πλὴν πρέπει περισσότερον νὰ βιάξῃ τὸν ἑαυτὸν του διὰ τὴν φυλάττη τὰς καθολικὰς καὶ περιεκτικὰς ἐντολὰς καὶ ἐὰν δὲν δύναται νὰ κάμῃ τὰς διὰ τοῦ σώματος ἐπιτελουμένας ἐντολὰς, πρέπει κἄν νὰ ἐργάζηται τὰς διὰ τοῦ νοῦς γιγνομένας ἐντολὰς· ὅποια μάλιστα εἶναι αἱ τῆς πρὸς Θεὸν καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ἐντολαί· τὸ κατὰ νοῦν προσεύχεσθαι· τὸ αἰχμαλωτίξῃ πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ ὅμοια. Ὅθεν εἶπεν ὁ θεῖος Φιλόθεος ὁ Σιναΐτης· «Οἱ θεοφιλεῖς καὶ βεβαιόπιστοι εἰς τὰς περιεκτικὰς ἐντολὰς μᾶλλον βιάζουσιν ἑαυτοὺς εἰς τὸ ταύτας φυλάξαι· οὐ μέντοιγε παραπεμπόμενοι καὶ τὰς μερικὰς κατὰ σύμβασιν ἀπαντώσας· ἀλλὰ γε καὶ αὐτὰς ἐν καιρῷ αὐτῶν φυλάττουσιν» (ἐν τῷ χειρογράφῳ προλόγῳ εἰς τὰ μ' αὐτοῦ κεφάλαια, τὰ ἐν τῇ Φιλοκαλία περιεχόμενα).

θέλημα τοῦ Θεοῦ, εἰ ἀγαθόν³ εἶθ' ὅταν γνωρίσης, σκόπει εἰ καὶ εὐάρεστον πολλὰ γὰρ ἀγαθὰ ὄντα, οὐκ εὐάρεστά εἰσιν ἢ παρὰ τὸν καιρὸν ἢ παρὰ τὸ πρόσωπον... ὅταν δὲ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον ᾖ, σπούδασον ἵνα καὶ τέλειον ᾖ καὶ ἀνελλιπές, οὕτω γινόμενον, ὡς ἀπαιτεῖται καὶ μὴ κολοβῶς». Ἐπειδὴ δέ, κατὰ τὸν θεῖον Δαμασκηνὸν καὶ πάντας τοὺς θεολόγους, δύο εἶναι τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ προηγούμενον, καθ' ὃ ὡς ἀγαθὸς θέλει τὰ ἀγαθὰ καὶ ἐπόμενον, καθ' ὃ ὡς δίκαιος συγχωρεῖ νὰ ἔρχονται θλίψεις πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῶν. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη καὶ σύ, ἀγαπητέ, νὰ ὑπομένης εὐχαρίστως ὅλας τὰς θλίψεις, αἵτινες σοὶ ἔρχονται, εἴτε ἐξ ἀνθρώπων, εἴτε ἐκ δαιμόνων ἢ καὶ ἐκ τῆς διεφθαρμένης φύσεως ἐπιλέγων εἰς ὅλας ἐκεῖνο τὸ ἀξιωμασιμόνευτον ἀπόφθεγμα, ὅπερ συνήθιζε νὰ λέγη ὁ θεῖος Χρυσόστομος «Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἔνεκεν» (Ἐπιστολ. πρὸς Ὀλυμπιαδ. ια') καὶ ἐκεῖνο ὅπερ ὁ φρόνιμος Ὀδυσσεὺς προσέτατε τὴν καρδίαν του νὰ μὴ φοβηθῆ εἰς τὸν κλύδωνα, λέγων «Τέτλαθι δὴ κραδίη καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης» ἦτοι ὑπέφερε καὶ τώρα, καρδιά μου, διότι ἄλλοτε χειρότερον ἀκόμη ὑπέφερες· μᾶλλον δὲ ψάλλε ἐνηλλαγμένως εἰς πᾶσαν περίστασιν τὴν ἱερὰν ἐκείνην τοῦ Δαβὶδ ἐπωδὴν λέγων «Ἀνδρίζου καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία μου καὶ ὑπόμεινον τὸν Κύριον» (Ψαλμ. κς' 20)⁴. Καὶ ἐν τῇ ἐργασίᾳ δὲ ταύτῃ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου καὶ ἐν τῇ ἐκπληρώσει τοῦ ἀγίου Αὐτοῦ θελήματος, ὡ πόσης ἡδονῆς θέλει ἀπολαύσει ὁ νοῦς σου! Ὡ πόσῃ χαρὰν θέλει λάβει ἡ καρδία σου! Τὴν ὁποῖαν ἡδονὴν καὶ χαρὰν θέλων νὰ φανερώσῃ ὁ Σειράχ, ἔλεγεν «Οὐθὲν κρεῖττον φόβου Κυρίου καὶ οὐθὲν γλυκύτερον τοῦ προσέχειν ἐντολαῖς Κυρίου» (Σειρ. κγ' 27). Διότι, ἐὰν ὡς δοῦλος διὰ φόβον

³ Κατὰ προηγούμενον δηλαδὴ σκοπόν, ὡς κάτωθεν τοῦτο δηλοῦται καὶ τὸ μὲν προηγούμενον ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ εὐδοκία καλεῖται τὸ δὲ ἐπόμενον, παραχώρησις, κατὰ τὸν θεῖον Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν· Ἡ δὲ ἀμαρτία, οὔτε κατὰ προηγούμενον θέλημα τοῦ Θεοῦ γίνεταί, οὔτε κατὰ τὸ ἐπόμενον ἀλλὰ γέννημα μόνης ἐστὶ τῆς κακεντρεχοῦς τοῦ ἀνθρώπου προαιρέσεως.

⁴ Ἐὰν γὰρ εὐχαριστῆς εἰς τὰ ἐναντία, ἅτινα σοὶ ἀκολουθοῦσιν, ὄχι μόνον παρακινεῖς τὸν Θεὸν νὰ κουφίξῃ τὰς ἀσθενείας καὶ θλίψεις σου, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτοις πείθεις αὐτὸν νὰ μετατρέπῃ εἰς ἀνέσεις τὰς συμφορὰς σου, καθὼς γνωμοδοτεῖ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, λέγων «Στόμα διὰ παντὸς εὐχαριστοῦν, εὐλογίαν δέχεται παρὰ Θεοῦ» (λόγ. ογ' σελ. 419). Καὶ πάλιν «Ἐπομονὴ αὐτοῦ ἀποβάλλει τὰς συμφορὰς αὐτοῦ» (λόγ. μς' σελ. 287). Τί λέγω; Καὶ μαρτυρίον στέφανον λαμβάνεις, ἐὰν εἰς τὰς ἀσθενείας καὶ θλίψεις σου εὐχαριστῆς τὸν Θεόν! Οὕτως ἀποφασίζει ὁ Χρυσορρήμων «Οὐδὲν τῆς γλώττης ἐκεῖνης ἀγιώτερον, τῆς ἐν κακοῖς εὐχαριστοῦσης τῷ Θεῷ ὄντως τῆς τῶν μαρτύρων οὐδὲν ἀποδεῖ· ὁμοίως γὰρ κακείνη καὶ αὕτη στεφανοῦνται καὶ γὰρ καὶ ταύτη ἐφέστηκε δῆμιος, ἀναγκάζων ἀρνήσασθαι τὸν Θεὸν διὰ τῆς βλασφημίας· ἂν τοίνυν ἐνέγκῃς τὰς ἀλγηδόνας καὶ εὐχαριστήσης, μαρτυρίου στέφανον ἔλαβες». Ἐὰν δὲ (ὃ μὴ γένοιτο) μικροψυχῆσῃς εἰς τὰς θλίψεις καὶ ἀσθενείας καὶ γογγύσῃς κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνον διπλὴν τὴν βάσανον ἔχεις νὰ δοκιμάσῃς αὐτῶν ὡς λέγει Ὁ ἀνωτέρω θεῖος Ἰσαάκ (λόγ. μς' σελ. 287), ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν θέλεις παροργίσει διὰ νὰ σὲ παιδεύσῃ σκληρότερον, κατὰ τὸν αὐτὸν Ἰσαάκ «Πάσας τὰς ἀσθενείας τῶν ἀνθρώπων βαστάζει ὁ Θεός, ἀνθρώποι δὲ αἰεὶ γογγύζοντα, οὐχ ὑπομένει, ἐὰν μὴ παιδεύσῃ αὐτόν» (λόγ. ογ' σελ. 419).

πράττης τὰς ἐντολάς, χαίρεις καὶ μακαρίζεσαι, διότι διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν ἀνέπαυσε τὸν Δεσπότην σου· «Μακάριος γάρ, φησὶν, ἀνὴρ, ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον, ἐν ταῖς ἐντολαῖς Αὐτοῦ θελήσει σφόδρα» (Ψαλμ. ριά´ 1). Ἐὰν ὡς μισθωτὸς ἐργάζησαι εἰς τὸν ἀμπελῶνα τῶν Θεῶν Ἐντολῶν, χαίρεις, διότι ἐλπίζεις νὰ λάβῃς τὸν μισθὸν σου τέλειον παρὰ τοῦ μισθώσαντος σε Κυρίου τοῦ ἀμπελῶνος· «Κάλεσον γάρ, φησί, τοὺς ἐργάτας καὶ ἀπόδος αὐτοῖς τὸν μισθόν» (Ματθ. κ´ 1). Ἐὰν δὲ ὡς υἱὸς πράττης τὰς Ἐντολὰς διὰ τὴν ἀγάπην μόνον τοῦ Πατρὸς, χαίρεις καὶ ἀγάλλεσαι, ὅτι εὐχαρίστησες καὶ ἐδόξασες τὸν οὐράνιον σου Πατέρα διὰ τῆς ὑπακοῆς σου. «Υἱὸς γάρ φησι, δοξάζει Πατέρα καὶ εἰ Πατὴρ εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου; Λέγει Κύριος Παντοκράτωρ» (Μαλαχίας α´ 6).

Ἵτι ὁ φυλάττων ὅλας τὰς ἐντολάς, οὐ μόνον ἀκατάγνωστον συνείδησιν κτᾶται, ἀλλὰ καὶ ὁμοιοῦται τῷ Θεῷ, καὶ ἐνοῦται.

Ἀκατάγνωστον γὰρ συνείδησιν κτᾶται, ὅστις ἐργάζεται τὰς ἐντολὰς πάσας τοῦ Κυρίου· καὶ ὄχι μόνον δὲν αἰσχύνεται, οὐδὲ ἐντρέπεται, ἀλλὰ καὶ παρησῖαν πρὸς τούτοις λαμβάνει πρὸς τὸν Θεόν, κατὰ τὸν ἠγαπημένον μαθητὴν «Ἐὰν ἡ καρδιά ἡμῶν μὴ καταγιγνώσκη ἡμῶν, παρησῖαν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν» (Α´ Ἰωάν. γ´ 20). Ὁμοίως καὶ ὅστις πληροῖ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, ἢ τὸ προηγούμενον, ποιῶν ἐκουσίως τὰ ἀγαθὰ, ἢ τὸ ἐπόμενον, ὑπομένων τὰς ἀκουσίους θλίψεις εὐχαρίστως, ἀκαταίσχυντον συνειδὸς κτᾶται. «Ἡ γὰρ θλίψις, φησὶν, ὑπομονὴν κατεργάζεται· ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν· ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα· ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει» (Ρωμ. ε´ 4). Τὸ δὲ νὰ ἔχη τις συνειδὸς ἀκατάγνωστον καὶ ἀνεπαίσχυντον, τοῦτο ἀληθῶς εἶναι ἢ ἡδονὴ τῶν ἡδονῶν καὶ ἢ εὐφροσύνη τῶν εὐφροσυνῶν· διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ ἔλεγε· «Τότε οὐ μὴ αἰσχυνθῶ, ἐν τῷ με ἐπιβλέπειν, οὐχὶ εἰς ἄλλας μὲν ναί, εἰς ἄλλας δὲ οὐ· ἀλλὰ ἐπὶ πάσας τὰς ἐντολάς Σου» (Ψαλμ. ριη´)⁵. Οὐ μόνον δὲ ἀκατάγνωστον συνείδησιν κτᾶται ὁ ἐργαζόμενος τὰς ἐντολάς, ἀλλὰ καὶ τῷ Θεῷ αὐτῷ ὁμοιοῦται καὶ μετ’αὐτοῦ ἐνοῦται τοῦ τὰς ἐντολὰς ἐντειλαμένου, ὅστις μετὰ προθυμίας καὶ ἀγάπης ἐπιτελεῖ, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἱερουργεῖ τὰς θεουργοὺς καὶ ζωοποιοὺς Αὐτοῦ ἐντολάς· οὕτω

⁵ Ὅθεν δίκαιον εἶχε νὰ λάβῃ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ συνειδότος ὁ θεῖος Χρυσόστομος· Ἐὐθυμίαν καὶ χαράν, οὐκ ἀρχῆς μέγεθος, οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐ δυναστείας ὄγκος, οὐκ ἰσχὺς σώματος, οὐ πολυτέλεια τραπέζης, οὐκ ἱματίων κόσμος, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων ποιεῖν εἴωθεν, ἀλλ’ ἢ κατόρθωμα μόνον πνευματικόν καὶ συνειδὸς ἀγαθόν καὶ ὁ τοῦτο κεκαθαρμένον ἔχων, κἂν ράκια περικεείμενος ἢ καὶ λιμῶ παλαίων, τῶν σφόδρα τρυφῶντων ἐστὶν εὐθυμότερος· ὥσπερ οὖν ὁ πονηρὰ συνειδὸς ἑαυτῷ, κἂν τὰ πάντων περιβάλληται χρῆματα, πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος» (Λόγ. α´ εἰς τὴν πρὸς Ρωμ.).

βεβαιοῖ τὸ πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἰσαπόστολος Διονύσιος: «Ἡ πρὸς Θεὸν ἀφομοίωσίς τε καὶ ἔνωσις ταῖς τῶν σεβασμιωτάτων ἐντολῶν ἀγαπήσει καὶ ἱερουργίαις μόνως τελεῖται» (Ἐκκλ. ἱεραρχ. κεφ. α'). Πόσης δὲ ἡδονῆς; Πόσης χαρᾶς; Καὶ πόσης θυμηδίας εἶναι πρόξενον, τὸ νὰ γίνῃ τις ὅμοιος τῷ Θεῷ καὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ νὰ εὐρίσκηται ἠνωμένος;

Ὅτι ὁ μὴ φυλάττων ὅλας τὰς ἐντολάς, κατεγνωσμένην συνείδησιν κτᾶται· αὕτη δὲ εἶναι ἡ ὀδύνη τῶν ὀδυνῶν

Ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ κατεγνωσμένην καὶ ἀπαρησίαστον συνείδησιν κτᾶται, ἐάν τις παραβῇ μίαν καὶ μόνην δεσποτικὴν ἐντολήν, διότι γίνεται ἔνοχος καὶ ὅλων τῶν ἄλλων, κατὰ τὸν θεῖον Ἰάκωβον: «Ὅστις ὅλον τὸν νόμον τηρήσει, πταίσει δὲ ἐν ἐνί, γέγονε πάντων ἔνοχος» (β' 10). Καὶ διατί πάντων; Ὅτι, ὡς λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, «πᾶσαι ἀλλήλων ἔχονται κατὰ τὸν ὑγιαῖ τοῦ λόγου σκοπὸν αἱ ἐντολαί, ὡς ἐν τῇ λύσει τῆς μιᾶς καὶ τὰς λοιπὰς ἐξ ἀνάγκης συγκαταλύεσθαι» (Ἐν τῷ προομιῶ τῶν κατὰ πλάτ. ὄρ.). Τὸ δὲ νὰ ἔχη τις συνείδησιν κατηγοροῦσαν καὶ ἀπαρησίαστον καὶ ἐλέγχουσαν αὐτόν, τοῦτο εἶναι τῇ ἀληθείᾳ ἡ ὀδύνη τῶν ὀδυνῶν καὶ ἡ λύπη ὅλων τῶν λυπῶν. Ὅθεν εἶπεν ὁ Νύσσης Γρηγόριος: «Οὐδὲν οὔτω βαρεῖ ψυχὴν καὶ καθέλκει κάτω, ὡς ἁμαρτίας συνειδός» (Ἐν σειρᾷ τοῦ κατὰ Ματθ. κεφ. ια'). Καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει: «Ἐν ἐλεγμοῖς ὑπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας ἄνθρωπον καὶ ἐξέτηξας ὡς ἀράχνην τὴν ψυχὴν αὐτοῦ» (Ψαλμ. ρη' 14). Καὶ ὁ Χρυσόστομος εἶπε περὶ τοῦ ἐλεγχομένου ὑπὸ τοῦ συνειδότος, ὅτι ὁ τοιοῦτος διηνεκὴ χειμῶνα ἔχει ἐν τῇ ψυχῇ καὶ κύματα ἐπάλληλα καὶ οὔτε ὕπνος τῷ τοιοῦτῳ ἡδύς, ἀλλὰ φόβου καὶ δειμάτων πεπληρωμένος: οὔτε τροφὴ ἡδονὴν ἔχουσα, οὔτε διάλεξις φίλων, τὸν τοιοῦτον μεταγαγεῖν δυνήσεται καὶ ἀπαλλάξαι τοῦ ἀγῶνος τοῦ ἐπικειμένου (Λόγ. κ' εἰς τὴν γέν.). Καὶ πάλιν «ὁ ζῶν ἐν πονηρίᾳ καὶ πρὸ τῆς γεέννης κολάζεται, τῷ συνειδότι κεντούμενος» (Ἄνδρ. ις').

Β'. Τόπος τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν εἶναι ἡ κτῆσις ὅλων τῶν ἀρετῶν.

Β'. Εἰς τὴν κτῆσιν πάλιν τῶν θείων ἀρετῶν, ἄρρητος εἶναι ἡ ἡδονὴ ἣν λαμβάνει ὁ νοῦς, διότι ἀξιοῦται νὰ ἔχη πλοῦτον ἀδαπάνητον διότι θησαυρίζει θησαυρὸν τιμιώτερον ὑπὲρ σαπφείρους καὶ ἀδάμαντας, ὑπὲρ χρυσίον τὸ ἐκ Σουφίρ καὶ ἀργύριον καὶ ὑπὲρ πάντα τὰ λιθομαργαρόχρυσα

σκευή τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων⁶. Ἐπιμελοῦ λοιπόν, ἀγαπητέ, νὰ κερδίσης εἰς τὴν ψυχὴν σου τὸν τοιοῦτον πλοῦτον τῶν ἀρετῶν, ὅστις δὲν φθείρεται, οὔτε κλέπεται, οὔτε ἀπόλλυται ὡς ὁ ὑλικὸς πλοῦτος, ἀλλὰ παραμένει εἰς τὴν ψυχὴν σου παντοτεινὸς καὶ ἀθάνατος· «Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῶν κτημάτων, λέγει ὁ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος, οὐ μᾶλλον τῶν ἐχόντων ἢ καὶ οὔτινοσοῦν τῶν ἐπιτυχόντων ἐστίν, ὡσπερ ἐν παιδιᾷ κύβων, τῆδε κάκεισε μεταβαλλόμενα, μόνη δὲ κτημάτων ἡ ἀρετὴ ἀναφαίρετον καὶ ζῶντι καὶ τελευτήσαντι παραμένουσα» (Λόγ. πρὸς τοὺς νέους). Σπούδαζε νὰ κερδίσης τὰς ἀρετάς οὐχὶ τὰς μὲν ναί, τὰς δὲ οὐ, ἀλλὰ πάσας· ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἀρκετὴ μία ἢ δύο ἀρεταὶ εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ πᾶσαι, καθὼς λέγει ὁ Χρυσορρήμων· «Ὡσπερ γὰρ αἰσθήσεις ἡμῖν πέντε εἰσὶ καὶ πάσαις εἰς δέον κεχρησθαι δεῖ οὕτω καὶ πάσας τὰς ἀρετάς. Εἰ δὲ τις σωφρονοίῃ μὲν, ἀνελεήμων δὲ εἴῃ ἢ ἐλεήμων μὲν, πλεονέκτης δὲ ἢ ἀπέχοιτο μὲν τῶν ἄλλοτριῶν, τῶν δὲ αὐτοῦ μὴ μεταδίδει, πάντα εἰκὴ γίνεται· οὐ γὰρ ἀρκεῖ μία μόνον ἀρετὴ παραστῆσαι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ μετὰ παρησίας ἡμᾶς· ἀλλὰ πολλῆς ἡμῖν δεῖ καὶ ποικίλης καὶ παντοδαπῆς καὶ πάσης αὐτῆς» (Ὁμιλ. δ' εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ.). Λέγει δὲ καὶ ὁ ὁσιος Μάρκος· «Οὐδεμία τῶν ἀρετῶν μόνη καθ'ἑαυτὴν ἀνοίγει τὴν φυσικὴν ἡμῶν θύραν, ἐὰν μὴ πᾶσαι ἀλλήλων ἀκολουθῶς ἐξαρθῶνται» (κεφ. λθ' περὶ τῶν οἰομ. ἐξ ἐργ. δικαιοῦσθαι). Ἐὰν οὖν πάσας⁷

⁶ Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀββὰς Μάρκος εἶπεν· «Ὡσπερ εἰς μὲν ὁ αἰσθητὸς πλοῦτος, κατὰ δὲ κτήσιν πολυμερὴς ἐστίν, οὕτω καὶ μία ἐστὶν ἡ ἀρετὴ πολυτρόπους ἔχουσα τὰς ἐνεργείας» (κεφ. ριε' περὶ νόμ. Πνευματικοῦ). Ἀρετὴ δὲ γενικῶς εἶναι, καθὼς ὁρίζει πατήρ τις· «Ἡ τῶν ἀληθῶν δογμάτων ἀκρίβεια καὶ κατὰ τὸν βίον ὀρθότης. Καὶ ἀρετὴ ἐστὶ τὸ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ὑπερορᾶν»· ἄλλο δὲ ἐστὶ πρᾶξις ἐντολῆς καὶ ἄλλο ἀρετὴ, κατὰ τὸν ἀνωτέρω ὄσιον Μάρκον, κἂν ἐξ ἀλλήλων τὰς τῶν ἀγαθῶν ἀφορμὰς λαμβάνωσι· «πρᾶξις ἐντολῆς λέγεται, ἐν τῷ πρᾶξι τοῦ προστεταγμένου· ἀρετὴ δὲ ἐν τῷ ἀρέσκειν τῇ ἀληθείᾳ τὸ γενημένον» (αὐτόθι). Ὁ δὲ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς λέγει· «ἀρετὴ δὲ καλεῖται διὰ τὸ αἰρεῖσθαι· ἀρετὴ γὰρ καὶ θελητὴ, διὰ τὸ ἀρετῶς καὶ αὐτοθελῶς τὸ ἀγαθὸν ποιεῖν ἡμᾶς, οὐχὶ ἀβουλήτως καὶ ἀναγκαστικῶς» (Φιλοκαλ. σελ. 282). Πρὸς τούτοις ἐνταῦθα σημειῶ ὡς ἄξιον εἰδήσεως, ὅτι κατὰ τοὺς ἠθικοὺς φιλοσόφους, αἱ ἀρεταὶ προξενοῦσιν ἡδονὴν καὶ χαρὰν, ὅχι ἀπὸ τῶν ἔξεων αὐτῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν πράξεων καὶ ἐνεργειῶν· ἦτοι ὁ ἐλεήμων δὲν χαίρει, οὔτε ἡδύναται ὅταν ἔχη μόνον τὴν ἔξιν τῆς ἐλεημοσύνης εἰς τὴν ψυχὴν του, ἀλλ' ὅταν ἐνεργῇ καὶ πράττῃ τὴν ἐλεημοσύνην· καθὼς καὶ ὁ ζωγράφος καὶ τεχνίτης, δὲν ἀπολαμβάνει ἡδονῆς ὅταν δὲν δουλεύῃ τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν τέχνην του, ἀλλ' ὅταν αὐτὴν βάλλῃ εἰς ἔργον. Καὶ πρῶτον μὲν χρειάζεται τις νὰ πράττῃ τὰς ἀρετάς, ἕως οὗ νὰ κάμνῃ ἔξιν εἰς αὐτάς, ἣτις ὀνομάζεται φύσις· δευτέρα· μετὰ δὲ τὴν ἔξιν, πάλιν νὰ πράττῃ αὐτάς διὰ νὰ ἀπολαμβάνῃ ἡδονῆς· διότι αἱ πρῶται πράξεις τῶν ἀρετῶν δὲν ἔχουσιν ἡδονήν, διότι γίνονται μετὰ κόπου καὶ δυσκολίας, ἕως οὗ νὰ γίνῃ συνήθεια καὶ ἔξιν εἰς αὐτάς· καὶ αἱ μὲν πρῶται πράξεις τῶν ἀρετῶν, ὁμοιάζουσι πρὸς τὸ φύτευμα τοῦ δένδρου· Ἡ δὲ ἔξιν τῶν ἀρετῶν, ὁμοιάζει πρὸς τὸ ριζωθὲν καὶ βλαστῆσαν δένδρον· αἱ δὲ δευτέραι πράξεις αἱ ἀπὸ τῶν ἔξεων γινόμεναι, ὁμοιάζουσι πρὸς τὸν καρπὸν τοῦ δένδρου.

⁷ Διὰ τρία αἴτια λέγω σοι, νὰ κερδίσης πάσας τὰς ἀρετάς. Α'. Διότι ὅλαι αἱ ἀρεταὶ εἶναι συνδεδεμέναι ἢ μία μετὰ τῆς ἄλλης, ὡς χρυσὴ καὶ ἀλληλένδετος ἄλυσος· ὅθεν ἂν μία μόνη ἀρετὴ λυθῇ ἀπὸ τῆς σειρᾶς ταύτης καὶ ἀφῆθῃ ἕνεκα ἀμελείας, ἐξ ἀνάγκης καὶ αἱ λοιπαὶ πᾶσαι, αἱ ἐκείνη συνδεδεμέναι, λύνονται ὁμοῦ καὶ ἀδυνατοῦσι. Θέλεις νὰ σοὶ δεῖξω τὴν ἀλληλένδετον σειρὰν τῶν ἀρετῶν, καθὼς ἀναφέρει τις πατήρ; Ὅρα. Ἡ πίστις γεννᾷ τὸν φόβον τῆς κολάσεως· ὁ φόβος τῆς κολάσεως γεννᾷ τὴν ἀπὸ τῶν παθῶν ἐγκράτειαν· ἡ

τὰς ἀρετὰς κερδίσης ἔχει νὰ χαρῆ ἡ ψυχὴ σου καὶ νὰ ἡδυνθῇ ὁ νοῦς σου εἰς τὸ τοιοῦτον κέρδος· Θεοῦ γὰρ μιμητὴς εἶναι ὁ ἔχων τὰς ἀρετὰς καὶ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ὁμοίωσιν ἀναβαίνει.

**Ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀναρχος κατὰ χρόνον · καὶ ὅτι ποιεῖ
τοὺς ἀνθρώπους σοφοὺς καὶ ἐπαινετούς.**

Ἐπειδὴ πᾶσα ἀρετὴ ἔχει, ναί, τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, κατὰ χρόνον ὅμως εἶναι αἰδίου, ὡς καὶ ὁ Θεός· λέγει γὰρ ὁ Ἅγιος Μάξιμος· «Τὰ ἐνάρετα πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετὴ, Θεοῦ προδήλως ἔργα τυγχάνουσιν· ἀλλὰ τὰ μὲν, ἥτοι τὰ ἐνάρετα, τοῦ εἶναι χρονικῶς ἡργμένα· ἦν γὰρ ποτε (χρόνος δηλ.) ὅτε οὐκ ἦν· τὰ δὲ, ἥτοι ἡ ἀρετὴ, χρονικῶς οὐκ ἡργμένα, οὐκ ἦν γὰρ ποτε (χρόνος δηλ.) ὅτε οὐκ ἦν» (κεφ. ν' τῆς α' ἑκατοντάδ. τῶν θεολογικ.). Χαροποιεῖ δὲ τὸν νοῦν καὶ εὐφραίνει τὴν καρδίαν ἡ κτῆσις τῶν ἀρετῶν· διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις, πᾶσα ἀρετὴ καὶ ἐξαιρέτως ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, προξενεῖ ἀκόμη γνῶσιν, φρόνησιν καὶ σοφίαν καὶ ἀκολούθως κάμνει τοὺς ἔχοντας αὐτὴν ἐναρέτους, φρονίμους, γνωστικούς καὶ σοφοὺς καὶ συνακολούθως καθίστησι τούτους ἐπαινετούς, εὐδαίμονας καὶ ζηλωτοὺς εἰς τοὺς ἄλλου ἀνθρώπους ὅθεν, ἔνθα μὲν εἶπε τις τῶν σοφῶν· «Μεγαλεῖον ἀρετῆς μεγαλύνει τὸν μεγαλύνοντα αὐτήν». Καὶ ὁ Ὅμηρος δέ φησι· «Καλή τε (ἡ ἀρετὴ δηλ. καθὼς ἐρμηνεύει τὸ ὀμηρικὸν τοῦτο ὁ θεῖος Ἰσίδωρος, ἐπιστολ. φθ'), μεγάλη τε καὶ ἀγλαὰ ἔργα εἶδεῖα»· ἔνθα δὲ ὁ σοφὸς Συνέσιος ἐγνωμάτευσε. «Μισθὸς ἀρετῆς, ἔπαινος»⁸. Τί λέγω εἰς τοὺς ἄλλους

ἐγκράτεια αὕτη, γεννᾷ τὴν ὑπομονὴν τῶν θλιβερῶν· ἡ ὑπομονή, τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα· Ἡ εἰς Θεὸν ἐλπίς, τὴν ἀπροσπάθειαν τῶν γηίνων· ἡ δὲ ἀπροσπάθεια γεννᾷ τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην, τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν κορωνίδα ὅλων τῶν ἀρετῶν. Β'. Διότι αἱ ἀρεταὶ εἶναι ἐγγὺς τῶν κακιῶν· ὅθεν ὁ μὲν Μένανδρος ὁ ποιητὴς εἶπεν· «Ἐγγὺς ἀγαθῶ κακὸν παραπέφυκε»· Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης· «Ἀγχίθυροι ταῖς ἀρεταῖς αἱ κακίαι». Ἀφ' ὧν ἐρανισθεὶς καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, εἶπεν· «Οὐ φαύλως τοῦτο τινες πεφιλοσοφήκασιν, ὅτι παραπεπήγασιν ταῖς ἀρεταῖς αἱ κακίαι καὶ εἰσὶ πως ἀγχίθυροι» (ἐπιτάφ. εἰς τὸν Μέγαν Βασίλ.). Οὐ μόνον δὲ αἱ ἀρεταὶ εἶναι πλησίον τῶν κακιῶν καὶ γειτονεύουσαι, ἀλλὰ καὶ ἐκάστη ἀρετὴ ἐναντιοῦται εἰς ἐκάστην κακίαν· μᾶλλον δὲ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν, μέσον οὔσαν, ἐναντιοῦνται δύο κακίαι, ὡς ἄκρα, ὑπερβολὴ δηλ. καὶ ἔλλειψις· ἰστάμεναι ἔνθεν μὲν ἡ μία, ἔνθεν δὲ ἡ ἄλλη· λοιπόν, ὅταν λείψῃ μία ἀρετὴ, εὐθὺς ἐμβαίνει ἡ ἐγγίζουσα ἐναντία τῆς ἐλλιποῦς ἐκείνης ἀρετῆς κακία· μᾶλλον δὲ ἐμβαίνουναι δύο κακίαι, αἱ ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἰστάμεναι· καὶ Γ'. Διότι, ὅταν ὁ νοῦς ἐνασχολῆται εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσῃ ὅλας τὰς ἀρετάς, δὲν εὐκαιρεῖ νὰ ἐνασχολῆται καὶ εἰς τὰς κακίας, ἀλλὰ, τρόπον τινά, γίνεται πρὸς ἐκείνας τυφλός· καθὼς ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅποιος ἐνασχολῆται εἰς τὰς κακίας, δὲν εὐκαιρεῖ νὰ θεωρήσῃ τὰς ἀρετάς, ἀλλὰ γίνεται πρὸς ταύτας τυφλός, καθὼς σοφῶς εἶπεν ὁ Εὐάγριος· «Καὶ αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ κακίαι, τυφλὸν τὸν νοῦν ἀπεργάζονται· αἱ μὲν, ἵνα μὴ ἴδῃ τὰς κακίας· αἱ δὲ, ἵνα μὴ ἴδῃ τὰς ἀρετάς» (ἐν τοῖς σχολίοις τοῦ δ' λόγ. τῆς Κλίμακος).

⁸ Διὰ τοῦτο καὶ οἱ παλαιοὶ Ρωμαῖοι, θέλοντες νὰ φανερώσωσιν ὅτι μόνη ἡ ἀρετὴ πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν τιμὴν καὶ δόξαν καὶ ἐπαινον, εἶχον δύο ναοὺς εἰς τὴν Ρώμην, τὸν ἕνα ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ ὃν ἄλλον εἰς τὴν τιμὴν· ἀλλὰ ροιουτοτρόπως κατεσκευασμένους, ὥστε, ὅστις ἔμελλε νὰ εἰσελθῇ εἰς τὸν ναὸν τῆς τιμῆς, ἀπὸ ἄλλης θύρας δὲν ἡδύνατο, εἰμὴ ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ ναοῦ τῆς ἀρετῆς· ἐπεγράφετο δὲ εἰς τὸν ναὸν τῆς τιμῆς ταῦτα· «Ὁδηγησάσης τῆς ἀρετῆς».

άνθρώπους; Καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς πολεμίους καὶ ἐχθρούς, ἐπαινετοὺς κάμνει τοὺς ἐναρέτους ἢ ἀρετῆ, κατὰ τὸ γνωμικὸν ἐκεῖνο τοῦ θεολόγου Γρηγορίου, τὸ λέγον· «Οἶδε καὶ πολέμιος θαυμάζειν ἀνδρὸς ἀρετὴν» (Λόγ. εἰς τὸν Μέγ. Βασίλειον). Ὡσπερ γὰρ ἡ κακία γεννᾷ πᾶσαν ἀγνωσίαν, οὕτως ἀντιστρόφως καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ προηγουμένως ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, γεννᾷ πᾶσαν σοφίαν καὶ φρόνησιν. Ὅθεν εἶπε τις τῶν πατέρων «Πηγὴ καὶ μήτηρ καὶ ρίζα φρονήσεως, ἡ ἀρετὴ ὡσπερ καὶ πᾶσα πονηρία, ἐξ ἀνοίας ἔχει τὴν ἀρχήν, ὡς ὁ προφήτης φησὶν· οὐκ ἔστιν ἴσσις ἐν τῇ σαρκί μου, ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου· ὁ δὲ ἐνάρετος καὶ φόβον Θεοῦ ἔχων, πάντων ἐστὶ συνετώτερος».

Πόσα καλὰ προξενεῖ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ

Δι' ὃ καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· «Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου» (Ψαλμ. ρι' 9). Καὶ ὁ Σολομὼν «φόβος Κυρίου, παιδεία καὶ σοφία» (Παρ. ις') καὶ ὁ Σειράχ· «Ὡς μέγας ὁ εὐρὼν σοφίαν, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὑπὲρ τὸν φοβούμενον τὸν Κύριον· φόβος Κυρίου ὑπὲρ πᾶν ὑπερέβαλεν· ὁ κρατῶν αὐτοῦ τίνι ὁμοιωθήσεται;» (Σειρ. κε' 10). Καὶ σκέφθητι, ὅτι ὁ μὲν Δαβὶδ εἶπε τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἀρχὴν τῆς σοφίας· «Φόβος Κυρίου ὑπὲρ πᾶν ὑπερέβαλεν»· αὐξάνων δηλονότι κατὰ βαθμὸν ἕκαστος ἐξ αὐτῶν τὰ τοῦ θείου φόβου ἐγκώμια. Ὅρα δὲ καὶ τὴν χρυσοῦν τῶν χαρίτων σειράν, ἣτις κρέμαται ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, καθὼς ταύτην θαυμασίως πλέκει ἡ θεολόγος τοῦ Γρηγορίου φωνή, λέγουσα· «Ὁὐ φόβος, ἐντολῶν τήρησις· οὐ δὲ ἐντολῶν τήρησις, σαρκὸς κάθαρσις· τοῦ ἐπιπροσθοῦντος τῇ ψυχῇ νέφους καὶ οὐκ ἐῶντος καθαρῶς ἰδεῖν τὴν θεῖαν ἀκτῖνα· οὐ δὲ κάθαρσις, ἔλλαμψις· ἔλλαμψις δέ, πόθου πλήρωσις, τοῖς τῶν μεγίστων (δηλ. τῶν τριῶν ὑποστάσεων)· ἢ τοῦ μεγίστου (ἦτοι τῆς μιᾶς φύσεως τῶν τριῶν)· ἢ ὑπὲρ τὸ μέγα (ἦτοι διὰ τὸ εἶναι τὴν θεότητα ὑπὲρ πᾶν μέγεθος καὶ ποσότητα) ἐφιεμένοις» (Λόγος εἰς τὰ Φῶτα). Ὡστε, ὅστις ἔχει ἐν ἀληθείᾳ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν καρδίαν του, ἐκεῖνος φυλάττει τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ· ἐκεῖνος καθαρίζεται, ἐκεῖνος ἐλλάμπεται καὶ ἐκεῖνος φθάνει εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ἣτις εἶναι πασῶν τῶν ἀρετῶν τὸ κεφάλαιον. Εἶδες εἰς ποῖον ὕψος ἀρετῆς ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ἀναβιβάζει τὸν ἄνθρωπον; Διὰ τοῦτο ὁ Ἅγιος Ἰσαὰκ ἀρχὴν ἀρετῆς ὠνόμασε τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, εἰπων· «Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ἀρχὴ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς» (Λόγ. α' σελ. 1).

Ποῖα καλὰ προξενεῖ ἡ πραότης.

Σπούδαξε λοιπόν, αγαπητέ, να ἔχῃς πάντοτε εἰς τὴν ἱεράν σου καρδίαν τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον· καὶ σὺν αὐτῷ σπούδαξε νὰ ἔχῃς σύντροφον ἀχώριστον καὶ ὅταν εὐεργετῆς καὶ ὅταν παιδεύῃς καὶ ἀπλῶς εἰς ὅλα τὰ ἔργα σου, τὴν πραότητα⁹ καὶ τὴν προαιρετικὴν ἀκακίαν· διότι ἡ πραότης εἶναι τίτλος καὶ ἀρετὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· «Μάθετε γάρ, φησίν, ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ» (Ματθ. ια' 29)· καὶ ὁ Παῦλος παραγγέλλει εἰς τὸν Τιμόθεον· «Δίωκε πραότητα» (Α' Τιμ. ζ' 11). Καὶ αὐθις «ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους» (Α' Τιμ. β' 25)· δι' ὃ καὶ ὁ Σειράχ εἶπεν· «Ἐν πραότητι τὰ ἔργα σου διέξαγε» (Σειρ. γ' 17). Θέλεις δὲ ἀποκτήσει τὴν πραότητα ταύτην, ἐὰν δὲν ὑπερηφανεύῃσαι, μάλιστα ἂν εἶσαι Ἀρχιερεὺς ἢ ἄρχων, ἀλλὰ ταπεινοῦσαι ὡσεὶ νὰ ἦσο εἰς τῶν ἀρχομένων, καθὼς σὲ συμβουλεύει ὁ σοφὸς Σειράχ, λέγων· «Ἐγούμενόν σε κατέστησαν; Μὴ ἐπαίρου· γίνου ἐν αὐτοῖς, ὡς εἷς ἐξ αὐτῶν» (Σειρ. λε' 1). Διότι ἐὰν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ κοινῶς χρεωστῶσι νὰ ἔχωσι μεμορφωμένας εἰς τὸν ἑαυτὸν τους τὰς ἀρετὰς τοῦ διδασκάλου αὐτῶν Χριστοῦ, καθὼς τοὺς

⁹ Ἡ πραότης, μέση ἀρετὴ οὕσα δύο ἄκρων κακιῶν, τῆς ὀργιλότητος καὶ τῆς ἀναισθησίας, ὡσπερ τὸ χλιαρόν, μεταξὺ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ (καθὼς τάττεται εἰς τὸν γενεθλιαλογικὸν πίνακα τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, παρὰ τῶν Ἀριστοτελικῶς φιλοσοφούντων)· διδάσκει σε δι' ἑαυτῆς πῶς νὰ ἀπέχῃς ἐν ταυτῷ καὶ ἀπὸ τοῦ θυμοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ἀναισθησίας, εἴτ' οὖν ὑπερβαλλούσης συγκαταβάσεως· διότι καὶ τὰ δύο εἶναι ὀλέθρια. Σὲ διδάσκει νὰ ἀπέχῃς ἀπὸ τοῦ νὰ θυμοῦσαι καὶ νὰ ὀργίζῃσαι· διότι ὁ θυμὸς ζέσσις ὢν τοῦ περικαρδίου αἵματος καὶ ἀτακτὸς τις συγκίνησις τῶν ὑγρῶν, ταράττει τὴν καρδίαν, σκοτίζει τὸν νοῦν καὶ διώκει ἀπὸ τοῦ λογικοῦ τὴν διάκρισιν καὶ καθίστησι τὸν ἄνθρωπον ὡσπερ θηρίον· ὅθεν Πύρρος ὁ διδάσκαλος τῆς γυμναστικῆς τέχνης, ἔδιδε πρῶτον τοῦτο τὸ μάθημά εἰς τοὺς ἀθλητὰς καὶ μονομάχους τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς· δηλ. τὸ νὰ μὴ θυμῶνται ὅταν μέλλωσι νὰ μονομαχήσωσι καὶ νὰ ἀθλήσωσι, διότι ἡ ψυχὴ οὕσα τεταραγμένη ἀπὸ τοῦ θυμοῦ καὶ μὴ δυναμένη νὰ ὑπερασπιζῆται, μένει νενεικημένη· ἐὰν ὅμως καὶ φθάσῃ ὁ θυμὸς νὰ σὲ συναρπάσῃ, πρόσεχε καλῶς ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ, νὰ μὴ δώσης καμμίαν ἀπόφασιν ἢ κάμνης ἐκδίκησιν, ἕως οὗ νὰ πραυνθῆ καὶ νὰ ψυχρανθῇ ὁ θυμὸς· διότι αἱ τοῦ θυμοῦ ἀποφάσεις καὶ ἐκδικήσεις, ὡς ὑπὸ πάθους ἀλόγου κεννημέναι, τί ἄλλο εἶναι; Παρὰ ἄλογοι, ἀδιάκριτοι, ἐμπαθεῖς καὶ ἀκολούθως ἄδικοι.

Διὰ τοῦτο ὁ φιλόσοφος Ἀθηνόδωρος ἀναχωρῶν ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ταύτην ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν τελευταίαν συμβουλὴν· «Ὡ Καίσαρ, ὅταν εἶσαι ὠργισμένος, οὔτε εἰπέ, οὔτε ποιήσοντι, προτοῦ νὰ ἀναγνώσῃς ὅλον τὸ ἀλφάβητον»· δι' ὃ καὶ ὁ Ἀρχύτας ὁ Ταραντίνος, ὑβρισθεὶς ποτε ὑπὸ τῶν χωρικῶν, εἶπε πρὸς αὐτοῦς· «Βεβαίως ἤθελον τιμωρῆσαι ὑμᾶς, ἂν δὲν ἤμην θυμωμένος». Σὲ διδάσκει προσέτι ἡ πραότης καὶ διὰ νὰ μὴ κάμνης ὑπερβολικὴν συγκατάβασιν, μένων τελείως ἀναισθητὸς καὶ ψυχρὸς ὡς ἡ χιών, ἀλλὰ νὰ κινήσῃ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν σου, ὅχι εἰς θυμὸν ἀτακτον, ὅχι ἐναντίον ἐκείνων, οἵτινες πταίουσι πρὸς σὲ, ἀλλ' εἰς τινα θερμὸν ζῆλον ἐναντίον ἐκείνων, οἵτινες παραβαίνουσι τοὺς θεῖους νόμους καὶ τοὺς ἱεροὺς κανόνας· ζῆλον ὅμως ὅχι ἀδιάκριτον, ἀλλὰ κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λογαριασμοῦ· διότι καθὼς ἡ ὑπερβολικὴ ὀργιλότης καὶ αὐστηρότης ποτὲ δὲν ὠφελεῖ, οὕτω καὶ ἡ ὑπερβολικὴ συγκατάβασις ποτὲ οὐδὲν βλάπτει.

Ὅθεν λέγει ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ Διάλογος· «Ἄς εἶναι ἡ ἀγάπη, ἀλλὰ μὴ μαλακύνουσα· ἡ αὐστηρότης, ἀλλὰ μὴ παροξύνουσα· ὁ ζῆλος, ἀλλὰ μὴ ὑπερμέτρως χαλεπός· καὶ ἡ συμπάθεια, ἀλλὰ μὴ παρὰ τὸ εὐλογον συγκαταβατικὴ»· δι' ὃ καὶ ὁ Σενέκας ἠρμήνευε ταῦτα· «Τὴν ποινήν, ἐὰν δύνασαι ἀσφαλῶς, θέλεις τὴν συγχωρῆσαι· εἰ δὲ καὶ δὲν δύνασαι, θέλεις τὴν συγκεράσαι· συγκεκριρασμένη λοιπὸν πρέπει νὰ εἶναι ἡ πραότης ἀπὸ τοῦ μετὰ διακρίσεως ζῆλου καὶ ἀπὸ τῆς μετὰ διακρίσεως συγκαταβάσεως· καὶ οὕτω γίνεται τοιαύτη, οἷαν ἐπευφήμιζεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ὁ ρήτωρ Δημοσθένης, λέγων· «Οὐδεμία τῶν πολλῶν σου ἀρετῶν, ὧ βασιλεῦ, εἶναι ἢ ἐνδοξοτέρα τῆς εὐσπλαγχνίας σου, ἢ θαυμασιωτέρα τῆς ἐπιεικειᾶς σου».

παραγγέλλει ὁ κορυφαῖος Πέτρος λέγων· «Ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλιτε τοῦ ἐκ σλότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς» (Α΄ Πέτρ. β΄ 9), πόσω μᾶλλον χρεωστεῖς οὐ νὰ ἔχῃς ταύτας μεμορφωμένας καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ὡς προσεχέστερος ὢν μαθητῆς καὶ μιμητῆς τοῦ Χριστοῦ; Καὶ ἡ μὲν πραότης, ὡς εἵπομεν, εἶναι τίτλος καὶ ἀρετὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων καὶ ἱεραρχῶν καὶ οὕτω θέλεις ἀποκτήσει πάντοτε αὐτὴν καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου· ἐξαιρέτως δὲ καὶ μάλιστα ἐν τῷ καιρῷ τῆς μυστικῆς ἱερουργίας τῶν φρικτῶν μυστηρίων· ἐν ᾧ καιρῷ, παρακαλῶ θερμῶς, νὰ μὴ μιμηθῆς τὰς ἐν λόγοις καὶ σχήμασι καὶ κινήμασιν ἀταξίας καὶ θυμοῦς καὶ συγχύσεις τῶν ἄλλων· ὄχι ἀτοπώτατα γὰρ ταῦτα πάντα καὶ μέγα σκάνδαλον προξενοῦσιν εἰς τοὺς ὀρώντας καὶ ἀκούοντας χριστιανούς· ἀλλὰ νὰ ἴστασαι ἐπὶ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου μετὰ πολλοῦ φόβου καὶ εὐλαβείας· ὅλος πρῶτος ὅλος εἰρηνικὸς καὶ ἀτάραχος καὶ σώματι καὶ πνεύματι καὶ λόγοις καὶ κινήμασιν, ὡς αὐτῷ παριστάμενος τῷ εἰρηνάρχῃ Βασιλεῖ τοῦ παντός· καὶ αὐτὴν ἀναφέρων τὴν εἰρηνικὴν καὶ ἀναίμακτον θυσίαν ὑπὲρ σεαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων· Ἐὰν ὅμως βλέπῃς τὸν ἑαυτὸν σου ἐσκοτισμένον καὶ βεβυθισμένον τοῖς πάθεσιν, σὲ συμβουλεύω ἵνα ὑποχωρήσῃς καὶ οὕτως ἀποφύγῃς τὴν ἐπικειμένην ἀπόφασιν.

Ποῖα καλὰ προξενεῖ ἡ ἀκακία καὶ πόσα αἱ εὐεργεσίαι.

Ἡ δὲ ἀκακία πάλιν, ὄχι μόνον εἶναι πρόξενος τῆς εἰς τὴν ψυχὴν ἐμφανείας τοῦ Θεοῦ καὶ κατοικήσεως, καθὼς εἶπεν ὁ Μέγας Ἰωάννης τῆς Κλίμακος· «Πεπονήρευται χαλεπῶς ἡ παροῦσα γενεά καὶ ὅλη οἰήσεως καὶ ὑποκρίσεως πεπλήρωται κόπους μὲν σωματικοὺς ἴσως κατὰ τοὺς ἀρχαίους Πατέρας ἡμῶν ἐπιδεικνυμένη, τῶν δὲ χαρισμάτων αὐτῶν οὐκ ἀξιουμένη καίπερ, οἶμαι, μήποτε ἄλλοτε χαρισμάτων ὡς νῦν ἐπιδεομένης τῆς φύσεως καὶ εἰκότως πεπόνθαμεν· οὐ γὰρ κόποις, ἀλλ' ἀπλότητι καὶ ταπεινώσει Θεὸς ἐμφανίζεται» (Λόγ. κς' περὶ διακρίσ.). Οὐ μόνον, λέγω, ἡ ἀκακία προξενεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐμφάνειαν, ἀλλὰ καὶ χαρὰν ἄφατον προξενεῖ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ ἐπ' ἀληθείας, ἡμεῖς βλέπομεν τοῦτο διὰ τῆς δοκιμῆς ἐπὶ τῶν ἀπλῶν καὶ ἀκάκων παιδίων, τὰ ὅποια εἶναι πασίχαρα πάντοτε διὰ μόνην τὴν κεχαριτωμένην ἀπλότητα καὶ ἀκακίαν, ἣν ἔχουσιν· ὅταν δὲ αὐξηθῶσι καὶ πονηρευθῶσιν, ἀφαιρεῖται ἀπ' αὐτῶν ἡ χαρὰ, διότι στεροῦνται τῆς ἀκακίας. Τίς δὲ νὰ παραστήσῃ τὴν ἡδονήν, ἣν θέλεις λαμβάνει, ὅταν ἔχῃς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον; Καὶ μάλιστα ὅταν δεικνύῃς εἰς αὐτὸν καὶ τὰ ἀποτελέσματα καὶ τοὺς καρποὺς τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης, τὰ ὅποια εἶναι ἡ εὐσπλαγχνία, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ συμπάθεια, ἡ συγχώρησις τῶν σφαλμάτων

του, ἡ ὑπομονὴ εἰς τὰ ἐλαττώματά του καὶ ἀπλῶς πᾶσα εὐεργεσία καὶ χάρις, ἣν ἤθελες δείξει εἰς αὐτὸν διὰ λόγου, δι' ἔργου, ψυχικῶς ἢ σωματικῶς· Ἐγὼ λέγω, ὅτι περισσότερο χαίρει ἐκεῖνος, ὅστις ἐλεεῖ καὶ εὐεργετεῖ, πᾶρξ ἐκεῖνος ὅστις λαμβάνει τὴν εὐεργεσίαν καὶ ἐλεημοσύνην· ἐπειδὴ εἰς τὴν ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνει ὁ ἄνθρωπος διὰ τῶν εὐεργεσιῶν, ὡς εἶπεν ὁ θεολόγος Γρηγόριος «Ἀγάπη χρῆμα καθαρὸν καὶ τοῦ Θεοῦ ἄξιον· ἔργον δὲ αὐτῆς ἢ μετάδοσις»· καὶ πάλιν· «Οὐδενὶ ἄνθρωπος Θεῷ ὁμοιοῦται, ὡς τὸ εὖ ποιεῖν». Καὶ ἐπειδὴ διὰ τῶν εὐεργεσιῶν ἔλκει ὁ ἄνθρωπος τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἀγάπην του καὶ τοὺς κάμνει νὰ ὑποτάσσονται εἰς αὐτὸν θεληματικῶς καὶ ὄχι ἀκουσίως. Οὕτω γὰρ εἶπεν ὁ σοφὸς Θεμίστιος· «Οὐδὲν πρὸς εὐνοίαν ἐπαγωγότερον εὐεργεσίης· καὶ βέλτιον παντί, τὸ δι' εὐνοίαν ἐπισπᾶσθαι καὶ μὴ διὰ τὸν φόβον κρατεῖν· Ἡ μὲν γὰρ, ἐκόντων ποιεῖ κυρίους, ὁ δέ, ἀκόντων».

Διὰ τοῦτο καὶ ἠθικός τις ὀνομάζει τὰς εὐεργεσίας στοιχεῖα, ἀπὸ τῶν ὁποίων συντίθεται ἡ τοῦ λαοῦ ἀγάπη· καὶ τροφήν, ἀπὸ τῆς ὁποίας τρέφεται ἡ αὐτὴ ἀγάπη καὶ αὐξάνει καὶ τελειοῦται· καὶ ἀλύσεις χρυσᾶς, διὰ τῶν ὁποίων δένεται ἡ καρδιά τῶν εὐεργετουμένων, πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ εὐεργέτου. Διὰ τοῦτο καὶ κοινὴ παροιμία ἐπικρατεῖ λέγουσα· «Ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ Θεός»· ἐπειδὴ διὰ τῶν εὐεργεσιῶν ὁ ἄνθρωπος φαίνεται ὡς Θεὸς εἰς τὸν ὅμοιον του ἄνθρωπον. Ὅθεν εἶπε καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητής· «Ὁ ἀγαθοποιῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι» (Γ' Ἰωάν. 11). Τίς λόγος δύναται νὰ ὑπογράψῃ τὴν χαρὰν ἣν μέλλεις νὰ θησαυρίσῃς εἰς τὴν ψυχὴν σου, ἐὰν ἀγαπᾷς τὴν σωφροσύνην, τὴν παρθενίαν, τὴν καθαρότητα καὶ τὴν μακροθυμίαν; Ἐὰν ἀγαπᾷς τὴν μετάνοιαν, διὰ τῆς ὁποίας δύνασαι νὰ ἀναπληροῖς τὰς ἐλλείψεις, ἃς ἤθελες κάμνει τῶν ἄλλων ἀρετῶν καὶ δι' αὐτῆς νὰ ἐξιλεοῖς τὸν ἅγιον Θεὸν εἰς τὰ σφάλματα, ἅτινα κάμνεις ὅλην τὴν ἡμέραν ἐν ἔργοις, ἐν λόγοις, ἐν λογισμοῖς, ἐξετάζων τὴν συνείδησίν σου ἐν ἐκάστη ἐσπέρᾳ καὶ λέγων ἐκεῖνο τὸ γνωμικόν. «Πῆ παρέβην; Τί δ' ἔρεξα; Τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;» Καθὼς καὶ ὁ Δαβὶδ τοῦτο παραγγέλλων λέγει· «Ἄ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανούγητε»¹⁰ (Ψαλμ.

¹⁰ Γίνωσκε γὰρ ὅτι κατὰ τὸν Νύσσης Γρηγόριον, διὰ τῆς μετανοίας νικητὴς γίνεται πάντοτε ὁ ἄνθρωπος τοῦ διαβόλου· λέγει δὲ οὕτως· «Ἄλλη νίκη κατὰ τοῦ ἀντιπάλου ἡμῶν ἐτοιμάζεται... ἐπειδὴ ἓν μόνον ἀντιπάλαισμα καὶ πρὸς πᾶσαν πειρατήριον προσβολὴν ἔχομεν τὴν μετάνοιαν, ὁ τοῦτο ἐν ἑαυτῷ κατορθώσας, διὰ παντός νικητὴς γίνεται τοῦ αἰεὶ προσπαλαίουτος» (τόμ. α' κεφ. ιγ' εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν). Ὅρα καὶ τὸν περὶ μετανοίας λόγον ἐν τε τοῖς νεοτυπώτοις Πνευματικοῖς Γυμνάσμασι καὶ ἐν τῷ νεοτυπώτῳ ἀπανθίσματι τῶν ἱερῶν εὐχῶν γίνεται δὲ ὁ ἄνθρωπος νικητὴς τοῦ διαβόλου διὰ τῆς μετανοίας, καθ' ὅτι ὁ διάβολος δὲν μετανοεῖ ποτέ, οὐδὲ λέγει, ἡμάρτηκα· Ὁ δὲ ἄνθρωπος λέγων τό, ἡμάρτηκα, νικᾷ τὸν ἀμετανόητον διάβολον.

δ' 4). Καὶ ἀπλῶς, ἄφατος θέλει εἶναι ἡ χαρὰ σου, ἐὰν ἀγαπᾷ τὸν ἄλλον χορὸν καὶ τὸ χρυσοῦν γένος τῶν ἀρετῶν· μάλιστα δὲ τὴν νοερὰν καὶ καρδιακὴν προσευχὴν, περὶ ἧς προείπομεν καὶ τὴν ἀδιάλειπτον μνήμην τοῦ γλυκυτάτου ὀνόματος, τοῦ χαροπαρόχου, τοῦ χαριστάτου καὶ φωτοδότου Ἰησοῦ.

**Ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ πᾶς προεστὼς πρέπει νὰ ταπεινοῦται
καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ποιῇ ἐκδίκησιν, ἀλλὰ μάλιστα νὰ
ἀγαθοποιῇ τοὺς ἐχθρούς του.**

Ἐὰν δὲ ἀγωνισθῆς νὰ ἀποκτήσης τὰς ἀρετὰς τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς ἀνεξικακίας, πηγὴν χαρᾶς, διὰ νὰ εἶπω οὕτω καὶ ὄχι χαρὰν ἀπλῶς ἔχεις νὰ ἀποκτήσης εἰς τὴν καρδίαν σου· ἔχεις νὰ ἀποκτήσης πηγὴν χαρᾶς διὰ τὴν ταπεινοφροσύνην¹¹, ἐὰν δηλ. δὲν ὑπερηφανεύῃσαι εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης, ὡς ἀνωτέρω προείπομεν, μηδὲ νομίζῃς τὸν ἑαυτὸν σου ὡς ἄρχοντα τῶν ἄλλων, ἀλλ'ὡς τινὰ ἀρχόμενον, μηδὲ ὡς Ἀρχιερεᾶ λαοῦ, ἀλλ'ὡς τινὰ σύμβουλον μόνον λαοῦ, διορισμένον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς αὐτὸν διὰ νὰ τὸν συμβουλεύῃς ποῖον εἶναι τὸ συμφέρον καὶ νὰ πείθῃς μόνον αὐτὸν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἐπιτάσῃς, καθὼς γράφει ὁ Μέγας Βασιλεῖος «Ἐπειδὴ οὐκ αὐτάρκης ἕκαστος ἡμῶν ἀφ'ἑαυτοῦ εὐρίσκειν τὸ δέον, διὰ τοῦτο εὐεργετῶν ἡμᾶς ὁ Θεός, συμβούλους ἡμᾶς (τοὺς Ἀρχιερεῖς δηλ.), ἀλλ'οὐχὶ ἐξουσιαστὰς δίδωσι, Βασιλέως γὰρ ἴδιον τὸ ἐπιτάττειν τοῖς

¹¹ Γλαφυρὸν ἀληθῶς καὶ μεταφυσικώτατον εἶναι τὸ πρόβλημα, ὅπερ κάμνει θεωρητικὸς τις περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης. Ποίαν ἀρετὴν, αὐτὸς προβάλλει, ποίαν ἀρετὴν εἶχον τὰ κτίσματα προτοῦ νὰ κτισθῶσι, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἐπέβλεψεν εἰς αὐτά, τὰ ἠλέησε καὶ τὰ ἔφευρεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι; Ἐδῶ πᾶς ἄλλος δύναται νὰ εἶπῃ, ὅτι δὲν εἶχον οὐδεμίαν ἀρετὴν· ἐπειδὴ γὰρ αὐτὰ ἦτο μὴ ὄντα καὶ μηδὲν, προτοῦ νὰ κτισθῶσι, ποίαν ἀρετὴν δύναται νὰ ἔχη τὸ μὴ ὄν καὶ τὸ μηδὲν; Ἀλλ'αὐτὸς ἀποκρίνεται ὅτι εἶχον τὴν ἀρετὴν τῆς ταπεινώσεως καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἔκτισεν ὁ Θεός. Τὸ γὰρ νὰ μὴ ἦτον ὄντα ποτέ, ἀλλὰ ἐν μηδὲν (ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀληθοῦς ταπεινώσεως φρόνημα), τοῦτο ἦτον ὅπερ παρεκίνησε τὸν ἀγαθὸν Θεὸν νὰ ἀποβλέψῃ εἰς τὴν αὐτῶν οὐδένοιαν, νὰ τὰ ἐλεήσῃ καὶ νὰ τὰ φέρῃ εἰς τὸ εἶναι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Τοῦτο ἐρρέθη πρὸς ἔπαινον τῆς ταπεινοφροσύνης· ἐπειδὴ, κατὰ τοὺς θεῖους Πατέρας, αὕτη ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔκτισε τὰ ὄντα διὰ καμμίαν αὐτῶν ἀρετὴν, ἀλλὰ διὰ μόνην τὴν ἄπειρον Αὐτοῦ ἀγαθότητα.

Τί οὖν ἐκ τούτου συνάγομεν τοῦ προβλήματος; Ὅτι καὶ τὸν ταπεινὸν ἄνθρωπον, τὸν φρονοῦντα ἑαυτὸν ὡς μὴ ἐν καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν αἰεὶ ἔχοντα τὴν κατάστασιν ἐκεῖνην, ἣν εἶχε προτοῦ νὰ κτισθῇ, Αὐτὸς ὁ Θεὸς γνωρίζει διὰ ἰδικὸν του, εἰς αὐτὸν ἐπιβλέπει, αὐτὸν ἐλεεῖ καὶ ἀνυψῶν ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τὸ κατὰ φύσιν καὶ ὑπὲρ φύσιν, ὡςπερ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει αὐτόν. «Ἐπὶ τίνα γὰρ φησιν ἐπιβλέψω; Ἀλλ'ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους μου» (Ἠσ. ξς' 2). Ἐξ ἐναντίας δὲ τὸν ὑπερήφανον ἄνθρωπον, τὸν νομίζοντα ἑαυτὸν ὅτι εἶναι τι ὄν (καὶ ταῦτα ἁμαρτωλόν, τὸν διὰ τοῦτο χεῖρονα ὄντα καὶ αὐτοῦ τοῦ μηδενὸς ὡς ἀναμαρτήτου), αὐτὸν λέγω, δὲν γνωρίζει ὁ Θεὸς διὰ ἰδικόν του, εἰς αὐτὸν δὲν ἐπιβλέπει, οὐδὲ αὐτὸν ἐλεεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον μισεῖ καὶ πολεμεῖ· «Κύριος γὰρ φησιν ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται» (Παρ. γ' 38) καὶ ἂν τὸν γνωρίζῃ, τὸν γνωρίζει μόνον ὡς ἐχθρὸν καὶ μεμακρυσμένον ἀπ'αὐτοῦ, ἀλλ'οὐχὶ καὶ ὡς οἰκτεῖον τοῦτο γὰρ δηλοῖ ὁ ψαλμῶδης εἰπών «Καὶ τὰ ὑψηλὰ (ἦτοι τοὺς ὑπερηφάνους) ἀπὸ μακροῦθεν γινώσκει» (Ψαλμ. ρλδ' 7).

ἀρχομένοις· συμβούλου δὲ πείθειν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοὺς βουλευομένους· ὥστε καὶ ἡμῶν ἕκαστος, μὴ ὡς ἄρχοντα ἑαυτόν, ἀλλ'ὡς σύμβουλον παρὰ Θεοῦ δεδομένον τῷ λαῷ, λογιζέσθω». Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτός· «Τὸν προεστῶτά φησι, μὴ ἐπαιρέτω τὸ ἀξίωμα, ἵνα μὴ ἐκπέση τοῦ μακαρισμοῦ τῆς ταπεινοφροσύνης».

Ἔχεις δὲ νὰ ἀποκτήσης καὶ πηγὴν χαρᾶς διὰ τὴν ἀνεξικακίαν, ἐὰν δηλ. δὲν ἀποδίδης κακὸν ἀντὶ κακοῦ, μηδὲ κάμνης ἐκδίκησιν ἐναντίον ὧσων σὲ ἐλύπησαν ἢ ἠδίκησαν ἢ καθ'οἶον δήτινα τρόπον ἐκακοποίησαν· κατηγορία γὰρ μεγάλη εἶναι εἰς ἓνα Ἀρχιερέα καὶ προεστῶτα λαοῦ, τὸ νὰ ἐκδικῆ· διότι, πῶς αὐτὸς θέλει διδάξει τοὺς ἄλλους νὰ μὴ ἀποδίδωσι κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἐνῶ αὐτὸς κάμνει τὸ ἐναντίον καὶ ἐκδικεῖ τοὺς ἐχθρούς του; Ὅθεν εἶπεν Ὁ Μέγας πάλιν Βασιλεὺς «Μέγιστον κατηγορημα ἄρχοντος πρὸς ἄμυναν πρόχειρον εἶναι καὶ παντὶ τρόπῳ ἐπινοεῖν κατὰ τῶν λυπούντων τὴν ἀντίδοσιν τῶν ὁμοίων. Πῶς γὰρ διδάξει ἐτέρους μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόναι, ὁ πάντα ποιῶν εἰς τὸ ἀμύνασθαι καὶ ἀντιλυπῆσαι τὸν βλάψαντα;» Καὶ ὁ Ἡσαΐας δὲ κατηγορεῖ τῆς Ἱερουσαλήμ τοὺς ἄρχοντας, διότι ἐζήτησαν νὰ κάμνωσιν ἐκδίκησιν· «Οἱ ἄρχοντές σου διώκοντες ἀνταπόδομαι» (Ἡσ. α' 23). Γράφει δὲ καὶ ὁ Πηλουσιώτης Ἰσίδωρος πρὸς τινὰ ἄρχοντα καὶ λέγει αὐτῷ ταῦτα· «Νῦν μᾶλλον ὅτε ἀρχῆς ἐπέβης, αἰοίδιμος ἂν γένοιο καὶ ζηλωτός, εἰς τοὺς ἀδικήσαντας μὴ ἀμύνη· ἀλλὰ νῦν μάλιστα πάντων τῶν λυπηρῶν λήθην ποιήσεις, ὅτε μάλιστα τὸ δύνασθαι τιμωρῆσαι παρέσχεν ἡ τῆς ἀρχῆς ἐξουσία». Τί λέγω μόνον ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐκδικῆς τοὺς ἐχθρούς σου; Ἐντολὴν ἔχεις παρὰ Θεοῦ καὶ νὰ ἀγαθοποιῆς, ἀκόμη, αὐτούς. «Ἀγαπάτε γὰρ φησι, τοὺς ἐχθρούς ὑμῶν... καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς» (Ματθ. ε' 44). Διότι, ἐὰν αὐτοὺς ἀγαθοποιῆς μυρία ἀγαθὰ θέλεις λάβει παρὰ Θεοῦ· οὕτω ὁ Σαοὺλ εἶπε πρὸς τὸν Δαβίδ, ὅτε ἐκεῖνος εὐρὼν αὐτὸν εἰς τὸ σπήλαιον δὲν τὸν ἐθανάτωσε, καθὼς ἔπρεπεν αὐτῷ· «Εἰ εὗροι τις τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ ἐν θλίψει καὶ ἐκπέμψει αὐτὸν ἐν ὁδῷ ἀγαθῇ· καὶ Κύριος ἀνταποτίσει αὐτῷ ἀγαθὰ, καθὼς σὺ πεποίηκας σήμερον» (Α' Βασιλ. κδ' 20). Ὅθεν εἶπε καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος, τοῦτο ἐρμηνεύων· «Τότε μείζους ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ κείσονται αἱ ἀντιδόσεις, ὅταν, μυρία τοὺς ἐχθρούς ἀγαθὰ, ποιήσαντες, τὰ ἐναντία ἀπολάβωμεν». Ἐάν, λοιπόν, τὰς ἀρετὰς ταύτας καὶ τὰς ἀνωτέρω πάσας ἀποκτήσης, ἄρρητος ἔσται ἡ χαρὰ σου καὶ ἀγαλλίασις.

Ποῖα εἶναι τὰ ἐγκώμια τῆς ἀρετῆς.

Διὰ τοῦτο καλῶς εἶπεν ὁ Νυσσαέων φωστὴρ Γρηγόριος, ὅτι «οὐδὲν οὔτω περοῖ καὶ μετέωρον ποιεῖ τὴν ψυχὴν, ὡς δικαιοσύνης κτήσις καὶ ἀρετῆς» (Παρὰ τῆ σειρᾶ τοῦ κατὰ Ματθ. κεφ. ια'). Διὰ τοῦτο δίκαιον εἶχεν ὁ θεῖος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης νὰ ἐκθειάξῃ διὰ τοιούτων ἐγκωμίων τὴν ἀρετὴν, λέγων· «Ἡ ἀρετὴ χρῆμά ἐστι καὶ ἀναγκαῖον καὶ συμφέρον καὶ καλὸν καὶ πρέπεον καὶ λυσιτελές καὶ χρήσιμον. Ἀναγκαῖον μὲν, ὅτι τοῦ πολιτεύεσθαι ὀρθῶς οὐδὲν ἀναγκαιότερον· συμφέρον δέ, ὅτι πρὸς μακαριότητα ἄγει· καλὸν δέ, ὅτι σεμνύνει τοὺς ἔχοντας· πρέπον δέ, ὅτι κοσμεῖ τοὺς κεκτημένους· λυσιτελές δέ, ὅτι λύει τὸ τέλος αὐτῆς τοὺς πόνους· χρήσιμον δέ, ὅτι οὐδὲν αὐτῆς χρησιμώτερον· τίς τοιγαροῦν, εἰμὴ λίαν ἐξεστηκώς, οὐ λίαν αὐτῆς ἀνθέξεται;» (Ἐπιστολὴ υς' Ἡρωῖ μονάζοντι)· καὶ πάλιν· «Ἡμεῖς ἀληθῆ φιλοσοφίαν ὀριζόμεθα, τὴν μηδὲν τῶν ἠκόντων εἰς εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν παρορῶσαν»¹² (Ἐπιστολὴ σνῆ' Ὑφελίω γραμματικῶ). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ χρυσοῦς τοῦ Ἰωάννου κάλαμος, δίκαιον εἶχε νὰ γράψῃ ταῦτα· «Εἰ τοίνυν βουλόμεθα ἀπολαύειν ἡδονῆς, πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων φεύγομεν τὴν πονηρίαν καὶ διώκομεν ἀρετὴν· ὡς οὐκ ἔνδον ἄλλως τούτου μετασχῆν, κἂν ἐπ' αὐτὸν ἀναβῶμεν τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν» (Ὁμιλ. α' εἰς τὴν πρὸς Ρωμ.)· διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη» (Γαλ. ε' 22). Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· «Ἡ μὲν γὰρ κακία, πρόσκαιρόν τινα ἔχει τὴν ἡδονήν, διηνεκὴ δὲ τὴν ὀδύνην· ἡ δὲ ἀρετὴ, βραχὺν μὲν τὸν πόνον, διηνεκὴς δὲ τὸ κέρδος μετὰ τῆς εὐφροσύνης» (Λόγ. ε' εἰς τὴν Ἄνναν). Συμφώνως δὲ τῷ θείῳ Χρυσόστομῳ εἶπε καὶ ὁ ὁσιος Μάρκος ὁ μαθητὴς του· «Ὡσπερ πᾶσα κακία εἰς τὴν ἀπηγορευμένην καταλήγει ἡδονήν, οὔτω καὶ πᾶσα ἀρετὴ, εἰς παράκλησιν πνευματικὴν· καὶ ἡ μὲν προτέρα, κρατοῦσα, προσερεθίζει τὰ οἰκεία, ἡ δὲ δευτέρα, ὁμοίως τὰ συγγενῆ» (κεφ. μῆ' περὶ νόμ. πνευματικ.).

ἽΟτι κατὰ τάξιν πρέπει νὰ κτῶνται αἱ ἀρεταί.

Γράφει δὲ ὁ Μέγας Βασίλειος ἐν τῇ πρὸς Χίλωνα ἐπιστολῇ, ὅτι πρέπει νὰ κτῶμεθα κατὰ τάξιν τὰς ἀρετάς, μίαν μίαν δηλ. καὶ ὄχι ὅλας ἐν ταυτῶ· ὁμοίως καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγων· «Διανεύομεν ἑαυτοῖς τὰς

¹² Λέγει δὲ καὶ ὁ σοφώτατος καὶ κριτικώτατος Φώτιος· «Πάντα μὲν τὰ ἀνθρώπινα συγκαταρρεῖ τῷ χρόνῳ καὶ ἀφανίζεται, ἀρετὴ δὲ, ὡσπερ πυρὶ καὶ σιδήρῳ καὶ πᾶσιν οἷς ὑπεῖκει τὰ ἐν γενέσει πάντα, ἀνάλωτον οὔτω καὶ χρόνων καὶ παθῶν καὶ αὐτοῦ θανάτου περιγίγνεται· εἰδ' ἀκριβέστερον ἴδοις, τῷ χρόνῳ καὶ τῷ θανάτῳ μᾶλλον ἀναξὴ καὶ θάλλει καὶ τὸ οἰκείον κλέος καὶ τὴν εὐπρέπειαν, ἐναποσβεσθέντος αὐτοῖς τοῦ φθόνου, λαμπρότερόν τε καὶ θαυμασιώτερον ἀναδέχεται» (Ἐπιστ. ρκε' Θεοδότῳ Σπαθοροκανιδάτῳ).

ἀρετάς, καθάπερ τὴν γεωργίαν οἱ γηπόνοι· ἐν τῷ μηνὶ τούτῳ, κρατήσωμεν λοιδορίας, ὕβρεως, ὀργῆς ἀδίκου... ἐν τῷ μηνὶ δὲ τῷ ἄλλῳ, τὴν ἀνεξικακίαν ἑαυτοὺς παιδεύσωμεν καὶ ἐν ἑτέρῳ, ἄλλην ἀρετὴν καὶ ὅταν ἐν ἕξει ταύτης γενόμεθα τῆς ἀρετῆς, ἐφ'ἑτέραν ἔλθομεν»¹³. Πρέπει δὲ νὰ κτῶνται κατὰ τάξιν αἱ ἀρεταὶ καὶ κατὰ διαδοχὴν μία μετὰ τὴν ἄλλην καὶ ὄχι ὅλοι ὁμοῦ, διὰ νὰ μὴ γίνονται βαρεῖαι καὶ δύσκολοι, ἀλλὰ εὐκόλοι καὶ ἐλαφροί, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· «Αἱ ἀρεταὶ ἀλλήλας διαδέχονται, διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς ἐπαχθὴ καὶ βαρεῖαν καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τάξιν αὐτὰς κατορθοῦσθαι καὶ ἐκ τούτου ἐλαφροῦσθαι» (Λόγ. μζ', σελ. 280). Οὐ μόνον δὲ διὰ τὸ ἐλαφρὸν πρέπει νὰ κτῶνται κατὰ τάξιν αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ὠφέλιμον καὶ ἀβλαβές· λέγει γὰρ ὁ αὐτὸς θεῖος Ἰσαάκ· «Ἐκάστη ἀρετὴ μήτηρ ἐστὶ τῆς δευτέρας, ἐὰν οὖν ἀφῆς τὴν μητέρα τὴν γεννώσαν τὰς ἀρετάς καὶ ἐπέλθῃς ζητῆσαι τὰς θυγατέρας πρὸ τοῦ κτήσασθαι τὴν μητέρα αὐτῶν, ἔχιδνα εὐρίσκονται αἱ ἀρεταὶ ἐκείνη τῇ ψυχῇ· καὶ ἐὰν μὴ ῥίψῃς αὐτὰς ἀπὸ σαυτοῦ, ταχέως μέλλεις ἀποθανεῖν» (Λόγ. ξε', σελ. 391). Καθώς, λόγου χάριν, ἐὰν τις ζητῇ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τὴν ὑψηλοτέραν ἀρετὴν, πρὸ τοῦ κτήσασθαι τὸν φόβον Θεοῦ, ὅστις εἶναι ἀρετὴ κατωτέρα, γεννώσα τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην, μέγαν βλάπτεται· ὁμοίως καὶ ἐὰν ζητῇ τὴν θεωρίαν πρὸ τῆς πράξεως, ἢ τὰ θεῖα χαρίσματα πρὸ τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν· διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ θεολόγος Γρηγόριος· «Οὐ γὰρ ἀπὸ θεωρίας ἀρξαμένους εἰς φόβον χρὴ καταλήγειν· θεωρία γὰρ ἀχαλίνωτος, τάχα ἂν καὶ κατὰ κρημνῶν ὥσειεν· ἀλλὰ φόβῳ στοιχειουμένους καὶ καθαιρουμένους καὶ ἴν' οὕτως εἶπω, λεπτυνομένους εἰς ὕψος αἴρεσθαι» (Λόγ. εἰς τὰ Ἐπιφάνεια).

Τίς ὁ νοητὸς οἶκος τῆς ψυχῆς ὁ ἐκ τῶν ἀρετῶν κατασκευαζόμενος.

Ὅθεν, ἐπειδὴ, ὡς εἶπομεν, κατὰ τάξιν πρέπει νὰ κτῶμεθα τὰς ἀρετάς, τὴν τάξιν δὲ ταύτην παραδίδει ἡμῖν ὁ ὁσιος Πέτρος, ὁ καλούμενος Δαμασκηνός (σελ. 625 τῆς Φιλοκαλ.), εἰς τὴν ὁποίαν τάξιν διατεθειμένοι οὔσαι αἱ ἀρεταί, κατασκευάζουσι τὸν νοητὸν εἶκον τῆς ψυχῆς· γλαφυρὸν θεώρημα νομίζω ὅτι θέλει σοὶ φανῆ, ἐὰν προσθέσωμεν τὴν κατασκευὴν τοῦ

¹³ Περίεργον ἀληθῶς εἶναι τὸ παράδειγμα, ὅπερ φέρει εἰς τοῦτο διδάσκαλός τις, ἡγουν τὴν κλίμακα ἣν εἶδεν ὁ Ἰακώβ καὶ τοὺς ἀγγέλους, οἵτινες ἀνέβαινον εἰς αὐτὴν καὶ κατέβαινον οἱ ἄγγελοι εἶναι πτερωτοὶ καὶ κοῦφοι καὶ ἠδύναντο διὰ μιᾶς νὰ φθάσωσιν ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κλίμακος καὶ διατῆναι νὰ ἀναβαίνωσι μίαν μίαν ἐκάστην βαθμίδα τῆς κλίμακος· Ἡ Κλίμαξ ἦτον αἴνιγμα τῶν ἀρετῶν, τὴν ὁποίαν ὅσοι ἀναβαίνουσι, πρέπει μίαν μίαν νὰ περῶσι τὰς ἀρετάς καὶ ὄχι διὰ μιᾶς νὰ ἀναβαίνωσιν εἰς τὴν κορυφὴν τῶν.

οίκου τούτου ἐδῶ καθὼς λοιπὸν ὁ αἰσθητὸς οἶκος διὰ νὰ κατασκευασθῆ χρειάζεται α' γῆν στερεάν, β' θεμέλιον, γ' λίθους, δ' πηλόν, ε' τοίχους, ζ' σκέπην καὶ ζ' οἰκοδόμον, οὕτω παρομοίως πάντα ταῦτα χρειάζεται καὶ ὁ οἶκος ὁ νοητός. Καὶ α' μὲν ἀντὶ γῆς στερεᾶς, χρειάζεται νὰ ἔχη τις ὑπομονὴν τελείαν εἰς πάντα πειρασμὸν ὅστις ἔλθῃ, εἴτε ἐξ ἀνθρώπων, εἴτε ἐκ δαιμόνων, εἴτε ἐκ τῆς διεφθαρμένης φύσεως, καθὼς λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος. β'. Ἀντὶ θεμελίου χρειάζεται νὰ ἔχη τὴν σταθερὰν καὶ ἀδιάκριτον πίστιν· πίστιν δὲ λέγω, ὄχι μόνον ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας πιστεύομεν εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα καὶ εἰς τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν, ἀλλὰ πίστιν τὴν ἐνδιάθετον, διὰ τῆς ὁποίας πιστεύομεν, ὅτι ὅλα εἶναι ἀληθινά, ὅσα εἶπεν ὁ Θεός· τόσον δηλαδὴ αἱ ὑποσχέσεις καὶ ἐπαγγελίαι τῶν ἀγαθῶν, ὅσον καὶ αἱ ἀπειλαὶ τῶν κολάσεων, καθὼς λέγει Συμεὼν ὁ νέος θεολόγος. γ'. Ἀντὶ λίθων χρειάζεται ὁ οἶκος οὗτος τὰς διαφόρους ἀρετάς, περὶ ὧν καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν. δ'. Ἀντὶ πηλοῦ καὶ λάσπης χρειάζεται τὴν ταπείνωσιν· καθὼς γὰρ μὲ τὸν πηλὸν συγκολλοῦνται αἱ πέτραι, οὕτως καὶ μὲ τὴν ταπείνωσιν συγκολλοῦνται καὶ συγκρατοῦνται ὅλαι αἱ ἀρεταί. ε'. Ἀντὶ τεσσάρων τοίχων χρειάζεται τὰς τέσσαρας γενικὰς ἀρετάς· δηλ. φρόνησιν, τὴν διδάσκουσαν τί νὰ πράττῃ τις καὶ τί νὰ μὴ πράττῃ· σωφροσύνην, τὴν χαλινοῦσαν τὸ ἐπιθυμητικόν· ἀνδρείαν, τὴν στομοῦσαν τὸ θυμικὸν κατὰ μόνου τοῦ διαβόλου καὶ τῆς ἁμαρτίας καὶ δικαιοσύνην, τὴν ἀποδίδουσαν ἐκάστω μέρει ψυχῆς τὰ οἰκεῖα, καθὼς λέγει ὁ θεῖος Μάξιμος· «Εἰ θέλεις εἶναι δίκαιος, ἀπόνεμε ἐκάστω τῶν ἐν σοὶ μερῶν τὰ κατ'ἀξίαν, ψυχῇ, λέγω καὶ σώματι· καὶ τῷ μὲν λογιστικῷ τῆς ψυχῆς, ἀναγνώσματα καὶ θεωρήματα πνευματικὰ καὶ προσευχὴν· τῷ δὲ θυμικῷ, ἀγάπην πνευματικὴν τὴν τῷ μίσει ἀντικειμένην· τῷ δὲ ἐπιθυμητικῷ, σωφροσύνην καὶ ἐγκράτειαν· τῷ δὲ σαρκίῳ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα μόνον τὰ ἀναγκαϊότατα». ζ'. Σκέπη τοῦ οἴκου τούτου εἶναι ἡ τελεία ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον, τὸ τέλος καὶ τὸ κεφάλαιον ὅλων τῶν ἀρετῶν. ζ'. Οἰκοδόμος δὲ αὐτοῦ εἶναι ἡ διάκρισις καὶ σοφία, καθὼς εἶναι γεγραμμένον· «Μετὰ σοφίας οἰκοδομεῖται οἶκος καὶ μετὰ συνέσεως ἀνορθοῦται» (Παρ. κδ' 3). Μᾶλλον δέ, οἰκοδόμος τούτου εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, χωρὶς Τοῦ ὁποίου οὐδὲν δυνάμεθα ποιεῖν (Ἰωάν. ιε' 15), καθὼς εἶναι γεγραμμένον. «Ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες» (Ψαλμ. ρκζ'). Καὶ ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης λέγει σαφέστερον ἐν τοῖς ἀναβαθμοῖς· «Ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον τῶν ἀρετῶν, μάτην κοπιῶμεν»¹⁴.

¹⁴ Καὶ τοῦτο δὲ σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὡς ἀναγκαῖον, ὅτι κατὰ τὸν θεῖον Ἰωάννην τὸν

Παρακάλει λοιπόν μετὰ θερμῶν δακρῶν ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ καρδίας σου, ἀγαπητέ, διὰ τῆς προδηλωθείσης νοερᾶς προσευχῆς τὸν ἀρχιτέκτονα καὶ οἰκοδόμον τοῦ οἴκου τούτου, τὸν χρηστότατον λέγω Χριστὸν καὶ γλυκύτατον Ἰησοῦν, διὰ νὰ οἰκοδομήσῃ τὸν οἶκον τοῦτον τὸν νοητὸν ἐντὸς τῆς καρδίας σου· καὶ ἔπειτα νὰ ἔλθῃ νὰ κατοικήσῃ εἰς Αὐτόν, διὰ νὰ σὲ πλουτίσῃ διὰ τῶν χαρισμάτων Του καὶ διὰ νὰ σὲ λαμπρύνῃ διὰ τῶν φώτων τῆς θείας Του γνώσεως.

Πόσα καὶ ποῖα εἶναι τὰ εἶδη τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς καὶ τῆς θεωρητικῆς· καὶ ὅτι ὁ νοητὸς οἶκος τῆς ψυχῆς χρῆζει καὶ θυρωροῦ.

Μάλιστα δὲ παρακάλει τὸν Κύριον διὰ νὰ σὲ ἀξιώσῃ, ὅχι μόνον τῶν δύο εἰδῶν τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ, ἥτοι ἡ μετριοπάθεια καὶ ἡ καθαρτικὴ, ἥτοι ἡ ἀπάθεια· ἀλλὰ καὶ τῶν δύο εἰδῶν τῆς θεωρητικῆς ἀρετῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι νοερά καὶ ἡ θεωρητικὴ, ὡς λέγει ὁ σοφὸς Ψελλὸς ἐν τῷ περὶ ἀρετῶν, ταῦτὸν εἰπεῖν, διὰ νὰ σὲ θεώσῃ καὶ νὰ σὲ ἀποδείξῃ μονὴν καὶ κατοικίαν Ἐαυτοῦ καὶ τοῦ Πατρός Του καὶ τοῦ Ἁγίου Του Πνεύματος, καθὼς ὑπεσχέθη ὁ ἀψευδέστατος λέγων· «Ἐάν τις ἀγαπᾷ Με, τὸν λόγον Μου τηρήσει καὶ ὁ Πατὴρ Μου ἀγαπήσει Αὐτόν καὶ πρὸς Αὐτόν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' Αὐτῷ ποιήσωμεν» (Ἰωάν. ιδ' 23), τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ τέλος τῆς πρακτικῆς καὶ θεωρητικῆς ἀρετῆς καὶ ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία καὶ μακαριότης τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ὡς ἐν

Δαμασκηγόν, ἀπὸ τῶν ἀρετῶν, ἄλλαι μὲν εἶναι σωματικαί, ἄλλαι δὲ ψυχικαί. Καὶ σωματικαί μὲν ἀρεταί εἶναι, οἷον ἐγκράτεια, νηστεία, πείνα, δίψα, ἀγρυπνία, στάσις, γονυκλισία, ἀλουσία, χαμευνία, ἐργόχειρον καὶ πᾶσα ἄλλη κακοπάθεια τοῦ σώματος, αἱ ὁποῖαι λέγονται ἐργαλεῖα ἀρετῶν, περισσότερον, παρὰ ἀρεταί· φέρουσιν ὅμως τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰς ψυχικὰς καὶ ἀληθεῖς ἀρετὰς καὶ εἰς ταπείνωσιν καὶ ἀπάθειαν, ὅταν γίνονται καθ' ὑπόκρισιν καὶ ἀνθρωπαρέσκειαν, ἀλλὰ ἐν γνώσει καὶ διὰ μόνον τὸν Θεὸν ψυχικαὶ δὲ ἀρεταί οἷον πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, προσευχὴ, ταπείνωσις, πραότης, μακροθυμία, ἀοργησία, γνώσις θεία, τὸ εὐθυμον, ἡ ἀπλότης, ἡ ἀταραξία, ἡ ἀφιλαργυρία καὶ αἱ λοιπαί, αἵτινες καὶ κυρίως καὶ ἀληθῶς ἀρεταί εἶναι καὶ λέγονται. Ὅταν λοιπὸν ἕνεκα ἀσθενείας ἢ γηρατείου ἢ ἄλλης περιστάσεως καὶ ἀνάγκης ἐμποδίζηται τις καὶ δὲν δύναται νὰ κάμῃ τὰς σωματικὰς ἀρετὰς, λαμβάνει συγγνώμην παρὰ Θεοῦ, τοῦ τὰς αἰτίας εἰδότος· τὰς δὲ ψυχικὰς ἀρετὰς ἔαν δὲν κάμομεν, καμμίαν συγχώρησιν καὶ ἀπολογίαν δὲν ἔχομεν, διότι αἱ ἀρεταί αὗται δὲν εἶναι ὑπὸ τινος ἀνάγκης, ἀλλὰ δύναται τις νὰ τὰς ἐργάξῃται εἰς ὅποιανδήποτε ἀσθένειαν καὶ ἀνάγκην ἔαν εὐρίσκηται· διότι ἐνεργοῦνται αἱ ἀρεταί αὗται διὰ τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας μόνης.

Παραδείγματος χάριν· ἔαν τις δὲν δύναται νὰ νηστεύῃ διὰ ἀσθένειαν, κἄν ἄς προσεύχηται νοερῶς καὶ διὰ τῶν χειλέων ἄς εὐχαριστῇ τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἀσθένειάν του· ὅθεν εἶπεν ὁ ὁσῖος Ἰωάννης ὁ Καρπάθιος, ἀλληγορῶν τὸ εὐαγγελικὸν ἐκεῖνο ρητὸν τὸ λέγον· «Ὅταν διώκωσιν ὑμᾶς ἐκ τῆς μιᾶς πόλεως, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην»· καὶ λέγει οὕτως· «ἔαν διώκωσιν ὑμᾶς οἱ λογισμοὶ τῆς ἀσθενείας, ἀπὸ τῆς πόλεως τῆς νηστευτρίας, φεύγομεν εἰς τὴν ἑτέραν, τοῦτέστιν εἰς εὐχὴν καὶ εὐχαριστίαν». Ἐὰν δὲν δύνασαι νὰ ἐργάξῃσαι τὰς σωματικὰς ἀρετὰς, κἄν λυποῦ ἔν τῃ καρδίᾳ σου, διότι δὲν δύνασαι νὰ ἐργασθῆς αὐτὰς καὶ ἡ λύπη αὕτη ἀναπληροῖ τὸν τόπον ἐκεῖνων, καθὼς λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· «Καρδία πεπληρωμένη λύπης ὑπὲρ τῆς ἀσθενείας καὶ ἀδυναμίας τῆς ὑπὲρ τῶν πράξεων τῶν φανερῶν, ἀναπληροῖ τὸν τόπον πάντων τῶν σωματικῶν ἔργων· αἱ πράξεις τοῦ σώματος χωρὶς τῆς διανοίας, ὡσπερ σῶμα ἄψυχόν ἐστι» (λογ. νη' σελ. 347).

ἀρραβῶνος μέρει ἀπολαμβανομένη· λέγει γὰρ ὁ σοφὸς Βλεμμίδης ἐν τῷ περὶ ἀρετῆς λόγῳ· «Ὅτι μακάριός ἐστιν ὁ διὰ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς ἑαυτὸν ἀπαθανάτισας· Ὁ δὲ καὶ τὴν θεωρίαν διὰ τῆς παντελοῦς καθάρσεως ἠξιωμένος προσεπικτήσασθαι καὶ νοερώς ζῆν, εἶτα καὶ τελείως μετὰ Θεοῦ τετάχθαι καὶ χάριτι τεθεῶσθαι, μακαριώτατος». Ἴνα ἐκ τούτου θεωθεὶς σὺ πρῶτον κατὰ χάριν, ἀκολούθως θεοποιεῖς, ὡς Ἀρχιερεὺς καὶ τοὺς ὑποκειμένους σοι χριστιανούς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ θεοπάτωρ ὀνομασθῆς κατὰ τοῦτο· οἱ γὰρ τὴν θεουργικὴν ἀρετὴν ἔχοντες, θεοπάτορες ὀνομάζονται, κατὰ τὸν ρηθέντα Ψελλόν. Πρόσεχε δὲ νὰ ἔχῃς καὶ θυρωρὸν νὰ φυλάττῃ τὸν οἶκον τοῦτον, ὄχι καμμίαν γυναῖκα, τὴν ταπεινὴν αἴσθησιν δηλ. ἢ ἔννοιαν ἀσθενῆ, καθὼς τὴν εἶχεν ὁ Ἰεβοσθέ καὶ διὰ τοῦτο ἐθανατώθη· ἀλλὰ λογισμὸν ἀνδρείον καὶ προσεκτικόν, καθὼς ἀλληγορεῖ ὁ θεῖος Νεῖλος, οὗτος δὲ εἶναι ἡ προσεκτικὴ φυλακὴ τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας, περὶ ἧς σοὶ προείπομεν· διότι, ἐὰν εἰσέλθῃ τις ἐχθρός, ἦτοι καμμία κακία καὶ πάθος εἰς τὸν οἶκον, ὁ βασιλεὺς ὀργίζεται καὶ ἀναχωρεῖ ὅπερ μὴ γένοιτο.

Γ'. Τόπος τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν εἶναι ἡ θεία Γραφή. Ὅτι εἰς αὐτὴν εὐρίσκεται ἄκρα ἀλήθεια καὶ ἄκρα γλυκύτης.

Καὶ ὅτι ἡ νέα ὑπερβαίνει τὴν παλαιάν.

Γ'. Τόπος τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν εἶναι οἱ λόγοι τῶν θείων Γραφῶν¹⁵. διότι εἰς αὐτὰς εὐρίσκεται ἄκρα ἀλήθεια, ἀπὸ τῆς ὁποίας

¹⁵ Σημειοῦμεν ἐδῶ τὴν εἶδησιν ταύτην ὡς ἀναγκαίαν εἰς ἐκείνους, οἵτινες καταγίνονται ἐν ταῖς Ἁγίαις Γραφαῖς· ὅτι δηλ. αὐτοὶ πρέπει νὰ πείθονται καὶ ἐνδιαθέτως νὰ πιστεύωσιν ὅτι πάντα τὰ λόγια τοῦ Κυρίου τὰ ἐν ταῖς Ἁγίαις Γραφαῖς εὐρισκόμενα εἶναι πιστά, σύμφωνα, βέβαια καὶ ἀληθινά, καθὼς γέγραπται· «Ἀρχὴ τῶν λόγων σου ἀλήθεια» (Ψαλμ. ρη' 160)· καὶ πάλιν· «Τὰ λόγια Κυρίου ἀληθινά, δεδικαιωμένα» (Ψαλμ. ιθ' 11). «Καὶ πιστὰί πάσαι αἱ ἐντολαὶ Αὐτοῦ πεποιημένοι ἐν ἀληθείᾳ καὶ εὐθύτητι» (Ψαλμ. ρι' 7). «Γινέσθω γάρ, λέγει ὁ Παῦλος, ὁ Θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης» (Ρωμ. γ' 4). Καὶ ὅτι πρέπει οἱ τοιοῦτοι νὰ πείθονται εἰς τὰς Ἁγίας Γραφὰς μετὰ τοιαύτης ἀπλότητος, καθὼς πείθονται τὰ τέκνα εἰς τοὺς γονεῖς καὶ τὰ παιδιά εἰς τοὺς διδασκάλους των, ὡς λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος· «Τῷ Χριστῷ, τῷ τὰ ρήματα τοῦ Πατρὸς ἡμῖν ἀπαγγέλαντι, ἀναγκαῖον πιστεύειν καὶ σωτήριον, ὡς τέκνα τοῖς γονεῦσι καὶ παιδιά τοῖς διδασκάλοις, κατὰ τὴν αὐτὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, εἰπόντος· Ἐὰν μὴ τις δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν» (Ἐρωτήσ. ιδ' τοῦ περὶ Βαπτίσμ. β' λόγ.).

Ἐὰν δὲ τύχη νὰ ἀπαντήσωσιν εἰς τὰς Γραφὰς λόγον τινὰ ἢ νόημα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ δοκοῦν, φαίνεται ὅτι εἶναι ἀσύμφωνον ἢ καὶ ἐναντίον εἰς ἄλλα τῆς Γραφῆς ἢ καὶ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, πρέπει οἱ τοιοῦτοι τότε κατὰ τὸν ἴδιον Βασίλειον, ἢ νὰ ἀναγιγνώσκωσιν ὅλην τὴν περικοπὴν καὶ τὰ προηγούμενα καὶ ἐπόμενα ἐκείνου τοῦ λόγου καὶ ἐκ τούτου νὰ εὐρίσκωσι τὸ ἀληθὲς νόημα ἢ ἐξ ἄλλων σαφεστέρων, ἐν ἄλλῳ τόπῳ εἰρημένων, νὰ μανθάνωσι τὰ ἀσαφέστερα· εἰδὲ τέλος πάντων καὶ δὲν εὐρίσκουσι λύσιν εἰς τὸ ἀπορον ὅπερ ἔχουσι, πρέπει, λέγει, κάλλιον νὰ κατηγορῶσι τὸν ἑαυτὸν των καὶ τὴν ἀσθένειαν τοῦ νοῦ των, διότι δὲν δύνανται νὰ τὸ ἐννοήσωσι, παρὰ νὰ αὐθαδιάζωσι καὶ νὰ λέγωσιν ὅτι οὐκ ὀρθῶς ἔχει τὸ λόγιον ἐκεῖνο τῆς Γραφῆς· «Περὶ δὲ τῶν δοκούντων ἐναντίωσίν τινα ἔχειν, κρεῖττόν ἐστιν ἑαυτοῦ καταψηφίσασθαι, ὡς μήπως ἐλθόντος εἰς κατανόησιν τοῦ πλοῦτου τῆς σοφίας καὶ ὅτι δύσκολον τῶν ἀνεξερευνητῶν κρυμμάτων τοῦ Θεοῦ ἐφικέσθαι, ἢ

φωτίζεται ὁ νοῦς καὶ λαμπρύνεται· ὅστις, καθ' ὃ νοῦς, ἀντικείμενόν του φυσικὸν ἔχει τὴν ἀλήθειαν· «Ἀρχὴ γάρ, φησί, τῶν λόγων σου ἀλήθεια» (Ψαλμ. ρη´)· καὶ διότι εἰς τὰς Γραφὰς πλημμυρεῖ ἄκρα γλυκύτης καὶ χάρις, ἥτις διὰ τινος δυνάμεως δραστηκωτάτης ὀλκῆς καὶ μαγνήτιδος ἔλκει τὰς καρδίας τῶν ἀναγιγνωσκόντων εἰς συγκατάθεσιν καὶ πειθῶ· καὶ οὐδὲν θαυμαστόν· ἐπειδὴ οἱ λόγοι τῶν Γραφῶν, λόγοι εἰσὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· ταῦτόν εἶπεν, λόγοι εἰσὶ τῆς αὐτοαληθείας καὶ αὐτοχάριτος· «Τάδε, φησί, λέγει Κύριος» (Ὁβδιού α´ 1). Καὶ «ἐγένετο λόγος Κυρίου» (Ἰωάν. α´). Καὶ «Πνεῦμα Κυρίου ἐλάλησεν ἐν ἐμοί» (Β´ Βασιλ. κγ´ 2). Ὅθεν καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος· «Ἡ τῶν Γραφῶν, φησίν, ἀνάγνωσις τῶν οὐρανῶν ἐστιν ὑπάνοιξις καὶ τὰ στόματα τῶν προφητῶν Θεοῦ εἰσι στόμα». Ἀφήνω νὰ λέγω τὸ ὕψος τῆς θεολογίας, τὸ βάθος τῆς οἰκονομίας, τὸ πλάτος τῆς ὠφελείας καὶ τὸ μῆκος τῆς σοφίας καὶ γνώσεως, ὅπερ περιέχεται εἰς τὰς Γραφὰς, ἕκαστον τῶν ὁποίων εἶναι μία πηγὴ ἡδονῆς τοῦ νοῦς καὶ τῆς καρδίας. Πᾶσα μὲν οὖν ἡ Θεία Γραφή, παλαιὰ τε καὶ νέα, περιέχει τὰ ἀνωτέρω, ἐξαιρέτως δὲ ἡ νέα Γραφή· ὅθεν εἶπεν ὁ Μέγας Βασίλειος· «Πᾶσα μὲν ἡ τῶν Εὐαγγελίων φωνὴ μεγαλοφρεστέρα τῶν λοιπῶν τοῦ Πνεύματος διδασκάλων· καθ' ὅτι ἐν ἐκείνοις μὲν, διὰ τῶν δούλων ἡμῶν ἐλάλησε τῶν προφητῶν· ἐν δὲ τοῖς εὐαγγελίοις, αὐτοπροσώπως διελέχθη ἡμῖν ὁ Δεσπότης»¹⁶ (Ὁμιλ. εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος).

ὑπόδικον γενέσθαι τῷ κρίματι τῆς θρασυτήτος καὶ αὐθαδείας καὶ ἀκούσαι· ἀσεβῆς ὁ λέγων βασιλεῖ παρανομεῖς» (Ἰωβ λδ´ 18) (ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ καὶ τῇ αὐτῇ ἐρωτήσει).

¹⁶ Ὅθεν καὶ οἱ θεῖοι Πατέρες διὰ μεγαλοδόξου καὶ θαυμαστῶν ἐγκωμίων τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον ἐκθειάζουσιν· ὁ Ἀμβρόσιος εἶπεν, ὅτι τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον εἶναι πέλαγος, ἐν ᾧ εὐρίσκεται τὸ πλήρωμα τῶν χαρισμάτων καὶ θάλασσα τῶν πνευματικῶν μυστηρίων, ἐν ᾗ πλέει ὁ μυστικὸς ἰχθύς· τὸ ὁποῖον ὄνομα τοῦτο ἰχθύς ἀκροστιχίζομενον, δηλοῖ κατὰ τὴν Σιβύλλαν· «Ἰησοῦς, Χριστός, Θεοῦ, Υἱός, Σωτὴρ ἢ σταυρός». Τὸ Εὐαγγέλιον εἶπεν ὁ Ἀπόστολος Βαρθολομαῖος, ὅτι φαίνεται μικρὸν εἰς τὸ μῆκος, ἀλλὰ μέγα καὶ εὐρύχωρον εἰς τὸ πλάτος τῶν νοημάτων. «Καὶ πλατὺ καὶ μέγα καὶ πάλιν συντεταγμένον» ὡς μαρτυρεῖ Ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος (κεφ. α´ περὶ μυστικῆς Θεολογ.). Ὁ Ἰερώνυμος, ἐπιτομὴν πάσης θεολογίας τὸ Εὐαγγέλιον ὠνόμασεν ὁ Ὀριγένης ἀπαρχὴν ὅλης τῆς Γραφῆς. Καὶ ἂν ὁ θεῖος Αὐγουστίνος κυκλοπαιδεῖαν πασῶν τῶν ἐπιστημῶν ὠνόμασεν ὅλην τὴν Θείαν Γραφήν, βεβαίως τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον, ὡς ὑπερέχον ὅλης τῆς Θείας Γραφῆς, πρέπει νὰ ὀνομασθῇ τέχνη τεχνῶν, ἐπιστήμη ἐπιστημῶν καὶ τῆς σοφίας Πανδώρα καὶ Ἀθηνᾶ, διότι τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι προφητεία ἀνεφωγμένη, καθὼς καὶ ἡ προφητεία εἶναι Εὐαγγέλιον κεκαλυμμένον· ὅθεν δὲν ἔσφαλεν, ὅστις ὠνόμασε τὸ Εὐαγγέλιον βάσιν καὶ κέντρον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἥλιον τῆς Νέας Γραφῆς· διὰ τοῦτο ἕως καὶ οἱ Πλατωνικοὶ καὶ μάλιστα ὁ Πρόκλος, ἐσέβοντο τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον, ἐξαιρέτως δὲ τοῦ κατὰ Ἰωάννην, τὸ «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος». Δι' ὃ καὶ οἱ ἐνδεδυμένοι Ἀρχιερεῖς ἐκβάλλουσι τὸ ὠμοφόριον ὅταν ἀναγιγνώσκῃται τὸ Εὐαγγέλιον, κατὰ τὸν Πηλουσιώτην Ἰσίδωρον καὶ τὸν Θεσσαλονίκης Συμεῶν, διὰ νὰ δεῖξωσιν ὅτι ἐν τῇ ἀναγνώσει τούτου εὐρίσκεται παρὼν Ὁ ἀρχιποίμην Χριστός, ὁ λαλήσας τὸ Εὐαγγέλιον. Καὶ ὅταν ἀναγιγνώσκῃται τὸ Εὐαγγέλιον, ἀνάπτονται κηρία εἰς σημεῖον χαρᾶς, ὡς ἔγραφε κατὰ Βιγιλαντίου ὁ θεῖος Ἰερώνυμος. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἔστειλε δῶρον τῷ μεγάλῳ Νικολάῳ Εὐαγγέλιον, κεκοσμημένον χρυσῷ καὶ λίθοις τιμίοις καὶ ὁ βασιλεὺς Θεοδοσίος ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιον ἰδία χειρὶ καὶ ἀνεγίνωσκεν αὐτό, κατὰ τὸν Σωζόμενον. Ὁ θεῖος Χρυσόστομος γράφει, ὅτι εἰς ὅποιον οἶκον εὐρίσκεται

Βλέπομεν γὰρ εἰς τὴν νέαν Γραφὴν λέξεις μὲν ἀπλᾶς καὶ εὐκαταφρονήτους, ἀλλ'ἐχούσας, τῇ ἀληθείᾳ ὑπερβάλλουσας χάριν, ἣτις θέλγει τὰς καρδίας τῶν ἀκούοντων· δι'ὃ καὶ εἶναι γεγραμμένον, ὅτι «ἐθαύμαζον οἱ ὄχλοι ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος, τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Κυρίου» (Λουκ. δ' 22). Καὶ «ὁ λαὸς ἅπας ἐξεκρέματο αὐτοῦ ἀκούων» (Λουκ. ιδ' 41). Ὅθεν τοῦτο προορῶν ὁ Δαβὶδ, πρὸς τὸν λαλήσαντα Κύριον τὴν νέαν διαθήκην, ἐβόησεν· «Ἐξεχύθη χάρις ἐν χεῖλεσί σου» (Ψαλμ. μδ' 2), ὅπερ ἐρμηνεύων ὁ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος, «ἐμφαντικῶς, φησὶν, ὁ ψαλμὸς τὸ πλῆθος τῆς χάριτος τῶν παρὰ τοῦ Κυρίου ρημάτων παραστήσαι βουλόμενος, ἐξεχύθη χάρις ἐν χεῖλεσί σου, εἶπε, διὰ τὸ ἄφθονον τῆς ἐν λόγῳ χάριτος· καὶ πάλιν οἶδαμεν ὅτι πλουσία χάρις ἐστὶν ἐκκεχυμένη παρὰ Θεοῦ ἐπὶ τοῖς παρὰ Χριστοῦ λόγοις· διὰ τοῦτο ἐν ὀλίγῳ τῷ χρόνῳ πᾶσαν σχεδὸν τὴν οἰκουμένην διήλθε τὸ κήρυγμα. Ἐπειδὴ πλουσία καὶ ἄφθονος ἡ χάρις ἐκκέχυται ἐπὶ τοὺς κήρυκας τοῦ Εὐαγγελίου, οὓς καὶ χεῖλη Χριστοῦ ὠνόμασεν ἡ Γραφή· διὰ τοῦτο ἐν εὐκαταφρονήτοις λεξιδίοις, πολὺ τὸ ἀγωγὸν καὶ πρὸς σωτηρίαν ὄγκον ἔχει τοῦ Εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα· καὶ πᾶσα ψυχὴ κερράται δόγμασιν ἀκινήτοις, διὰ τῆς χάριτος πρὸς τὴν ἀσάλευτον εἰς Χριστὸν πίστιν βεβαιουμένη». Βλέπομεν εἰς τὴν Θεῖαν Γραφὴν λόγια ταπεινά, ἀπλὰ καὶ πεζά, ἀλλ'ἔσωθεν ἔχουσι τόσον βάθος θεοσοφίας, ὥστε ὅλη ἡ καταργουμένη σοφία τοῦ κόσμου, οὐδὲ νὰ παρακύψῃ δύναται εἰς αὐτό· καὶ δηλοῖ Παῦλος λέγων· «Σοφίαν λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων, ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην» (Α' Κορινθ. β' 6). Ἐνθεν λαβὼν τὴν ἀφορμὴν ὁ θεολόγος Γρηγόριος, εἶπε· «Ταύτην ἐπαινῶ τὴν σοφίαν ἐγώ· ταύτην ἀσπάζομαι· δι'ἧς ἀγενεῖς ἐδοξάσθησαν καὶ εἰς ἣν ἐξουδενωμένοι προετιμήθησαν, τῷ συντετελεσμένῳ λόγῳ τὴν καταργουμένην σοφίαν νικήσαντες» (Λόγ. περὶ χαλάξης).

Ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς πρέπει νὰ ἀναγινώσκῃ τὰς Γραφὰς διὰ δύο αἷτια.

Εὐαγγέλιον, ἐκεῖ δὲν ἐμβαίνει διάβολος· «Ἐν οἰκίᾳ ἔνθα ἂν Εὐαγγέλιον ἦ κείμενον, οὐ τολμήσει προσελθεῖν ὁ διάβολος» (Ὁμιλ. λβ' εἰς τὸ κατὰ Ἰωάν.). Τὸ Εὐαγγέλιον ἐκράτουν ἐπάνω των διὰ φύλαξιν οἱ παλαιοὶ χριστιανοὶ καὶ μάλιστα αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά, ὡς μαρτυρεῖ ὁ αὐτὸς Χρυσόστομος λέγων· «Οὐχ ὁρᾷς πῶς αἱ γυναῖκες καὶ παιδιά τὰ μικρὰ ἀντὶ φυλακῆς μεγάλης Εὐαγγέλια ἐξαρτῶσι τοῦ τραχήλου καὶ πανταχοῦ περιφέρουσιν, ὅπου περ ἀπίωσιν;» (Ἄνδρ. ιθ'). Διὰ τοῦτο καὶ ἡ παρθένος Κικιλία τὸ Εὐαγγέλιον εἶχε ἐγκόλπιον πρὸς φυλακτῆριόν της. Ὅρα καὶ ἄλλα ἐγκώμια τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν δωδεκάβιβλον τοῦ Δοσιθέου, σελ. 789.

Εἰς τὴν ἀνάγνωσιν λοιπόν, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Θείων Γραφῶν ἐντρύφα καὶ ἠδύνου, ἀγαπητέ, τρυφὴν καὶ ἠδονὴν τὴν μὴ κενουμένην καὶ διαρρέουσαν λέγει γὰρ ὁ Θεῖος Χρυσόστομος: «ἀκόρεστος ἢ γλυκύτης τῶν πνευματικῶν ρημάτων ὥσπερ γὰρ μὴ βρεχομένην γῆν, οὐκ ἔστι, κἂν μυρία τις καταβάλλῃ σπέρματα, στάχτας ἐξενεγκεῖν οὕτω ψυχὴν, οὐκ ἔστι, μὴ ταῖς Γραφαῖς φωτισθεῖσαν πρότερον, καρπὸν τινα ἐπιδείξασθαι: ὥσπερ γὰρ οἶνος πινόμενος καταπαύει λύπην καὶ μεταβάλλει τὴν καρδίαν εἰς εὐφροσύνην, οὕτως ὁ πνευματικὸς οἶνος εἰς χαρὰν μεταβάλλει τὴν ψυχὴν»· μάλιστα δὲ ἐντρύφα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς νέας Γραφῆς, καθὼς παραγγέλλει πρὸς Χίλωνα ὁ Μεγας Βασιλείος: ἀ' διὰ τὴν ὠφέλειαν τὴν ἰδικὴν σου, καὶ β' διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ ὑπὸ σοῦ ποιμαινομένου λαοῦ. Ἐντρύφα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Θείων Γραφῶν διὰ τὴν ἰδικὴν σου ὠφέλειαν, διότι εὐρίσκεις ἐν αὐταῖς ἐκάστου πάθους σου τὴν ἰατρειάν. «Πᾶσα γὰρ, φησὶν ὁ αὐτὸς Βασιλείος, Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος διὰ τοῦτο συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ Πνεύματος, ἵνα ὥσπερ ἐν κοινῷ τῶν ψυχῶν ἰατρείῳ, πάντες ἄνθρωποι τὸ ἴαμα τοῦ οἰκείου πάθους ἕκαστος ἐκλεγόμεθα» (Ἐρμην. εἰς τὸν ἀ΄ Ψαλμ.). Διότι ἐκ τοῦ λειμῶνος τῶν Γραφῶν δύνασαι νὰ συλλέγῃς, ὡς μέλισσα, τὰ ἄνθη τῶν ἀρετῶν ἀπὸ τοῦ Ἰῶβ τὴν ἀνδρείαν καὶ ὑπομονὴν ἀπὸ τοῦ Ἰωσήφ τὴν σωφροσύνην ἀπὸ τοῦ Μωϋσέως καὶ Δαβὶδ τὴν πραότητα καὶ ἀνεξικακίαν ἀπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου τὴν Θεολογίαν ἀπὸ τοῦ Πέτρου τὴν ὁμολογίαν ἀπὸ τοῦ Παύλου τὸν διάπυρον ζῆλον καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀπὸ τῶν Γραφῶν μανθάνεις τὰς ὑποθήκας καὶ διδασκαλίας ὅλων τῶν ἐναρέτων πράξεων καὶ ἐπαγγελιῶν καὶ ἀπειλῶν, διὰ τῶν ὁποίων πάντων ἄρτιος καὶ τέλειος γίνεται ὁ κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπος, καθὼς γράφει ὁ μακάριος Παῦλος: «Πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς ἀνδρείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος¹⁷. (Β΄ Τιμοθ. γ' 16).

¹⁷ Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἔξω λαμπρότεροι καὶ σοφώτεροι τῶν νεωτέρων φιλοσόφων πολλὰ ἐπαινοῦσι τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Θείων Γραφῶν καὶ παρακινοῦσιν εἰς αὐτήν. Οὕτω Λόγκκιος ὁ Ἄγγλος, ὁ διαλεκτικώτατος ἐκεῖνος καὶ μεταφυσικώτατος, εἰς τὰ τέλη τῆς ζωῆς του ἔγραφεν εἰς ἕνα του φίλον: «Σπουδαῖζε τὰς Ἁγίας Γραφάς, μάλιστα τὴν Καινὴν Διαθήκην· ἐν ἐκείνῃ περιλαμβάνονται λόγοι ζωῆς αἰωνίου· ἐκείνη ἔσχε τὸν Θεὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς καὶ τέλος αὐτῆς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ὑπόθεσιν αὐτῆς τὴν ἀλήθειαν χωρὶς μίξεως σφάλματος» (σελ. 244 τῶν ὀψιγόν. συγγραμ.).

Οὕτως ὁ περιβόητος Σελβίνος, ὁ πολυμαθέστατος ἐκεῖνος καὶ πολυίστωρ φιλόσοφος, ἔλεγεν εἰς τὸν Οὐσήρον: ὅτι «αὐτὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναπαύσῃ τὴν ψυχὴν του, ἐπ' ἄλλω τινί, ἢ ἐπὶ ταῖς Γραφαῖς καὶ μάλιστα πάντων ἐπληροφόρει αὐτὸν τὸ ρητὸν τοῦ Παύλου, τὸ λέγον: «Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης

**Ὅτι ἡ νέα Γραφή ὑπερβαίνει τὴν παλαιάν καὶ τὴν νέαν
πάλιν ἢ διαθήκη τοῦ Κυρίου.**

Ἐὰν δὲ ἀγαπᾶς νὰ γλυκαίνης, νὰ τιρώσκη καὶ νὰ καταθέλγῃς τὴν καρδίαν σου, ἀπὸ τῶν γλυκασμῶν καὶ βελῶν καὶ θελγήτρων τῆς ἀγάπης τοῦ Ἰησοῦ, ἀναγίγνωσκε συνεχῶς τὴν ἐν τῷ Ἰωάννῃ διαθήκην τοῦ Κυρίου ἡμῶν· ὑπερφέρει γάρ, ἡ νέα μὲν Γραφή, τῆς παλαιᾶς· ὑπερφέρουσι δὲ τῆς νέας, οἱ τέσσαρες Εὐαγγελισταί· ὑπερφέρει δὲ τῶν Εὐαγγελιστῶν ὁ Ἰωάννης, κατὰ τὸν Βασίλειον (ὁμίλ. εἰς τό, ἐν ἀρχῇ ἦν), ὑπερφέρει δὲ πάλιν τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου, ἡ τοῦ Κυρίου Διαθήκη· διότι εἰς αὐτὴν ἐξαιρέτως καὶ διαφερόντως γλυκερώτατα καὶ ἀγαπητικώτατα ἐλάλησεν ὁ γλυκύτατος Ἰησοῦς, οὐχὶ ὡς φιλοστοργώτατος καὶ φιλόπαις Πατὴρ εἰς τοὺς ἀγαπητοὺς τοῦ υἱοῦ· ἐκκενώσας, διὰ νὰ εἶπω οὕτω καὶ ἐκχύσας εἰς τοὺς θεοὺς Του Ἀποστόλους καὶ δι' αὐτῶν εἰς πάντας ἡμᾶς, αὐτὸν τὸν πυθμένα τῆς ἐγκαρδίου Του ἀγάπης καὶ ἀποκαλύψας τὰ πλέον ὑψηλά, τὰ πλέον σωτηριώδη καὶ τὰ πλέον ἀπόκρυφα μυστήρια τῆς καρδίας Του· καὶ στοχάσου το ἀπὸ τούτου· διότι εἰς αὐτὴν, δὲν ὀνομάζει ὁ Κύριος τοὺς Ἀποστόλους τέκνα, ἀλλὰ διὰ πλέον τρυφερωτέρου, πλέον γνησιωτέρου καὶ πλέον οἰκειοτέρου ὀνόματος, τεκνία· ἦτοι παιδάκια μου· τὸ ὅποιον ὄνομα, ἄλλοτε εἰς αὐτοὺς δὲν εἶπε· «Τεκνία, ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι» (Ἰωάν. ιγ' 30). Ὡς τῆς πολλῆς σου περὶ ἡμᾶς ἀγάπης, φιλανθρωπότατε Ἰησοῦ! Ἐγὼ οἶδα ἄνθρωπον, ὅστις εἶχε συνήθειαν, ἐκτὸς τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἄλλων Γραφῶν, νὰ ἀναγιγνώσκῃ μέρος τι καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ἐκ τῆς ἱερᾶς Διαθήκης ταύτης.

τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς, ἀπὸ πάσης ἀνομίας καὶ καθάρῃς ἑαυτῶν λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων» (Τίτ. β' 14). Ἐπειδὴ τὸ ρητὸν τοῦτο περιλαμβάνει τὴν φύσιν, τὸ τέλος καὶ τὴν ἀντίδοσιν τῆς ἀληθοῦς θρησκείας, οὕτω καὶ ὁ Χριστόφορος Ἄττων, ὁ μέγας ἐκεῖνος σοφὸς εἰς τὰ πολιτικά, συνεβούλευε τοὺς συγγενεῖς του λέγων· «Δικαίως λογίζεται ὑπέροχος γνῶσις τὸ νοεῖν τοὺς νόμους τῆς χώρας καὶ τὰ ἦθη τοῦ τόπου· πῶς δὲ μᾶλλον τὸ εἰδέναι τὰ δόγματα τοῦ οὐρανοῦ; Καὶ τοὺς νόμους τῆς αἰδιότητος; Ἐκείνους τοὺς ἀμεταβλήτους καὶ αἰωνίους κανόνας τῆς δικαιοσύνης καὶ εὐθύτητος; τὸ εἰδέναι τὴν θέλησιν καὶ τὸ δοκοῦν τῷ μεγάλῳ Μονάρχῃ καὶ βασιλεῖ τοῦ παντός;» (Παρὰ τῷ συντάγματι τῆς θεολογικ. παιδείας, σελ. 280)· οὕτω καὶ ὁ γλυκὺς ρήτωρ τῶν Λατίνων Λακτάντιος, δὸς μοι, ἔλεγεν, ἄνδρα ὀργίλον καὶ βλάσφημον καὶ δι' ὀλιγωτάτων λόγων τοῦ Θεοῦ θέλω τὸν καταστήσει ἡμέρον ὡς τό πρόβατον· δὸς μοι φιλάργυρον καὶ ἀμετάδοτον καὶ εὐθύς θέλω τὸν κάμνει εὐμετάδοτον καὶ φιλόδωρον· δὸς μοι ἄνθρωπον, ὅστις νὰ φοβῆται κόπους καὶ θάνατον καὶ εὐθύς αὐτὸς (διὰ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ) θέλει ἀψηφίσει τὰς βασάνους καὶ τὸ πῦρ καὶ τοὺς ἄλλους κινδύνους· δὸς μοι μεθυστὴν καὶ ἄσωτον καὶ γαστρίμαργον καὶ εὐθύς (διὰ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ) θέλεις τὸν ἴδει νηστευτὴν, σώφρονα καὶ ἐγκρατῆ· δὸς μοι φονέα καὶ θυμώδη καὶ ἄγριον καὶ εὐθύς ἐκεῖνος καὶ ἡ ἀγριότης του θέλει μεταστραφῆ εἰς ἀληθινὴν ἡμερότητα» (Παρὰ τῆ Ὀῦρα μεταν.).

Ὅτι ἡ διὰ τῶν ἔργων ἀνάγνωσις τῶν Θείων Γραφῶν, ὡς καὶ τῶν Θείων Πατέρων, προξενεῖ ἡδονήν.

Ἐὰν ὅμως ἀγαπᾶς νὰ ἀπολαμβάνῃς ἐκ τῶν Γραφῶν ἀληθινὴν καὶ πλήρη τὴν ἡδονήν, σπούδασον νὰ ἀναγινώσκῃς αὐτάς, οὐ μόνον διὰ ψιλῶν νοημάτων, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων καὶ πραγμάτων καὶ οὐ διὰ χάριν μόνῃς φιλομαθείας, ἀλλὰ καὶ διὰ χάριν φιλοπονίας, καθὼς παραγγέλλει σοὶ ὁ ὅσιος Μάρκος λέγων· «Τῆς Θείας Γραφῆς τὰ ρήματα διὰ πράξεων ἀναγίνωσκε καὶ μὴ πλατυλόγει ἐπὶ ψιλοῖς τοῖς νοήμασι φυσιοῦμενος» (κεφ. ζ' περὶ νόμου πνευματικοῦ). Καὶ ἄλλος δέ τις τῶν πατέρων φησί· «Διὰ τοῦτο ὁ φιλομαθῆς ὀφείλει εἶναι καὶ φιλόπονος· ἡ γὰρ ψιλὴ γνῶσις οὐ φωτιεῖ λύχνον» τοῦτο δὲ θέλεις ἀποκτήσει, ἐὰν τὰς συμβουλὰς, ἅς ἀπαντᾶς εἰς τὰς Γραφάς, στοχάζῃσαι ὅτι ἐρρέθησαν διὰ τὴν διόρθωσιν τὴν ἰδικήν σου καὶ ὄχι διὰ τὴν διόρθωσιν τῶν ἄλλων, καθὼς λέγει ὁ αὐτὸς θεῖος Μάρκος· «Ὁ ταπεινόφρων καὶ ἔργον ἔχων πνευματικόν, ἀναγινώσκων τὰς θείας Γραφάς, πάντα εἰς ἑαυτὸν νοήσει καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον» (κεφ. ζ' περὶ νόμου πνευματικοῦ). Αὕτη γὰρ κυρίως εἶναι σοφία, ἡ θεοσέβεια καὶ ἡ τῶν κακῶς ἀποχῆ, ὡς εἶναι γεγραμμένον εἰς τὸν Ἰώβ· «Εἶπε δὲ ἀνθρώπῳ (ὁ Θεὸς δηλ.) ἰδοὺ ἡ θεοσέβειά ἐστι σοφία καὶ τὸ ἀπέχεσθαι ἀπὸ κακῶς ἐστὶν ἐπιστήμη» (Ἰώβ κη' 21). Ὅθεν εἶπε καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος· «Σοφία πρώτη, βίος ἐπαινετός καὶ Θεῷ κεκαθαρισμένος» (Λόγ. περὶ χαλάξης). Μετὰ δὲ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν ἀναγίνωσκε καὶ τοὺς θείους Πατέρας τοὺς ἐρμηνευτὰς τῶν Γραφῶν καὶ ὄχι ὀλιγωτέραν τῆς τῶν Γραφῶν ἔχεις νὰ λάβῃς ἐν τούτοις τὴν ἡδονήν· οὗτοι γάρ, ἀναπτύσσοντες τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς κεκρυμμένα νοήματα διὰ τῶν ἱερῶν συγγραμμάτων των, φωτίζουν τὸν νοῦν καὶ τὸν κάμνουσι νὰ γνωρίζῃ ἐκεῖνα, ἅπερ δὲν ἐγνώριζε πρότερον· «Ἡ δὴλωσις γάρ, φησί, τῶν λόγων σου, φωτιεῖ καὶ συνετιεῖ νηπίους» (Ψαλμ. ριη'). Ἐπειδὴ δὲ φυσικῶς εἰς τὴν γνῶσιν τῶν κεκρυμμένων ἀκολουθεῖ μεγάλη ἡδονή, κατὰ τὸ τοῦ φιλοσόφου ἐκεῖνο ἀξίωμα· «Πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναί ὀρέγονται φύσει» (εἰς τὸ α' τῶν μεταφυσικῶν)· διὰ τοῦτο ἄφατος εἶναι ἡ ἀγαλλίασις καὶ χαρὰ, ἣτις θέλει προξενηθῆ εἰς τὴν ψυχὴν σου ἀπὸ τῶν ἐρμηνειῶν καὶ τῶν λόγων τῶν θείων Πατέρων, ὥστε νὰ φωνάζῃς καὶ σὺ ἐκεῖνα τὰ ἐνθουσιαστικὰ λόγια τῆς Διαβιτικῆς ψυχῆς, τῶρα μὲν λέγων· «Ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου ἐτέρφθην, ὡς ἐπὶ παντὶ πλούτῳ» (Ψαλμ. ριη'). Καί, «Αγαλλιάσομαι ἐγὼ ἐπὶ τὰ λόγιά σου, ὡς ὁ εὐρίσκων σκῦλα πολλά» (αὐτόθι). Τώρα δὲ «Αγαθός μοι ὁ νόμος τοῦ στόματός σου ὑπὲρ χιλιάδας χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου» (αὐτόθι). Καί, «ὡς γλυκέα τῷ

λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου, ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου» (αὐτόθι). Πρόσεχε δὲ καλῶς νὰ μὴ ἀναγιγνώσκῃς βιβλία τῶν αἰρετικῶν· ἀπὸ δὲ τῶν βιβλίων τῶν ἀθέων ἄπεχε, ὡς ἀπὸ πυρός· καὶ οὔτε νὰ τὰ λάβῃς ποτὲ εἰς τὰς χεῖρας καταδέχου τί λέγω; Καὶ αὐτὰ τὰ ἀναιρετικὰ βιβλία τῶν ἀθέων, νὰ μὴ ἀναγιγνώσκῃς βλάπτουσι γὰρ τοὺς ἀδυνάτους (ἵνα μὴ λέγω καὶ τοὺς δυνατούς) εἰς τὴν πίστιν· οὕτω παραγγέλλει ὁ θεῖος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος «Ἄλλοτριονόους πρὸ δυνάμεως πνευματικῆς μὴ μετέρχου λόγους σκοτούς γὰρ ὄντα ρήματα, τοὺς ἀδυνάτους σκοτίζουσι» (Λόγ. κζ', κεφ. μη')· ἦτοι λόγους ἀναγωγικούς, τοὺς ἄλλο μὲν ἔχοντας τὸ φαινόμενον, ἄλλο δὲ τὸ νοούμενον μὴ ἀνεγίγνωσκε.

**Ὅτι οἱ Ἀρχιερεῖς πρέπει νὰ ἀναγιγνώσκωσι τὰς Γραφάς,
μάλιστα δὲ τοὺς ἱεροὺς κανόνας, διὰ νὰ διδάσκωσι
τὸ ποίμνιον αὐτῶν.**

Πρέπει προσέτι νὰ ἀναγιγνώσκῃς τὰς θείας Γραφάς καὶ τοὺς ἱεροὺς Πατέρας, διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ λογικοῦ σου ποιμνίου· διότι καθὼς ὁ ποιμὴν βόσκει καὶ τρέφει τὰ ἄλογα πρόβατά του εἰς τὰς χλοηφόρους πεδιάδας καὶ τὰ λειβάδια· οὕτω καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ ποιμὴν χρεωστῆ νὰ τρέφῃ τὰ λογικὰ του πρόβατα εἰς τὴν βοσκὴν τῶν Θεῶν Γραφῶν, διδάσκων αὐτὰ πάντοτε διὰ τῶν ἱερῶν λογίων ἢ τὸ ἐλάχιστον, διδάσκων αὐτὰ ἀνα πᾶσαν ἑορτὴν καὶ Κυριακὴν, καθὼς εἶναι προστεταγμένος ὑπὸ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς 5' συνόδου, ἣτις ἐν τῷ 10' κανόνι αὐτῆς οὕτω λέγει· «Ὅτι δεῖ τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτας ἐν πάσῃ μὲν ἡμέρᾳ, ἐξαιρέτως δὲ ἐν ταῖς Κυριακαῖς, πάντα τὸν κληρὸν καὶ τὸν λαὸν ἐκδιδάσκειν τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγους, ἐκ τῆς Θείας Γραφῆς ἀναλεγόμενους τὰ τῆς ἀληθείας νοήματά τε καὶ κρύματα· καὶ μὴ παραβαίνοντας τοὺς ἤδη τεθέντας ὅρους ἢ τὴν ἐκ τῶν θεοφόρων Πατέρων παράδοσιν· ἀλλὰ καί, εἰ γραφικὸς ἀνακινήθῃ λόγος, μὴ ἄλλως τοτον ἐρμηνεύεωσαν ἢ ὡς ἂν οἱ τῆς ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι διὰ τῶν οἰκείων συγγραμμάτων παρέθεντο· διὰ γὰρ τῆς τῶν προειρημένων Πατέρων διδασκαλίας, οἱ λαοὶ ἐν γνώσει γενόμενοι τῶν τε σπουδαίων καὶ αἰρετῶν καὶ τῶν ἀσυμφόρων καὶ ἀποβλήτων, τὸν βίον μεταρρυθμίζουσι πρὸς τὸ βέλτιον». Μάλιστα δὲ καὶ ἐξαιρέτως πρέπει νὰ κάμνῃς παντοτεινὴν ἀνάγνωσιν εἰς τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας, τοὺς ἀποστολικούς καὶ συνοδικούς καὶ πατερικούς καὶ αὐτοὺς σχεδὸν νὰ ἀναπνέῃς καὶ ἀπὸ στήθους νὰ γνωρίζῃς, διότι αὐτοὶ εἶναι τὸ πηδάλιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἔχεις

να κυβερνάς, καθ'ὸ Ἀρχιερέυς, τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις τῆς ἐπαρχίας σου δι'ὃ καὶ ὁ β' κανὼν τῆς οἰκουμενικῆς ζ' Συνόδου οὕτω φησὶν «Ὅριζομεν πάντα τὸν προάγεσθαι μέλλοντα εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς βαθμὸν πάντως τὸν ψαλτῆρα ἀναγιγνώσκειν ἀνακρίνεσθαι δὲ ἀσφαλῶς ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου, εἰ προθύμως ἔχει ἀναγιγνώσκειν ἐρευνητικῶς καὶ οὐ παροδευτικῶς, τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον τὴν τε τοῦ Θεοῦ Ἀποστόλου βίβλον καὶ πᾶσαν τὴν Θεῖαν Γραφήν· καὶ κατὰ τὰ θεῖα ἐντάλματα ἀναστρέφεσθαι καὶ διδάσκειν τὸν ὑπ' Αὐτοῦ λαόν».

**Ὅτι πάντες οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ ἀναγιγνώσκωσι τὰς Γραφάς,
ἐξαιρέτως ὁμῶς οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ τὶ σημαίνει ἱεράρχης.**

Πάντες μὲν οἱ χριστιανοὶ οἱ εἰδότες γράμματα, χρεωστοῦσι νὰ ἀναγιγνώσκωσι τὴν Θεῖαν Γραφήν· ἐπειδὴ, καθὼς λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος, χωρὶς τῆς ἀναγνώσεως τῶν θείων Γραφῶν δὲν δύναται τις νὰ σωθῆ· «Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τινὰ σωθῆναι, μὴ συνεχῶς ἀναγνώσεως ἀπολαύοντα πνευματικῆς¹⁸ καὶ ἐπειδὴ, ὡς λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος «Οὐ μετρίως φωτίζειν καὶ ἐπισυνάγειν τὸν νοῦν ἢ ἀνάγνωσις πέφυκε· λόγοι γὰρ Πνεύματος Ἁγίου ὑπάρχουσι καὶ τοὺς μετερχομένους πάντως ρυθμίζουσιν» (Δόγ. κζ', κεφ. μζ')· λέγει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἐφραίμ· «Ὁν τρόπον ἢ σάλπιγξ βοῶσα ἐν καιρῷ πολέμου, διεγείρει τῶν γενναίων ἀγωνιστῶν τὴν προθυμίαν κατὰ τῶν ἀντιδίκων, οὕτω καὶ αἱ θεῖαι Γραφαὶ διεγείρουσί σου τὴν προθυμίαν εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀνδρίζουσί σε κατὰ τῶν παθῶν· διό, ἀδελφέ μου, νῆψον ἀσφαλῶς καὶ σπουδάσον ἀεὶ τῆ ἀναγνώσει τῶν Θείων Γραφῶν προσκολλᾶσθαι, ἵνα σε διδάξωσι τὸ πῶς δεῖ φυγεῖν τὰς παγίδας τοῦ ἐχθροῦ καὶ καταλαβεῖν τὴν αἰώνιον ζωὴν». Ὅλοι, λέγω, χρεωστοῦσι νὰ ἀναγιγνώσκωσιν ὡς ὠφελίμους τὰς Γραφάς¹⁹. Ἄλλὰ κατ'ἐξαίρετον τρόπον

¹⁸ Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὁ αὐτὸς θεῖος Χρυσόστομος κατηγορεῖ τοὺς λαϊκοὺς χριστιανούς, διότι ἀμελοῦσι καὶ δὲν ἀναγιγνώσκουσι τὰς Θείας Γραφάς καὶ ἀνατρέπων τὴν πρόφασιν, ἣν προβάλλουσι περὶ τούτου οἱ τοιοῦτοι λαϊκοὶ λέγοντες «Οὐκ εἰμι τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ γυναῖκα ἔχω καὶ παιδία καὶ οἰκίας ἐπιμελοῦμαι»· ταύτην λέγω τὴν πρόφασιν ἀνατρέπων λέγει· «τοῦτο γὰρ ἔστιν, ὃ πάντα ἐλυμήνατο· ὅτι ἐκεῖνοις μόνοις (τοῖς μοναχοῖς δηλ.) νομίζετε προσήκειν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Θείων Γραφῶν, πολλῶ πλέον ἐκεῖνων ὑμεῖς δεόμενοι· τοῖς γὰρ ἐν μέσῳ πολέμων στρεφομένοις καὶ καθ'ἐκάστην ἡμέραν τραύματα δεχομένοις, τούτοις μάλιστα δεῖ φαρμάκων ὥστε τοῦ μὴ ἀναγιγνώσκειν πολλῶ χειρόν τὸ καὶ περιττὸν τὸ πράγμα νομίζειν. Ταῦτα γὰρ σατανικῆς μελέτης τὰ ρήματα» (ὁμιλ. β' εἰς τὸν Ματθαῖον). Ὁ αὐτὸς δὲ Πατὴρ ἔχει καὶ λόγον ἐπιγραφόμενον «Ὅτι χρήσιμος ἢ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις».

¹⁹ Τί λέγω ὅτι ὠφελεῖ ἡ πνευματικὴ ἀνάγνωσις καὶ αὐτὴ μόνη ἢ θεωρία τῶν Θείων Γραφῶν μεγάλην προξενεῖ τὴν ὠφέλειαν, κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον, λέγοντα· «Ἐνθα ἂν ἢ βιβλία πνευματικά, πᾶσα ἐκεῖθεν ἐλαύνεται ἐνέργεια διαβολικὴ καὶ πολλὴ τοῖς ἐνοικοῦσιν ἀρετῆς παράκλησις γίνεται καὶ αὐτὴ γὰρ καθ'ἑαυτὴν τῶν βιβλίων ἢ ὄψις ὀκνηροτέρους

οί ιερωμένοι καὶ κληρικοί καὶ μάλιστα οί Ἀρχιερεῖς ἀπαραίτητον χρέος ἔχουσι τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς. Ὅθεν, ἔνθεν μὲν ὁ Παῦλος ἔγραφε πρὸς τὸν ιεράρχη Τιμόθεον· «Πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει» (Α΄ Τιμ. δ΄ 13)· καὶ ὁ θεοφόρος Ἰγνάτιος παραγγέλλει τὸ αὐτὸ πρὸς Ἡρώνα τὸν διάκονον Ἀντιοχείας, λέγων· «Πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, ἵνα μὴ μόνον σὺ γιγνώσκῃς τοὺς νόμους, ἀλλ' ἵνα καὶ τοῖς ἄλλοις ἐξηγήσῃς» (Ἐπιστολ. πρὸς Ἀντιοχ.)· ἔνθεν δὲ ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος δέλτον ιερατικὴν ἀποκαλεῖ τὴν Γραφὴν καὶ ἐν χειρὶ ταύτῃ ἀεὶ κατέχειν παρακινεῖ τοὺς ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ· καὶ ὁ ἱστορικὸς δὲ Ρουφῖνος διηγεῖται, ὅτι δεκατρεῖς χρόνους ἐκάθισαν εἰς τὴν ἔρημον ὃ τε Μέγας Βασίλειος καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, τὰς Γραφὰς μελετῶντες. Τί νὰ πολυλογῶ; Ὅστις ὀνομάσει Ἀρχιερέα καὶ Ἱεράρχην ἅμα, συνονομάζει ἄνδρα ἐπιστημονικώτατον καὶ ἔμπλεον πάσης ἱερατικῆς γνώσεως τῶν Θεῶν Γραφῶν· οὕτως ὀρίζει τὸν ιεράρχη ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος, λέγων· «Ὡς γὰρ ἱεραρχίαν ὁ φήσας, ἀπάντων ὁμοῦ συλλήβδην ἔφη τὴν τῶν ἱερῶν διακόσμησιν οὕτως ἱεράρχην ὁ λέγων, δηλοῖ τὸν ἔνθεόν τε καὶ θεῖον ἄνδρα, τὸν πάσης ἱερατικῆς ἐπιστήμονα γνώσεως, ἐν ᾧ καθαρῶς ἡ κατ' αὐτὸν ἱεραρχία πᾶσα τελεῖται καὶ γινώσκειται» (Ἐκκλ. ἱεραρχ. κεφ. α΄).

**Διατὶ οἱ Ἀρχιερεῖς, ὅταν χειροτονῶνται, ἔχουσιν
ἐπὶ κεφαλῆς τὸ Εὐαγγέλιον.**

Καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἀφορμή, διὰ τὴν ὁποίαν ὅταν χειροτονῶνται οἱ Ἀρχιερεῖς φέρουσιν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον· ὄχι μόνον διὰ νὰ μάθωσιν ὅτι ἂν καὶ ἔγιναν τῶν ἄλλων κεφαλαί, ὅμως εἶναι καὶ αὐτοὶ ὑποκείμενοι εἰς τοὺς νόμους τοῦ Εὐαγγελίου καὶ εὐρίσκονται ὑπὸ ἐξουσίαν ἄλλην, κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον λέγοντα· «Ἐπειδὴ ὁ Ἀρχιερεὺς κεφαλὴ ἦν τοῦ λαοῦ, ἔδει δὲ τῶν πάντων κεφαλὴν γινόμενον ἔχειν κατὰ κεφαλῆς τὴν ἐξουσίαν· (ἀπολελυμένη γὰρ αὐθεντία ἀφόρητός ἐστι· ἔχουσα δὲ

ἡμᾶς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐργάζεται· κἂν τε γὰρ τολμήσωμέν τι τῶν ἀπηγορευμένων καὶ ἀκαθάρτων ἡμᾶς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐργάζεται· κἂν τε γὰρ τολμήσωμέν τι τῶν ἀπηγορευμένων καὶ ἀκαθάρτων ἐαυτοὺς ἐργασώμεθα, ἐπανιόντες οἴκαδε καὶ τὰ βιβλία ὀρῶντες, μᾶλλον ἡμῶν καταδικάζομεν τὸ συνειδὸς καὶ πρὸς τὸ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, ὀκνηρότεροι γινόμεθα· ἂν τε πάλιν ἐν ἀγιοσύνῃ διατελώμεν, πλείονα ἐκεῖθεν λαμβάνομεν τὴν ὠφέλειαν· ἅμα γὰρ ἠψατό τις τοῦ Εὐαγγελίου καὶ μετερρῦθμισεν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν, εὐθέως καὶ τῶν βιωτικῶν ἀπέστησε καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως μόνῃς αὐτῆς» (λόγ. γ΄ εἰς τὸν Λάζαρον).

Διὰ τοῦτο καὶ ὅτε οἱ παλαιοὶ ἠθελον νὰ ἀναγνώσῃ βιβλίον πνευματικόν, ἔνιπτον πρῶτον τὰς χεῖρας καὶ ἔπειτα τὸ ἀνεγίνωσκον, διὰ νὰ δείξωσι τὴν εὐλάβειαν, ἣν εἶχον εἰς τὰ ἱερά βιβλία, καθὼς καὶ τοῦτο ὁ Χρυσόστομος βεβαιοῖ λέγων· «Εὐθέως γοῦν συστελλόμεθα καὶ τὰς χεῖρας νιπτόμεθα, ὅταν βιβλίον βουλόμεθα λαβεῖν καὶ γυνῆ κἂν ἀκατακάλυπτος ἦ, περιτίθεται εὐθέως τὸ φάρος, τῆς ἔνδοθεν εὐλαβείας τὸ δεῖγμα ἐνδεικνυμένη» (ὁμιλ. νγ΄ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην).

ἐπικείμενον τὸ σύνθημα τῆς δεσποτείας, ὑπὸ νόμον ἄγεται)· κελεύει οὖν τὴν κεφαλὴν μὴ εἶναι γυμνήν, ἀλλὰ κεκαλυμμένην· ἵνα μάθῃ ἡ κεφαλὴ τοῦ λαοῦ, ὅτι κεφαλὴν ἔχει· διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν ταῖς χειροτονίαις τῶν ἱερέων (ἦτοι Ἀρχιερέων, τῆς ἱερωσύνης περιεκτικώτερον νοουμένης), τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τίθεται, ἵνα μάθῃ ὁ χειροτονούμενος, ὅτι τὴν ἀληθινὴν τοῦ Εὐαγγελίου τιάραν λαμβάνει· καὶ ἵνα μάθῃ ὅτι, εἰ καὶ πάντων ἐστὶ κεφαλὴ, ἀλλ' ὑπὸ τούτους πράττει τοὺς νόμους πάντων κρατῶν καὶ ὑπὸ τῶν νόμων κρατούμενος πάντα λογοθετῶν καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου νομοθετούμενος. Διὰ τοῦτο γενναῖος τις τῶν ἀρχαίων, Ἰγνάτιος ἦν ὄνομα αὐτῷ, οὗτος ἱερωσύνη καὶ μαρτυρίῳ διαπρέψας, ἐπιστελλων τινὶ ἱερεῖ ἔλεγε· «μηδὲν ἄνευ γνώμης σου γινέσθω, μηδὲ σὺ ἄνευ γνώμης Θεοῦ τι πράττε» (λόγ. ὅτι παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης εἰς ὃ νομοθέτης)· οὐ μόνον, λέγω, διὰ τοῦτο ἔχουσιν οἱ Ἀρχιερεῖς ἐπὶ κεφαλῆς τὸ Εὐαγγέλιον ὅταν χειροτονῶνται, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ παρασταθῆ, ὅτι οἱ Ἀρχιερεῖς πρέπει νὰ ἔχωσι τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην τῶν Ἁγίων Εὐαγγελίων καὶ ὄλων τῶν ἄλλων Θείων Γραφῶν²⁰. Θέλει νὰ τὸ βεβαιωθῆς; Ἄκουσον αὐτὸ παρὰ τοῦ κρυφιομύστου καὶ ἱεροῦ Διονυσίου· «Ὁ δὲ ἱεράρχης ἔκκριτον ἔχει τὴν τῶν λογίων ἐπὶ κεφαλῆς ἱερωτάτην ἐπίθεσιν... ὡς τοῦ θεοειδοῦς ἱεράρχου, πάσης μὲν ἱεραρχικῆς δυνάμεως, ὀλοκλήρως μεθέξοντος, πασῶν δὲ τῶν ἱεραρχικῶν ἱερολογιῶν τε καὶ ἱερουργιῶν τὴν ἀληθῆ καὶ θεοπαράδοτον ἐπιστήμην οὐκ ἔλλαμφθησομένον μόνου, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις, ἀναλογίαις ἱεραρχικαῖς, μεταδώσοντος καὶ τελεσιουργήσοντος, ἐνθειοτάταις γνώσεσι καὶ ἀκροτάταις ἀναγωγαῖς, ἱεραρχικῶς ἅπαντα τὰ τῆς ὅλης ἱεραρχίας τελεστικώτατα» (Ἐκκλ. ἱεράρχ. κεφ. ε'). Λέγει δὲ καὶ ὁ θεῖος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης· «ὁ τοῦ Θεοῦ ἱερεὺς, ἐπειδὴ ἐγγίζει Θεῷ, κατὰ τὰ πολυόμματα ζῶα, ὅλος ὀφείλει εἶναι ὀφθαλμὸς, κατ' ἐκείνα, μηδὲν ἀγνοῶν, ἀλλὰ πάντα ὁρῶν· ἐπεὶ οὖν ἀγνοεῖς, μάνθανε προσηνῶς» (Ἐπιστολ. ρνα' Εὐσεβίῳ Ἐπισκόπῳ).

²⁰ Ὅθεν ὁ θεοφόρος Μάξιμος θέλει, ὅτι τοῦ διακόνου εἶναι ἴδιον τὸ νὰ καθαίρῃ τοὺς ἄλλους ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ τῶν κακῶν λογισμῶν διὰ τῆς ἠθικῆς τοῦ ἱερέως, τὸ νὰ φωτίξῃ τοὺς ἄλλους διὰ τῶν λόγων τῆς φυσικῆς θεωρίας τῶν ὄντων· καὶ τοῦ ἐπισκόπου, τὸ νὰ τελειοῖ τοὺς ἄλλους διὰ τῶν λόγων τῆς φυσικῆς θεωρίας τῶν ὄντων· καὶ τοῦ ἐπισκόπου, τὸ νὰ τελειοῖ τοὺς ἄλλους διὰ τῶν λόγων τῆς θεολογίας· «Διακόνου λόγον ἐπέχει ὁ πρὸς τοὺς ἱερούς ἀγῶνας ἀλείφων τὸν νοῦν καὶ τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμοὺς ἀπελαύνων ἀπ' αὐτοῦ· πρεσβυτέρου δέ, ὁ εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων φωτίζων καὶ τὴν ψευδῶν γνῶσιν ἐξαφανίζων· ἐπισκόπου δέ, ὁ τῷ ἁγίῳ μύρῳ τελειῶν τῆς γνώσεως ἧς προσκυνητῆς καὶ Ἁγίας Τριάδος ὥστε ὁ Ἀρχιερεὺς, δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνον ἠθικὸς καὶ φυσικὸς, ἤγουν θεωρητικὸς φιλόσοφος, ἀλλὰ καὶ θεολόγος, ὡς ἀνώτερος ὢν τοῦ διακόνου καὶ πρεσβύτερος.

Ὅτι ἡ φιλομάθεια τῶν Γραφῶν προξενεῖ πολυμαθειαν.

Εἶναι γὰρ γνωστόν, ὅτι ἡ φιλομάθεια καὶ ἀνάγνωσις τῶν Γραφῶν ἔχει νὰ σοὶ προξενήσῃ καὶ πολυμαθειαν καὶ νὰ σὲ λυτρώσῃ ἀπὸ τῆς ἀμαθείας, εἰς τὴν ὁποίαν πολλὰ προσκόμματα ἀκολουθοῦσιν²¹. Ὅθεν εἶπεν ὁ σοφὸς ἐκεῖνος Ἰσοκράτης· «Ἐὰν ἦς φιλομαθής, ἔσει καὶ πολυμαθής· καὶ ἅ μὲν ἐπίστασαι, φύλασσε ταῖς μελέταις, ἅ δὲ μὴ μεμάθηκας, προσλάμβανε ταῖς ἐπιστήμας· οὕτω γὰρ τὰ τοῖς ἄλλοις χαλεπῶς εὐρημένα, συμβήσεται σοι ραδίως μανθάνειν». Καὶ ἄλλος δε τις σοφὸς λέγει· «Τοῖς σταδιοδρομοῦσι, τὸ βραβεῖον τῆς νίκης· τοῖς δὲ φιλοπονοῦσι, τὸ πρωτεῖον τῆς φρονήσεως ἀποδίδεται καὶ τῇ ἀμαθείᾳ, ὥσπερ χαλεπὴ νόσῳ πολλὰ ἀμαρτήματα συνέπεται· ἡ δὲ παιδεία, καθάπερ εὐδαίμων χώρα, πάντα φέρει τὰ ἀγαθὰ» (ἐν τῷ βίῳ Κυρίλλου τοῦ φιλεώτου). Εἶπε δὲ καὶ ὁ Σειράχ· «Οὐκ ἔστιν ἀντάλλαγμα πεπαιδευμένης ψυχῆς» (Σοφ. κα' 16)· ἀλλὰ καὶ ὁ Σολομών· «Πλήθος σοφῶν, εἶπε, σωτηρία κόσμου· καὶ βασιλεὺς φρόνιμος, εὐστάθεια δήμου» (Σοφ. ς' 24). Ὅτι δὲ ἡ φιλομάθεια καὶ ἡ συνεχὴς ἀνάγνωσις ποιεῖ πολυμαθεῖς καὶ τοὺς ἀμαθεῖς, τοῦτο εἶναι ἀναντίρρητον· ἐγὼ γὰρ οἶδα ἀνθρώπους, οὐ μόνον ἀμαθεῖς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς κοινῆς καὶ περὶ τῆς, ὡς ὄντας ἀλλογλώσσους καὶ διὰ τῆς ἐν ἡσυχίᾳ συνεχοῦς ἀναγνώσεως τοσαῦτα μαθόντας καὶ σοφισθέντας, ὥστε ὑπερέβησαν καὶ αὐτοὺς τοὺς φιλοσόφους καὶ τὰς ἀπορίας αὐτῶν μετὰ δυσκολίας λύουσι καὶ αὐτοὶ οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι.

Ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι ἐπιθυμοῦσι νὰ μανθάνωσι.

Καὶ ἂν ὅλοι οἱ ὑπερκόσμιοι ἄγγελοι καὶ πᾶσα ἡ οὐράνιος ἱεραρχία τῶν ἀσωμάτων νοῶν, δὲν ἀμελοῦσι τῆς δυνατῆς εἰς αὐτοὺς γνώσεως τῶν θείων πραγμάτων, ἀλλ' ἐπιθυμοῦσιν ὡς ὑπὸ τινος προηστηρίου καὶ διακαοῦς ἔρωτος φλεγόμενοι, νὰ μανθάνωσι πάντοτε τὰ ὑψηλότερα καὶ ὑπερφύστερα μυστήρια καὶ νὰ ἐλλάμπονται τὰς τρανωτέρας ἐλλάμψεις περὶ Θεοῦ, καθὼς περὶ τούτων ὑψηγορεῖ ὁ τῶν ἀγγελικῶν ιδιοτήτων μυσταγωγὸς Διονύσιος, λέγων· «Οὐ χρὴ τῆς ἐνδεχομένης τῶν θείων γνώσεως

²¹ Τὰ προσκόμματα, ἅπερ ἀκολουθοῦσιν ἀπὸ τῆς ἀμαθείας καὶ ἀγνωσίας τῶν Γραφῶν, συντόμως τὰ διηγείται ὁ χρυσοῦς ρήτωρ τῆς Ἐκκλησίας, λέγων· «Καὶ γὰρ ἐντεῦθεν τὰ μυρία ἐφύη κακά, ἀπὸ τῆς τῶν Γραφῶν ἀγνοίας· ἐντεῦθεν ἡ πολλὴ τῶν αἰρέσεων ἐβλάστησε λύμη· ἐντεῦθεν οἱ ἡμελημένοι βίῳ· ἐντεῦθεν οἱ ἀκερδεῖς πόνοι· ὥσπερ γὰρ οἱ τοῦ φωτός ἐστερημένοι τούτου οὐκ ἂν ὀρθὰ βαδίσειαν, οὕτως οἱ πρὸς τὴν ἀκτῖνα τῶν θείων μὴ βλέποντες Γραφῶν πολλὰ ἀναγκάζονται καὶ συνεχῶς ἀμαρτάνειν, ἅτε δὴ σκότει χαλεπωτάτῳ βαδίζοντες» (λόγ. εἰς τὸ προοίμιον τῆς πρὸς Ρωμ. ἐπιστολ.).

ἀμελεῖν καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἔπεισαν, οὐ μόνον αἱ κατὰ φύσιν ἐφέσεις τῶν νοῶν, ἐρωτικῶς ἀεὶ γλιχόμεναι τῆς ἐγκωρούσης τῶν ὑπερφυῶν θεωρίας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ των θείων θεσμῶν ἢ ἀρίστη διάταξις» (Περὶ θείων ὄνομ. κεφ. γ'). Ἄν, λέγω, οἱ ἄγγελοι μετὰ τοσοῦτου ἔρωτος ἐπιθυμοῦσι νὰ μανθάνωσιν, οἱ ἄγγελοι ἐκεῖνοι, τὰ ἄϋλα πνεύματα, τῶν ὁποίων ὁ πλέον κατώτερος εἶναι σοφώτατος ὅλων ὁμοῦ τῶν παρὰ ἀνθρώποις σοφῶν τε καὶ διδασκάλων. Ὅθεν εἶπεν ὁ μέγας πάλιν Διονύσιος· «Καὶ τῶν ἐσχάτων ἀγγέλων ἀποδεύουσιν οἱ κράτιστοι τῶν παρ' ἡμῖν θεολόγων»· πόσω μᾶλλον καὶ ἀσυγκρίτως πόσω, πρέπει νὰ μὴ ἀμελῶσι τῆς γνώσεως τῶν θείων πραγμάτων, ἀλλὰ νὰ μανθάνωσιν αὐτὴν ἐκ τῶν Θείων Γραφῶν, οἱ μετὰ σώματος καὶ ὕλης συνδεδεμένοι ἄνθρωποι; Οἱ ἄνθρωποι, οἱ τὴν ἀγνωσίαν συμπεπλεγμένην ἐκ φύσεως ἔχοντες; Μάλιστα δὲ καὶ ἐξαιρέτως οἱ τελειωτικοὶ Ἀρχιερεῖς; Οἱ ἐν τῇ κάτω ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ τὴν πρώτην τάξιν καὶ τὸν ἀνώτατον βαθμὸν ἔχοντες, οἱ μὴ μόνον ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἀγγελομιμήτως φωτίζειν καὶ διδάσκειν διορισθέντες; Καὶ λοιπὸν λέγω σοὶ τὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου· «Ἦτω σοὶ πικρὰ γεῦσις ἢ τῶν κοσμικῶν διηγημάτων ἀκρόασις κηρία δὲ μέλιτος τὰ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν διηγήματα» (Λόγ. περὶ ἀποταγ.)· δι' ὃ ἀπόφευγε τὰς πολλὰς συνομιλίας των ἀνθρώπων, ὡς ἀνωφελεῖς καὶ ματαίαις. «Διηγήσαντό μοι γάρ φησι, παράνομοι ἀδολεσχίας, ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ νόμος Σου Κύριε» (Ψαλμ. ρη'). Καὶ ὁ Σειράχ· «Διήγησις μωρῶν, προσόχθισμα» (Σειρ. κζ' 13)· καταγίνου δὲ πάντοτε εἰς τὴν μελέτην τῶν Θείων Γραφῶν, ἵνα καὶ τοῦ μακαρισμοῦ ἐκεῖνου ἀξιοθῆς, τοῦ λέγοντος· «Μακάριος ἀνὴρ, ὅς ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου μελετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός» (Ψαλμ. α' 1). Μᾶλλον δὲ καὶ ὅταν ἔλθῃ τις πρὸς συνέντευξιν ἀπλῆν καὶ τότε ἅς γίνεται ἀνάγνωσις πρὸς ἀποφυγὴν ἀργολογίας· «Πᾶσα, γάρ φησιν ὁ Σειράχ, διήγησίς σου, ἐν νόμῳ ὑψίστου» (Σειρ. θ' 16). Ἴνα καὶ ἐκεῖνος ἐκ τούτου ὠφεληθεῖς καὶ παρηγορηθεῖς²², ἀναχωρήσῃ, ἂν εἶναι φιλομαθής· ἐὰν δὲ τὸ ἐναντίον καὶ ὁ ἀδελφὸς εἶναι ἐκ τῶν ἀγαπώντων τὰς ἀργολογίας, γινώσκων τὸν σκοπὸν σου, παύσῃται ἀπὸ τοῦ νὰ ἔρχηται νὰ σὲ ἐνοχλῇ.

Δ'. Τόπος τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν εἶναι οἱ λόγοι τῶν κτισμάτων, ἅτινα ἐξ οὐκ ὄντων, διὰ μόνης θελήσεως

²² Ἄλλη γὰρ παρηγορία τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, εἰς ὅλας τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμοὺς οὐς δοκιμάζει, καλλιτέρα δὲν εὐρίσκεται, ὡς ἢ ἐκ τῶν Θείων Γραφῶν· διὰ τοῦτο καὶ οἱ Μακκαβαῖοι ἔγραψαν· «Καὶ ἡμεῖς οὖν ἀπροσδεεῖς τούτων ὄντες, παράκλησιν ἔχοντες τὰ βιβλία τὰ ἅγια, τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν» (Α' Μακκαβ. ιβ' 9).

καὶ νοήσεως, ἔκτισεν ὁ Θεός.

Δ'. Μεγάλην ἡδονὴν προξενούσιν εἰς τὸν νοῦν οἱ λόγοι τῶν κτισμάτων²³, τῶν αισθητῶν τε καὶ νοητῶν· διότι αὐτὸς βλέπων δι' ἐνὸς βλέμματος ὅλην τὴν νοητὴν καὶ αισθητὴν κτίσιν, ἀγγέλους, οὐρανοὺς, φωστῆρας, στοιχεῖα, φυτά, ζῶα ἀναίσθητα καὶ ἀνθρώπους καὶ στοχαζόμενος ὅτι τὰ ἐδημιούργησεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ὁ Θεὸς μὲ ἕα του μοναχὸν λόγον· «Αὐτὸς ἀρ φησιν, εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν» (Ψαλμ. ρμῆ' 5)· θαυμάζει καὶ ἀπορεῖ ὁ νοῦς στοχαζόμενος πῶς διὰ μίας του μόνης θελήσεως ἔκτισεν ὁ Θεὸς ὅλα τὰ ὄντα. «Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν, ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ· ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀβύσσοις»²⁴ (Ψαλμ. ρλδ' 9)· καὶ δι' ἐνὸς αὐτοῦ μόνοι νοήματος, καθὼς εἶπεν ἐκείνη ἡ θαυμαστὴ Ἰουδιθ πρότερον καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ὕστερον. Ἡ μὲν γὰρ λέγει· «Διενόηθης καὶ ἐγεννήθησαν ἅ ἐνενοήθης καὶ παρέστησαν ἅ ἐβουλεύσω καὶ εἶπαν· ἰδοὺ πάρεσμεν» (Ἰουδιθ θ' 5). Ὁ δὲ θεολόγος Γρηγόριος οὕτω φησὶ· «Καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν, λόγῳ συμπληρούμενον καὶ Πνεύματι τελειούμενον». Διὰ τοῦτο καὶ ἡ σοφὴ ἐκείνη καὶ ἀρρενόφρων Σολομονή, ἡ μήτηρ τῶν Μακκαβαίων, παραθαρρύνουσα τὸν ζ' καὶ τελευταῖον αὐτῆς υἱόν, ἐν ταῖς βασάνοις εὕρισκόμενον, ἔλεγεν· «Ἄξιῶ σε, τέκνον, ἀναβλέψαντα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα ἰδόντα, γνῶναι ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν αὐτὰ ὁ Θεὸς καὶ τὸ τῶν

²³ Σημείωσε ὅτι, κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον, ἄλλο εἶναι οἱ λόγοι τῶν κτισμάτων καὶ ἄλλο οἱ νόμοι αὐτῶν· «Οἱ μὲν γὰρ λόγοι, ἐν τῇ συνοχῇ τῆς καθ' ἕκαστον εἶδος γνωρίζονται μονιμότητος· οἱ δὲ νόμοι, ἐν τῇ ταυτότητι φαίνονται τῆς τοῦ καθ' ἕκαστον εἶδους φυσικῆς ἐνεργείας» (κεφ. ζ' τῆς ε' ἑκατοντ. τῶν θεολογ.). Καὶ τοῦτο δὲ προσημειοῦμε, ὡς ἀναγκαῖον, ὅτι οἱ ἐν τῷ Θεῷ, τῷ δημιουργῷ τοῦ παντός, ἐνιαίως προῦφεστώτες συναΐδιοι λόγοι, καθ' οὓς τὰ ὄντα πάντα ἐδημιουργήθησαν, δὲν ἔγιναν, οὔτε εἰσίν, αἱ οὐσίαι τῶν ὄντων, ἄπαγε! Οἱ μὲν γὰρ εἶναι οὐσιοποιοὶ τῶν οὐσιῶν, δημιουργικοὶ τῶν δημιουργημάτων καὶ ἄλλως, ποιητικοὶ τῶν οὐσιῶν καὶ τῶν οὐσιωδῶν ποιότητων, καθὼς ὁ Ἀρεοπαγίτης ὑψηγορεῖ Διονύσιος, λέγων· «Παραδείγματα δὲ ψάμεν τοὺς ἐν Θεῷ τῶν ὄντων οὐσιοποιούς καὶ ἐνιαίους προῦφεστώτας λόγους, οὓς ἡ θεολογία προορισμούς καλεῖ καὶ θεῖα καὶ ἀγαθὰ θελήματα τῶν ὄντων ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικά, καθ' οὓς ὁ ὑπερούσιος τὰ ὄντα πάντα καὶ προώρισε καὶ παρήγαγε» (περὶ θεῶν ὄνομ. κεφ. ε'). Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ θεοφόρος Μάξιμος καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Γρηγόριος καὶ Μάρκος ὁ Ἐφέσου ἐν τοῖς περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κεφαλαίοις καὶ πάντες οἱ ἱεροὶ θεολόγοι. Οἱ ἐν τῷ Θεῷ, λέγω, οὗτοι λόγοι, οὐσιοποιοὶ καὶ δημιουργικοὶ καὶ ποιητικοὶ τῶν οὐσιῶν εἰσίν· αἱ δὲ οὐσίαι τῶν ὄντων, ποιήματα καὶ δημιουργήματα καὶ ἀποτελέσματα ἐν χρόνῳ παρηγμένα τῶν λόγων ἐκείνων εἰσίν. Ὅθεν σφάλλονται καὶ πολλὰ σφάλλονται τινες τῶν καθ' ἡμᾶς νεωτέρων μεταφυσικῶν, οἵτινες δοξάζουσι τὰς οὐσίας τῶν ὄντων, ὅτι εἶναι οἱ ἄκτιστοι ἐκείνοι καὶ συναΐδιοι λόγοι οἱ ἐν τῷ Θεῷ καὶ διὰ τοῦτο λέγουσι τὰς οὐσίας ταύτας τῶν ὄντων αἰωνίους· ἀνακαινίζουσι γὰρ διὰ τοῦτο τὴν ἑλληνικὴν πλάνην καὶ δόξαν, τὴν ὑποθέτουσαν τὴν ὕλην (ἥτις ὡς οὐσία κυρία τῶν ὄντων παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἐδοξάζετο) αἰώνιον καὶ τῷ Δημιουργῷ συναΐδιον καὶ συνάναρχον· οἱ φυσικοὶ λόγοι δὲ οἱ ἐν τοῖς κτίσμασιν εὕρισκόμενοι, ἀποτελέσματα καὶ εἰκόνες τῶν ἐν τῷ Θεῷ ἀκτίστων ἐκείνων καὶ παραδειγματικῶν λόγων εἰσίν.

²⁴ Διὰ τοῦτο εἶπε καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος· «Ἡ ὁρμὴ τῆς θείας προαιρέσεως (ἡτοιτῆς θελήσεως) ὅταν ἐθέλη, πρᾶγμα γίνεται καὶ οὐσιουταὶ τὸ βούλευμα, φύσις γινόμενον, τῆς παντοδυνάμου ἐξουσίας, ὅπερ ἂν σοφῶς τε καὶ τεχνικῶς ἐθέλη, μὴ ἀνυπόστατον ποιούσης τὸ θέλημα· ἢ δὲ τοῦ θελήματος ὑπαρξίς, οὐσία ἐστὶ» (λόγ. εἰς τὰ μακρίνια, τόμ. γ').

ἀνθρώπων γένος οὕτω γεγένηται» (Β΄ Μακκαβ. ζ΄ 21). Ταῦτα λέγω στοχαζόμενος ὁ νοῦς θαυμάζει καὶ ἐκπλήττεται, κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον, λέγοντα: «Πρῶτον μὲν θαυμάζει ὁ νοῦς τὴν θεϊαν ἐννοούμενος κατὰ πάντα ἀπειρίαν καὶ τὸ ἀνέκβατον ἐκεῖνο καὶ πολυπόθητον πέλαγος· δεύτερον δὲ ἐκπλήττεται πῶς ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν τῶν ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν ὑπαρξιν» (κεφ. α΄ τῆς δ΄ ἑκατοντάδ. τῶν περὶ ἀγάπ.). Ἀναλόγως δὲ τοῦ θαυμασμοῦ τούτου καὶ τῆς ἐκπλήξεως, χαίρει ὁ νοῦς μετ’ἀνυπερβλήτου χαρᾶς, ὅτι ἔχει τοιοῦτον Θεὸν καὶ Δεσπότην, ὁ ὁποῖος ἐποίησε μετὰ τύσης εὐκολίας²⁵ τοιαῦτα ὠραῖα, τοιαῦτα σοφά, τοιαῦτα μεγάλα καὶ θαυμαστά ποιήματα· καὶ παρακινεῖται νὰ λέγῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Δαβὶδ πρὸς Θεόν· «Ἐξομολογήσομαί σοι, ὅτι φοβερῶς ἐθαυμαστώθης θαυμάσια τὰ ἔργα σου καὶ ἡ ψυχὴ μου γινώσκει σφόδρα» (Ψαλμ. ρλη΄ 13). Ὅπερ ἐρμηνεύων ὁ Χρυσορρήμων φησί. Τουτέστι θαυμαστὸς ἐφάνης καὶ θαυμαστὸς εἶ· καὶ τί λέγω, φησί, περὶ σοῦ; Ὅπου γε καὶ τὰ ὑπὸ σοῦ γινόμενα πολὺ τὸ θαῦμα ἔχει;

Τι δηλοῦσιν αἱ λέξεις δημιουργία, συνοχή καὶ συνδρομή.

Ἐδῶ ὁ νοῦς βλέπων τὴν δημιουργίαν τῆς κτίσεως, ἥτις ὀρίζεται ὑπὸ τῶν θεολόγων, ὅτι εἶναι ἢ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τοῦ ὅλου παραγωγή, οὐσίας τε δηλ. καὶ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, ἐκ τούτου χαίρει καὶ δοξάζει

²⁵ Ἄρρητος εἶναι καὶ ἀκατάληπτος εἰς πάντα νοῦν ἀγγελικὸν καὶ ἀνθρώπινον ἢ εὐκολία, μετὰ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν αἰσθητὸν τοῦτον καὶ ὁρώμενον κόσμον· ὅλην γὰρ τὴν πανδεχτὴ ὕλην, ἀπὸ τῆς ὁποίας συνέστησαν ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἐν τῇ μιᾷ καὶ πρώτῃ στιγμῇ τοῦ κόσμου παρήγαγεν ὁ παντοδύναμος Λόγος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἀπλῶς εἰς τὸ εἶναι, ταῦτ’ὅν εἰπεῖν, ὅλα τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἐγένοντο τὰ λοιπὰ κτίσματα· καὶ ταῦτα ἐδήλωσε μὲν ὁ Μωϋσῆς εἰπὼν· «Ἐν ἀρχῇ (τουτέστιν ἐν τῇ πρώτῃ στιγμῇ τοῦ χρόνου) ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» (Γεν. α΄). Τὸν οὐρανὸν γὰρ καὶ τὴν γῆν εἰπὼν, τὰ δύο ἅκρα τοῦ παντός κόσμου πέρατα καὶ τὰ ἐν μέσῳ στοιχεῖα τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ ὕδατος συμπεριέλαβε, κατὰ πάντας τοὺς θεολόγους· ἐδήλωσε δὲ καὶ ὁ σοφὸς Σειρᾶχ εἰπὼν· «Ὁ ζῶν εἰς τὸν αἰῶνα, ἔκτισε τὰ πάντα κοινῇ» (Σειρ. ιη΄ 1)· τουτέστιν ἀθρόως καὶ ἅμα πάντα, τῷ λόγῳ τῆς ἀθρόου παραχθείσης πανδεχοῦς ὕλης καὶ τῶν στοιχείων ἐξ ὧν τὰ πάντα ἐκτίσθησαν· τὰ γὰρ ἐν ταῖς ἑξ ἡμέραις δημιουργηθέντα κτίσματα ὕστερον, οὐχὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἀπλῶς, ἀλλ’ ἐκ τῆς πανδεχοῦς ἐκείνης ὕλης καὶ τῶν στοιχείων, τῶν ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, μᾶλλον δὲ, τῶν ἐν τῇ α΄ στιγμῇ τῆς πρώτης ἡμέρας δημιουργηθέντων παρήχθησαν καὶ τρόπον τινὰ ἐκτίσθησαν μόνον, ὥσπερ τις καλλωπισμὸς τῆς ἀκαλλωπίστου πρώτης ὕλης καὶ ὡς ἐπικόσμησις ἢ διακόσμησις τοῦ ἀρχεγόνου ἐκείνου κόσμου.

Ὅθεν ἡ ἐνθεὸς γλῶσσα τῶν θεηγόρων, ὁ μέγας τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριος κομψῶς πάνυ καὶ γλαφυρῶς εἶπεν· «Ὅτι ὁ Θεὸς τὸν πρῶτον ἐκείνον κόσμον τὸν ἐν στιγμῇ παραχθέντα, κυοφόρον ἐδημιούργησεν, ἐξ οὗ ἐγεννήθησαν τὰ λοιπὰ κτίσματα διὰ λόγου Αὐτοῦ· τὸν μὲν οὐρανὸν κυοφοροῦντα τοὺς φωστῆρας, ἀστέρας καὶ τοὺς διαφόρους πυρσούς· τὴν δὲ γῆν, τὰ διάφορα εἶδη τῶν φυτῶν καὶ ζώων· καὶ τὸ ὕδωρ, τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἰχθύων καὶ πετεινῶν. «Ὁ Θεὸς ἐν ἑξ ἡμέραις λόγῳ ἐκ μὴ ὄντων τὰ ὄντα παρήγαγεν· ἀθρόον δὲ μᾶλλον, ὡς ὁ Μωϋσῆς φησὶν ὑπεστήσατο, ἐν ἀρχῇ γὰρ ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τούτου λέγοντος ἀκηκόαμεν, οὐ διάκενον πάντως, οὐδ’ ἄνευ πάντη τῶν μεταξὺ πάντων ὕδατι μὲν γὰρ ἀναμίξῃ ἢ ἢ γῆ κυοφόρον δ’ ἐκάτερον ἀέρος τε καὶ τῶν κατ’εἶδος ζώων τε καὶ φυτῶν, ὁ δ’ οὐρανός, τῶν διαφόρων φώτων τε καὶ πυρῶν, ἐν οἷς καὶ τὸ σύμπαν ἐφέστηκεν» (κεφ. κα΄ τῶν φυσικῶν καὶ θεολογικῶν).

τὸν Θεὸν ὀνομάζων αὐτόν δημιουργόν· βλέπων τὴν συνοχὴν τῶν κτισμάτων, ἥτις εἶναι συντήρησις τῶν οὐσιῶν αὐτῶν καὶ δυνάμεων, ὀνομάζει τὸν Θεὸν συνοχέα· βλέπων τὴν συνδρομὴν τῶν κτισμάτων, ἥτις εἶναι συντήρησις καὶ συνέργεια τῶν οὐσιωδῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν²⁶, ὀνομάζει τὸν Θεὸν ἐνεργὸν καὶ συνεργόν· καὶ ἐκ τῶν δύο ὁμοῦ τούτων εἰδῶν τῆς προνοίας²⁷ παρακινεῖται νὰ ὀνομάζη τὸν Θεὸν προνοητὴν πάντων καὶ νὰ λέγῃ ἐκεῖνο τὸ τοῦ Ἀποστόλου· «Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν» (Πράξ. ιζ' 21)· μᾶλλον δὲ παρακινεῖται προσφύεστερον νὰ λέγῃ ἐκεῖνο τὸ τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου· «Ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα» (Ρωμ. ια' 35)· ὅπου, διὰ μὲν τοῦ ἐξ αὐτοῦ, δηλοῦται ἡ δημιουργία τῶν ὄντων διὰ δὲ τοῦ δι' αὐτοῦ, ἡ συνοχή· καὶ διὰ τοῦ εἰς αὐτόν, ἡ τῶν ὄντων συνδρομή· ταῦτ' οὖν εἶπεν, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ μέσον καὶ τὸ τέλος τῶν ὄντων. Ὁ δὲ μέγας Βασιλεὺς ἐρμηνεύων τὸ ρητὸν τοῦτο λέγει· «Ἐξ αὐτοῦ τοῖς οὐσίς ἡ αἰτία τοῦ εἶναι... δι' αὐτοῦ τοῖς πάσιν ἡ διαμονὴ καὶ ἡ σύστασις· δι' ὃ δὴ καὶ εἰς αὐτὸν ἐπέστραπται τὰ σύμπαντα ἀσχέτω τινὶ πόθῳ καὶ ἀρρητῷ στοργῇ, πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς καὶ χορηγὸν ἀποβλέποντα» (κεφ. ε' περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος).

**Ὅτι τὰ ἐν τῇ κτίσει θαύματα ὕλη γίνονται τῶν τοῦ Θεοῦ ὀνομάτων
καὶ ὅτι καταφατικὴ θεολογία λέγεται ἡ θεωρία**

²⁶ Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Σοδομίται ἀορασίᾳ ἐπατάχθησαν καὶ δὲν ἔβλεπον τοὺς δύο ἀγγέλους ὅτι εἰσήλθον εἰς Σόδομα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἔβλεπον τὸν Κύριον ὅτε διεπέρασεν ἐκ μέσου αὐτῶν, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἀφῆρεσεν ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν ὀφθαλμῶν τῶν τὴν ἰδικήν του συνέργειαν καὶ βοήθειαν· ὅθεν καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ δὲν εἶπεν, ὁ ποιήσας τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, οὐδὲ ὁ θεμελιώσας τὴν γῆν, εἰς χρόνον παρελθόντα, ἀλλ' εἶπεν· «Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους Αὐτοῦ πνεύματα· καὶ ὁ θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς» (Ψαλμ. ργ' 6), εἰς χρόνον ἐνεστώτα· διὰ τὴν νῦν φανερώσει, ὅτι τοὺς ἅπαξ ποιηθέντας ἀγγέλους, αἰεὶ καὶ συνεχῶς ποιεῖ αὐτούς ὁ Θεός· καὶ τὴν ἅπαξ θεμελιωθεῖσαν γῆν, πάντοτε θεμελιοῖ αὐτὴν μέχρι τοῦ νῦν. Πῶς; Διὰ τῆς προνοίας, συνοχῆς καὶ συνδρομῆς Αὐτοῦ· οὕτως ἐρμηνεύει τὰ ρητὰ ταῦτα ὁ θεολόγος Γρηγόριος· «Τὴν ὧν πεποίηκεν οἰκονομίαν τε καὶ συντήρησιν δηλοῖ, τὸ ποιῆσθαι τοὺς ἀγγέλους Αὐτοῦ πνεύματα καὶ θεμελιοῦσθαι τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς ἅπαξ ἠδρασμένα τε καὶ γεγενημένα καὶ στερεοῦσθαι βροντῆν καὶ κτίζεσθαι πνεῦμα, ὧν ἅπαξ μὲν ὁ λόγος ὑπέστη, συνεχῆς δὲ καὶ νῦν ἡ ἐνεργεία» (Λόγ. β' περὶ Υἱοῦ). Καὶ τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο ὅπερ εἶπεν ὁ Κύριος· «Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι» (Ἰωάν. ε' 17).

²⁷ Ἡ πρόνοια γενικῶς θεωρουμένη περιλαμβάνει καὶ τὸν προορισμόν, διευθύνουσα πάντα τὰ ὄντα, ἢ πρὸς τέλος πρόσκαιρον καὶ φυσικόν, ἢ πρὸς τέλος αἰώνιον καὶ ὑπερφυσικόν· ἔστι δὲ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἀναρχος, κατὰ τὸν Ἀρεοπαγίτην Διονύσιον (ἐπιστολ. πρὸς Τίτον). Ὅθεν καθ' ὃ ἀναρχος καὶ ἐπὶ τὴν δημιουργίαν ἐκτείνεται· πρόνοιας γὰρ καὶ προενοήσεως ἔδειτο τὰ πάντα, ὥστε γενέσθαι, κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον καὶ ὥστε γενέσθαι πρὸς τούτους, κατὰ τὸν δέοντα καιρὸν, κατὰ τὸν Θεσσαλονίκης Γρηγόριον· «Ἐθεάσατο γὰρ ὁ Κύριος, λέγει ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας θεσπέσιος Κύριλλος, τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν ἀχρόνως ἐννοήσας καὶ ἕκαστον κατὰ τὴν θελητικὴν αὐτοῦ ἄχρονον ἐννοιαν (ἥτις ἐστὶν εἰκὼν καὶ παράδειγμα καὶ προορισμός) ἐν τῷ προορισθέντι καιρῷ γίνεται» (περὶ Τριάδ. κεφ. ια' Τόμ. ε'). Ἔστι δὲ ἡ αὐτὴ θεία πρόνοια καὶ ἀτελεύτητος, κατὰ τὸν αὐτὸν θεῖον Διονύσιον (αὐτόθι). «Διὰ τοὺς ἀθανάτους ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀπαθανατισθησομένους ἡμᾶς καὶ τὰ δι' ἡμᾶς ἀγαθὰ», ὡς ἐρμηνεύει ὁ σχολιαστὴς μέγας Μάξιμος.

τῶν τῆς κτίσεως λόγων.

Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὁ νοῦς θεωρῶν τὴν ἐν τῇ κτίσει σοφίαν καὶ τέχνην χαίρει καὶ χαίρων δοξάζει· καὶ δοξάζων, ὀνομάζει ἐξ αὐτῆς τὸν Θεὸν σοφὸν καὶ τεχνίτην. Ὅμοίως καὶ ἀπὸ τῆς δυνάμεως τὸν ὀνομάζει δυνατὸν· ἀπὸ τῆς ἀγαθότητος, ἀγαθόν· καὶ καθ' ἑξῆς· ὕλη γὰρ τῶν θείων ὀνομάτων εἶναι τὰ ἐν τῇ κτίσει φαινόμενα θαύματα, κατὰ τὸν Νύσσης θεῖον Γρηγόριον, λέγοντα· «Τὰ δὲ τῷ παντὶ ἐνθεωρούμενα θαύματα τῶν εθολογικῶν ὀνομάτων τὴν ὕλην δίδωσι δι' ὧν σοφόν, δυνατὸν, ἀγαθόν, ἅγιον, Μακάριόν τε καὶ αἶδιον καὶ κριτὴν καὶ σωτῆρα καὶ τὰ τοιαῦτα κατονομάζομεν ἅπερ πάντα, ποιότητά τινα βραχεῖαν τοῦ θεοῦ μύρου ἐνδείκνυνται, ἣν πᾶσα ἡ κτίσις διὰ τῶν ἐνθεωρουμένων θαυμάτων, σκεύους τινὸς μυρεψικοῦ δίκην ἐν ἑαυτῇ ἀπεμάξατο» (Τόμ. α', λόγ. α' εἰς τὸ Ἄσμα). Ὅπου ἐρμηνεύει τό· «Μύρον ἐκκενωθὲν ὀνομά σου». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος, καταφατικὴν (ἢ θετικὴν) θεολογίαν ὀνομάζει τὴν θεωρίαν τῶν ἐν τῇ κτίσει πνευματικῶν λόγων, διὰ μέσου τῆς ὁποίας ἐκ τῶν κάτω ἀναβαίνομεν πρὸς τὰ ἄνω (κεφ. γ' περὶ μυστικῆς θεολογ.), τουτέστιν ἐκ τῶν αἰτιατῶν ἀναβαίνομεν ἐπὶ τὸν αἴτιον²⁸ καὶ διὰ τῶν κτισμάτων, ὡς διὰ κατόπτρων,

²⁸ ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου ἀναβαίνομεν ἐπὶ τὸν αἴτιον διὰ τῶν αἰτιατῶν τοιοῦτός ἐστι καθὼς, χάριν παραδείγματος, ἐραστής τις θέλων νὰ ἐλκύσῃ τινὰ ἐρωμένην εἰς τὸν αὐτοῦ ἔρωτα καὶ νὰ ἐνωθῇ μετ' αὐτῆς, στέλλει ὡς μέσα πρὸς αὐτὴν ἐλκυστικά τινα καὶ προμνηστικὰ δῶρα, τὰ καλούμενα ἔδνα, ἵνα διὰ μέσου αὐτῶν ἐλκυσθεῖσα καὶ ἐκείνη, ἀντερασθῇ τοῦ ἐραστοῦ τῆς καὶ ποθῆσῃ τὴν μετ' αὐτοῦ ἔνωσιν. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Δημιουργὸς τοῦ παντός, ἐπειδὴ καὶ εἶναι φύσει καὶ αὐτόχρομα Λόγος, διὰ τοῦτο καὶ μετὰ λόγων πνευματικῶν ἐδημιούργησεν ὅλα τὰ ὄντα, αἰσθητὰ τε καὶ νοητὰ. «Πάντα γὰρ, φησὶν ὁ θεολογικώτατος Ἰωάννης, δι' αὐτοῦ (τοῦ Λόγου δηλ.) ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονε» (Ἰωάν. α' 3). Καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος· «Τί γὰρ ἐστίν, ὃ μὴ λόγῳ συνέστηκε;» (Λόγ. Β' περὶ Υἱοῦ) καὶ τελευταῖον ἐδημιούργησε τὸν νοῦν λογικόν· τουτέστιν, ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν μίαν φυσικὴν δύναμιν, ἐπιτηδεῖαν εἰς τὸ νὰ ἐρευνᾷ καὶ νὰ χωρῇ τοὺς πνευματικοὺς αὐτοὺς λόγους, οὓς ὁ Δημιουργὸς Λόγος εἰς τὰ ὄντα ἐνέθηκε καὶ οὕτω διὰ μέσου αὐτῶν, ὡς διὰ τινων ἐλκυστικῶν δῶρων, νὰ ἔλκηται εἰς τὸν τοῦ Δημιουργοῦ ἀπαθῆ ἔρωτα καὶ ἐλκόμενος, νὰ ἐνοῦται μετ' αὐτοῦ ἀμέσως καὶ νὰ μακαρίζηται. Καὶ λοιπὸν ἐνθεν μὲν ὁ Δημιουργὸς καὶ προαιώνιος Λόγος, ἐνθεν δὲ ὁ λογικὸς νοῦς, δύο ἄκρα εἰσὶν· οἱ δὲ πνευματικοὶ λόγοι τῶν ὄντων ὡς μέσα τῶν δύο ἄκρων τούτων εὐρίσκονται, πρόξενά τῆς τούτων ἀμφοτέρων ἐνώσεως. Ἐν ὅσῳ οὖν ὁ λογικὸς νοῦς ἀσθενής ἐστὶ καὶ ἀτελής, τῶν ἐν τῇ κτίσει πνευματικῶν λόγων δεῖται, ἵνα δι' αὐτῶν δυναμωθεῖς καὶ τελειωθείς, ἀναβῆ εἰς τὸν ὑπὲρ λόγον τοῦ δημιουργοῦ Λόγου ἐνωσιν· ὅταν δὲ αὐτὸς ἐνωθῇ μετ' ἐκείνου, διὰ τῆς ὑπὲρ νοῦν καλουμένης ἐνώσεως παρὰ τοῦ μεγάλου Διονυσίου, ταῦτ' ἐν εἰπεῖν, ὅταν τὰ δύο ἄκρα ἐνωθῶσιν, ὁ λογικὸς νοῦς μετὰ τοῦ δημιουργοῦ Λόγου, τότε τὰ μέσα, ἢ μέσα, ἀπρακτοῦσι καὶ οἱ φυσικοὶ λόγοι τῶν ὄντων, ὅσον εἰς τοῦτο λογίζονται περιττοί. Ὅθεν εἶπεν ὁ θεοφόρος Μάξιμος· «Μέσα εἰς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ, ὧν ὑπεράνω γίνεται, χωρῶν πρὸς Θεὸν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς» (κεφ. δ' τῆς ε' ἑκατοντ. τῶν θεολογικ.). Ἐπειδὴ δὲ ὁ λογικὸς νοῦς ἐν τῇ μετὰ τοῦ δημιουργοῦ Λόγου ἐνώσει μένειν ἀεὶ ἀδυνατεῖ, διὰ τὴν συντονίαν καὶ τὴν ἐνιαίαν ἀνάτασιν (κάμνει γὰρ καὶ αὐτὸς καὶ κοπιάζει, τῇ μὲν, ὡς κτιστός, τῇ δὲ καὶ ὡς σωματικῶν συμπεπλεγμένος), διὰ τοῦτο καὶ ἄκων ἐκείθεν καταβαίνει καὶ καταβαίνων, εὐρίσκει πάλιν ὡς μέσα τοὺς λόγους τῶν ὄντων, καὶ δι' αὐτῶν πολλῶν ὄντων καὶ πλατυτέρων διαχεόμενος, παραμυθεῖται καὶ ἀναπαύεται.

Ὅστε διὰ νὰ συμπεράνωμεν τὸ πᾶν, οἱ λόγοι τῶν ὄντων, τόσον ἐν τῇ ἀναβάσει τοῦ λογικοῦ νοὸς πρὸς τὸν Δημιουργόν, ὅσον καὶ ἐν τῇ ἀπὸ τῆς πρὸς ἐκείνον ἐνώσεως καταβάσει τοῦ νοῦ, διπλῶ τῷ τρόπῳ μέσα εὐρίσκονται, ἀλλ' ἐν μὲν τῇ ἀναβάσει, διὰ

θεωροῦμεν τὸν Κτίστην καὶ ὑμνοῦμεν Αὐτόν καὶ ὀνομάζομεν· «ὁ γὰρ Θεός, κατὰ τὸν θεοφόρον Μάξιμον καὶ πάντα λέγεται καὶ ἔστι θεοπρεπῶς, ὡς πάντων, αἴτιος (κατὰ τὴν καταφατικὴν δηλ. θεολογίαν), καὶ οὐδὲν τῶν πάντων ὑπερουσίως (κατὰ τὴν ἀποφατικὴν θεολογίαν). Λέγει δὲ συμφώνως καὶ ὁ θεῖος Διονύσιος «Ὁ Θεὸς καὶ ἐκ τῶν ὄντων ἀπάντων ὑμνεῖται κατὰ τὴν πάντων ἀναλογίαν, ὧν ἔστιν αἴτιος· καὶ ἔστιν αὐθις ἢ θειοτάτη Θεοῦ γνῶσις, ἢ δι' ἀγνωσίας γινωσκομένη, κατὰ τὴν ὑπὲρ νοῦν ἔνωσιν» (Περὶ θεῶν ὀνομάτ. κεφ. ζ´)· καὶ πάλιν· «Ὁ Θεὸς καὶ ἐν πᾶσι πάντα ἔστι καὶ ἐν οὐδενὶ οὐδέν· καὶ ἐκ πάντων πᾶσι γινώσκειται καὶ ἐξ οὐδενὸς οὐδενί» (αὐτόθι).

Ὅτι ὁ κόσμος ἀξιεπαινετώτερος ἔστι διὰ τὴν εὐαρμοσίαν τῶν μερῶν του· καὶ τί εἶναι τοῦ Θεοῦ ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ τὰ ὀπίσθια.

Τέλος πάντων, ὁ νοῦς βλέπων τὴν σχέσιν καὶ ἀναφορὰν, τὴν εὐταξίαν καὶ ἁρμονίαν ὅπου ἔχει ὅλη ἡ κτίσις, διὰ τῆς ὁποίας ἕκαστον κτίσμα ἀναφέρεται πρὸς τὸ ἄλλο καὶ πρὸς ὅλα τὰ κτίσματα καὶ πάλιν ὅλα τὰ κτίσματα ἀναφέρονται πρὸς τὸ καθ' ἓν καὶ πρὸς ὅλα ὁμοῦ καὶ τοῖς τέλεσι τῶν προτέρων συνάπτονται αἱ τῶν δευτέρων ἀρχαί καὶ οὕτω γίνεται εἰς κόσμος ὁλόκληρος, καθὼς εἶπεν ὁ θεολόγος Γρηγόριος· «Δεύτερον ἐννοεῖ

τροφήν ὑπηρετοῦσιν, ἐνδυνάμωσιν καὶ τελειότητα τοῦ νοός, ἐν δὲ τῇ καταβάσει, δι' ἀναψυχήν τοῦ νοός καὶ τῆς νοεράς ἐκείνου πρὸς τὸ ἀπόκρυφον ἐν συντονίᾳ ἀνάπαισιν. Ὅτι δὲ ὁ δημιουργὸς λόγος ἐραστής ἔστι τοῦ λογικοῦ νοός καὶ ὅτι διὰ τῶν ἐν τοῖς κτίσμασι λόγων, ὡς διὰ τινων παραθυρίδων, παρακύπτει, εἰς τὸν θεωρητικὸν καὶ καθαρὸν νοῦν καὶ προσκαλεῖται αὐτὸν εἰς τὸν ἑαυτοῦ ἐνθεον ἔρωτα, παρίστησιν ἢ ἐν τῷ Ἄσματι νύμφη, ταῦτα περὶ τοῦ νοητοῦ νυμφίου αὐτῆς ἐρωτικῶς λέγουσα· «Ἴδου ἀδελφιδός μου, ὀπίσω τοῦ τοίχου ἡμῶν παρακύπτων διὰ τῶν θυρίδων, ἐκκύπτων διὰ τῶν δικτύων» (Ἄσμα β´ 9). Ὅπου, τοίχος μὲν ἐννοεῖται τὸ κτιστὸν ἡμῶν, οὗ ὀπίσω ἔστηκεν ὁ ἄκτιστος καὶ πάντων δημιουργὸς Θεὸς Λόγος· θυρίδες δὲ τῆς κτιστῆς φύσεως αἱ μετοχαί εἰσι τοῦ ἀκτίστου, δι' ὧν οὗτος ἐπ' αὐτὴν παρακύπτει, καθὼς ἐρμηνεύουσιν ὁ Νύσσης, ὁ Μάξιμος καὶ ὁ Νεῖλος.

Καὶ ἄλλος δέ, ἐπειδὴ πᾶν ὅμοιον φύσει ἐγαπᾶ τὸ ὅμοιον του, κατὰ τὸ κοινὸν ἐκεῖνο ἀξίωμα· «Ὁμοίότης φιλότης»· διὰ τοῦτο ὁ ἀρχέτυπος καὶ δημιουργὸς Λόγος, καθ' ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ ποιήσας τὸν λογικὸν νοῦν καὶ λόγους ἐν τοῖς κτίσμασιν ἔθετο, ὁμοιότητά τινα ἔχοντας πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν λογικὸν νοῦν, ἵνα ὁ λογικὸς νοῦς διὰ τῶν ὁμοίων λόγων ἀναβαίη εἰς τὸν ὅμοιον αὐτοῦ ἀρχέτυπον Λόγον. Καὶ τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ οἱ φίλοι τοῦ νυμφίου ὑπόσχονται νὰ δείξωσιν εἰς τὴν νύμφην ἐν τῷ Ἄσματι, λέγοντες· «Ὁμοιώματα χρυσοῦ ποιήσομέν σοι μετὰ στιγμάτων τοῦ ἀργυρίου, ἕως οὔ ὁ Βασιλεὺς ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ» (Ἄσμ. α´ 12)· ὅπου, ὁμοιώματα τοῦ χρυσοῦ, ἦτοι τοῦ Θεοῦ, νοοῦνται οἱ τηλανγεῖς λόγοι τῶν ὄντων, οἱ ὁμοιότητα ἔχοντες πρὸς τὸν Κτίστην, ὡς ἐρμηνεύουσιν ὁ Νύσσης, ὁ Μάξιμος καὶ ὁ Νεῖλος. Ὅταν οὖν ὁ νοῦς ἀναβαίνει διὰ τῶν κτισμάτων ἐπὶ τὸν Κτίστην, βλέπων τοὺς ἐν τοῖς κτίσμασι λόγους, ὁμοιότητα ἔχοντας πρὸς τὸν Κτίστην, μεταχειρίζεται τὴν καταφατικὴν καὶ θετικὴν θεολογίαν, ὀνομάζων τὸν Θεὸν καταφατικῶς καὶ θετικῶς, σοφόν, ἀγαθόν, τεχνίτην, φῶς, ἥλιον, ἀέρα, πῦρ καὶ πάντα τὰ ὄντα, ὡς αἴτιον τούτων. Ἀφοῦ δὲ ἐν Πνεύματι καὶ ὑπερφῶς ἀναβῆ εἰς τὸν Κτίστην καὶ θεωρήσῃ ὅτι εἶναι ἀνόμοιος ὄλων τῶν κτισμάτων καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερέχει τούτων, τότε μεταχειρίζεται τὴν ἀποφατικὴν καὶ ὑπεροχικὴν θεολογίαν, ὀνομάζων τὸν Θεὸν ἀποφατικῶς καὶ ὑπεροχικῶς ὑπέροσφον· ὑπεράγαθον· καὶ οὔτε ἥλιον ὄντα, οὔτε φῶς, οὔτε πῦρ, οὔτε ἀέρα, οὔτε ἄλλο τι τῶν ὄντων ὡς ὑπερούσιον καὶ ἀκατάληπτον. Ὅρα περὶ τούτων Θεαφάνην τὸν Νικαίας, ἐν τοῖς πέντε λόγοις οὕς κατὰ Ἀκινδυνιαστῶν συνεγράψατο.

κόσμον ὑλικὸν καὶ ὀρώμενον, ἐπαινετὸν μὲν, τῆς καθ' ἕκαστον εὐφυΐας ἀξιειπαινετώτερον δέ, τῆς ἐξ ἀπάντων εὐαρμοστίας καὶ συμφωνίας, ἄλλου πρὸς ἄλλο τι καλῶς ἔχοντος καὶ πάντων πρὸς ἅπαντα, εἰς ἑνὸς κόσμου συμπλήρωσιν» (Λόγ. εἰς τὸ Πάσχα). Ταύτην, λέγω, τὴν θαυμαστὴν ἁρμονίαν καὶ εὐταξίαν ὁ νοῦς βλέπων εἰς τὴν κτίσιν, τὴν ὁποῖαν σύμπνοιαν καὶ συμπάθειαν τοῦ παντὸς ὁ Παχυμέρης ὠνόμασεν (Ἐν κεφ. ζ' τῶν θείων ὀνομάτων τοῦ Διονυσίου), ποῖαν χαρὰν δὲν λαμβάνει; Ὡστε καὶ ἐκ τῆς πολλῆς του χαρᾶς ἐνθουσιᾶται νὰ βοᾷ μετὰ τοῦ Δαβὶδ θαυμαστικῶς καὶ ἐκπληκτικῶς «Ὡς ἐμεγελύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε! Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας» (Ψαλμ. ρη' 25)· καί «Κύριε ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῆ, ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν» (Ψαλμ. η' 1). Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρέπεια ἢ ἐν τοῖς κτίσμασι, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ προβεβλημένοις καὶ διοικουμένοις μεγαλειότης, ὡς ἐρμηνεύει ὁ θεολόγος Γρηγόριος (Λόγ. β' περὶ θεολογ.)· καὶ αὐτὰ εἶναι τοῦ Θεοῦ τὰ ὀπίσθια, κατὰ τὸν αὐτὸν θεολόγον, ἅτινα ἔδειξεν εἰς τὸν Μωϋσῆν ὁ Θεός, οἱ λόγοι δηλ. τῶν κτισμάτων· «Καὶ ὅσα μετ' ἐκείνου ἐκείνου γνωρίσματα, ὥσπερ αἱ καθ' ὑδάτων ἡλίου σκιαὶ καὶ εἰκόνες, ταῖς σαθραῖς ὄψεσι παραδεικνῦσαι τὸν ἥλιον, ἐπεὶ μὴ αὐτὸν προσβλέπειν οἶόν τε, τῷ ἀκραιφνεῖ τοῦ φωτὸς νικῶντα τὴν αἴσθησιν»²⁹ (αὐτόθι).

²⁹ Καὶ δὲν εἶναι τῇ ἀληθείᾳ μεγαλοπρέπεια τοῦ Δημιουργοῦ Θεοῦ νὰ στοχάζησαι, ἀγαπητέ, τὸ μέγεθος ὅλης τῆς γῆς, ὅτι εἶναι τόσο πολλὰ μικρὸν, ὥστε συγκρινόμενον πρὸς ὅλον τὸν οὐρανόν, εἶναι ὥσπερ μία στιγμή καὶ συγκρινόμενον πρὸς τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, εἶναι οὐδὲν ὅλην γὰρ τὴν γῆν ὁ Θεὸς μετὰ τῆς εὐκολίας ἐποίησεν, ὡσεὶ νὰ ἦτον οὐδὲν, καθὼς λέγει ὁ Ἡσαΐας· «Τὴν δὲ γῆν ὡς οὐδὲν ἐποίησεν» (Ἡσ. μ' 23)· καὶ ἔπειτα αὕτη ἡ στιγμή καὶ αὐτὸ τὸ οὐδὲν, ἦτοι ἡ γῆς, νὰ εἶναι τόσο πλατεία, ὥστε νὰ περιλαμβάνῃ τόσα εὐρύχωρα βασίλεια τοῦ κόσμου καὶ τόσα ἀναρίθμητα ἔθνη καὶ πλήθη ἀνθρώπων; Νὰ εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε ἡ περιφέρειά της εἶναι, κατὰ τὴν παρατήρησιν τῶν νεωτέρων ναυκλήρων, μίλια εἰκοσιπέντε χιλιάδας καὶ διακόσια; Ἡ ὀρθότερον καὶ ἀληθέστερον εἰπεῖν, νὰ εἶναι τόσο ὑπερμεγέθης σφαῖρα, ἥς ὅλοι οἱ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἄνθρωποι, ἐπὶ χιλιάδας χρόνους ἤδη καὶ ἐπέκεινα, ζητοῦντες καὶ ἐρευνῶντες τὸσον διὰ ξηρᾶς, ὅσον καὶ διὰ θαλάσσης, νὰ εὗρωσι τὴν ἄκρην καὶ περιμέτρὸν της, δὲν ἠδυνήθησαν, ἀλλὰ καθημερινῶς εὐρίσκουσι νέους τόπους κατωκημένους καὶ ἀκατοικήτους; Καὶ εἰς τὸ μέλλον ἴσως θέλουσιν εὐρίσκει τοιούτους; Καὶ πάντοτε ἕως τῆς συντελείας τοῦ κόσμου, θὰ μένωσι πολλὰ μέρη τῆς γῆς κεκαλυμμένα καὶ ἄγνωστα.

Δὲν εἶναι μεγαλοπρέπεια τοῦ Θεοῦ, νὰ βλέπῃς τὸν λαμπρότατον ἥλιον εἰς μὲν τὴν ὄψιν νὰ φαίνεται ἰσομεγέθης μὲ ἕνα πόδα, ἔπειτα δὲ αὐτὸς ὁ ποδιαῖος εἰς τὸ μέγεθος, νὰ εἶναι μέγας τόσο, ὥστε ἡ περίμετρός του εἶναι μίλια ἰταλικά μιλίονα εἰκοσιτέσσαρας χιλιάδας ὀκτακοσίας ἐξήντα ἐπτὰ καὶ ἑπτακόσια ἐξήκοντα, κατὰ τὰς ἀποδείξεις τοῦ παλαιοῦ Ἀρχιμήδους; ἢ κατὰ τινες νεωτέρους, μίλια χιλιάδας ὀκτακοσίας ἐξήντα ἐπτὰ καὶ τετρακόσια ἐξήντα ὀκτώ; Καὶ διὰ νὰ ἀφήσω τὰ μεγέθη τῶν πλανητῶν ἀστέρων καὶ τῶν ἀπλανῶν, τὰ ὁποῖα φαινόμενα ὡς λυχνάρια, εἶναι ὅμως μεγαλύτερα ὅλης τῆς γῆς, κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν ἀστρονόμων, λέγω μόνον συντόμως, δὲν εἶναι μεγαλοπρέπεια τοῦ Δημιουργοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ εἶναι ὅλος ὁ νοητὸς καὶ αἰσθητὸς οὗτος κόσμος μία μόνη ρανὶς τοῦ ἀπείρου ὠκεανοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργικῆς σοφίας καὶ δυνάμεως; Καθὼς ὑψηγορεῖ ὁ θεωρητικώτατος ἅγιος Κάλλιστος καὶ ἔπειτα ἡ ρανὶς αὕτη, ὁ κόσμος λέγω οὗτος ὅλος, νὰ εἶναι ἀνεξάντλητος ἀπὸ τῶν γνώσεων ὅλων ὁμοῦ τῶν ἀπὸ κτίσεως κόσμου αἰώνων; Καὶ ὅλοι οἱ αἰῶνες μετὰ τῶν σοφῶν αὐτῶν νὰ μὴ δύνανται νὰ ἐννοήσωσι μετ' ἀκριβείας οὐδὲ τὸ τοῦ κόσμου πολλοσθημόριον; Ἀληθῶς οὗτος εἶναι ὠκεανός, ὅστις βυθίζει πάντα νοῦν!

Τί είναι ὁ ἀόρατος κόσμος.

Καὶ ἀφήνω νὰ λέγω ἐδῶ περὶ τοῦ ἀοράτου καλουμένου κόσμου παρὰ τῶν νεωτέρων· οὗτος δὲ εἶναι Ὁ τόπος καὶ τὸ διάστημα, ὅπερ περιέχει τὰ τόσον μικρὰ ζώφια, τὰ ὅποια εἶναι ἀόρατα τελείως εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, διὰ μέσου δὲ τοῦ μικροσκοπίου ὁρώμενα εἰς τρόπον ὥστε χίλια ἐξ αὐτῶν δύνανται νὰ σταθῶσιν εἰς τὴν αἰκίδα μιᾶς λεπτῆς βελόνης, καθὼς ὁ νεώτερος φυσικὸς Λεβενόκιος παρετήρησεν, ἕκαστον εἶδος αὐτῶν εἶναι εἷς μικρὸς κόσμος καὶ διαμένει ἐν τῷ παντὶ ἤδη ἑπτὰ χιλιάδας χρόνους καὶ ἐπέκεινα· καὶ πᾶν ἄτομον ἐξ αὐτῶν ἔχει καὶ σπλάγγνα καὶ ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ μέλη τοῦ σώματος ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα διὰ νὰ τρέφηται, διὰ νὰ ζῆ καὶ διὰ νὰ γεννᾷ ὁμοίον του. Θαυμάζει οὖν Ὁ νοῦς ταῦτα μανθάνων καὶ χαίρει καὶ δοξάζει τὸν Ποιητὴν, ὅστις εἶναι περισσότερον θαυμαστός ἐν τοῖς ἐλαχίστοις, πᾶρεξ ἐν τοῖς μεγίστοις Αὐτοῦ ποιήμασι³⁰. Καθὼς καὶ εἷς τεχνίτης περισσότερον θαυμάζεται καὶ ἐπαινεῖται ὑπὸ τῶν φρονίμων, ὅταν δουλεύῃ τέχνας λεπτοτάτας, πᾶρεξ ὅταν δουλεύῃ

Τοῦτο εἶναι ἐν θαύμα, ὅπερ κάμνει ἄφρονον πᾶσαν γλῶσσαν· καὶ διὰ τοῦτο περισσότερον πρέπει νὰ τιμᾶται διὰ τῆς σιωπῆς παρὰ διὰ τοῦ λόγου.

Τὸ δὲ παντὸς θαύματος ἄξιον καὶ ὅπερ δεικνύει τὸν Θεὸν μεγαλοπρεπέστερον ἢ ὅλη ὁμοῦ ἢ τοῦ κόσμου δημιουργία, εἶναι τοῦτο, ὅτι ὁ Θεὸς δημιουργήσας μετὰ τῆς τελειότητος καὶ σοφίας τὸν μέγαν τοῦτον καὶ θαυμάσιον κόσμον, μετὰ τὴν δημιουργίαν Του δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιγράψῃ ἐπάνω εἰς τὸν οὐρανόν, ἢ εἰς τὴν γῆν, ἢ εἰς ἄλλο τι μέρος τοῦ κόσμου, ὅτι αὐτὸς τὸν ἐποίησε· καθὼς κάμνουσιν οἱ μικροπρεπεῖς ποιηταὶ καὶ τεχνίται τοῦ κόσμου τούτου, οἱ ὅποιοι ὅταν κατασκευάσωσι κανὲν τέλειον, τεχνικὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς ἔργον, γράφουσιν ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ ὄνομά των. Οὕτω ὁ Παράσιος καὶ Ἀπελλῆς, ἔγραφον εἰς τὰς εἰκόνας των «Ἀπελλῆς ἐποίησεν· Παράσιος ἐποίησεν· οὕτω εἰς τὸ ἐν Ρώμῃ πάνθεον ἐκεῖνο ἐπεγράφετο· «Μάρκος Ἀγρίππας ἐποίησεν»· οὕτως ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέγραψε τὸ ὄνομά του εἰς τὴν πόλιν του Ἀλεξάνδρειαν· ὁ Φίλιππος εἰς τὴν Φιλιππούπολιν, ὁ Κλεώπας εἰς τὴν Πυραμίδα του καὶ ὁ γλύπτης Πολύκλειτος εἰς τὸ θαυμαστὸν ἄγαλμά του, τὸ ὅποιον διὰ τὴν τελειότητά του ὠνομάσθη κανὼν τῶν κανόνων, ἀφ' οὗ ἐλάμβανον ὅλοι οἱ ζωγράφοι καὶ γλύπται τὰς ἰδεακάς ἀναλογίας τῶν μερῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ δὲν ἠδυνήθη τις νὰ τὸ μιμηθῇ· ὁ Θεὸς λέγω δὲν ἔκαμινεν οὕτω· διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ὁ μέγας οὗτος κόσμος συγκρινόμενος πρὸς τὴν ἀπειρίαν του, εἶναι ἔργον παραμικρότατον ὅθεν μικροπρεπέστατον πρᾶγμα ἤθελεν εἶναι καὶ ἀνάξιον τῆς ἀπειροῦ μεγαλοπρεπειᾶς του, τὸ νὰ καταδεχθῇ νὰ ἐπιγραφῆται μόνος ἐπάνω εἰς αὐτό· ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ αὐτὸς δὲν ἐποίησεν, ὁ κόσμος ὅλος τὸ κηρύττει μετὰ μυρίων φωνῶν σιωπηλῶν διὰ τῆς ἐν αὐτῷ φαινομένης θείας σοφίας καὶ δυνάμεως, εἰς ἐκείνους τοὺς λογικούς, οἵτινες τὸν θεωροῦσιν· ὅθεν εἶπεν ὁ θεῖος Δαβὶδ· «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποιήσιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα» (Ψαλμ. ιη' 1).

Εἰ δὲ καὶ ὁ Θεὸς μετὰ χιλιάδας χρόνων ἐφάνερωσεν εἰς τὸν Μωϋσῆν, ὅτι Αὐτὸς «ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα» (Γέν. α' 1)· τοῦτο τὸ ἔκαμινεν ὄχι διὰ ἰδικὴν Του μεγαλοπρεπειᾶς ἀπαγε! Ἀλλὰ πρῶτον διὰ νὰ ἐγείρῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς μικροπρεπειᾶς καὶ νὰ τοὺς ἀναβιάσῃ εἰς τὴν μεγαλοπρεπειαν, ἀπὸ τῆς μικροπρεπειᾶς τῆς πολυθεΐας εἰς τὴν μεγαλοπρεπειαν τῆς μονοθεΐας καὶ δεύτερον, τοῦτο ἐποίησεν ὁ Θεός, ὅτι διὰ νὰ μεγαλύνῃ περισσότερον τὸ ὄνομά Του διὰ τῆς μεγαλοπρεπειᾶς τοῦ κόσμου Του, ἀλλὰ διὰ νὰ μεγαλύνῃ περισσότερον τὸν κόσμον Του διὰ τῆς μεγαλοπρεπειᾶς τοῦ ὀνόματός Του.

³⁰ Δι' οὗ καὶ κοινῶς ἄδεται παρὰ πᾶσιν ὅτι ἐξ ἐκείνων, οἵτινες καταγίνονται εἰς τὴν ἀνατομίαν καὶ περιεργάζονται τὰ πολυειδῆ καὶ διάφορα μέλη καὶ μέρη τῶν σωμάτων, τὰ κατασκευασμένα ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, διὰ ἐνεργείας καὶ χρήσεις πολυειδεῖς τε καὶ διαφόρους, ἐκ τῶν τοιούτων λέγω ἢ οὐδεῖς, ἢ πολλὰ ὀλίγοι εὐρίσκονται νὰ ἀρνηθῶσι τὴν ὑπαρξίν τοῦ Δημιουργοῦ Θεοῦ καὶ νὰ γίνωσιν ἄθεοι.

τέχνας χονδρὰς καὶ μεγάλας· ὅθεν ὁ Πυργοτέλης περισσότερον ἐθαυμάσθη, διότι ἔγλυψε τὸν βασιλέα Ἀλέξανδρον εἰς τινὰ μικρὸν μαργαρίτην, πάρεξ ὁ Φειδίας, ὅστις ἔγλυψε τὸν αὐτὸν Ἀλέξανδρον ἐπάνω εἰς μάρμαρον μέγα· καὶ θαυμασιώτερος ἐστάθη ὁ νεώτερος ἐκεῖνος ὠρολογοποιός, ὅστις ἐντὸς μικρᾶς πέτρας δακτυλιδίου κατεσκεύασεν ὠρολόγιον³¹, παρὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι, οἵτινες κατασκευάζουσιν ὠρολόγια μεγέθους μεγάλου.

Πῶς ὁ νοῦς δοξάζει τὸν Θεὸν μεθ' ὅλων τῶν κτισμάτων.

Οὐ μόνον δὲ αὐτὸς δοξάζει καὶ μεγαλύνει τὸν ποιητὴν καὶ φιλόστοργον Πατέρα τοῦ σύμπαντος κόσμου, ὅστις ἐκ τοῦ πληρώματος τῶν οἰκειῶν ἀγαθῶν παρήγαγε τόσας χιλιάδας χιλιάδων καὶ μυριάδας μυριάδων καὶ μυλλιώνια μυλλιονίων κτισμάτων νοητῶν, αἰσθητῶν, ἐμψύχων, ἀψύχων, λογικῶν, ἀλόγων, κεκοσμημένων μετὰ τόσης ποικιλίας οὐσιῶν, δυνάμεων, ὀργάνων, ἐνεργειῶν, τελειοτήτων, ἀλλὰ πληρούμενος ὑπὸ τίνος, ἵνα οὕτως εἶπω, πληρώματος πανευφροσύνου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, δὲν εὐχαριστεῖται νὰ τὸν δοξάζῃ μόνος αὐτός, ἀλλὰ, ὡς ἄρχων διορισθεὶς πάσης τῆς αἰσθητῆς κτίσεως, συναθροίζει καὶ ὅλα τὰ εἰς αὐτὸν δουλεύοντα κτίσματα καὶ χορὸν ἕνα παναρμόνιον μετ' αὐτῶν συστησάμενος καὶ δοξάζων αὐτὸς πρῶτον, παρακινεῖ καὶ ταῦτα διὰ τίνος γλαφυρᾶς προσωποποιίας, νὰ συνδοξάζωσι μετ' αὐτοῦ καὶ νὰ ὑμνολογῶσι τὸν Ποιητὴν αὐτῶν· νῦν μὲν φωνάζων εἰς αὐτὰ μετὰ τῶν τριῶν Παίδων «Εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας»· νῦν δὲ μετὰ τοῦ θείου Δαβίδ· Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον» (Ψαλμ. ρν' 5). Ἐπιθυμῶν δηλ. καὶ βιάζων νὰ λάβωσι καὶ αὐτὰ διανοίας καὶ γλώσσας καὶ λόγους διὰ νὰ κηρύττωσιν εἰς ὅλους τὴν παντοδύναμον δύναμιν, τὴν ὑπεράγαθον ἀγαθότητα καὶ τὴν ὑπέροσφον σοφίαν, ἣν ἐξεκένωσεν εἰς αὐτὰ ὁ τούτων τεχνίτης, οὐ μόνον ὡς δημιουργήσας αὐτὰ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι καὶ δοῦς ὑπαρξιν εἰς τὰ πρὶν μὴ ὑπάρχοντα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀεννάως χορηγῶν αὐτοῖς πάντα τὰ ἀναγκαῖα μέσα καὶ συντηρητικὰ τῆς δοθείσης ταύτης ὑπάρξεώς των καὶ χαριζόμενος εἰς αὐτὰ μίαν ἀπόλαυσιν πανευδαίμονα.

³¹ Καθὼς τοιοῦτόν τι δακτυλίδιον ἐφόρει εἰς τὴν δεξιάν του Κάρολος ὁ πέμπτος καὶ ἐσεμνύνετο εἰς αὐτὸ τόσον, ὅσον ἐσεμνύνετο καὶ εἰς τὸ σκῆπτρον, ὅπερ ἐβάσταζε διὰ τῆς αὐτῆς δεξιᾶς μιᾶς μεγίστης, αυτοκρατορίας (σελ. 132 τοῦ α' τόμ. κατὰ ἀθέως τοῦ Προκοπίου).

Πόσον ὁ νοῦς χαίρει, ὅταν θεωρῇ τὴν ἑαυτοῦ ἀξίαν.

Μάλιστα δὲ καὶ ἐξαιρέτως, ὦ πόσον χαίρει! Ὡ πόσον σκιρτᾷ! Καὶ ὦ πόσον δοξάζει ὁ νοῦς τὸν ἀρχιτέκτονα καὶ πάνσοφον ἀριστοτέχνην του Θεόν! Ὅταν ἐπιστραφῇ εἰς τὴν θεωρίαν τὴν ἰδικήν του, γενόμενος παραδόξως αὐτὸς ἑαυτοῦ καὶ θεατῆς ἐν ταύτῳ καὶ θέατρον:καὶ νοῶν καὶ νοούμενος καὶ στοχασθῆ, ὅτι ἀναμέσον ὄλων τῶν κτισμάτων τοῦ σύμπαντος κόσμου αὐτὸς μόνος ἐπλουτίσθη μετὰ περισσοτέρων χαρισμάτων καὶ ἐδοξάσθη καὶ ἐτιμήθη ὑπὲρ ἀγγέλους καὶ ὑπὲρ πάντα τὰ ἐν τῷ αἰσθητῷ τούτῳ κόσμῳ κτίσματα. Ἐτιμήθη γὰρ αὐτὸς ὑπὲρ ἀγγέλους, διότι οἱ ἄγγελοι, καθὼς δὲν εἶναι ἠνωμένοι σώματι, ἀκολούθως οὐδὲ πνεῦμα ζωοποιὸν τοῦ σώματος ἔχουσι, κατὰ τὸν Θεσσαλονίκης μέγαν Γρηγόριον ὁ δὲ νοῦς συνδεδεμένος ὢν σώματι, ἐπομένως ἔχει καὶ πνεῦμα ζωοποιὸν τοῦ ἰδικοῦ του σώματος ἐτιμήθη καὶ ὑπὲρ πάντα τὰ αἰσθητὰ ζῶα καὶ κτίσματα διότι μόνος ὁ νοῦς ἐκτίσθη κατ'εἰκόνα καὶ καθ'ὀμοίωσιν τοῦ ἰδίου Κτίστου διότι ὁ νοῦς εἶναι ἄρχων καὶ βασιλεὺς ὅλης τῆς παμμεγίστης ταύτης σφαίρας τῶν ἐπιγείων κτισμάτων καὶ διότι ὁ νοῦς εἶναι δεκτικὸς καὶ χωρητικὸς τῆς αἰδίου μακαριότητος, ἐπειδὴ αὐτὸς ἔχει φυσικὴν ἐπιτηδειότητα καὶ ἐὰν μόνον θελήσῃ νὰ φυλάξῃ τὰς ἐντολὰς τοῦ Δημιουργοῦ του, δύναται νὰ ἐνωθῆ μὲ τὸ πρωτότυπον Αὐτοῦ καὶ νὰ γίνῃ προαιρετικῶς κατὰ χάριν, ὅπερ εἶναι ὁ Δημιουργὸς του Θεὸς κατὰ φύσιν ἤτοι δύναται νὰ θεωθῆ καὶ νὰ γίνῃ Θεός καθὼς ταῦτα πάντα στοχαζόμενος ὁ διορατικὸς ἐκεῖνος νοῦς τοῦ προφήτου Δαβίδ, ἔλεγε περὶ τῆς μεγαλοπρεποῦς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου· «Δόξη καὶ τιμὴ ἐστεφάνωσας αὐτὸν καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν Σου, πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ πρόβατα καὶ βόας ἀπάσας, ἔτι δὲ καὶ τὰ κτήνη τοῦ πεδίου, τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, τὰ διαπορευόμενα τρίβους θαλασσῶν» (Ψαλμ. η΄ 5).

Πῶς ἡ θεωρία τῶν κτισμάτων ἐν ταῖς Γραφαῖς ποιμαίνεται

καὶ ὅτι Ὁ Θεὸς δημιουργῶν τὰ ὄντα, ἔξω ἑαυτοῦ ἐγένετο.

Εἰς τοὺς λόγους λοιπὸν τούτους τῆς κτίσεως ἀδολέσχει, ἀγαπητέ, ἐὰν ἀγαπᾷς νὰ χαροποιῆς τὸν νοῦν σου καὶ νὰ ἠδύνης τὴν καρδίαν σου διὰ τῆς μελέτης καὶ θεωρίας αὐτῶν καὶ τοῦ μὲν νοητοῦ κόσμου, ἤτοι τῶν ἐννέα ταγμάτων τῶν ἀγγέλων τοὺς λόγους, μάνθανε παρὰ τοῦ ἀγγελονόου καὶ

φιλαγγέλου Διονυσίου, τοῦ πετεινοῦ ἐκείνου τοῦ οὐρανοῦ (καθὼς τὸν ὀνομάζει ὁ θεῖος Χρυσόστομος) καὶ ἀπὸ τῶν τοῦ Διονυσίου σχολιαστῶν τοῦ δὲ αἰσθητοῦ κόσμου τοὺς λόγους νὰ τοὺς μανθάνῃς, παρὰ τῶν θείων Πατέρων, τῶν ἐρμηνευτῶν τῆς ἑξαήμερου καὶ μάλιστα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τοῦ τρανώσαντος τὴν φύσιν τῶν ὄντων· ἐπειδὴ, λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· «Ὅτι ἡ θεωρία τῶν υἰῶν τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως, μετὰ τῆς πίστεως συγκεκολλημένη ἐστὶ καὶ ἐν τῷ λειμῶνι τῶν Γραφῶν ποιμαίνεται» (Ἐπιστολ. δ', σελ. 567)³². Ἀλλὰ καὶ τὸ γλαφυρὸν ἐκεῖνο καὶ ὑψηλὸν νόημα

³² Σημείωσε, ὅτι διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ θεῖος Ἰσαάκ, ὅτι Ἡ θεωρία τῶν υἰῶν τοῦ μυστηρίου μετὰ τῆς πίστεως ποιμαίνεται ἐν τῷ λειμῶνι τῶν Γραφῶν, διὰ νὰ μὰς φανερώσῃ, ὅτι, ἐάν τις θεωρῶν τοὺς ἐν τῇ κτίσει νοητοὺς λόγους, εὐρίσκη τινὰ ἄπερ τοῦ φαίνονται ὅτι εἶναι ἐναντία εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον ἢ ἄτοπα ἢ ἀνωφελῆ καὶ ἄχρηστα, πρέπει νὰ μὴ διαβάλλῃ διὰ τοῦτο τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν καὶ δημιουργίαν, ὡς μὴ καλῶς ταῦτα δημιουργήσαντος, ἀλλὰ νὰ τὰ ἀποδίδῃ εἰς τὴν πίστιν· πιστεύων δηλ. ὅτι ὅλα τὰ κτίσματα εἶναι μὲν καλὰ καὶ χρήσιμα καὶ ἐπωφελῆ, καθὼς μαρτυρεῖ ἡ θεία Γραφή· Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα ὅσα ἐποίησε καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν» (Γεν. α' 31)· αὐτὸς ὅμως δὲν τὰ καταλαμβάνει διὰ τὸ ἀσθενὲς τοῦ νοός του. Ἐπειδὴ ἡ κτίσις καὶ ἡ Γραφή δὲν εἶναι ἀσύμφωνα, ἄπαγε! ἀλλ' ἔχουσι μεγάλην συμφωνίαν καὶ ἐνώσιν πρὸς ἄλληλα, ὥστε ἡ κτίσις εἶναι ἐξηγήσις τῆς Γραφῆς καὶ ἡ Γραφή τῆς κτίσεως· διότι καὶ τὰ δύο ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν αἴτιον ἔχουσι, τὸν Θεόν, τὸν τὴν κτίσιν ποιήσαντα καὶ τὴν Γραφὴν λαλήσαντα· ὁ δὲ Θεός, καθὼς εἶναι ἀληθὴς εἰς τὰ ἔργα Του, οὕτως εἶναι ἀληθὴς καὶ εἰς τὰ λόγια Του καὶ ἐναλλάξ· καὶ ὅστις τὸ ἐναντίον εἶπῃ, εἰς λαμπρὰν ἀντίφασιν περιπίπτει· διότι ὑποθέτει τὸν αὐτὸν ἐν ταυτῷ ὅτι ἀληθεύει καὶ ψεύδεται. Οὕτω παρακατιῶν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐρμηνεύει ὁ θεῖος Ἰσαάκ, λέγων· «Καὶ οἱ μὴ καταλαμβανόμενοι ὑπὸ τῆς γνώσεως λόγοι, δεκτοὶ διὰ τῆς πίστεως ὑφ' ἡμῶν γίνονται». Ἀλλὰ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος τοῦτο τὸ ἴδιον μὰς διδάσκει, συμβουλίην ἡμῖν τοιαύτην περὶ τῶν τῆς κτίσεως λόγων παραδιδούς ἐν τῷ περὶ θεολογίας β' λόγῳ· «Πίστις δὲ ἀγέτω πλέον ἡμᾶς, ἢ λόγος· εἴπερ ἔμαθες τὸ ἀσθενὲς ἐν τοῖς ἐγγυτέρω· καὶ λόγον ἔγνωσ τὸ γνῶναι τὰ ὑπὲρ λόγον, ἵνα μὴ παντελῶς ἐπίγειος ἢς ἢ περιγίεις· ἀγνοῶν καὶ αὐτὸ τοῦτο τὴν ἄγνοϊαν»· καὶ ἴσως εἰς τὸ Πάσχα λέγει ὁ αὐτὸς θεολόγος ὅτι εἶναι καὶ μέτρον τῆς καταλήψεως καὶ ἄλλα μὲν ὁ νοῦς καταλαμβάνει, ἄλλα δὲ οὐ καταλαμβάνει. «Τῶν τοῦ νοῦ κινήματων τε καὶ δογμάτων, τῶν καλῶς ἀνοιγομένων καὶ κλεισμένων ἐκ θεωρίας ἐπειδὴ μέτρον ἐστὶ τι καὶ καταλήψεως».

Τοῦτο γὰρ οἱ τοῦ νῦν καιροῦ μεμωραμένοι φιλόσοφοι ἀγνοήσαντες, τῆς εὐσεβοῦ πίστεως ἐξετρόπησαν· καυχώμενοι γὰρ, ὅτι διὰ τῆς ἀγχινοίας τῶν ἐννοοῦσιν ὅλους τοὺς λόγους τῆς κτίσεως καὶ μὴ στέργοντες νὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι εἶναι καὶ πολλὰ ἐν τῇ κτίσει ἀνώτερα τῆς ἑαυτῶν καταλήψεως· μᾶλλον δὲ τὰ περισσότερα, ὡς λέγει ὁ Σειράχ· «Τὰ πλείονα τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν ἀποκρύφοις» (Σειρ. ις' 21)· καὶ πάλιν· «Πολλὰ ἀπόκρυφα ἐστὶ μείζονα τούτων· ὀλίγα γὰρ ἐωράκαμεν τῶν ἔργων Αὐτοῦ» (Σειρ. ιγ' 32). Λέγει δὲ καὶ ὁ Σολομὼν ὁ τοὺς λόγους τῶν κτισμάτων ὑπὲρ πάντας γνωρίσας· «Καὶ εἶδον σύμπαντα τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὐ δυνήσεται ἄνθρωπος τοῦ εὐρεῖν σὺν τὸ ποίημα τὸ πεποιημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅσα ἂν μοχθήσῃ ἄνθρωπος τοῦ ζητῆσαι καὶ οὐχ εὐρήσει· καὶ γε ὅσα ἂν εἴποι σοφὸς τοῦ γνῶναι, οὐ δυνήσεται τοῦ εὐρεῖν» (Ἐκκλ. η' 17). Ταῦτα λέγω, μὴ θέλοντες νὰ ὁμολογήσωσι τοῦ νῦν καιροῦ οἱ σοφοί, ἢ τὴν θείαν πρόνοιαν ὡς ἄσοφον καὶ κακὴν διαβάλλουσιν ἢ καὶ τελείως εἰς ἀθείαν ἐκκλίνουσιν· ὅθεν πρέπει νὰ αἰχμαλωτίζωσι πᾶν νόημα αὐτῶν ὑπὸ τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, λογισμοὺς καθαιροῦντες καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαίρομενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ὡς λέγει ὁ Παῦλος.

Καὶ τοῦτο δὲ προσέτι προσημειοῦμεν ὡς ἀναγκαῖον, ὅτι ὅσοι εἶναι ἀτελεῖς καὶ ἐμπαθεῖς καὶ δὲν ἔφθασαν ἀκόμη εἰς τελειότητα καὶ ἀπάθειαν, οὗτοι πρέπει νὰ μελετῶσι καὶ νὰ καταγίνονται εἰς τοὺς ἀφηρημένους καὶ ἀύλους λόγους τῶν ὄντων, ὅποια εἶναι τὰ μεταφυσικὰ ἢ καὶ τὰ μαθηματικά· καὶ νὰ φυλάττονται νὰ μὴ καταγίνονται εἰς τοὺς λόγους τῆς φύσεως τῶν σωμάτων καὶ μάλιστα εἰς τοὺς περὶ μορίων ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων· διότι ὄντες ἐμπαθεῖς, προτοῦ ὁ νοῦς αὐτῶν νὰ θεωρήσῃ γυμνοὺς καὶ ἀύλους καὶ πνευματικοὺς τοὺς λόγους τοὺς κεκρυμμένους ἐν τοῖς αἰσθητοῖς σχήμασι καὶ κάλλεσι τῶν φυσικῶν σωμάτων, προλαμβάνει τὸ πάθος καὶ ἡ φαντασία ἢ ἄλογος καὶ σχηματίζει ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν τοὺς λόγους τῆς φύσεως ἐμπαθῶς. Ὅθεν ἀντὶ νὰ συλλέξῃ ὁ νοῦς αὐτῶν ἐκ τῆς φυσικῆς θεωρίας γνώσιν καὶ λόγους πνευματικούς, συλλέγει σχήματα μόνον καὶ πάθη καὶ ἐμπαθῆ εἶδωλα· καὶ ἀντὶ νὰ ἀναβῶσι διὰ τῆς κτίσεως εἰς τὰ νοητὰ καὶ ἀφθάρτα κάλλη τοῦ

καὶ ὁ λόγος, ὃν ἀναφέρει ὁ μέγας τῆς Θεσσαλονίκης φωστὴρ Γρηγόριος εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν, ποίαν χαρὰν δὲν ἐκχέει εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν καρδίαν; Λέγει γὰρ ὁ Θεολόγος οὗτος ἐκεῖ, ὅτι δημιουργῶν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον εἰς τὰς ἑξὶ ἡμέρας, ἀπὸ τῆς πολλῆς ἐπιθυμίας καὶ ἀγάπης, ἦν εἶχεν εἰς τὸ νὰ τὸν δημιουργήσῃ, ὡσεὶ νὰ ἐγένετο ἔξω ἑαυτοῦ καὶ εἰς τὴν ἐβδόμην καταπαύσας, ἦλθεν εἰς τὸν ἑαυτὸν Του καὶ βεβαιοῖ τοῦτο ἀπὸ τοῦ λόγου τοῦ μεγάλου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, λέγοντος (ἐν κεφ. δ' περὶ θεῶν ὀνομάτων)· «Τολμητέον δὲ καὶ τοῦτο ὑπὲρ ἀληθείας εἰπεῖν, ὅτι καὶ Αὐτὸς ὁ πάντων αἴτιος, τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ τῶν πάντων ἔρωτι, δι' ὑπερβολὴν τῆς ἐρωτικῆς ἀγαθότητος, ἔξω ἑαυτοῦ γίνεται ταῖς εἰς τὰ ὄντα προνοίαις καὶ οἷον ἀγαθότητι καὶ ἀγαπήσει καὶ ἔρωτι θέλγεται· καὶ τοῦ ὑπὲρ πάντα καὶ πάντων ἐξηρημένου, πρὸς τὸ ἐν πάσι κατάγεται, κατ' ἐκστατικὴν ὑπερούσιον δύναμιν, ἀνεκφοίτητον ἑαυτοῦ»· ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου τολμήσατε.

Ε' Τόπος τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν εἶναι οἱ λόγοι τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, ἣτις ὑπερβαίνει τὴν δημιουργίαν τῶν κτισμάτων καὶ διατί.

Ε'. Εἰς τοὺς λόγους δὲ πάλιν τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Κυρίου, ποῖον θαυμασμὸν καὶ ποῖαν ἔκπληξιν δὲν λαμβάνει ὁ νοῦς; Καὶ ἀκολουθῶς ποῖαν ἡδονὴν καὶ ποῖαν χαρὰν δὲν εὐρίσκει, ἀνάλογον πρὸς τὸν τοιοῦτον θαυμασμὸν καὶ τὴν ἔκπληξιν; Καὶ εἶναι δυνατόν ποτε νὰ στοχασθῇ ὁ νοῦς, πῶς ὁ αἰεὶ ὢν, ἐκ τοῦ αἰεὶ ὄντος ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον; Πῶς ὁ Μονογενὴς καὶ Ἀγαπητὸς καὶ Ὁμοούσιος ἐκεῖνος Υἱός, ὁ Ὡν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς; Πῶς ὁ προαιώνιος ἐκεῖνος Λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο; Καὶ ὁ ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ ἀληθινὸς Θεός, ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων κατεδέχθη νὰ γίνῃ

Κτίστου καὶ ἐκεῖνα νὰ θαυμάζωσι, νὰ ἀγαπῶσι καὶ νὰ ἐντρυφῶσιν, αὐτοὶ ἐναπομένουσι θαυμάζοντες καὶ ἐντρυφῶντες τὰ φθαρτὰ κάλλη τῆς κτίσεως καὶ κατὰ τοῦτο λατρεύουσι σχεδὸν τὴν κτίσιν, παρὰ τὸν Κτίσαντα· καθὼς πολλοὶ καὶ παλαιοὶ καὶ νεώτεροι φυσικοὶ ἐλεινῶς τοῦτο ἔπαθον καὶ καθημερινῶς πάσχουσι.

Οὕτως ἀποφασίζει ὁ θεοφόρος Μάξιμος, λέγων· «Καλὸν ἐστὶ πρὸς τῆς τελείας ἕξεως μὴ ἄπτεσθαι ἡμᾶς τῆς φυσικῆς θεωρίας, ἵνα μὴ λόγους ἐπιζητοῦντες πνευματικοὺς ἐκ τῶν ὀρωμένων κτισμάτων, λάθωμεν πάθη συλλέγοντες· πλεον γὰρ ἐν τοῖς ἀτελεσί δυναστεύει πρὸς τὴν αἴσθησιν τὰ φαινόμενα σχήματα τῶν ὀρωμένων, ἢ πρὸς τὴν ψυχὴν οἱ κεκρυμμένοι ἐν τοῖς σχήμασι λόγοι τῶν γεγονότων» (κεφ. πε' τῆς δ' ἑκατοντάδ. τῶν θεολογικ.). Ἄλλα καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν πειρασμῶν πρέπει νὰ ἀπέχομεν ἀπὸ τῆς φυσικῆς θεωρίας καὶ νὰ συστέλλομεν τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς τὴν καρδίαν (ὡς εἶπομεν ἐν τῷ περὶ φυλακῆς καρδίας), ταῦτόν εἰπεῖν, νὰ συστελλόμεθα εἰς τὸν ἑαυτὸν μας καὶ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ μας νὰ τρέχομεν εἰς τὸν Θεὸν διὰ τῆς προσευχῆς καὶ ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματός Του, διὰ νὰ νικήσωμεν τοιοῦτοτρόπως τὸν ἐχθρόν, τὸν πολεμοῦντα ἡμᾶς, καθὼς καὶ τοῦτο λέγει ὁ αὐτὸς θεῖος Μάξιμος (ἐν κεφ. πβ' τῆς ἀνωτέρω ἑκατοντάδος).

άνθρωπος, να φανερωθή ἐπὶ τῆς γῆς καὶ νὰ συναναστραφῆ μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ μὴ μείνῃ εἰς τὴν θεωρίαν ταύτην καὶ τὸν στοχασμὸν ὅλος ἔκθαμβος καὶ ὅλος πασίχαρος; Καὶ μάλιστα ὅταν στοχασθῆ, ὅτι τοῦτο ὅλον γέγονε διὰ τὴν ἰδικὴν Του ἀγάπην καὶ ὅλων ὁμοῦ τῶν ἀνθρώπων; «Οὕτω γὰρ ἠγάπησε, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν Αὐτοῦ Τὸν Μονογενῆ ἔδωκεν»³³ (Ἰωάν. γ' 16). Εἶναι δυνατὸν νὰ στοχασθῆ πῶς Ἡ ἔνσαρκος αὕτη οἰκονομία τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ συγκατάβασις ὑπερβαίνει τὴν δημιουργίαν ὅλων τῶν ἀγγέλων, ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ὅλων τῶν φυτῶν, τῶν ζώων, τῶν στοιχείων καὶ ἀπλῶς ὅλου τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ νοητοῦ καὶ νὰ μὴ γίνῃ ἔξω ἑαυτοῦ ἀπὸ τῆς ἡδονῆς καὶ χαρᾶς; Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει ἡ ἀλήθεια, καθὼς τὸ βεβαιοῖ τὸ τῶν λόγων βασιλεῖον· «Μεγίστην ἀπόδειξιν δυνάμεως ἔχει τὸ δυνηθῆναι Θεὸν ἐν ἀνθρώπου φύσει γενέσθαι· οὐ γὰρ τοσοῦτον οὐρανοῦ καὶ γῆς σύστασις καὶ θαλάσσης καὶ ἀέρος καὶ τῶν μεγίστων στοιχείων ἢ γένεσις καὶ εἶ τι ὑπερκόσμιον νοεῖται καὶ εἶ τι καταχθόνιον τὴν δύναμιν παρίστησι τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὅσον ἢ περὶ τὴν ἐνανθρώπησιν οἰκονομία καὶ ἢ πρὸς τὸ ταπεινὸν καὶ ἀσθενὲς τῆς ἀνθρωπότητος συγκατάβασις» (Ἐρμην. εἰς τὸν μδ' Ψαλμ., τὸ αὐτὸ λέγει καὶ ἐν κεφ. ν' τῶν περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος).

Ὁ δὲ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἀδελφός, θεῖος Νύσσης Γρηγόριος, προσθέτει καὶ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποῖαν ἡ ἔνσαρκος οἰκονομία ὑπερβαίνει τὴν δημιουργίαν ὅλων τῶν κτισμάτων· ἐπειδὴ ἐκεῖνη μὲν κατὰ φύσιν ἐστίν, αὕτη δὲ ὑπὲρ φύσιν· οὕτω γὰρ ἐπὶ λέξεως λέγει· «Τὸ μὲν γὰρ μέγα τι καὶ

³³ Ὅθεν εἶπεν ὁ μακάριος Ἀύγουστίνος· «Ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἀγάπην ἔρχεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ γίνεται ἄνθρωπος· ὁ ἀόρατος Θεὸς διὰ μέσου τῆς ἀγάπης ἔγινεν ὁμοῖος τοῖς δούλοις Του· καὶ διὰ τὴν ἀγάπην πληγώνεται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν» (ἐγχειριδ. κεφ. κα'). Καὶ πάλιν· «ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἀγάπην ἐπέμψεν τὸν Υἱὸν Του διὰ νὰ ἐξαγοράσῃ τοὺς δούλους, ἐπέμψεν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διὰ νὰ υἰοθετήσῃ τοὺς δούλους καὶ τὸν μὲν Υἱὸν ἔδωκεν εἰς τιμὴν τῆς ἐξαγορᾶς ἡμῶν, τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα εἰς προνόμιον τῆς ἀγάπης ἡμῶν καὶ τὸν ἑαυτὸν Του φυλάττει εἰς κληρονομίαν τῆς υἰοθεσίας ἡμῶν· ὁ Θεὸς διὰ τὸν ἄνθρωπον ἔγινεν ἄνθρωπος, διὰ νὰ εἶναι ὁ Αὐτὸς καὶ Πλάστης καὶ Λυτρωτὴς καὶ διὰ νὰ γεννῶνται οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐγεννήθη πρῶτον ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεός· καὶ διὰ νὰ ἀγαπᾶται ὁ Θεὸς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου μετὰ περισσοτέρας ὁμοιότητος, ἐφάνη ὁ Θεὸς ἐν ὁμοιώματι τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ πρὸς τούτοις ἔλαβε σῶμα καὶ ψυχὴν ὁ Θεὸς διὰ νὰ μακαρισθῆ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ψυχὴ μετὰ τῆς θεότητος Του καὶ τὸ σῶμα μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος Του» (κεφ. κς'). Καὶ παρὰ τῷ θεολογικῷ τοῦ σοφοῦ Κορεσσίου ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀύγουστίνος λέγει, ὅτι μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἔνωσις, ἢν ἔλαβεν ἡ ἀνθρωπότης μετὰ τῆς θεότητος, τῆς ἐνώσεως ἢν ἔχει ὁ Υἱὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς κατὰ τοῦτο δηλαδή, καθ' ὃ, ἐκεῖ μὲν ὁ Υἱός, εἰς καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν ἠνωμένος ἐστὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς ὁμοφυῆς τούτῳ καὶ ὁμοούσιος κατὰ τὴν ὑπόστασιν ὅμως καὶ πρόσωπον, δὲν ἐνοῦται μετὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ διαιρεῖται ἀπ' Αὐτοῦ, ὡς ἑτεροῦπόστατος· ἐδῶ δὲ εἰς τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν, τοῦτο ὅπερ δὲν ἐκοινώνησεν εἰς τὸν Πατέρα, τὸ ἐκοινώνησεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα· διότι Αὐτός, ἂν καὶ εἶναι διηρημένος κατὰ τὴν φύσιν τῆς θεότητος ἀπὸ τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τὴν ὑπόστασιν ὅμως καὶ πρόσωπον, εἶναι ἠνωμένος μετ' αὐτῆς, ὡς ἐν τῇ Αὐτοῦ ὑποστάσει τὴν ἀνθρωπότητα ὑποστήσας καὶ γεγωνὼς μία ὑπόστασις σύνθετος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύσεων, θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος.

ὕψηλὸν ἐξεργασθῆναι παρὰ τῆς θείας δυνάμεως κατὰ φύσιν πῶς ἐστὶ καὶ ἀκόλουθον καὶ οὐκ ἂν τινὰ ξενισμὸν ἐπάγοι τῇ ἀκοῇ..., ἡ δὲ πρὸς τὸ ταπεινὸν κἀθοδος, περιουσία τις ἐστὶ τῆς δυνάμεως, οὐδὲν ἐν τοῖς παρὰ φύσιν κωλυομένης· ὡς γὰρ ἴδιόν ἐστὶ τῆς τοῦ πυρὸς οὐσίας ἡ ἐπὶ τὸ ἄνω φορὰ καὶ οὐκ ἂν τις θαύματος ἄξιον ἐπὶ τῆς φλογὸς ἡγοῖτο τὸ φυσικῶς ἐνεργούμενον· εἰ δὲ ρέουσιν ἐπὶ τὸ κάτω καθ'ὀμοιότητα τῶν ἐμβριθῶν σωμάτων ἴδοι τὴν φλόγα, τὸ τοιοῦτον ἐν θαύματι ποιεῖται, πῶς τὸ πῦρ διαμένει, πῦρ ὄν καὶ ἐν τῷ τρόπῳ τῆς κινήσεως ἐκβαίνει τὴν φύσιν ἐπὶ τὸ κάτω φερόμενον· οὕτω καὶ τὴν θείαν τε καὶ ὑπερέχουσαν δύναμιν, οὐκ οὐρανῶν μεγέθη καὶ φωστήρων ἀνγαί καὶ ἡ τοῦ παντὸς διακόσμησις καὶ ἡ διηνεκῆς τῶν ὄντων οἰκονομία τοσοῦτον, ὅσον ἦ ἐπὶ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως ἡμῶν συγκατάβασις δεικνυσί³⁴. πῶς τὸ ὑψηλὸν ἐν τῷ ταπεινῷ καθορᾶται καὶ οὐ καταβαίνει τὸ ὕψος! Πῶς θεότης ἀνθρωπίνη συμπλακεῖσα φύσει καὶ τοῦτο γίνεται καὶ ἐκεῖνό ἐστι!» Αὐτὴν τὴν ἰδίαν αἰτίαν θέλων ἐκ μέρους νὰ φανερώσῃ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ὑψηγορεῖ ἐν τῷ εἰς τὰ γενέθλια λόγῳ· «Τίς ὁ πλοῦτος τῆς ἀγαθότητος! Τί τὸ περὶ ἐμὲ τοῦτο μυστήριον! Μετέλαβον τῆς εἰκόνας καὶ οὐκ ἐφύλαξα· μεταλαμβάνει τῆς ἐμῆς σαρκός, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα σώσῃ καὶ τὴν σάρκα ἀθανάτισῃ· δευτέραν κοινωνίαν, πολὺ τῆς προτέρας παραδοξοτέραν, ὅσῳ τότε μὲν τοῦ κρείττονος μετέδωκε, νῦν δὲ μεταλαμβάνει τοῦ χείρονος· τοῦτο τοῦ προτέρου θεοειδέστερον· τοῦτο τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὑψηλότερον». Διὰ τῶν λόγων γὰρ τούτων μεγαλυτέραν δηλοῖ τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, τῆς πρώτης τῶν ἀνθρώπων δημιουργίας· ἀρμόζει δὲ εἰς τοῦτο καὶ τὸ τοῦ ἀββᾶ Ἰσαὰκ λόγιον τοῦτο· «Αὕτη ἡ χάρις ἐστὶν ἡ μειζοτέρα, ἡ μετὰ τὸ ἀμαρτῆσαι, ἡμᾶς ἀναστῆσαι ὑπὲρ ἐκεῖνην, ὅτε οὐκ ἦμεν καὶ παρήγαγεν ἡμᾶς εἰς κτίσιν» (Λόγ. ξ' σελ. 395). Καὶ Μακάριος δὲ ὁ Φιλαδελφείας ὁ καὶ χρυσοκέφαλος καλούμενος. «Τοῦ τὸν κόσμον ὅλον ποιῆσαι φησὶ τὸν Θεόν

³⁴ Σημείωσε δὲ, ὅτι ἡ συγκατάβασις αὕτη τοῦ Θεοῦ Λόγου δὲν προὔξενησεν εἰς Αὐτὸν καμμίαν ὑφασιν καὶ ἐλάττωσιν, ἀλλὰ μάλιστα προσθήκην δόξης καὶ ὕψους μεῖζονος, καθὼς λέγει ὁ μέγας Θεσσαλονίκης Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὴν Χριστοῦ Γέννησιν λόγῳ· ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς εἶναι φύσει Ἀνώτατος καὶ Ὑψιστος πάντων καὶ δὲν ἔχει νὰ ἀναβῆ εἰς ἀνώτερον ὕψος καὶ δόξαν μεγαλυτέραν, οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν ἠδύνατο νὰ δοξασθῇ καὶ νὰ ὑψωθῆ, εἰμὴ ἀπὸ τῶν κάτω, ἥτοι ἀπὸ τὸ νὰ συγκαταβῆ καὶ νὰ συνταπεινωθῆ μετὰ τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων· δόξα γὰρ τοῦ ὑψηλοῦ ἡ πρὸς τὰ ταπεινὰ συγκατάβασις· διὰ νὰ δεῖξῃ καὶ εἰς αὐτά, ἅτινα ἀπὸ τοῦ πόθου τοῦ ὕψους καὶ τῆς δόξης ἐφθάρησαν, ὁδὸν ἀρίστης ὑψώσεως καὶ δόξης ἀληθοῦς τὴν ταπεινώσιν. Ὅθεν ἡ Ἐνσάρκωσις τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὰ βρεφικά Του σπάργανα, ἡ ἐν Φάτνῃ ἀνάκλησίς Του, ὁ ταπεινότητος νικτῆρ τῶν ποδῶν τῶν μαθητῶν Του, ὁ ἄτιμος θάνατος τοῦ Σταυροῦ Του, ἡ ἐν Τάφῳ κατάθεσίς Του, ἡ εἰς ἄδου κἀθοδος καὶ ἀπλῶς ὅλα τὰ ταπεινὰ ἔργα καὶ πάθη, ἅπερ ἐνήργησε καὶ ὑπέμεινε ἐπὶ τῆς γῆς, εἶναι τόσον ἐνδοξα καὶ τόσον ὑψηλά, ὅσον δὲν εἶναι ὑψηλὸς καὶ ἐνδοξος ὁ οὐρανὸς καὶ αἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπερκόσμοι δυνάμεις.

καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παραγαγεῖν, τὸ σάρκα λαβόντα παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ σταυρὸν ὑπομεῖναι πολλῶ μείζον ἐστι· κακεῖνα μὲν γὰρ ἀφάτου δυνάμεως καὶ φιλανθρωπίας, τοῦτο δὲ πολὺ πλεόν» (Λόγος εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ).

**Ὅτι τέσσαρα προσόντα τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς ἐνσαρκώσεως
θεωροῦνται· καὶ ὅτι διὰ τὸ μυστήριον τοῦτο ἐγένοντο
πάντα τὰ ὄντα, αὐτὸ δὲ διὰ κανὲν τέλος.**

Εἶναι δυνατὸν λέγω, νὰ θεωρήσῃ ὁ νοῦς εἰς τὸ μυστήριον τοῦτο τῆς ἐνανθρωπήσεως, μίαν ἄκραν ἀγαθότητα, μίαν ἄκραν σοφίαν, μίαν ἄκραν δικαιοσύνην καὶ μίαν ἄκραν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, καθὼς λέγει ὁ θεοφόρος Μάξιμος (ἐν κεφ. μ' καὶ μα' τῆς 5 ἑκατοντάδ. τῶν θεολογικ.) καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος (κεφ. κγ' τοῦ κατηχητικ.), καὶ νὰ μὴ πληρωθῇ ἀγαλλιάσεως ἀρρήτου; Ἡ μὲν γὰρ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ἐφάνη, ὅτι τὸ οἰκεῖον οὐ παρεβλέψε πλάσμα, συντριβὲν ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἀλλ' εὐσπλαγχνισθεὶς αὐτὸ ἀνέπλασεν ἢ δὲ σοφία, ὅτι τὸν τρόπον τῆς ἀναπλάσεως καὶ ἰατρείας ἐπενόησεν ἢ δὲ δικαιοσύνη, ὅτι οὐ τυραννικῶς ἐποίησε τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ θεληματικῶς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ διαβόλου κατεχομένου ἢ δὲ δύναμις, ὅτι δὲν ἠτόνησεν εἰς τὸ νὰ τελειώσῃ τὴν τοιαύτην τῶν ἀνθρώπων ἀνάπλασιν καὶ σωτηρίαν. Τί λέγω; Πῶς νὰ μὴ χαρῆ ὁ νοῦς ὅταν στοχασθῆ, πῶς τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι τὸ τέλος, διὰ τὸ ὁποῖον ὅλα τὰ κτίσματα καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος προωρίσθησαν καὶ ἐν χρόνῳ ἐκτίσθησαν καὶ νοητὰ ὁμοῦ καὶ αἰσθητὰ, αὐτὸ δὲ διὰ κανὲν τέλος, οὔτε ἀπ' αἰῶνος προωρίσθησαν καὶ ἐν χρόνῳ ἐγένετο; Οὕτω γὰρ ὁ αὐτὸς θεοφόρος Μάξιμος ἐν τῇ ἐξηκοστῇ λύσει τῶν ἀπόρων, ὑψηγῶς πάνυ θεολογεῖ· «Τοῦτό ἐστι τὸ μέγα καὶ ἀπόκρυφον μυστήριον· τοῦτό ἐστι τὸ μακάριον, δι' ὃ τὰ πάντα συνέστησαν τέλος τοῦτό ἐστιν ὁ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων προεπινοούμενος θεῖος σκοπός, ὃν ὀρίζοντες εἶναι φάμεν προεπινοούμενον τέλος, οὗ ἕνεκα μὲν τὰ πάντα, αὐτὸ δὲ οὐδενὸς ἕνεκα³⁵.

³⁵ Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι τοῦτο νοεῖται κατὰ τὸ προηγούμενον θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον κατὰ τοῦτο γὰρ, τὸ μυστήριον τῆς ἐνσαρκώσεως ἐγένετο καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν ἀνάπλασιν καὶ σωτηρίαν· ὅτι δὲ εὐδοκία καὶ προηγούμενον θέλημα τοῦ Θεοῦ ἦν ἢ ἐνανθρωπήσις καὶ δι' αὐτὴν ἐκτίσθησαν πάντα τὰ ὄντα, αἰσθητὰ καὶ νοητὰ, παρίστησι καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Γρηγόριος (λόγ. εἰς τὰ Θεοφάν.)· καὶ ἐγὼ ἰκανὰ ἐσημείωσα περὶ τούτου ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ εἰς τὸν α' τόμον, ἐκ τῶν τριῶν δηλ. τῶν ἀπάντων συγγραμμάτων τοῦ αὐτοῦ πατρός, ἅπερ ἐστάλησαν διὰ νὰ τυπωθῶσι· πλὴν τὸ ρητὸν τοῦτο τοῦ Ἁγίου Μαξίμου (ὅπερ ὕστερον εὔρον), ἐπισφραγίζει καὶ φανερῶς ἀποδεικνύει πάντα ὅσα εἶπον ἐκεῖ.

Σημειῶ δὲ καὶ τοῦτο ἐνταῦθα ὡς εἰδήσεως ἄξιον καὶ ποθητὸν παρὰ τοῖς φιλολόγοις, ὅτι τὸ μυστήριον τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ἀπεκαλύφθη εἰς τοὺς προπάτορας εὐθὺς μετὰ τὴν

Πρὸς τοῦτο τὸ τέλος ἀφορῶν, τὰς τῶν ὄντων ὁ Θεὸς παρήγαγεν οὐσίας τοῦτο κυρίως ἐστὶ τὸ τῆς προνοίας καὶ τῶν προνοουμένων πέρας, καθ' ὃ εἰς τὸν Θεὸν ἢ τῶν ὑπ' Αὐτοῦ πεποιημένων ἐστὶν ἀνακεφαλαίωσις τοῦτό ἐστι τὸ πάντας περιγράφον τοὺς αἰῶνας καὶ τὴν ὑπεράπειρον καὶ ἀπειράκις ἀπείρως προϋπάρχουσαν τῶν αἰώνων μεγάλην τοῦ Θεοῦ βουλήν ἐκφαίνον μυστήριον, ἧς γέγονεν ἄγγελος, αὐτὸς ὁ κατ' οὐσίαν τοῦ Θεοῦ Λόγος γενόμενος ἄνθρωπος καὶ αὐτόν, εἰ θέμις εἶπειν, τὸν ἐνδότατον πυθμένα τῆς πατρικῆς ἀγαθότητος φανερὸν καταστήσας καὶ τέλος ἐν ἑαυτῷ δεῖξας, δι' ὃν τὴν πρὸς τὸ εἶναι σοφῶς ἀρχὴν ἔλαβον τὰ πεποιημένα»³⁶.

Ὅτι οἱ ἄγγελοι ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἔμαθον τὴν πολυποίκιλον σοφίαν τοῦ Θεοῦ.

Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ νοῦς νὰ μὴ χαρῆ καὶ νὰ μὴ εὐφρανθῆ χαρᾶ ἀνεκλαλήτῳ καὶ δεδοξασμένῳ, κατὰ τὸν κορυφαῖον, ὅταν συλλογισθῆ, ὅτι εἰς τὸ μυστήριον τοῦτο τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως ἔμαθον τὴν πολυποίκιλον σοφίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἕως καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἀσώματοι ἄγγελοι, τὴν ὁποῖαν πρότερον δὲν ἐγίνωσκον; Καὶ τοῦτο δηλοῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγων «Ἴνα γνωρισθῆ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν ταῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ πολυποίκιλος σοφία

παράβασιν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐντολῆς δι' ἐκείνων τῶν λόγων, ὧν εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ὄφιν, τουτέστι τὸν διάβολον «Καὶ ἔχθραν θήσω ἀναμέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματος τῆς γυναικὸς αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν» (Γεν. γ' 15). Ὅπου, σπέρμα γυναικὸς ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται, ὡς μὴ γεννηθεὶς ἐκ σπέρματος ἀνδρός, ὅστις ἐτήρησεν, ἦτοι συνέτριψε τὴν κεφαλὴν, εἴτε τὸν θάνατον, εἴτε τὴν ἁμαρτίαν, εἴτε τὴν δύναμιν τοῦ διαβόλου, καθὼς οὕτως ἐνόησαν τὸ ρητὸν ὁ Αὐγουστίνος, ὁ Ἀμβρόσιος καὶ ἄλλοι Πατέρες πολλοὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀδάμ, ὅστις ἦτο λελυπημένος, διότι ἐνόμιζεν ὅτι κατὰ τὴν ἀπειλήν ἦν τοὺς προεῖπεν ὁ Θεός «Ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε» (Γεν. β' 17), παρευθὺς ἐμελλον νὰ ἀποθάνωσιν ὁ διὰ τοῦτο, λέγω, λελυπημένος Ἀδάμ, εὐθὺς ὅτε ἤκουσε τὸν ἀνωτέρω λόγον, ὃν εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ὄφιν, ἐνόησεν αὐτόν καὶ ἐχαροποιήθη καλὰς ἐλπίδας λαβὼν, ὅτι δὲν ἔχει νὰ ἀποθάνῃ παρευθὺς, ἀλλ' ἔχει καὶ νὰ ζῆσῃ, νὰ τεκνογονήσῃ καὶ ὅτι ἔχει ποτὲ νὰ ἐλευθερωθῆ διὰ τοῦ σπέρματος τῆς γυναικὸς τοῦ ἀπὸ τῆς τυραννίας τοῦ ὄφενος ὅθεν ἔνεκα τῆς ὑπερβολικῆς του χαρᾶς ὠνόμασε, μετὰ τὴν παράβασιν, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Εὐάν, ἦτοι ζωὴν, διὰ τὰ δύο αὐτὰ αἷτια ἄ' διότι ἐμελλον νὰ γεννηθῶσιν ἐξ αὐτῆς πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ β' διότι ἐξ αὐτῆς, διὰ τῆς Θεοτόκου, ἐμελλε νὰ γεννηθῆ ἡ ὄντως ζωὴ, ὁ Χριστός, ὁ μέλλον ζωοποιῆσαι πάντας τοὺς τεθνατωμένους «Καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Εὐάν (ὅπερ ἐστὶ ζωὴ), ὅτι αὕτη μήτηρ πάντων τῶν ζώντων» (Γεν. γ' 20). Εἰμὴ γὰρ ταῦτα συνήκεν ὁ Ἀδάμ, μᾶλλον δὲ εἶπειν, εἰμὴ ταῦτα θεόθεν ἀπεκαλύφθη, πως ἦτο ἀριμόδιον νὰ ὀνομάσῃ ζωὴν τὴν γυναῖκα του; Μᾶλλον γὰρ ἤρμοξε νὰ τὴν ὀνομάσῃ θάνατον, ὡς θανάτου πρόξενον γενομένην· εἶδὲ καὶ μετὰ τὰ λόγια ταῦτα τὰ πρὸς τὸν ὄφιν ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὴν τοῦ θανάτου ἀπόφασιν κατὰ τοῦ Ἀδάμ, εἰπὼν αὐτῷ «Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ», ἀλλ' ὅμως τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἔδωκεν ὑπὸ ἐπαγγελίαν καὶ συμφωνίαν ὅτι ἀνατρέψει αὐτὴν ὁ ἐκ τοῦ σπέρματος τῆς γυναικὸς γεννηθισόμενος, ὁ μέλλον τὸν θάνατον καταργῆσαι καὶ τὴν ζωὴν χαρίσασθαι, περὶ οὗ προεφῆτευσεν καὶ ὁ Ἰὼβ λέγων «Καταράσαιτο αὐτὴν ὁ καταρῶμενος τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ μέλλον τὸ μέγα κῆτος χειρῶσασθαι» (Ἰὼβ γ' 9). Καὶ πάλιν «Οὐ δέδοικας ὅτι ἠτοίμασταί μοι;» (ὁ δράκων δηλ.) (Ἰὼβ μα' 10).

³⁶ Ὅρα καὶ τὴν ἐν τῷ τέλει ἀπολογία ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ ἀοράτῳ πολέμῳ σημειώματος περὶ τῆς Θεοτόκου.

τοῦ Θεοῦ» (Ἐφεσ. γ' 10)· ὅπερ ἐρμηνεύων ὁ Νυσσαέων φωστὴρ Γρηγόριος, οὕτως ὑψηγορεῖ· «Τῷ ὄντι γὰρ, διὰ τῆς Ἐκκλησίας γνωρίζεται ταῖς ὑπερκοσμίαις δυνάμεσιν ἢ ποικίλῃ τοῦ Θεοῦ σοφία, ἢ διὰ τῶν ἐναντίων θαυματουργήσασα τὰ μεγάλα θαυμάσια· πῶς γὰρ γέγονε διὰ θανάτου ζωὴ; Καὶ δικαιοσύνη διὰ τῆς ἁμαρτίας; Καὶ διὰ κατάρρας εὐλογία; Καὶ δόξα διὰ τῆς ἀτιμίας; Καὶ διὰ τῆς ἀσθενείας δύναμις; Μόνην γὰρ ἐν τοῖς πρὸ τούτου χρόνοις, τὴν ἀπλὴν τε καὶ μονοειδῆ τοῦ Θεοῦ σοφίαν αἱ ὑπερκόσμιοι δυνάμεις ἐγίνωσκον, καταλλήλως ἐνεργοῦσαν τῇ φύσει τὰ θαύματα καὶ ποικίλον ἦν ἐν τοῖς ὀρωμένοις οὐδέν, ἐν τῷ δυνάμιν ἔχουσιν τὴν θεῖαν φύσιν, πᾶσαν τὴν κτίσιν κατ'ἐξουσίαν ἐργάζεσθαι... τὸ δὲ ποικίλον τοῦτο τῆς σοφίας εἶδος, τὸ ἐκ τῆς πρὸς τὰ ἐναντία διαπλοκῆς συνιστάμενον, νῦν διὰ τῆς Ἐκκλησίας σαφῶς ἐδιδάχθησαν· πῶς ὁ Λόγος σὰρξ γίνεται· πῶς ἡ ζωὴ θανάτῳ μίγνυται· πῶς τῷ ἰδίῳ μῶλωπι τὴν ἡμετέραν ἐξιᾶται πληγὴν· πῶς τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ σταυροῦ καταπαλαίει τοῦ ἀντικειμένου τὴν δύναμιν» (Ὁμιλ. η' εἰς τὸ Ἄσμα τῶν Ἄσμ.).

**Ὅτι ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας μανθάνει ὁ νοῦς
ὅτι αἱ στειρήσεις τοῦ Χριστοῦ ἐγένοντο ἕξεις ἡμῶν,
καὶ μίαν ξενότροπον ἰατρικὴν.**

Καὶ διὰ νὰ εἶπω μετὰ συντομίας, ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς θείας οἰκονομίας μανθάνει ὁ νοῦς, ὅτι αἱ στειρήσεις τοῦ Χριστοῦ ἐγένοντο ἕξεις εἰς ἡμᾶς, καθὼς θεολογεῖ ὁ θεῖος Μάξιμος· ἤγουν ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου, ἐγένετο ἡμῶν θέωσις ἢ κένωσις ἐκείνου, πληρωσις ἡμῶν ἢ συγκατάβασις ἐκείνου, ὑψωσις τὸ πάθος Του, ἡμῶν ἀπάθεια· καὶ ὁ θάνατός Του, ζωὴ ἡμετέρα· καὶ τοῦτο μανθάνων χαίρει καὶ ἀγάλλεται. Μᾶλλον δὲ ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ τῆς θείας οἰκονομίας, μανθάνει ὁ νοῦς μίαν θαυμαστὴν καὶ ξενότροπον ἐπιστήμην ἰατρικῆς· διότι βλέπει εἰς αὐτήν, νὰ μὴ ἰατρεύονται τὰ ἐναντία διὰ τῶν ἐναντίων καθὼς οἱ νόμοι καὶ τῶν ἰατρῶν καὶ τῶν φυσικῶν διορίζονται, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἰατρεύονται τὰ ὅμοια διὰ τῶν ὁμοίων· θεωρεῖ γὰρ, ὅτι διὰ τῆς πτωχείας τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἰατρεύθη ἡ ἰδική μας πτωχεία· διὰ τοῦ πάθους Αὐτοῦ, ἰατρεύθησαν τὰ πάθη ἡμῶν· διὰ τοῦ θανάτου, ὁ ἰδικός μας θάνατος· καὶ διὰ τῆς Αὐτοῦ φθορᾶς, Ἡ ἰδική μας ἐθεραπεύθη φθορά.

Ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ σαρκωθείς καὶ ἀποθανὼν, ἔξω ἑαυτοῦ ἐγένετο.

Καὶ τελευταῖον, εἶναι δυνατόν ποτε νὰ μὴ ἠδυνθῆ καὶ νὰ μὴ ἀγαλλιάσῃ ὁ νοῦς, ὅταν στοχασθῆ ὅτι ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος Λόγος, ἡ

ἐνυπόστατος ἐκεῖνη ἰδέα καὶ ἄκρα νόησις τοῦ πρὸ αἰώνων γεννῶντος αὐτὸν ἄκρου καὶ πρώτου Νοῦ, κατεδέχθη ὄχι μόνον νὰ σαρκωθῆ, ἀλλὰ καὶ νὰ κοπιᾶσῃ καὶ νὰ πεινάσῃ καὶ νὰ διψήσῃ καὶ νὰ ὑβρισθῆ καὶ νὰ πάθῃ καὶ τέλος πάντων νὰ ἀποθάνῃ θάνατον σταυρικὸν διὰ τὴν ἰδικήν Του ἀγάπην; «Συνίστησι γάρ, φησί τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός, ὅτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν» (Ρωμ. ε' 1)³⁷. Ἐγὼ νομίζω, ὅτι βεβαιότατα ἔχει, ὄχι μόνον νὰ χαρῆ ὁ νοῦς, ἀλλὰ καὶ νὰ χύσῃ ἐκ τῆς πολλῆς του χαρᾶς γλυκύτατα δάκρυα· ἐπειδὴ, ὁ τόσον ἀγαπητὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τῆς ὑπερβολικῆς ἀγάπης τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀνθρώπου ἁμαρτωλοῦ, ἐγένετο ἔξω ἑαυτοῦ (διὰ νὰ εἶπω τολμηρόν τι), καίπερ μένων ἀνεκφοίτητος ἑαυτοῦ καὶ οὕτως ἔπαθε καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη καὶ πάλιν διὰ τῆς Ἀναστάσεως ἦλθεν εἰς τὸν ἑαυτὸν Του· καὶ τοῦτο δὲν εἶναι λόγος ἰδικὸς μου· εἶναι τοῦ Νυσσαέων φωστῆρος Γρηγορίου (τόμ. γ' λόγ. α' εἰς τὸ Πάσχα): ἀφοῦ καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ παραλαβοῦσα, ψάλλει μεγαλοφώνως ἐν τῇ Μεγάλῃ Σαββάτῳ· «Αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς καταπαύσεως ἡμέρα, ἐν ἣ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων Αὐτοῦ ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομίας τῆ σαρκὶ σαββατίσας καὶ εἰς ὃ ἦν πάλιν ἐπανελθὼν διὰ τῆς Ἀναστάσεως».

**Διατὶ ἐν τῇ Ἀναστάσει τοῦ Κυρίου, θεολογικὸν
ἀναγιγνώσκειται εὐαγγέλιον.**

Καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς αἰτία, διὰ τὴν ὁποῖαν ἀναγιγνώσκειται καὶ ἐν τῇ Μεγάλῃ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα, ἥτοι ἐν τῇ Ἀναστάσει, τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, τὸ περιέχον τὴν ὑψηλὴν θεολογίαν καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς θεότητος τοῦ Θεοῦ Λόγου· ἵνα δηλ. ἀποδειχθῆ, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰς ὅλην τὴν

³⁷ Ὅθεν ὁ σοφὸς Φώτιος ἄξια τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης καὶ τῆς ἑαυτοῦ σοφίας ἐρρητόρευσεν, ἐρμηνεύων τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο, «ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι» (Ρωμ. ε' 3)· φησὶ γάρ· «Πόθεν καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν; Ὅτι ἐρωμεν σφόδρα τοῦ Θεοῦ· ἐραστὴς γὰρ ἅπας χαίρει καὶ σεμνύνεται, ἠνίκα πάσχει ὑπὲρ οὗ ἑρᾶ· ἀλλὰ πόθεν ὁ θεὸς ἔρωσ ἐκεῖνος ἐκκέχεται καὶ ὅλην ἡμῶν περιεῖληφε τὴν καρδίαν ἐκ τοῦ Παναγίου Πνεύματος τοῦ δοθέντος ἡμῖν· ὥστε ὅλον τῆς ἄνωθεν χάριτος· ἀλλὰ καὶ χρεωστοῦμεν ὑπερερᾶν Αὐτοῦ· κἂν τι δέοι παθεῖν, μὴ ἀφίστασθαι τοῦ πρὸς Αὐτὸν ἔρωτος· διατί; Ὅτι Αὐτὸς ἡμῶν ἠράσθη πρῶτος καὶ τότε τίνων; Ἡμῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων ὑπαρχόντων. Εἶδες ὑπερβολήν; Εἶδες πόσον τὸ χρέος; Πρόσθεσ καὶ τὸ ἐτι μεῖζον· οὐκ ἠράσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ ἠτιμάσθη ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἐρραπίσθη καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἐν νεκροῖς ἐλογίσθη καὶ διὰ τούτων ἀπάντων, τὸν περὶ ἡμᾶς Αὐτοῦ παρέστησεν ἔρωτα. Ὡ ἔρωτος, ἀγγέλους καταπλήξαντος! Ἀνθρώπους εἰς οὐρανοὺς ἀνυψώσαντος! Καὶ δαυμόνων τυραννίδα καταργήσαντος! Τίς ἐραστὴν τοιοῦτον οὐ φιλεῖ; Μᾶλλον δέ, τίς τι πράξας ἄξιον τοῦ τηλικούτου ἔρωτος ἐπιτελέσει; Ἡ κἂν βραχὺ γοῦν τοῦ χρέους ἀποτίσει; Κἂν γὰρ μυριάκις ἀποθάνει, οὐ μέγα εἰσήνεγκεν ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἐυεργέτου, ὑπὲρ ἐραστοῦ, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ ἐχθρῶν καὶ πολεμίων, ὡς ἐκεῖνος ἔπαθε καὶ ἡμῶν ἕκαστος πάσχει. Δι' ὃ ἠνίκα πάσχομεν, χαίρειν ὀφείλομεν καὶ σεμνύνεσθαι, ὅτι κἂν βραχὺ γοῦν, ὑπὲρ τηλικούτου ἐραστοῦ καὶ ἡμεῖς παθεῖν τι κατηξιώθημεν» (παρὰ τῷ Οἰκουμένῳ ἐν τῇ ἐρμ. τῆς πρὸς Ρωμ.).

περίοδον τῆς ζωῆς Του, μάλιστα δὲ καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὸν καιρὸν τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς Ταφῆς Του, τοσαύτην συγκατάβασιν μετεχειρίσθη καὶ τοσοῦτον ἐκενώθη τῆς ἑαυτοῦ δόξης, ὡς εἶπεν ὁ θεολόγος Γρηγόριος (λόγ. εἰς τὰ Γενέθλια)· καὶ ἐταπεινώθη διὰ τὴν ἀνθρώπων ἀγάπην, ὥστε ἐφάνη σχεδὸν πὼς ἐγένετο ἔξω ἑαυτοῦ καὶ ἔξω τοῦ ἀξιώματος τῆς οἰκείας θεότητος· ὅτε δὲ ἀνέστη, ἐπανῆλθε πάλιν πρὸς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὸ πρότερον τῆς ἰδίας θεότητος ἀποκατέστη ἀξίωμα· καὶ αὐτὸ γὰρ τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι, ἐνέργεια ἦν τοῦ παντοδυνάμου κράτους καὶ ἀξιώματος τῆς θεότητος καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος, ἔλεγε· «κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος Αὐτοῦ, ἦν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ (ὁ Πατὴρ δηλ.), ἐγείρας Αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ Αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις» (Ἐφεσ. α' 19). Καὶ ἀλλαχοῦ· «Καὶ γὰρ εἰ ἐσταυρώθη ἔξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῆ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ» (Β' Κορινθ. ιγ' 4). Διὰ γὰρ τῆς Ἀναστάσεως τὸ πρὶν παθητὸν τοῦ Κυρίου σῶμα ἔγινεν ἀπαθές· τὸ φθαρτὸν ἠφθαρτίσθη καὶ τὸ διὰ τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον γεγονὸς ἄδοξον καὶ μὴ ἔχον εἶδος, ἐλαμπρύνθη, ὠραίσθη καὶ ἐδοξάσθη τῇ αὐτῇ δόξῃ τῆς καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ ἠνωμένης θεότητος. «Δόξασόν με γὰρ (ὡς ἄνθρωπος δηλ.), φησὶ πρὸ τῆς Ἀναστάσεως ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς· δόξασόν με, Πάτερ, παρὰ σεαυτῶν, τῇ δόξῃ ἣ εἶχον (ὡς Θεὸς δηλ.) πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί» (Ἰωάν. ιζ' 5).

Ταύτην δὲ τὴν δόξαν θέλων νὰ δεῖξῃ ὁ Κύριος, ὅτι ἔλαβε μετὰ τὴν Ἀνάστασιν, εἶπε μετὰ τὸ ἀναστῆναι τοῖς μαθηταῖς Αὐτοῦ· «Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς» (Ματθ. κη' 12). Ἦν γὰρ εἶχεν ὡς Θεὸς καὶ Δημιουργὸς ἐξουσίαν τῶν πάντων, ταύτην ἔλαβε καὶ ἐκληρονόμησε καὶ ὡς ἄνθρωπος, οὐχὶ ὅμως πρὸ τῆς Ἀναστάσεως, ἀλλὰ μετὰ τὴν Ἀνάστασιν· δι' ὃ καὶ ὁ Παῦλος τὴν ὑπερύψωσιν τοῦ θείου Αὐτοῦ ὀνόματος καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, θέλει ὅτι τὰ ἔλαβεν ὁ Ἰησοῦς οὐχὶ πρὸ τοῦ Πάθους καὶ τῆς Ἀναστάσεως, ἀλλὰ μετὰ τὸ Πάθος καὶ τὴν Ἀνάστασιν. Εἰπὼς γὰρ πρότερον περὶ Αὐτοῦ· «Καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ Σταυροῦ· ὕστερον ἐπιφέρει δι' ὃ καὶ ὁ Θεὸς Αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα» (Φιλιπ. β' 2). Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ Αὐτός· «Τὸν δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον» (Ἔβρ. β' 9). Πότε δὲ βλέπομεν Αὐτὸν τοιοῦτον δεδοξασμένον, ὃ Παῦλε; Φανερὸν ὅτι μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν Ἀνάστασιν οὕτω γὰρ Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἐβεβαίωσεν, εἰπὼν πρὸς τὸν Κλεώπαν καὶ τὸν

μετ'αὐτοῦ (Λουκ. κδ' 26). Τοῦτο δὲ ἐφανέρωσαν καὶ αἱ φωναὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν τεσσάρων ζώων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, ἅς ἤκουσεν ὁ θεολόγος Ἰωάννης εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν, διὰ τῶν ὁποίων ἐφώνουν ταῦτα: «Ἄξιόν ἐστι τὸ ἄρνιον τὸ ἐσφαγμένον, λαβεῖν τὴν δύναμιν καὶ πλοῦτον καὶ σοφίαν καὶ ἰσχὺν καὶ τιμὴν καὶ δόξαν καὶ εὐλογίαν» (Ἀποκάλ. ε' 12). Πότε δὲ ἄξιος ἐγένετο λαβεῖν ταῦτα; Μετὰ τὸ σφαγῆναι, δηλαδὴ καὶ ἀναστῆναι καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, διὰ τῆς Ἀναστάσεως ἐγένετο ἐπιτήδειον τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ὥστε δεῖκνυσθαι δι' Αὐτοῦ καὶ ἐν Αὐτῷ, τὰ θεοπρεπῆ αὐχήματα³⁸ καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς θεότητος καὶ τὴν δόξαν· τὰ ὁποῖα οὐκ ἠδύνατο πρὸ τῆς Ἀναστάσεως δι' Αὐτοῦ φανερωθῆναι, παθητοῦ ὄντος καὶ φθαρτοῦ διὰ τὴν οἰκονομίαν· καίτοι τεθεωμένου ὑπάρχοντος ἐξ αὐτῆς συλλήψεως, διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν ταῦτα δε βεβαιῶν καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς θεῖος Νύσσης Γρηγόριος, ἔλεγεν· «Ἐπειδὴ οὐκ ἄλλοθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἡμετέρου φυράματος ἢ θεοδόχου σὰρξ ἦν, ἢ διὰ τῆς Ἀναστάσεως συνεπαρθεῖσα τῇ θεότητι» (κεφ. λβ' τοῦ κατηχητικοῦ).

Ὅτι ἀκατάληπτόν ἐστι τὸ τῆς ἐνσαρκώσεως μυστήριον.

Καὶ διὰ νὰ εἶπω μετὰ συντομίας, ἀδύνατον εἶναι ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου νὰ μὴ θαυμάσῃ καὶ νὰ μὴ λάβῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ πνευματικῆν ἀγαλλίασιν, ὅταν στοχασθῇ· α' ὅτι τὸ φρικτὸν μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως εἶναι ἀκατάληπτον, ὅχι μόνον εἰς ὅλους τοὺς σοφοὺς τοῦ κόσμου καὶ τοὺς ἐν Χριστῷ νηπίους καὶ ἀτελεῖς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς πλέον ὑψηλοὺς καὶ διαβατικοὺς καὶ τελείους ἄνδρας καὶ θεολόγους μεγάλους, τοὺς ὁμοίους ὄντας κατὰ τὰ πνευματικὰ χαρίσματα πρὸς αὐτὸν τὸν μέγαν Πρόδρομον καὶ βαπτιστὴν Ἰωάννην, τὸν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μεῖζονα· β' ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀκατάληπτον, ὅχι μόνον εἰς τὴν κατωτέραν καὶ περικόσμιον ἱεραρχίαν τῶν Ἀρχῶν, τῶν Ἀρχαγγέλων καὶ τῶν Ἀγγέλων· ὅχι μόνον εἰς τὴν μέσην τῶν Κυριοτήτων, Δυνάμεων καὶ Ἐξουσιῶν· ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περὶ Θεὸν ἄμεσον καὶ ἀνωτάτην ἱεραρχίαν τῶν Θρόνων, Χερουβὶμ καὶ Σεραφίμ· καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐν τῇ ὑπερτάτῃ ἱεραρχίᾳ ταύτῃ πρεσβυτάτους καὶ πρωτίστους Νόας. Καὶ γ' ὅτι αὐτὸ τὸ μυστήριον ἔχει νὰ μένη ἀκατάληπτον καὶ ἀκατανόητον, ὅχι μόνον

³⁸ Ὅσον δηλονότι ἦτο δεκτικόν· οὐ γὰρ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐγένετο μετὰ τὴν Ἀνάστασιν καὶ ἄκτιστον ἢ ἀπερίγραπτον· καὶ διὰ νὰ εἶπω συντόμως μετὰ τοῦ σοφοῦ Νικηφόρου τοῦ Βλεμμίδου· «Τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Χριστοῦ, ὅσων μὲν ἦν δεκτικόν θείων αὐχημάτων, μετέσχεν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ λόγου διὰ τὴν ἔνωσιν· δι' ἣν καὶ σεπτὸν ἐστὶ καὶ προσκυνητὸν· ὅσων δ' οὐκ ἦν δεκτικόν, οὐ μετέσχεν· ἵνα κἀντεῦθεν τό τε διάφορον τῶν φύσεων τοῦ Χριστοῦ, τό τε μοναδικὸν τοῦ προσώπου γινώσκωμεν» (λόγος περὶ πίστεως).

εἰς τὸν παρόντα αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἐπειδὴ καὶ ὁ κατὰ ἀκριβείαν τρόπος καὶ λόγος, καθ'ὃν αὐτὸ γέγονεν, ἔχει νὰ εἶναι πάντοτε ἀπόκρυφος καὶ ἀφανέρωτος εἰς ὅλους ὁμοῦ τοὺς μακαρίους τόσον ἀγγέλους, ὅσον καὶ ἀνθρώπους· καθὼς ταῦτα πάντα βεβαιοῦσι τὰ πνευματοκίνητα καὶ ἀψευδῆ στόματα τῶν ἱερῶν θεολόγων.

Τὸ μὲν γὰρ α' ἐπικυροῖ ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος Γρηγόριος, λέγων «Τί δέ ἐστὶν ὁ σφαιρωτῆρ τοῦ ὑποδήματος, ὃν οὐ λύεις ὁ βαπτίζων Ἰησοῦν; Τυχὸν ὁ τῆς ἐπιδημίας λόγος καὶ τῆς σαρκός, οὐ μὴδὲ τὸ ἀκρότατον εὐδιάλυτον, μὴ ὅτι τοῖς σαρκικοῖς ἔτι καὶ νηπίοις ἐν Χριστῷ, ἀλλ'οὐδὲ τοῖς κατὰ Ἰωάννην τῷ πνεύματι» (Λόγ. εἰς τὰ Ἐπιφάνια). Τὸ δὲ β' ὁ ἐν θεολόγοις ἐξοχώτατος Διονύσιος, λέγων «Ἀλλὰ καὶ τὸ πάσης θεολογίας ἐκφανέστατον, ἢ καθ' ἡμᾶς Ἰησοῦ θεοπλαστία καὶ ἄρρητός ἐστι λόγῳ παντὶ καὶ ἄγνωστος νῶ παντὶ καὶ αὐτῷ τῷ πρωτίστῳ τῶν πρεσβυτάτων ἀγγέλων» (Περὶ θείων ὀνομ. κεφ. β'). Καὶ ἐν τῇ πρὸς Γάϊον ἐπιστολῇ «Κρύφιος δὲ ἐστὶν (ὁ Χριστός) καὶ μετὰ τὴν ἔκφανσιν, ἢ ἵνα τὸ θειότερον εἶπω καὶ ἐν τῇ ἐκφάνσει· καὶ τοῦτο γὰρ Ἰησοῦ κέκρυπται καὶ οὐδενὶ λόγῳ, οὔτε νῶ, τὸ κατ' αὐτὸν ἐξήκται μυστήριον· ἀλλὰ καὶ λεγόμενον, ἄρρητον μένει καὶ νοούμενον, ἄγνωστον». Τὸ δὲ γ' βεβαιοῖ ὁ φερωνύμως καὶ τῷ ὄντι μέγιστος ἐν θεολογίᾳ Μάξιμος, οὕτω πως φράζων· «Τὸ μέγα τῆς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον, ἀεὶ μένει μυστήριον· οὐ μόνον ὅτι συμμετρῶς τῇ δυνάμει τῶν ὑπ' αὐτοῦ σωζομένων ἐκφαινόμενον ἔχει μεῖζον τοῦ ἐκφανθέντος τὸ μήπω ὀρώμενον, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ φανὲν ἔτι μένει πάμπαν ἀπόκρυφον, οὐδενὶ λόγῳ καθὼς ἐστὶ γινωσκόμενον· Ὁ γὰρ Θεὸς ὑπερούσιος ὢν... καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ὡς φιλόανθρωπος, ἐκ τῆς ἀνθρώπων οὐσίας ἀληθῶς ἄνθρωπος γεγωνῶς, τὸν τοῦ πῶς ἄνθρωπος γέγονε τρόπον, μένει διὰ παντὸς ἔχων ἀνέκφαντον· ὑπὲρ ἄνθρωπον γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος» (κεφ. ιβ' τῆς γ' ἑκατοντάδος τῶν θεολογικῶν). Ὅθεν δίκαιον εἶχεν ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος νὰ θεολογήσῃ περὶ τοῦ ὑψηλοῦ μυστηρίου τούτου καὶ νὰ εἶπῃ ἐν τῷ α' μέρει τῶν ζητημάτων του, ὅτι ὁ Θεὸς ὡς ὢν Παντοδύναμος, δύναται ἄλλα τελειότερα κτίσματα νὰ κάμῃ, ἐκτὸς ὅμως τῶν τριῶν τούτων, τὰ ὁποῖα οὔτε αὔξησιν δέχονται, οὔτε προσθήκην· τοῦτέστι τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· τῆς Θεομητορικῆς ἀξίας τῆς Παρθένου Μαρίας καὶ τῆς δόξης τῶν μακαρίων· ὃ μυστήριον λοιπῶν μυστηρίων ἀπάντων τὸ θαυμαστότερον! Αἰσχυνέσθωσαν οὖν οἱ μὴ δεχόμενοι τὸ ἀειπάρθενον τῆς Θεοτόκου Μαρίας!

Ὅτι πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ μελετᾷ τὰ τοῦ Κυρίου μυστήρια.

Διὰ τοῦτο, ἀγαπητέ, εἰς τοὺς λόγους τοῦ μυστηρίου τούτου, τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐνανθρωπήσεως, συνείθισον τὸν νοῦν σου νὰ μελετᾷ καὶ νὰ ἀδολεσχή καὶ σὲ πληροφορῶ, ὅτι δὲν θέλουσι λείπει ποτὲ ἐξ αὐτοῦ ὕλαι καὶ ἀφορμαὶ ἡδονῶν πνευματικῶν καὶ ὀλοκλήρων πανηγύρεων· τοιαύτας ἡδονὰς καὶ πανηγύρεις ἐδοκίμαζε καὶ ἡ θεολογικὴ ἐκείνη τοῦ Γρηγορίου ψυχὴ, δι' ὃ καὶ ἔλεγε· «Πόσαι μοι πανηγύρεις καθ' ἕκαστον τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων! Ὡν ἀπάντων κεφάλαιον ἓν, ἡ ἐμὴ τελείωσις καὶ ἀνάπλασις καὶ ἡ πρὸς τὸν πρῶτον Ἀδὰμ ἐπάνοδος» (Λόγ. εἰς τὰ γενέθλ.). Στοχάζου λοιπὸν τὸν γλυκύτατον Ἰησοῦν, πότε ὡς βρέφος ἐν τῇ φάτνῃ ἀνακειόμενον· πότε ὑπὸ τοῦ Συμεῶν βασταζόμενον· τώρα, βαπτιζόμενον ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μαρτυρούμενον· τώρα, θαυματουργοῦντα καὶ ἐν τῷ ὄρει μεταμορφούμενον καὶ ὑπὲρ ἥλιον λάμποντα· καὶ τώρα, κηρύττοντα τὸ τῆς σωτηρίας εὐαγγέλιον· καὶ ἄλλοτε μὲν, ἐμπαιζόμενον, πάσχοντα, ὑβριζόμενον καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γυμνὸν κρεμάμενον καὶ ἐν τῷ τάφῳ ὡς νεκρὸν καλυπτόμενον· ἄλλοτε δέ, ἀνιστάμενον, ἀνάλαμβανόμενον εἰς οὐρανοὺς καὶ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθεζόμενον· οὕτω γὰρ σε παραινεῖ καὶ ὁ Θεολόγος νὰ κάμνης λέγων· «Διὰ πασῶν ὁδεύσον ἀμέμπτως τῶν ἡλικιῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ δυνάμεων, ὡς Χριστοῦ μαθητῆς» (Λόγ. εἰς τὰ γενέθλ.). Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· «Ἔθισον τὸν νοῦν σου ἀεὶ ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος μελετᾶν» (Ἐπιστολ. δ' σελ. 566).

Ὅτι μεγάλην ἡδονὴν προξενεῖ τὸ νὰ φαντάζεται τις τὸν σωματικὸν χαρακτήρα τοῦ Κυρίου.

Τί νὰ περιττολογῶ; Καὶ αὐτὸ μόνον τὸ νὰ φαντάζησαι καὶ νὰ ἰδεξῆσαι τὸν σωματικὸν χαρακτήρα καὶ τὸ κάλλος τοῦ Θείου Προσώπου τοῦ Ἰησοῦ ἀνεκκλάλητον θέλει σοὶ προξενήσει τὴν ἡδονὴν οὕτως, ὥστε νὰ λέγῃς ἐνθουσιῶν· «Ὅλος εἶ, Σῶτερ, γλυκασμός· ὅλος ἐπιθυμία καὶ ἔφεις· ὅλος ἀκόρεστος· ὅλος ὑπάρχεις κάλλος ἀμήχανον»· καί, Ἐθελξας πόθῳ με Χριστέ καὶ ἠλλοίωσας τῷ Θεῷ Σου ἔρωτι· καί· «Τίς Ἡμᾶς χωρῖσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλίψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ λιμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα;» (Ρωμ. η' 35)· καὶ τὰ τῆς ἀσματιζούσης νύμφης· «Μὴ ὄν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου ἴδετε;» (Ἄσμ. γ' 3) καὶ ἄλλα ὅμοια ἔρωτικά. Τὸ νὰ φαντάζησαι, λέγω, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείνους τοὺς καθαρωτάτους καὶ ἡμερωτάτους καὶ γλυκυτάτους τοῦ Ἰησοῦ· τὴν ἰσότητα τῆς ρινός Του· τὸ ὑπόξανθον καὶ χρυσοειδὲς ὄμοῦ τῶν μαλλίων Του καὶ γενείων τὸ μέγα καὶ

ίλαρόν μέτωπόν Του· τὸ σύγκρατον χρώμα καὶ τὸ ἡμερον ὁμοῦ καὶ βασιλικὸν τοῦ προσώπου Του· τοὺς ὠραίους δακτύλους καὶ τὰς χωρὶς ἐλαττώματος χεῖρας Του· τὸ μέτριον ἀνάστημα τοῦ σώματός Του καὶ ἀπλῶς, τὴν ἄλλην ἅπασαν συμμετρίαν καὶ χάριν, ἣτις ἔλαμπεν εἰς ὅλα τὰ Θεῖα μέλη Του τόσον, ὥστε καθὼς ἔγραφεν ὁ Λέντουλος ἐκεῖνος ἡγεμῶν εἰς τὴν γερουσίαν τῆς Ρώμης, ὅστις ἠξιώθη ἐν Ἱερουσαλήμ νὰ ἴδῃ ζῶντα τὸν Κύριον³⁹, ἄλλος ὠραιότερος τοῦ Ἰησοῦ ἄνθρωπος ἀκόμη δὲν ἐφάνη εἰς τὴν γῆν· καὶ τοῦτο προορῶν ὁ Δαβὶδ, ἀνεβόησεν· «Ὁραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων» (Ψαλμ. μδ´ 2). Ὅπερ, ὁ μὲν Ἀκύλας ἐξέδωκε· «Κάλλει ἐκαλλωπίσθη παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»· ὁ δὲ Σύμμαχος «Κάλλει καλὸς εἶ, παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»· καὶ ἡ ἀσματίζουσα δὲ νύμφη ἐρωτικῶς φησι πρὸς Αὐτόν· «Ἴδου εἶ καλὸς ἀδελφιδός μου καὶ γε ὠραῖος» (Ἄσμα α´ 16). Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ὄχλοι βλέποντες Αὐτόν, χορτασμὸν δὲν εἶχον, οὐδὲ ἤθελον νὰ ἀποστῶσι τῆς θεωρίας Του, καθὼς ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐρμηνεύων τό· «Ἴδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς τοὺς ὄχλους περὶ Αὐτόν, ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν» (Ματθ. η´ 11), λέγει· «Καὶ γὰρ ἦσαν Αὐτῷ προσηλωμένοι φιλοῦντες Αὐτόν καὶ θαυμάζοντες καὶ ὁρᾶν εἰς Αὐτόν ἀεὶ βουλόμενοι· τίς γὰρ ἂν ἀπέστη τοιαῦτα θαυματουργοῦντος; Τίς δ’ οὐκ ἂν καὶ τὸ πρόσωπον ἠθέλησεν ἀπλῶς ἰδεῖν; Καὶ τὸ στόμα τὰ τοιαῦτα φθεγγόμενον; Οὐδὲ γὰρ θαυματουργῶν ἦν θαυμαστὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ φαινόμενος ἀπλῶς, πολλῆς ἔγεμε χάριτος» καὶ τοῦτο ὁ Προφήτης δηλῶν, ἔλεγεν· «Ὁραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων» (παρὰ τῆ Σειρ. τοῦ κατὰ Ματθ.). Καὶ ἂν τότε φθαρτὸν σῶμα φορῶν, τόσον ἦτον ὠραῖος ὁ γλυκύτατος Ἰησοῦς, πόσω μᾶλλον τώρα, ὅτε ἠφθαρτίσθη; Ὅτε ἐδοξάσθη; Καὶ ὅτε λάμπει ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ θεῖον Του πρόσωπον μυριάκις ὑπὲρ τὸν ἥλιον;⁴⁰

³⁹ Τὴν ἐπιστολὴν ἣν ἔγραφεν ὁ Λέντουλος εἰς τὴν Γερουσίαν τῆς Ρώμης, περὶ τοῦ ὠραιότατου χαρακτῆρος τοῦ Ἰησοῦ, ὅρα εἰς τὸ τέλος τοῦ «Ἀοράτου Πολέμου».

⁴⁰ Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος παρακινεῖ διὰ τῆς εὐλόλου Αὐτοῦ γλώσσης ὅλους ἡμᾶς νὰ ἐπιμελώμεθα καὶ πάντα τρόπον νὰ κάμνομεν, μόνον διὰ νὰ ἐπιτύχομεν τῆς γλυκυτάτης θεωρίας τοῦ Δεδοξαμένου, τοῦ Ὁραιότατου καὶ Μυριοποθήτου Ἐκεῖνου Θείου Προσώπου τοῦ Ἰησοῦ, οὕτως λέγων· «Οὐκοῦν ἅπαντα πράττομεν, ὥστε τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο τὸ θαυμαστὸν ἰδεῖν· εἰ γὰρ νῦν ἀκούοντες οὕτως ἐκκαίόμεθα καὶ ἐπιθυμοῦμεν κατ’ ἐκείνας γενέσθαι τὰς ἡμέρας, καθ’ ἃς ἐπὶ τῆς γῆς διέτριβε καὶ φωνῆς ἀκοῦσαι καὶ ὄψιν ἰδεῖν καὶ προσελθεῖν καὶ ἄψασθαι καὶ διακονῆσαι· ἐννόησον ἠλίκον Αὐτόν ἐστὶν ἰδεῖν, οὐκ ἔτι ἐν θνητῷ σώματι, οὐδὲ ἀνθρώπινα ποιοῦντα, ἀλλ’ ὑπὸ ἀγγέλων δορυφορούμενον, ἐν ἀκηράτῳ καὶ αὐτοῦς ὄντας καὶ Ἐκεῖνον βλέποντας καὶ τῆς ἄλλης εὐημερίας ἀπολαύοντας, τῆς πάντα νικώσης λόγον; Διὸ δὴ, παρακαλῶ, πάντα πράττομεν, ὥστε μὴ τῆς τοσαύτης ἐκπεσεῖν δόξης· οὐδὲν γὰρ δύσκολον, ἐὰν θέλομεν· οὐδὲν φορτικόν, ἐὰν προσέχομεν» (εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ὁμιλ. πδ´).

**ΣΤ' Τόπος τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν εἶναι ἡ θεωρία
τῶν τοῦ Θεοῦ προσόντων.**

Ἐκτος δὲ καὶ τελευταῖος τόπος τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν τοῦ νοῦς εἶναι ἡ θεωρία τῶν περὶ Θεὸν φυσικῶς καὶ ἀϊδίως θεωρουμένων τὰ ὁποῖα, ἡ μὲν Ἁγία Γραφή ἀρετὰς τοῦ Θεοῦ ὀνομάζει «Οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς δώσω» (Ἦσ. μβ' 1) καὶ «ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ Αὐτοῦ» (Ἀββακ. γ' 3). Οἱ δὲ παλαιότεροι θεολόγοι καὶ ἅγιοι, φυσικὰ ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ καὶ φυσικὰς καὶ οὐσιώδεις τοῦ Θεοῦ δυνάμεις καὶ ἀκτίστους ἐνεργείας ὀνομάζουσιν· ὁ δὲ Ἄρεοπαγίτης Διονύσιος, προόδους τῆς πάντων αἰτίας καλεῖ καὶ τῆς προνοίας ἐκφαντορικὰς θεωνυμίας καὶ μετοχὰς καὶ αὐτομετοχὰς τῶν ὄντων καὶ δῶρα θεῖα καὶ ἠνωμένην θεολογίαν, ὡς ἐπὶ τῆς ὅλης θεότητος τῶν τριῶν θεολογικῶν ὑποστάσεων καὶ οὐ μερικῶς ὑμνουμένην καὶ ὡς τῇ μιᾷ καὶ ὑπερῆνωμένη ἀνατιθεμένην ἐνάδι (περὶ θεῶν ὀνομάτ. κεφ. β')· οἱ δὲ νεώτεροι θεολόγοι, προσόντα καὶ τελειότητα τοῦ Θεοῦ κοινότερον ὀνομάζουσιν. Ἀναβαίνων λοιπὸν ὁ νοῦς ἐπάνω ἀπὸ τῆς ὑδρογείου ταύτης σφαίρας, διασχίζων τὸν ἀέρα, ὑπερβαίνων τὸν αἰθέρα, διαπερῶν τοὺς φωστήρας καὶ πλάνητας καὶ ὅλην τὴν πολὺαστρον σφαῖραν, ὑπεραναβάς δὲ καὶ αὐτὰς τὰς ἀγγελικὰς καὶ ὑπερκοσμίους δυνάμεις καὶ ἔξω παντὸς τοῦ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ κόσμου ἐκβαίνων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν περὶ τὸν κόσμον πνευματικῶν καὶ ἀφηρημένων λόγων ἔξω γενόμενος, θεωρεῖ τὴν ἀσύγχυτον Μονάδα καὶ ἀδιαίρετον Τριάδα· τὸ πρῶτον καὶ καθαρῶτατον καὶ ἀπλούστατον ΟΝ· τὴν ἀρχὴν τῶν ἀρχῶν καὶ αἰτίαν τῶν αἰτιῶν· τὸ ὑπερανωκισμένον καὶ κρύφιον ΕΝ· τὸν ἓνα ὄντα καὶ τρία, ΘΕΟΝ· θεωρεῖ δὲ Αὐτόν, οὐχὶ σχετικῶς μόνον ὡς Δημιουργόν, κτίστιν καὶ ποιητικὸν αἴτιον τοῦ παντός· ἀλλὰ μᾶλλον ἀσχέτως καὶ ἀπολύτως καὶ καθ'ἑαυτόν, «ὡς φύσιν καὶ οὐσίαν ἐστῶσαν,

---

Διότι, τὸ νὰ στερηθῇ τις τῆς παμποθήτου ἐκείνης θεωρίας τοῦ ὠραιότατου, τοῦ ἠλιοσταλάκτου καὶ παγκαλλεστάτου προσώπου τοῦ Ἰησοῦ, τοῦτο εἶναι κατὰ ἀλήθειαν χειρότερον μυριῶν κολάσεων, κατὰ τὸν ἴδιον Χρυσόστομον, λέγοντα· «Κἂν μυριάς θῆς γεέννας, οὐδὲν τοιοῦτον ἐρεῖς, οἷον τὸ πρόσωπον τὸ ἡμερον, ἰδεῖν ἀποστρεφόμενον καὶ τὸν γαληνὸν ὀφθαλμόν, μὴ ἀνεχόμενον πρὸς ἡμᾶς βλέπειν» (ὁμιλ. κδ' εἰς τὸ κατὰ Ματθ.). Ὅθεν καὶ ὁ ἱερός Αὐγουστίνος τετρωμένος ὢν ὑπὸ τῆς ὠραιότητος τοῦ Ἰησοῦ, ἔλεγεν· «ὦ ψυχὴ μου, ἔαν καθ'ἡμέραν ὑποφέρομεν αὐτὴν τὴν γέενναν τῆς κολάσεως, μόνον διὰ νὰ ἴδωμεν τὸν Χριστὸν εἰς τὴν Δόξαν Του, πάλιν τίποτε ἄξιον δὲν ἐπάσχομεν διὰ νὰ ἀπολαύσομεν τόσον μέγα καλὸν καὶ τοιαύτην δόξαν (Ἐγχειρίδιον κεφ. ιε'). Καὶ πῶς δὲν ὑπερβαίνει πᾶσαν κόλασιν τὸ νὰ στερηθῇ τις τοῦ ὑπερφώτου καὶ μακαριωτάτου προσώπου τοῦ Ἰησοῦ, τὸ ὁποῖον θέλει εἶναι τὸ ἄκρον ἀντικείμενον ὅλης τῆς ἀπολαύσεως τῶν μακαρίων ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων καὶ τὸ ὁποῖον τόσον ἔχει νὰ λάμψη ἐν τῇ Δευτέρᾳ Παρουσίᾳ, ὥστε καθὼς ὁ αἰσθητὸς ἥλιος φαινόμενος ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα, ἀναρροφᾷ ὅλα τὰ φῶτα τῶν ἀστέρων καὶ κάμνει αὐτοὺς νὰ μὴ φαίνονται τελείως οὕτω καὶ τὸ ἠλιόμορφον πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ, ἔχει νὰ ἀναρροφήσῃ τότε Ὅλα τὰ φῶτα τῶν δικαίων, οἵτινες μέλλουσι νὰ λάμψωσιν ὡς ὁ ἥλιος, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ὑπόσχεσιν (Ματθ. ιγ' 43)· ὥστε νὰ κρυβῶσιν ὡς ἀστέρες καὶ ὅσον κατὰ σύγκρισιν Αὐτοῦ νὰ μὴ φαίνονται.

ἄτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἄπειρον, ἄναρχον, ἀπλήν, ἀσύνθετον, ἀδιαίρετον, ἀθάνατον, φῶς ἀπρόσιτον, δύναμιν ἄφατον, μέγεθος ἀπεριόριστον· δόξαν ὑπεραστράπτουσιν, ἀγαθότητα ἐπιθυμητήν· κάλλος ἀμήχανον, σφοδρῶς μὲν καθαπτόμενον τῆς τετρωμένης ψυχῆς, λόγῳ δὲ δηλωθῆναι ἀδύνατον, ὡς λέγει ὁ Μέγας Βασιλείος» (λόγ. περὶ πίστεως). Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, θεωρεῖ ὁ νοῦς διὰ τῶν ἀτρεμῶν καὶ νοερῶν καὶ ὀξυδερκεστάτων αὐτοῦ ὁμμάτων, ὡς ὑπερούσιον μὲν ἦλιον τὸν Θεόν, ὡς φυσικὰς δὲ καὶ οὐσιώδεις ἀκτῖνας ἀποπάλλοντα, ἦτοι ἀποσπινθηρίζοντα, τὰς συναϊδίους αὐτοῦ τελειότητας καὶ τὰ μυριόλεκτα καὶ ἄκτιστα Αὐτοῦ προσόντα καὶ φυσικὰ ἰδιώματα.

Εἰς τούτων οὖν τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ τελειοτήτων τε καὶ παγκαλλίστων ἰδιωμάτων τοὺς λόγους καὶ τὴν θεωρίαν, ὁ νοῦς ἐμβαίμων διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Γραφῶν καὶ τῶν θείων Πατέρων χειραγωγούμενον, δὲν λαμβάνει μόνον χαρὰν καὶ ἡδονήν, ἀλλὰ, διὰ τὴν εἶπω οὕτως, ὅλος αὐτόχρομα χαρὰ καὶ ἡδονὴ γίνεται καὶ εἰς ἓνα ὠκεανὸν ἀγαλλιάσεως νομίζει ὅτι κολυμβᾷ. Διότι ἔνθεν μὲν βλέπει τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἣτις δὲν σταθμίζεται εἰς αἰῶνας καὶ χρόνους, ἀλλ'εἶναι ἄναρχος καὶ ἀτελεύτητος ὑπὲρ πάντας τοὺς αἰῶνας καὶ χρόνους· «Κύριος γὰρ, φησί, βασιλεύων τῶν αἰώνων καὶ ἐπ'αἰῶνα καὶ ἔτι» (Ἐξ. ιε' 17)· ὅπερ ἐρμηνεύων ὁ θεοφόρος Μάξιμος, εἶπεν· «Οὐ γὰρ θέμις εἰπεῖν ἤρχθαι ἢ φθάνεσθαι ὑπὸ αἰώνων ἢ χρόνων, τὴν τοῦ Θεοῦ Βασιλείαν» (κεφ. πς' τῆς β' ἑκατοντάδ. τῶν θεολογ.)· ἔνθεν δὲ βλέπει τὴν μεγαλωσύνην Του, ἣτις δὲν ἔχει ἄκρον, ἀλλ'εἶναι ἀνέκβατος τῷ νοί καὶ ἀπεριόριστος· «Μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα καὶ τῆς μεγαλωσύνης Αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας» (Ψαλμ. ρμγ' 3). Ἐντεῦθεν τὴν παντοδυναμίαν Του τὴν παρακτικὴν τῶν ὄντων πάντων καὶ ἀπείρους κόσμους ὑποστήσαι δυναμένην ἐν στιγμῇ χρόνου· ἐκεῖθεν, τὴν διατακτικὴν τῶν ὄντων σοφίαν Του, καθ'ἣν τὰ πάντα καὶ ἀχρόνως προέγνω καὶ ἐν χρόνῳ ἐδημιούργησε· καὶ ἔνθα μὲν, θεωρεῖ τὴν Θεῖαν Δικαιοσύνην, ἣτις διώρισεν εἰς ὅλα τὰ ὄντα μέτρα καὶ ὅρους, τοὺς ὁποίους δὲν δύνανται νὰ ὑπερβῶσιν· ἔνθα δέ, τὴν παντελεῖ καὶ περιεκτικὴν ὅλων τῶν θείων τελειοτήτων καὶ τὰς ὅλας τοῦ πάντων αἰτίου προόδους ἐκφαίνουσιν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, καθὼς τὴν ὀπνομάζει ὁ Ἄρεοπαγίτης Διονύσιος (περὶ θείων ὀνομάτων. κεφ. γ'), ἀφ'ἧς ὡς ἀπὸ κινητικῆς αἰτίας ὁ Θεὸς τὰ ὄντα ἐδημιούργησε καὶ δι'ἣν εἰς τὸ εἶναι ταῦτα διαφυλάττει. Καὶ συντόμως εἰπεῖν, βλέπει τὰς φυσικὰς τοῦ Θεοῦ δυνάμεις καὶ τελειότητας, ὅλας ἀπείρους καὶ ἀρρήτους εἰς τὸ μέγεθος, ὅλας ἀνεξαριθμήτους εἰς τὸ πλῆθος, κατὰ τὸν Μέγαν Βασιλείον (κεφ. ιθ' τῶν περὶ τοῦ Ἁγίου

Πνεύματος) ὅλας ἀκαταλήπτους εἰς τὸ νοηθῆναι, ὅλας ἀκτίστους εἰς τὸ εἶναι, ὅλας παγκαλλίστους εἰς τὸ θεωρηθῆναι, ὅλας ἀνάρχους καὶ ἀτελευτήτους κατὰ χρόνον· καὶ ὅλας πανταχοῦ οὔσας καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, κατὰ τόπον· καὶ βλέπων ταύτας, καθὼς ποτε τὸ δίκτυον τῶν Ἀποστόλων, ὅτε εἶασε τὰ πολλὰ ὀψάρια ἐκινδύνευσεν νὰ σχισθῆ· οὕτω τότε καὶ ὁ νοῦς ἀπὸ τῆς θεωρίας ταύτης ἡδονῆς καὶ χαρᾶς, κινδυνεύει νὰ διασχισθῆ καὶ νὰ γίνῃ ἕξω ἑαυτοῦ.

**Ὅτι ἡ μακαριότης, ἡ τρανοτέρα θεωρία καὶ ἀπόλαυσις ἐστὶ
τῶν θείων τελειοτήτων καὶ ὅτι ὁ Θεὸς κατ'οὐσίαν
ὑπερέχει τῶν Αὐτοῦ τελειοτήτων.**

Καὶ μάλιστα ὅταν στοχασθῆ, ὅτι ὄχι μόνον ἐξ αὐτῶν τῶν θείων προσόντων μετέσχον ἐν τῇ δημιουργίᾳ ὅλα τὰ κτίσματα, ἕκαστον κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς φυσικῆς Του ἐπιτηδειότητος⁴¹, ἀλλὰ καὶ ὅτι μέλλουσα μακαριότης καὶ αἰδῖος εὐφροσύνη καὶ χαρὰ ὅλων τῶν μακαρίων, τόσον ἀγγέλων ὅσον καὶ ἀνθρώπων θέλει εἶναι, ὡς λέγουσιν οἱ Ἱεροὶ Θεολόγοι, ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ κατὰ τὴν φύσιν καὶ οὐσίαν Του, ἀλλὰ κατὰ τὰ θεῖα

⁴¹ Ἐὰν δὲ ἀγαπᾷς νὰ μάθῃς, ὡ ἀναγνώστα, πόσον ἄρα γε μετέσχον ὅλα τὰ κτίσματα, νοητὰ ὁμοῦ καὶ αἰσθητὰ, τῶν θείων προσόντων καὶ τῶν τελειοτήτων τοῦ Θεοῦ, σοὶ ἀποκρίνεται ὁ θεολογικώτατος ἐκείνος καὶ ὑψινοῦστατος Κάλλιστος, ὅτι μετέσχον τὰ κτίσματα πάντα, καὶ ὅλη ἡ Θεῖα Γραφή ὡς μία ρανὶς ἐκ τοῦ πελάγους ἐκείνου τῶν τοῦ Θεοῦ τελειοτήτων· καὶ ὅτι δὲν ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον τοῦτον, τὸν μέγαν φαινόμενον εἰς ἡμᾶς καὶ ἐνδοξον καὶ θαυμάσιον, διὰ νὰ δεῖξῃ ὅλην τὴν ἰδικήν Του σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ μεγαλοπρέπειαν· ὄχι (διότι ἂν τοῦτο ἐβούλετο, βεβαίως ἤθελε δημιουργῆσαι τόσους πολλοὺς κόσμους καὶ τόσων θαυμαστοῦς καὶ ὑπερφρεῖς, ὥστε ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἤθελεν ὑποφέρει οὔτε νὰ θεωρήσῃ τὴν δόξαν τούτων καὶ καλλονήν, ἀλλὰ ἤθελεν ἐξέλθει εὐθὺς ἐκ τοῦ σώματος διὰ τὴν μεγάλην τῆς ἐκπλήξιν καὶ θαυμασμόν)· ἀλλ' ἐδημιούργησε τὰ κτίσματα πάντα καὶ ὅλον τὸν κόσμον, διὰ τὴν χρείαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅσον μόνον ἦτο πρότερον καὶ ἀνάλογον εἰς τὴν κατοικίαν αὐτῶν· οὕτω γὰρ Ἐκεῖνος αὐτολεξεὶ λέγει ἐν κεφαλαίῳ ζ' ἐν χειρογράφῳ σωζομένῳ· «Ἡ κτίσις, ἐξ ὧν ἔχει νοητῶν καὶ ἡ Γραφὴ πνευματικῶν μαρτύρονται Θεοῦ δόξαν καὶ βασιλείαν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ὀλικῶς εἰπεῖν μεγαλοπρέπειαν· ἀλλὰ πόσον ἂν πῆ ἕκαστον τούτων; Καὶ τίποτ' ἄρα μαρτύρονται; Ὀλίγιστον πάνυ τι καὶ ὡς ἂν ἐκ πελάγους ρανίδα τινὰ· καί, ὅπερ ἡ κτίσις καὶ ἡ Γραφὴ Θεοῦ παριστᾷ εἰ πρὸς Θεοῦ συγκρίνοιτο δύναμιν, ἀμυδρὸν τί ἐστὶ καὶ βραχεῖα ρανὶς πρὸς ἀπύθμαντον καὶ ἀπειρον πέλαγος... Εἰ γὰρ τοι μὴ τῆς χρείας χάριν ἀπήρξατο τῆς τῶν ὄντων γενέσεως ὁ Δημιουργός, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου δυνατοῦ καὶ σοφοῦ, ἐνδόξου τε καὶ μεγαλοπρεποῦς μόνον, τάχ' ἂν θᾶπτον μυρίους ἀνθ' ἐνὸς ἑώρακας κόσμους· μᾶλλον μὲν οὖν, οὐδὲ κόσμους οἷος ὁ νῦν ὀρώμενος, ἀλλὰ τινὰς ξένους ὑπερφρεῖς τε καὶ ὑπὲρ νόησιν, ὧν τοῦ κάλλους καὶ τῆς σοφῆς ποικιλίας, οὐδ' ἂν ψυχὴ τὴν δόξαν τε καὶ στυλπνότητα ἐκ τοῦ ῥάστου ὑπενεγκεῖν ἠδύνατο, ἀλλ' ἐξέφυγε ἐκ τοῦ σώματος ἐξ ἐκπλήξεως ἐν ἔργον βουληθεὶς ὁ Θεός, ποιῆσαι τὸν ἀνθρώπον βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς καὶ Θεὸν ἄλλον τῶν τοῦ Θεοῦ, τὸν κόσμον τοῦτον εἰς χρείαν τινὰ τοῦτον προὔβαλλετο ῥᾶστα καὶ ἀκαρδί. Εἰ δέ τι πιστώσασθαι βούλοι, ἐπίδε εἰς τὸν νοητὸν τῶν ἀγγέλων διάκοσμον, εἴ τίς σοι δύναιμις καὶ ὄψει πάντως ἐκεῖ κάλλος καὶ δόξαν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν, οὐκ ἄρρητα μόνον ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἀνενόητα. Καίτοι κακείνος ὁ κόσμος, μόνῳ ἐνὶ ἐννοήματι συνέστη Θεοῦ καὶ ἡ τοσαύτη ποικιλία καὶ τὰ ὅσα ἐκεῖ θαυμάσια· εἰς δὲ ἐνὸς νοήματος τὰ τοιαῦτα, τί οὐκ ἂν ἐγεγονέει ποτέ, εἴπερ ὅλην βουλήν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν Θεοῦ κεννησθαι οἶον τ' ἦν;..... τοῦ γὰρ ἀπειροῦ πέρας οὐδέν· καὶ οὐ μέρος οὐκ ἔστιν οὐδ' ἄρα κίνησις· ἀλλὰ πρόχυσις, ἵνα εἴποι μοι καὶ ταῦτα ἐν μέρει καὶ ἐνεργείας ἐκ δυνάμεως προοιούσης τῆς ἐξ οὐσίας».

προσόντα Του ταῦτα καὶ τελειότητος ταύτῳ εἰπεῖν, ὅτι ὅλη Ἡ ἀπόλαυσις τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ὅλος ὁ Παράδεισος καὶ ὅλα τὰ ἐπιζόμενα ἀγαθὰ, θέλοσιν εἶναι τὰ παγκάλλιστα ταῦτα καὶ μυριόλεκτα καὶ ἀπειροπόθητα προσόντα καὶ φυσικὰ ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ, ἀμέσως τότε καὶ τελεότερον καὶ τρανότερον τοῖς μακαρίοις καταληφθησόμενα. Ἐφη γὰρ ὁ Ἅγιος Μάξιμος «Ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία, τῶν προσόντων τῷ Θεῷ φυσικῶς ἀγαθῶν, κατὰ χάριν ἐστὶ μετάδοσις» (κεφ. κ' τῆς β' ἑκατοντάδ. τῶν θεολογ.). Καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις, χαίρει ὁ νοῦς καὶ ἐκ τῆς χαρᾶς του ἕξαλλος γίνεται, ὅταν συλλογίζεται, ὅτι τούτων τῶν ὑπερτελῶν τελειότητων καὶ παναγάθων δώρων, ὄχι μόνον εἶναι αἰτία καὶ ρίζα καὶ πηγὴ ἡ ὑπερούσιος οὐσία τοῦ Θεοῦ ταυτὸν εἰπεῖν, ὅτι εἶναι τούτων αἰτία κατ'οὐσίαν ὁ ἰδικὸς του Τρισυπόστατος Θεὸς καὶ Ποιητὴς, καίτοι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἐστὶ μετὰ τῆς οὐσίας Αὐτοῦ καὶ τῶν ὑποστάσεων καὶ τῶν οὐσιωδῶν τελειότητων, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ὑπερέχει τούτων καὶ ἀπειράκις ἀπείρως ὑπερεξήρηται, κατὰ τὸν θεηγόρον Μάξιμον καὶ τὸν θεῖον Διονύσιον καὶ πάντας τοὺς ἱεροὺς θεολόγους. Ὁ μὲν γὰρ θεῖος Μάξιμος λέγει «Πάντων τῶν ὄντων καὶ μετεχόντων (ἤτοι κτισμάτων) καὶ μεθεκτῶν (ἤτοι τῶν θεῶν ἐνεργειῶν), ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται» (κεφ. μδ' τῆς α' ἑκατοντάδ. τῶν θεολογ.), ὁ δὲ κρυφιομύστης Διονύσιος «Καθ'ὅσον ὑπερέχουσι τῶν οὐκ ὄντων τὰ ὄντα, ἢ ἅγια ἢ θεῖα ἢ κύρια ἢ βασιλικά· καὶ αὐτῶν μετεχόντων αἱ αὐτομετοχαί, κατὰ τοσοῦτον ὑπερίδρυνται πάντων τῶν ὄντων, Ὅ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα καὶ πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μετοχῶν ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος» (περὶ θεῶν ὄνομ.). Δι'ὅ καὶ ἐρωτοληπτεῖται τότε ὁ νοῦς καὶ πάσχει θάμβος ὑπὲρ ἔννοιαν καὶ σκιρτᾷ τῇ καρδίᾳ καὶ χορεύει τῷ πνεύματι καὶ παιᾶνας ἰστᾷ· τοῦτο ἡδονὴν κυρίαν, τοῦτο γλυκασμόν, τοῦτο πλήρωσιν πόθου κρίνων, τὴν ἐν τῷ Θεῷ αὐτοῦ θεωρίαν καὶ ἀγαλλίασιν, καθὼς λέγει ὁ Χρυσορρήμων, ἐρμηνεύων τὸ «Ἐὐφρανθήσομαι καὶ ἀγαλλιάσομαι ἐν σοί» (τοῦ θ' Ψαλμ.). Τί δέ ἐστὶν εὐφρανθήσομαι ἐν σοί; Τοιοῦτον, φησὶν, ἔχων Δεσπότην· τοῦτό μοι ἡδονή, τοῦτό μοι ἀγαλλίασις· εἴτις εἶδε ταύτην τὴν ἡδονὴν ὡς εἰδέναι χρῆ, ἐτέρας ἡδονῆς οὐκ αἰσθάνεται· τοῦτο γὰρ ἡδονὴν κυρίως ὡς τὰ γε ἄλλα πάντα ὀνόματα μόνον ἐστὶν ἡδονῆς· αὕτη τὸν ἄνθρωπον μετάρσιον ἐργάζεται· αὕτη τοῦ σώματος ἀπαλλάττει τὴν ψυχὴν· αὕτη πρὸς οὐρανὸν περοῖ· αὕτη τῶν βιοτικῶν ὑψηλότερον ποιεῖ· αὕτη κακίας ἀπαλλάττει».

ἽΟτι ὁ νοῦς γίνεται οἷόν ἐστι τὸ νοητόν καὶ ἡ καρδία

οἶον τὸ ἀγαπητόν.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ νοῦς γίνεται οἶόν ἐστι τὸ νοητόν, κατὰ τὸν φιλόσοφον Ἀριστοτέλη καὶ βάφεται καὶ γίνεται τοιοῦτος (κατ'ἐνέργειαν δηλ. οὐ κατ'οὐσίαν) ὅποια εἶναι ἐκεῖνα, ἃ βλέπει, κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ ὄσιον Πέτρον καὶ τὸν θεῖον Κάλλιστον⁴², διὰ τοῦτο βλέπων τὰς τελειότητας ταύτας τοῦ Θεοῦ, ἀλλοιοῦται καὶ αὐτὸς καὶ γίνεται τοιοῦτος κατ'ἐνέργειαν καὶ χάριν θείαν, ὅποιαί εἰσιν αὗται οἶον, ἀπὸ μὲν τῆς θείας σοφίας, γίνεται καὶ αὐτὸς σοφός· ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιότητος γίνεται ἅγιος· ἀπὸ τῆς ἀγαθότητος ἀγαθός· ἀπὸ τῆς ἀπλότητος ἀπλοῦς· ἀπὸ τοῦ θείου φωτὸς φωτεινός· καὶ καθ'ἑξῆς, ἀπὸ ὅλων τῶν ἄλλων τοιοῦτος κατ'ἐνέργειαν καὶ χάριν γίνεται, ὅποιαί εἰσιν ἐκεῖνα· ὅθεν, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ χαίρη τότε, ὅταν βλέπῃ τὸν ἑαυτὸν του ἠλλοιωμένον κρεῖττονα ἀλλοίωσιν καὶ ἐν μέσῳ τῶν θνητῶν πλουτοῦντα τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀθανάτων;⁴³ Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἀγάλλεται, ὅταν βλέπῃ τὸν ἑαυτὸν του πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ὁμοίωσιν ἀναβαίνοντα; Καί, ὅ τὸν ἑαυτὸν του ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀρπαζόμενον ἢ τὸν Θεὸν ἀρπαζόμενον ὑπὸ τοῦ ἑαυτοῦ του; Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἀγάπη ἔχει φυσικὸν ἰδίωμα νὰ κάμῃ τὴν καρδίαν τοιαύτην, οἶόν ἐστι τὸ ἀγαπητόν, πῶς εἶναι δυνατὸν τότε νὰ μὴν εὐφραίνεται ὁ ἀγαπῶν ἄνθρωπος τὰς θείας τελειότητας, ὅταν βλέπῃ τὴν καρδίαν του μεταμορφουμένην εἰς ἐκεῖνο, ὅπερ εἶναι ὁ ἀγαπητός του Θεὸς καὶ νὰ μὴ λέγῃ καὶ αὐτὸς ὡς ὁ Παῦλος «Ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός;»

**Ὅτι ἡ δοξολογία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν
τοῦ Θεοῦ τελειότητων συνάγεται· καὶ ὅτι ὁ Θεὸς
καὶ ληπτὸς ἐστι καὶ ἄληπτος.**

Μάλιστα δέ, πῶς εἶναι δυνατὸν τότε ὁ νοῦς νὰ μὴ γίνῃ πλήρης καὶ ὑπερχειλῆς ἀπὸ τῆς χαρᾶς, ὅταν στοχασθῆ, ὅτι ὅσον ἀριθμεῖ καὶ ὅσον θεωρεῖ καὶ μελετᾷ τὰς φυσικὰς αὐτὰς τελειότητας καὶ τὰ προσόντα τοῦ Θεοῦ, τοσοῦτον ἐν ταύτῳ δοξολογεῖ καὶ ὑμνεῖ τὸν ἴδιον Θεόν, τὸν ὄντα φυσικῶς τῶν τελειότητων τούτων αἴτιον; Ἡ γὰρ δοξολογία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν τοῦ Θεοῦ προσόντων συνάγεται, κατὰ τὸν Μέγαν

⁴² Τὰ λόγια τοῦ θείου Καλλίστου ταυτὰ εἰσιν «Ἔστι φύσεως νοός τοῦ γίνεσθαι τοιοῦτος ἐνεργεία, οἷα ὄρα· ὡς καὶ ἡ θεολόγος τοῦ θειοτάτου Γρηγορίου φωνῆ δηλοῖ, λαμπρότητα Θεοῦ λέγουσα καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν· ὃ γὰρ νοῦς ἐώρακε, τοῦτο καὶ πέπονθεν, ἢ δὴ τοιοῦτος καὶ γέγονε» (κεφ. ιθ' τῆς Φιλοκαλ. σελ. 1120).

⁴³ Λέγει γὰρ ὁ θεῖος Ἀύγουστίνος· «Θεοῦ ἐπὶ ποσὸν ἐφάψασθαι, μεγίστη μακαριότης ἐστί». Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲ ἀπεφήνατο, ὅτι εἶναι τιμιώτερον καὶ ἡδύτερον τὸ γινώσκειν ἀτελῶς τὰ θεῖα πράγματα ἢ τὸ γινώσκειν ἐντελῶς τὰ ἀνθρώπινα.

Βασίλειον λέγοντα· «Ἐγὼ δέ, οὐδὲ ἄλλο τι τὴν δόξαν τίθεμαι (τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δηλ.) ἢ τῶν προσόντων αὐτῶ θαυμάτων τὴν ἐξαριθμησιν» (κεφ. γ' περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος). Καὶ διὰ νὰ εἶπω μετὰ συντομίας, ἐπειδὴ ὁ μὲν Θεὸς ληπτὸς ὢν κατὰ τὰς ἐνεργείας καὶ τελειότητας Αὐτοῦ ὁπωσοῦν, ἄληπτος δὲ οὐ μόνον κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἄπειρον τῶν αὐτῶν θείων τελειότητων Του· ὁ δὲ νοῦς ἐκ φύσεως ὢν φιλόκαλος καὶ ἔφεισιν ἔχων νὰ νοῆ τὰ ἄριστα καὶ ἀνώτερα πάντοτε· ἔλκεται μὲν ἀπὸ τῆς ἡδονῆς τοῦ ληπτοῦ τῶν θείων τελειότητων καὶ σπουδάζει μεθ' ὅλης του τῆς δυνάμεως νὰ ἀναβῆ εἰς τὰ ὑψηλότερα τούτων· ἐπειδὴ ὅμως δὲν δύναται (πεπερασμένος γὰρ ὢν, τὸ ἄπειρον χωρῆσαι οὐ δύναται), διὰ τοῦτο στοχαζόμενος, ὅτι ἐκεῖνο ὅπερ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ εἶναι ἀνώτερον καὶ ἡδονικώτερον ἐκείνου, ὅπερ ἐνόησε, τούτου χάριν θαυμάζει καὶ ἀποτεῖ καὶ δὲν ἠξεύρει τί νὰ γίνῃ ἐκ τοῦ θαυμασμοῦ του· θαυμάζων δὲ πληροῦται θείων ἐρώτων καὶ πόθους ἀναρριπίζει διακαεῖς τῆ ψυχῆ, ὑπέκαυμα θείας ἀγάπης καὶ ἡδονῆς τὸ καταληπτὸν τοῦ ἀκαταλήπτου ποιούμενος καὶ τὴν ἀπορίαν πορισμὸν ἐρώτων τιθέμενος, κατὰ τὸν ἅγιον Κάλλιστον. Διὰ δὲ τοῦ θείου ἔρωτος τούτου καθαίρεται· καθαιρόμενος δέ, θεοειδῆς γίνεται· θεοειδῆς δὲ γενόμενος καὶ Θεὸς κατὰ χάριν εἰς ὅλον τὸ ὕστερον ἀποτελεῖται, ὡς λέγει ὁ θεολόγος Γρηγόριος Ἐμοὶ δοκεῖν, ἵνα, τῶ ληπτῶ μὲν ἔλκη (τὸ θεῖον) πρὸς ἑαυτό· τὸ ἄρ τελεῶς ἄληπτον, ἀνέλπιστον καὶ ἀνεπιχείρητον· τῶ δὲ ἀλήπτῳ θαυμάζεται· θαυμαζόμενον δέ, ποθεῖται· ποθούμενον δέ, καθαίρει· καθαῖρον δέ, θεοειδεῖς ἀπεργάζεται· τοιούτοις δὲ γενομένοις, ὡς οἰκείοις ἤδη προσομιλῆ (τολμᾷ τι νεανικὸν ὁ λόγος) Θεὸς θεοῖς ἐνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος καὶ τοσοῦτον ἴσως, ὅσον ἤδη γιγνώσκει τοὺς γιγνώσκομένους» (λόγ. εἰς τὰ γενέθλια).

**Ὅτι ὁ νοῦς καὶ ὁ Θεὸς ἐν τοῦ ἄλλου ἐστὶ παράδειγμα καὶ ὅτι
διὰ τοῦτο πρέπει ὁ νοῦς νὰ μιμῆται τὰς θείας τελειότητας.**

Καὶ ἄλλως δέ, ἐπειδὴ κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἱερῶν θεολόγων ὁ νοῦς καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἐν τοῦ ἄλλου παράδειγμα, ὅσον ὁ ἐραστής νοῦς ἀναβαίνει εἰς τὸν ἐρώμενόν του Θεὸν διὰ τῆς θεωρίας τῶν θείων Αὐτοῦ τελειότητων, τοσοῦτον καὶ ὁ ἐρώμενος Θεὸς συγκαταβαίνει ἀπὸ τοῦ ὕψους Του πρὸς τὸν ἐραστὴν νοῦν καὶ ἐνοῦται καὶ θεοὶ καὶ χαρίτων πληροῖ αὐτόν· καὶ οὕτω διὰ τῆς ἀναβάσεως τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖται ἡ μακαρία καὶ ὑπερφυῆς ἔνωσις καὶ συνάφεια τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ νοῦς τοῦ ἐρωμένου μετὰ τοῦ ἐραστοῦ· τοῦ ἀρχετύπου μετὰ τῆς εἰκόνας καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τοῦ ἀπείρωτος ἀπέχοντος

κτίστου μετὰ τοῦ ἀπειρώς κατὰ φύσιν ἀπέχοντος κτίσματος καὶ τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ εἶπεν ὁ θεολόγος Γρηγόριος εἰς τὴν Πεντηκοστήν, ἐρμηνεύων, διατί ἐν ὑπερώφ κατέβη τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· «Ἐν ὑπερώφ δέ, διὰ τὴν ἀνάβασιν τῶν δεξομένων καὶ τὴν χαμόθεν ἔπαρσιν· ἵνα ἐκεῖνο παραδειχθῆ, ὅτι, τὸ μὲν, καταβῆναι δεῖ Θεὸν πρὸς ἡμᾶς, ὃ καὶ πρότερον ἐπὶ Μωϋσέως οἶδα γενόμενον· τὸ δέ, ἡμᾶς ἀναβῆναι καὶ οὕτω γενέσθαι κοινωνίαν Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους τῆς ἀξίας συγκιρναμένης· ἕως δ' ἂν ἐκάτερον ἐπὶ τῆς ἰδίας μένῃ, τὸ μὲν, περιοπῆς, τὸ δέ, ταπεινώσεως ἄμικτος ἢ ἀγαθότης καὶ τὸ φιλάνθρωπον ἀκοινωνήτον καὶ χάσμα ἐν μέσῳ μέγα καὶ ἀδιάβατον» ἔφη δὲ καὶ ὁ θεοφόρος Μάξιμος· «Ἀλλήλων εἶναί φασι παραδείγματα τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον· καὶ τοσοῦτον τῷ ἄνθρωπῳ τὸν Θεὸν διὰ φιλάνθρωπίαν ἀνθρωπίζεσθαι, ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἑαυτὸν τῷ Θεῷ δι' ἀγάπης δυνηθεὶς ἀπεθέωσε· καὶ τοσοῦτον ὑπὸ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον κατὰ νοῦν ἀρπάξεσθαι πρὸς τὸ γνωστόν, ὅσον ὁ ἄνθρωπος τὸν ἀόρατον φύσει Θεὸν διὰ τῶν ἀρετῶν ἐφάνερωσεν» (κεφ. οδ' τῆς ζ' ἑκατοντάδος). Ὡς πλήρωμα λοιπὸν ἀγαθῶν! Ὡς χάριτες θεῖαι! Ὡς ὑπερφυῆ καλὰ τῶν καταγινομένων εἰς τὴν μελέτην τῶν προσόντων καὶ τελειοτήτων τοῦ Θεοῦ! Ταύτας δὲ τὰς χάριτας καὶ τὰ ὑπερφυῆ καλὰ θέλει ἀπολαύσει πληρέστερον καὶ τελειότερον ὁ νοῦς, ὅταν ὄχι μόνον θεωρῆ τὰ παγκάλλιστα ταῦτα ιδιώματα καὶ προσόντα καὶ τελειότητος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅταν σπουδάξῃ καὶ ἀγωνίζηται νὰ τὰς μιμῆται ὅσον τὸ δυνατόν καὶ διὰ τῶν ἔργων· διότι, καθὼς εἰς ἕνα ζωγράφον δὲν εἶναι ἀρκετὸν τὸ νὰ βλέπῃ μίαν μόνον εἰκόνα, ἥτις εἶναι τελεία καὶ ἀκριβῆς κατὰ πάντα τοὺς κανόνας τῆς τέχνης, ἀλλ' εἶναι χρεῖα εἰς αὐτὸν καὶ νὰ τὴν μιμῆται διὰ τῆς χειρὸς, ἂν θέλῃ νὰ λάβῃ τὸ σχέδιόν της τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὸν νοῦν δὲν εἶναι ἀρκετὸν τὸ νὰ θεωρῆ μόνον τὰς θείας τελειότητος, ἀλλ' εἶναι χρεῖα καὶ νὰ τὰς μιμῆται ἐπὶ τῆς πράξεως, ἂν θέλῃ διὰ νὰ μορφώσῃ κατὰ ταύτας τὸν ἑαυτὸν του· ἡ θεωρία μόνη, εἶναι ἀνυπόστατος ἢ μίμησις καὶ πρᾶξις εἶναι ὅλον τὸ πᾶν. Ὁ Θεὸς εἶναι φύσει καὶ κυρίως ἀγαθός; «Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰμὴ εἷς, ὁ Θεός» (Ματθ. ιθ' 17)· καὶ ἔχει τὴν ἀγαθότητα, ὡς φυσικὴν τελειότητα καὶ προσὸν ἀχώριστον; Οὕτω καὶ ὁ νοῦς πρέπει νὰ μιμῆται τὴν τοιαύτην ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς πράξεως, καθὼς εἶναι γεγραμμένον· «Ἡμᾶς παιδεύων, ἵνα σου τὴν ἀγαθότητα μερμινώμεν» (Σοφ. Σολομ. ιβ' 22)· καὶ πρέπει νὰ γίνηται καὶ αὐτὸς ἀγαθὸς κατὰ μετοχὴν καὶ χάριν, ἀγαθοποιῶν ὄχι μόνον τοὺς ἀγαθοποιούοντας Αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς κακοποιούοντας καὶ ἐχθροὺς Αὐτοῦ· «καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἀνατέλλει τὸν ἥλιον Αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς

καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους» (Ματθ. ε΄ 45). Διότι διὰ τούτου τοῦ τρόπου γίνεται υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ λέγεται ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, καθὼς γέγραπται: «Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς.... ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς Οὐρανοῖς» (αὐτόθι). Καί: «Ὁ ἀγαθοποιῶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν» (Γ΄ Ἰωάν. 11). Ὁ Θεὸς εἶναι φύσει Ἅγιος; Καὶ ἔχει φυσικὴν τελειότητά Του τὴν ἀγιότητα; Τοιοῦτος πρέπει νὰ γίνηται προαιρετικῶς καὶ ὁ νοῦς, καθὼς γέγραπται: «Ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι Ἅγιος ἐγὼ Κύριος» (Λευϊτ. ιθ΄ 2)· καὶ· «Ὁ δὲ ἐπὶ τὸ συμφέρον (παιδεύει) εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἀγιότητος Αὐτοῦ» (Ἐβρ. ιβ΄ 10). Ὁ Θεὸς εἶναι φύσει οἰκτίρων καὶ ἐλεήμων; «Κύριος γάρ, φησίν, ὁ Θεός, οἰκτίρων καὶ ἐλεήμων» (Ἐξ. λδ΄ 6)· καὶ ἔχει τὸν οἶκτον καὶ τὴν ἐλεημοσύνην ὡς ἀχωρίστους Αὐτοῦ τελειότητας; «Κύριε, λέγει ὁ Δανιήλ, ἐν πάσῃ ἐλεημοσίῃ Σου» (Δαν. θ΄ 16)· καὶ ὁ Δαβίδ· «Καὶ οἱ οἰκτιροὶ αὐτοῦ ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ» (Ψαλμ. ρμβ΄ 9)· οὕτω καὶ ὁ νοῦς πρέπει νὰ ἀγωνίζεται διὰ νὰ γίνηται μιμητικῶς ἐλεήμων καὶ οἰκτίρων εἰς ὅλους τοὺς ἀδελφούς του, καθὼς ἔχει ἐντολὴν παρὰ τοῦ Κυρίου, τοῦ εἰπόντος: «Γίνεσθε οὖν οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρων ἐστί» (Λουκ. ζ΄ 36).

Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, εἰς ὅλας τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ καλὰ ἔργα, ὅσα μεταχειρίζεται ὁ νοῦς, πρέπει νὰ ἔχη ἔμπροσθέν του, ὡς παραδείγματα καὶ εἰκόνας, τὰ φυσικὰ προσόντα καὶ τὰς τελειότητας τοῦ Θεοῦ καὶ ταύτας ὅσον εἶναι τὸ δυνατόν του νὰ μιμῆται καὶ διὰ τῶν ἔργων νὰ τὰς ἀποδεικνύῃ μεμορφωμένας εἰς τὸν ἑαυτὸν του· καθὼς εἰς τὴν μίμησιν τούτων ἀπάντων παρακινῶν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἅπαντας τοὺς χριστιανούς, ἐντέλλεται καὶ παραγγέλλει εἰς αὐτοὺς ταῦτα: «Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά» (Ἐφεσ. ε΄ 1). Ταύτας τὰς θείας τελειότητας ἐὰν μιμῆται ὁ νοῦς, ποτὲ δὲν θέλει ὄχι νὰ ὑπερηφανευθῆ, ἀλλὰ οὐδὲ ψιλὸν λογισμὸν ὑπερηφανείας νὰ συλλάβῃ εἰς τὴν καρδίαν του, ὅτι τάχα κατόρθωσεν ἢ κατορθοῖ καμμίαν ἀρετὴν· διότι αὐτὸς γνωρίζει κάλλιστα, ὅτι αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι, ἄναρχοι οὖσαι καὶ ἀτελεύτητοι κατὰ χρόνον καὶ ἄπειροι κατὰ μέγεθος, ὡς φυσικαὶ τοῦ Θεοῦ τελειότητες, καθὼς εἶπεν ὁ θεοφόρος Μάξιμος, ἀκολούθως εἶναι καὶ ἄφθαστοι κατὰ μίμησιν ὅθεν πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ὑπερηφανευθῆ, ἐνῶ βλέπει, ὅτι τόσον μόνον μετέσχε τῶν ἀρετῶν, ὅσον μετέσχε καὶ μία ρανὶς ἐξ ἐνὸς ἀπείρου πελάγους; Ταύτας τὰς θείας τελειότητας ἐὰν μιμῆται ὁ νοῦς, δὲν θέλει ἀμελήσει ποτὲ τρέχων τὸν ἀτέλεστον δρόμον τῆς κατὰ Θεὸν προκοπῆς τε καὶ ἀναβάσεως ἀλλ'εἰς μὲν τὰ ἔμπροσθεν θέλει ἐπεκτείνεσθαι, τῶν δὲ ὀπισθεν θέλει

ἐπιλανθάνεσθαι, κατὰ τὸν Παῦλον· ταύτας τὰς θείας τελειότητας ἐὰν μιμῆται ὁ νοῦς, αὐτὸς ὅστις εἶναι φυσικῶς κατ'εἰκόνα Θεοῦ, θέλει γίνει προαιρετικῶς καὶ καθ'ὀμοίωσιν Θεοῦ· λέγει γὰρ ὁ Νύσσης Γρηγόριος «Ὡστε, τὸ κατ'εἰκόνα μὲν ἔχεις ἐκ τοῦ λογικὸς εἶναι· καθ'ὀμοίωσιν δὲ γίνῃ ἐκ τοῦ χρηστότητα ἀναλαβεῖν· ἔχω οὖν ἐν τῇ κτίσει τὸ κατ'εἰκόνα, γίνομαι δὲ τῇ προθέσει καθ'ὀμοίωσιν» (κεφ. εἰς τὸ Ποιήσομεν ἄνθρωπον κατ'εἰκόνα), διὰ δὲ τῆς ὀμοιώσεως ταύτης ἔχει νὰ ἐνωθῇ ὁ νοῦς μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ εἰκὼν μετὰ τοῦ πρωτοτύπου καὶ νὰ θεωθῇ, ταῦτ'οὖν εἶπειν νὰ σωθῇ· ἐπειδὴ κατὰ τὸν Ἀρεοπαγίτην Διονύσιον, οὐδεὶς δύναται νὰ σωθῇ χωρὶς πρῶτον νὰ θεωθῇ (τὸ ὅποιον εἶναι τῇ ἀληθείᾳ λόγος πολλὰ φοβερός)· καὶ πάλιν, οὐδεὶς δύναται νὰ θεωθῇ χωρὶς πρότερον νὰ ὀμοιωθῇ πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῆς τῶν θείων Του τελειότητων δυνατῆς μιμήσεως καὶ νὰ ἐνωθῇ μετ'Αὐτοῦ· «Ἡ σωτηρία οὐχ ἑτέρως γενέσθαι δύναται, μὴ θεουμένων τῶν σωζομένων· ἡ δὲ θέωσις ἐστίν, ἡ πρὸς Θεὸν ἀφομοίωσις τε καὶ ἔνωσις» (Ἐκκλ. ἱεραρχ. κεφ. α').

Καὶ διὰ νὰ εἶπω μετὰ συντομίας, ἐὰν τὰς φυσικὰς τοῦ Θεοῦ τελειότητας μιμῆται ὁ νοῦς, θέλει γίνει ἄλλος Θεὸς ἐπίγειος μιμητικῶς καὶ κατὰ χάριν, φέρων μεμορφωμένας ἐν ἑαυτῷ τὰς ἐξόχους ἐκείνας καὶ ὑπερκάλους τελειότητας, ἃς ἔχει ὁ Θεὸς οὐσιωδῶς καὶ κατὰ φύσιν· κατὰ τὸ «Ἐγὼ εἶπα θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες» (Ψαλμ. πα' 6) σκεπάζων καὶ ὑποφέρων ἀνεξικλάκως καὶ θεομιμήτως τὰ σφάλματα τῶν ὀμοίων του ἀνθρώπων, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ὑποφέρει τὰ σφάλματα ὅλου τοῦ κόσμου· οἷος ἐγένετο ὁ μέγας Μακάριος ἐκεῖνος ὁ Αἰγύπτιος, ὡς γέγραπται ἐν τῷ Γεροντικῷ καὶ θέλει φθάσει εἰς τὴν τελειότητα ἐκείνην τὴν τοῖς ἀνθρώποις ἐνδεχομένην καὶ χωρητὴν, καθ'ἣν, ὡσπερ ὁ Θεὸς τέλειός ἐστι κατὰ φύσιν ἐν παντὶ γένει ἀγαθοῦ καὶ τελειότητος, οὕτω καὶ αὐτὸς θέλει γίνει τέλειος κατὰ μετοχὴν καὶ ἀπόρροιαν τῆς ὑπερτελοῦς ἐκείνης καὶ ἀπειροτελείου τελειότητος· «Ἔσεσθε γὰρ ὑμεῖς τέλειοι, ὡσπερ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν» (Ματθ. ε' 14)· ὁ θεαρχικώτατος καὶ ἀψευδῆς Ἰησοῦς ἐνετείλατο. Εἰς τὴν θεωρίαν λοιπόν, εἰς τὴν θεωρίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δυνατὴν μίμησιν τῶν ὑπερκάλων καὶ θαυμασίων τούτων τοῦ Θεοῦ τελειότητων (τὰς ὁποίας κατ'ἐξαιρέσειν δύνασαι νὰ μανθάνῃς ἀπὸ τοῦ περὶ θείων ὀνομάτων βιβλίου τοῦ Ἁγίου Διονυσίου καὶ τῶν σχολιαστῶν αὐτοῦ), ἀδολέσχει καὶ φιλοσόφει, ἵνα τρυφᾷς ἡδονὴν ἀνεκκλάλητον· καὶ ἵνα, ἐὰν μάλιστα Ἱεράρχης εἶσαι, διὰ τῆς μιμήσεως τούτων ἀφομοιωθῆς τῷ Θεῷ, καθὼς διὰ τοιούτων ἐκφαντορικῶν λόγων σεμνύνει τὸν χαρακτήρα σου ὁ

θεορρήμων Διονύσιος: «Ὁ μὲν Ἱεράρχης ἐκάστοτε τῇ πρὸς Θεὸν ἀφομοιώσει πάντας ἀνθρώπους θέλων σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Ἐκκλ. ἱερ. κεφ. β'). Μάλιστα δὲ καταγίνου εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ θείου φωτός καὶ τοῦ ἀμηχάνου ἐκείνου κάλλους τῆς φωτουργαίας καὶ καλλοποιοῦ τῶν πάντων αἰτίας. «Κάλλος γὰρ λέγεται ὁ Θεός, κατὰ τὸν αὐτὸν κρυφιομύστην Διονύσιον, διὰ τὴν ἀπ'αὐτοῦ πᾶσι τοῖς οὔσι μεταδιδομένην ἐκάστω καλλονήν· καὶ ὡς τῆς πάντων εὐαρμοστίας καὶ ἀγλαΐας αἴτιον» (κεφ. δ' περὶ θείων ὀνομάτων.) καὶ φῶς νοητὸν λέγεται, κατὰ τὸν αὐτόν· «Ὡς πηγαία καὶ ὑπερβλύζουσα φωτοχυσία, πάντα τὸν ὑπερκόσμιον καὶ περικόσμιον καὶ ἐγκόσμιον νοῦν, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτῆς καταλάμπουσα» (αὐτόθι).

**Ὅτι ἡ θεωρία τοῦ θείου φωτός καὶ κάλλους εἶναι ἡ γλυκύτερα
τῶν ἄλλων τοῦ Θεοῦ προσόντων.**

Διότι, καθὼς ἐξ ὅλων τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν ὁρατῶν, τὸ φῶς εἶναι γλυκύτερον καὶ ποθεινότερον· «Γλυκὺ γάρ, φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστής, γλυκὺ τὸ φῶς καὶ ἀγαθὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ βλέπειν σὺν τὸν ἥλιον» (Ἐκκλ. ἱα' 7)· καὶ καθὼς τὸ κάλλος τῶν σωμάτων, ἐμψύχων τε καὶ ἀψύχων, ἔλκει περισσότερον τῶν ἄλλων τὴν καρδίαν ἡμῶν εἰς τὴν ἀγάπην του· «Χάριν γάρ, φησὶν ὁ Σειράχ καὶ κάλλος ἐπιθυμήσει ὁ ὀφθαλμὸς σου» (Σειρ. μ' 22)· οὕτω καὶ ἡ θεωρία, τὸσον ἢ κατὰ παραδοχὴν καλουμένη, ὅσον καὶ ἡ κατ'ἐπιβολήν⁴⁴ τοῦ θείου ἐκείνου φωτός καὶ τοῦ θεϊκοῦ ἐκείνου κάλλους, εἶναι ἡ γλυκύτερα καὶ ἡ ποθεινότερα, ὅλων τῶν ἄλλων τοῦ Θεοῦ προσόντων τε καὶ τελειοτήτων καὶ τιτρώσκει καὶ πληγώνει καὶ διατρυπᾷ τὴν καρδίαν τῶν ἐραστῶν μὲ τόξα καὶ βέλη καὶ κέντρα δριμύτατα τοῦ πρὸς Θεὸν πόθου καὶ τοῦ παντοκρατορικοῦ ἔρωτος καὶ τῆς θείας ἀγάπης· καὶ ἡ ἀφορμὴ εἶναι, διότι καθὼς τὸ αἰσθητὸν τοῦτο φῶς τοῦ ἡλίου, διαφάνειαν καὶ λαμπρότητα παρέχον εἰς τοὺς σωματικοὺς ὀφθαλμοὺς, δίδει δύναμιν εἰς αὐτοὺς νὰ διακρίνωσι δι'αὐτοῦ ὅλα τὰ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ὁρατὰ κτίσματα· οὕτω καὶ τὸ νοητὸν φῶς τοῦ ὑπερουσίου ἡλίου, νοερὰν ἔλλαμψιν καὶ διαφάνειαν εἰς τοὺς ψυχικοὺς ὀφθαλμοὺς χαριζόμενον, δίδει δύναμιν εἰς

⁴⁴ Ἄν καὶ ἡ κατὰ παραδοχὴν καλουμένη θεωρία, τοσοῦτον διαφέρει τῆς κατ'ἐπιβολήν, ὅσον διαφέρει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος, κατὰ τὸν ἅγιον Κάλλιστον τὸν Ξανθόπουλον (κεφ. ξη'). Ἡ μὲν γάρ, παθητικῶς, ἑτεροκινήτως καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀμέσως τοῦ Θεοῦ ἐγγίνεται τοῖς κεκαθαρμένοις διὰ φωτισμοῦ καρδιακοῦ καὶ ἐλλάμψεως θείας· ἡ δέ, ἐνεργητικῶς αὐτοκινήτως καὶ διὰ τῆς ἐν τῇ κτίσει ἀναλογίας ἔξωθεν μόλον τοῦτο καὶ ἡ κατ'ἐπιβολήν τοῦ θείου φωτός καὶ κάλλους θεωρία, πολλὴν προξενεῖ χαρὰν εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας τὴν κατὰ παραδοχὴν.

αὐτοὺς νὰ διακρίνωσι δι' αὐτοῦ καὶ νὰ θεωρήσωσιν ὅλας τὰς ἄλλας τοῦ Θεοῦ τελειότητας καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ νοερῷ κόσμῳ μακάρια θεάματα καὶ μυστήρια τοῦ μέλλοντος αἰῶνος⁴⁵.

Ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ εἶναι ὁ ἥλιος εἰς τὰ αἰσθητά, εἶναι ὁ Θεὸς εἰς τὰ νοητά· καὶ μαρτυραὶ περὶ θείου φωτὸς καὶ κάλλους.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος κομψῶς πάνυ καὶ μεγαλοφυῶς εἶπε, παρὰ τοῦ Πλάτωνος ἐρανισάμενος (ὡς αὐτὸς καὶ τοῦτο λέγει ἐν τῷ περὶ θεολογίας β' λόγ.). «Ὅπερ ἐστὶ τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, τοῦτο τοῖς νοητοῖς Θεός· ὁ μὲν γὰρ τὸν ὁρώμενον φωτίζει κόσμον, ὁ δὲ τὸν ἀόρατον· καὶ ὁ μὲν, τὰς σωματικὰς ὄψεις ἡλιοειδεῖς, ὁ δέ, τὰς νοερὰς φύσεις θεοειδεῖς ἀπεργάζεται· καὶ ὡσπερ οὗτος τοῖς ὁρῶσι καὶ τοῖς ὁρωμένοις, τοῖς μὲν τὴν τοῦ ὁρᾶν, τοῖς δὲ τὴν τοῦ ὁρᾶσθαι παρέχων δύναμιν, αὐτὸς τῶν ὁρωμένων ἐστὶ τὸ κάλλιστον· οὕτω Θεὸς τοῖς νοοῦσι καὶ τοῖς νοουμένοις, τοῖς μὲν τὸ νοεῖν, τοῖς δὲ τὸ νοεῖσθαι δημιουργῶν, αὐτὸ τῶν νοουμένων ἐστὶ τὸ ἀκρότατον· εἰς ὃν πᾶσα ἔφεις ἴσταται καὶ ὑπὲρ ὃν οὐδαμοῦ φέρεται» (λόγ. εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον)⁴⁶. Καὶ τοῦτο θέλει νὰ φανερώσῃ καὶ τὸ ψαλμικὸν ἐκεῖνο· «Ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα Αὐτοῦ» (Ψαλμ. ιη' 4)· δηλ. ὁ Θεὸς ἔθετο ἐν τῷ ἡλίῳ τὴν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τῆς θεότητός Του· δι' ὃ καὶ τινες τῶν θείων διδασκάλων ἱερογλυφικὸν τοῦ Θεοῦ προσφυῶς ὠνόμασαν τὸν ἥλιον· αὕτη εἶναι, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἡ προχειροτέρα καὶ ἀβιάστος ἐρμηνεία τοῦ ρητοῦ τούτου, κἄν ἄλλοι ἄλλως ἠρμήνευσαν. Θέλεις δὲ νὰ βεβαιωθῆς πῶς ἡ θεωρία τοῦ θείου φωτὸς καὶ τοῦ θείου ἐκείνου κάλλους εἶναι ἡ γλυκυτέρα καὶ ποθεινοτέρα τῆς θεωρίας ὅλων τῶν ἄλλων τοῦ Θεοῦ τελειοτήτων; Ἄκουσον τοῦτο παρὰ τῶν ἱερῶν θεολόγων ἐκείνων, οἵτινες τὸ ἐδοκίμασαν

⁴⁵ Φυσικὴ δὲ εἶναι αἰτία, διὰ τὴν ὁποῖαν καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἔλκονται ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς καὶ ὁ νοῦς ἀπὸ τοῦ νοητοῦ, ἥτοι διὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ συγγένειαν, ἣν ἔχουσι καὶ τὰ δύο πρὸς τὰ ἀντικείμενά των· οἱ τε γὰρ ὀφθαλμοὶ ἀπὸ μερίδια εἶναι συντεθειμένοι φωτεινά, δι' ὃ καὶ ἀγαπῶσι τὸ ὅμοιον αὐτοῖς φῶς· καὶ ὁ νοῦς φῶς κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νοερὸν, φυσικῶς ἀγαπᾷ καὶ τὸν νοητὸν φῶς· ἐπειδὴ ὁμοιότης, φιλότης ἄν καὶ ὁ νοῦς ὡς σκοτισθεὶς καὶ εἰς τὸ παρὰ φύσιν πεσὼν, ὑπερφυσικῆς δεῖται δυνάμεως καὶ χάριτος διὰ νὰ θεωρήσῃ τὸ ὑπερφυσικὸν φῶς τοῦ Θεοῦ· θαυμαστά δὲ εἶναι ἐκεῖνα, ἅτινα λέγει περὶ τῆς θεωρίας τῶν κεκαθαρισμένων ὁ μέγας τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριος· «Καὶ τὸ δὴ μέγιστον ὡς οὐ περὶ ταῦθ' ὁ σκοπὸς τείνει τῶν μακαριωτάτων ἐκείνων, ἀλλ' ὡσπερ εἰς τις ὁρῶν πρὸς ἡλιακὴν ἀκτίνα καὶ τῶν ἐναερίων ἀτόμων αἰσθάνεται, κἄν μὴ τοῦτ' αὐτῷ τυγχάνῃ σκοπὸς οὕτως ἐκεῖνοις ταῖς θείαις ἀκτίσι καθαρῶς ὁμιλοῦσιν, αἷς φύσει πρόσσεστιν ἢ πάντων ἀποκάλυψις, οὐχὶ τῶν ὄντων μόνον ἢ καὶ γεγεννημένων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιτε' ἔσομένων ὁδοῦ πάρεργον ὡς ἀληθῶς ἢ τούτων προσγίνεται γνῶσις, κατὰ ἀναλογίαν τῆς καθαρότητος» (λόγ. πρὸς τὴν Ξένην).

⁴⁶ Ὅθεν εἶπε καὶ ὁ θεοφόρος Μάξιμος· «Ὅσπερ οὐκ ἔστι χωρὶς ἡλιακοῦ φωτὸς ὀφθαλμὸν ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν αἰσθητῶν, οὕτω δίχα πνευματικοῦ φωτὸς νοῦς ἀνθρώπινος οὐ ποτ' ἂν δέξεται θεωρίαν πνευματικὴν» (κεφ. ιζ' τῆς ζ' ἑκατοντ. τῶν θεολογικῶν).

ἵνα, ἂν δὲν τρωθῆς ὑπὸ ἄλλου τινὸς εἰς τὴν θεῖαν ἀγάπην καὶ ἔρωτα, τρωθῆς κἄν ὑπὸ τῶν ἐρωτικῶν καὶ ὄντως ἐνθουσιαστικῶν αὐτῶν λογίων. Ὁ μὲν γὰρ Μέγας Βασίλειος οὕτω γράφει περὶ τοῦ θείου φωτὸς καὶ κάλλους. «Τί οὖν κάλλους θείου θαυμασιώτερον; Τίς ἔννοια τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρεπείας χαριεστέρα; Ποῖος πόθος ψυχῆς οὕτω δριμύς καὶ ἀφόρητος, ὡς ὁ ἀπὸ Θεοῦ ἐγγινόμενος τῇ ἀπὸ πάσης κακίας κεκαθαυμένη ψυχῇ καὶ ἀπὸ ἀληθινῆς διαθέσεως λεγούσῃ, ὅτι τετρωμένη ἀγάπης ἐγὼ εἰμι; Ἄρρητοι παντελῶς καὶ ἀνεκδιήγητοι τοῦ θείου κάλλους αἱ ἀστραπαί· οὐ παρίστησι λόγος οὐ δέχεται ἀκοή· κἄν ἐωσφόρου αὐγὰς εἴπῃς, κἄν σελήνης λαμπρότητα, κἄν ἡλίου φῶς, πάντα ἄτιμα πρὸς εἰκασίαν τῆς δόξης καὶ πλεον ἀπολειπόμενα πρὸς τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς σύγκρισιν, ἢ καθ' ὅσον βαθεῖα νύξ καὶ στυγνὴ σκοτομῆνι, μεσημβρίας καθαρωτάτης. Τοῦτο τὸ κάλλος σαρκίνοις μὲν ὀφθαλμοῖς ἀθεώρητον, ψυχῇ δὲ μόνη καὶ διανοίᾳ καταληπτόν· καὶ εἰ πού τινα περιέλαμψε τῶν ἀγίων, ἀφόρητον τοῦ πόθου τὸ κέντρον αὐτοῖς ἐγκατέλιπεν» (Ὅρω κατὰ πλάτ. β'). Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐρμηνεύων τό· «Κύριε ἐν τῷ θελήματί σου παρέσχου τῷ κάλλει μου δύναμιν» τοῦ κθ' ψαλμοῦ, οὕτω λέγει· «Κάλλος ἀληθινὸν καὶ ἐρασιμώτατον καὶ μόνῳ τῷ τὸν νοῦν κεκαθαυμένῳ θεωρητόν, τὸ περὶ τὴν θεῖαν καὶ μακαρίαν φύσιν ἐστίν· οὗ ὁ ἐνατενίσας ταῖς μαρμαρυγαῖς καὶ ταῖς χάρισι, μεταλαμβάνει τι ἀπ' αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τινος βαφῆς αἴγλην τινὰ ἀνθηρὰν εἰς τὴν οἰκείαν ὄψιν ἀναχροννύμενος· ὅθεν καὶ Μωϋσῆς, τῷ μετελιηφέναι τοῦ κάλλους ἐκείνου ἐν τῷ ὁμιλεῖν Θεῷ, ἐδοξάσθη τὸ πρόσωπον». Ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ ἀδελφὰ φρονῶν θεῖος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, οὕτω φησί· «Τίς τοιοῦτου κάλλους ἀνέραστος γίνεται, εἰ μόνον ὀφθαλμὸν ἔχει, τὸν ἐνατενίσαι τῇ ὥρᾳ δυνάμενον; Οὐ, πολὺ μὲν τὸ καταλαμβανόμενον κάλλος, ἀπειροπλάσιον δὲ τὸ διὰ τοῦ φαινομένου στοχαστικῶς εἰκαζόμενον;» (Ὁμιλ. α' εἰς τὸ Ἄσμα τόμ. α'). Καὶ πάλιν· «Ὅν ἔχει λόγον πρὸς τὰς ἀβύσσους ἢ ὀλίγη σταγὼν, ἢ πρὸς τὴν μεγάλην ἀκτίνα τοῦ ἡλίου τὸ μικρὸν σπινθηράκιον, οὕτω διάκειται καὶ πάντα τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς καλὰ θαυμαζόμενα πρὸς ἐκεῖνο τὸ κάλλος, ὃ περὶ τὸ πρῶτον ἀγαθὸν καὶ τὸ ἐπέκεινα παντὸς ἀγαθοῦ θεωρεῖται» (κεφ. α' περὶ παρθενίας).

Ὁ ἀγιώτατος Κάλλιστος οὕτω φησίν· «Ἀμήχανον ἀναβεβηκότα τὸν νοῦν πρὸ τὸ ὑπὲρ διάνοιαν ἔν, ἀνέραστόν πως γεγονέναι αὐτοῦ. Κάλλος γὰρ ἄρρητον καὶ ἀνεπινόητον προκύπτει ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ παντοκρατορικῆς ρίζης ἀπαντᾷ· ὅτε καὶ ὡσανεὶ δίκτυον διαρραγῆναι κινδυνεῦον τῇ τῶν πολλῶν ἰχθύων εὐρέσει καὶ ὄλκῃ, ὑπὸ τῶν θείων

ἐλλάμψεων ὁ νοῦς εὐρίσκεται· καὶ τὸ ὑπὲρ νοῦν κάλλος ἐκπλήττεται θεωρῶν· καὶ ὡς ἀπὸ οἴνου μεθύσκειται· καὶ ὡς ὁ ἄφρων ἐξίσταται· καὶ τὸν ὑπὲρ ἔννοιαν πάσχει θαυμασμόν, τοῦ ἐξαισίου κάλλους τὸ ὑπέρκαλον θέαμα μὴ χωροῦν καθορᾶν· ὅθεν δῆτα καὶ δεσμοῖς ἀγάπης συνέχεται καὶ ὡς ὑπὸ δίψους διάκειται καταφλεγόμενος· καὶ τὰ ἐξῆς» (κεφ. κδ' σελ. 1122 Φιλοκαλ.). Ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ μακαρίου Ἀβγουστίνου περὶ θείου φωτός καὶ κάλλους ἐρωτικά καὶ ἐνθουσιαστικά λογία, ποίαν καρδίαν δὲν ἀνάπτουσιν εἰς τὸν ἔνθεον αὐτῶν ἔρωτα; Λέγει γὰρ ἐκεῖνος τὰ κομψὰ ταῦτα περὶ θείου φωτός· «Ὡ φῶς ἀληθινόν, φῶς θαυμαστόν, φῶς ὑπερύμνητον, τὸ φωτίζον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν Ἀγγέλων· ἰδοὺ βλέπω· εὐχαριστῶ σοι· ἰδοὺ τὸ τοῦ οὐρανοῦ φῶς ὁρῶ· ἄνωθεν ἐλλάμπει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ἐμῆς διανοίας ἀκτὶς ἀπὸ τοῦ φωτός τοῦ προσώπου σου, εὐφραίνουσα πάντα τὰ ὅστα μου· αὔξησον τοῦτο δέομαι, χορηγὲ τοῦ φωτός· αὔξησον δέομαι τὸ ἐν ἐμοὶ λάμπον φῶς· πλάτυνον τοῦτο δέομαι, πλάτυνον. Τί τὸ τὴν ἐμὴν καρδίαν φλέγον πῦρ; Τί τοῦτο οὐπερ αἰσθάνομαι; Τί τὸ φῶς, τὸ τὴν ἐμὴν ἀκτινοβολοῦν καρδίαν; Ὡ φῶς, ἀεὶ καῖον καὶ μὴ σβεννύμενον, ἀναψόν με· ὦ φῶς, ἀεὶ λάμπον καὶ μὴ σβεννύμενον, φώτισόν με· ὄφελον ἀναφθεῖν ἐκ σοῦ· πῦρ ἅγιον, πῶς μετὰ γλυκύτητος φλέγεις! Πῶς ἀπορρήτως λάμπεις! Πῶς ἐπιθυμητῶς ἐμπιπρᾶς! Οὐαὶ τοῖς μὴ ἀναπτομένοις ἐκ σοῦ! Οὐαὶ τοῖς μὴ φωτιζομένοις ἐκ σοῦ! Ὡ φῶς ἀληθινὸν φωτίζον πάντα τὸν κόσμον, οὐ τὸ φῶς τὸν κόσμον πληροῖ· οὐαὶ τοῖς τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς σὲ μὴ ὁρῶσιν! Ἦλιε, ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν φωτίζων· οὐαὶ τοῖς ὀμιχλώδεσιν ὀφθαλμοῖς, τοῖς σὲ μὴ δυναμένοις ὁρᾶν... Οἱ γὰρ τῷ σκότει συνεθισθέντες ὀφθαλμοί, τὰς τῆς σῆς ἄκρας ἀληθείας ἀκτῖνας ἀδυνατοῦσιν ὁρᾶν· οὐτ'ἐπίστανται λογίζεσθαί τι περὶ τοῦ φωτός, οἷς ἐστὶν ἐν σκότει ἢ κατοικία· σκότος ὁρῶσι· σκότος ἀγαπῶσι· τῷ σκότει συντίθενται· ἐκ σκότους εἰς σκότος πορευόμενοι, οὐκ ἴσασι ποῦ καταπίπτουσιν· ἄθλιοι, εἰ οὐκ ἴσασιν, ὃ ζημιοῦνται· ἀθλιώτεροι, εἰ καὶ ἴσασι καὶ πίπτουσιν ἀνεωγμένοις ὀφθαλμοῖς» (Εὐχ. ἐρωτ. λε'). Περὶ δὲ τοῦ θείου κάλλους ταῦτά φησιν· «Οὗτος ὁ Θεὸς Ἡμῶν οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· τοῦτο ζητῶν, ὅταν τὸν Θεόν μου ζητῶ· τοῦτο ἀγαπῶ, ὅταν τὸν Θεόν μου ἀγαπῶ. Ὅψέ σε ἠγάπησα κάλλος πρεσβύτατόν τε ὁμοῦ καὶ νεώτατον. Ὅψέ σε ἠγάπησα καὶ σὺ ἔνδον ἦσθα καὶ γὰρ ἔξω, καὶ κεῖσε ἐζήτουν καὶ τούτοις τοῖς ὑπὸ σοῦ πεπονημένοις εἶδεσιν ἐπέπιπτον ὁ ἀνείδεος μετ'ἐμοῦ ἦσθα, καὶ γὰρ οὐκ ἤμην μετὰ σοῦ... ἐφώτισάς με, ὦ φῶς καὶ εἶδον σε καὶ ἠγάπησά σε· οὐδεὶς γὰρ σε ἀγαπᾷ εἰμὴ ὁ ἐώρακώς σε· καὶ οὐδεὶς σε ὁρᾷ, εἰμὴ ὁ ἀγαπῶν

σε. Ὅψέ σε ἠγάπησα κάλλος οὕτως ἀρχαῖον· ὁψέ σε ἠγάπησα· φεῦ τῷ χρόνῳ ἐκείνῳ, ὅτε σε οὐκ ἠγάπων»⁴⁷ (Εὐχ. ἐρωτ. λβ'). Ἄλλ'ἀρκεῖ εἰς βεβαίωσιν τοῦ εἰρημένου ἢ τῶν τεσσάρων τούτων μαρτυρία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΗΔΟΝΩΝ

**Ὅτι διὰ τῆς ἀπολαύσεως τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν τοῦ νοῦς
μισοῦνται αἱ αἰσθητὰ ἡδοναί.**

Ἰδοῦ, σὺν Θεῷ, ὅτι σε ὑπέμνησα ποῖαι εἶναι αἱ πνευματικαὶ καὶ οἰκεῖαι ἡδοναὶ τοῦ νοῦς· λοιπὸν ἐντρύφα ταύτας καὶ πάση δυνάμει ἀπολάμβανε· οὐδένα ἔχεις τὸν κατηγοροῦντα ἢ ἐμποδίζοντα, μᾶλλον δὲ πολλοὺς ἔχεις τοὺς ἐπαινοῦντας καὶ παρακινουῦντάς σε· καὶ ἀπόλιπε ὅσον δύνασαι τὰς σωματικὰς καὶ αἰσθητὰς ἡδονάς, διὰ τὰς ὁποίας πολλοὺς ἔχεις κατηγοροῦντας καὶ ἐμποδίζοντας, οὐδένα δὲ τὸν ἐπαινοῦντα καὶ παρακινουῦντά σε. Πληροφορῶ γὰρ σε, ὅτι, ἐὰν συνηθίσῃς νὰ ἀπολαμβάνῃς τὰς πνευματικὰς ταύτας καὶ ἀληθινὰς ἡδονάς, ἔχεις κατ'ὀλίγον ὀλίγον νὰ μισήσῃς τὰς αἰσθητὰς καὶ ψευδεῖς καὶ ἐνοδύνοους ἡδονάς. Οὕτω βεβαιοῖ Ὁ

⁴⁷ Τούτου χάριν καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων Πέτρος ἐπὶ τοῦ Θαβωρίου ὄρους καταυγασθεὶς τὸν νοῦν καὶ τὴν αἴσθησιν ἀπὸ τῶν φαινῶν ἀκτίων τοῦ θειοτάτου φωτός καὶ τρωθεὶς τὴν καρδίαν ἀπὸ τοῦ γλυκυτάτου ἐκείνου θεάματος τοῦ ἐξαισίου καὶ ὑπερκάλου κάλλους τῆς θεότητος τοῦ μεταμορφωμένου Ἰησοῦ, δὲν ἤθελε πλέον νὰ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τοῖς τοιαύτης πανευφροσύνου θεωρίας ἀλλ'ὡσπερ ἐνθουσιῶν καὶ ἐξεστηκῶς «Καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, ἔλεγεν· εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν καὶ Μωϋσῆ μίαν καὶ μίαν Ἥλιαν» (Ματθ. ιζ' 4). Ὅπερ παραφραστικῶς ἐρμηνεύων ὁ θεολογικώτατος ἐκείνος ὁμοῦ καὶ ρητορικώτατος Μακάριος ὁ Φιλαδελφείας, ὁ φερωνύμως καλούμενος Χρυσοκέφαλος, ἐν τῷ εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν λόγῳ οὕτω φησί· «Τί γὰρ ὠραιότερον τῆς Χριστοῦ συνουσίας; Τί δὲ ποθεινότερον τῆς θεϊκῆς Αὐτοῦ δόξης, οὐδὲν τοῦ φωτός ἐκείνου γλυκύτερον, ἐξ οὗ φωτίζεται φωτιστικῆ πᾶσα ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων ταξιαρχία· οὐδὲν τῆς ζωῆς ἐκείνης ἐρασιμώτερον, ἐν ἧ πάντε ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. Οὐδὲν ἡδύτερον τῆς ἀειζῶου καλλονῆς, οὐδὲν τερπνότερον τῆς ἀλήτου εὐφροσύνης· οὐδὲν ποθεινότερον τῆς αἰδίου χαρᾶς, τῆς πανευπρεποῦς εὐπρεπείας καὶ τῆς ἀπεράντου μακαριότητος ἧς οὔτε λόγος ἰκανός ἐστιν εἰς ἐξήγησιν, οὔτε ἔννοια πρὸς ἐνθύμησιν, τῆς ὑπεροχῆς τὸ ὑπέροχρον ἀπεικάζειν ἐθέλουσα. Πῶς γὰρ καὶ λαληθήσεται τὸ ἀνεκφώνητον κάλλος; Ἡ πῶς μετρηθήσεται τὸ ἀπερίγραπτον καὶ διανοαῖς αὐταῖς ἀπερίληπτον ἀγαλλίαμα; Τοῦτο πάσης ἐλπίδος ἐστὶ κορυφή καὶ ἐπιθυμίας πάσης ἐντρύφημα· εὐλογίας τε τῆς ἐκ Θεοῦ καὶ ἐπαγγελίας ὅλης καὶ τῶν ὑπὲρ αἴσθησιν καὶ γνῶσιν εἶναι πεπιστευμένων ἀγαθῶν τὸ πέρας καὶ τὸ κεφάλαιον· ἢ τῆς χριστοειδοῦς μακαριότητος ἀπόλαυσις· ἢ τῆς ὁρατῆς τοῦ Δεσπότη θεοφανεῖας ἐν πανάγνοις θεωρίας ἀποκλήρωσις· ἢ τῆς νοητῆς αὐτοῦ φωτοδοσίας ἐν φανοτάταις μαρμαρυγαῖς ἀναπλήρωσις· τῶν ὑπερφανῶν ἀκτίων ἢ ἐπιβουλή τῆς ὑπερλάμπρου λαμπρότητος ἢ μετουσία... ἐκείνης τοίνυν τῆς πανενδόξου λήξεως ὁ Πέτρος ἤδη θεωρὸς γενέσθαι ἀξιοθεῖς, οὐκ ἤθελεν οὐδὲ βραχὺ χωρισθῆναι, εἶδε γὰρ τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀπόλαυσιν καὶ πάντα ἔρριπεν ἐξαίφνης ἀπὸ τῆς ψυχῆς διὰ τὴν ἐντεθεῖσαν αὐτῷ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἐκείνης ἡδονὴν τε καὶ χαρμονήν.

Μέγας Βασίλειος ἐρμηνεύων γὰρ οὗτος τὸ ψαλμικὸν ἐκεῖνο, «Ὡραῖος κάλλει» (ἐρμ. εἰς τὸν μδ΄ Ψαλμ.), οὕτω φησί· «Δῆλον ὅτι ἐνιδῶν αὐτοῦ τῆ λαμπρότητι καὶ τῶν ἐκεῖθεν μαρμαρυγῶν ἀναπλησθεῖς ὁ προφήτης, πληγείς τὴν ψυχὴν, τούτῳ τῷ κάλλει πρὸς τὸν ἔνθεον ἔρωτα τῆς νοητῆς ὠραιότητος ἐκινήθη, ἧς ἐπιφανείσης τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ, πάντα αἰσχροὰ καὶ ἀπόβλητα τὰ τέως ἀγαπώμενα καταφαίνεται· διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ὅτε εἶδε τὸν ὠραῖον κάλλει, πάντα ἠγήσατο σκύβαλα, ἵνα Χριστὸν κερδήσῃ. Ἀκούεις; Ὅταν, λέγει, ἐπιφανῆ ἡ νοητὴ ὠραιότης εἰς τὴν ψυχὴν καὶ αἱ πνευματικαὶ ἡδοναὶ γευθῶσιν ὑπὸ τοῦ νοῦς, τότε αἱ ἀγαπηταὶ τῶν αἰσθητῶν ἡδοναὶ μισοῦνται καὶ ἀποβάλλονται. Ὅλη γὰρ ἡ ἀφορμὴ, διὰ τὴν ὁποῖαν ἀγαπῶνται αἱ αἰσθηταὶ ἡδοναὶ εἶναι, διότι ὁ νοῦς δὲν ἔφθασε νὰ θεωρήσῃ καὶ νὰ γευθῆ ἀνωτέρων ἡδονῶν τῆς τῶν αἰσθητῶν καὶ παρόμοιον πάσχει ἀνθρώπῳ, ὅστις νομίζει γλυκύτατον καὶ ἡδονικώτατον τὸν ἐκ βαλάνων ἢ κέγχρου ἢ πιτύρων πατεσκευασμένον ἄρτον, διότι δὲν ἐγεύθη ποτὲ τὸν ἀπὸ σίτου καὶ σιμιδάλεως ἄρτον. Διὰ τοῦτο καλῶς εἶπεν ὁ θεῖος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος «Ὁ γευσάμενος τῶν ἄνω, εὐχερῶς τῶν κάτω καταφρονεῖ, ὁ δὲ ἐκεῖνων ἄγευστος, ἐπὶ προσκαίροις ἀγάλλεται» (Λόγ. ις΄ κεφ. 15). Καὶ ὁ ἅγιος Θαλάσσιος «Σημεῖον ὅτι σχολάζει ὁ νοῦς περὶ τὰ νοητὰ, τὸ πάντων περιφρονεῖν τῶν τὴν αἴσθησιν σαινόντων». Λέγει δὲ καὶ ὁ σοφὸς Ἱεροσολύμων Θεόδωρος «Περὶ ταῦτα στρεφομένης τῆς διανοίας αἰεὶ, οὐχ οἷόν τε ἐστὶ μὴ ποθεῖν τὸ ὄντως ἀγαθόν· εἰ γὰρ πρὸς ἀλλότριον φέρεται, πολλῷ μᾶλλον πρὸς τὸ οἰκεῖον· τούτου δὲ ἐρασθεῖσα ἡ ψυχὴ, τίνι ἂν ἀνάσχοιτο προσεδρεύειν τῶν κάτω καὶ τῶν ἀφέλκειν πεφυκότων τοῦ ἐραστοῦ; Ἀλλὰ μὴ καὶ πρὸς τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν δυσχεράνη ὡς ἐμποδιστικὴν τῶν καλῶν;» (Φιλοκαλ. σελ. 238). Καὶ πάλιν «Τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα τὰ νοητὰ ἀγαθὰ, ὡς καὶ βραχεῖαν τινὰ ἀπορροὴν καὶ ἀμυδρὰν ἔμφασιν τοῦ πελαγίζοντος κάλλους ἐκεῖνου, δύνασθαι πείθειν τὸν νοῦν, πάντων ὑπερίπτασθαι τῶν μὴ νοητῶν καὶ πρὸς ἐκεῖνα φέρεσθαι μόνον, μηδὲν δ' ἀνέχεσθαι τῆς τρυφῆς ἐκεῖνων ἀποχωρεῖν, οὐδ' ἂν εἴτι καὶ συμπεσεῖν γένοιτο τῶν ἀνιαρῶν» (σελ. 385 τῆς Φιλοκαλ.).

**Ὅτι διὰ τῆς ἀπολαύσεως τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν ἀπρακτοῦσι
τὰ αἰσθητήρια σὺν τῷ ἐπιθυμητικῷ καὶ κοιμίζονται.**

Τί λέγω δὲ μόνον ὅτι μισοῦνται αἱ αἰσθηταὶ ἡδοναί; Καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ πέντε αἰσθητήρια καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς μέρος, ἀπρακτοῦσι καὶ κοιμίζονται, ὅταν ὁ νοῦς ἀπολαμβάνῃ τῶν πνευματικῶν

καὶ ἀληθινῶν ἡδονῶν· οὕτω βεβαιοῖ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, λέγων· «Διὰ τὴν τῶν ἀληθινῶν ἀγαθῶν θεωρίαν πάρετός ἐστιν ὁ τοῦ σώματος ὀφθαλμὸς, πρὸς οὐδὲν τῶν παρ' αὐτοῦ ὑποδεικνυμένων τῆς τελειότερας ψυχῆς καθελκομένης, διὰ τὸ μόνον βλέπειν τῇ διανοίᾳ τὰ τῶν ὁρατῶν ὑπερκεείμενα· οὕτω καὶ ἡ ἀκοὴ νεκρὰ τις καὶ ἀνενέργητος γίνεται πρὸς τὰ ὑπὲρ λόγον τῆς ψυχῆς ἀσχολουμένης· τὰς δὲ κτηνωδεστέρας τῶν αἰσθήσεων, οὔτε λέγειν ἄξιον· οὕτω πόρρωθεν, καθάπερ νεκρώδης δυσωδία τῆς ψυχῆς ἀπορρίπτονται, ἢ τε ρινηλατοῦσα τὰς ὁσμάς ὄσφρησις καὶ ἡ τῇ λατρεία τῆς κοιλίας προσκαθημένη φεῦσις καὶ ἡ ἀφή πρὸς τούτους, τὸ ἀνδραποδῶδες καὶ τυφλὸν αἰσθητήριον, ὃ τάχα διὰ τοὺς τυφλοὺς μόνον ἡ φύσις ἐποίησεν ὢν πάντων, ὡσπερ ἐν ὑπνῷ τινὶ δι' ἀπραξίαν κεκρατημένων, καθαρὰ τῆς καρδίας στὶν ἡ ἐνέργεια καὶ περὶ τὸ ἄνω βλέπει ὁ λογισμὸς, ἀπεριήγητος μένων ἐκ τῆς αἰσθητῆς κινήσεως καὶ ἀθόλωτος» (Ὁμιλ. εἰς τὸ Ἄσμα, τόμ. α').

Οὕτω συνομολογεῖ καὶ ὁ ἐμὸς θεοφόρος φιλόσοφος ἅγιος Ἰσαάκ, λέγων· «Ἡ ζωὴ ἐν Θεῷ, ἡ κατάπτωσις τῶν αἰσθήσεών ἐστιν· ὅτε δὲ ζήσει ἡ καρδιά, καταπίπτουσιν αἱ αἰσθήσεις» (Λόγ. ογ' σελ. 438). Καὶ εἰς δὲ τῶν ἐξωτερικῶν φιλοσόφων· «Ὀλίγον, φησί, κινουσι τὴν αἴσθησιν οἱ πλεῖστα τῇ διανοίᾳ χρώμενοι». Οὕτω βεβαιοῖ καὶ ἡ ᾠδικὴ καὶ ρητορικὴ καὶ εὐλαλὸς γλῶσσα τοῦ Ἰωάννου, λέγουσα· «Εἰ γὰρ οἱ σώματα λαμπρὰ φιλοῦντες, οὐδὲν ἐπαισθάνονται τῶν ἐν τῷ βίῳ, ἀλλ' ἐνὸς μόνου εἰσὶ τῆς ἐρωμένης ὄψεως ὁ Θεὸν φιλῶν, καθὼς φιλεῖν δεῖ, τίνος αἰσθήσεται λοιπόν, ἢ χρηστοῦ τῶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἢ λυπηροῦ; Οὐδενός· ἀλλ' ἔσται πάντων ἀνώτερος ἀθάνατα τρυφῶν, ἐπεὶ καὶ ὁ φιλούμενος τοιοῦτος· οἱ μὲν γὰρ τὰ ἄλλα φιλοῦντες, ταχέως καὶ ἄκοντες εἰς λήθην μεταβάλλονται, ἀπολυμένων τῶν φιλουμένων καὶ μαραινομένων· οὗτος δὲ ὁ ἔρως ἄπειρος, ἀτελεύτητος καὶ τὴν ἡδονὴν μεῖζονα ἔχων καὶ τὸ κέρδος πλεόν· καὶ τούτῳ πάλιν ψυχαγωγῶν τὸν φιλοῦντα, τῷ μηδέποτε καταλύεσθαι» (Ἐρμ. εἰς τὸν α' Ψαλμ.). Ὅθεν προσφυῶς περὶ τούτου λέγει καὶ ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος· «Ὅταν ἡμῶν ἡ ψυχὴ νοεραῖς ἐνεργείαις ἐπὶ τὰ νοητὰ κινῆται, περιτταὶ μετὰ τῶν αἰσθητῶν αἱ αἰσθήσεις» (κεφ. δ' περὶ τῶν θείων ὀνομ.). Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς ἀπρακτεῖ καὶ περισφίγγεται διὰ τῆς θεωρίας καὶ ἀπολαύσεως τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν, βεβαιοῖ ὁ θεολόγος Γρηγόριος λέγων· «Ζητῶ, τί κοινὸν ὀσφύϊ καὶ ἀληθείᾳ; τί δαὶ τῷ ἁγίῳ Παύλῳ νοεῖται τὸ φάσκειν; Στῆτε ἔν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ; Μήποτε ὡς τοῦ θεωρητικοῦ (ὃ διὰ τῆς ἀληθείας δηλοῦται) τὸ ἐπιθυμητικὸν (ὃ διὰ τῆς ὀσφύος δηλοῦται) περισφίγγοντος καὶ οὐκ ἐῶντος ἀλλαχοῦ φέρεσθαι

οὐ γὰρ ἐθέλοι τὸ πεί τι διακειμένον ἐρωτικῶς πρὸς τὰς ἄλλας ἡδονὰς τὴν αὐτὴν ἔχειν δύναμιν» (Λόγ. εἰς τὸ Πάσχα)¹

**Ὅτι αἱ αἰσθήσεις ὁμοῦ καὶ τὸ σῶμα συναπολαύουσι τῶν
πνευματικῶν ἡδονῶν καὶ νῦν καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ.**

Νὰ εἶπω ἀκόμη καὶ μεγαλύτερον, τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν ὑπὸ τοῦ νοῦς ἀπολαμβανομένων, ὅχι μόνον μισοῦνται αἱ τῶν αἰσθήσεων ἐνόδυνοι ἡδοναί· ὅχι μόνον τὰ αἰσθητήρια κοιμίζονται καὶ ἄπρακτα μένουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τρόπον ἀνάλογον, ὡς εἴπομεν ἐν τῇ ἀρχῇ, συναπολαμβάνουσι μετὰ τοῦ νοῦ τῶν θείων καὶ πνευματικῶν ἐκείνων Ἡδονῶν, κατὰ τε τὸν θεοφόρον Μάξιμον καὶ τὸν ἀγιώτατον Κάλλιστον· πάσχει γὰρ καὶ τὸ σῶμα καὶ θέλει πάσχει καταλλήλως ἑαυτῷ, ὁμοῦ καὶ αἱ αἰσθήσεις, τὰ θεῖα καὶ μακάρια πάθη καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ, κατὰ τοὺς θεολόγους (καὶ ὄρα σελ. 1012 τῆς Φιλοκαλ.). «Ἐπειδὴ διαπορθμεύει τὰ θεῖα καὶ εἰς τὸ συνημμένον σῶμα τοῦ οὐτῶν εὐμοιρήσας νοῦς, ὡς μεσιτεύων μεταξὺ θείας χάριτος καὶ τῆς τοῦ σώματος παχύτητος, κατὰ τὸν Θεσσαλονίκης θεῖον Γρηγόριον» (Λόγ. εἰς τὴν Ξένην). Ὅθεν ἀκολούθως καὶ ἡ ὄρασις ὄρα τὸ θεῖον φῶς καὶ τὸ νοητὸν κάλλος καὶ ἡ ἀκοὴ ἀκούει τὰ νοητὰ ἐνηχήματα· «Δεῖξον μοι γὰρ, φησὶν ἡ ἀσματίζουσα νύμφη πρὸς τὸν νοητὸν νυμφίον, δεῖξον μοι τὴν ὄψιν σου καὶ ἀκούτισόν με τὴν φωνὴν σου· ὅτι φωνὴ σου ἠδεῖα καὶ ἡ ὄψις σου ὠραῖα» (Ἄσμα β΄ 15). Καὶ ὁ Δαβὶδ· «Ἀκούσομαι, λέγει, τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ὁ Θεός» (Ψαλμ. β΄ 14). Καὶ ἡ ὄσφρησις δὲ ὄσφραίνεται τὴν νοητὴν ἐκείνην ὄσμην καὶ εὐωδίαν τοῦ θείου μύρου, καθὼς γέγραπται· «Ὁσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντα ἀρώματα· μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου» (Ἄσμ. α΄ 3). Ἀλλὰ καὶ ἡ γεῦσις γεύεται τὴν νοητὴν ποιότητα τοῦ Κυρίου· «Γεύσασθε γὰρ, φησὶ καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ

¹ Θέλεις νὰ πληροφορηθῆς, ὃ ἀναγνώστα, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἐξωτερικῶν, πόσῃν χαρὰν προξενοῦσιν αἱ πνευματικαὶ ἡδοναί τοῦ νοῦς; Καὶ ὅτι καμνοῦσι νὰ λησιμονῇ τις καὶ αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις του; Ἄκουσον. Ἰέρων ὁ βασιλεὺς προσέταξε τὸν σοφὸν Ἀρχιμήδη νὰ εὔρη πόσον μίγμα ἦτον ἀναλελυμένον ὑπὸ τοῦ χρυσοῦ εἰς ἓνα χρυσοῦν στέφανον, τὸν ὁποῖον κατεσκευάσθη χωρὶς νὰ τὸν χαλάσῃ. Ὁ Ἀρχιμήδης εἰς τὸ λουτρὸν εὐρισκόμενος καὶ λουόμενος, ἐστοχάσθη ἀπὸ τῆς ἀναλογίας τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἐχύνετο ἀπὸ τοῦ ἐκείσε ἀγγείου καὶ εὔρε τὴν ἀποδείξιν καὶ τὸ ζήτημα τοῦ βασιλέως· ἀλλὰ τόσῃν ὑπερβολικῇν χαρὰν ἐδοκίμασεν ἀπὸ τῆς νοερᾶς ἡδονῆς τῆς γνώσεως ταύτης καὶ ἀποδείξεως, ὥστε δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ εὐθὺς ἐξῆλθε τοῦ λουτροῦ καὶ χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ ὅτι ἦτον ὀλόγυμος καὶ ἠλεμμένος, ἔτρεχεν ὡς ἐκστατικός, εἰς τὸν οἶκον του, βοῶν τὰ λόγια ταῦτα· «Εὔρον, εὔρον»· ὡσεὶ νὰ ἠθελεν εὔρει κανένα μέγαν θησαυρόν. Τοιαύτην χαρὰν ἐδοκίμασε καὶ ὁ Πυθαγόρας, ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς νοερᾶς ἡδονῆς τῆς γεωμετρικῆς ἐκείνης ἀποδείξεως ἣν εὔρεν, ἥτις εἶναι ἡ τεσσαρακοστὴ ἐβδόμη πρότασις τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ Εὐκλείδου· ὥστε δι' αὐτὴν ἐθυσίασε μίαν ἐκατόμβην, ἥτοι ἐκατὸν ταύρους, ὡσὰν νὰ ἠθελε κερδήσει μίαν ὀλόκληρον βασιλείαν.

Κύριος» (Ψαλμ. λγ' 8). Ὁμοίως καὶ ἡ ἀφή αἰσθάνεται τῆς νοητῆς ἐκείνης περιλήψεως, ἥτοι ἐναγκαλίσεως τῆς δεξιᾶς τοῦ νυμφίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον «Εὐώνυμος αὐτοῦ ὑπὸ τὴν κεφαλὴν μου καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήφεται με» (Ἄσμ. β' 6). Καὶ περὶ τῆς σοφίας δὲ γέγραπται «Τίμησον αὐτήν, ἵνα σε περιλάβῃ» (Παρ. δ' 8). Ὅθεν καὶ ὁ Σιναΐτης θεῖος Γρηγόριος εἶπε· «Ὁ μὴ ὁρῶν καὶ ἀκούων καὶ αἰσθανόμενος πνευματικῶς, νεκρὸς ἐστι» (κεφ. η'). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεοφόρος Μάξιμος ἀποφαίνεται, ὅτι αἱ αἰσθήσεις γίνονται ὄργανα τῆς ἀρετῆς, ὅταν τὸ λογικὸν ἐπικρατῇ. «Ὁ λόγος τῶν παθῶν κρατῶν, ἀρετῆς ὄργανον ποιεῖται τὰς αἰσθήσεις». Ἀλλὰ καὶ ὁ πνευματοφόρος ἐκεῖνος καὶ ὑψηλόνοσος ἅγιος Κάλλιστος, ὀλόκληρον κεφάλαιον ἐξοδεύει, ἐν χειρογράφοις σωζόμενον, ἐν ᾧ ἀποδεικνύει ὅτι παντὶ αἰσθητηρίῳ νοεῶν, ληπτὸς ὁ Θεὸς διὰ φιλανθρωπίας γίνεται»².

² Ἐκ τῶν πνευματικῶν λοιπὸν αὐτῶν ἡδονῶν τοῦ νοός, τῶν ὁποίων αἱ αἰσθήσεις ἀπολαμβάνουσι καὶ ὅλον τὸ σῶμα, ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν λεπτύνεται, βελτιοῦται, ὠραΐζεται, ἐνδυναμοῦται καὶ μετασκευάζεται πρὸς τὸ πνευματικώτερον· καὶ διὰ τοῦτο, οὔτε τροφήν σωματικὴν χρειάζεται διὰ τὴν τραφήν, οὔτε ὕπνον διὰ τὴν κοιμηθῆ, οὔτε κόπον ὅπως αἰσθάνεται· διότι τρέφεται καὶ ἀναπαύεται καὶ εὐπαθεῖ διὰ θείας τροφῆς καὶ ἀναπαύσεως καὶ εὐπαθείας, καθὼς τὰ παραδείγματα εἶναι πεπληθυσμένα εἰς χιλιάδας ἐν τῇ Παλαιᾷ Γραφῇ καὶ ἐν τῇ νέα χάριτι τοῦ Εὐαγγελίου. Οὕτω ὁ Μωϋσῆς δύο τεσσαρακοντάδας ὀλοκλήρους ἡμερῶν καὶ νυκτῶν διεπέρασεν ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ, χωρὶς νὰ φάγῃ τελείως ἢ νὰ πῖνῃ, χωρὶς νὰ κοιμηθῇ καὶ χωρὶς ν' ἀναπαυθῇ οὕτω Ὁ Ἡλίας ἐν τῇ δυνάμει τῆς τροφῆς ἐκείνης τῆς ὑπὸ ἀγγέλου δοθείσης, ἄσιτος διεπέρασε τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ νύκτας οὕτω ὁ μέγας ἐκεῖνος ὁσιος Παΐσιος, ὁ ἡγαπημένος φίλος τοῦ Θεοῦ καὶ Μελέτιος ὁ ὁμοιογητής, πολλὰς τεσσαρακοντάδας ἡμερῶν διήλθον νήσεις οὕτω Ὁ Χρυσόστομος τρεῖς ὀλοκλήρους μῆνας τροφήν αἰσθητὴν ὅπως οὐκ ἔφαγε· καὶ Συμεὼν ὁ στυλῆτης χροῖνος ὀλοκλήρους διεπέρασε τροφῆς ἀνθρωπίνης μὴ γευσάμενος καὶ ἄλλοι πάμπολλοι, τῶν ὁποίων καὶ νὰ ἀναφέρῃ τις καὶ αὐτὰ μόνον τὰ ὀνόματα εἶναι ὄχληρόν. Πάντες γὰρ οὗτοι διὰ τῆς ἀπολαύσεως τῶν θείων καὶ πνευματικῶν τοῦ νοός ἡδονῶν ἔλαβον ἐντεῦθεν ὡς ἐν ἀρραβῶνος μέρει, τὴν εὐδαιμονίαν ἐκείνην καὶ μακαριότητα, ἣν θὰ ἀπολαύσωσιν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ὅταν τὸ σῶμα θὰ γίνῃ ἀνώτερον τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν, χωρὶς νὰ χρειάζεται τροφάς, ἢ ἐνδύματα· ἐπειδὴ καὶ Θεὸς ἔχει νὰ γίνῃ εἰς αὐτό καὶ τροφή καὶ ποτὸν καὶ ἐνδυμα καὶ φῶς καὶ ὅ,τι ἄλλο, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος· «Ἴνα ἡ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι» (Α' Κορ. ιε').

Τούτων οὕτως εἰρημένων ἐν τῇ τελευταία ταύτῃ σημειώσῃ, κάμνω καὶ ἐγὼ τὸ τελευταῖον συμπέρασμα ὅλο τούτου τοῦ συμβουλευτικοῦ καὶ λέγω· ὅτι πολλὰ ἐκοπίασαν τὰ λύκεια τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ αἱ ἀκαδημαῖαι τοῦ Πλάτωνος καὶ αἱ στοαὶ τοῦ Χρυσίππου καὶ οἱ κῆποι τοῦ Ἐπικούρου καὶ Μητροδώρου, τὰ σχολεῖα τοῦ Σωκράτους καὶ Μουρατόρου καὶ ἀπλῶς ὅλα τὰ μουσεῖα τῶν ἠθικῶν φιλοσόφων, τόσον τῶν παλαιῶν, ὅσον καὶ τῶν νεωτέρων, διὰ τὴν εὐρωσιν εἰς ποῖα πράγματα ὑφίσταται ἡ εὐδαιμονία· ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθησαν, διότι ἄλλοι μὲν ἐθεμελίωσαν τὴν εὐδαιμονίαν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ καὶ τῆς τύχης λεγόμενα ἀγαθὰ, ὁποῖα εἶναι ὁ πλοῦτος, αἱ ἀξίαι καὶ αἱ τιμαί· ἄλλοι δὲ εἰς τὰ σωματικὰ καὶ ἡδονικὰ ἀγαθὰ, ὁποῖα εἶναι αἱ τῶν αἰσθήσεων ἡδογαί, ἡ ὑγεία τοῦ σώματος, ἡ ἀναπαυτικὴ ζωὴν καὶ τὰ ὅμοια· καὶ ἄλλοι τέλος πάντων εἶπαν, ὅτι Ἡ εὐδαιμονία ὑφίσταται εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ ἄλλων θείων πραγμάτων· πάντες ὅμως τῆς ἀληθείας ἀπεπλανήθησαν. Διότι ἂν ἡ εὐδαιμονία ὑφίσταται κατὰ τοὺς πρώτους εἰς τὰ τυχηρὰ ἀγαθὰ, ἡ εὐδαιμονία αὕτη δὲν εἶναι ἀληθῆς, ἀλλὰ ψευδῆ· οὔτε διαμένουσα καὶ παντοτεινὴ, ἀλλὰ ρέουσα καὶ προσωρινή, ὁποῖα δηλ. εἶναι καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, ἐπάνω εἰς τὰ ὁποῖα θεμελιοῦται ἂν κατὰ τοὺς δευτέρους ἡ εὐδαιμονία ὑφίσταται εἰς τὰ σωματικὰ καὶ ἡδονικὰ ἀγαθὰ, ἡ εὐδαιμονία αὕτη δὲν εἶναι λογικὴ καὶ νοερά, ἀλλὰ ἄλογος καὶ κτηνώδης, ὁποῖα εἶναι καὶ τὰ σωματικὰ ἀγαθὰ, τὰ κοινὰ καὶ εἰς τὰ ζῶα, περὶ ἃ ἀγαθὰ θεωρεῖται καὶ ἂν τελευταῖον Ἡ εὐδαιμονία ὑφίσταται εἰς μόνην τὴν γνῶσιν τῶν θείων πραγμάτων, ἡ εὐδαιμονία αὕτη δὲν εἶναι εὐαγγελικὴ, χριστιανικὴ καὶ ἐσωτερικὴ, ἀλλὰ φιλοσοφικὴ καὶ ἐξωτερικὴ.

Ταῦτά σοι ἔγραψα, ὧ θεία μοι καὶ ἱερὰ κεφαλή, τά, κατὰ μὲν σέ, συμβουλευτικὰ καὶ νουθετικά, κατ'ἐμὲ δέ, ὑπομνηστικά μόνον, ἀλλ'οὐχὶ καὶ συμβουλευτικά· καὶ ἂν μὲν εὐχαριστηθῆ εἰς αὐτὰ τὰ ἀκαλλῆ καὶ ἀρρητὸρευτά μου ψελίσματα, χάρις τῷ χορηγῷ τῶν χαρίτων ἀπασῶν Θεῷ καὶ τὰς τῆς ὑμετέρας πανιερότητος δραστικὰς καὶ φωτιστικὰς εὐχὰς, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς δυσωπούμενος, καθὼς ποτε ἤνοιξε τὸ τοῦ ἀκαθάρτου ζώου στόμα, τῆς ὄνου φημί τοῦ Βαλαὰμ καὶ ἐλάλησεν, οὕτως ἤνοιξε καὶ τώρα τὸ στόμα ἐμοῦ τοῦ ἀκαθάρτου καὶ ἐμνημόνευσα τὰ λησμονηθέντα καὶ ἐλάλησα τὰ ὑπὲρ τὴν ἐμὴν δύναμιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεῖος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ἐν τῷ τέλει τοῦ περὶ θείων ὀνομάτων ἰγ' κεφαλαίου, ἔγραφε πρὸς τὸν συνιεράρχην σου Τιμόθεον· «Εἰ μὲν ὀρθῶς ἔχοι τὰ εἰρημένα, ἐπὶ τὸν πάντων ἀγαθῶν αἴτιον τὸ πρᾶγμα ἀναθετέον, τὸν δωρούμενον πρῶτον αὐτὸ τὸ εἰπεῖν, ἔπειτα τὸ εὔ εἰπεῖν». Ἄν δὲ (ὅπερ μὴ γένοιτο) οὐκ εὐδοκῆση εἰς αὐτὰ ἡ ἱερά της ψυχῆ, ποῖος ἄρα γε εἶναι ἡ ἀφορμὴ; Ἐγώ, δέσποτά μου, ἐγώ· πρῶτον, διότι λέγω καὶ οὐ πράττω· καὶ ὅστις λέγει καὶ δὲν πράττει, ὁμοιάζει, κατὰ τὸν ὅσιον Παφνούτιον, τῷ ἄνευ ἄλατος ἄρω, τῷ ἄνευ γεύσεως καὶ κακοστομάχῳ, ὡς ἔλεγεν ὁ Ἰώβ· «Εἰ βρωθήσεται ἄρτος ἄνευ ἀλός; Εἰ δὲ καὶ ἔστι γεῦμα ἐν ρήμασι κενοῖς;» (Ἰώβ ζ' 6). Ἐποίησα δὲ τοῦτο, πειθόμενος τῷ ἁγίῳ Νεῖλω, φάσκοντι· «Λέγειν χρὴ καλὰ καὶ τὸν μὴ καλὰ

Ἀλλὰ τὸ Συμβουλευτικὸν τοῦτο, δι'ὃν διδάσκει, εἰσάγει καὶ νομοθετεῖ εὐδαιμονίαν ἀληθινήν, λογικὴν, εὐαγγελικὴν καὶ παντοτεινὴν· νομοθετεῖ εὐδαιμονίαν ἀληθινήν, διότι διδάσκει νὰ ἀποστρέφηται ὁ νοῦς τὰ ψευδῆ καὶ προσωρινὰ τῆς τύχης ἀγαθὰ καὶ νὰ προσκολλᾶται καὶ νὰ ποθῆ τὰ ἀληθῆ καὶ διαμένοντα ἀγαθὰ· νομοθετεῖ εὐδαιμονίαν λογικὴν καὶ νοεράν, διότι διδάσκει τὸν νοῦν νὰ ἀποβάλλῃ τὰς αἰσθητικὰς καὶ σωματικὰς καὶ ἀλόγους ἡδονὰς καὶ νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς τὰς λογικὰς καὶ νοερὰς ἡδονὰς, ὡς οἰκείας κατὰ φύσιν αὐτῷ· νομοθετεῖ εὐδαιμονίαν εὐαγγελικὴν καὶ χριστιανικὴν, διότι διδάσκει τὸν νοῦν νὰ μὴ θεωρῇ μόνον τὰ θεῖα πρᾶγματα, ἀλλὰ καὶ νὰ πράττῃ τὰς ἀρετὰς οὔτε νὰ ἐξετάξῃ μόνον περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων τελειοτήτων, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀγαπᾷ ἐξ ὅλης καρδίας τὸν Θεόν καὶ διὰ τῆς ἀγάπης νὰ φυλάττῃ τὰς ἐντολάς Του καὶ νὰ μιμῆται τὰς τελειότητάς Του. Μόνη γὰρ ἡ διὰ γνώσεως θεωρία φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον ὅτι ἐκεῖνη μὲν ἔχει τὰς ἀρχὰς τῆς ἀπὸ τῆς φύσεως, αὕτη δὲ ἔχει τὰς ἀρχὰς τῆς ἀπὸ τῆς πίστεως· ἐκεῖνη εἶναι γνώσις ψιλὴ καὶ διὰ τοῦτο ἀβέβαιος· αὕτη εἶναι πείρα καὶ δοκιμὴ καὶ διὰ τοῦτο ἀσφαλὴς· καὶ ἐκεῖνη μὲν εἶναι ἰδίᾳ τῶν φιλοσόφων καὶ ἐξωτερικῶν, αὕτη δὲ εἶναι ἰδίᾳ τῶν χριστιανῶν καὶ βεβαιοπίστων, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἐκεῖνην ἔχουσι καὶ οἱ φιλόσοφοι ἀλλὰ ταύτην νὰ ἔχωσιν οὐ δύνανται. Τελευταῖον δέ, τὸ Συμβουλευτικὸν τοῦτο νομοθετεῖ εὐδαιμονίαν παντοτεινὴν· διότι ἡ εὐδαιμονία, ἥτις εἶναι ἀληθῆς, λογικὴ, εὐαγγελικὴ, ἀκολουθεῖ νὰ εἶναι καὶ παντοτεινὴ· ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη εὐδαιμονία δὲν στερεῖται ποτε ἡδονῆς, ἥτις εἶναι πρώτη ἰδιότης τῆς εὐδαιμονίας, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, οὔτε μένει ἐλλιπὴς χαρὰς καὶ ἀγαλλιᾶσεως, διότι καὶ ἂν ἀσθενῇ καὶ ἂν πάσχη τὰ πλέον δεινότερα βάσανα ὁ τὴν τοιαύτην κτησάμενος εὐδαιμονίαν, δὲν ἐμποδίζεται ὅμως ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν ἀποτελεσμάτων τῆς εὐδαιμονίας, διότι ἔχουν πάντοτε τὸ ἄκρον καὶ μακρότερον ἀγαθόν, ὅστις εἶναι ὁ Θεός, ἐντὸς τῆς καρδίας του, διὰ τῆς πίστεως καὶ ἀγάπης, ὅλα τὰ βάσανα τὰ νομίζει ὡς τροφὰς καὶ εὐτυχίας· καίτοι δὲ ὁ πόνος εὐρίσκεται εἰς τὰ μέλη τοῦ σώματός του καὶ φωνάζει καὶ στενάζει διὰ τὴν φύσιν, ἀλλ'ἡ εὐδαιμονία εὐρίσκεται εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ διὰ τοῦτο χαίρει καὶ ἀγάλλεται διὰ τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀπολαύσεως. Καὶ τέλος πάντων ὁ τὴν τοιαύτην ἔχων εὐδαιμονίαν δὲν στερεῖται τῆς εὐδαιμονίας οὔτε εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον θάνατον· ἀλλὰ μάλιστα μετὰ θάνατον θέλει τὴν ἀπολαμβάνει πληρῆστεραν καὶ τελειοτέραν εἰς τὰ οὐράνια.

πράττοντα, ὅπως ἄρξῃται τῶν ἔργων, τοὺς λόγους αἰσχυνόμενος»· καὶ πάλιν· «Σχηματίζου τὴν ἀρετὴν, οὐχ ὅπως ἀπατήσης, ἀλλ'ὅπως ὠφελήσης τοὺς βλέποντας». Καὶ δεύτερον, διότι δὲν ἐφύλαξα τὰ ἑμαυτοῦ μέτρα, ἀλλ'ὑπερβάθμιον ἦρα πόδα, κατὰ τὴν παρομίαν καὶ ἐγὼ ὁ ἐλάττων καὶ τελειούμενος μοναχός, ὅστις ἔπρεπε νὰ ὑπομιμνήσκομαι, νὰ χειραγωγοῦμαι πρὸς τὰ κρείττω καὶ νὰ τελειοῦμαι παρὰ τῆς ἡμετέρας πανιερότητος, ἐτόλμησα νὰ ὑπομιμνήσκω τὴν κρείττονα καὶ τελειωτικὴν αὐτῆς θεϊότητα· ἢ, οὐχὶ τοῦτ' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδήλωσεν, εἰπὼν· «Χωρὶς πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται» (Ἐβρ. ζ' 7)· καὶ ὁ μέγας τοῦ Ζαχαρίου παῖς, εἰπὼν πρὸς τὸν Κύριον· «Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι καὶ σύ ἔρχῃ πρὸς με;» (Ματθ. γ' 14).

Ἄχ! Ἀλλὰ τί νὰ κάμνω ὁ δυστυχής; Ἐγὼ παρωμοίασα ὡς εἷς πυρίτης λίθος καὶ ἡ πανιερότης σου ὥσπερ σίδηρος; Πυροβόλος ἔκρουσες ἅπαξ σφοδρῶς, ἔκρουσες δις καὶ τρις σφοδρότερον, ζητῶν παρὰ τοῦ χρεῖαν ἔχοντος συμβουλῆς συμβουλευτικὰ γράμματα· τί εἶχα νὰ κάμνω εἰς τόσα κρούσματα; Ἐξήγαγον τοὺς ὀλίγους τούτους σπινθήρας ἀπὸ τὸν κατάψυχρον λίθον τῆς διανοίας μου καὶ τὸ ἑμαυτοῦ ἐποίησα, κατὰ τὸν εἰπόντα ὁσίων Μάρκον· «Ἄνθρωπος ὑποτίθεται τῷ πλησίον, καθ'ἃ ἐπίσταται, Θεὸς δὲ ἐνεργεῖ τῷ ἀκούοντι, καθ'ἃ ἐπίστευσε» (κεφ. σή' περὶ νόμ. πνευματικοῦ). Σὸν δὲ ἐστὶ τοῦ λοιποῦ διὰ τῶν ὀλίγων τούτων σπινθήρων νὰ ἀνάψῃς τὸ πῦρ τοῦ ζήλου καὶ τῆς προθυμίας εἰς τὴν ψυχὴν σου καὶ δι'αὐτοῦ νὰ καταφλέξῃς μὲν τὰς ψυχοφθόρους ἡδονὰς ἀπὸ τὰ αἰσθητήριά σου καὶ τὰς αἰσχροὺς εἰκόνας ἀπὸ τὴν φαντασίαν σου, νὰ θερμανθῆς δὲ διὰ τῆς νοερᾶς καὶ καρδιακῆς προσευχῆς καὶ νὰ φωτισθῆς τὴν διάνοιαν, εἰς τρόπον ὥστε καὶ νὰ φυλάττῃς ἐν ταύτῳ ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν σου καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃς πρὸς τούτους τὰς ἀληθινὰς καὶ πνευματικὰς ἡδονὰς τοῦ νοός σου, περὶ ἃ, ὡς περὶ κέντρον, στρέφεται ὁ διαβήτης καὶ ἡ περιφέρεια ὅλου τούτου μου τοῦ πονήματος· ἵνα διὰ τούτων πάντων γίνῃς τύπος καὶ παράδειγμα παντὸς καλοῦ καὶ πάσης ἀρετῆς, εἰς ὅλον τὸ ἐμπιστευθὲν σοὶ παρὰ Θεοῦ ποίμνιον καὶ παρακινῆς τοὺς βλέποντάς σε νὰ δοξάζωσι τὸν ἀρχιποιμένα Χριστόν, πὼς ἐχάρισεν εἰς αὐτοὺς τοιοῦτον ποιμένα χριστομίμητον. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Παῦλος ἔγραφε πρὸς τὸν Τιμόθεον καὶ Τίτον, τοὺς συνιεράρχας σου· πρὸς μὲν τὸν Τιμόθεον· «Μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἀγνεΐᾳ» (Α' Τιμ. δ' 12)· πρὸς δὲ Τίτον· «Περὶ πάντα σεαυτὸν παρεχόμενος

τύπον καλῶν ἔργων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀδιαφθορίαν, σεμνότητα» (Τίτ. β' 7). Οὕτω καὶ ὁ θεῖος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης ἔγραφεν· «Ἄπει λύχνον ὁ Θεὸς ἱερέα καὶ τίθησιν αὐτὸν ἐπὶ τῆς λυχνίας, τῆς ἑαυτοῦ φωτοφόρου καθέδρας, ἵν' ἔξαστραπτή φωτισμὸν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ δογμάτων καὶ πράξεων σκοτούς ἀπηλλαγμένων, ὅπως ὀρῶντες οἱ λαοὶ τὰς ἀκτῖνας τῆς ζωτικῆς λαμπηδόνης, πρὸς ἐκείνας εὐθύνονται καὶ τὸν Πατέρα τῶν φῶτων δοξάζωσιν» (Ἐπιστ. λβ' Δοσιθέω).

Τῆς πνευματικῆς δὲ ὠφελείας τούτων ἀπολαμβάνων, ἐνθυμοῦ, δέσποτά μου καὶ ἐμοῦ τελευταῖον, νὰ ὑπερεύχησαι πρὸς τὸν Κύριον, ἵνα μὴ μόνον λέγω καὶ ὑπομιμνήσκω· τοῦτο γὰρ ἅπασιν εὐκόλον, κατὰ τὸν ἐρωτηθέντα σοφὸν «Τί εὐκόλον; Καὶ ἀποκριθέντα, τὸ ἄλλοις ὑποτίθεσθαι»· ἀλλ' ἵνα καὶ ποιῶ ἃ λέγω καὶ ὑπομιμνήσκω (τοῦτο γὰρ ὄντως τὸ δύσκολον). «Οὐ γὰρ λαλούντων, εὖ βιούντων δ' ἡ χάρις», ὡς ὁ θεολόγος ἔφη Γρηγόριος³.

Ὁ τῆς ὑμετέρας σεβασμιωτάτης καὶ ποθεινοτάτης μοι πανιερότητος

Δοῦλος ἐλάχιστος καὶ ὑποκλινέστατος

ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ὁ ἀμόναχος μοναχὸς

«Τὸ Πνεῦμα τὸ ζῶν, ἡ θεόρρητος χάρις,

«Ἡ καινοποιὸς καὶ παράκλητος χύσις,

«Ἐν ᾧ πνέω, ζῶ, ἐννοῶ, λέγω, γράφω.

«Μένοις μεθ' ἡμῶν πανταχοῦ πάντα χρόνον.

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΙΣ

Περὶ τὸ τέλος ἤδη γενόμενοι τῆς βίβλου, γνωστὸν ποιοῦμεν ὅτι ἐκτὸς τῆς τροποποιήσεως φράσεών τινων ἱκαναὶ ἐγένονται προσθῆκαι ἀξιολόγων τινῶν χωρίων ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐκδόσει, αἵτινες ἅς μὴ νομισθῶσιν ἡμέτεραι διότι, ἅμα ἀποφασισθείσης τῆς ἐκδόσεως, ἐχορήγησεν ἡμῖν ὁ αἰδέσιμος ἱερεὺς Ι. Μαρτίνος, πρὸς ὃν καὶ δημοσίως ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου, βίβλον τινά, τὴν ὁποῖαν καὶ ὡς πρωτότυπον μετεχειρίσθημεν, ὅπου ὑπάρχουσιν αἱ ὡς ἀνωτέρω εἴρηται προσθῆκαι καὶ ἐπιδιορθώσεις, αἵτινες ἰδίαις χερσὶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως Νικοδήμου εἰσὶ γεγραμμένα. Αὕτη λοιπὸν ἡ αἰτία τῶν προσθηκῶν· ἡ δὲ βίβλος ἡ ἐμπεριέχουσα ταύτας εὐρίσκεται παρ' ἡμῖν.

³ Ὁ ἐπίλογος ἀφέθη, ὡς καὶ τὸ προοίμιον, ὅπως ἦν, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς αἰτίας τῆς συγγραφῆς ὡς ἐν τῷ προλόγῳ ἐκτίθεται.

ΠΕΡΙ ΚΑΡΔΙΑΣ

**Ποῖον σχῆμα ἔχει ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τοὺς
ἀνατόμους τῶν νεωτέρων.**

Ἐν τῇ εἰκόνι καὶ σκιαγραφία ταύτῃ (ὄρα σχῆμα β'), ὅπου μὲν εἶναι ΑΒΔ, ἐκεῖνο εἶναι τὸ σχῆμα τῆς καρδίας· ὅπου δὲ εἶναι τὸ ι, ἐκεῖνη λέγεται ἀορτή, ἥτοι ἡ μεγάλη ἀρτηρία, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ κόλπου τῆς καρδίας καὶ διαιρεῖται εἰς δύο κλάδους· αὐτοὶ δὲ πάλιν διαιροῦνται εἰς ἄλλους πολλοὺς κλάδους καθ' ὅλον τὸ σῶμα· ὅπου εἶναι τὸ γ, ἐκεῖ ἡ καρδία κάμπτεται· καὶ ὅπου εἶναι τὸ Β, ἐκεῖ ἡ καρδία διαιρεῖται εἰς κλάδους ὅπου εἶναι τὸ ν καὶ ο, ἐκεῖναι λέγονται ἀρτηριαὶ καροτίδες, αἱ ὁποῖαι ἀναβαίνουν εἰς τὸν ἐγκέφαλον· ὅπου εἶναι τὸ π καὶ μ, ἐκεῖναι εἶναι ἀρτηριαὶ, αἵτινες διευθύνονται εἰς τοὺς σπονδύλους καὶ τὸν λαϊμόν, αἱ ὁποῖαι καὶ αὐταὶ ἀναβαίνουν εἰς τὸν ἐγκέφαλον· ὅπου εἶναι τὸ λ καὶ μ, ἐκεῖνοι εἶναι κλάδοι, οἵτινες ὑπάγουσιν εἰς τοὺς βραχίονας τῶν χειρῶν ὅπου εἶναι τὸ ζ καὶ χ, ἐκεῖνη εἶναι ἡ ἀρτηρία, ἥτις συνέχεται μὲ τὸν πνεύμονα καὶ ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κόλπου τῆς καρδίας. Ἔχει δὲ ἡ καρδία καὶ κόλπους καὶ ὠτία, δεξιὰ καὶ ἀριστερά· καὶ αἱ μὲν φλέβες ἐξέρχονται ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κόλπου τῆς καρδίας, αἱ δὲ ἀρτηριαὶ ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ, κατὰ τοὺς παλαιούς· κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους, αἱ μὲν ἀρτηριαὶ ἄρχονται ἀπὸ τῆς καρδίας διὰ μέσου τῶν ἀρτηριῶν εἰς τὰ ἔσχατα μέρη τοῦ σώματος καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπαναστρέφει πάλιν εἰς τὴν καρδίαν διὰ μέσου τῶν φλεβῶν. Τὸ αἷμα λοιπὸν διαβαίνει ἐκ τῆς κοίλης καλουμένης φλεβός, τῆς ἠνωμένης οὔσης τῆς καρδίας, ἥτις εἶναι ἡ μεγαλυτέρα πασῶν τῶν φλεβῶν καὶ ἔρχεται εἰς τὸ δεξιὸν ὠτίον καὶ δεξιὸν κόλπον τῆς καρδίας· καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διὰ τῆς ἀρτηρίας τῆς πνευματικῆς διαβαίνει εἰς τοὺς πνεύμονας καὶ ἔπειτα διὰ τς φλεβὸς τοῦ πνεύμονος ὑπάγει εἰς τὸν ἀριστερὸν κόλπον τῆς καρδίας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ὑπάγει εἰς τὴν ἀορτὴν καὶ ἐκ τῆς ἀορτῆς εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματος.

Ἐπειδὴ δέ, κατὰ τὸν νεώτερον Ροαούλ, πᾶς ἄνθρωπος τοῦλάχιστον ὑποτίθεται ὅτι ἔχει δέκα λίτρας αἷμα (ἡ λίτρα περιέχει οὐγγίας δώδεκα, ἡ οὐγγία περιέχει δράμια ὀκτώ καὶ ἕκαστον δράμιον περιέχει κόκκους σίτου ἐξήκοντα¹, ἀκολουθεῖ ὅτι ὁ σφυγμὸς τῆς καρδίας κτυπᾷ ἐξήκοντα καὶ τέσσαρας κτύπους εἰς πᾶν πρῶτον λεπτόν· καὶ εἰς ἕκαστον κτύπημα τοῦ

¹ Ἔτι ἀπεδείχθη, ὅτι εἰς μέγας ἄνθρωπος ἔχει 28 ἕως 30 λίτρας αἵματος· ὅθεν εἶναι ψευδὴς αὐτὸς ὁ λογισμὸς, ὅστις οὐδὲ ἄλλως ὑπάρχει ἀληθῆς· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡλικίαν, κατὰ τὴν κρᾶσιν καὶ κατὰ τὰ ἀγγεῖα καὶ ἡ ποσότης τοῦ αἵματος.

σφυγμοῦ ἐμβαίνει ἀπὸ τῆς καρδίας εἰς τὴν ἀορτὴν ἓν δράμιον αἷμα· ὅθεν ἀκολουθεῖ εἰς τὸ διάστημα τῶν εἴκοσι τεσσάρων ὥρῶν τοῦ ἡμερονυκτίου νὰ διαβαίνει, ἤτοι νὰ κυκλοφορῇ τὸ αἷμα διὰ τῆς καρδίας ἐβδομήκοντα δύο φορὰς καὶ ἀκολουθῶς εἰς ἑκάστην ὥραν νὰ κάμνη τρεῖς κυκλοφορίας. Πάλιν ἐπειδὴ μετὰ τόσης μεγάλης βίας καὶ ὀρμῆς κινεῖται τὸ αἷμα ἀπὸ τῆς καρδίας εἰς τὰς ἀρτηρίας, ὥστε ἐξ ἐκείνης τῆς ἰδίας πρώτης κινήσεως καὶ ὀρμῆς, ἣν θὰ λάβῃ ἐκ τῆς καρδίας, τρέχει εἰς ὅλα τὰ μακρινὰ μέλη καὶ μέρος τοῦ σώματος, διὰ τοῦτο ἐὰν σπᾶσῃ ἢ κοπῇ καμμία ἀρτηρία μικρά, σπανίως καὶ δυσκόλως οἱ ἰατροὶ δύνανται νὰ ἐμποδίσωσι τὸ αἷμα· ἐὰν δὲ κοπῇ καμμία ἀρτηρία μεγάλη, ποτὲ δὲν δύνανται νὰ ἐμποδίσωσι τὸ αἷμα, ἕως οὔ νὰ ἀποθάνῃ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς αἰμορραγίας, καθὼς ποτε συνέβη καὶ τῷ βασιλεῖ Οὐαλεντιανῷ (καὶ ὅρα Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ., τόμ. α' σ. 383). Ἔχει δὲ ἡ καρδία καὶ θύρας, αἵτινες εὐρίσκονται εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς· ὅταν λοιπὸν ἡ καρδία ἀνοίγῃ τὰς θύρας αὐτῆς, δέχεται τὸ αἷμα ἀπὸ τῶν φλεβῶν καὶ προξενεῖ τὴν εἰσπνοήν· ὅταν δὲ πάλιν κλείσῃ τὰς θύρας αὐτῆς, τότε ὠθεῖ τὸ αἷμα εἰς τὰς ἀρτηρίας καὶ προξενεῖ τὴν ἐκπνοήν· ὥστε εἰς πᾶσαν ὥραν κτυπᾷ ἡ καρδία καὶ αἱ ἀρτηρίαί, τρεῖς χιλιάδας καὶ ὀκτακοσίους τεσσαράκοντα σφυγμούς καὶ οὕτω γίνεται συνεχῆς καὶ ἀκατάπαυστος ἐν τῷ ζῶντι ζῶντι ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος καὶ ἀκολουθῶς συντηρεῖται καὶ διαφυλάττεται ἡ ζωὴ. Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν γίνεται φανερόν, ὅτι ἡ καρδία εἶναι τὸ πρῶτον ὄργανον καὶ ἡ ρίζα καὶ πηγὴ καὶ ἀρχὴ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐν τῇ ζωῇ διαμονῆς τε καὶ συντηρήσεως καὶ ἀκολουθῶς, ἡ καρδία εἶναι τὸ φυσικὸν κέντρον τοῦ σώματος καὶ ὅλων τῶν τοῦ σώματος δυνάμεων, ὡς εἶπομεν εἰς τὸ ι' κεφ. ὃ καὶ ἀνάγνωθι.

Ἴδου ποῖον σχῆμα ἔχει ἡ κοίλη φλεψ ἠνωμένη μετὰ τῆς καρδίας (ὅρα σχ. α')· ὅπου μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ ΤΞ, ἐκεῖνο ἐστὶ τὸ σχῆμα τῆς καρδίας· ὅπου δὲ τὸ Ρ, ἐκεῖνο ἐστὶ τὸ δεξιὸν ὠτίον τῆς καρδίας, διηρημένον ὅμως ὅπου εἰσὶ τὸ Β καὶ Φ, ἐκεῖνη ἐστὶν ἡ κοίλη φλεψ ἀνοικτὴ καὶ ὅπου εἶναι τὸ Δ, ἐκεῖνο εἶναι ὄγκος ἢ ἴσωμα κατηφορικόν, τὸ ὁποῖον δέχεται τὸ αἷμα, ὅταν ἀναβαίνει καὶ καταβαίνει καὶ ἀπ' ἐκεῖ τὸ πέμπει εἰς τὸ δεξιὸν ὠτίον τῆς καρδίας.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ι Σ

Ἐν τῷ ζῶντι σώματι δὲν ἡσυχάζει τὸ αἷμα ποτέ, ἀλλ' εὐρίσκεται εἰς διηνεκῆ κίνησιν, τῆς ὁποίας κυρία αἰτία ὑπάρχει ἡ ἐρεθιστικότης καὶ ἐλαστικότης τῆς καρδίας καὶ τῶν ἀρτηριῶν. Ἡ καρδία εὐρίσκεται ἐν τῷ θώρακι μεταξὺ τῶν δύο πνευμόνων καὶ περιέχεται ἀπὸ μιᾶς ἕσωθεν λείας, ἕξωθεν δὲ μὲ ὀλίγον παρῆγγυμα καὶ λίπος ἐσκεπασμένης

μεμβράνης, ἥτις ὀνομάζεται περικάρδιον. Ὅμοιάζει δὲ μὲ ἓνα κῶνον κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα τῆς. Πρέπει δὲ νὰ θεωρήσωμεν τὴν καρδίαν, ὡς κοῖλον τινὰ μυϊσκον, τοῦ ὁποίου αἱ ἴναι ἀποτελοῦσι διάφορα στρώματα καὶ εἶναι διαφόρως μετ' ἀλλήλων πεπλεγμένοι. Ἡ κοιλότης τῆς καρδίας διαιρεῖται ὑπὸ τινος δυνατοῦ φράγματος εἰς δύο κοῖλα, ὧν τὸ μὲν ὀνομάζεται θάλαμος δεξιός

ΣΧΗΜΑ Α΄.

- Σ. Ὁ ἀριστερός Πνεύμων
 Υ. Ὁ δεξιὸς Πνεύμων
 Α. Ἡ τραχεῖα ἀρτηρία, δι' ἧς ἀναπνέομεν.
 Μ. Ὁ δεξιὸς κλώνος τῆς καρδίας
 Ν. Ὁ ἀριστερὸς κλώνος τῆς καρδίας
 Τ. Ἡ καρδία.
 τ. Τὸ ἔξωθεν τοῦ δεξιοῦ θαλάμου.
 Ε. Ἡ κορυφή τῆς καρδίας
 Ρ. Τὸ δεξιὸν ὠτίδιον.
 Β. Ἡ κατιοῦσα κοίλη φλέψ
 Φ. Ἡ ἀνιοῦσα κοίλη φλέψ
 Δ. Δ. Ὁ κορμὸς τῶν τοῦ πνεύμονος ἀρτηριῶν.
 Δ. Ο. Ἡ δεξιὰ ἀρτηρία τοῦ πνεύμονος μετὰ τινων κλώνων τῆς.
 Κ. Ἡ ἄκρη τοῦ ἀριστεροῦ ὠτιδίου τῆς καρδίας.
 Γ. Ἡ δεξιὰ κατωτέρα φλέψ τῶν πνευμόνων.
 Ζ. Ἡ δεξιὰ ἀνωτέρα φλέψ τῶν πνευμόνων.
 Α. Ἡ ἀορτή.
 ζ. Ἡ ἀνώνυμος ἀρτηρία, ὁ κορμὸς δηλονότι τῆς δεξιᾶς ὑποκλειδίου καὶ τῆς δεξιᾶς καρωτίδος.
 μ. Ἡ ἀριστερὰ καρωτίς.
 ν. Ἡ ἀριστερὰ ὑποκλειδίου ἀρτηρία.

τῆς καρδίας, τὸ δὲ ἀριστερὸς ἕκαστος τῶν θαλάμων τούτων ἔχει καὶ προαύλιον. Εἰς τὸν δεξιὸν θάλαμον λήγει ἡ κατιοῦσα καὶ ἡ ἀνιοῦσα κοίλη φλέψ Φ καὶ Β. (ὄρα σχῆμα α΄), αἵτινες συνέρχονται πλησίον τῆς καρδίης καὶ δίδουσι τῆς αἷμα των εἰς τῆς δεξιὸν προαύλιόν τῆς ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ δεξιοῦ θαλάμου ἐξέρχεται ἡ ἀρτηρία τῶν πνευμόνων Β. , ἥτις διαιρεῖται ὕστερον Δ. Δ. Ο. εἰς δεξιὰν καὶ ἀριστεράν καὶ αὗται εἰς περισσοτέρους,

ΣΧΗΜΑ Β΄.

- Α. Ἡ καρδία.
 Β. Ἡ ὀπίσω ἄκρη τῆς καρδίας
 Γ. Ἡ κάτω ἐπιφάνεια τῆς καρδίας.
 Δ. Ὁπισθεν μέρος τῆς πρόσω ἐπιφάνειας τῆς καρδίας.
 Ε. Ὁ σάκκος τῶν φλεβῶν τοῦ πνεύμονος.
 α. β. γ. δ. Αἱ τέσσαρες τῶν πνευμόνων φλέβες, αἵτινες συνιστῶσι τὸν σάκκον τοῦτον.
 ε. Ἄλλη μία φλέψ, ἥτις ἔρχεται ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ πνεύμονος.

- φ. Ὁ κορμὸς τῶν τοῦ πνεύμονος ἀρτηριῶν.
 ζ. Ὁ δεξιὸς κλώνος τῆς τῶν πνευμόνων ἀρτηρίας.
 λ. Ὁ ἀριστερὸς κλώνος τῆς αὐτῆς.
 ι. Ἡ ἀορτή.
 Κ. Ἡ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ τῆς ἀορτῆς τόξου.
 λ. Ἡ ἀνώνυμος ἀρτηρία· ὁ κορμὸς τῆς δεξιᾶς καρωτίδος καὶ τῆς δεξιᾶς ὑποκλειδίου ἀρτηρίας.
 μ. Ἡ δεξιὰ ὑποκλειδίου ἀρτηρία.
 ν. Ἡ δεξιὰ καρωτίς
 ο. Ἡ ἀριστερὰ καρωτίς
 π. Ἡ ἀριστερὰ ὑποκλειδίου ἀρτηρία.
 κ. Ἡ κατιοῦσα κοίλη φλέψ.
 ρ. Τόπος εἰς ὃν ἐμβαίνουν εἰς αὐτὴν αἱ δύο σφραγίδες φλέβες.
 Σ. Τόπος εἰς ὃν ἐμβαίνει ἡ ἄζυγος φλέψ εἰς τὴν κατιοῦσαν κοίλην φλέβα.
 τ. Ἡ δεδεμένη ἀνιοῦσα κοίλη φλέψ. Α.Γ.

οἷτινες διαμοιράζονται ἐν τοῖς πνεύμοσιν. Εἰς τὸ ἀριστερὸν προαύλιον λήγουσιν αἱ τέσσαρες φλέβες τῶν πνευμόνων Γ. Θ., αἵτινες φέρουσι τὸ αἷμα ἀπὸ τῶν πνευμόνων διὰ τοῦ ἀριστεροῦ προαυλίου εἰς τὸν ἀριστερὸν θάλαμον τῆς καρδίας. Ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ θαλάμου ἐξέρχεται ἡ μεγάλη ἀρτηρία, ἡ λεγομένη ἀορτή Λ., ἡ ὁποία διαιρεῖται εἰς διαφόρους κλώνους καὶ μοιράζει τὸ αἷμα εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματος. Ὅπου εἶναι τὸ ζ, εἶναι εἷς τῶν μεγάλων κλώνων τῆς ἀορτῆς, ἡ ἀνώνυμος λεγομένη ἀρτηρία, ἣτις διαιρεῖται εἰς τὴν δεξιὰν ὑποκλειδίου, τὴν φέρουσαν τὸ αἷμα εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τὰ πλησίον μέρη τῆς καὶ εἰς τὴν δεξιὰν καρωτίδα, ἣτις φέρει τὸ αἷμα εἰς τὴν κεφαλὴν. Ὅπου εἶναι τὸ ν, ἐκεῖνη εἶναι ἡ ἀριστερὰ ὑποκλειδίου, ἣτις φέρει τὸ αἷμα εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα· ὅπου δὲ τὸ μ, ἐκεῖνη εἶναι ἡ ἀριστερὰ καρωτίς, ἣτις ὀδηγεῖ τὸ αἷμα πάλιν εἰς τὴν κεφαλὴν.

Ἡ καρδία διωρῖσθη εἰς τὸ νὰ δέχεται τὸ αἷμα ἐναλλάξ εἰς τὰς κοιλότητάς της καὶ νὰ τὸ ἐξάγῃ πάλιν ἐξ αὐτῶν, διὰ τοῦτο εἶναι καὶ ἄκρως ἐρεθιστικὴ. Ἀφοῦ λοιπὸν συναχθῆ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κοίλων φλεβῶν ἐρχόμενον αἷμα εἰς τὸ δεξιὸν προαύλιον τῆς καρδίας, τότε ἐρεθίζεται αὐτό, συστέλλεται καὶ ὠθεῖ τὸ αἷμα εἰς τὸν δεξιὸν θάλαμον· τούτου γενομένου, πληροῦται ὁ δεξιὸς θάλαμος, ἐρεθίζεται ὑπὸ τοῦ αἵματος, συστέλλεται καὶ ὠθεῖ τὸ αἷμα διὰ τῶν τοῦ πνεύμονος ἀρτηριῶν εἰς τοὺς πνεύμονας αὐτούς· ὅθεν ἐπιστρέφει πάλιν διὰ τῶν τοῦ πνεύμονος φλεβῶν Γ. καὶ Θ. τὸ αἷμα εἰς τὸ ἀριστερὸν προαύλιον, τὸ ὁποῖον πληροῦμενον πάλιν καὶ ἐρεθιζόμενον ἀπὸ τοῦ αἵματος, συστέλλεται καὶ ὠθεῖ αὐτὸ εἰς τὸν ἀριστερὸν θάλαμον. Ὁ δρόμος οὗτος τοῦ αἵματος ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ θαλάμου τῆς καρδίας διὰ τῶν πνευμόνων εἰς τὸν ἀριστερόν, ὀνομάζεται «Μικρὰ κυκλοφορία». Πάλιν ὁ ἀριστερὸς θάλαμος ἐρεθιζόμενος ὑπὸ τοῦ συναχθέντος ἐν αὐτῷ αἵματος, συστέλλεται καὶ ὠθεῖ τὸ αἷμα εἰς τὴν ἀορτὴν, ἡ ὁποία τὸ διαδίδωσιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματος διὰ τῶν κλάδων τῆς, τοὺς ὁποίους εἶναι ἐν τῷ παρόντι περιττὸν νὰ περιγράψωμεν. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀρτηριῶν μεταβαίνει τὸ αἷμα εἰς τὰς φλέβας, δι' ὧν ἔρχεται πάλιν εἰς τὰς κοίλας φλέβας καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐμβαίνει πάλιν εἰς τὸν δεξιὸν θάλαμον καὶ κάμνει τὸν ἴδιον δρόμον ὡς πρότερον. Ἡ συστολὴ ὅλων τῶν ἀρτηριῶν τοῦ σώματος γίνεται εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν, καθ' ὃν γίνεται καὶ ἡ συστολὴ τῶν θαλάμων τῆς καρδίας, ὡσαύτως καὶ ἡ διαστολὴ (ὄρ. γραμ. τῶν φιλοσ.

ἐπιστ. τόμ β΄ σελ. 556) ἡ δὲ τῶν προαυλίων τῆς καρδίας γίνεται ἐν ᾧ εὐρίσκονται αἱ ἀρτηρίαί καὶ οἱ θάλαμοι τῆς καρδίας εἰς διαστολήν καὶ ἡ διαστολὴ ἐκείνων ἐν ᾧ εὐρίσκονται αὐτὰ εἰς συστολήν.

**Περὶ τοῦ πόσα θαύματα περιέχει ἐν ἑαυτῷ τὸ ἐν θαῦμα τῆς ἐπὶ
τῆς σταυρώσεως τοῦ Κυρίου γενομένης ὑπερφυσικῆς
ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου.**

Ἐπειδὴ, ὅτε ὁ Κύριος ἡμῶν ἐσταυρώθη, ἰσημερία ἦν ἑαρινή, ἥτοι δωδεκάωρος ἡ ἡμέρα καὶ δωδεκάωρος ἡ νύξ, κατὰ τὰς διαταγὰς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (Βιβλ. ε΄ κεφ. ιζ΄) καὶ κατὰ πάντας τοὺς πασχαλιολόγους καὶ ἐπειδὴ ἡ ἡλιος, οὐχὶ παρ' ἑαυτοῦ ἐσκοτίσθη, ὡς ὁ Ὀριγένης ὑπέλαβεν, ἀλλ' ἡ σελήνη, ἃν καὶ ἦτο πανσέληνος καὶ τεσσαρεσκαιδεκαταία, κατὰ τὴν Θεϊαν Γραφήν (Ἐξοδ. ιβ΄ 6), ὑπελθοῦσα τὸν ἡλίον καὶ συνοδεύσασα, ἐσκότασεν αὐτόν, καθὼς ὁ θεῖος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης εἶδε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν πτυ τὴν σύνολον ταύτην καὶ ἐπισκότησιν, ἐν Ἡλιουπόλει τῆς Αἰγύπτου εὐρισκόμενος σὺν τῷ Ἀπολλοφάνει καὶ φανερῶς γράφει περὶ αὐτῆς ἐν τῇ πρὸς Πολύκαρπον ἐπιστολῇ· τούτων, λέγω, οὕτω προεγνωσμένων, ὅρα πόσα ἠκολούθησαν θαύματα καὶ πόσοι νόμοι τῆς φύσεως μετεβλήθησαν ἐν τῇ ὑπερφυσικῇ ταύτῃ ἐκλείψει. Α΄. Ὅτι κατὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ἐν καιρῷ πανσελήνου, ἀδύνατον εἶναι νὰ συνοδεύσῃ ὁ ἡλιος μετὰ τῆς σελήνης ἐπειδὴ τότε εὐρίσκονται οἱ δύο φωστῆρες κατὰ διάμετρον, ἥτοι, ἐὰν ὁ ἡλιος εὐρίσκειται εἰς τὸν ἐπάνω τῆς γῆς μεσημβρινὸν καὶ εἰς τὸ κατὰ κορυφὴν μέσον σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ, τὸ καλούμενον ζενίθ, ἡ σελήνη εὐρίσκειται ἐπ' εὐθείας κατὰ διάμετρον, εἰς τὸ ὑποκάτω τῆς γῆς μέσον σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ, τὸ καλούμενον ναδίρ καὶ ἀντιστρόφος· ὁμοίως καὶ ἐὰν ὁ ἡλιος

ΣΧΗΜΑ

εὐρίσκειται ἐν τῇ δύσει, ἡ σελήνη εὐρίσκειται ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἀντιστρόφος ἐν τῇ σταυρώσει ὅμως τοῦ Κυρίου οἱ φυσικοὶ οὗτοι νόμοι μετεβλήθησαν καὶ ἔγινε σύνοδος ἡλίου καὶ σελήνης ὑπερφυσικῆ καὶ παράδοξος ὅθεν ἔγραφε τῷ Πολυκάρπῳ ὁ προορηθεὶς μέγας Διονύσιος «Εἰπέ δὲ αὐτῷ (τῷ Ἀπολλοφάνει, μείναντι ἐν τῇ ἀπιστίᾳ)· τί λέγεις περὶ τῆς ἐν τῷ σωτηρίῳ σταυρῷ γεγονυίας ἐκλείψεως; ἀμφοτέρω γὰρ τότε κατὰ Ἡλιούπολιν, ἅμα παρόντες τε καὶ συνεστώτες, παραδόξως τῷ ἡλίῳ τὴν σελήνην ἐμπίπτουσαν ἑωρῶμεν, οὐ γὰρ συνόδου καιρὸς ἦν».

Β'. Ὅτι ἡ σελήνη προεπόδισεν ἔμπροσθεν καὶ εἰς μίαν στιγμὴν ἐπῆρε δώδεκα ὀλοκλήρους ὥρας. Ἐν τῇ στιγμῇ γὰρ ἐκείνῃ, καθ' ἣν ἔπρεπε νὰ εὐρεθῇ ἐν τῷ ὑποκάτω τῆς γῆς ναδίρ, αὐτὴ εὐρέθη ἐν τῷ ὑπεράνω τῆς γῆς ζενίθ· ἐπειδὴ τρέξασα μετ' ἀρρήτου καὶ σχεδὸν ἀνενοήτου ταχύτητος, κάτωθεν ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ ὑπὸ γῆν ἡμισφαιρίου, ἕως εἰς τὸ ἄλλο ὑπὲρ γῆν ἡμισφαίριον ἔφθασε τὸν ἥλιον κατὰ τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῇ 5 ὥρᾳ τῆς ἡμέρας, ἐν ἣ ἔσταυρώθη ὁ Κύριος καὶ οὕτω συνώδευσε μετ' αὐτοῦ.

Γ'. Ὅτι Ἡ σελήνη, ἀφοῦ συνώδευσε μετὰ τοῦ ἡλίου, τὸ πρὸς ἡμᾶς ἐστραμμένον μέρος αὐτῆς, ἦτοι ὁ τεσσαρεσκαίδεκαταῖος ὀλόκληρος δίσκος αὐτῆς ἔμεινε τελείως ἀφώτιστος, στερηθεὶς, οὐ μόνον τοῦ ἐκ τοῦ ἡλίου ξένου φωτός, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἰδίου. Ἔχει γὰρ καὶ ἡ σελήνη φῶς ἴδιον, σῶμα οὔσα ἡμιδιαφανές, κατὰ τὴν κοινὴν γνώμην τῶν τε παλαιῶν καὶ νεωτέρων ἀστρονόμων. Ὡσπερ οὖν ἐν ταῖς νουμηνίαις ὁρᾶται τὸ ἴδιον τῆς σελήνης φῶς, διότι τότε ὑπὸ τὸν ἥλιόν ἐστιν, ὡς οἱ ἀστρονόμοι φασίν· οὕτως ἔπρεπε καὶ ἐπὶ τῆς σταυρώσεως τοῦλάχιστον, νὰ ὁρᾶται τὸ ἴδιον τῆς σελήνης φῶς ὑπὸ τὸν ἥλιον ἀμέσως οὔσης· τότε ὅμως ἡ σελήνη καὶ τοῦ ἰδίου φωτὸς στερηθεῖσα, περισσότερον ἐσκοτίσθη καὶ ἐξοφώθη, παρὰ ὅσον σκοτιζέται καὶ ζοφοῦται, ὅταν φυσικῶς ἐκλείπη μὲ κεντρικὴν ἔκλειψιν, τοῦ ἡλίου ὑπὸ γῆν ὄντος καὶ τῆς κωνοειδοῦς σκιάς τῆς γῆς ἐπιπτούσης εἰς αὐτήν· καὶ μὲ ὅλον ὅπου τότε δὲν ἦτο κανὲν τοιοῦτον αἴτιον, ὅπερ νὰ προξενῇ εἰς τὴν σελήνην τὴν βαθεῖαν ἐπισκότησιν ταύτην.

Δ'. Ὅτι ἡ σελήνη, πανσέληνος μὲν οὔσα, ἀφώτιστος δέ, ἐσκέπασεν ὅλον τὸν δίσκον τοῦ ἡλίου· ὅθεν ἐχάθη σχεδὸν καὶ ἀφανῆς ἐγένετο τότε ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ὁρώντων ὁ ἥλιος ἐφάνησαν πάντα σχεδὸν τὰ ἄστρα· καὶ ἡ λαμπρὰ μεσημβρία τῆς Μεγάλῃς Παρασκευῆς ἔγινε βαθύτατον μεσονύκτιον· καὶ ἀκολούθως ἡ ἐπισκότησις αὕτη τοῦ ἡλίου ἔγινε παγκόσμιος καὶ οἰκουμενικὴ· τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἀκολουθεῖ, ὅταν γίνηται ἡ φυσικὴ σύνοδος τοῦ ἡλίου μετὰ τῆς σελήνης, οὔσης μηνοειδοῦς· διὰ τοῦτο εἶπον συμφώνως ὁμοῦ καὶ οἱ τρεῖς εὐαγγελισταί· ὁ Ματθαῖος «Καὶ σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν» (κζ' 45)· ὁ Μάρκος «Σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν» (ιε' 33)· καὶ ὁ Λουκᾶς «Καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν» (κγ' 44).

Ε'. Ὅτι ἡ σελήνη, ἀφοῦ ἐσκέπασεν ὅλον τὸν δίσκον τοῦ ἡλίου, ἠκολούθησε μετ' αὐτοῦ πρὸς τὴν δύσιν, σκεπάζουσα αὐτὸν τρεῖς ὀλοκλήρους ὥρας, ἕως τῆς ἐνάτης ὥρας, ὡς οἱ θεῖοι λέγουσιν Εὐαγγελισταί (Ματθ. κζ' 45, Μάρκ. ιε' 33, Λουκ. κγ' 44), δηλ. οὐχὶ κατ' ὀλίγον ὀλίγον

σκεπάζουσα αὐτόν, ἢ ἀποσκεπάζουσα, καθὼς ἀκολουθεῖ εἰς τὰς φυσικὰς ἐκλείψεις· ἀλλ' ἐπίσης ὅλον αὐτὸν σκεπάζουσα ἐν ταῖς τρισὶν ὥραις ταύταις, ὅπερ ἐστὶν ὑπερφυῆς καὶ παράδοξον.

ΣΤ'. Ὅτι, ἀφοῦ ἡ σελήνη τρεῖς ὥρας ἐσκέπασε τὸν ἥλιον, πάλιν τὸν ἐξεσκέπασεν ἐναντίον ὅμως τῆς φυσικῆς τάξεως· διότι ὅταν γίνηται σύνοδος φυσικὴ καὶ ἐπισκότησις τοῦ ἡλίου, τὸ μὲν πρῶτον σκοτισθὲν τοῦ ἡλίου μέρος, ἐκεῖνο πρῶτον πάλιν φωτίζεται· τότε δέ, τὸ μὲν πρῶτον μέρος ὅπερ ἐσκοτίσθη τοῦ ἡλίου, ἐκεῖνο ὕστερον ἐφωτίσθη καὶ πάλιν τὸ ὕστερον μέρος ὅπερ ἐσκοτίσθη, ἐκεῖνο πρῶτον ἐφωτίσθη· ὅθεν ἔγραφε πρὸς Πολύκαρπον ὁ αὐτὸς θεῖος Διονύσιος περὶ τούτου, λέγων· «Καὶ αὐθις οὐκ ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ τὴν ἔμπωσιν καὶ τὴν ἀνακάθαρσιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ κατὰ διάμετρον ἐναντίου γεγεννημένην».

Ζ'. Ὅτι, ἀφοῦ ἡ σελήνη ἠκολούθησε μετὰ τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν δύσιν, σκεπάζουσα αὐτὸν τρεῖς ὥρας ἕως τῆς ἐνάτης ὥρας τῆς ἡμέρας, δὲν τὸν ἠκολούθησε περισσότερον, οὐδὲ συνεβασίλευσε μετ' αὐτοῦ, ὅχι· ἀλλὰ ἀφήνουσα αὐτὸν ἐκεῖ εἰς τὸν τῆς ἐνάτης ὥρας τόπον τοῦ οὐρανοῦ, αὐτὴ ἀνεπόδισε καὶ ἐγύρισεν εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ ἕως ὅτου νὰ περάσῃ ὁ ἥλιος τῶν τριῶν ὥρῶν τὸ διάστημα τοῦ οὐρανοῦ, ὅπου ἔμεινεν ἕως νὰ τελειώσῃ ἡ ἡμέρα καὶ νὰ βασιλεύσῃ, ἡ σελήνη ἐτάχυνε καὶ τὰς ἐννέα ὥρας τὰς ἔτρεξεν εἰς τρεῖς ὥρας καὶ οὕτως, ὅτε ὁ ἥλιος εὐρέθη εἰς τὸ ἄκρον τῆς δύσεως, ἡ σελήνη εὐρέθη κατὰ διάμετρον εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς ἀνατολῆς· καὶ οὕτως ἀποκατεστάθησαν πάλιν οἱ δύο φωστῆρες καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν φυσικὴν τάξιν των· ὅθεν καὶ περὶ τούτου ἔγραφε τῷ Πολυκάρπῳ τὸ πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ ὁ Διονύσιος· «Αὐθις τε αὐτὴν (τὴν σελήνην δηλ.) ἐωρῶμεν, ἀπὸ τῆς ἐνάτης ὥρας ἄχρι τῆς ἐσπέρας, εἰς τὸ τοῦ ἡλίου διάμετρον ὑπερφυῆς ἀντικαταστάσαν. Ἀνάμνησον δέ τι καὶ ἕτερον αὐτὸν (τὸν Ἀπολλοφάνη δηλ.)· οἶδε γὰρ ὅτι καὶ τὴν ἔμπωσιν αὐτὴν ἐξ ἀνατολῶν ἐωράκαμεν ἀρξαμένην καὶ μέχρι τοῦ ἡλιακοῦ πέρατος ἐλθοῦσαν, εἶτα ἀναποδίσασαν»." Ὡστε διὰ νὰ συμπεράνομεν τὰ προρρηθέντα πάντα ἐπὶ τῆς σταυρώσεως τοῦ Κυρίου, ἡ σελήνη δεκαπέντε ὥρας προεπόδισεν, ἥτοι ὑπῆγεν ἔμπροσθεν τοῦ φυσικοῦ δρόμου καὶ διαστήματός της· δώδεκα μὲν, ἕως οὔ ἦλθε κάτωθεν ἀπὸ τοῦ μεσονυχτίου σημείου τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἔφθασε τὸν ἥλιον εἰς τὸ τῆς μεσημβρίας σημεῖον τοῦ αὐτοῦ οὐρανοῦ· τρεῖς δὲ ὥρας, ἐν αἷς ἠκολούθησεν τὸν ἥλιον πρὸς δυσμὰς, σκεπάζουσα αὐτόν καὶ ἐννέα ὥρας ἡ αὐτὴ σελήνη ἀνεπόδισε, γυρίσασα ὀπίσω εἰς τὴν ἀνατολὴν. Καὶ λοιπὸν ἡ σελήνη τὸ ἐν νυχθήμερον αὐτῆς ἐποίησε τότε εἰς ὥρας

όλοκληρούς τεσσαράκοντα δύο· ἕξ μὲν ὥρας, ἅς εἶχε λάβη ἀπὸ τῆς φυσικῆς αὐτῆς δύσεως, ἕως οὗ ἦλθεν εἰς τὸ μέσον τοῦ ὑπὸ γῆν ἡμισφαιρίου· εἴκοσι τέσσαρας δέ, προποδίσασα, ὡς εἶπομεν καὶ πάλιν ἀναποδίσασα· δώδεκα δὲ ὥρας, κινηθεῖσα ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως εἰς τὴν ἄλλην δύσιν τῆς καὶ πληρώσασα τὸ τῆς νυκτὸς διάστημα, κατὰ τὴν φυσικὴν τῆς τάξιν καὶ κίνησιν.

Εἶδες, ἀδελφέ, πόσα θαύματα περιέχει ἐν ἑαυτῷ μοναχὸν τὸ ἐν θαῦμα τῆς ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου, ὅπερ ἔγινεν ἐπὶ τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου; Δόξασον λοιπὸν τὸν Σταυρωθέντα Χριστόν, ὅστις εἶ καὶ κατὰ σάρκα ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ἀλλὰ κατὰ τὴν θεότητα ἦτο Παντοδύναμος καὶ ἐνήργει τοιαῦτα τεράστια, καθὼς ἔλεγε πάλιν ὁ αὐτὸς Διονύσιος· «Τοσαῦτά ἐστι τοῦ τότε καιροῦ τὰ ὑπερφυῆ καὶ μόνῳ Χριστῷ τῷ παναιτίῳ δυνατά, τῷ ποιοῦντι μεγάλα καὶ ἐξαίσια, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς» (Ἐπιστ. πρὸς Πολύκαρπον). Τοῦτο τὸ πολυθαύμαστον θαῦμα τῆς ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου, ἀκριβῶς ἐρευνηθέν, ἐστάθη ἀρκετὸν νὰ γνωρίσῃ εἰς τὸν Διονύσιον καὶ Ἀπολλοφάνη, Ἑλληνας ὄντας, τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ μὲν γὰρ θεῖος Διονύσιος ταύτην θεωρήσας, προεμάντευσε καὶ εἶπεν· «Ἄγνωστος σαρκὶ πάσχει Θεός, δι'ὃν τὸ πᾶν ἐξόφωταί τε καὶ σεσάλευται» (Μιχαὴλ ὁ Σύγγελος ἐν τῷ εἰς αὐτὸν ἐγκωμίῳ)· ὁ δὲ Ἑλληνας μείνας Ἀπολλοφάνης προεμάντευσε καὶ αὐτὸς καὶ εἶπεν εἰς τὸν θεῖον Διονύσιον· «Ταῦτα, ὧ καλὲ Διονύσιε, θεῖων ἀμοιβαῖν πραγμάτων» (Ἐπιστ. πρὸς Πολύκαρπον)· ἦτοι ταῦτά εἰσι μεταβολαὶ θεῖων πραγμάτων, κατὰ τὸν Παχυμέρη μεταβληθήσεται γὰρ ἡ πλάνη πρὸς τὴν ἀλήθειαν· τὸ σκότος εἰς τὸ φῶς· ὁ θάνατος εἰς ζωὴν· ὁ ἄνθρωπος γενήσεται Θεὸς καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Τὴν ἐκλείψιν ταύτην ἀναφέρει καὶ Φλεγων, ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὁ χρονογράφος, ἐν ἑνὶ τῶν χρονογραφιῶν· καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων παλαιῶν, ὁ Ἀφρικανὸς ἐν ἑνὶ τῶν χρονογραφιῶν καὶ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου· καὶ ἐκ τῶν ὕστερον ὁ θεῖος Μάξιμος, ὁ Παχυμέρης, Γεννάδιος ὁ Σχολάριος, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης καὶ ὁ Ἰησοῦίτης Κορδέριος ἐν τοῖς νεωστὶ ἐκδεδομένοις βιβλίοις εἰς δύο τόμους τοῦ Ἁγίου Διονυσίου· οὐχ οὕτως ὅμως ταύτην ἐλεπτολόγησαν. Τῷ δὲ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ διὰ τοῦ τοιούτου θαύματος τὴν οἰκείαν θεότητα γνωρίσαντι καὶ πιστώσαντι, εἴη δόξα καὶ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

**τοῦ Πάσχα Ἡρωϊκόν, ἀναγιγνωσκόμενον ἐν αὐτῇ ὑπὸ
τῶν βουλομένων. Ἦδη μεταποιηθὲν εἰς δόξαν τοῦ
Ἀναστάσιου Χριστοῦ· ἄρχεται δὲ ἀπὸ τοῦ
«Καὶ ὑπὲρ τοῦ καταξιωθῆναι ἡμᾶς».**

Ὅφρακε νοϊτέροισιν, ἐν οὔασι πάγχυ βάλωμεν,
Θέσφατον ἱμερόεσσαν, ἀγνήν Εὐάγγελον ὄππα,
Μιλῶμεν ἄνακτα, Θεὸν μέγαν οὐρανίωνα.--

Ἰθυγενῆς Σοφίῃ, Εὐαγγελίῳ κλύωμεν.--
Εἰρήνη χαρίεσσ' ἐπ' ἀπειρόνα δῆμον ἐσεῖται.--
Ἐκ δ' ἄρ' Ἰωάννοιο, τὸ δ' ἔστι βροντογόνοιο.--
Ἄλλ' ἄγετ' ἀτρεμέσι χρησιμοῦς λεύσωμεν ὀπωπαῖς.

Εὔτε δὴ ἥλιος, φαέθων ἐπὶ ἕσπερον ἦλθε,
Καὶ σκιάωντο ἀγυαί, ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ
Ἦματι ἐν πρώτῳ, ὅτε τύμβου ἄλτο Σαωτήρ.
Κληῖσταὶ δὲ ἔσαν, θυρίδες πυκινῶς ἀραρεῖαι.
Βλήντο δὲ πάντες ὀχῆες, εὔσταθέος μεγάροιο.
Ἐνθα Μαθηταί, ὁμοῦ τε ἀλλέες ἠγερέθοντο.
Μυρόμενοι θανάτῳ ἐπ' ἀεικέει Χριστοῦ Ἄνακτος.
Καὶ χόλον ἀφραίνοντα, Ἰουδαίων τρομέοντες.
Ἦλυθε δὲ τότε Χριστός, Ἄναξ θεοειδέϊ μορφῇ.
Ἦστη δ' ἐν μεσάτῳ, ἀναφανδὸν καὶ φάτο μῦθον.
Εἰρήνη ὑμῖν φίλη, ἠσυχίῃ τ' ἐρατεινῇ.--

Ὡς εἰπὼν ἐπέδειξεν, ἔην πλευρὴν ἰδὲ χεῖρας.
Γήθησαν δὲ μαθηταί, ἐπεὶ ἴδον Εὐρυμέδοντα.--

Τοὺς δ' αὖτις προσέειπεν, Ἰησοῦς οὐρανοφοίτης.
Εἰρήνη ὑμῖν φίλη, ἠσυχίῃ τ' ἐρατεινῇ,
Ὡς ἐμὲ πέμψε Πατήρ, ὅς ὑπέρτατα δώματα ναίει,
Ὡ δ' ἐγὼ ὑμέας εἰς χθόνια πέμπω εὐρυόδειαν.--

Ὡς ἄρα φωνήσας, Μύσται ἔμπνευσ' ἀγορευῶν
Πνεῦμα δέχνυσθ' ἅγιον, φαεσίμβροτον, ὑψιθόωκον.
Ὡ μὲν ἀτασθαλίας, θνητῶν ἀφέητ' ἐπὶ γαῖαν.
Τοῖσι νόμου ἀφίενται, ἐς οὐρανὸν ἀστερόεντα.
Ὡν δ' ἄρ' ἐπεσβολίας, ὑπερφιάλων κρατέηται,
Τοῖσιν ἀλυκτοπέδης, κεῖναι σθεναρῆς κρατέονται.--

Θωμᾶς δ' ὃ ἐπίκλησις, ἅπασι Δίδυμος ἀκούειν

Οὐχ ἅμα τοῖς ἄλλοις, Μύσταις πρὶν ὁμώροφος ἔσκε,

Ἰησοῦς ὅτ' ἔβη, εἶσω μελάθροιο ἐταίρων.

Ἰαχον οὖν ἄλλοι, τούτῳ ἐρήρηες ἐταῖροι.

Εἶδομεν ὀφθαλμοῖσιν, Ἰησοῦν Παγκρατέοντα.--

Τοὺς δ' ἀπαμειβόμενος, Θωμᾶς προσέφησεν ἀτειρής.

Ἰχνια ἦν μὴ ἴδω, μετὰ χεῖρεσιν ἠλοτορήτης,

Δάκτυλον ἐμβάλλω τε, ἐκείνου ἔνδοθι χειρός,

Χεῖρά τ' ἐμὴν εἶσω, πλευρῆς οἱ ρία βαλοίμην·

Οὐδέποτε ὑμετέροισι, λόγοις κεφαλῇ κατανεύσω.

**Ἀπολογία ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀοράτου Πολέμου
κειμένου σημειώματος περὶ τῆς Κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου.**

Ἐπειδὴ τινες πεπαιδευμένοι, οἱ τῇ ἱερᾷ μάλιστα θεολογία σχολάζοντες, ἀναγιγνώσκοντες τὸ σημείωμα, τὸ ὁποῖον ἔχω περὶ τῆς Κυρίας Θεοτόκου ἐν τῷ νεοτυπώτῳ βιβλίῳ τοῦ Ἀοράτου Πολέμου (κεφ. μθ', σελ. 206), ἀποροῦσι· ἀ' πὼς εἶπον, ὅτι, ἂν καθ' ὑπόθεσιν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ λοιπὰ κτίσματα ἤθελον γίνεαι κακά, μόνη ἡ Κυρία Θεοτόκος ἦτον ἱκανὴ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεόν· καὶ β' πὼς εἶπον, ὅτι ὅλος ὁ νοητὸς καὶ αἰσθητὸς κόσμος ἔγινε διὰ τὸ τέλος τοῦτο, ἦτοι διὰ τὴν Κυρίαν Θεοτόκον καὶ πάλιν ἡ Κυρία Θεοτόκος ἔγινε διὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· ἐπειδὴ, λέγω, περὶ τούτων ἀποροῦσι τινές, ἀπολογοῦμαι ἐνταῦθα διὰ βραχέων εἰς λύσιν τῆς ἀπορίας των.

Πρὸς μὲν οὖν τὸ ἀ' ἀποκρίνομαι, ὅτι τὴν γνώμην ταύτην ἀνεπτυγμένως ἀναφέρει ὁ μέγας ἐκεῖνος θεολόγος τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς· ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ οὐκ ἔχω τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ ἡ τοιαύτη περιέχεται γνώμη, ἵνα ταύτην ἐκθέσω ὧδε, ἐκθέτω ἄλλο ρητὸν τοῦ αὐτοῦ ἁγίου, ἐν ᾧ συνεπτυγμένως ἡ τοιαύτη περιέχεται δόξα. Φησὶν οὖν ἐκεῖνος ἐν τῷ λόγῳ τῷ εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν εἰς τοὺς γάμους καλοῦσαν, ἐπὶ λέξεως ταῦτα: «Ὁ λέγων τοίνυν μὴ δεῖν γενέσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τοὺς κολασθησομένους, οὐδὲ τοὺς σωζομένους δεῖν φησὶ γενέσθαι παρὰ Θεοῦ, οὐδὲ γενέσθαι ὅλως λογικὴν καὶ αὐτεξούσιον φύσιν· εἰ δὲ καὶ διὰ τὴν λογικὴν φύσιν ἄλλα πάντα γέγονε, τοῦτό φησιν ἄντικρυς, ὡς οὐκ ἔδει τὸν Θεὸν δημιουργὸν ὑπάρχειν, ὁρᾶτε τὴν ἀτοπίαν ὅση; Ἀλλ' ἐπειδὴ λογικοῦ καὶ αὐτεξουσίου γένους δημιουργηθέντος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τῇ τοῦ αὐτεξουσίου ροπῇ καὶ διαφόρῳ χρήσει, οἱ μὲν ἔμελλον

γενέσθαι κακοί, οἱ δὲ ἀγαθοί, τί τῷ ὄντως ἀγαθῷ προσῆκον διὰ τοὺς ἔσομένους κακοὺς μὴ προαγαγεῖν εἰς γένεσιν τοὺς ἀγαθοὺς; Καὶ τί ἂν τις ἐννοήσειεν ἀδικώτερον; Εἰ γὰρ καὶ μόνος εἷς ἔμελλεν ἔσσεσθαι ὁ ἀγαθός, οὐδ' οὕτω τῆς δημιουργίας ἀφείσθαι δίκαιον». «Κρείσσων γὰρ εἷς ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἢ μυριοὶ παράνομοι» (Σειρᾶχ ις' 3). Τώρα, ἂν ἐνὸς καὶ μόνου τῶν τυχόντων καὶ ἀπλῶς σωζομένων ἡ δημιουργία ἤθελε προκριθῆ παρὰ τῷ ἀγαθῷ Θεῷ τῆς δημιουργίας ὅλων ὁμοῦ τῶν ἄλλων ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων, κακῶν γενομένων καὶ ἀπολλυμένων, καθὼς λέγει ὁ ἅγιος οὗτος, ταῦτ' οὐκ εἰπεῖν ἂν εἷς καὶ μόνος ἀπλῶς τῶν σωζομένων ἦτο ἰκανὸς νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεόν, ἢ ὅλοι ὁμοῦ οἱ ἄλλοι, οἵτινες ἔμελλον νὰ ἀπωλεσθῶσι· πόσῳ μᾶλλον καὶ ἀσυγκρίτως πόσῳ ἦτον ἰκανὴ νὰ εὐχαριστήσῃ μόνη τὸν Θεὸν ἡ Κυρία Θεοτόκος, ἡ ἀσυγκρίτως πάντων τῶν σωζομένων ὑπερέχουσα ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων διὰ τὴν ἀσύγκριτον Αὐτῆς Ἁγιότητα ἢ ὅλοι ὁμοῦ οἱ καθ' ὑπόθεσιν κακοὶ γενησόμενοι καὶ ἀπωλεσθησόμενοι ἄγγελοί τε καὶ ἄνθρωποι; β'. Ὅτι ἂν ἡ Κυρία Θεοτόκος θεωρηθῆ ἐν τῇ καταστάσει ἐκείνῃ ἐν ἣ ἑγγάστριον εἶχεν ἐν τῇ ἀπειράνδρῳ Αὐτῆς κοιλίᾳ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν, ὡς τινες τῶν πολιτικῶν νόμων γνωματεύουσιν, ὡς μέρος φυσικὸν τῆς μητρὸς τὸ ἔμβρυον λογίζεται (καὶ ὅρα τὸ β' θέμα τοῦ α' κεφ. τοῦ ζ' τίτλου τοῦ λα' βιβλίου. Παρὰ Φωτίῳ τίτλῳ δ' κεφ. 1), κἂν τοῦτο ἀπαρέσκη ἄλλοις νόμοις πολιτικοῖς (αὐτ.). Ἐν τῇ καταστάσει, λέγω, ταύτῃ, ἐὰν ἡ Κυρία Θεοτόκος θεωρηθῆ, ὄχι μόνον ἦτον ἰκανὴ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸν διὰ ὅλα τὰ ἐνεργεῖα δημιουργηθέντα κτίσματα, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ δυνατὰ μὲν ὄντα ἀπλῶς εἰς τὸν Θεὸν δημιουργηθῆναι, ἐνεργεῖα δὲ μὴ δεδημιουργημένα· ὅτι ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ ἔφευρον ἐν ἑαυτῇ καὶ ἐξ ἑαυτῆς σεσαρκωμένον τὸν ἀπειροδύναμον τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸν δημιουργήσαντα τὰ πάντα καὶ ἀπείρους κόσμους δημιουργῆσαι δυνάμενον· γ' δὲ καὶ τελευταῖον ἀποκρίνομαι, ὅτι ἅπερ ἐν τῷ σημειώματι ἐκείνῳ εἶπομεν, οὐκ ἀποφαντικῶς καὶ δογματικῶς, ἀλλὰ διστακτικῶς καὶ μετὰ ὑποθέσεως εἶπομεν.

Πρὸς δὲ τὸ β' ἀποκρίνομαι, ὅτι ὄχι μόνον πῶς ὅλος ὁ κόσμος, νοητός τε καὶ αἰσθητός, ἔγινε διὰ τὸ τέλος τοῦτο, ἦτοι διὰ τὴν Κυρίαν Θεοτόκον, καὶ ἡ Κυρία Θεοτόκος ἔγινε πάλιν διὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καθὼς τοῦτο τρανῶς καὶ ἀριδιήλως παρίστησεν ὁ σοφὸς καὶ θεολογικώτατος Ἰωσήφ ὁ Βρυέννιος, οὕτως ἐπὶ λέξεως λέγων· «Καὶ ἵνα συνελθὼν εἶπω, τὸ πᾶν τοῦ σκοποῦ καὶ παντὸς τοῦδε τοῦ κόσμου καὶ πάσης τῆς κτίσεως πάντων στοιχείων καὶ πασῶν τῶν γενεῶν, παντὸς δὲ γένους

ἡμῶν καὶ πάσης ἀνθρώπων φυλῆς, ἀπάντων αἰώνων καὶ πασῶν τῶν ὥρῶν, τὸ ἄνθος μὲν ἢ Δέσποινα Θεοτόκος, ὁ ὠραιότατος δὲ καρπὸς (λέγω δὲ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον) ὁ Υἱὸς ἐστὶν Αὐτῆς ὁ Μονογενής» (Λόγ. β΄ εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν, τόμ. β΄ σελ. 143). Οὐ μόνον, λέγω, τοῦτο ἀποκρίνομαι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτους, πῶς ὅλος ὁ νοητὸς καὶ αἰσθητὸς κόσμος διὰ τοῦτο τὸ τέλος προεγνωρίσθη ἀπ' αἰῶνος καὶ προωρίσθη. Πόθεν δῆλον; Ἀπὸ τῶν ἐξῆς ρηθησομένων. Αἱ μὲν γὰρ Θεῖαι Γραφαὶ μαρτυροῦσιν ὅτι τὸ μυστήριον τῆς ἐνσάρκου τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομίας εἶναι ἀρχὴ ὅλων τῶν ὁδῶν τοῦ Κυρίου, ὅτι εἶναι πρῶτον πάντων τῶν κτισμάτων καὶ ὅτι αὐτὸ προωρίσθη πρὸ τοῦ προορισμοῦ πάντων τῶν σωζομένων· τὰ δὲ ρητὰ τῶν Γραφῶν, δι' ὧν μαρτυρεῖται, ταῦτά εἰσι· τὸ «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν Αὐτοῦ, εἰς ἔργα Αὐτοῦ». «Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με» (Παρ. ἡ΄ 22, 23)· τό· «Ὁς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως» (Κολ. α΄ 15). (Καὶ ὅρα ὅτι οὐκ εἶπεν ἐνταῦθα ἀπλῶς κτίσεως, ἀλλὰ πάσης κτίσεως ἦτοι καὶ νοητῆς καὶ αἰσθητῆς)· καὶ τό· «Οὓς προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνας τοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι Αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς» (Ρωμ. ἡ΄ 29). Καὶ ταῦτα μὲν τὰ τοῦ θεσπεσίου Παύλου.

Συμφωνοῦσι δὲ ταῖς θεαῖς Γραφαῖς καὶ πολλοὶ τῶν θείων Πατέρων· τὰ γὰρ ἀνωτέρω ρητὰ οὗτοι ἐρμηνεύοντες, τὸ «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν Αὐτοῦ» καὶ τὸ «Πρωτότοκος πάσης κτίσεως», λέγουσιν ὅτι ἐννοοῦνται ταῦτα διὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὄχι κατὰ τὴν θεότητα, διότι καθ' ὅ Θεός, ὁμοούσιος ὢν καὶ συναΐδιος τῷ Πατρί, οὔτε ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, οὔτε εἶναι τὸ πρῶτον τῶν κτισμάτων, καθὼς ἐβλασφήμει ὁ Ἄρειος ἀλλὰ ἐννοοῦνται κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, τὴν ὁποίαν δηλαδὴ πρὸ παντὸς ἄλλου πράγματος προεἶδεν ὁ Θεὸς ἀρχὴν τῶν θείων Του ἀϊδίων ὁρισμῶν, πρῶτον πάντων τῶν ποιημάτων· οἱ Πατέρες δὲ οὗτοι εἶναι ὁ μέγας Ἀθανάσιος κατὰ Ἀρειανῶν (Λόγ. γ΄ καὶ δ΄), Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρεὶας βιβλίῳ δ΄ τῶν θησαυρῶν (κεφ. δ΄, ζ΄ καὶ η΄) καὶ ὁ θεῖος Αὐγουστίνος βιβλ. περὶ Τριάδος.

Ὅτι δὲ ὁ προορισμὸς τοῦ Χριστοῦ ἀρχὴ ἐστὶ τοῦ προορισμοῦ πάντων τῶν σωζομένων, μαρτυρεῖ μὲν ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν ἀνωτέρω· «Οὓς προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνας τοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ»· συνομολογεῖ δὲ καὶ ὁ Οἰκουμένιος τὸ ρητὸν ἐρμηνεύων· «Ὅπερ ἐστὶ, φησὶν, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει (δῆλον δέ, ὡς ἅγιος καὶ ἀναμάρτητος), τοῦτο καὶ αὐτοὶ γεγόνασι κατὰ χάριν· εἰκόνα δὲ τοῦ Υἱοῦ τὴν οἰκονομίαν καλεῖ καὶ τὸ ἐντεῦθεν Αὐτοῦ σῶμα»· τὴν εἰκόνα ταύτην, τὴν ἐν ἁγιασμῷ ζωὴν καὶ τὴν

πρὸς πᾶν ὀτιοῦν ἀνώμητον πολιτείαν ἠρμήνευσε καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας Κύριλλος παρὰ τῷ Οἰκουμένιῳ· καὶ ὁ Κορέσιος δὲ ἐν τῷ περὶ προορισμοῦ, πλατύτερον τὸ δόγμα τοῦτο ἐκτίθεται.

Λέγει δὲ καὶ ὁ θεοφόρος Μάξιμος ἐν τῇ ἐξηκοστῇ λύσει τῶν Ἀπόρων περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως ταῦτα· «Τοῦτό ἐστι τὸ μέγα καὶ ἀπόκρυφον μυστήριον· τοῦτό ἐστι τὸ μακάριον δι' ὃ τὰ πάντα συνέστησαν τέλος· τοῦτό ἐστιν ὁ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων προεπινοούμενος θεῖος σκοπός, ὃν ὀρίζοντες εἶναί φαμεν προεπινοούμενον τέλος, οὗ ἕνεκα μὲν τὰ πάντα, αὐτὸ δέ, οὐδενὸς ἕνεκα· πρὸς τοῦτο τὸ τέλος ἀφορῶν, τὰς τῶν ὄντων ὁ Θεὸς παρήγαγεν οὐσίαν· τοῦτο κυρίως ἐστὶ τὸ τῆς προνοίας καὶ τῶν προνοουμένων πέρας, καθ' ὃ εἰς τὸν Θεόν, ἢ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων ἐστὶν ἀνακεφαλαίωσις· τοῦτό ἐστι τὸ πάντας περιγράφον τοὺς αἰῶνας καὶ τὴν ὑπεράπειρον καὶ ἀπειράκις ἀπείρως προϋπάρχουσαν τῶν αἰώνων, μεγάλην τοῦ Θεοῦ βουλήν ἐκφαῖνον μυστήριον, ἧς γέγονεν Ἄγγελος αὐτὸς ὁ κατ' οὐσίαν τοῦ Θεοῦ Λόγος γενόμενος ἄνθρωπος καὶ αὐτόν, εἰ θέμις εἰπεῖν, τὸν ἐνδότατον πυθμένα τῆς πατρικῆς ἀγαθότητος φανερόν καταστήσας καὶ τὸ τέλος ἐν ἑαυτῷ δεῖξας, δι' ὃ τὴν πρὸς τὸ εἶναι σοφῶς ἀρχὴν ἔλαβον τὰ πεποιημένα» (ὡς εἵπομεν εἰς τὸ ἰα' κεφάλαιον τοῦ παρόντος βιβλίου εἰς τὸν ε' τόπον τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν). Ἀκούεις; Πῶς διὰ τὸ μυστήριον τοῦτο ὅλα τὰ πάντα καὶ προεγνώσθησαν καὶ προωρίσθησαν καὶ ἐγένοντο, αὐτὸ δὲ δι' οὐδὲν τέλος, οὔτε προεγνώσθη, οὔτε προωρίσθη, οὔτε ἐγένετο;

Τὰ αὐτὰ δὲ σχεδὸν τῷ θεοφόρῳ Μαξίμῳ θεολογεῖ καὶ ὁ μέγας τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ, οὕτω φράζων αὐτολεξεῖ· «Εἰπὼν δὲ ὁ Πατὴρ περὶ τοῦ κατὰ σάρκα βαπτισθέντος, οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα, ἔδειξεν, ὅτι τὰ ἄλλα πάντα, τὰ διὰ τῶν προφητῶν πρότερον ἐκείνα, αἱ νομοθεσίαι, αἱ ἐπαγγελίαι καὶ υἰοθεσίαι, ἀτελῆ ἦν καὶ οὐ κατὰ προηγούμενον τοῦ Θεοῦ θέλημα ἐλέχθησαν καὶ ἐτελέσθησαν, ἀλλὰ πρὸς τὸ νῦν τέλος ἔβλεπον καὶ διὰ τοῦ νῦν τελεσθέντος, κἀκεῖνα ἐτελειώθησαν. Καὶ τί λέγω τὰς διὰ τῶν προφητῶν νομοθεσίας, τὰς ἐπαγγελίας, τὰς υἰοθεσίας; Καὶ ἡ ἀπαρχῆς γὰρ καταβολὴ τοῦ κόσμου, πρὸς τοῦτον ἔβλεπε, τὸν κάτω μὲν ὡς υἷον ἀνθρώπου βαπτιζόμενον, ἄνωθεν δὲ Υἷον ἀγαπητὸν μόνον μαρτυρούμενον Θεοῦ, δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, καθ' ἃ φησιν ὁ Ἀπόστολος. Οὐκοῦν καὶ ἡ ἀπ' ἀρχῆς παραγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου, δι' αὐτὸν κατ' εἰκόνα πλασθέντος τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῇ ποτε χωρῆσαι τὸ ἀρχέτυπον· καὶ ὁ ἐν τῷ Παραδείσῳ παρὰ Θεοῦ νόμος, δι' αὐτόν. Οὐ γὰρ ἂν ἔθικεν ὁ θεὸς εἶπερ ἔμελλεν εἰσάπαν διαμένειν ἀτέλεστος καὶ τὰ

μετ'αὐτὸν ὑπὸ Θεοῦ εἰρημένα καὶ τετελεσμένα, σχεδὸν πάντα δι'αὐτόν. Εἰ μὴ τις ἔρει καλῶς καὶ τὰ ὑπερκόσμια πάντα, τὰς ἀγγελικὰς, λέγω, φύσεις τε καὶ τάξεις καὶ τὰς ἐκεῖ θεσμοθεσίας πρὸς τοῦτο τείνειν ἀπ'ἀρχῆς τὸ τέλος, τὴν θεανδρικήν οἰκονομίαν, λέγω, ἣ ἀπ'ἀρχῆς ἄχρι τέλους διηκόνισαν εὐδοκία γὰρ ἐστὶ τὸ προηγούμενον καὶ ἀγαθὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τέλειον θέλημα· οὗτος δέ ἐστι μόνος, ᾧ εὐδοκεῖ καὶ ἐπαναπαύεται καὶ ἀρέσκειται τελέως ὁ Πατήρ· ὁ θαυμαστὸς αὐτοῦ σύμβουλος· ὁ τῆς μεγάλης αὐτοῦ βουλήs Ἄγγελος· ὁ παρ'αὐτοῦ τοῦ οἰκείου Πατρὸς ἀκούων καὶ λαλῶν καὶ τοῖς ὑπακούουσι παρέχων ζῆν αἰώνιον». Ἀκούεις ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον κατ'εἰκόνα ἑαυτοῦ, ἵνα δυνηθῆ νὰ χωρέσῃ τὸ ἀρχέτυπον διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως; Ὅθεν καὶ σύνδεσμον τοῦ νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ ἀνακεφαλαίωσιν καὶ ἐπίλογον ὅλων τῶν κτισμάτων ἔκτισεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦτον τὸν σκοπὸν, ἵνα ἐνωθῆς μετ'Αὐτοῦ, ἐνωθῆ μεθ'ὅλων τῶν κτισμάτων καὶ ἀνακεφαλαιωθῶσιν ἐν τῷ Χριστῷ οὐράνια καὶ ἐπίγεια, ὡς λέγει ὁ Παῦλος καὶ κτίστης καὶ κτίσις γένηται ἐν καθ'ὑπόστασιν, κατὰ τὸν θεοφόρον Μάξιμον. Ὅτι δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνανθρώπησις ἦτον ἀναγκαία, μαρτυρεῖ ὁ θεῖος τῆς Ἀλεξανδρείας Κύριλλος, εἰπὼν περὶ τῆς Μεταμορφώσεως (ἐν κεφ. ιζ' τοῦ κατὰ Ματθαῖον). «Ἡ μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φωνή, καλή τε καὶ ἀξιάγαστος ἀκράτω δὲ ἤδη κατεχόμενοι δεῖματι πίπτουσιν οἱ μαθηταί· ἵνα δὲ πάλιν καὶ διὰ τοῦτο μάθωμεν, ὡς ἀναγκαιοτάτη τοῖς ἐπὶ γῆς ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναπέφανται μεσιτεία, νοουμένη δηλαδὴ κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον· εἰ γὰρ μὴ γέγονε καθ'ἡμᾶς, τίς ἂν ἡμῶν ἠνεγκεν ἄνω προσβάλλοντα Θεὸν καὶ τὴν ἄφατον Αὐτοῦ δόξαν, οὐδενὶ τάχα τῶν γεννητῶν φορητήν, ἐμφαίνοντα; Φῶς γὰρ αὐτὸν οἰκεῖν ἀπρόσιτον καὶ ὁ μακάριος ἔφησε Παῦλος» (παρὰ τῆ Σειρ. τοῦ κατὰ Ματθ.).

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος, λέγει ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ (κεφ. κς'), ὅτι διὰ τοῦτο ἔλαβε σῶμα καὶ ὁ Θεός, διὰ νὰ μακαρισθῆ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου· ἡ ψυχὴ διὰ τῆς θεότητός Του καὶ τὸ σῶμα διὰ τῆς ἀνθρωπότητός Του. Καὶ ἀφήνω νὰ λέγω, ὅτι καὶ αἱ τάξεις τῶν ἀγγέλων χρεῖαν εἶχον τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, ὅχι μόνον ἵνα δι'αὐτῆς λάβωσι τὴν ἀτρεψίαν· πρὸ γὰρ ταύτης οὐκ εἶχον αὐτὴν κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν θεολόγων², ἀλλ' ἵνα δι'αὐτῆς καὶ χωρητικώτεροι γέγονται καὶ τρανοτέρων

² Ὅθεν καὶ Νικήτας ὁ σοφὸς σχολιαστὴς τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου σχολιάζων τὸ εἰς τὸ Πάσχα ρητὸν ἐκεῖνο τοῦ Θεολόγου· «Σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ ὅσος τε ὄρατος καὶ ὅσος ἀόρατος», λέγει· «οἱ δὲ Ἄγγελοι ἐπεὶ δυσκίνητοι ὄντες πρὸς τὸ κακόν, ἀλλ'οὐκ ἀκίνητοι, μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἀνάστασιν ἐγένοντο λοιπὸν καὶ ἀκίνητοι, οὐ φύσει ἀλλὰ χάριτι, εἴη

ἀκολούθως ἀπολαύωσι τῶν θεαρχικῶν ἐλλάμψεων καὶ μυστηρίων. Ὅθεν εἶπεν ὁ σοφὸς Θεοδώρητος, ὅτι οἱ ἄγγελοι μετὰ τὴν ἑνσάρκωσιν βλέπουσι τὸν Θεόν, οὐκ ἐν ὁμοιώματι τῆς δόξης ὡς πρότερον, ἀλλ' ἀληθεῖ καὶ ζῶντι τῆς σαρκὸς καλύμματι· καὶ διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος κεφαλὴν εἶπε τὸν Χριστὸν (καθ' ὃ ἄνθρωπον δηλ.) ὑπὲρ πάντα· ἢ ὡς ὁ Θεὸς Ἰερώνυμος γράφει ὑπὲρ πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν, ἀγγέλων δηλ. καὶ ἀνθρώπων (Ἐφ. α' 22)· λέγει δὲ καὶ ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος περὶ τῶν ἀγγέλων ταῦτα· «τῆς δὲ Ἰησοῦ κοινωνίας ὡσαύτως ἡξιωμένας, οὐκ ἐν εἰκόσιν ἱεροπλάστοις μορφωτικῶς ἀποτυποῦσιν (ἤτοι ἀποτυπούσαις) τὴν θεουργικὴν ὁμοίωσιν, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς αὐτῷ πλησιαζούσας ἐν πρώτῃ μετουσίᾳ τῆς γνώσεως τῶν θεουργικῶν Αὐτοῦ φώτων» (κεφ. ζ' περὶ οὐραν. ἱεραρχ.). Ἐφη δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· «Πρὸ τῆς ἑνσάρκου ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἦν αὐτοῖς (τοῖς ἀγγέλοις δηλ.) κατ' ἐξουσίαν, ὥστε εἰσιέναι πρὸς ταῦτα τὰ μυστήρια, ὅτε δὲ ἐσαρκώθη ὁ Λόγος, ἠνοιχθῆ αὐτοῖς θύρα ἐν τῷ Ἰησοῦ» (λόγ. πδ').

Καὶ ὁ ἱεροκῆρυξ δὲ Μηνιάτης σαφέστατα τοῦτο λέγει ἐν τῇ Κυριακῇ πρὸ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως (σελ. 212)· «Τὸ μέγα μυστήριον τῆς ἑνσάρκου οἰκονομίας, καθὼς εἶναι τὸ ὑψηλότερον, τὸ εὐγενέστερον καὶ τὸ τελειότερον ἔργον τῆς δημιουργικῆς θείας σοφίας καὶ δυνάμεως, οὕτω πρῶτον παντὸς ἄλλου προεμελετήθη καὶ προεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ παντεφόρου νοῦ τοῦ Θεοῦ· πρὶν νὰ προορίσῃ ὁ Θεὸς τὴν πλάσιν, ἢ τῶν ἀγγέλων, ἢ τῶν ἀνθρώπων, ἢ τινος ἄλλου κτίσματος, προώρισεν εἰς τὴν αἰδίον Του βουλήν τὴν σάρκωσιν τοῦ Θείου Λόγου. Ὅθεν ἡ σάρκωσις τοῦ Θείου Λόγου λέγεται εἰς τὰς Θείας Γραφὰς «Ἀρχὴ τῶν ὁδῶν Κυρίου» καὶ αὐτὸς ὁ σαρκωθείς Θεὸς Λόγος «πρωτότοκος πάσης κτίσεως». Καθεξῆς δὲ εἰπὼν ὅσα ἀνωτέρω εἶπομεν, ἐπιφέρει· «Καὶ πρεπόντως πρότερον ὄλων τῶν ἔργων ἢ ἑνσαρκος οἰκονομία προωρίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· διότι λέγουσιν οἱ ἱεροὶ θεολόγοι, ὅτι περισσότερον ὄλων τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ ἢ ἑνσαρκος οἰκονομία ἀποδίδει τοῦ Θεοῦ μεγαλυτέραν δόξαν· ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὁμοῦ, ὅλοι οἱ ἄγγελοι ὁμοῦ δὲν φθάνουσι νὰ ἀποδώσωσι τόσην δόξαν τοῦ Θεοῦ, ὅσην ἀποδίδει μόνος ὁ Θεάνθρωπος Λόγος· ὅστις διὰ τοῦτο ὁμιλῶν μετὰ τοῦ ἀνάρχου Του Πατρός· «Ἐγώ, λέγει, Σὲ ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς». Εἰ δὲ κατὰ τὸν σοφὸν τοῦτον διδάσκαλον τὸ μυστήριον τῆς ἑνσαρκώσεως πρῶτον

ἄν, αὐτοῖς σωτηρία ἢ ἀτρεψία, μηκέτι φοβούμενοις τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολὴν καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀπώλειαν». Καὶ ὁ μέγας τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριος· «Ἐντεῦθεν Ἄγγελοι νῦν τὸ ἀπερίτρεπτον ἔλαβον, ἔργῳ παρὰ τοῦ Δεσπότη μαθόντες, ὁδὸν ὑψώσεως καὶ τῆς πρὸς Αὐτὸν ὁμοιώσεως, οὐ τὴν ἔπαρσιν οὕσαν, ἀλλὰ τὴν ταπεινώσιν» (λόγ. εἰς τὴν Χριστοῦ Γέννησιν).

παντὸς ἄλλου κτίσματος προεγνώσθη καὶ προωρίσθη, λοιπὸν αὐτό ἐστι τὸ τέλος, διὰ τὸ ὅποιον προεγνώσθησαν καὶ προωρίσθησαν ὅλα τὰ κτίσματα, ὡς μετ' ἐκεῖνο προγνωσθέντα καὶ προορισθέντα.

Ἄλλὰ καὶ Γεώργιος ὁ Κορέσιος εἰς τὰς Ἀπορίας τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας λέγει, ὅτι ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται τέλος τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Ἀλεξανδρείας Κύριλλον καὶ ἄλλους καθηγεμόνας (παρὰ τῷ αὐτοῦ θεολογικῷ) Εἰ δὲ ὁ Χριστὸς τέλος λέγεται κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ τέλος ἐκάστου πράγματος πρῶτον μὲν ἐστι τῆ θεωρία καὶ γνώσει, ὕστερον δὲ τῆ πράξει καὶ τῆ ἐκβάσει, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη (Ζ. τῶν μεταφυσικῶν) καὶ πάντας τοὺς παλαιοὺς καὶ νεωτέρους μεταφυσικοὺς, ἄρα καὶ ὁ Χριστός, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, καθ' ὃ τέλος τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, πρῶτον πάντων ἐθεωρήθη καὶ προεγνώσθη καὶ προωρίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, κἂν ὕστερον τῆ ἐκβάσει γέγονεν ἐπειδὴ πάντα τὰ μέσα, ἀπὸ τοῦ προϋπάρχοντος ἐν τῷ νοί τέλους εἰδοποιοῦνται, κατὰ τοὺς φιλοσόφους³.

Ἐπειτα τὸ μυστήριον τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου ἀρχαία βουλή τοῦ Θεοῦ· «Κύριε, γὰρ φησιν, ὁ Θεὸς δοξάσω Σε, ὑμνήσω τὸ ὄνομά Σου, ὅτι ἐποίησας θαυμαστὰ πράγματα, βουλήν ἀρχαίαν ἀληθινήν» (Ἡσ. κε' 1). Ἀρχαία δὲ ὀνομάσθη ὡς ἀρχηγικὴ καὶ πρώτη πασῶν τῶν ἄλλων βουλῶν τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ ἦν ἄλλη βουλή πρὸ αὐτῆς προγνωσθεῖσα, οὐκ ἂν ἀρχαία, ἀλλὰ μᾶλλον νεωτέρα καὶ ἐπομένη ὀνομάζετο. Ἐρῶ δὲ καὶ ἀναβατικώτερον καὶ βαθύτερον λόγον. Τρία εὐρίσκονται ἐν τῷ Θεῷ, οὐσία, ὑποστάσεις καὶ ἐνέργεια· ἡ ἐνέργεια εἶναι ἐξωτέρα, ἡ ὑπόστασις ἐνδοτέρα καὶ ἡ οὐσία ἐνδοτάτη· ἔφη γὰρ ὁ Μέγας Βασίλειος· «αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος»· κατὰ τὰ τρία ταῦτα, τρεῖς καθολικὰς σχέσεις ἔλαβεν ἀπ' αἰῶνος ὁ Θεός· ἔλαβε σχέσιν νὰ κοινωνηθῆ ὁ Πατὴρ κατ' οὐσίαν μὲ τὸν ὁμοούσιόν Του Υἱὸν καὶ μὲ τὸ Πνεῦμα Του τὸ Ἅγιον· τὸν μὲν ἀπ' αἰῶνος γεννῶν, τὸ δὲ ἐκπορεύων. Εἰ γὰρ πάντῃ ἄσχετος καὶ ἀπόλυτος ἔμενεν ὁ Θεός, οὐκ ἂν Υἱὸν ἔσχεν, οὔτε Πνεῦμα Ἅγιον οὐδ' ἂν τῆς οὐσίας αὐτοῦ αὐτοῖς ἐκοινώνησε· μᾶλλον δὲ ἐν κατ' οὐσίαν τὰ τρία ἐστίν. Ἐλαβε σχέσιν νὰ κοινωνηθῆ καθ' ὑπόστασιν ὁ Υἱὸς μὲ τὴν ἀνθρωπότητα, δι' ἣν

³ Ὅθεν πρὸς τὸν ἐρωτῶντα, ποία εἶναι πρώτη ὄλων τῶν Δεσποτικῶν ἐορτῶν, ὁ Εὐαγγελισμὸς ἢ ἡ Ἀνάληψις; Γλαφυρῶς καὶ ὑψηλοτέρῳ τῷ λόγῳ ἠθέλην ἀποκριθῆ τις, ὅτι εἶναι ἡ Ἀνάληψις καὶ οὐχὶ ὁ Εὐαγγελισμὸς. Ὁ μὲν γὰρ Εὐαγγελισμὸς, πρώτη εἶναι τῶν ἐορτῶν τῆ πράξει καὶ τῆ ἐκβάσει, ὕστερα δὲ τῆ γνώσει καὶ θεωρίᾳ· ἡ δὲ Ἀνάληψις καὶ ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδρα καὶ ὑπερύψωσις τῆς ἀνθρωπότητος, ὕστερα μὲν εἶναι τῆ πράξει καὶ τῆ ἐκβάσει, ἀλλὰ τῆ γνώσει καὶ θεωρίᾳ πρῶτιστη πασῶν τῶν ἄλλων ἐστίν.

σχέσιν προέγνω καὶ προώρισε τὴν μετ'αὐτῆς ἐν χρόνῳ πραγματικὴν ἔνωσιν. Ἡ γὰρ ἀνθρωπότης ἰδίαν μὴ σχοῦσα ὑπόστασιν, τῆς τοῦ Υἱοῦ ὑποστάσεως ἐκοινωνήσεν, ἐν αὐτῇ τὸ εἶναι λαβοῦσα· ἔλαβε σχέσιν ἀπ' αἰῶνος ὁ Θεὸς (καὶ ἰδιαίτερος τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ᾧ ἐξαιρέτως πᾶσα ἡ κοινὴ ἐνέργεια τῆς μακαρίας Τριάδος ἀνατίθεται, κατὰ τὸν Κορέσιον καὶ τοὺς λοιποὺς Θεολόγους), νὰ κοινωνηθῇ κατὰ τὴν ἐνέργειαν μὲ τὰ λοιπὰ κτίσματα, δι' ἣν σχέσιν προέγνω καὶ προώρισε γενέσθαι πάντα τὰ νοητὰ καὶ αἰσθητὰ κτίσματα. Τὰ γὰρ κτίσματα τῆς ἐνεργείας μόνης καὶ δυνάμεως μετέσχον τοῦ Θεοῦ· οὐχὶ δὲ καὶ τῆς ὑποστάσεως ἢ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως, ὡς ἐν τῇ θείᾳ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τὸ εἶναι λαβόντα. Τούτων οὕτω προεγνωσμένων, ἐπεὶ ἐνδοτέρα τῆς ἐνεργείας ἐστὶν ἡ ὑπόστασις, ἐνδοτέρα ἄρα καὶ ἡ κατὰ τὴν ὑπόστασιν σχέσις τῆς κατὰ τὴν ἐνέργειαν σχέσεως· εἰ δὲ τοῦτο, ἐνδοτέρα ἂν εἶη συνεπομένως καὶ ἡ κατὰ τὴν σχέσιν τῆς ὑποστάσεως πρόγνωσις καὶ προορισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Θεοῦ Λόγου, τῆς κατὰ σχέσιν τῆς ἐνεργείας προγνώσεως καὶ προορισμοῦ τῶν λοιπῶν κτισμάτων· εἰ δὲ ἐνδοτέρα ἡ πρόγνωσις τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Κυρίου, πρόδηλον, ὅτι καὶ κατὰ τάξιν προτέρα αὕτη ἐστὶ καὶ τῆς τῶν κτισμάτων προγνώσεως αἰτιώδης· ὅτι καὶ ἡ θεία ὑπόστασις, ἐφ' ἣς ἡ σχέσις καὶ πρόγνωσις τῆς ἀνθρωπότητος ἐδράζεται, αἰτία τῆς θείας ἐνεργείας ὁμολογουμένως ἐστὶ κατὰ πάντας τοὺς Θεολόγους, ἐφ' ἣ ἐνεργεία, ἡ σχέσις καὶ πρόγνωσις πάντων τῶν κτισμάτων ἐρείδεται.

Παρασυνάπτομεν δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τοῦτο, ὅτι διὰ τῶν αὐτῶν σχεδὸν θεοπρεπῶν καὶ ὑψηλῶν ὀνομάτων, διὰ τῶν ὁποίων θεολογεῖ καὶ γεραίρει ἀνωτέρω ὁ θεοφόρος Μάξιμος τὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας μυστήριον, διὰ τῶν αὐτῶν ἐξυμνεῖ καὶ τὸ ζωαρχικὸν καὶ θεοδόχον ὑποκείμενον τῆς Θεοτόκου ὁ θεσπέσιος ἐν τοῖς μελωδοῖς καὶ διαβατικώτατος ἐν θεολόγοις Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, ὡς ὄργανον καὶ ἄμεσον μέσον καὶ συναίτιον ἀναγκαιότατον, οὗ οὐκ ἄνευ, χρηματίσασαν τοῦ τοιοῦτου μυστηρίου. Καὶ τί γὰρ ἄλλο; Ἄλλ' ἢ ὡς μητέρα τοῦ Σεσαρκωμένου Θεοῦ Λόγου; Οἴτω γὰρ πως ἐν τῷ εἰς τὴν κοίμησιν β' λόγῳ ἐκ τῶν τριῶν θεολογεῖ περὶ αὐτῆς «Ζωαρχικὸν ἄρα τῆς Θεοτόκου τὸ σῶμα, αὐτὸ τῆς Θεότητος τὸ ζωαρχικὸν εἰσδεξάμενον πλήρωμα· τὸ παρόμοιον τῆς ἀρχικῆς ὠραιότητος ἵνδαλμα· ἡ παναρμόνιος τῆς θεικῆς ἐνσωματώσεως ὕλη· ὁ μέγας ἐν Μικρῷ κόσμος· τοῦ τὸν κόσμον οὐκ ὄντα παραγαγόντος πρὸς ὕπαρξιν. Τοῦτο τὸ πέρας ὧν πρὸς ἡμᾶς ἔθετο διαθηκῶν ὁ Θεός· τοῦτο ἡ φανέρωσις τῶν ἀπορκύφων τῆς θείας ἀκαταληψίας βυθῶν· οὗτος ὁ σκοπὸς ὁ

προεπινοηθείς τῶν αἰώνων τῷ Ποιητῇ τῶν αἰώνων· αὕτη τῶν θείων χρησιμῶν ἢ κορωνίς· αὕτη ἡ ἄρρητος καὶ ὑπεράγνωστος τῆς προανάρχου περὶ τὸν ἄνθρωπον κηδεμονίας βουλή»· καὶ τὰ ἐξῆς· εἰ δὲ ἡ Θεοτόκος ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Θεολόγου τούτου προεπινοηθείς σκοπὸς τοῦ Θεοῦ, τὸν δὲ προεπινοούμενον θεῖον σκοπὸν ὀρίζων ἀνωτέρω ὁ θεοφῶρος Μαξιμος, εἶπεν, ὅτι εἶναι προεπινοούμενον τέλος ἄρα καὶ ἡ Θεοτόκος προεπινοούμενον τέλος οὐκ ἀπεικότως ἂν λέγοιτο, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀφορῶν τὰς τῶν ὄντων ὁ Θεὸς παρήγαγεν οὐσίας, ἦτοι τὸν νοητὸν κόσμον καὶ αἰσθητὸν (εἰ καὶ τὸ τέλος αὐτὸ διὰ τὸ πάντων ὑστατον τέλος ἦν, ἦτοι τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὴν ἐξ αὐτῆς γενέσθαι ἀμέσως προορισθεῖσαν). Καὶ γὰρ τοῦτο δείκνυται ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως. Ὁ γὰρ νοητὸς κόσμος τῶν ἀγγέλων καὶ ὁ αἰσθητὸς τῶν ἀνθρώπων, διὰ τῆς Θεοτόκου ἠξιώθησαν ὁ μὲν τῆς ἀτρεψίας, ὁ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιγνώσεως· καθὼς ὁ περιώνυμος ἐν θεολόγοις καὶ διδασκάλοις Ἰωσήφ ὁ Βρυέννιος τοῦτο μαρτυρεῖ λέγων (ἐν τῷ β' λόγῳ εἰς τὴν γέννησιν τῆς Θεοτόκου). «Ἄλλον κατεσκεύασεν (ὁ Θεός) οὐρανὸν ἔμψυχόν τε καὶ λογικόν, ὥστε διὰ τούτου καὶ ἀνθρώπους εἰς ἐπίγνωσιν ἑαυτοῦ καὶ ἀγγέλους εἰς ἀτρεψίαν, τοὺς μίπω πεσόντας ρυθμισαί» (τόμ. Γ' σελ. 15). Καὶ νῦν ἡ Κυρία Θεοτόκος ὡς Μήτηρ Θεοῦ ἀμέσως μετὰ Θεὸν οὕσα καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερβάσα ὄχι μόνον ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς πρώτας καὶ ἀνωτάτας τάξεις τῶν ἀγγέλων Χερουβίμ καὶ Σεραφίμ, δι' ἑαυτῆς διανέμει τὸν πλοῦτον ὅλων τῶν ἐκ Θεοῦ χαρισμάτων καὶ θείων ἐλλάμψεων, εἰς ὅλους, ἀγγέλους τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπους, καθὼς ὅλη κοινῶς ἡ τοῦ Χριστοῦ φρονεῖ Ἐκκλησία.

Τούτων οὕτως εἰρημένων, δύο καθολικὰ συνάγομεν συμπεράσματα· α' ὅτι ἐπειδὴ τὸ μυστήριον τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ὀνομάζεται εὐδοκία, ἦτοι προηγούμενον θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὡς εἶπεν ἀνωτέρω ὁ μέγας τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριος, τὸ δὲ προηγούμενον θέλημα τοῦ Θεοῦ πάλιν, κατὰ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν (βιβλ. α' περὶ πίστεως, κεφ. με'), ἠρτηται ὄχι ἐξ ἡμῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκ τῆς ἀγαθότητος Αὐτοῦ· λοιπὸν καὶ τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρώπησεως, καθ' ὅ τοιοῦτον, προεγνώσθη καὶ προωρίσθη πρὸ τῆς προγνώσεως καὶ προορισμοῦ πάντων τῶν κτισμάτων καὶ ἐν χρόνῳ ἐγένετο ἐκ μόνης τῆς ἀπειρου καὶ φυσικῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ· β' ὅτι καὶ ἡ Κυρία Θεοτόκος, ὡς προσεχέστατον καὶ ἄμεσον μέσον καὶ συναίτιον ἀναγκαῖον τοῦ τοιούτου μυστηρίου (ἡ γὰρ τοῦ Χριστοῦ σὰρξ, τῆς Μαρίας ἐστὶ σὰρξ, κατὰ τὸν ἱερὸν Αὐγουστίνον), προεγνώσθη καὶ προωρίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸ τῶν ἄλλων κτισμάτων, τὰ δὲ ἄλλα

κτίσματα προωρίσθησαν καὶ ἐγένοντο δι' αὐτήν· ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι ὁ προεπινοηθεὶς σκοπὸς τοῦ Θεοῦ, ταῦτὸν εἰπεῖν, τὸ τέλος, δι' ὃ τὰ ἄλλα ἐγένοντο, ὡς εἶπεν ἀνωτέρω ὁ ἱερός Ἀνδρέας.

Διατί δὲ εἶπεν ἀνωτέρω ὁ θεοφόρος Μάξιμος, ὅτι διὰ τὸ μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως ἔγιναν ὅλα τὰ κτίσματα, αὐτὸ δὲ δὲν ἔγινε διὰ κανὲν τέλος, ἐνῷ αἱ θεῖαι Γραφαὶ καὶ οἱ ἄλλοι θεοφόροι Πατέρες φανερωῦς κηρύττουσιν, ὅτι τὸ μυστήριον αὐτὸ ἔγινε διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀνάπλασιν καὶ σωτηρίαν; Ἐμοὶ δοκεῖ, ὅτι ἐπειδὴ, κατὰ τοὺς μεταφυσικούς, ἄλλα μὲν εἶναι μέσα μόνον καὶ οὐχὶ τέλη· ἄλλα δὲ εἶναι καὶ μέσα καὶ τέλη ἐν ταύτῳ, ἤτοι πρὸς μὲν τὰ κατώτερα, τέλη, πρὸς δὲ τὰ ἀνώτερα, μέσα· ἄλλα δὲ εἶναι τέλη μόνον καὶ ὄχι μέσα, ἅτινα καὶ τέλη τελῶν, ὡς πάντων ἀνώτερα ὀνομάζονται· διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεοφόρος Μάξιμος θεολογεῖ ἐδῶ, ὅτι τὸ μυστήριον τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐνανθρωπήσεως, εἶναι τέλος μόνον καὶ ὄχι μέσον, ὡς πάντων τῶν τῆς Ἁγίας Τριάδος ἔργων ἀνώτατον καὶ ὑψηλότατον καὶ τέλος τελῶν τὸ κορυφαιότατον, οὗ ἕνεκα μὲν τὰ πάντα, αὐτὸ δὲ οὐδενὸς ἕνεκα· τῆς γὰρ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως κτίστου καὶ κτίσεως τί ἄλλο ἐστὶν ἀνώτερον; Ἄν καὶ αὐτὸ κατὰ λόγον ἕτερον θεωρούμενον, ἐγένετο διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀνάπλασιν καὶ σωτηρίαν. Καὶ διὰ τὸ νὰ εἴπομεν καθολικῶς, τὸ μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως εἶναι ἀρχὴ καὶ μέσον καὶ τέλος ὅλων τῶν κτισμάτων, νοητῶν καὶ αἰσθητῶν καὶ μικτῶν. Εἶναι ἀρχὴ ὅλων τῶν κτισμάτων, διότι ἡ πρόγνωσις καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ μυστηρίου τούτου, ἔγινεν ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ νὰ προγνωσθῶσι καὶ νὰ προορισθῶσι καὶ νὰ κτισθῶσι πάντα τὰ κτίσματα, κατὰ τὸ «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ» καὶ τὸ «Πρωτότοκος πάσης κτίσεως», περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου εἰρημένα, καθ' ὃ ἀνθρώπου, ὡς εἴπομεν. Λέγει δὲ καὶ ὁ θεοφόρος Μάξιμος ἐν τῇ αὐτῇ ἐξηκοστῇ λύσει τῶν Ἀπόρων, «διὰ τὸν Χριστόν, ἤγουν τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, πάντες οἱ αἰῶνες καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς τοῖς αἰῶσιν ἐν Χριστῷ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι καὶ τὸ τέλος εἰλήφασιν. Ἐνωσις γὰρ προεπενοήθη τῶν αἰῶνων ὅρου καὶ ἀοριστίας, μέτρου καὶ ἀμετρίας, πέρατος καὶ ἀπειρίας καὶ κτίστου καὶ κτίσεως καὶ στάσεως καὶ κινήσεως, ἥτις ἐν Χριστῷ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων φανερωθεῖσα γέγονε, πλήρωσιν δοῦσα τῇ προγνώσει τοῦ Θεοῦ δι' ἑαυτῆς».

Ἐγινε δὲ καὶ μέσον τὸ μυστήριον αὐτό, διότι ἐχάρισε πλήρωσιν εἰς τὴν πρόγνωσιν τοῦ Θεοῦ, ὡς προεἶπεν ὁ θεῖος Μάξιμος· ἐχάρισεν ἀτρεψίαν εἰς τοὺς ἀγγέλους καὶ ἀκινήσιαν εἰς τὸ κακόν, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω μετὰ τοῦ Θεσσαλονίκης θείου Γρηγορίου, μετὰ Ἰωσήφ τοῦ Βρυννίου καὶ μετὰ τοῦ

Νικήτα· ταύτην δὲ τὴν τῶν ἀγγέλων ἀτρεψίαν, σωτηρίαν τοῦ ἀοράτου κόσμου ὠνόμασεν ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὸ Πάσχα λόγῳ· ἔφη δὲ καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος, ὅτι διὰ τοῦτο προεγνώσθη τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως, «ἵνα περὶ τὸ πάντη κατ'οὐσίαν ἀκίνητον στῆ τὰ κατὰ φύσιν κινούμενα, τῆς πρὸς τε ἑαυτὰ καὶ πρὸς ἄλληλα ἐκβεβηκότα κινήσεως», ὅπου καὶ ὁ σχολιαστὴς τῶν τοῦ Μαξίμου φησὶ «τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἐνώσει πάντων πρὸς ἀτρεψίαν μεταποιηθέντων»· ἐχάρισεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους λύσιν τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας, δόσιν τῆς θείας χάριτος, ἀφθαρσίαν, ἀθανασίαν, ἀτρεψίαν, σωτηρίαν καὶ ἄλλα μυρία ἀγαθὰ.

Εἶναι καὶ τέλος τὸ μυστήριον αὐτό, καθ'ὅτι αὐτὸ ἐγίνε καὶ εἰς ἀγγέλους καὶ εἰς ἀνθρώπους καὶ εἰς ὅλην τὴν κτίσιν τελείωσις καὶ θέωσις καὶ δόξα καὶ μακαριότης· καὶ καθ'ὅτι αὐτὸ ἐγένε ἀνακεφαλαίωσις οὐρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καθ'ὑπόστασιν ἐνώσις κτίστου καὶ κτισμάτων καὶ δόξα τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς, δοξασθέντος οὐχὶ διὰ ψιλῶν κτισμάτων, ἀλλὰ δι'Αὐτοῦ τοῦ κατ'οὐσίαν Υἱοῦ καὶ Λόγου Του, τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων φορέσαντος, τὸ ὁποῖον αὐτὸ τέλος εἶναι τὸ ὑστάτον πάντων, μεθ'ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο τέλος ἀνώτερον καὶ οὐ ἔνεκα μὲν τὰ πάντα, αὐτὸ δὲ οὐδενὸς ἔνεκα, κατὰ τὸν αὐτὸν πάλιν εἰπεῖν θεῖον Μάξιμον· «ἵνα γάρ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψη ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός· διατί; Καὶ τίνος χάριν; Διὰ τὴν δόξαν, λέγω, τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, «εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς».

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν τούτων δύναται νὰ συμπεράνη ὁ καθείς, ὅτι ἀπαραιτήτως ἔπρεπε νὰ γίνῃ τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως, κατὰ πρῶτον μὲν καὶ κύριον καὶ καθ'αὐτὸ λόγον, διότι τὸ μυστήριον αὐτὸ ἦτο προηγούμενον θέλημα Θεοῦ, καθὼς εἶπομεν μετὰ τοῦ Θεσσαλονίκης Γρηγορίου, πρῶτιστον κινητικὸν αἴτιον ἔχον τὴν ἄπειρον καὶ οὐσιώδη καὶ ὑπεράγαθον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ· μᾶλλον δὲ αὐτὸν τὸν ἐνδότατον πυθμένα τῆς πατρικῆς ἀγαθότητος, ὡς εἶπεν ὁ θεοφόρος Μάξιμος· κατὰ δεύτερον δὲ λόγον καὶ διότι αὐτὸ ἦτον ἀναγκαῖον εἰς ὅλα τὰ κτίσματα, νοητὰ καὶ αἰσθητά, ὡς ἀρχὴ αὐτῶν καὶ μέσον καὶ τέλος ὡς ἀπεδείχθη.

Ἰκανὰ νομιζῶ ὅτι εἶναι τὰ ὀλίγα ταῦτα εἰς ἀπολογίαν παρὰ γε τοῖς εὐγνώμοσι διαιτηταῖς καὶ ἀναγνώσταις τοῦ προορηθέντος σημειώματός μου περὶ τῆς Κυρίας Θεοτόκου, τοὺς ὁποίους καὶ παρακαλῶ νὰ μὴ με διαβάλλωσι παραλόγως· οὐ γὰρ ἀπὸ γνώμης οἰκείας καὶ δόξης τοῦτο ἐκεῖσε ἔγραψα, ἀλλ'ἐπόμενος τῇ δόξῃ τῶν προορηθέντων θεολόγων. Εἰ δέ τινες

ἴσως ἐμπαθῶς κινούμενοι (ὅπερ ἀπεύχομαι) κατηγοροῦσι με, κατηγορεῖτωσαν μᾶλλον τὸν θεοφόρον Μάξιμον, τὸν Θεσσαλονίκης Γρηγόριον καὶ τὸν μέγαν Ἀνδρέαν καὶ τοὺς λοιπούς, παρ' ὧν ἐγὼ τὴν δόξαν ταύτην ἠρανισάμην.

«Ἀρχῆς χορηγῶ καὶ τέλους δόξα πρέπει».

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ
ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ

Ἐορταζομένου τῇ ἰδ' Ἰουλίου.

Ποίημα Γερασίμου μοναχοῦ Μικραγιαννανίτου

ΕΝ Τῶ ΜΙΚΡῶ ΕΣΠΕΡΙΝῶ

Ἰστῶμεν στίχους δ' καὶ ψάλλομεν τὰ ἐξῆς Προσόμοια.

Ἦχος β'. Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου.

Δεῦτε οἱ ἐν Ἄθῳ Μονασταί, ἐν ἀγαλλιάσει καρδίας πανηγυρίσωμεν, μνήμην τὴν ἐπέτειον τοῦ διδασκάλου ἡμῶν, Νικοδήμου τοῦ μάκαρος, τοῦ λόγοις καὶ ἔργοις, ἡμᾶς κατευθύνοντος πρὸς ἀρετῶν τὴν ὁδόν· οὗτος γὰρ ὀσίως, βιώσας, τύπος ἡμῖν ἄριστος ὤφθη καὶ λαμπρὸν ὑπόδειγμα ἐν ἅπασι.

Λόγῳ καὶ σοφίᾳ ἀληθεῖ, Πάτερ θεοφρόνως ἐμπρέπων καὶ πολιτεία σεμνῇ λύχνος φαινόνατος ὤφθη τοῦ Πνεύματος, ἐν ἐσχάτοις τοῖς ἔτεσι καὶ πάντα φωτίζει, οἷα ἐνθεώτατος καὶ ὑπηρέτης Χριστοῦ, θεῶν συγγραφῶν ταῖς ἀκτῖσι καὶ πρὸς θεῖον πόθον θερμαίνες, τῶν πιστῶν τὰς φρένας ὧ Νικόδημε.

Ὡσπερ θησαυρὸν πνευματικόν, Πάτερ καὶ οὐράνιον πλοῦτον τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ, τὴν τῶν συγγραμμάτων σου πληθὺν κατέλιπες, τὴν ὁσμὴν τὴν τῆς γνώσεως καὶ τὴν εὐωδίαν, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀρωματίζοντα, οἷς περ ἀκορέστως τρυφῶντες σοῦ τὴν παναοίδιμον μνήμην, Ὅσιε Νικόδημε γεραίρομεν.

Κάραν σου ὀρῶντες τὴν σεπτὴν καὶ κατασπαζόμενοι ταύτην ἐν κατανύξει ψυχῆς, τὸ φαιδρὸν σου πρόσωπον καὶ πλήρες χάριτος, βλέπειν Πάτερ νομίζομεν, στόματι ἀγίῳ, ἰλαρῶς φθεγγόμενον ζωῆς τὰ ρήματα,

νέμον τοῖς σοῖς τέκνοις εἰρήνην καὶ τὰς πατρικὰς παραινέσεις, ἡμῖν ἀπευθύνον τοῖς ποθοῦσί σε.

Δόξα. Ἦχος α΄.

Θεῖω φωτὶ καταυγασθεὶς τὴν καρδίαν, θεόληπτος ἐδείχθης ἐν βίῳ, θεόφρον Νικόδημε· ἐν Χριστῷ γὰρ τῷ Κυρίῳ σου ζῶν καὶ ἐν αὐτῷ γράφων καὶ φθεγγόμενος, πνευματικῶν νοημάτων ὄφθης θησαυρός καὶ τῆς Ἐκκλησίας θεοφόρος διδάσκαλος. Ἀλλ' ὡς τὸν καλὸν ἀνύσας ἀγῶνα, ἐν τούτῳ καὶ ἡμᾶς ἐνίσχυσον, εὐαρεστήσαι Θεῷ, ταῖς ὁσίαις εὐχαῖς σου δεόμεθα.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Ἀμαρτωλῶν τὰς δεήσεις προσδεχομένη καὶ θλιβομένων στεναγμὸν μὴ παρορώσα, πρέσβυε τῷ ἔξ ἀγῶν λαγόνων σου, σῶθῆναι ἡμᾶς Παναγία Παρθένε.

ΑΠΟΣΤΙΧΑ

Ἦχος β΄. Οἶκος τοῦ Ἐφραθά.

Πνεύματι πετρωεθὶς, Νικόδημε ἅγιε, ἀγιωσύνης σκευὸς καὶ ρήτωρ εὐσεβείας, θεοειδὴς γεγένησαι.

Στίχ. Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν...

Γνώμονα ἀκριβῆ, τοὺς λόγους σου πλουτοῦντες, πρὸς κτήσιν τῶν ἀρίστων, ὕμνοῦμέν σου τὰ θεῖα, θεόφρον προτερήματα.

Στίχ. Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον.

Δῆμος τῶν Μοναστῶν, τὴν ἱεράν σου μνήμην, Νικόδημε γεραίρει, ταῖς σαῖς διδασκαλίαις, ἀπαύστως φωτιζόμενος.

Δόξα. Τριαδικόν.

Στόματι εὐσεβεῖ, ὀρθῶς θεολογῶν σε, τρισήλιε Θεότης, Νικόδημος ὁ θεῖος, τῆς δόξης σου ἠξίωται.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Ἄσμασι μελιχροῖς, ὕμνολογῶν σε Κόρη, Νικόδημος ὁ θεῖος, ἔνθους σοι ἀνεβόα, χαῖρε Παρθένε Ἄχραντε.

Τὸ Νῦν ἀπολύεις, τὸ τρισάγιον καὶ τὸ
Ἀπολυτίκιον ἐκ τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ
καὶ ἀπόλυσις.

ΕΝ ΤΩ ΜΕΓΑΛΩ ΕΣΠΕΡΙΝΩ

Μετὰ τὸν Προουμιακόν, τὸ Μακάριος ἀνὴρ. Εἰς δὲ τὸ Κύριε ἐκέκραξα ἰστῶ μεν στίχους ζ´ καὶ ψάλλομεν τὰ ἐξῆς προσόμοια.

ᾠχος δ´. Ὡς γενναῖον ἐν Μάρτυσι.

Τὸ τῆς χάριτος σκῆνωμα, ὑποφήτην τὸν ἔνθεον, τὸν Ἁγίῳ Πνεύματι ὑφηγούμενον, Θεοῦ τὴν δόξαν τὴν ἄρρητον καὶ βίου λαμπρότητα, τὰς αὐλοὺς δωρεάς· τὴν θεόπνευστον σάλπιγγα τὴν σαλπίζουσαν, ἐν τῷ κόσμῳ τῆς χάριτος τὸν λόγον, ἀνυμνήσωμεν ἀξίως, τὸν θεηγόρον Νικόδημον.

Λαμπρυνθεὶς θείῳ Πνεύματι, τὴν καρδίαν Νικόδημε, διδαγμάτων πέλαγος ἐκ χειλέων σου, τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπήγασας καὶ ταύτης τὰς αὐλακας, ταῖς ἀρδείαις δαψιλῶς, τῆς δοθείσης τῷ λόγῳ σου, Πάτερ χάριτος, ὡς φησὶν ὁ Δαβὶδ ἀεὶ μεθύσκεις καὶ εὐφραίνεις τὰς χορείας, τῶν εὐσεβῶν τῇ σοφίᾳ σου.

Ὡς φωστῆρα νεόφωτον, Ἐκκλησίας ὑμνοῦμέν Σε, ταύτην καταυγάζοντα θείοις λόγοις σου, ὡς εὐσεβείας διδάσκαλον, ὡς στόμα θεόσοφον, ἀρετῶν θεουργικῶν, ὡς ἐκφάντορα ἔνθεον βίου κρείττονος καὶ καθάραν ἁσμάτων μελιρρύτων, ἐκτελοῦντές σου τὴν μνήμην, τὴν παναγίαν Νικόδημε.

Προσόμοια ἕτερα.

ᾠχος πλ. δ´.

Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος!

Χάρις δαψιλῆς τοῦ Πνεύματος, τοῦ παναγίου σοφέ, τῇ ψυχῇ σου σκηνώσασα, ταύτην προκαθάραντος, ἀρετῶν ἐπιδόσεις, ὄργανον θεῖον σε ἀπειργάσατο καὶ θεορρήμονα ἐνθεώτατον ὧ τῶν πανσποφῶν σου, διδασκῶν Νικόδημε! Δι' ὧν ἀεὶ, πάντες ρυθμιζόμεθα, πρὸς βίον κρείττονα.

Ρεῖθρα διδαγμάτων ἔβλυσας, οἷα πηγὴ λογικῆ, ὑπὲρ μέλι γλυκάζοντα, τῶν πιστῶν ἠδύνοντα, τὰς παρδίας Νικόδημε· ὅτι ὡς δρόσος πέλει οὐράνιος καὶ ζωῆς μάννα Πάτερ ὁ λόγος σου, τρέφων πρὸς αὔξησην, νοητὴν ἐκάστοτε τοὺς εὐσεβῶς, μελετῶντας Ὅσιε, τὰς θείας βίβλους σου.

Χῦμα σοφίας καὶ γνώσεως, παρὰ Θεοῦ εἰληφώς, ὡς πλατύνας τὸ στόμα σου, τῆς ψυχῆς Νικόδημε, θεωρίαις καὶ πράξεσι, ταμεῖον ὄφθης πάσης φρονήσεως καὶ πρυτανεῖον θείων ἐλλάμψεων, νέμων διόρθωσιν, καταλλήλως ἅπασι τοῖς εὐλαβῶς, τῇ διδασκαλίᾳ σου, Πάτερ ἐγκύπτουσι.

Δόξα. ᾠχος πλ. β´.

Σήμερον Ἡμῖν ἐξέλαμψεν, ὡς ἀστήρ ἑωθινός, ἡ τοῦ Ὁσίου διδασκάλου μνήμη, Νικοδήμο τοῦ οὐρανόφρονος, τὴν Ἐκκλησίαν καταλαμπρύνουσα. Δεῦτε οὖν, οἱ τῶν λόγων αὐτοῦ ἔρασταί, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἑορτάσωμεν, πρὸς αὐτὸν βοῶντες· χαιροῖς ὁ δι' ἐναρέτου ζωῆς, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατοικητήριον, τὸν νοῦν ἐργασάμενος· χαιροῖς θησαυροφυλάκιον ἔμπουν, ἐν ᾧ πολυποικίλου σοφίας θησαυροὶ ἀκένωτοι· χαιροῖς ὁ τῆς Νάξου θεῖος βλαστός, τοῦ ἁγιωνύμου Ὁρους κοσμήτωρ καὶ πάσης Ἐκκλησίας ὑφηγητῆς θεόσοφος. Πρέσβευε δεόμεθα Πάτερ, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Καὶ νῦν. Ὁ αὐτός.

Τίς μὴ μακαρίσει Σε Παναγία Παρθένε; Τίς μὴ ἀνυμνήσει Σου, τὸν ἀλόχευτον τόκον; Ὁ γὰρ ἀχρόνως ἐκ Πατρὸς ἐκλάμψας, Υἱὸς μονογενῆς, ὁ Αὐτὸς ἐκ Σοῦ τῆς ἀγνῆς προῆλθεν, ἀφράστως σαρκωθείς, φύσει Θεὸς ὑπάρχων καὶ φύσει γενόμενος ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς· οὐκ εἰς δυάδα προσώπων τεμνόμενος, ἀλλ' ἐν δυάδι φύσεων ἀσυγχύτως γνωριζόμενος. Αὐτὸν ἰκέτευε, σεμνὴ παμμακάριστε, ἐλεηθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Εἵσοδος, τὸ Φῶς ἰλαρόν, τὸ Προκείμενον τῆς ἡμέρας καὶ τὰ Ἀναγνώσματα.

Σοφίας Σολομῶντος τὸ Ἀνάγνωσμα.

Κεφ. Γ' 1. Δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἄψηται αὐτῶν βάσανος. Ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνᾶναι καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἢ ἔξοδος αὐτῶν καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα· οἱ δὲ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ. Καὶ γὰρ ἐν ὄψει ἀνθρώπων ἐὰν κολασθῶσιν, ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης. Καὶ ὀλίγα παιδευθέντες, μεγάλα εὐεργετηθήσονται. Ὅτι ὁ Θεὸς ἐπέειρασεν αὐτούς καὶ εὗρεν αὐτοὺς ἀξιούς ἑαυτοῦ. Ὡς χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ ἐδοκίμασεν αὐτούς καὶ ὡς ὀλοκάρπωμα θυσίας προσεδέξατο αὐτούς. Καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀναλάμψουσι καὶ ὡς σπινθήρες ἐν καλάμῃ διαδραμοῦνται. Κρινοῦσιν ἔθνη καὶ κρατήσουσι λαῶν καὶ βασιλεύσει αὐτῶν Κύριος, εἰς τοὺς αἰῶνας. Οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ συνήσουσιν ἀλήθειαν καὶ οἱ πιστοὶ ἐν ἀγάπῃ προσμενοῦσιν αὐτῷ· ὅτι χάρις καὶ ἔλεος ἐν τοῖς ὀσίοις αὐτοῦ καὶ ἐπισκοπὴ ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ.

Σοφίας Σολομῶντος τὸ Ἀνάγνωσμα.

Κεφ. Ε' 15. Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι, καὶ ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν καὶ Ἡ φροντὶς αὐτῶν παρὰ Ὑψίστῳ. Διὰ τοῦτο λήφονται τὸ βασίλειον τῆς εὐπρεπείας καὶ τὸ διάδημα τοῦ κάλλους ἐκ χειρὸς Κυρίου· ὅτι τῇ δεξιᾷ Αὐτοῦ σκεπάσει αὐτούς καὶ τῷ βραχίονι ὑπερασπιεῖ αὐτῶν. Λήφεται

πανοπλίαν τὸν ζῆλον αὐτοῦ καὶ ὀπλοποιήσει τὴν κτίσιν εἰς ἄμυναν ἐχθρῶν. Ἐνδύσεται θώρακα διακιοσύνην καὶ περιθήσεται κόρυθα, κρίσιν ἀνυπόκριτον. Λήψεται ἀσπίδα ἀκαταμάχητον ὀσιότητα, ὄξυνει δὲ ἀπότομον ὄργην εἰς ρομφαίαν· συνεκπολεμήσει αὐτῷ ὁ κόσμος ἐπὶ τοὺς παράφρονας. Πορεύσονται εὐστοχοὶ βολίδες ἀστραπῶν καὶ ὡς ἀπὸ εὐκύκλου τόξου τῶν νεφῶν, ἐπὶ σκοπὸν ἀλοῦνται· καὶ ἐκ πετροβόλου θυμοῦ πλήρεις ριφήσονται χάλαζαι. Ἀγανακτήσει κατ'αὐτῶν ὕδωρ θαλάσσης, ποταμοὶ δὲ συγκλύσουσιν ἀποτόμως. Ἀντιστήσεται αὐτοῖς πνεῦμα δυνάμεως καὶ ὡς λαίλαψ ἐκλικμίσει αὐτούς καὶ ἐρημώσει πᾶσαν τὴν γῆν ἀνομία καὶ ἡ κακοπραγία περιτρέψει θρόνους δυναστῶν. Ἀκούσατε οὖν βασιλεῖς καὶ σύνετε, μάθετε δικασταὶ περάτων γῆς, ἐνωτίσασθαι οἱ κρατοῦντες πλήθους καὶ γεγαυρωμένοι ἐπὶ ὄχλοις ἐθνῶν. Ὅτι ἐδόθη παρὰ Κυρίου ἡ κράτησις ὑμῖν καὶ ἡ δυναστεία παρὰ Ὑψίστου.

Σοφίας Σολομῶντος τὸ Ἀνάγνωσμα.

Κεφ. Δ' 7. Δίκαιος ἐὰν φθάσῃ τελευτῆσαι, ἐν ἀναπαύσει ἔσται. Γῆρας γὰρ τίμιον οὐ τὸ πολυχρόνιον, οὐδὲ ἀριθμῶ ἐτῶν μεμέτρηται. Πολιὰ δὲ ἐστὶ φρόνησις ἀνθρώποις καὶ ἡλικία γήρως βίος ἀκηλίδωτος. Εὐάρεστος Θεῶ γενόμενος ἠγαπήθη, καὶ ζῶν μεταξὺ ἀμαρτωλῶν, μετετέθη. Ἠοράγη, μὴ κακία ἀλλάξῃ σύνεσιν αὐτοῦ ἢ δόλος ἀπατήσῃ ψυχὴν αὐτοῦ. Βασκανία γὰρ φαυλότητος ἀμαυροῖ τὰ καλὰ καὶ ρεμβασμὸς ἐπιθυμίας μεταλλεύει νοῦν ἄκακον. Τελειωθεὶς ἐν ὀλίγῳ, ἐπλήρωσε χρόνους μακροὺς· ἀρεστὴ γὰρ ἦν Κυρίῳ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ· διὰ τοῦτο ἔσπευσεν ἐκ μέσου πονηρίας. Οἱ δὲ λαοὶ ἰδόντες καὶ μὴ νοήσαντες, μηδὲ θέντες ἐπὶ διανοίᾳ τὸ τοιοῦτον, ὅτι χάρις καὶ ἔλεος ἐν τοῖς ὀσίοις αὐτοῦ καὶ ἐπισκοπὴ ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΙΘΝ

Ἰδιόμελα. Ἦχος α'.

Εὐφραίνου ἐν Κυρίῳ ὁ περιβλεπτός Ἄθως, ὁ ἐκλεκτός τῆς Θεομήτορος καὶ ἐξάκουστος κληρὸς· ἰδοὺ γὰρ ὡς οὐρανομήκης στύλος φωτός, ἐν σοὶ ἀναδέδεικται, ὁ θεοφόρος Νικόδημος, ὁ ἐν σοφίᾳ θεόληπτος καὶ ἐν ἀρεταῖς θεοειδής· πολιτεία γὰρ ἀμέμπτω, τῆς ἄνωθεν ἐπιπνοίας, τὰς ἐλλάμψεις ἐκληρώσατο καὶ πανταχοῦ τὰς ἀκτῖνας τῶν χαρίτων αὐτοῦ ἐκπέμπων, πρὸς τὰ ἔργα τοῦ φωτὸς ἰθύνει, τοὺς ἐν κατανύξει Θεῶ βοῶντας Κύριε δόξα Σοι.

Ἦχος β΄.

Ἀσκητικῶς πολιτευσάμενος, τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι ὑπέταξας, καὶ τῷ Θεῷ ἠνώθης Νικόδημε, τῇ ἀεννάῳ προσευχῇ· καὶ ἐκ τῆς μακαρίας ἐνώσεως τὰ θεῖα ἀμέσως μεμύησαι καὶ κατὰ Παῦλον τὸν θεῖον, ῥήματα ἄρρητα ἤκουσας καὶ γράμμασιν ἐξέθηκας, ἃ πείρα μεμάθηκας ὅθεν ὡς φῶτα θεουργὰ τὰ σὰ λόγια, ἀπὸ ἀναστολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν ἐκλάμπουσι, πρὸς φωτισμὸν τῶν βοώντων Κύριε δόξα σοι.

Ἦχος γ΄.

Φιλοσοφία ἐκλάμπων, θεολογίας ὄφθης ὄργανον καὶ τῆς ἐν πνεύματι ζωῆς, μυστογράφος πανάριστος· ὡς γὰρ πράξας διδάσκεις καὶ τὸν ἐν Πατρᾷσι συντετημημένον λόγον, ὡς φησὶν Ἡσαΐας, πολλαχῶς ἀνέπτυξας, ἐν δυνάμει λόγου πρακτικοῦ καὶ θεοσδότου σοφίας κάλλει, πολύσοφε Νικόδημε· θεῖα γὰρ χάρις τοῖς χεῖλεσί σου ἐξεχύθη καὶ τῶν ἀρρήτων γραμματέα σε ἔδειξεν, εἰς σωτηρίαν τῶν βοώντων· Κύριε δόξα σοι.

Ἦχος δ΄.

Ὡς κρίνα ἐαρινὰ τῇ αὔρᾳ τοῦ Πνεύματος, ὁσμὴν ζωῆς διαπνεύουσιν, ὡς ἐξ Ἐδέμ προερχομένην, αἱ σαὶ θεόπνευστοι βίβλοι, παμμακάριστε Νικόδημε· εὐωδία γὰρ Χριστοῦ ἐγένου, τῇ καθαρᾷ πολιτείᾳ σου καὶ τῶν παθῶν τὸ δυσῶδες διώκεις, τοῖς ἄνθεσι τῶν λόγων σου· ὡς γὰρ φιάλαι ἀρωμάτων, γραφικῶς αἱ σιαγόνες σου, ἀρωματίζουν ἡμῖν πλουσίως τῶν ἀρετῶν τὴν γνῶσιν καὶ τῶν θεῶν δογμάτων τὴν ἀκριβείαν, πρὸς σωτηρίαν τῶν βοώντων· Κύριε δόξα σοι.

Δόξα. Ὁ αὐτός.

Τὸν ἐν Ὁσίοις σοφώτατον καὶ ἐν διδασκάλοις Ὅσιον, Νικόδημον τὸν μέγαν τῶν εὐσεβούντων τὰ πληρώματα, χρεωστικῶν μακαρίσωμεν· καθαγνισθεὶς γὰρ δι' ἀσκήσεως, τοῦ Παρακλήτου στόμα ἐγένετο· καὶ ἐν Ἐκκλησίᾳ δαβιτικῶς πολλῇ, τὴν ἐν μυστηρίῳ θεῖαν σοφίαν ἐλάλησε· δι' ἧς τῶν Ὁρθοδόξων τὰς ψυχὰς ἐπαίδευσε, τὰ ἄνω φρονεῖν καὶ ζητεῖν, αἰρετικῶν δὲ τὰς φάλαγγας κατεβρόντησεν· εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτοῦ, πρὸς δόξαν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Ἐκ παντοίων κινδύνων τοὺς δούλους Σου φύλαττε, εὐλογημένη Θεοτόκε, ἵνα Σε δοξάζομεν, τὴν ἐλπίδα τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΙΧΟΝ

Ἦχος πλ. α΄. Χαίροις ἀσκητικῶν.

Χαίροις τῶν Μοναστῶν καλλονῆ, τῆς νήσου Νάξου τὸ ἐξαίρετον βλάστημα, τοῦ Ἄθω ἡ εὐκοσμία, ὁ διανυγῆς ὀφθαλμός, γλῶσσα ἡδυτάτη καὶ θεόφθογγος ἡ θείω ἐν Πνεύματι, φθεγγομένη καὶ γράφουσα, διδασκαλίας, οὐρανίου τὰ ρήματα καὶ νοήματα, τῶν ἁγίων δυσνόητα, ἅπασιν ἐρμηνεύουσα καὶ νῦν διανοίγουσα, θεωριῶν ἀπορρήτων, εἰς πλάτος γνώσεως κρείττονος, Νικόδημε Πάτερ, ἐπιπνοίας θεοσδότου ταμεῖον ἔμψυχον.

Στίχ. Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν...

Χαίροις ὁ τῆς σοφίας κρατῆρ, θεολογίας ἀληθοῦς τὸ θησαύρισμα, τὸ κλέος τῶν Ὁρθοδόξων, ὁ θριαμβεύσας σοφῶς, τῶν αἰρετιζόντων τὰ σοφίσματα· κιθάρα ἡ εὐσημος, τῶν δογμάτων τῆς πίστεως, ἡθῶν ἀμέμπτων, φυτοκόμος θεόληπτος καὶ διδάσκαλος, εὐσεβῶν ἐπιδόσεων· ὕψος ἐνθέου γνώσεως καὶ βάθος φρονήσεως, πνευματικῶν νοημάτων, τὸ ἀνεξάντλητον πέλαγος, Νικόδημε Πάτερ, ὁ αἰτούμενος τοῖς πᾶσι τὴν θείαν ἔλλαμψιν.

Στίχ. Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον...

Χαίρος τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, φωστῆρ ὁ νέος ὁ λαμπρὸς καὶ πολύφωτος, τὸ στόμα τῶν θεολόγων, ὁ ζηλωτῆς ὁ θερμὸς, τῶν τῆς εὐσεβείας παραδόσεων· Γραφῶν ἡ ἀνάπτυξις, ἀπορρήτων σαφήνεια, ὁ θεραπεύων, ἐν τῷ λόγῳ τῆς χάριτος, ἀρρωστήματα τῶν ψυχῶν τὰ ὀλέθρια. Λύρα Ἡ παναρμόνιος καὶ νάβλα ἡδύφωνο, ὕμνων καὶ θείων ἁσμάτων, Ὅσιε Πάτερ Νικόδημε· Χριστὸν ἐκδυσώπει, τοῖς τιμῶσί σε δοθῆναι πταισμάτων ἄφεσιν.

Δόξα. Ἦχος πλ. δ΄.

Διδασκαλίας τὸν λόγον γεωργήσας καλῶς, καρποὺς ζωῆς ἀθανάτου, τῇ Ἐκκλησίᾳ καρποφορεῖς, θεηγόρε Νικόδημε· ὡς γὰρ δένδρα ἀειθαλῆ, ἐν διεξόδοις τῶν ὑδάτων τῆς χάριτος, τὰ σὰ θεοτύπωτα τεύχη, διὰ παντὸς προσάγουσιν ἡμῖν, γνῶσιν τὴν σωτήριον, ὡς γλυκασμὸν οὐράνιον, δι' οὗ τῶν παθῶν τῆς πικρίας ρυόμενοι, κομιζόμεθα παρὰ Χριστοῦ, εἰρήνην καὶ μέγα ἔλεος.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Ἀνύμφευτε Παρθένε, ἡ τὸν Θεὸν ἀφράστως συλλαβοῦσα σαρκί, Μήτηρ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, σῶν ἱκετῶν παρακλήσεις δέχου Πανάμωμε, ἡ πᾶσι χορηγοῦσα καθαρισμὸν τῶν πταισμάτων· νῦν τὰς ἡμῶν ἱκεσίας προσδεχομένη, δυσώπει σωθῆναι πάντας ἡμᾶς.

Τὸ Νῦν ἀπολύεις, τὸ τρισάγιον καὶ τὸ
Ἄπολυτίκιον.

Ἦχος γ'. Τὴν ὠραιότητα.

Σοφίας χάριτι Πάτερ κοσμούμενος, σάλπιγξ θεόφθογγος ὄφθης τοῦ Πνεύματος καὶ ἀρετῶν ὑφηγητὴς Νικόδημε θεηγόρε· πᾶσι γὰρ παρέθηκας σωτηρίας διδάγματα, βίου καθαρότητος διεκφαίνων τὴν ἔλλαμψιν, τῷ πλούτῳ τῶν ἐνθέων σου λόγων, δι' ὧν ὡς φῶς τῷ κόσμῳ ἔλαμψας.

Ἔτερον.

Ἦχος α'. Τῆς ἐρήμου πολίτης.

Τὸν τοῦ Ἄθω φωστῆρα καὶ τῆς Ναξου τὸ βλάστημα καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀπάσης τὸν θεόπνουν διδάσκαλον, Νικόδημον τιμήσωμεν πιστοί, ὡς ἔμπελων σοφίας θεϊκῆς διδαχᾶς γὰρ οὐρανίους καὶ δαυιλεῖς, βλυστάνει τοῖς κραυγάζουσι· δόξα τῷ σὲ δοξάσαντι Χριστῷ, δόξα τῷ σὲ στεφανώσαντι, δόξα τῷ χορηγοῦντι διὰ σοῦ ἡμῖν τὰ πρόσφορα.

Θεοτοκίον.

Τοῦ Γαβριὴλ φθεγξαμένου σοι Παρθένε τὸ χαῖρε, σὺν τῇ φωνῇ ἐσαρκοῦτο ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης, ἐν σοὶ τῇ ἁγία κιβωτῷ, ὡς ἔφη ὁ δίκαιος Δαβίδ, ἐδείχθην πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν, βαστάσασα τὸν Κτίστην σου. Δόξα τῷ ἐνοικήσαντι ἐν σοί, δόξα τῷ προελθόντι ἐκ Σοῦ, δόξα τῷ ἐλευθερώσαντι ἡμᾶς διὰ τοῦ τόκου σου.

Καὶ ἀπόλυσις.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ

Μετὰ τὴν α' Στιχολογίαν, Κάθισμα.

Ἦχος α'. Χορὸς ἀγγελικός.

Χοροὶ τῶν Μοναστῶν, τὴν ἁγίαν σου μνήμην, συνῆλθον εὐλαβῶς, ἐορτᾶσαι προθύμως, Νικόδημε Ὅσιε, εὐσεβείας διδάσκαλε· οὓς εὐλόγησον, ἐπισκοπῇ σου αὐτῷ, μετὰ πίστεως, προσπτυσσομένους, θεόφρον, τὴν πάντιμον κάραν σου.

Δόξα. Ὅμοιον.

Σοφίας θεϊκῆς, ἔλλαμφθεις ταῖς ἀκτίσι ρημάτων ἱερῶν, θησαυρὸν ἐξηρεύξω, Νικόδημε Ὅσιε, εὐσεβείας διδάσκαλε, δι' ὧν πάντοτε, ἡμᾶς παιδεύεις παμμάκαρ, πρὸς ἀνάβασιν, τῆς ἐν Χριστῷ κεκρυμμένης, ζωῆς καὶ λαμπρότητος.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Τῆς δόξης σου ἀγνή, τὰ πολλὰ μεγαλεῖα, ὑμνῶν διαβιτικῶς, ἐν ῥδαῖς ἠδυφθόγγοις, Νικόδημος ὁ ὄσιος, ἀνεβόα τὸ χαῖρέ σοι, ἀπειρόγαμε, εὐλογημένη Μαρία, κόσμου γέφυρα, πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα καὶ Ἄθω ἀντίληψις.

Μετὰ τὴν β΄ Στιχολογίαν, Κάθισμα.

Ἦχος δ΄. Ταχὺ προκατάλαβε.

Λειμῶν εὐωδέστατος τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, ἐδείχθης Νικόδημε τῇ καθαρᾷ σου ζωῇ καὶ μύστης θεόληπτος τούτων γὰρ τῇ μελέτῃ ἐντροφῶν καθ'ἐκάστην, γνώσεως οὐρανίου τὴν ὁσμὴν ἐκομίσω, δι'ἧς Πάτερ εὐφραίνεις τοὺς σὲ μακαρίζοντας.

Δόξα. Ὅμοιον.

Ὅσιως ἐβίωσας καὶ ἐναρέτως σοφέ καὶ πάντας ἐξέπληξας ἐν τῇ σοφίᾳ τῇ σῇ, Νικόδημε ὄσιε· εὐφρανᾶς Ὁρθοδόξων, τοὺς χορὺς τῷ σῷ λόγῳ, ἔλυσας κακοδόξων, τὰς μωρὰς σοφιστείας· διὸ σου τὴν ἐτήσιον μνήμην γεραίρομεν.

Καὶ νῦν. Θεοτόκιον.

Ἀσπόρως συνέλαβες τὸν Ποιητὴν τοῦ παντός, ἀφθόρως δὲ τέτοκας ἐκ τῶν αἱμάτων τῶν σῶν, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν ὅθεν σε σωτηρίας, ἀπαρχὴν κεκτημένοι, ὑμνοῦμέν σε Θεοτόκε, ὡς ἡμῶν προστασίαν καὶ πίστει μεγαλύνομεν τὴν δόξαν Σου ἄχραντε.

Μετὰ τὸν Πολυέλαιον, Κάθισμα.

Ἦχος πλ. δ΄. Τὴν Σοφίαν καὶ Λόγον.

Τὴν σοφίαν τὴν θείαν πεπλουτηκῶς, πάσης γνώσεως πλοῦτον πνευματικόν, ἠρεύξω μακάριε ἐκ θησαυροῦ τῆς καρδίας σου καὶ τροφοδότης ὄφθης τῷ λόγῳ τῆς χάριτος, τῶν εὐσεβῶν ἐκτρέφων ψυχὴν καὶ διάνοιαν· ὅθεν καὶ τὰ ἦθη τῶν ἀνθρώπων ρυθμίζων, τοῖς πάσιν ὑπέδειξας σωτηρίας τὴν ἔλλαμψιν, θεοφόρε Νικόδημε. Πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ, τῶν παισμάτων ἄφεσιν δωρήσασθαι, τοῖς ἐορτάζουσι πόθῳ τὴν ἀγίαν μνήμην σου.

Δόξα καὶ νῦν. Θεοτόκιον.

Σωματώσασα Κόρη δίχα τροπῆς, ἐξ ἀγνῶν Σου αἱμάτων ὑπερφυῶς, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, διὰ σπλάγχνα χρηστότητος, ἡμᾶς πρὸς ἀρχαίαν ζωὴν ἐπανήγαγες, νεκρώσασα τὸν ὄφιν τῷ τόκῳ Σου ἄχραντε. Ὅθεν εὐγνωμόνως εὐχαρίστους ῥδάς σοι, ἀεὶ ἐξυφαίνομεν τὴν σὴν χάριν δεχόμενοι, Θεοτόκε βοῶντές Σοι. Πρέσβευε τῷ σῷ Υἱῷ καὶ Θεῷ τῶν

παισμάτων ἄφεισιν δωρήσασθαι, τοῖς καταφεύγουσι πόθῳ τῆ σκέπῃ Σου
Δέσποινα.

Οἱ Ἀναβαθμοί

Τὸ ἀ΄ Ἀντίφωνον τοῦ δ΄ ἤχου καὶ τὸ Προκείμενον.

Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τοῦ Ὁσίου αὐτοῦ.

Στίχ. Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον.

Εὐαγγέλιον ὁσιακόν.

Ὁ Ν΄. Δόξα. Ταῖς τοῦ σοῦ Ὁσίου... Καὶ νῦν. Ταῖς τῆς Θεοτόκου...

Στίχ. Ἐλέησόν με ὁ Θεός... καὶ τὸ

Ἰδιόμελον. ᾠχος πλ. β΄.

Ὁ τῆς Ἐκκλησίας νεοφανῆς ἑωσφόρος καὶ τῶν Μοναστῶν θεοειδῆς
διδάσκαλος, Νικόδημος ὁ Θεοληπτος, τὸν τῆς ἀρετῆς κάλλιστον τελέσας
δρόμον, πρὸς οὐρανίους σκηναὶς ἀνίπταται· τοὺς δὲ τὴν σεπτὴν αὐτοῦ
μνήμην ἐορτάζοντας, ταῖς πατρικαῖς εὐλογίαις ἀμείβεται καὶ πᾶσιν αἰτεῖται
τὸ μέγα ἔλεος.

Σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου... Ἐλέει καὶ οἰκτιροῖς...

Εἶτα οἱ Κανόνες.

Τῆς Θεοτόκου μετὰ τῶν Εἰρμῶν εἰς ζ΄ καὶ τοῦ Ἁγίου οἱ δύο εἰς η΄.

Ὁ Κανὼν τῆς Θεοτόκου, οὗ ἡ ἀκροστιχίς·

Χαίροις τῆς χαρᾶς ἡμῶν αἰτία Κόρη. Γ. Μ.Μ. Γερασίου.

ᾠδὴ ἀ΄. ᾠχος δ΄. Ὁ Εἰρμός.

Ἄνοιξω τὸ στόμα μου καὶ πληρωθήσεται Πνεύματος καὶ λόγον
ἐρεῦξομαι τῆ βασιλίδι Μητρί, καὶ ὀφθήσομαι, φαιδρῶς πανηγυρίζων καὶ ἄσω
γηθόμενος ταύτης τὰ θαύματα. (δίς)

Χαρίτων θησαύρισμα καὶ ἀνεξάντλητον πέλαγος, ὑπάρχουσα
Δέσποινα ρανίδα γνώσεως, κάμοι ὄμβρισον, ἵνα σὺν τῷ Ἀγγέλῳ, τὸ χαῖρε
βοήσω σοι ἁσμάτων σάλπιγγι.

Ἀρᾶς ἡ καθαίρεισις χαῖρε Θεόνυμφε Δέσποινα, τοῦ κόσμου ἡ
λύστρωσις χαῖρε Πανάμωμε, ἡ πηγάσασα ζωὴν τὴν αἰωνίαν καὶ ἄδην
νεκρώσασα χαῖρε τῷ τόκῳ Σου.

Ἰσχύος ἀνάκτορον τῆς Πατρικῆς χαῖρε Ἄχραντε, παστὰς ἡ
ἀμόλυντος χαῖρε τοῦ Κτίσαντος, ὁ Ὑπέρολαμπρος, νυμφῶν χαῖρε τῆς δόξης,
τῆς θείας σαρκώσεως τὸ ἐργαστήριον.

Ράβδος ἡ ἀνθήσασα τὸν φυτουργὸν πάσης κτίσεως, χαῖρε
ἀπειρογάμη χαῖρε ἡ ἀμπελος, ἡ βλαστήσασα, τὸν βότρυν τὸν ὥραϊον, τὸν
οἶνον βλυστάνοντα τῆς ἐπιγνώσεως.

Κανὼν πρῶτος τοῦ Ἁγίου, οὗ ἡ ἀκροστιχίς·
 Τὸν ἱερὸν Νικόδημον μέλω. Γερασίμου.
 Ἦχος καὶ Εἰρμὸς ὁ αὐτός.

Τριάς ὁμοούσιε Πάτερ Υἱὲ Πνεῦμα Ἅγιον, σοφίαν παράσχου μοι ἵνα ὑμνήσω φαιδρῶς, τὸν ἐν λόγοις σε καὶ δόγμασι καὶ ἔργοις, δοξάσαντα Κύριε θεῖον Νικόδημον.

Ὁ νοῦς ὁ οὐράνιος ἡ μυροθήκη τοῦ Πνεύματος, ὁ θεῖος Νικόδημος πάντας καλεῖται ἡμᾶς, τὴν ἐτήσιον, αὐτοῦ τελέσαι μνήμην· συνδράμομεν ἅπαντες τοῦτον γεραίροντες.

Νεκρώσας τὸ φρόνημα τὸ τῆς σαρκός σου Νικόδημε, τὸ χεῖρον ὑπέταξας Πάτερ τὸ κρείττονι, δι' ἀσκήσεως, φιλοσοφίας θείας καὶ ὥφθης τῆς χάριτος σκευὸς πολύτιμον.

Θεοτοκίον.

Ἰσχὺν καὶ κραταίωμα καὶ φωτισμὸν τὴν σὴν εὐνοία, ὁ θεῖος Νικόδημος πλουτήσας Δέσποινα, ἐνθεώτατος καὶ ὄλος θεοφόρος, ἐσχάτοις ἐν ἔσιν ὥφθη ἐν Ἄθωνι.

Κανὼν δεύτερος, οὗ ἡ ἀκροστιχίς·
 Τὴν Νικοδήμου ἄγαμαι χάριν. Γερασίμου.
 Ἦχος πλ. δ΄.

Ἀρματηλάτην Φαραώ.

Τῇ σῇ ἐλλάμψει φωτοδότα Κύριε, τὸν νοῦν μου φώτισον καὶ λόγον μοι δίδου, Λόγε ἐν τοῖς χεῖλεσιν, ὡς ἂν ὕμνον ἐπάξιον, Νικοδήμῳ τῷ θεῷ καὶ θαυμαστῷ σου θεράποντι, μέλω ἐν εὐσήμε φαιδρότητι.

Ἡ καθαρὰ σου πολιτεία Ὅσιε φωτὸς σε σκῆνωμα, ἔδειξεν ἐν Ἄθῳ καὶ στύλον ὀλόφωτον καὶ λύχνον φαινότατον, δαδουχοῦντα ἐν κόσμῳ ἀθανασίας διδάγματα, Πάτερ θεορροῆμον Νικόδημε.

Νόμου τοῦ θεοῦ ἀναπτύσσων Ὅσιε, λόγον τὸν ἔνθεον, θεολήπτῳ γλώσση, νοημάτων πέλαγος καὶ πλοῦτον θείας γνώσεως, ἐν ποικίλῃ σοφία, τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπώμβρισας, Πάτερ ὥσπερ μάννα οὐράνιον.

Θεοτοκίον.

Ναμάτων θείων ψυχοτρόφων Δέσποινα, πηγὴ ἀκένωτε, βλῦσον τῇ ψυχῇ μου, ὕδωρ τὸ ἀλλόμενον, εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον, ὡς ἂν σβέσω Παρθένε, τῆς ἁμαρτίας τοὺς ἄνθρακας καὶ πλησθῶ αὐλοῦ ἐλλάμψεως.

Καταβασία. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου.

ᾠδὴ γ΄. Ὁ Εἰρμός.

Τοὺς σοὺς ὑμνολόγους Θεοτόκε, ὡς ζῶσα καὶ ἄφθονος πηγὴ, θίασον συγκροτήσαντας, πνευματικὸν στερεώσον καὶ ἐν τῇ θείᾳ δόξῃ Σου, στεφάνων δόξης ἀξίωσον. (δὶς)

Ὅρος τὸ κατάσκιον καὶ θεῖον, ἐξ οὗ ἐπεδήμησεν ἡμῖν, ὁ Βασιλεὺς τῆς Κτίσεως καὶ τὸν Ἀδὰμ ἀνεύρατο, ἐν ἀπωλείας ὄρεσι, χαῖρε ἀγνή Μητροπάρθενε.

Ίάσεων χαῖρε τοῖς ἀνθρώποις, ὀμβρίζουσα δρόμον δαψιλῶς, χαῖρε πηγὴ ἀκένωτε, ἐξ ἧς ἡμῖν ἀνέβλυσε, τὸ ὕδωρ τὸ ἀλλόμενον, εἰς σωτηρίαν αἰώνιον.

Στάμνος ἡ χρυσὴ χαῖρε Παρθένε, ἡ κόσμῳ τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς, ὡς μάννα ἐπουράνιον, ἀσπόρως γεωργήσασα, χαῖρε λυχνία πάμφωτε, τοῦ Πατρικοῦ ἀπαυγάσματος.

Τὴν πλάκα τῆς νέας διαθήκης, ἐν ἣ ὁ Δεσπότης τοῦ παντός, ἐγράφη σωματούμενος, ὑμνήσωμεν κραυγάζοντες· χαῖρε τοῦ νόμου πλήρωμα καὶ προφητῶν περιήχημα.

Τοῦ Ἁγίου. Ὁ αὐτός.

Ἐπλήσθης φωτὸς ἐπουρανοῦ, καθάρως Νικόδημε τὸν νοῦν καὶ ὡς φωστὴρ πολύφωτος, ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἔτεσι, τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔλλαμψας, εἰς εὐσεβῶν περιποίησιν.

Ρημάτων τῶν θεῶν σου ἡ χάρις, εἰς πᾶσαν ἐξέλαμψε τὴν γῆν, ὡς ἀστραπὴ οὐράνιος, ἦθη ψυχῶν καθαίρουσα καὶ πρὸς τὸ φῶς ἰθύνουσα, τῶν ἐνταλμάτων τοῦ Κτίσαντος.

Ὁ λύχνος τῆς θείας ἐπιπνοίας, ἡ σάλπιγξ ἡ εὐσημος Θεοῦ, ἡ γλῶσσα ἡ θεόφθογγος, ὑμνήσθω θείοις ἄσμασιν, ἀξιοχρέως σήμερον, ὁ θεηγόρος Νικόδημος.

Θεοτοκίον.

Ναδὸς φωτοφρὸς καὶ καθέδρα, πυρίμορφος ὄφθης τοῦ Θεοῦ, εὐλογημένη Δέσποινα, τοῦτον σαρκὶ κνήσασα· διὸ κάμῃ καταύγασον, τῇ ἀγλαίᾳ τῆς δόξης Σου.

Δεύτερος. Ὁ στερεώσας κατ'ἀρχάς.

Ἰλύος πάσης ἐμπαθοῦς, ψυχὴν καὶ σῶμα καθάρως, τῇ συντόνῳ ἐγκρατεία θεόφρον, ἀπαθείας γεωργεῖς, Νικόδημε τὰς χάριτας καὶ πρὸς τὴν κτήσιν τούτων, πάντας προτρέπει τῷ λόγῳ σου.

Κεκοσημένος ἀρεταῖς, μυσταγωγὸς θεοφόρος, τῆς ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ κεκρυμμένης, ἀναδέδειξε ἡμῖν, Νικόδημε μακάριε, πρὸς θείας ἀναβάσεις, μυσταγωγῶν τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Ὁ νοῦς σου Πάτερ ἐλλαμφθεῖς, τοῦ Παρακλήτου τῆ αἴγλη, ἡ δὲ χεῖρ σου ὑπ'αὐτῷ κινουμένη, διετύπωσεν ἡμῖν οὐράνια διδάγματα, ἐν τεύχεσιν ἁγίοις καὶ πλείσταις βίβλοις Νικόδημε.

Θεοτοκίον.

Δεδοξασμένη Μαριάμ, Παντοβασίλισσα Κόρη, ἡ Θεὸν ἀνερμηνεύτως τεκοῦσα, τὴν φθαρεῖσάν μου ψυχὴν, τοῖς πάθεσιν ἰάτρευσον καὶ δίδου μοι ὁρῶσαι, ἐπιστροφὴν τὴν σωτήριον.

Καταβασία. Τοὺς σοὺς ὕμνολόγους.

Κάθισμα.

Ἦχος πλ. α'. Τὸν συνάναρχον.

Τὸ θεόπνευστον στόμα τοῦ θείου Πνεύματος, ἡ παναρμόνιος λύρα τῶν οὐρανίων ᾠδῶν, τῶν ἐν Ἄθω Μοναστῶν τὸ ἐγκαλλώπισμα, ὁ θεοφόρος γραμματεὺς, τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, Νικόδημος ὁ θεόφρων, χαρμονικῶς ἐπαινείσθω, ὡς Χριστοῦ θεράπων γνήσιος.

Δόξα καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Θεοτόκε Παρθένε κόσμου βοήθεια, ἐν καιρῷ τῆς ἀνάγκης βοήθει πάντοτε, τοῖς προστρέχουσι θερμῶς τῇ προστασίᾳ Σου καὶ τὴν παροῦσάν Σου ἀγνή, κληρουχίαν τὴν σεπτὴν, διάσωξε πάσης βλάβης, ὅτι τῇ σῆ ἀντιλήψει, διὰ παντὸς προστρέχει Δέσποινα.

ᾠδὴ δ'. Ὁ Εἰρμός.

Ὁ καθήμενος ἐν δόξῃ, ἐπὶ θρόνου Θεότητος, ἐν νεφέλῃ κούφῃ, ἦλθεν Ἰησοῦς ὁ ὑπέρθεος, τῇ ἀκηράτῳ παλάμῃ καὶ διέσωσε, τοὺς κραυγάζοντας, δόξα Χριστὲ τῇ δυνάμει σου. (δίς)

Ἡ λαμπὰς ἡ φωτοφόρος, ἡ τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον, τοῖς ἐσκοτισμένοις, ἐν μορφῇ βροτεῖα ἀστράψασα, χαῖρε Παρθένε ὁ ὄρθρος ὁ ἀνέσπερος, ἡ ἐκλάμψασα, δικαιοσύνης τὸν ἥλιον.

Σωτηρίας ᾠφθης πύλη, τοῖς τὸ χαῖρε κραυγάζουσι, χαῖρε μυροθήκη, ἡ Χριστὸν τὸν Λόγον κυήσασα, τῆς ἀφθαρσίας δωρούμενον τὴν εὐπνοιαν, τοῖς τὸν θάνατον, παρακοῆ γεωργήσασα.

Χαρισμάτων οὐρανίων, χαῖρε πλοῦτος ζωήρρυτος, χαῖρε πρυτανεῖον, τῆς θεαρχικῆς ἀγαθότητος, τῆς θεϊκῆς εὐδοκίας χαῖρε θάλαμε, ἀπειρόγαμε, δι' ἧς φθορὰ ἐξηφάνισται.

Ἀνατεῖλαν ἐκ γαστροῦ Σου, τοῦ Πατρὸς τὸ ἀπαύγασμα τῆς ἀθανασίας, θείαν Σε νεφέλην ἀνέδειξεν, ἐπισκιάζουσαν Κόρη τοὺς βοῶντάς Σοι, χαῖρε σκῆνωμα, τοῦ Βασιλέως τῆς Κτίσεως.

Τοῦ Ἁγίου. Ὁ αὐτός.

Νόμου θείου τῆ μελέτη καὶ λογίων τοῦ Πνεύματος, νουνεχῶς σχολάσας, νυκτὸς καὶ ἡμέρας Νικόδημε, ξύλον ὠράθης παρ' ὕδατα κατάκαρπον, θείας χάριτος, καρποφοροῦν γνῶσιν κρείττονα.

Ἰλαρὸς Πάτερ τοῖς τρόποις καὶ τῆ ὄψει μειλίχιος καὶ ἠδὺς τῷ λόγῳ καὶ τῆ παραινέσει θεόσοφος, τοῖς ἐρχομένοις πρὸς σὲ ἐφαίνου ἅγιε, νέμων ἅπασι, σωτηριώδη διδάγματα.

Καταπλήττει τὰς ἐννοίας, τῶν πιστῶν Πάτερ Ὅσιε, τὸ ὕψος καὶ βάθος καὶ μῆκος καὶ πλάτος Νικόδημε, τοῦ θησαυροῦ τῆς σοφίας σου τῆς χάριτος ὅτι πέλαγος, παντοδαποῦς ὄφθης γνώσεως.

Θεοτοκίον.

Οὐρανὸς ἐν γῆ ἐφάνης, οὐρανῶν ὑψηλότερος, Κόρη Παναγία, ἐν χερσὶ κρατοῦσα ὡς νήπιον, τὸν Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς δι' ἔλεος, πρὸς οὐράνιον, ἡμᾶς ὑψοῦντα πολίτευμα.

Δεύτερος. Σὺ μοι ἰσχὺς.

Ἡ μελουργὸς καὶ λιγυρὰ καὶ θεόφθογος, τῆς σῆς γλώσσης, κιθάρα Νικόδημε ἐμπνεομένη ὑπὸ Θεοῦ, ὕμνησεν Ὅσιων τὰ εὐκλεῖα κατορθώματα, ἐν φθόγγοις ἠδυτάτοις καὶ ὠδαῖς ἁρμονίαις, εὐσεβῶν τὰς καρδίας εὐφραίνουσα.

Μάννα ζωῆς, μέλι ἐκ πέτρας θεότατον δρόσος θεία, ἐξ Ἁγίου Πνεύματος κατερχομένη ἐπὶ τῆς γῆς, πέλει ὁ σὸς λόγος οὐρανομύστα Νικόδημε, ἐκτρέφων καὶ εὐφραίνων καὶ δροσίζων καρδίας, τῶν πιστῶς ἐγκυπτόντων ταῖς βίβλοις σου.

Ὁ γλυκασμὸς τῆς θείας χάριτος Ὅσιε, τῆ ἀμέμπτῳ, ἐκχυθεὶς καρδία σου διὰ χειλέων σου τῶν σεπτῶν, τεύχεσιν ἁγίοις ἐθησαυρίσθη Νικόδημε καὶ ἅπαντας γλυκαίνει καὶ ἠδύνει καὶ τέρπει, τοὺς πιστῶς μελετῶντας τὰς βίβλους σου.

Θεοτοκίον.

Ἵπὲρ ἡμῶν, διὰ παντὸς καθικέτευε, Θεοτόκε, μόνη ἀειπάρθενε τὸν προελθόντα ἐκ τῶν ἀγνῶν, αἱμάτων Σου Κόρη, κατοικτειρῆσαι οὕς ἔπλασε καὶ δοῦναι ἡμῖν πᾶσι, τῶν παισιμάτων τὴν λύσιν καὶ φωτὸς αἰωνίου τὴν μέθεξιν.

Καταβασία. Τὴν ἀνεξιχνίαστον.

Ἦδὴ ε'. Ὁ Εἰρημός.

Ἐξέστη τὰ σύμπαντα ἐπὶ τῆ θεία δόξῃ σου· σὺ γὰρ ἀπειρογάμε Παρθένε, ἔσχες ἐν μήτρᾳ τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν καὶ τέτοκας ἄχρονον Υἱόν, πᾶσι τοῖς ὑμνοῦσί Σε, σωτηρίαν βραβεύοντα. (δίς)

Ρυσθέντες τῷ τόκῳ Σου τῆς πάλαι ἀποφάσεως, χαῖρε χαρμοσύνως σοι βοῶμεν, χαῖρε Παρθένε ἢ καταλλάξασα τῷ Παμβασιλεῖ ἡμῶν Θεῷ, τοὺς καθυποκύψαντας, δι' ἀπάτης τῷ δράκοντι.

Ἄνθήσασα Πάναγνε λειμῶν ὡς θεοφύτευτος, ἄνθος τὸ ὠραῖον καὶ εὐῶδες, τὸν ὠραΐσαντα τὴν γῆν ἄνθεσιν, ἔπλησας ὁσμῆς τῆς θεϊκῆς, τοὺς ἀναβοῶντάς σοι, χαῖρε θεῖον ὄσφράδιον.

Σιών πολυώνυμος χαῖρε Παρθένε Δέσποινα, πόλις τοῦ Μεγάλου Βασιλέως, περὶ ἧς ξένα σαφῶς λελάληνται, χαῖρε ἢ ἀνοιξασα ἡμῖν, πύλην τὴν οὐράνιον καὶ τρυφὴν τὴν ἀκήρατον.

Ἡ βάτος ἢ ἄφλεκτος χαῖρε Παρθένε ἄχραντε, χαῖρε ἢ νεκρώσασα τὸν ἄδην, ὡς τετοκυία Τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, Τὸν διὰ θανάτου καὶ παθῶν, πᾶσι τὴν ἀπάθειαν καὶ ζωὴν ἀναβλύσαντα.

Τοῦ Ἁγίου. Ὁ αὐτός.

Διδάγματα ἔνθεα ἀνέβλυσας Νικόδημε, οἷα ποταμὸς Θεοῦ τοῦ ζώντος καὶ ὡς χειμάρρους τρυφῆς εὐφραίνεις αἰεὶ, ρεύμασι τῶν λόγων σου σοφέ, Ἐκκλησίαν ἄπασαν, τοῦ Χριστοῦ τὴν Ὁρθόδοξον.

Ἡσύχως ἐβίωσας στοιχειωθεὶς Νικόδημε, νήπει τοῦ νοὸς καὶ ἐγκρατεία καὶ τῆ μελέτῃ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν καὶ ἀνεπτερώθης νοερῶς, πρὸς τὰς ὑπὲρ ἔννοιαν, ἐπιλάμψεις τοῦ Πνεύματος.

Μαρτύρων ἀνύμνησας τοὺς ἄθλους καὶ τὰ σκάμματα καὶ τὰς τῶν Ὁσίων ἀριστείας, ὧν καὶ τοῖς ἴχνεσιν ἠκολούθησας, βίβῃ ἐπὶ γῆς ἀγγελικῶν καὶ σὺν τούτοις Ὅσιε, ἐπαξίως δεδόξασαι.

Θεοτοκίον.

Ὀλόφωτον σκῆνωμα Θεοῦ τοῦ Παντοκράτορος, κεχαριτωμένη Θεοτόκε, τὴν σκοτισθεῖσαν ψυχὴν μου λάμπρυνον καὶ ταύτην δοχεῖον καθαρὸν, τοῦ ἐκ σοῦ ἐκλάμψαντος, Θεομητρω ἀνάδειξον.

Δεύτερος, Ἵνα τί με ἀπώσω;

Ἄρετῶν ἐπιδόσεις καὶ πνευματικῶν ἀγώνων γυμνάσματα καὶ μελέτας θείας, προσφυῶς διαγράφεις Νικόδημε, ἐν ἀγίῳ βίβλῳ, ἧ καταλλήλως ἐκ τῶν ἔργων, τὴν φερώνυμον κλῆσιν ἐπέθηκας.

Γεωργία τοῦ λόγου, τῶν παθῶν ἐκτέμνεις τὰς ρίζας Νικόδημε καὶ τὸν σπόρον Πάτερ, ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ τὸν σωτήριον, ἐν ψυχῶν ἀρούραις, καλλιεργεῖς μετὰ σοφίας, ὡς θεράπων Θεοῦ ἐνθεώτατος.

Ἀοράτου πολέμου, πρὸς τὰς ἐξουσίας τοῦ σκότους Νικόδημε, πᾶσιν ἀναπτύσεις, ὡς ἐν τούτῳ νικήσας τὴν μέθοδον καὶ ἡμᾶς ἀλείφεις, κατὰ παθῶν τε καὶ δαιμόνων, πρακτικαῖς ὑποθήκαις θεόπνευστε.

Θεοτοκίον.

Μητροπάρθενε Κόρη, Ἡ τὸν Θεὸν Λόγον ἀφράστως κηύσασα, ταύτην σου τὴν ποιμνὴν, τὸ περιβλεπτον Ὅρος τοῦ Ἄθωνος, φύλαττε καὶ σκέπε, πάσης ἀνάγκης τε καὶ βλάβης, ὡς ὑπέσχου τῇ σῇ ἀγαθότητι.

Καταβασία. Ἐξέστη τὰ σύμπαντα.

Ῥδὴ ζ'. Ὁ Εἰρμός.

Τὴν θεῖαν ταύτην καὶ πάντιμον, τελοῦντες ἑορτὴν οἱ θεόφρονες τῆς Θεομήτορος, δεῦτε τὰς χεῖρας κροτήσωμεν, τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα Θεὸν δοξάζοντες. (δίς)

Μύρον οὐράνιον τέξασα, πληρώσαν εὐωδίας τὴν σύμπασαν χαῖρε ἀκήρατε, ἡ μυροθήκη τῆς χάριτος, χαῖρε τῆς ἀφθαρσίας θεῖον ἀλάβαστρον.

Ῥφθης παλάτιον ἔμψυχον, ἀγνὴ καὶ κιβωτὸς ἀγιάσματος τοῦ Παντοκράτορος, ὅθεν τὸ χαῖρέ σοι ἄδομεν, χαῖρε τῆς θείας δόξης ναὲ ὑπέριμε.

Ναμάτων χαῖρε τοῦ πνεύματος, ὁ πλήρης ποταμὸς καὶ κατάρρευτος ἐξ οὗ ἀρδεύεται, τοῖς θεοβρύτοις ὀρημασιν, ἡ οἰκουμένη πᾶσα χαῖρέ σοι κράζουσα.

Ἀγγέλων χαῖρε εὐπρέπεια καὶ θεῖων προφητῶν περιήχημα Ὅσιων στήριγμα, χαῖρε Μαρτύρων στεφάνωμα καὶ τῶν ἀπηλπισμένων τὸ καταφύγιον.

Τοῦ Ἁγίου. Ὁ αὐτός.

Νεοφανῆς ὥφθης ἥλιος, Χριστοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ Νικόδημε φωτίζων πάντοτε, τῶν Ὁρθοδόξων τὸ πλήρωμα, ἀκτίσι τῶν σῶν λόγων καὶ παραινέσεων.

Μέγας ἐδείχθης διδάσκαλος, ὡς πράξας καὶ διδάξας Νικόδημε τὸ θεῖον θέλημα· διὸ μεγάλων ἠξίωσαι, τιμῶν παρὰ Κυρίου τοῦ σὲ δοξάσαντος.

Ἐν ἀρεταῖς ἐνθεώτατος καὶ λόγῳ καὶ σοφίᾳ θεόσοφος ἐν Ἄθῳ πέφηνας, τῶν Μοναστῶν τὴν διάνοιαν, μυσταγωγῶν θεόφρον τὰ τελεώτατα.

Θεοτοκίον.

Λυχνία χαῖρε ἐπτάφωτε, φωτὸς θεαρχικοῦ ἀειπάρθενε, ἡ καταυγάζουσα, ταῖς μυστικαῖς ἐπιλάμψεσι, τοὺς εὐλαβῶς τὸ χαῖρε ἀναβοῶντάς σοι.

Δεύτερος. Ἰλάσθητί μοι Σωτήρ.

Ἀμέμπτως σου τὴν ζωὴν, διατελέσας Νικόδημε, ἐν ἡσυχία νοός καὶ θείαις καθάρσεσι Γραφῶν ἐνδιαίτημα καὶ διδασκαλίας, τῆς Πατρῶας στόμα πέφηνας.

Ἰσχύει τῆς πρὸς Θεόν, ἀγάπης Πάτερ ρωννύμενος, τὸ ἀσθενὲς τῆς σαρκός, τὴν ζωὴν ἠνάλωσας Νικόδημε Ὅσιε, ὑπὲρ τοῦ πλησίον, ζωῆς γράφων τὰ διδάγματα.

Χυθέντων τῶν λογικῶν, ρευμάτων ἐκ τῶν χειλέων σου, Νικόδημε κρουνηδόν, ἀεὶ καταρδεύονται ἡμῶν αἱ διάνοιαι, πρὸς καρποφορίαν, ἐναρέτων Πάτερ πράξεων.

Θεοτοκίον.

Ἀγγέλων ἢ χαρμονῆ καὶ τῶν ἀνθρώπων βοήθεια, εὐλογημένη ἀγνή, μόνη ἀειπάρθενε βοήθει ἐκάστοτε, ἡμῖν ἐν ἀνάγκαις καὶ παντοίαις περιστάσεσι.

Καταβασία. Τὴν θεῖαν ταύτην.

Κοντάκιον.

Ἦχος πλ. δ΄. Τῇ ὑπερμάχῳ.

Ὡς ἐναρέτου πολιτείας μύστην ἄριστον καὶ εὐσεβείας θεοφόρητον διδάσκαλον, ἡ ὀρθόδοξος γεραίρει σε Ἐκκλησία. Οὐρανόθεν γὰρ τὸ χάρισμα δεξάμενος, καταυγάξεις τοῖς ἐνθέοις σου συγγράμμασι, τοὺς βοῶντάς σοι, χαίροις Πάτερ Νικόδημε.

Ὁ Οἶκος.

Ἄγγελος ἐν τοῖς τρόποις καὶ πολὺς ἐν τῇ γνώσει, Νικόδημε ἐν Ἄθῳ ἐδείχθης, ἀγγελικὴν γὰρ ἔχων ζωὴν, ἀγγελοπρεπεῖ φωνῇ διεσάφησας, τὰ ἐν Πατρᾷσι κείμενα δι' ὧν φωτίζεις τοὺς βοῶντας.

Χαῖρε, τῆς Νάξου ἢ εὐκοσμία· χαῖρε, τοῦ Ἄθῳ ἢ δαδουχία.

Χαῖρε, τῶν πατρῶων δογμάτων ἀνάπτυξις· χαῖρε, τῶν ἁγίων ρημάτων ἀνάλυσις.

Χαῖρε, ὕψος φρονήσεως καὶ σοφίας ποταμός· χαῖρε, βάθος θείας γνώσεως καὶ ἀγάπης θησαυρός.

Χαῖρε, ὅτι ἐδείχθης γραμματεὺς θεοφόρος· χαῖρε, ὅτι τυγχάνεις ἐρμηνεὺς θεηγόρος.

Χαῖρε, λαμπὰς ἠθῶν τῆς σεμνότητος· χαῖρε, πυρσὸς τῆς ἄνω λαμπρότητος.

Χαῖρε, δι' οὗ οἱ πιστοὶ βεβαιοῦνται· χαῖρε, δι' οὗ οἱ ἐχθροὶ ἐπτοοῦνται.
Χαίροις Πάτερ Νικόδημε.

Συναξάριον.

Τῇ ἰδ' τοῦ αὐτοῦ μηνός, μνήμη τοῦ Ὁσίου καὶ θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, τοῦ σοφωτάτου αἰσῆς Ἐκκλησίας διδασκάλου.

Στίχοι.

Νίκην ὦ Νικόδημε τῷ πιστῷ δήμῳ. Δίδωσιν ὁ λόγος Σου Πνεύματι
Θεῖῳ.

Νικόδημος δεκάτη γε τετάρτη ἰσὸς (ἐνθεν ἦρθη).

Οὗτος ὁ θεῖος Πατήρ καὶ μέγας τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλος, γέννημα ἦν Νάξου,, μιᾶ τῶν Κυκλάδων νήσων, γεννηθεὶς ἐξ εὐσεβῶν γονέων, Ἀντωνίου καὶ Αναστασίας, τοῦπίκλην Καλλιβούρση, ἐν σωτηρίῳ ἔτει 1749. Ἐν νεανίσκοις τελῶν, ἐμαθήτευσεν ἐν Σμύρῃ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα παρὰ Ἱεροθέῳ τῷ διδασκάλῳ. Ποθῶν δὲ τὸν ἀπράγμονα καὶ μονήρη βίον, ἦλθεν εἰς τὸ ἀγιώνυμον τοῦ Ἄθω Ὅρος ἐν ἔτει 1775 καὶ καρεῖς μοναχὸς ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ὁσίου Διονυσίου μετωνομάσθη ἀπὸ Νικολάου Νικόδημος.

Ἄλλ' ἔρωτι ἡσυχίας ἀλούς, ἀνεχώρησε τῆς Μονῆς καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Σκήτην τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παντοκράτορος, ἔνθα διαφόρους μετήλλαξε Καλύβας, τὸν καθόλου ἀπράγμονα καὶ ἡσύχιον ἀσπαζόμενος βίον· ἐνταῦθα καὶ τὸ μέγα καὶ ἀγγλικὸν ἔλαβε σχῆμα παρὰ τινος Γέροντος Δαμασκηνοῦ Σταυρουδά. Καθάρας ἐν τῇ ἡσυχίᾳ ἑαυτὸν δι' ἀκροτάτης ἐγκρατείας καὶ τῶν λοιπῶν ἀσκητικῶν καμάτων καὶ δὴ τῆς νοερᾶς καὶ θεοποιουῦ ἐν τῇ καρδίᾳ προσευχῆς, ἧς ἄκρος ἐραστὴς ἐγένετο, ἐπλήσθη τῆς ἐλλάμψεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἔλαβεν ἄνωθεν, κατὰ τὸν Σολομῶντα, χῆμα σοφίας καὶ δαψιλῆς χάρισμα διδασκαλίας, ὡς οἱ πάλαι μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες καὶ διδάσκαλοι, ὧν ἴσος ἀνεδείχθη συνέταξε γὰρ πλεῖστα συγγράμματα καὶ ἱερᾶς βίβλους, πλήρεις θείας χάριτος καὶ σοφίας, σαφηνίζων καὶ ἀναπτύσσων εἰς πλάτος, ἐν δυνάμει λόγου, θεολογικὰς συνθήκας, κανονικὰς διατάξεις καὶ ἠθικὰς ὑποτυπώσεις, πρὸς στηριγμὸν τῶν πιστῶν καὶ διόρθωσιν βίου καὶ βελτίωσιν ἡθῶν. Συνεδέδετο δὲ φιλία πνευματικῇ τῷ ἁγίῳ Μακαρίῳ, Μητροπολίτῃ Κορίνθου. Καὶ πλείστους πειρασμοὺς ὑπέμεινεν ὁ ἀοίδιμος ἐξ ἀνθρώπων καὶ δαιμόνων, ἰσαγγέλως δὲ

πολιτευσάμενος καὶ ὀσίως εὐαρεστήσας Κυρίῳ καὶ περιβόητος πᾶσι καὶ ποθητὸς γενόμενος, ἐν ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ, μικρὸν νοσήσας, ἀπῆλθεν εἰς τὰς αἰωνίους μονάς.

Ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον τῷ 1809, Ἰουλίου 14, τὸ 60ὸν ἔτος ἄγων τῆς ἡλικίας, ἐν τῷ κατὰ τὰς Καρυὰς τοῦ Ἄθω Κελλίῳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀνήκοντι τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Μεγίστης Λαύρας, κοινῶς ἐπονομαζομένῳ τῶν «Σκουρταίων», ὧν συνήθης καὶ οἰκεῖος ἐτύγχανε καὶ ἔνθα ἡ σεβάσιμος καὶ σεπτὴ αὐτοῦ κἀρα ἀπόκειται. Ἦν δὲ τὸν τρόπον ἀπλοῦς καὶ ἀνεξίκακος, τὸ ἦθος γλυκὺς καὶ χαρῖεις, ἀκτήμων καὶ λίαν ἀπερίσπαστος. Εἰς τοσοῦτον δὲ ἤλασε μνήμης, ὥστε καὶ ὅλα κεφάλαια ἀπεστομάτιζε τῆς Γραφῆς, ρητῶν ἐδάφια τε καὶ σελίδας καὶ πλείστας μαρτυρίας καὶ γνώμας Πατέρων, ὧν καὶ τοὺς τόπους τῶν λόγων καὶ τόμων ἀνεπισφαλῶς ἐκ μνήμης ἐγίνγνωσκε. Πολλοὺς δὲ πειρασμούς, ὡς ἔφθην εἰπὼν τῶν νοητῶν ἐχθρῶν καὶ κατηγορίας ἀπείρους τῶν αἰσθητῶν, ἦτοι ἀπαιδευτῶν καὶ τὴν ἀρετὴν ὑποκρινομένων γενναίως ὑποστάς, τύπος ὀσίας ἐγένετο ζωῆς καὶ δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ καὶ πνευματικῇ διδασκαλίᾳ.

Ταῖς αὐτοῦ πρεσβείαις Χριστὲ ὁ Θεός, ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς. Ἀμήν.

Ῥδὴ ζ'. Ὁ Εἰρμός.

Οὐκ ἐλάτρευσαν, τῇ κτίσει οἱ θεόφρονες παρὰ τὸν κτίσαντα, ἀλλὰ πυρὸς ἀπειλὴν, ἀνδρείως πατήσαντες χαίροντες ἔψαλλον· ὑπερύμνητε, ὁ τῶν Πατέρων Κύριος καὶ Θεὸς εὐλογητὸς εἶ. (δίς)

Ἰαμάτων σε, κρουνὸν ἀφθονοπάροχον ἐπιγιγνώσκοντες, σοὶ ἐκβοῶμεν πιστῶς χαῖρε κρήνη πάγχρυσε ἢ ἀναβλύζουσα, τὸ ἀθάνατον, ὕδωρ τε καὶ ἀλλόμενον, εἰς ζωὴν τὴν αἰωνίαν.

Τὴν πολύτιμον, λαβίδα τὴν βαστάζουσαν ζωῆς τὸν ἄνθρακα, ἐν ταῖς ἀχράντοις χερσίν, ὑμνήσωμεν λέγοντες χαῖρε Μητρόθεε, τὸ θεότευκτον, χρυσοῦν θυμιατήριον, τῆς τοῦ Λόγου εὐωδίας.

Ἰστὸς ἄρρητος, χαῖρε ἐν ᾧ ἐξύφανε Λόγος ὁ ἄναρχος, ἄνευ βροτείας χειρός, αὐτοῦ τῆς σαρκώσεως τὸ περιβόλαιον, χαῖρε Δέσποινα, ἡ τὸν Ἀδὰμ ἐνδύσασα, τὴν στολὴν τῆς ἀφθαρσίας.

Ἀγεώργητος, ὠράθης Κόρη ἄρουρα καρποφορήσασα, τῶν ἀγαθῶν τὴν πηγὴν, Χριστὸν τὸν τὴν λύτρωσιν πᾶσι βραβεύοντα, τοῖς βοῶσί σοι χαῖρε ἡ γῆ ἢ ἔνθεος, Ἰωὴλ ἦν προσημαίνει.

Τοῦ Ἁγίου. Ὁ αὐτός.

Πρὸς ἀνάβασιν, βαθμῶν ἀνάγεις Ὅσιε βίου λαμπρότητος, κλίμακι λόγων τῶν σῶν, πανσόφως ἦν ἔπηξας Πάτερ Νικόδημε, τοὺς ἐκ πίστεως, προστρέχοντας τῇ βίβλω σου, ἦν καλεῖς «Κλίμακα Νέαν».

Ὡς πανεύσομος, λειμῶν τοῦ θείου Πνεύματος Πάτερ Νικόδημε, κῆπον χαρίτων ζωῆς, δικέλλη τῆς γλώσσης σου τῆς θεορρήμονος, τὴν θεόπνευστον, βίβλον σου ἡμῖν ἔδειξας, ἦν καλεῖς «Κῆπον Χαρίτων».

Γλώσσαν ἔνθεον, πεπλουτηκῶς Νικόδημε καὶ νοῦν θεόληπτον, ὑφηγητῆς ἱερός, τοῦ λόγου τῆς πίστεως ἐσχάτοις ἔτεσιν, ὦφθης Ὅσιε καὶ διεγείρεις ἅπαντας, πρὸς τὴν κτῆσιν τῶν κρειπτόνων.

Θεοτοκίον.

Ἐνθους ἦνεσεν, ὁ ἱερὸς Νικόδημος τὰ μεγαλεῖά Σου, τὰ θαυμαστὰ ἀληθῶς, Παρθένε Πανύμνητε ὄν κατηγλαΐσας, τῆς εὐνοίας Σου, ταῖς μυστικαῖς ἐκφάνσεσιν, ὡς θεράποντά Σου θεῖον.

Δεύτερος. Θεοῦ συγκατάβασιν.

Ρημάτων τῶν θείων Σου, τὸ κράτος Πάτερ καὶ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν ἄνωθεν χάριν καὶ τὴν πλουσίαν ὄντως ἀνάβλυσιν, οὐδόλως ἴσχυον φέρειν Νικόδημε, δοκησισόφων χοροί: ὅθεν ἠττῶντο ἐν σοί.

Ἰλύος ἐκάθηρας, πάσης προσύλου Πάτερ Νικόδημε καὶ ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν διάνοιαν, ὅθεν ἰθύεις ἡμᾶς πρὸς τὴν κάθαρσιν καὶ φυλακὴν τοῦ νοῦς, διδασκαλίᾳ σοφῆ.

Νοὸς καθαρότητι καὶ διανοίᾳ Πάτερ ὀξύτητι, τῶν Ἁγίων Πατέρων, τοὺς θεοφθόγγους λόγους ἐτράνωσας καὶ θησαυρὸν ψυχοτρόφον κατέλιπες, τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ, τὰς θείας βίβλους Σου.

Θεοτοκίον.

Γαλήνην οὐράνιον καὶ εὐκατάνυκτον ἦθος δίδου μοι, Θεοτόκε Παρθένε καὶ φῶς ψυχῆς μου τοῖς διαβήμασιν, ὡς ἂν τὰς τρίβους καλῶς τὰς φερούσας με, ἐπὶ τὴν ἄνω ζωὴν, βαδίσω Κόρη ἀγνή.

Καταβασία. Οὐκ ἐλάτρευσαν.

Ἐδὴ ἡ'. Ὁ Εἰρμός.

Παῖδας εὐαγεῖς ἐν τῇ καμίνῳ, ὁ τόκος τῆς Θεοτόκου διεσώσατο, τότε μὲν τυπούμενος, νῦν δὲ ἐνεργούμενος, τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἀγείρει ψάλλουσιν. Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε τὰ ἔργα καὶ ὑπερψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(δύς)

Κλιμαξ νοητὴ Παρθένε χαῖρε, δι' ἧς ὁ παντέλειος κατῆλθέ μοι καὶ Ἀδὰμ τὸν ἔκπτωτον, πρὸς τὴν πρώτην εὐκλειαν, θεοπρεπῶς ἀνύψωσεν ἀναβοῶντά σοι· σκηνὴ φωτοφανῆς χαῖρε Κόρη, τοῦ παραγαγόντος τὰ πάντα ἐκ μὴ ὄντων.

Ὁρμος ἀκλυδώνιστος ἐγένου, τοῦ κόσμου τὸν κυβερνήτην ἀποτέξασα· ὅθεν ἐκ κυμάτων με, ἀπωλείας ἴθυνον, λιμένα πρὸς σωτήριον ἵνα κραυγάζω σοι· ἡ σκέπη καὶ ἀντίληψις χαῖρε, τῶν ὑμολογούντων Παρθένε τὴν Σὴν δόξαν.

Ρήσσειν ἐπόμενοι ἐνθέοις, λυχνίαν καὶ τράπεζαν οὐράνιον, ἄρμα πολυώνυμον, κλίνην φωτεινόμορφον, πιστῶς Σε ὀνομάζομεν καὶ ἐκβοῶμέν Σοι· χαρᾶς χαῖρε ἡμῶν ἡ αἰτία, χαῖρε τὴν ὀδύνην ἢ παύσασα τῆς Εὐσας.

Ἡ μόνη πρὸ τόκου καὶ ἐν τόκῳ, Παρθένος καὶ μετὰ τόκον διαμείνας, ὡς σαρκὶ γεννήσασα, τὸν ἀπερινόητον, ψυχῶν τὰ ἀρρωστήματα καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, ἰάτρευσον τῇ θείᾳ Σου δόξῃ, ἵνα Σοι τὸ χαῖρε βοῶμεν εὐχαρίστως.

Τοῦ Ἁγίου. Ὁ αὐτός.

Ρύψιν ἐκ παθῶν τῆς ἁμαρτίας καὶ ἴασιν ταῖς πασχούσαις ψυχαῖς Ἄγιε, ἀθυμίας λύτρωσιν καὶ βίου σεμνότητος, ἀκτῖνας νέμει πάντοτε ὁ θεῖος λόγος Σου, λαμπόμενος φωτὶ οὐρανίῳ, τοῖς προσερχομένοις αὐτῷ μετ'εὐλαβείας.

Ἄκακος εὐθύς καὶ πρᾶος ὄφθης, ἐν πάσῃ δικαιοσύνῃ σεμνυνόμενος, Ὅσιε Νικόδημε καὶ τῆς ὀσιότητος, ἐκφαίνων τὰς λαμπρότητας ἐν τῷ προσώπῳ Σου, μειλίχιος ἐφαίνου τοῖς πᾶσιν, ὡς πεπληρωμένος ἐλλάμψεως τῆς θείας.

Στόματι πανσόφῳ σου τρανώσας, δογμάτων τῶν Ὁρθοδόξων τὴν ἀκρίβειαν, Ὅσιε Νικόδημε, τοὺς ἀπὸ τῆς Δύσεως, ἐλθόντας σοι κατέπληξας καὶ τούτους ἔδειξας, ἀφώνους ἀληθῶς ὡς ἰχθύας, τῷ χειμάρρῳ Πάτερ τῶν θείων Σου ρημάτων.

Θεοτοκίον.

Ἰασαι ψυχὴν μου τὴν νοσοῦσαν, τῷ πάθει τῆς ἁμαρτίας καὶ πυρέσσουσας, λογισμοῖς ἀλάστοροι καὶ βεβήλοις Πάναγνε καὶ μετανοίας αὐγασσον φῶς τῇ καρδίᾳ μου, πρὸς Σὲ γὰρ καταφεύγω ὁ τάλας· μὴ οὖν Ὑπερίδης τὴν δέησίν μου Κόρη.

Δεύτερος. Ἑπταπλασίως κάμινον.

Ἐπιφανῶς διέπρεψας, ἐν τῷ Ἄθῳ Νικόδημε, λόγῳ καὶ σοφίᾳ καὶ ζωῆς λαμπρότητι καὶ τύπος γεγένησαι καὶ ὀδηγὸς σωτήριος, πᾶσι

Μονασταῖς πρὸς ἀρετῶν ἐπιδόσεις, βοῶν ἀδιαλείπτως ἱερεῖς εὐλογεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε, Χριστὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ρῆμα Θεοῦ ζωσάμενος, ὡς ρομφαίαν οὐράνιον καὶ ἐνδεδυμένος Πάτερ ὡσπερ θώρακα, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, τὰς παρατάξεις ἔτρεψας, τῶν αἰρετικῶν καὶ νοουμένων πνευμάτων, βοῶν ἐν εὐφροσύνῃ ἱερεῖς ἀνυμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε, Χριστὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἀγιασμοῦ θησαύρισμα καθορᾶται ἡ κάρα Σου, θείαν εὐωδίαν Πάτερ ἀποπνέουσα· φιάλαι γὰρ ὄφθησαν, τῶν ἀρωμάτων. Ὅσιε, Σοῦ αἰσιαγόνες ὡς φησὶν ἡ Σοφία, ὁσμὴν ἀθανασίας καὶ πόμα εὐφροσύνης, τὸ ἐκ τῆς ἀπαθείας, ἡμῖν ἀεὶ κιρνῶσαι.

Θεοτοκίον.

Σωματικῶς κύησασα, τὸν ἀσώματον Κύριον, Τὸν ἐν τοῖς Πατράσι κόλποις ἐνυπάρχοντα, Υἱὸν τὸν συνάναρχον, Πατρί τε καὶ τῷ Πνεύματι, ἄνευθεν φθορᾶς ἀνακαινίζοντα κόσμον, φθαρεῖσαν τὴν ψυχὴν μου, σωματικῆς κακίας, ἐγκαίνισον Παρθένε, γνησίᾳ μετανοίᾳ.

Καταβασία. Παῖδας εὐαγεῖς.

Ἐδὴ θ'. Ὁ Εἰρμός.

Ἄπας γηγενῆς, σκιρτάτω τῷ Πνεύματι λαμπαδουχούμενος πανηγυριζέτω δέ, ἀύλων Νόων φύσις γεραίρουσα, τὰ ἱερὰ θασμάσια τῆς Θεομήτορος καὶ βοάτω· χαίροις Παμμακάριστε, Θεοτόκε ἀγνή ἀειπάρθενε.

(δίς)

Γέφυρα σὺ εἶ, Πανάμωμε Δέσποινα θεοπαρόδευτος διὰ σοῦ ὁ Λόγος γάρ, τοὺς ἀπωσμένους ἐπισκεψάμενος, ἐκ τοῦ θανάτου εἴλκυσε ζωὴν πρὸς ἄληκτον, τοὺς βοῶντας· χαίροις Παμμακάριστε, Θεοτόκε ἀγνή ἀειπάρθενε.

Γῆ ἡ καθαρὰ, ἐξ ἧς ἐμορφώσατο Χριστὸς τὸν ἄνθρωπον, χαίροις ἀπειρώγαμε, χαῖρε ἡ πέτρα ἡ ἀποστάζουσα, τὸ μέλι τὸ φυσίζωον, τοῖς διαβαίνουσιν, ἐν ἐρήμῳ, τῇ τοῦ βίου Δέσποινα καὶ τῇ Σῆ σωζομένοις χρηστότητι.

Μάννα τῆς ζωῆς, ἡμῖν ἡ ὀμβρίσασα χαῖρε Θεόνυμφε, χαῖρε ἡ ζωώσασα, τοὺς νεκρωθέντας γεύσει τοῦ ξύλου ποτέ, χαῖρε Ἐδὲμ τὴν εἴσοδον ἀναπετάσασα, τοῖς βοῶσι, χαῖρε Παμμακάριστε, Θεοτόκε ἀγνή ἀειπάρθενε.

Μήτηρ ἀψευδῆς, Πανύμνητε γέγοντας τοῦ Παντοκράτορος καὶ Παρθένος ἄφθορος, διεφυλάχθης μετὰ τὴν κύησιν· τίς οὖν τὰ μεγαλεῖά σου ἀνευφημήσει σαφῶς; Ἀλλὰ δέξαι, κάμοῦ τὸ ἐφύμνιον, ὃ θεομῆς ἐκ καρδίας Σοὶ ὑφανα.

Τοῦ Ἁγίου. Ὁ αὐτός.

Μύστης ἀκριβής, τοῦ Πνεύματος γέγονας νοδὸς λαμπρότητι, Ὅσιε Νικόδημε καὶ τῶν Πατέρων τῶν πάλαι ἅγιε, ταῖς ἱεραῖς μελέταις Σου λαμπρὸν ἀπάνθισμα, ἐκ τῶν λόγων, τούτων παραθέμενος, τοῖς πιστοῖς πανευώδη νοήματα.

Ὅλην τὴν ζωὴν, τὴν σὴν ὡς θυμίαμα ἀπὸ νεότητος καὶ θυσίαν ἄμωμον, τῷ ζωοδότῃ Λογῷ προσήγαγες, ἀκολουθήσας Ὅσιε αὐτοῦ τοῖς ἴχνεσι διὰ τοῦτο, σοφίας στεφάνῳ Σε, Χριστὸς ἱερῶς ἐστεφάνωσε.

Ὑμνοὶς ἱεροῖς, Νικόδημε πάνσοφε πανηγυρίζομεν, τὴν ἁγίαν μνήμην σου, ἀγιαζόμενοι τῇ σῇ χάριτι, ἀλλ'ὡς δῶρον εὐπρόσδεκτον δέχου τὴν αἴνεσιν, ἡμῶν Πάτερ, τῶν θερμῶς φιλοῦντων σε, ὡς πατέρα ἡμῶν καὶ διδάσκαλον.

Θεοτοκίον.

Ὑψιστον Θεόν, ἀφράστως κηύσασα δι'ἀγαθότητα, μόνη Παντευλόγητε, τὸν ἐκ τοῦ Ἄδου ἡμᾶς ὑψώσαντα, πεσόντα με εἰς βόθυνον παθῶν ἀνύψωσον, πρὸς ὑψώσεις, βίου καθαρότητος, Θεοτόκε ἡμῶν ἡ βοήθεια.

Δεύτερος. Ἐξέστη ἐπὶ τούτῳ.

Ἴδεῖν κατηξιώθης ἀπολυθείς, τῆς σαρκὸς σου Νικόδημε ὅσιε, τὰς ὑπὲρ νοῦν, τῆς ἀγαθαρχίας τῆς Τριφασοῦς, μαρμαρυγὰς καὶ χάριτας, ὧν καὶ κληρονόμος καὶ κοινωνός, ἐγένου θεηγόρε, ὡς πεπολιτευμένος, βίον ἐν πᾶσιν ἐνθεώτατον.

Μυρίζουσιν οἱ λόγοι σου οἱ σεπτοί, ὥσπερ ἄνθη τοῦ ἔαρος εὐοσμία, ὁσμὴν ζωῆς καὶ τὴν εὐωδίαν τὴν ἐκ Θεοῦ· παντοδαποὺς γὰρ πέφηνας, σὺ διδασκαλίας Πάτερ λειμών, Νικόδημε θεόφρον, φωστὴρ τῆς Ἐκκλησίας, τῶν Ὁρθοδόξων ἐγκαλλώπισμα.

Οὐράνιον ἀπόλαυσιν εἰληφώς, ἐκ Θεοῦ θεοφόρε Νικόδημε καὶ τῆς ζωῆς, τῆς ἀκαταλύτου κατατροφῶν, τοὺς πόθῳ σε γεραίροντας, φύλαττε καὶ σκέπε ταῖς σαῖς εὐχαῖς, καμὲ δὲ τὸν προθύμως, ὑμνήσαντά σε Πάτερ, τῷ φωτισμῷ σου καταλάμπρυνον.

Θεοτοκίον.

Ὑπέρφωτε λυχνία χρυσοφαῖς, τοῦ Πατρῶου ἀγνή ἀπαυγάσματος, θρόνε Θεοῦ, ὃν περικυκλοῦσι δέει πολλῶ, Δυνάμεις αἱ οὐράνιαι, μόνη ἀειπάρθενε Μαριάμ, καταύγασον τὸν νοῦν μου, φωτὶ τῶν προσταγμάτων, τοῦ ἐκ νηδύος Σου ἐκλάμπαντος.

Καταβασία. Ἄπας γηγενής.

Ἐξαποστειλάριον.

Γυναῖκες ἀκουτίσθητε.

Φιλοσοφίας ἔρωτι, τῆς θεϊκῆς τρεφόμενος, σοφίας τῆς ἀνωτάτω, ἐδρέψω Πάτερ, τὸν πλοῦτον, Νικόδημε θεόσοφε, θεολογίας ὄργανον καὶ τῶν Ὁσίων σύσκηγε· μεθ' ὧν ἀπαύστως δυσώπει, ὑπὲρ ἡμῶν θεοφόρε.

Θεοτοκίον.

Θεὸν Τὸν ὑπερούσιον, Παρθένε σωματώσασα, ἀνέτρεψας τῷ Σῶ τόκῳ, τὴν καταδίκτην τῆς Εὐας καὶ εὐλογίας ἔβλυσας, πηγὴν τοῖς Σὲ δοξάζουσι καὶ εὐσεβῶς κηρύττουσι, Σὲ Πάναγον Θεοτόκον καὶ Αἰειάρθενον Κορην.

Εἰς τοὺς Αἶνοις

Ἰστῶμεν στίχους δ' καὶ ψάλλομεν τὰ ἐξῆς Προσόμοια.

Ἦχος α'. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Τοῦ ἱεροῦ Νικοδήμου καὶ διδασκάλου ἡμῶν, τὴν φωτοφόρον μνήμην, ἐορτάσωμεν πόθῳ· ὁσίως γὰρ βιώσας ἐν ἀρεταῖς, τῷ Χριστῷ εὐηρέστησε καὶ διδαγμάτων ἁγίων ὑφηγητῆς, ἀνεδείχθη θεῖῳ Πνεύματι.

Ἄπας ὁ ἄθως σκιρτάτῳ ἀγαλλιώμενος, τοῦ θείου Νικοδήμου καὶ σοφοῦ ἐν Ὁσίοις, πλουσίαις δαδουχίαις καὶ δωρεαῖς, μυστικαῖς λαμπρυνόμενος, ὡς γὰρ λαμπρὸς ἑωσφόρος φωταγωγεῖ, οἰκουμένης τὰ πληρώματα.

Ἐν τοῖς λειμῶσι τῶν θείων Γραφῶν ἱπτάμενος, εὐθεία διανοία, ὥσπερ μέλισσα Πάτερ, συνήθροισας ἐκεῖθεν τὸν γλυκασμόν καὶ τὸ μέλι τῆς χάριτος καὶ θεοφθόγοις νοήμασιν ἱεροῖς, κατευφραίνεις τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Τὴν παναγίαν σου κάραν καὶ πανσεβάσμιον, πιστῶς περικυκλοῦντες προσπτυσσόμεθα πόθῳ Νικόδημε παμμάκαρ καὶ ἐξ αὐτῆς, θεῖαν χάριν καρπούμεθα καὶ τῆς ζωῆς τῆς ἀγήρω τὴν δωρεάν, ὁσφραϊνόμεθα ἐν Πνεύματι.

Δόξα. Ἦχος πλ. α'.

Σαλπίσσωμεν ἐν σάλπιγγι ἁσμάτων, χορεύσωμεν ἐόρτια καὶ σκιρτήσωμεν εὐφραϊνόμενοι, τῇ φωτοφόρῳ μνήμῃ τοῦ διδασκάλου ἡμῶν. Ἱερεῖς καὶ Μονάζοντες συντρεχέτωσαν καὶ τὸν θεοφόρον κροτεῖτωσαν ἐν ὕμνοις, ὡς τῷ κόσμῳ βλύσαντα, διδαγμάτων ἱερῶν πηγὰς, ὡς ἐξ Ἐδεμ

πελαγιζούσας ἅπασιν. Ὁρθοδόξων τὰ συστήματα, τὸν τῆς Ὁρθοδοξίας νεόφωτον φωστήρα, συνελθόντες ἀνυμνήσωμεν· τῆς σοφίας τὸν θησαυρόν, τῶν ἀρετῶν τὸ ταμεῖον, τὸ τοῦ Παρακλήτου στόμα, τὴν στήλην τῶν σεμνῶν ἡθῶν, τὴν θεόφθογγον τῶν θεολόγων γλῶσσαν, τὸν θεαυγῆ τῆς ἐγκρατείας λύχνον, τὴν τῶν ὀρθῶν δογμάτων λύραν, τῶν πάντων τῶν εὐσεβῶν ὀδηγὸν ἔνθεον, ἄσμασι θεηγόροις, ἐγκωμιάζοντες οὕτως εἴπωμεν· Νικόδημε θεόσοφε, συνέτισον ἡμᾶς τῇ σῇ διδασκαλίᾳ καὶ πρέσβευε ἀεὶ τῇ Τριάδι, ὑπὲρ τῶν τιμώντων σε.

Καὶ νῦν. Ὁ αὐτός.

Σαλπίσωμεν ἐν σάλπιγγι ἁσμάτων προκύψασα γὰρ ἄνωθεν, ἡ Παντάνασσα Μητροπάρθενος, ταῖς εὐλογίαις καταστέφει, τοὺς ἀνυμνοῦντας Αὐτήν. Βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες συντρεχέτωσαν καὶ τὴν Βασιλίδα κροτείτωσαν ἐν ὕμνοις, Βασιλέα τέξασαν, τοὺς θανάτῳ κρατουμένους πρὶν, ἀπολύσαι φιλανθρώπως εὐδοκήσαντα. Ποιμένες καὶ διδάσκαλοι, τὴν τοῦ καλοῦ Ποιμένος ὑπέραγον Μητέρα, συνελθόντες εὐφημήσωμεν. Τὴν λυχνίαν τὴν χρυσαυγῆ, τὴν φωτοφόρον νεφέλην, τὴν τῶν οὐρανῶν πλατυτέραν, τὴν ἔμψυχόν τε κιβωτόν, τὸν περίμορφον τοῦ Δεσπότης θρόνον, τὴν μαναδόχον χρυσεάν στάμνον, τὴν κεκλεισμένην τοῦ Λόγου πύλην ἁπάντων Χριστιανῶν τὸ καταφύγιον, ἄσμασι θεηγόροις, ἐγκωμιάζοντες οὕτως εἴπωμεν. Παλάτιον τοῦ Λόγου, ἀξίωσον τοὺς ταπεινοὺς ἡμᾶς, τῆς οὐρανῶν βασιλείας· οὐδὲν γὰρ ἀδύνατον τῇ μεσιτείᾳ Σου.

Δοξολογία μεγάλη καὶ ἀπόλυσις.

ΕἰΣ ΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ

Τὰ τυπικὰ καὶ οἱ μακαρισμοὶ καὶ ἐκ
τῶν Κανόνων τοῦ ἁγίου ἡ γ' καὶ ζ' ῥῆθ.

Ἀπόστολον τῆς 12ης Δεκεμβρίου.

Εὐαγγέλιον Ὅσιακόν.

Κοινωνικόν.

Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον...

Μεγαλυνάριον.

Χαίροις Ἐκκλησίας νεος φωστήρ καὶ τῶν Ὁρθοδόξων ἐγκαλλώπισμα ἱερόν· χαίροις μοναζόντων, ὁ φωτοφόρος λύχνος, Νικόδημε παμμάκαρ, Ἄθωνος καύχημα.

Δίστιχον.

Μέλισμα καινὸν Νικόδημε σοὶ ἄδει Γεράσιμος τὸ σὸν τεκνίον ὦ
Πάτερ.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ
ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ

Ἡ ἀρετὴ εἶναι ὄντως μέγα καὶ οὐράνιον προᾶγμα, ὡς ἔχουσα πηγὴν καὶ ἀρχὴν τὸν Θεὸν καὶ ὡς τιμῶσα καὶ δοξάζουσα τοὺς φίλους καὶ ἐργάτας αὐτῆς. Δι' αὐτῆς ἐτιμήθησαν οἱ Ἅγιοι Προφῆται, ἐμεγαλύνθησαν οἱ θεηγόροι Ἀπόστολοι, ἠνδραγάθησαν οἱ καλλίνικοι Μάρτυρες, ἐλαμπρύνθησαν οἱ θεοειδεῖς Ἱεράρχαι καὶ ὠκειώθησαν τῷ Θεῷ οἱ ἀπ' αἰῶνος θεοφόροι Πατέρες. Διὰ τῆς ἀρετῆς εἰργάσαντο «ξένα καὶ παράδοξα» ἐν τῷ κόσμῳ, οἱ

ἀγαπήσαντες τὸν Θεὸν Ἅγιοι καὶ ἀνεδείχθησαν πολύφωτοι φωστῆρες, «λόγον ζωῆς ἐπέχοντες» καὶ φαίνοντες «ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν», πρὸς φωτισμὸν τῶν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου», κατὰ τὴν θεϊαν ρῆσιν καὶ πρὸς σωτηρίαν ψυχῶν αἰώνιον. Ἡ ἀρετὴ ἀναδεικνύει τὸν ἄνθρωπον μακάριον, ἄγγελον ἐπίγειον, πλήρη θείου φωτός, σιωπῶντα καὶ λαλοῦντα καὶ ὁρώμενον, ἔμψυχον στηλογραφίαν παντὸς καλοῦ καὶ λυσιτελοῦς, κληρονόμον Θεοῦ, συγκληρονόμον Χριστοῦ.

Τῆς ἀρετῆς φίλος γνήσιος καὶ ἀληθῆς ἐργάτης καὶ μυσταγωγὸς καὶ ὑποφῆτης «ἔργῳ καὶ λόγῳ», ὑπῆρξε καὶ ὁ θεοφόρος Νικόδημος, ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας καὶ πολύσοφος διδάσκαλος, τὸ θαῦμα τῶν ἐν Ἄθῳ μοναστῶν, ὁ φαινὸς ἑωσφόρος τῆς οὐρανίου σοφίας καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς ὁ ἐν ἐσχάτοις λάμπας καιροῖς καὶ καταφωτίζων τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα, διὰ τῶν θεοσόφων αὐτοῦ συγγραμμάτων ἢ εὐήχως σάλπιγξ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἢ μελίρροτος καὶ σοφωτάτη γλῶσσα, ἢ ἐν «δυνάμει λόγου» διατρανοῦσα καὶ ἀναπτύσσουσα τὰ ρήματα τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ τὰ τῶν Πατέρων συνεπτυγμένα νοήματα τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς ὁ πρακτικώτατος ὑφηγητὴς τῶν πνευματικῶν ἀναβάσεων ὁ θεοειδὴς μυστογράφος καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ἐλλάμψεων ὁ ἐκφάντωρ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, «ὁ στύλος καὶ τὸ ἐδραῖωμα» καὶ τὸ ἐξαίρετον καύχημα καὶ πάσης αἰρετικῆς καὶ κενοφώνου διδαχῆς, ὁ ἰσχυρότατος καθαιρέτης, ὁ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως δοξάσας τὸν Θεὸν καὶ ἐπαξίως παρὰ Θεοῦ δοξασθεῖς. «Τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω», λέγει Κύριος Παντοκράτωρ.

Οὗτος, ὁ πολὺς ἐν σοφία καὶ μέγας ἐν ἀρετῇ, ὁ περιφανὴς τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρ καὶ διδάσκαλος, τὸ στόμα τῶν πάλαι Ὁσίων διδασκάλων θεῖος Νικόδημος, ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ τῶν Κυκλάδων Νάξῳ, κατὰ τὸ σωτήριον ἔτος 1749, ἐκ γονέων εὐσεβῶν καὶ ἐναρέτων, Ἀντωνίου καὶ Ἀναστασίας, τὸ ἐπίθετον Καλλιβούρση. Διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὠνόμασαν αὐτὸν Νικόλαον καὶ πρῶτοι οὗτοι ἐγαλούχησαν τὸν υἱὸν των διὰ τῶν ζωηφόρων τῆς πίστεως ναμάτων, ἐκ βρεφικῆς ἡλικίας. Τρανή ἀπόδειξις τῆς θερμῆς τῶν γονέων τοῦ Ὁσίου εὐσεβείας καὶ μάλιστα τῆς μητρὸς αὐτοῦ, εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι βραδύτερον αὕτη ἐγένετο μοναχῆ, ἄρασα τὸν ἐλαφρὸν τοῦ Κυρίου ζυγόν, μετονομασθεῖσα Ἀγάθη.

Ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐφαίνετο ὁ Ὁσῖος ὁποῖος ἔμελλε νὰ ἀποβῆ μετὰ ταῦτα· διότι ἦτο λίαν προσεκτικὸς καὶ φρόνιμος, καίτοι ἐν παιδικῇ ἡλικίᾳ, ἀποφεύγων τὰς ματαίας συναναστροφὰς καὶ πᾶν δυνάμενον νὰ φέρῃ βλάβην εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Ἐπιμέλεια ἡθῶν, ἀγχίνοια ἔξοχος, τρόπων

εὐκοσμία, ζήλος περὶ τὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα, ἀγάπη πρὸς τὴν θύραθεν καὶ τὴν κατὰ Θεὸν παιδείαν, ἦσαν τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ νεαροῦ Νικολάου. Ἀλλὰ πλέον πάντων διεκρίνετο διὰ τὴν μεγάλην ὀξύτητα τοῦ νοός, τὴν ἀκριβῆ διορατικότητα, τὴν λαμπρὰν εὐφυΐαν καὶ τὴν ἀπέραντον μνήμην, δι' ὧν κατέπληττεν, ὄχι μόνον τοὺς συνομήλικας, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ὀρῶντας τοσαῦτα ἐξαιρέτα προσόντα καὶ ἀγλαὰ προτερήματα ἐν τοιαύτῃ νεαρῇ ἡλικίᾳ.

Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη ἐν τῇ Νάξῳ, ἐν τῇ ἰδιαίτερά αὐτοῦ πατρίδι Χώρα, παρὰ τοῦ ἱερέως τῆς ἐνορίας του, παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἐδιδάσκετο συγχρόνως, τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀγάπην καὶ πρὸς τὴν ἁγίαν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν καὶ πᾶν ὠφέλιμον καὶ λυσιτελές καὶ τὸν ὁποῖον ἱερέα μετ'εὐλαβείας καὶ προθυμίας πολλῆς ἐξυπηρετεῖ διακονῶν, κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας Λειτουργίας καὶ λοιπὰς ἱεροπραξίας.

Καταρτισθεὶς οὕτω καταλλήλως ὁ μακάριος παρὰ τοῦ εὐλαβοῦς ἱερέως τῆς ἐνορίας, ἐφοίτησεν ὕστερον εἰς τὴν ἐν Νάξῳ σχολὴν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδιδάχθη τὰ θύραθεν καὶ ἱερὰ γράμματα παρὰ τοῦ ἐναρέτου καὶ σοφοῦ διδασκάλου τοῦ Γένους Ἀρχιμανδρίτου Χρυσάνθου, ἀδελφοῦ τοῦ θαυμαστοῦ καὶ περιβοήτου, «ἐν λόγῳ καὶ ἐν ἔργῳ καὶ ἀναστροφῇ» ἰσαποστόλου καὶ ἱερομάρτυρος ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ.

Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι εἰς τὴν Νάξον, τῇ μερίμνῃ τῶν λογῶν Ἀρχιερέων Θεωῶ, Ἀθανασίου, Ἰωάσαφ καὶ ἄλλων, εἶχεν ἰδρυθῆ σχολή, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 1770 καὶ ἐντεύθεν ἀνεκαινίσθη. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1788 ἐγκατεστάθη ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἔνθα ἐλειτούργει μέχρι τοῦ 1821. Εἰς τὴν σχολὴν ταύτην ἐχρημάτισε διευθυντῆς ὁ ρηθεὶς Ἀρχιμανδρίτης Χρυσάνθος ὁ Αἰτωλὸς καὶ ἐδίδαξεν ἐν συνεχείᾳ μέχρι θανάτου αὐτοῦ, ἐπισυμβάντος ἐν ἔτει 1785. Τοιούτου διδασκάλου τυχὼν ὁ νεαρὸς Νικόλαος ἐξεπαιδεύθη θαυμασίως ὡς ἔδει καὶ ἐξεκαύθη ἡ φιλόθεος αὐτοῦ παιδεία πρὸς πλείονα παιδείαν καὶ ἐκμάθησιν ἀνωτέρων γνώσεων. Ἄγων δὲ τὸ 15ον ἔτος τῆς ἡλικίας μετεφέρθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἰς Σμύρνην, εἰς τὴν λαμπρὰν Ἑλληνικὴν σχολὴν τῆς πόλεως ταύτης, τὴν ὀνομασθεῖσαν ἀργότερον καὶ γενομένην περιάκουστον ὡς Εὐαγγελικὴν Σχολὴν καὶ εἰσήχθη ὡς οἰκότροφος ἐν τῷ μαθητικῷ αὐτῆς κοινοβίῳ.

Ἐνταῦθα ἔσχε σπουδαιότερον διδάσκαλον τὸν ἐπιφανῆ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διὰ τὴν παιδείαν καὶ ὀνομαστὸν διὰ τὴν ἀρετὴν Ἱεροθέον Βουλισμᾶν τὸν Ἰθακήσιον καὶ παρέμεινεν ἐν τῇ σχολῇ ἐπὶ πέντε ἔτη. Προκόπτων ὁ μακάριος εἰς τὰ μαθήματα κατέπληττε τοὺς πάντας διὰ τὰς

θαυμασίας αὐτοῦ ἐπιδόσεις, τὴν πλουσιωτάτην μνήμην, τὴν φωτεινὴν κρίσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἄκρην ἐπιμέλειαν τῶν ἡθῶν καὶ τὴν χρηστότητα τῶν τρόπων. Δι' αὐτὸν θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ, ὅτι ὁ Θεολόγος Ἅγιος Γρηγόριος εἶπε διὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον. «Ποῖον εἶδος οὐκ ἐπῆλθε παιδεύσεως; Μᾶλλον δὲ ποῖον οὐ μεθ' ὑπερβολῆς ὡς μόνον; Οὕτω μὲν ἅπαντα διελθὼν, ὡς οὐδεὶς ἔν' οὕτω δὲ εἰς ἄκρον ἕκαστον, ὡς τῶν ἄλλων οὐδεὶς».

Μαθητεύων ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ὁ νεαρὸς Νικόλαος, ἐγίνετο διδάσκαλος τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ, ἀναλύων, ἀποσαφηνίζων καὶ ἐκμανθάνων εἰς αὐτούς, ὅσα δὲν κατόρθωναν κατὰ τὰς ὥρας τῆς διδασκαλίας νὰ ἀντιληφθῶσι καὶ ἐννοήσωσι σαφῶς. Διὰ τὴν προθυμίαν του αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὄλην καλωσύνην του καὶ τὰ λοιπὰ περικοσμοῦντα αὐτὸν χαρίσματα, ἐτύγχανε κατ' ἐξοχὴν ἀγαπητὸς ἐκ μέρους τῶν συμμαθητῶν του, ὥστε νὰ προθυμοποιῶνται καὶ ἐπιδιώκουν οὗτοι νὰ τὸν ἀντικαθιστοῦν εἰς τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας τοῦ οἰκοτροφείου, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας καὶ ἀντιρρήσεις του. Αὐτὸς οὗτος ὁ διδάσκαλος Ἰερόθεος, ἐκτιμῶν τὴν λαμπρὰν θεολογικὴν καὶ λοιπὴν βαθεῖαν μόρφωσιν καὶ ἀρετὴν τοῦ Νικολάου, ἔγραφε βραδύτερον πρὸς αὐτόν, ἀναχωρήσαντα πλέον ἐκ τῆς σχολῆς. «Ἐλθέ, υἱέ μου, κἄν τώρα εἰς τὸ γῆρας μου, νὰ σὲ ἀφήσω μετὰ θάνατον εἰς τὸ σχολεῖον διδάσκαλον, διότι δὲν ἔχω πλέον ἄλλον ὡσὰν σὲ ὅμοιον εἰς τὴν προκοπὴν».

Ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἐδιδάχθη καὶ ἐξέμαθε, πλὴν τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων, τῶν θεολογικῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, τὴν Λατινικὴν, τὴν Ἰταλικὴν καὶ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἡ δὲ ἐπίδοσις του καὶ ἡ γνῶσις τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι τῷ ὄντι σπανία, ἥτις θαυμασίως διαλάμπει εἰς πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἐγένετο βαθὺς κάτοχος αὐτῆς, δυνάμενος νὰ γράφῃ καὶ νὰ ἐκφράζηται εἰς οἰανδήποτε μορφὴν τῶν ἱστορικῶν φάσεων καὶ παραλλαγῶν τῆς γλώσσης ἡμῶν. Μετὰ τῆς ἰδίας εὐχερείας, μετὰ τῆς ὁποίας ἐξήγει εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν τὰ ἱερὰ κείμενα πρὸς κατανόησιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ, συνέτασσε καὶ τὰ ἀρχαιοπρεπέστατα ἐπιγράμματα εἰς τὴν Ὀμηρικὴν διάλεκτον.

Κατὰ τὸ 1770 ἐξ αἰτίας τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμῶν καὶ σφαγῶν, ἐξαγριωθέντων διὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ στόλου αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ρώσων παρὰ τὸν Τσεσμέν, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Νάξον, ἔνθα ὁ τότε Μητροπολίτης Παροναξίας Ἄνθιμος Βαρδῆς προσέλαβεν αὐτὸν ὡς γραμματέα καὶ

ἀκόλουθόν του, ἔχων σκοπὸν νὰ προπαρασκευάσῃ αὐτὸν ἀρμοδιώτερον «ἐπὶ τὰ τελεώτερα τῆς χάριτος» καὶ εἰσαγάγῃ κατόπιν εἰς τὸ ἱερατικὸν στάδιον, «εἰς διακονίαν Κυρίου». Ἐπὶ 5 ἔτη ἔμεινε πλησίον τοῦ Ἀνθίμου ἐν Νάξῳ, ὅπου καὶ τῷ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ γνωρισθῇ μετὰ τῶν ὀσιωτάτων καὶ ἐναρέτων Ἀγιορειτῶν Ἱερομονάχων Γρηγορίου τοῦ Νηφωνος καὶ τοῦ Μοναχοῦ Ἀρσενίου, ἀνδρῶν τῆ ἀληθεία τοὺς πλείστους ὑπερεχόντων τῆ ἀρετῇ καὶ σεμνότητι. Οὗτοι ἀφηγήθησαν αὐτῷ τὰ τῆς μοναχικῆς ζωῆς καὶ ἀγγελικῆς πολιτείας τῶν ἀσκητῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ ἐμύησαν τὰ τῆς νοερᾶς προσευχῆς, γνωρίσαντες τοῦτον κατάλληλον καὶ ἐπιδεικτικὸν τῶν μυστηρίων τῆς μακαρίας ταύτης ἐργασίας. Ἐκ τῆς συναναστροφῆς καὶ συνομιλίας μετὰ τῶν Ὀσίων τούτων ἀνδρῶν, ἠχμαλωτίσθη Ἡ καρδιά τοῦ μακαρίου πρὸς ἔνθεον ζῆλον καὶ ἀνεφλέχθη πρὸς πόθον τῆς ἀγγελικῆς ζωῆς τῶν μοναστῶν τοῦ Ἄθωνος.

Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ εἶχεν ἀκούσει περὶ τῆς ἀρετῆς καὶ σοφίας τοῦ Μητροπολίτου Κορίνθου Ἁγίου Μακαρίου τοῦ Νοταρᾶ, ἦλθε καὶ συνήντησεν αὐτὸν εἰς Ὑδραν, διατρίβοντα ἐκεῖ, διὰ νὰ ἐνισχυθῇ καὶ φωτισθῇ παρ' αὐτοῦ ἐτι περισσότερον εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν ἀσκητικὴν ζωὴν, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἤδη κατευθύνει ὅλην τὴν ροπὴν τῆς ψυχῆς του. Ἐκ τῆς ἀγίας αὐτῆς συναντήσεως ἀνεπτύχθη στενὸς καὶ ισόβιος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ σύνδεσμος καὶ βαθεῖα ἀγάπη καὶ ἐκτίμησις μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἁγίων καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν. Ἐκεῖ ἐγνώρισεν ἐπίσης τὸν περιβόητον διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ Μοναχὸν Σίλβεστρον τὸν Καισαρέα, ἔξω τῆς νήσου ἐν κελλίῳ ἐρημικῷ ἀσκούμενον, «τὸν ὑψίνουν καὶ πλατύνουν, τὸ μέλι τῆς ἡσυχίας καὶ θεωρίας τρεφόμενον», παρὰ τοῦ ὁποίου ἐπὶ πλέον ἐξεκαύθη καὶ ἀνεπτέρωθη εἰς τὴν ἀγγελικὴν τῶν μοναχῶν πολιτείαν καὶ διαγωγὴν.

Καιομένην ἔχων ἤδη τὴν καρδίαν πρὸς τὴν ἐν πνεύματι μακαρίαν ζωὴν καὶ τὰ τελειότερα τοῦ πνεύματος χαρίσματα, λαβὼν συστατικὰ παρὰ τοῦ ρηθέντος Γέροντος Σιλβέστρου γράμματα, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Νάξου κατὰ τὸ 1775 διὰ τὸ ἅγιον Ὄρος, ἀρνησάμενος κόσμον καὶ ἑαυτὸν, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, ἐπιθυμῶν νὰ ἄρῃ τὸν γλυκὺν καὶ χρηστὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρόν. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκ Νάξου συνέβη τὸ ἐξῆς περιστατικόν, δεικνῦον τὸν διάπυρον ζῆλον τοῦ Νικολάου πρὸς τὴν μοναχικὴν ζωὴν. Κατελθὼν εἰς τὸν αἰγιαλὸν εὔρεν ἰστιοφόρον ἐτομαζόμενον πρὸς ἀναχώρησιν δι' Ἅγιον Ὄρος καὶ μεγάλως ἐδόξασε τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ ἐκπληρώσει τοῦ πόθου του. Παρεκάλεσε τότε τὸν πλοίαρχον νὰ

παραλάβη καὶ αὐτόν, ὅστις τῷ ὑπεσχέθη ὅτι τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεως θὰ τὸν εἰδοποιήσῃ. Ἀλλὰ τίς οἶδε διατί, ἀνεχώρησε χωρὶς νὰ εἰδοποιηθῇ ὁ ὄσιος, ὅστις ἰδὼν παρ' ἐλπίδα τὸ πλοῖον ἀναχωροῦν, ἤρχισε νὰ φωνάζῃ καὶ νὰ θρηνῇ, διότι τὸν ἐγκατέλειψαν καὶ συγχρόνως ἔρριψεν ἑαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν, σκοπὸν ἔχων νὰ φθάσῃ κολυμβῶν τὸ ἀναχωροῦν πλοῖον. Ἰδόντες τοῦτο οἱ ναῦται ἐπέστρεψαν καὶ τὸν παρέλαβον καὶ ἀποπλεύσαντες ἐκεῖθεν ἔφθασαν αἰσιῶς εἰς Ἅγιον Ὅρος.

Ἀποβιβασθεὶς ἐν Ἁγίῳ Ὅρει ὁ Νικόλαος, ἐχάρη χαρὰν μεγάλην σφόδρα καὶ ἐλθὼν κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ ρηθέντος Γέροντος Σιλβέστρου εἰς τὴν ἱερὰν καὶ εὐαγῆ Μονὴν τοῦ ἁγίου Διονυσίου, τιμωμένην ἐπ' ὀνόματι τοῦ τιμίου Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου εὔρεν ἐκεῖ πλείστους ὄσιους ἄνδρας, κεκοσμημένους πάσῃ ἀρετῇ καὶ σεμνότητι καὶ ἀσκητικοῖς χαρίσμασι, μεταξὺ τῶν ὁποίων τοὺς Γέροντας Μακάριον μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, Ἀβράμιον καὶ ἄλλους, ἐν εὐλαβείᾳ καὶ ὁσιότητι ἀσκουμένους τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα, θαυμάσας δὲ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, ἐκοινοβίασεν ἐν τῇ ἱερᾷ καὶ σεβασμίᾳ ταύτῃ Μονῇ. Ἐνταῦθα πνέων θείου ζήλου πρὸς τὴν κατὰ Χριστὸν ὁσίαν ζωὴν καὶ ἀποβαλὼν πλήρως πᾶν κοσμικὸν φρόνημα καὶ νόημα, ἐκάρη μοναχός, λαβὼν τὸ μικρὸν σχῆμα καὶ μετωνομάσθη ἀπὸ Νικολάου Νικόδημος.

Γνωρίσαντες οἱ ἀδελφοὶ τῆς Μονῆς τὰ ἐξαιρετὰ χαρίσματα καὶ τὴν βαθεῖαν παιδείαν καὶ γνῶσιν του, ἔτι δὲ ἐκτιμήσαντες τὴν θερμὴν αὐτοῦ εὐλάβειαν καὶ τὴν λοιπὴν σπουδὴν καὶ προθυμίαν πρὸς τοὺς κανόνας καὶ τὰς τάξεις τῆς ὁσίας καὶ σεμνῆς κοινοβιακῆς ζωῆς καὶ τὸ ὑποδειγματικὸν αὐτοῦ ἦθος, διώρισαν αὐτὸν ἀναγνώστην καὶ γραμματέα τῆς Μονῆς.

Ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ Μονῇ ὁ Ὅσιος Νικόδημος ὑπῆρξε τύπος ἐν πᾶσιν ἀπαράμιλλος, τόσον ἐν τῇ ἀνατεθείσῃ αὐτῷ διακονίᾳ, ὅσον καὶ ἐν ταῖς πνευματικαῖς πράξεσι, διὰ τῶν ὁποίων ἡμέραν ἐξ ἡμέρας προήγετο «τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος», ὑποτάσσων τὴν σάρκα τῷ πνεύματι καὶ λαμπρύνων τὸν νοῦν διὰ τῆς μελέτης τοῦ κρείττονος καὶ προετοιμάζων ἑαυτὸν διὰ τοὺς τελειοτάτους ἀγῶνας τῆς θεοποιῦ ἡσυχίας καὶ τῆς ἄκρας κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας, ἐν οἷς ἀνεδείχθη δοκιμώτατος καὶ μέγας ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ.

Κατὰ τὸ 1777 ἐπεσκέψατο τὸ Ἅγιον Ὅρος ὁ Κορίνθου ἅγιος Μακάριος, ὁ γνωρίσας τὸν ἱερὸν Νικόδημον ἐν Ὑδρᾷ καὶ ἀφοῦ προσεκύνησε τὰς ἱερὰς Μονὰς, ἦλθεν εἰς Καρυάς καὶ κατέλυσεν εἰς τὸ Κελλίον «Ἅγιος Ἀντώνιος» τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ Δαβίδ. Ἐνταῦθα

ἐκάλεσε τὸν μακάριον Νικόδημον καὶ προέτρειπεν αὐτὸν νὰ ἐπιθεωρήσῃ πρὸς ἔκδοσιν τὰ ὀγκωδέστατα πνευματικὰ βιβλία «Φιλοκαλίαν» καὶ «Εὐεργετινόν» καὶ τὸ περὶ «Θείας καὶ ἱερᾶς Μεταλήψεως» πονημάτιον αὐτοῦ, δώσας τὰς ἀφορμὰς εἰς τὸν Ὅσιον ἄνδρα νὰ ἐπιδοθῆ εἰς τοὺς ὑψηλοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνας, οἵτινες ἀνέδειξαν αὐτὸν φωστῆρα τῆς Ἐκκλησίας ἀειλαμπέστατον καὶ οἰκουμενικὸν τῆς εὐσεβείας διδάσκαλον. Καὶ ἤρχισεν ἀπὸ τῆς «Φιλοκαλίας», τὴν ὁποίαν ἀφοῦ διεξήλθε, τακτοποιήσας ὅπου ἦτο ἀνάγκη τὰς ἐν αὐτῇ περιεχομένας πνευματικὰς καὶ ὑψηλὰς διδασκαλίας, συνέταξε γλαφυρῶς ἐκάστου Ὁσίου συγγραφέως ἐν συνόψει τὸν βίον καὶ τῆς ὅλης βίβλου τὸ λαμπρὸν προοίμιον. Ἀκολούθως διώρθωσε τὸν «Εὐεργετινόν», συντάξας καὶ αὐτοῦ τὸ θαυμάσιον προοίμιον καὶ ἐν τέλει διώρθωσε καὶ ἐπλάτυνε τὸ «Περὶ συνεχοῦς Μεταλήψεως», ἅτινα παραλαβὼν ὁ ἅγιος Μακάριος ἀπῆλθε πρὸς ἐκτύπωσιν εἰς Σμύρνην.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἁγίου Μακαρίου, ὁ θεῖος Νικόδημος παρέμεινεν εἰς Καρυάς, φιλοξενούμενος εἰς τὸ ἐκεῖ Κελλίον τῆς Μεγίστης Λαύρας, τιμώμενον ἐπ'ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ κοινῶς ἐπονομαζόμενον τῶν «Σκουρταίων», μετὰ τῶν ὁποίων καὶ συνεδέθη δι'ἀρρήκτου ἐν Χριστῷ φιλίας καὶ ἀγάπης, ἔνθα ἐπὶ ἓν ἔτος ἀντέγραψε τὴν «Ἀλφαβηταλφάβητον», βιβλίον συγγραφὴν ὑπὸ Ὁσίου Μελετίου τοῦ Γαλησιώτου καὶ Ὁμολογητοῦ καὶ περιέχον πνευματικὰ διδάγματα στιχηδὸν καὶ εἶτα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μονὴν αὐτοῦ.

Ἀγωνιζόμενος ὁ θεῖος Πατὴρ ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, τὸν καλὸν τῆς κατὰ Χριστὸν ζωῆς καὶ ἀσκήσεως ἀγῶνα καὶ ἀναβάσεις καθ'ἐκάστην ἡμέραν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ποιούμενος, ἤκουσε τὴν φήμην τῶν ἀρετῶν τοῦ Κοινοβιάρχου Παΐσιου τοῦ Ρώσσου, εὐρισκομένου εἰς Μπογδανίαν (σημερινὴν Ρουμανίαν) καὶ ἔχοντος ὑπὸ τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ ὁδηγίας ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἀδελφούς, τοὺς ὁποίους σὺν τοῖς ἄλλοις ἐδίδασκε καὶ τὴν νοερὰν προσευχὴν, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῆ ἐκεῖ, ὡς ἄκρος ἐραστὴς τῆς θεοποιῦ ταύτης νοερᾶς προσευχῆς. Ἄλλ'ἀποπλεύσαντες τοῦ Ἄθωνος κατελήφθησαν ὑπὸ σφοδρᾶς ἐν τῷ πελάγει τρικυμίας, κινδυνεύσαντες νὰ πνιγῶσι καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀλλάξουν κατεύθυνσιν, μετὰ πολλοῦ δὲ κόπου προσήραξαν εἰς Θάσον, ἔνθα μετέβαλε σκοπόν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἅγιον Ὅρος δὲν μετέβη εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ἀλλὰ καταφλεγόμενος ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς ἡσυχίας πρὸς ἀπερίσπαστον μελέτην τῶν Θείων Γραφῶν καὶ ἀδιάλειπτον καὶ ἀρρέμβαστον προσευχὴν, ἦλθε προσωρινῶς εἰς τὸ Κελλίον τῶν Σκουρταίων,

μετὰ δὲ ταῦτα ἐγκατεστάθη ἐν τινι δωματίῳ ἡσύχῳ καὶ μεμονωμένῳ τοῦ Κελλίου «Ἅγιος Ἀθανάσιος», ὅπου καὶ ἡσύχασεν, ἐπιδιδόμενος εἰς πνευματικὰς μελέτας καὶ ἀδιαλείπτους προσευχάς, διῶν ἐλαμπρύνετο ὁ νοῦς του καὶ ἐτρέφετο ἡ ψυχὴ του καὶ ἐφαίνετο ὅλος θεοειδὴς καὶ πλήρης οὐρανίου γαλήνης καὶ χάριτος. Εἰς δὲ ὠρισμένας ὥρας τῆς ἡμέρας ἡσχολεῖτο εἰς ἀντιγραφὴν κωδίκων πρὸς πορισμὸν τῶν ἀπαραιτήτως χρειωδῶν τῆς ζωῆς. Ἐκεῖ συνέταξε τὰ ἰδιόμελα καὶ προσόμοια τροπάρια πρὸς πλουτισμὸν τῆς ἀσματικῆς ἀκολουθίας τῶν ἁγίων Ἱεραρχῶν Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου, ἐπ'ὀνόματι τῶν ὁποίων ἐτιμᾶτο ὁ ναὸς τοῦ Κελλίου.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου καιροῦ ἦλθεν ἐκ Νάξου καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Σκήτην τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παντοκράτορος (νῦν καψάλαν), ὁ λίαν ἐνάρετος μοναχὸς Γέρων Ἀρσένιος ὁ Πελοποννήσιος, τὸν ὁποῖον ἐγνώρισεν ἐν Νάξῳ ὁ θεῖος Νικόδημος καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ὁποῖου ἤκουσε τὰ οὐράνια καὶ γλυκύτατα ῥήματα περὶ τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς καὶ ὅλος ἐτρέφθη ἐξ αὐτῶν πρὸς τὰ κρείττονα χαρίσματα. Μαθὼν τὴν ἔλευσιν τούτου ὁ θεῖος Πατήρ, ἦλθεν εἰς τὴν Σκήτην τοῦ Παντοκράτορος καὶ εὗρων τοῦτον, ἐγένετο ὑποτακτικὸς αὐτοῦ. Ἐνταῦθα, ἐν τῇ Ἱερᾷ ταύτῃ Σκήτι, ἔστησεν ὁ αἰοίδιμος τὴν παλαίστραν τῶν ἀσκητικῶν ἀγώνων, ἀποδυθεὶς εἰς τὸ μέγα στάδιον τῆς ἡσυχίας, τὴν ὁποίαν τοσοῦτον ἐπόθει καὶ ὡς διψῶσα ἔλαφος ἐπεδίωκε νὰ εὔρη, πλὴν ἐπεσκέπτετο συχνῶς καὶ τῶν ἀγαπητῶν αὐτοῦ Σκουρταίων τὸ Κελλίον.

Ἐνταῦθα, ἐν τῇ ποθητῇ ἡσυχίᾳ, ὁ θεῖος Πατήρ, ἐπεδόθη ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τοὺς μεγάλους πνευματικοὺς ἀγῶνας τῆς κατὰ Χριστὸν ἱερᾶς φιλοσοφίας καὶ «νυκτὸς καὶ ἡμέρας μελετῶν ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ» καὶ τὰς θεοπνεύστους Ἁγίας Γραφὰς καὶ τοὺς θεοσόφους Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἐπληρώθη θείας ἀγαλλιάσεως καὶ ἔγνω μυστήρια Θεοῦ, ζῶν ὑπὲρ τὰ ὀρώμενα. Τίς νὰ διηγηθῆ τοὺς ἐνταῦθα καὶ ἀπ'ἐντεῦθεν θείους ἀγῶνας καὶ καμάτους τοῦ μακαρίου Πατρός; Ἀρνησάμενος τελείως ἑαυτὸν καὶ λιπὼν πᾶσαν φροντίδα περὶ τὰ ὑλικά, ἐνέκρωσεν ὀλικῶς τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, διὰ τῆς συντόνου νηστείας, τῆς ἀδιαλείπτου νοερᾶς προσευχῆς καὶ τῶν λοιπῶν κακουχιῶν τῆς ἐπιπόνου ἀσκητικῆς ζωῆς καὶ ὅλος ἐλαμπρύνθη καὶ ἐφωτίσθη καὶ ἠγιάσθη διὰ τῆς μακαρίας ταύτης πολιτείας. Ἐντεῦθεν, ὡς ἄλλος θεόπτης Μωϋσῆς, ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος τῶν ἀρετῶν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ὑπέρφωτον γνόφον τῆς ἐν Πνεύματι θεωρίας καὶ εἶδεν, ὡς ἦν ἀνθρώπων δυνατόν, τὸν ἀόρατον Θεὸν καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα καὶ ἐδέχθη τὸν

ἐνυπόστατον τῆς χάριτος φωτισμὸν καὶ τὰς αὐτοὺς ἐλλάμψεις καὶ ἐπιπνοίας τοῦ Παρακλήτους. Καὶ ἐθεάθη κατὰ μέθεξιν καὶ ἐγένετο μακάριος καὶ θεοειδέστατος καὶ ἄγγελος μετὰ σώματος καὶ ἔνθους μύστης τῆς οὐρανίου γνώσεως καὶ ἐκφάντωρ ἀκριβέστατος τῆς ἐν πνεύματι ζωῆς, διαπορθμεύων καὶ σαφηνίζων ἡμῖν διὰ «τοῦ λόγου τῆς χάριτος» τοὺς καρποὺς καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς, τῶν ὁποίων ἦτο πλήρης.

Πληρωθεὶς ἐντεῦθεν ὁ θεῖος Νικόδημος «χάριτος καὶ σοφίας» καὶ λαβὼν οὐρανόθεν τὸ χάρισμα διδασκαλίας, ἀνεδείχθη φαινότατος φωστὴρ τῆς καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, μέγας διδάσκαλος τοῦ Χριστιανικοῦ πληρώματος καὶ κράτιστος ἀντίπαλος πάσης αἵρέσεως καὶ διδαχῆς. Ὡς ὕδωρ ἀλλόμενον ἐς ζωὴν αἰώνιον καὶ τρυφῆς, κατὰ τὸν Δαβὶδ, χειμάρρους ἀνέβλυσεν ἐκ τοῦ μακαρίου του στόματος ὁ λόγος τῆς χάριτος καὶ οἱ ποταμοὶ τῆς διδασκαλίας, καταδροσίζοντες καὶ καταρδεύοντες τόσον τοὺς ἐν Ἁγίῳ Ὅρει μοναχοὺς, ὅσον καὶ τὴν λοιπὴν τοῦ Χριστοῦ Ἁγίαν Ἐκκλησίαν. Ἡ δὲ ἁγία Του χεὶρ, ἀνεδείχθη «κάλαιος γραμματέως ὀξυγράφου», συγγράψασα πλῆθος ἱερῶν συγγραμμάτων καὶ ἁγίων βιβλίων καὶ πλείστους πνευματικοὺς καὶ γλυκεῖς ὕμνους καὶ ἁσματικὰς ἀκολουθίας εἰς διαφόρους Ἁγίους. Ὁλόκληρον βιβλιοθήκην ἀποτελοῦσι τὰ ἱερὰ αὐτοῦ συγγράμματα, θεολογικά, δογματικά, ἐρμηνευτικά καὶ ἠθικά, ἐν οἷς διαφαίνεται τὸ ὕψος καὶ τὸ βάθος τῆς παντοδαποῦς θείας καὶ ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ τὸ χῦμα τῆς οὐρανίου σοφίας. Μυρίους κόπους καὶ ἰδρώτας κατέβαλεν ὁ θεοφόρος Νικόδημος, συγγράφων νύκτα καὶ ἡμέραν τὰς ἱεράς του διδαχὰς πρὸς ὠφέλειαν τοῦ πλησίου καὶ πλουτισμὸν τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν τοσοῦτον κατελάμπρυνε καὶ κατεκόσμησεν ἐν ἐσχάτοις χρόνοις.

Κατὰ τὸ 1782 ὁ Γέρον Ἀρσένιος ἐκ τῆς Σκήτης τοῦ Παντοκράτορος ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Ἄθω νησίδα Σκυροποῦλαν, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησεν ὁ θεῖος Νικόδημος. Ἡ διαβίωσις ἐκεῖ ὑπῆρξε πλήρης δυσκολιῶν καὶ ταλαιπωριῶν. Ἐξ ἐπιστολῆς τὴν ὁποίαν ἔστειλεν ἐκεῖθεν εἰς τὸν ἐξάδελφόν του καὶ Ἐπίσκοπον Εὐρίπου ἱερόθεον, πληροφοροῦμεθα διὰ τὸ ἄγονον τῆς νήσου ὅπου μόνον «ὄρνεα, αἱ γρῆες, ἰχθυοφάγα, αἰγιαλοῖς καὶ παραλίοις πέτραις ἐνδiciaτῶμενα, νυκτινόμα καὶ φωνὴν ἀπηχῆ ἀφιέντα, τοῖς κλαυθμηρισμοῖς τῶν νηπίων προσεικυῖαν» ἦσαν οἱ μόνον σύντροφοι. Καὶ ἐκεῖ ἡ ζωὴ του ἦτο ἀγγελικὴ καὶ οὐράνιος. Ἔζη ὡς ἄσαρκος καὶ μόλις ἐπήρκει ἐργαζόμενος σκληρῶς, εἰς τὰς στοιχειώδεις βιοτικὰς ἀνάγκας. Καὶ τοτο διότι προετίμησεν, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, «τὸν ἐργατικὸν καὶ

χειρωνακτικὸν βίον, δικελλίτης γεγονὼς καὶ σκαπανεύς, σπείρων, θερίζων καὶ καθ'ἐκάστην καὶ τ'ἄλλα πάντα ποιῶν, οἷς ἡ πολύμοχθος χαρακτηρίζεται τῶν ἐρημονήσων ζωῆ καὶ πολυειδῆς περιπέτεια». Ἐπὶ πλέον δὲ ἐκεῖ ἐστερεῖτο βιβλίων, ἀλλ'ἔχαιρε «χαρὰν ἀνεκκάλητον καὶ δεδοξασμένην», ἐπιδιδόμενος εἰς τὴν ἀδιάλειπτον νοερὰν προσευχὴν, δι'ἧς κατηλάμπετο ὁ νοῦς του καὶ ἐδέχετο τὰς οὐρανίους ἀποκαλύψεις καὶ θείας μύσεις τῆς ὑπερκοσμίου σοφίας.

Ἀλλὰ καίτοι ἐστερεῖτο πάντων, ζῶν ὡς ἄγγελος, καίτοι ἀποφεύγων πᾶσαν ἐπικοινωνίαν καὶ φροντίδα μετὰ τῶν ἔξω, δηλονότι τοῦ κόσμου, ὑπήκουσεν ὅμως εἰς τὴν παράκλησιν τοῦ ἑξαδέλφου του Ἱεροθέου, ἀποβλέπων εἰς τὴν ἐκ τούτου ὠφέλειαν καὶ ἔγραψε, κατὰ μικρὰ διαλείματα, «ἀπὸ τῆς σκαφῆς καὶ τοῦ χειρομύλωνος», θαυμάσιον πολυσέλιδον βιβλίον, πλήρες σοφίας θείας καὶ ἀνθρωπίνης, κατοχυρωμένον διὰ πολλῶν μαρτυριῶν τόσον ἐκ τῶν Θεῶν Πατέρων, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἔξω σοφῶν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβουλευτικόν», καθὼς περιέχον συμβουλὰς πρὸς Ἀρχιερεῖς μὲν εἰδικώτερον καὶ πρὸς πάντας τοὺς πιστοὺς γενικώτερον. Τὸ σοφὸν τοῦτο σύγγραμμα, ἐν ᾧ διαπραγματεύεται περὶ φυλακῆς τῶν πέντε αἰσθήσεων καὶ τοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον ἀγῶνος πρὸς τελειοποίησιν, δεικνύει ἐξαιρετικῶς τὴν πλουσίαν ἐκ Θεοῦ χάριν καὶ τὴν ἀπέραντον μνήμην τοῦ μεγάλου τούτου Πατρός, γράψαντος ἐν ἐρημονήσῳ, στερουμένου ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν καὶ αὐτῶν τῶν στοιχειωδῶν.

Ὁ ἴδιος ὁ θεῖος Πατὴρ χαριτολογῶν κάπως, ἔγραψε πρὸς τὸν Ἱερόθεον, ὅτι «κατὰ τὴν εἰκόνα τῶν ἀναμνησκασάντων ζώων... πάνθ' ὅσα δι' ἀναγνώσεως ἔφθη ἐντυπωθέντα τῷ, κατ' Ἀριστοτέλη, ἀγράφῳ ἀβακίῳ τῆς ἐμῆς φαντασίας καὶ κατὰ Πρόκλον, τοῖς ἱεροῖς σηκοῖς τοῦ ἐμοῦ νοῦς. ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ τοῦ θεοῦ Δαβὶδ, «ἄπερ ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρουσα θεῖα λόγια, ὅπως ἂν μὴ ἀμάρτω», ταῦτα φημὶ (ὅσα δηλονότι τῷ προκειμένῳ σκοπῷ συνετέλουν) ἀναπεμπάσας καὶ μνημονεύσας, κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Πλατωνικῶν καλουμένην ἀναζωγράφησιν, τῷ ρυπῶδει τουτωῖ Συμβουλευτικῷ ἐνεχάραξα». Διὰ τὴν ἀνακουφίση ὀλίγον ἐκ τῶν στερήσεων τῆς ἐρημικῆς ζωῆς ὁ Ἱερόθεος τοῦ ἔστειλεν εἰς Σκυροπούλαν τροφάς, ἐνδύματα καὶ σκεπάσματα, ἅτινα εὐχαρίστως ἐδέχθη ὁ θεῖος Πατὴρ.

Κατὰ τὸ 1778 ἐπανῆλθεν εἰς Ἅγιον Ὅρος καὶ ἔλαβε τὸ μέγα καὶ ἀγγελικὸν σχῆμα παρὰ τοῦ Ὁσιωτάτου Γέροντος Δαμασκηνοῦ Σταυρουδά. Μετὰ πάροδον ὀλίγου καιροῦ ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς εἰς ἀγορασθεῖσαν

Καλύβην, εύρισκομένην άνωθεν του Κυριακου της Σκήτης του Παντοκράτορος, την λεγομένην του Θεωνά. Έν αυτή μετá έν έτος, προσέλαβεν ώς ύποτακτικόν τόν συμπολίτην αυτού Ίωάννην, μετονομασθέντα διá του άγγελικου σχήματος Ίερόθεον, όστις καί ύπηρέτησεν αυτόν επί έξ έτη. Ήσυχάζων καί εργαζόμενος εκεί τó μέλι της άρετης καί καταλαμπόμενος ύπό του φωτός του Άγίου Πνεύματος, συνέγραφε συνεχώς καί έδίδασκε διá τών σοφών καί μελισταγών λόγων καί πνευματικών νουθεσιών τούς προσερχομένους άδελφούς, εκ τών όποιών πλείστοι κατώκησαν εις τás περίξ Καλύβας, διá νά βλέπουν τó χαρίεν αυτού πρόσωπον καί ακούουν την ούράνιον διδασκαλίαν του· διότι, ώς έλκύει ó μαγνήτης τόν σίδηρον, ούτως ειλκυε τούς πάντας ή επανθούσα χάρις έν τῷ Άγίῳ Νικοδήμῳ.

Έκει, τῇ προτροπῇ του διá δευτέραν φοράν έλθόντος εις Άγιον Όρος έν έτει 1784, άγαπητου του Μητροπολίτου Κορίνθου Άγίου Μακαρίου, διόρθωσε καί ήτοίμασε πρὸς έκδοσιν τá συγγράμματα του Άγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου. Επίσης συνέθεσε τó «Έξομολογητάριον», συνέλεξε καί εκάλλώπισε τó Θεοτοκάριον». Όμοίως τόν «Αόρατον πόλεμον», τó «Νέον Μαρτυρολόγιον» καί τá «Πνευματικά Γυμνάσματα». Βιβλία πλήρη χάριτος, θείας καί ούρανίας σοφίας, διδάσκοντα άποχήν άμαρτίας καί ειλικρινή μετάνοιαν, τούς ποικίλους τρόπους πρὸς άπόκρουσιν τών καθ'ήμῳν επιθέσεων του έχθρου καί τás ιερás γυμνασίας της κατ'εύσέβειαν πολιτείας.

Κατ'αυτόν τόν καιρόν, τῇ προτροπῇ του σοφου διδασκάλου Άθανασίου του Παρίου, διδάσκοντος τότε έν Θεσσαλονίκη καί του Μητροπολίτου Ήλιουπόλεως Λεοντίου, περισυνέλεξεν εκ τών βιβλιοθηκῶν του Άγίου Όρους καί ήτοίμασε πρὸς έκδοσιν τá συγγράμματα του Άγίου Γρηγορίου του Παλαμά «μετá πολλου κόπου καί έν τρισίν όλοις τεύχεσιν, άπαρτίσας καί πλείστοις σημειώσεσιν, ώς έθος αυτῷ, προσεπαυξήσας καί κατακαλλύνας άπέστειλεν εις Βιέννην διá νά τυπωθῶσιν εις τó τυπογραφείον τών άδελφῶν Μαρκίδου Πουλίου».

Δυστυχώς όμως τá πολύτιμα αυτá χειρόγραφα άπωλέσθησαν. Διότι τó τυπογραφείον αυτό κατεστράφη καί διηρπάγη ύπό τών Αύστριακῶν, έξ αιτίας μερικῶν επαναστατικῶν προκηρύξεων, κατ' άλλους μεν του Ρήγα του Φερραίου, κατ' άλλους δε του Ναπολέοντος πρὸς Έλληνας, αί όποίαι ειχον τυπωθῆ ένκει. Μεταξὺ τών διαρπαγέντων ύπό της έξουσίας καί κατακρατηθέντων άντικειμένων, ήσαν καί τá χειρόγραφα του Όσίου

Νικοδήμου. Ὄταν δὲ ὁ ἐν Θεσσαλονίκη πρόκριτος Νάνος Καυταντζόγλου ἔμαθε παρὰ τῶν ἐν Βιέννη ὁμογενῶν τὴν ἀπώλειαν τῶν ἱερῶν τούτων συγγραμμάτων, τὴν κατέστησε γνωστὴν εἰς τὸν θεῖον Νικόδημον, ὁ ὁποῖος «κλαίων καὶ ὀδυρόμενος, ὡς λέγει ὁ παράδελφός του Εὐθύμιος, δὲν ἠθέλησε νὰ σταθῆ μίον ὥραν εἰς τὴν Καλύβην του». Ἀπῆλθε δὲ εἰς τὸ Κελλίον τῶν λῖαν ἀγαπητῶν του ἀδελφῶν Σκουρταίων, διὰ νὰ εὔρη παρ' αὐτῶν παρηγορίαν. Τοσοῦτον ἔλυπήθη ὁ μακάριος διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐν λόγῳ θαυμαστῶν αὐτῶν συγγραμμάτων, ἀναλογιζόμενος οἷου καλοῦ θὰ ἔστεροῦντο οἱ εὐσεβεῖς Χριστιανοί.

Μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς Ἅγιον Ὅρος ὁ διδάσκαλος καὶ Ἱερομόναχος ἐκ Δημητσάνης Πελοποννήσου Ἀγάσιος, μετὰ τοῦ ὁποῖου συμφωνήσας ὁ θεῖος Νικόδημος, ἀποβλέπων ἐξ ὀλοκληροῦ εἰς τὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον, ἤρχισε τὴν ἐργασίαν διὰ τὴν συστηματικὴν κατάταξιν καὶ ἐρμηνεῖαν τῶν Ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας Κανόνων, ἀπαραιτήτων πρὸς ὁδηγίαν καὶ φωτισμὸν τῶν ἱερωμένων, ἀλλὰ καὶ παντὸς εὐσεβοῦς. Τὸ πολύτιμον αὐτὸ σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρου ἱεροδιδασκάλου Ἀγαπίου, μετὰ πολλῶν κόπων ἔφερεν εἰς πέρας, τὸ ὠνόμασε «Πηδάλιον», ὡς κυβερνῶν καὶ κατεύθυνον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, εἶναι δὲ πεπλουτισμένον, πλὴν τῆς ἐρμηνείας ἐκάστου κανόνος, διὰ πλήθους σχολίων καὶ σημειώσεων, πρὸς ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ κανονικοῦ δικαίου καὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἱερῶν κανόνων.

Ἀμέσως μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἔργου τούτου τὸ ἀπέστειλεν ὁ θεῖος Πατὴρ διὰ τοῦ Ἀγαπίου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ ἐγκριθῆ ὑπὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Μετὰ ἓν ἔτος ὁ Πατριάρχης Νεόφυτος λαβὼν «τὴν καλὴν περὶ τοῦ βιβλίου μαρτυρίαν» καὶ παρὰ τῶν ἐν Χίῳ εὐρισκομένων ἀγίου Μακαρίου τοῦ Κορίνθου καὶ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, πρὸς οὓς εἶχε στείλει τὸ βιβλίον, ζητῶν καὶ ἐκείνων τὴν ἔγκρισιν, ἔδωσε τὴν Συνοδικὴν ἔγκρισιν καὶ διὰ τοῦ Ἀγίου Μακαρίου τὸ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν θεῖον Νικόδημον. Ἄλλ' οὗτος ὁ μακάριος, πάμπτωχος καθὼς ἦτο, μὴ δυνάμενος ποτὲ νὰ ἐκδώσῃ τὸ «Πηδάλιον», ὅπως ἄλλωστε καὶ τὰ ἄλλα βιβλία του, ἔγινεν ἔρανος μεταξὺ τῶν Μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τὰ συλλεγέντα χρήματα, μετὰ τῶν χειρογράφων, ἐδόθησαν εἰς τὸν Ἀρχιμανδρίτην Θεοδώρητον τὸν ἐξ Ἰωαννίνων, παρακληθέντα νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ «Πηδαλίου» ἐν Βενετία.

Ἄλλ' ἐδῶ νέα πικρία ἐπεφυλάσσετο διὰ τὸν ἱερώτατον ἄνδρα ὄσιον Νικόδημον. Ὁ Θεοδώρητος ἀπεδείχθη, κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ

Εὐθύμιου, δόλιος καὶ ψευδάδελφος. Διότι, ἐκ τῶν ἐπεξηγηματικῶν σημειωμάτων καὶ σχολίων τοῦ θείου Πατρὸς ἐν αὐτῷ πρὸς τοὺς κανόνας, ἄλλα μὲν αὐθαιρέτως ἀφῆρεσεν, ἄλλα ἠλλοίωσε καὶ τινα ἰδικά του προσέθεσεν, εἰς ὑποστήριξιν πεπελανημένων δοξασιῶν καὶ ξένων καὶ ὀθνείων πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας φρονημάτων, παραποιήσας καὶ καταστρέψας τὸ ἔργον εἰς δεκαοκτὼ καὶ πλέον σημεία. Ὅταν ὁ ἱερός Νικόδημος εἶδε τὴν παραποίησιν καὶ διαστρέβλωσιν ταύτην, πρὸς βλάβην τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν, κατεθλίβη καὶ ἐπικράνθη μεγάλως. Δὲν ἠδύνατο ἐκ τούτου νὰ εὔρη ἡσυχίαν καὶ ἔλεγε μετὰ δακρῶν εἰς τοὺς ἀδελφικούς του φίλους Σκουρταίους, ὅτι «τὸ εἶχε κάλλιον πολλάκις νὰ τὸν ἐκτύπα (ὁ Θεοδώρητος) εἰς τὴν καρδίαν μὲ μάχαιραν, παρὰ νὰ προσθέσῃ ἢ ἀφαιρέσῃ εἰς τὸ βιβλίον του». Ἐλυπεῖτο ὁ μακάριος βαθύτατα, ἀναλογιζόμενος τὴν βλάβην καὶ τὸν σκανδαλισμὸν, ὃν θὰ προεξένουν εἰς τὰς εὐσεβεῖς ψυχὰς αἱ ἕτεροδιδασκαλῖαι αὗται εἰς ἓν τοιοῦτον κανονικὸν βιβλίον.

Μετὰ τὸ συμβῆναι τοῦτο παρέμεινεν εἰς τὸ Κελλίον τῶν Σκουρταίων ἐπὶ δύο μῆνας καὶ μετέπειτα ἐκοινοβίσαν εἰς τὸν Γέροντα Σιλβέστρον Καισαρέα, ἔχοντα τὸ Παντοκρατορικὸν Κελλίον «Ἅγιος Βασίλειος», ἔνθα καὶ συνέχισε τοὺς πνευματικούς αὐτοῦ ἀγῶνας καὶ τὴν γονιμωτάτην συγγραφικὴν ἐργασίαν. Ἐκεῖ συνέγραψε τὴν «Χρηστοθήειαν», βιβλίον διδακτικώτατον, διορθοῦν τὰ ἥθη τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν καὶ διδάσκον ἀποχὴν ἐκ πάσης πλάνης καὶ μαγείας καὶ γοητείας. Ἐπίσης διόρθωσε τὰ ἐγκώμια τοῦ Ἐπιταφίου. Μετ'ὀλίγον καιρὸν ἀπεχώρησεν ἐκ τοῦ Κελλίου τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, λόγῳ δυσφορίας τοῦ ὑποτακτικοῦ τοῦ Γέροντος Σιλβέστρον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν τοῦ Παντοκράτορος. Ἀλλ'ὁ ἔρως τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς ἐρημικῆς ζωῆς, δι'ἧς ἠξιοῦτο ὑψηλῶν θεωριῶν, δὲν τὸν ἀφῆκεν ἐνταῦθα ἐπὶ πολὺ. Ἀπεχώρησε τῆς Μονῆς Παντοκράτορος καὶ ἐγκατεστάθη εἰς μικρὰν ἡσυχαστικὴν Καλύβην, ἀπέναντι τοῦ Κελλίου τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ὅπου ἔζη ἀσκητικώτατα, ὡς ξένος καὶ πάροικος ἐπὶ τῆς γῆς καὶ σαρκοφόρος ἄγγελος, συντηρούμενος ὑπὸ τῶν πνευματικῶν καὶ ἀγαπητῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν Σκουρταίων.

Ἡ ἀσκητικὴ καὶ ἰσάγγελος αὕτη ζωὴ τοῦ Ὁσίου διδασκάλου καὶ μεγάλου Πατρὸς Νικοδήμου, κατέπληττε τοὺς πάντας. «Ἡ ζωοτροφία του, λέγει ὁ παράδελφός του Εὐθύμιος, ποτὲ μὲν ἦτο ὀρυζιον νερόβραστον, ποτὲ δὲ νερόμελον· τὸν δὲ περισσότερον καιρὸν ἐλαίας καὶ μουσκεμμένα κουκιὰ ἦτο τὸ προσφάγιόν του. Καὶ ὁπότε τοῦ ἐτύγχανον ὀψάρια, τὰ ἔδιδε κανενὸς

γειτόνου του καὶ τὰ ἐμαγεύρευε καὶ ἔτρωγον μαζί. Ὅμοίως καὶ οἱ γείτονές του, ἠξεύροντες ὅτι δὲν μαγειρεύει, πολλάκις τοῦ ἐπήγαινον μαγειρεῦμα».

Οἱ ἀδελφοὶ Σκουρταῖοι, βλέποντες τὴν σκληροτάτην ζωὴν του, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατεπονείτο ἀγωνιζόμενος καὶ συγγράφων, συχνάκις τὸν ἐκάλουν νὰ συμφάγη μετ' αὐτῶν, πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ καταπεπονημένου σώματος του. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ φαγητοῦ, ὁσάκις ἠρωτᾶτο ἐπὶ πνευματικῶν ζητημάτων, ἤρχιζε νὰ λέγη καὶ ἀπὸ τὸ λέγειν ἀλησιμονοῦσε τὴν πείναν, ὥστε ὅπου πολλὰς φορὰς τὸν ἐπρόσταζεν ὁ μακαρίτης γέροντάς μας νὰ σιωπήσῃ, διὰ νὰ φάγῃ. Τόσον ἦτο θεόληπτος καὶ θεοφορούμενος καὶ τόσον πολὺ ηὐφραίνετο ἡ καρδιά του εἰς τὴν μελέτην καὶ ἀνάλυσιν τῶν θείων λόγων.

Ἐν ταύτῃ τῇ Καλύβῃ ἐκάθηρε καὶ ἐκαλλώπισε τὸ «Εὐχολόγιον», τὸ δεύτερον «Ἐξομολογητᾶριον», ἠρμήνευσε τὰς δεκατέσσαρας Ἐπιστολάς τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου καὶ τὰς ἑπτὰ Καθολικάς. Μετέφρασε καὶ ἐσχολίασε τὴν Ἑρμηνείαν τῶν Ψαλμῶν Εὐθυμίου τοῦ Ζυγαδηνοῦ καὶ τὰς ἑννέα Ἰωδὰς, ὀνομάσας τὸ βιβλίον «Κῆπον χαρίτων». Ἔργα ὀγκωδέστατα περιέχοντα θησαυρὸν θεολογικῶν νοημάτων καὶ ἠθικῶν διδαγμάτων καὶ παντοδαπὴ διδασκαλίαν εὐσεβείας, τὰ ὁποῖα μελετῶν πᾶς εὐσεβὴς καρποῦται βελτίωσιν ζωῆς καὶ ἀληθῆ φωτισμόν.

Ἀλλὰ τί νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν πειρασμῶν καὶ διωγμῶν καὶ συκοφαντιῶν, τὰς ὁποίας ὑπέστη ὁ μέγας οὗτος τῆς Ἐκκλησίας φωστήρ; Ἀγωνιζόμενος τὸν καλὸν τῆς ἀρετῆς ἀγῶνα καὶ συγγράφων τῇ ὁδηγίᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὰ ἱερά του βιβλία, ποικιλοτρόπως ἐφθονήθη καὶ ἐπειράσθη τόσον ὑπὸ ἀπαιδευτῶν καὶ ἀμαθῶν ἀνθρώπων, ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν νοητῶν ἐχθρῶν. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἀπαιδευτῶν καὶ ἀμαθῶν ἀδελφῶν, οὐδεὶς λόγος, διότι ὁ θεῖος Πατήρ ἐθεώρει αὐτοὺς ὡς γνησίους ἀδελφοὺς καὶ μεγάλους εὐεργέτας, ὑπομένων τὰ πάντα καὶ συγχωρῶν ἐκ καρδίας. Οἱ δὲ νοητοὶ ἐχθροί, μὴ δυνάμενοι νὰ πειράξουν αὐτὸν κατ' ἄλλον τρόπον, ὅταν ἠγρύπνει καὶ ἔγραφεν, ἤρχοντο ἔξωθι τοῦ παραθύρου τοῦ κελλίου του καὶ ἐψιθύριζον καὶ ἐθορύβουν, ἀλλ' οὗτος ἐνδεδυμένος τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οὐδεμίαν σημασίαν ἔδιδε, πολλάκις δὲ ἐγέλα εἰς τὰς ἀνοήτους καὶ ἀηδεῖς αὐτῶν πράξεις. Ἐν μιᾷ δὲ νυκτὶ εὐρισκόμενος ἀκόμη εἰς Σκυροποῦλαν, ἤκουσε ψιθυρισμοὺς ἔξω τῆς καλύβης του μετὰ κρότου δυνατοῦ, νομίσας ὅτι κατέπεσε τοῖχός τις εὐρισκόμενος πλησίον τῆς καλύβης, ἀλλὰ τὴν πρωΐαν εὔρεν αὐτὸν ὡς ἦτο πρότερον. Καὶ ἐνταῦθα πολλάκις τὰ ὅμοια τῷ συνέβαινον. Ποτὲ ἠθέλησε νὰ ἀκούσῃ τί λέγουν καὶ ἤκουσε τὴν φωνήν «αὐτὸς ὁ γράψας». Ἐνίοτε δὲ ἐκτύπων κατ' ἐπανάληψιν

τὴν θύραν τῆς Καλύβης. Ὅταν ἐξήγει τὸν 34ον ψαλμόν, εἰς τὸν στίχον «Γενηθήτω ἡ ὁδὸς αὐτῶν σκοτός καὶ ὀλίσθημα καὶ ἄγγελος Κυρίου καταδιώκων αὐτούς», ἐπροξένησαν τόσον κρότον καὶ θόρυβον, ὥστε ἐνόμισεν ὅτι διήλθεν ἐκ τῆς Καλύβης τοῦ στρατὸς πολὺς μετὰ πατάγου καὶ ὅτι κατέπεσεν ὁ ἐκεῖ πλησίον εὐρισκόμενος τοῖχος. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἦσαν κατὰ φαντασίαν, πρὸς ἐκφοβισμόν τοῦ θείου καὶ μακαρίου Πατρός. Ἀλλ' οὗτος, ὅστις πρότερον ἦτο τόσον δειλός, ὡς λέγει ὁ ρηθεις Εὐθύμιος, ὥστε ὅταν ἐκοιμᾶτι εἰς τὸ Κελλίον αὐτῶν ἄφηγε τὴν θύραν τοῦ δωματίου ἀνοικτὴν διὰ νὰ λαμβάνη ἰσχύν, τρόπον τινά, ἐκ τῶν παρακειμένων ἀδελφῶν, ὅταν ἐξῆλθεν εἰς τὴν ἡσυχίαν τόσον ἠνδρειώθη καὶ ἐνεδυναμώθη ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου, ὥστε πάντα ταῦτα καὶ πᾶσαν ἄλλην μανιώδη τοῦ ἐχθροῦ ἐπίθεσιν ἐθεώρει ὡς αθύσματα καὶ «βέλη νηπίων».

Τοιοιουτρόπως διήνυε τὸν ἀνάτη ἀλλὰ καλλιστέφανον τῆς ἀσκήσεως ἀγῶνα ὁ τρισαριστεὺς μέγας Νικόδημος, ἀντιμετωπίζων πλείστας δυσχερείας καὶ ποικίλους πειρασμούς, ἐν οἷς ἐδοκιμάσθη «ὡς χρυσὸς ἐν χωνευτηρίῳ» καὶ ἔλαμψεν ὑπὲρ ἥλιον ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἐπιγείου ζωῆς του, ἴσως πρὸς περισσοτέραν ἄνετον ἐπίδοσιν εἰς τὰς συγγραφάς του καὶ μελέτην τῶν εἰς διαφόρους Μονὰς ἀποκειμένων χειρογράφων κωδίκων, ἴσως καὶ διὰ νὰ μὴ ἐπιβαρύνῃ τὰ αὐτὰ συνεχῶς πρόσωπα μετὰ τὴν λιτοτάτην ἀσκητικὴν συντήρησίν του, πιθανὸν δέ καὶ διότι προσεκαλεῖτο καὶ παρ' ἄλλων ἀδελφῶν τοῦ ἁγίου Ὁρους, ἥλλαξεν ἐπανειλημμένως τόπον παραμονῆς. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἠγωνίσθη ὡς καὶ πρότερον ὑπερανθρώπως, γράφων καὶ κινούμενος ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτὸν Χριστῷ καὶ λέγων μετὰ τοῦ Παύλου «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός».

Ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη πρὸ τῆς μακαρίας μεταστάσεώς του, εἶχεν ὡς ἀντιγραφέα τῶν ἔργων του τὸν μοναχὸν Κύριλλον, ἀδελφὸν τὸ πρῶτον τῆς ἐν Εὐρυτανία Μονῆς Προυσοῦ καὶ ἐπὶ δέκα ἐννέα ἔτη ἱερομόναχον ἐν ἁγίῳ Ὁρει. Εἰς κτηματολόγιον τῆς ἱερᾶς Μονῆς Προυσοῦ, εἰς τὴν σελίδα 925, ὁ ἐν λόγῳ ἱερομόναχος Κύριλλος γράφει τὰ ἐξῆς· «Ἐκ τῶν δέκα ἐννέα ἐτῶν, ὅπου κατὰ τὸ ἅγιον Ὅρος ἡσύχαζον, ἐπτὰ ἔτη ἐξ αὐτῶν διήλθον ὑπὸ τὴν ὑποταγὴν τοῦ ἀοιδίμου τούτου ἀνδρός, καλλιγραφία χρώμενος, ὅθεν καὶ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων τὰ πλείστα ἰδίαις χερσὶ καλλιέγραψαν». Παραθέτει δὲ κατάλογον δέκα ἐπτὰ ἐκδιδομένων ἔργων τοῦ ἁγίου Νικοδήμου καὶ πενήντα ὀκτὼ ἀνεκδότων, διὰ τὰ ὅποια λέγει· «ταῦτα εἰσὶν ἅπερ ἰδίως

ὄμμασιν εἶδον καὶ διὰ τῆς ἐπιταγῆς τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς ἀντέγραψα... αωιέ μαρτ. η´ ἐν Προυσῶ».

Ἡ φήμη τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς σοφίας τοῦ μεγάλου τούτου Πατρὸς ἐξήλθε ταχέως καὶ διεδόθη πανταχοῦ καὶ πλείστοι πανταχόθεν ἔχοντες πνευματικὴν ἀνάγκην συνέρεον πρὸς αὐτὸν διὰ νὰ εὕρωσι ψυχικὴν παρηγορίαν, ὡς διηγείται ὁ παράδειλός του Εὐθύμιος, «Ὅλοι οἱ πληγωμένοι ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἄφησαν τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ πνευματικούς καὶ ὄλοι ἔτρεχον εἰς τὸν ρακενδύτην Νικόδημον, διὰ νὰ εὕρουν τὴν ἰατροίαν τοὺς καὶ παραμυθίαν τῶν θλίψεών τους, οὐ μόνον ἀπὸ τὰ μοναστήρια καὶ σκήτας καὶ κελλία, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Χριστιανοὶ ἤρχοντο ἀπὸ διαφόρους χώρας νὰ ἰδοῦν καὶ παρηγορηθοῦν εἰς τὰς θλίψεις ἀπὸ τὸν Νικόδημον».

Ἡ συνεχὴς ὁμως καὶ τόσον γόνιμος αὕτη ἐργασία, ἡ ἔντονος ἐξ ἄλλου προθυμία του νὰ καθοδηγῇ διὰ πνευματικῶν συνομιλιῶν καὶ συμβουλῶν καὶ παραινέσεων τόσον τοὺς μοναχοὺς τοῦ ἁγίου Ὁρους, ὅσον καὶ τοὺς ἔξωθεν πανταχόθεν συρρέοντας Χριστιανούς καὶ ἐπὶ τούτοις ἡ σύντονος δι' ἀενάων προσευχῶν, ἀγρυπνιῶν καὶ λοιπῶν ἀσκητικῶν καμάτων ἐπίδοσίς του ἐν τῇ μακαρίᾳ κατὰ Χριστὸν ζωῇ, ἔκαμψαν τὴν ἀντοχὴν τοῦ σώματός του καὶ ἐκλόνησαν τὴν ὑγίαν του, ὅποτε ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Κελλίον τοῦ ζωγράφου Κυπριανοῦ. Ἐνταῦθα παρ' ὅλους τοὺς κόπους καὶ ἀσθενείας τοῦ σώματός του, ἐξηκολούθει τοὺς τιμίους ἀγῶνας ὡς καλὸς τῆς ἀληθείας ἀγωνιστής, ἄνω ἔχων τὸ φρόνημα καὶ τὰ ἄνω ποθῶν καὶ ζητῶν νύκτα καὶ ἡμέραν. Καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς μακαρίας ζωῆς του ἔτη συνέταξε τὸν τρίτομον «Συναξαριστήν», ἠρμήνευσε καὶ ἀνέλυσε εἰς ὀγκῶδες θεολογικώτατον βιβλίον, «Ἐορτολόγιον» ἐπικαλούμενον, τοὺς ἀσματικούς κανόνας τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν, ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλο βιβλίον, ἐπιγραφόμενον «Νέα Κλίμαξ», τοὺς ἀναβαθμοὺς τῆς Ὀκτωήχου. Ἔργα θαυμαστὰ καὶ ὡς εἰπεῖν Θεοπαράδοτα, ἀποπνεόντα τὴν μυστικὴν εὐωδίαν τῆς πολυποικίλου σοφίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὁποίας ἔμψυχον θησαυροφυλάκιον ὑπῆρχεν. Ἐν τέλει συνέταξεν «Ὁμολογίαν τῆς ἑαυτοῦ πίστεως» ὑπὸ τινων φθονερῶν καὶ κακοβούλων μοναχῶν τοῦ ἁγίου Ὁρους, κατὰ τοῦ μεγίστου τούτου ἐν ἀρετῇ καὶ περιβλέπτου ἐν σοφίᾳ.

Ἀλλὰ τίς νὰ διηγηθῇ τὰς διαβολάς, τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμοὺς τοῦ μακαρίου Νικοδήμου, ὑπὲρ τῶν ὑγιῶν καὶ ἀληθῶν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν παραδόσεων; Ὑπὲρ αὐτῶν ἠγωνίσθη καρτεροψύχως, καταβάλλων πᾶσαν προσπάθειαν διὰ τὴν τήρησιν αὐτῶν καὶ μάλιστα διὰ τὴν τέλεσιν τῶν

μνημοσύνων τῶν τεθνεώτων κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, καθὼς ὥρισεν ἀπ' ἀρχῆς ἡ Ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία καὶ διὰ τὴν ἀναζωογόνησιν μιᾶς ἀληθοῦς πνευματικῆς ζωῆς μεταξὺ τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τοῦ λοιποῦ Ὁρθοδόξου πληρώματος. Λόγῳ τούτου κατεδιώχθη ἀμειλίκτως ὁ δίκαιος ὑπὸ «ψευδαδέλφων» ὑποκρινομένων εὐλάβειαν καὶ ἐσυκοφαντήθη ἀπηνῶς «ὑπὸ χειλέων ἀδίκων λαλούντων ἀδικίαν ἐν ὑπερηφανία καὶ ἐξουδενώσει», ὡς οἱ μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν Πατέρες ἅγιος Ἀθανάσιος, ἅγιος Χρυσόστομος, ἅγιος Φώτιος, τῶν ὁποίων μιμητὴς καὶ ζηλωτὴς καὶ κατὰ τὸν λόγον ἐφάμιλλος ἐτύγχανε. Τότε διὰ τὴν συνείδησιν τῶν ἀπλουστέρων ἀδελφῶν ἠναγκάσθη νὰ γράψῃ τὴν, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, «Ὁμολογίαν», ἡ δὲ Ἱερά Κοινότης τοῦ ἁγίου οὐς, ὑπεραμυνομένη τῆς ἀθωότητος καὶ δικαιοσύνης τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν, σφοδρῶς ἐλέγχουσα καὶ ἐπιτιμῶσα τοὺς τὰ ζιζάνια σπείροντας ἐν τῷ νοητῷ τῆς Ἐκκλησίας ἀγρῷ.

Ὅλη ἡ ἁγία ζωὴ τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἠναλώθη εἰς ὑψηλοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς συγγραφὴν ἱερῶν βιβλίων. Ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ ὁποία ἐνώκει εἰς τὴν καθαρὰν καρδίαν του, ἔρρεε καὶ ἐχύνετο ἄφθοнос ἐκ τοῦ στόματος του ὡς ἀπὸ πηγῆς πλουσίας, εὐφραίνουσα πάντας. Μίαν καὶ μόνην φροντίδα καὶ ἔννοιαν ἔσχε καθ' ὅλην τὴν ὁσίαν ζωὴν του, ἐξυπηρέτησιν τοῦ θείου θελήματος καὶ τὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον. Καὶ εἰς ἀμφοτέρω ἀνεδείχθη καθ' ὅλα ἀπαράμιλλος καὶ τῶν πάλαι ἁγίων ἰσοστάσιος καὶ χαρακτήρ. Ἐδέχθη παρὰ Κυρίου τὸ τάλαντον καὶ ἠΰξησεν αὐτὸ μυριοπλασίως, ὡς εὐγνώμων δοῦλος καὶ πιστὸς θεράπων. Ἐξῆσεν ὡς ἄγγελος καὶ ὑπῆρξεν ὄσιος καὶ ἅγιος καὶ θεόσοφος θεολόγος, ταμεῖον ἀκένωτον τοῦ Παρακλήτου, θεοειδῆς καὶ φωτεινὸς πνευματικὸς σύμβουλος ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου μέχρι τοῦ ἀπλουστέρου πιστοῦ, ἀκτινοβολῶν τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ, δόξα τῆς Ἐκκλησίας καὶ μέγα καύχημα τοῦ ἁγιωνύμου Ὁρους. Ἦτο τὸν τρόπον ἀπλοῦς καὶ ἀνεξίκακος, τὸ ἦθος γλυκὺς καὶ χαρῆεις, ἀκτῆμων, πρᾶος καὶ ταπεινότατος. Ἡ ταπεινώσις του ἦτο βαθυτάτη ἔργῳ καὶ λόγῳ. Ὅσακις ὁμιλεῖ περὶ ἑαυτοῦ λέγει, «Ἐγὼ εἰμι τὸ ἔκτρομα», «Ἐγὼ εἰμι ὁ τεθνηκὼς κύων», «Ἐγὼ εἰμι τὸ οὐδέν», «ὁ κεχρῆαῖος», «ὁ ἄσοφος, ὁ ἀπαίδευτος». Ἄντὶ ὑποδημάτων ἔφερε πάντοτε «τσαρούχια». Δὲν εἶχε δεῦτερον ράσον, ἀλλ' οὔτε μόνιμον, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, κατοικίαν. Κατοικία τοῦ θεοφόρου διδασκάλου ἦτο ὅλον τὸ ἅγιον Ὁρος, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὴν κατ' ἐξοχὴν ἐπωνυμίαν Ἁγιορείτης.

Διανύων τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς ἐπιγείου ζωῆς του καὶ αἰσθανόμενος τὸν ἑαυτὸν του περισσότερον καταβεβλημένον, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Κελλίον τῶν ἀγαπητῶν του Σκουρταίων, ὅπου ἐδέχθη τὰς ἀδελφικὰς ἐκείνων περιποιήσεις. ἤγγιξε πλέον ἢ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἀποδημία αὐτοῦ, διότι ἡ ὑγεία του, λόγῳ τῶν πολλῶν κόπων, εἶχε κλονισθῆ ἀνεπανορθώτως. Ὁ ὀργανισμὸς εἶχεν ἐξαντληθῆ. Οἱ ὀδόντες του εἶχον πέσει. ἡ ἀκοή του εἶχε γίνει βαρεία. Μετὰ δυσκολίας ἐκινεῖτο. Τὴν 5ην Ἰουλίου τοῦ 1809 ἐπεσκέφθη χάριν ἀναψυχῆς, τὴν Ἱερὰν Μονὴν Κουτλουμουσίου. οἱ Πατέρες περιχαρεῖς ἐδέχθησαν τὸν θεῖον διδάσκαλον καὶ περὶ τὴν ἐσπέραν ἀπερχόμενον ἀπεχαιρέτησαν αὐτὸν μετὰ σεβασμοῦ καὶ πολλῆς εὐλαβείας, προπέμψαντες εἰς τὸ Κελλίον τῶν Σκουρταίων, μετὰ τὴν ἐλπίδα ὅτι πάλιν θὰ τὸν ἐβλεπον εἰς τὴν Μονὴν των.

Ἀλλὰ δὲν τὸν ἐπανείδον ἐκεῖ. Διότι, κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς ἡμέρας, καθὼς κατήρχετο τοῦ ἡμιόνου, ἔξω τοῦ Κελλίου, προσεβλήθη ὑπὸ ἡμιπληγίας. Καί, ὅπως διηγεῖται ὁ Εὐθύμιος, «ἐπιάσθη ἡ δεξιὰ του χεῖρ, τὴν δὲ ἄλλην ἡμέραν ἐπιάσθη ἡ γλῶσσα του καὶ βρέχων αὐτὴν μετὰ τὸ νερὸ ὠμίλει ὀλίγον καὶ μετ'ὀλίγον πάλιν ἐπιάνετο». Προησθάνετο ὁ θεῖος Πατήρ, ὅτι ἐγγίξει πλέον τὸ ποθητὸν τέλος καὶ ἔχαιρε, διότι καὶ αὐτός, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ θεηγόρου Παύλου, «ἐπεθύμει ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι».

Προετοιμαζόμενος διὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ὁ θεῖος Πατήρ, ἔκαμνε γενικὴν ἐξομολογησιν, ἐζήτησε καὶ ἐτέλεσεν Εὐχέλαιον καὶ καθημερινῶς μετεῖχε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Τὴν 13ην Ἰουλίου ἐβάρυνεν ἀκόμη περισσότερον ἢ κατάστασίς του. Μὲ μόλις ἀκουομένην φωνὴν ἀπηύθυνε, μετὰ μικρὰς διαλείψεις, θερμὴν προσευχὴν πρὸς τὸν Χριστόν, εἰπὼν εἰς τοὺς παρεστῶτας ἀδελφούς. «Δὲν ἠμπορῶ, πατέρες μου, νὰ προσευχηθῶ νοερώς καὶ προσεύχομαι μετὰ τὸ στόμα». Ἡὐχαρίστει συνεχῶς τοὺς ἀδελφούς διὰ τὴν ἀγάπην καὶ τοὺς κόπους, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον ὑποβληθῆ καὶ ὑπεβάλλοντο δι' αὐτόν. Κρατῶν δὲ εἰς τὰς ὀσίας χεῖρας του, τὰ τίμια λείψανα τοῦ ἁγίου Μακαρίου Κορίνθου καὶ τοῦ ὀσίου Ἱερομονάχου Παρθενίου Σκούρτα ἐψιθύριζε· «Σεῖς ἦλθατε εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀναπαύεσθε διὰ τὰς ἀρετὰς ὅπου ἐκατορθώσατε εἰς τὴν γῆν καὶ ἤδη κατατρυφᾶτε τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου μας καὶ ἐγὼ πάσχω ἐξ ἁμαρτιῶν μου. Διό, παρακαλῶ σας πατέρες μου, ἰκετεύσατε τὸν Κύριόν μας, νὰ ἐλεήσῃ καὶ ἐμὲ καὶ νὰ με ἀξιῶσῃ αὐτοῦ, ὅπου εἴσθε ἐσεῖς».

Τοιουτοτρόπως διήλθεν όλόκληρον τὴν ἡμέραν. Τὴν νύκτα ἐβάρυνε περισσότερον. Ἐζήτησε καὶ ἐκοινώνησε πάλιν, Ἐσταύρωσε τότε τὰς χεῖρας, ἤπλωσε τοὺς πόδας, ἠρέμησε πλήρως καὶ συνεχῶς προσηύχετο· εἰς ἐρώτησιν δὲ τῶν παρισταμένων ἀδελφῶν· «διδάσκαλε ἡσυχάζεις;» ἐκεῖνος ἀπήντησε· «Τὸν Χριστὸν ἔβαλα μέσα μου καὶ πῶς νὰ μὴ ἡσυχάσω;»

Περιστοιχιζόμενος ὑπὸ ἀγαπητῶν ἀδελφῶν, τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ συνεχῶς φανταζόμενος καὶ ἐν ὑπερτάτῃ γαλήνῃ, τῇ 14ῃ Ἰουλίου, ἡμέρα Τετάρτη, τοῦ ἔτους 1809, ἐν ἡλικίᾳ 60 ἐτῶν, παρέδωκε τὴν μακαρίαν αὐτοῦ ψυχὴν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος, τὸν ὁποῖον ἐκ νεότητος ἠγάπησε καὶ όλόκληρον ἑαυτὸν ἀφιέρωσε. Καί, ὅπως πάλιν ἱστορεῖ ὁ Εὐθύμιος, «ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου εἰς τὴν γῆν ἐβασίλευσεν ὁ νοητὸς ἥλιος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἐλλειψεν ὁ στύλος ὁ ὀδηγῶν τὸν νέον Ἰσραὴλ εἰς τὴν εὐσέβειαν, ἐκρύφθη ἡ νεφέλη ἡ δροσίζουσα τοὺς τηκομένους τῷ καύσῳ τῶν ἁμαρτιῶν, ἐπένθησαν οἱ φίλοι καὶ γνωστοὶ καὶ ὅλοι οἱ Χριστιανοί, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς Χριστιανός, ἄν καὶ ἀγράμματος, εἶπε τοιοῦτον λόγον· «Πατέρες μου, καλλίτερον ἦτο νὰ ἀπέθνησκον σήμερα χίλιοι Χριστιανοὶ καὶ ὄχι ὁ Νικοδήμος».

Τὸ πανόλβιον σῶμα τοῦ θεοφόρου Πατρὸς καὶ ἀγίου διδασκάλου ἐτάφη εἰς τὸ ἐν Καρυαῖς Λαυωτικὸν Κελλίον τῶν Σκουρταίων, ἔνθα ὀσίως ἐκοιμήθη. Ἐνταῦθα, ἐν τῷ αὐτῷ Κελλίῳ, φυλάσσεται ἤδη εὐλαβῶς ἡ τιμία κάρρα του, θείαν εὐωδίαν ἀγιότητος ἀποπνεύουσα καὶ ἀγιάζουσα τοὺς μετὰ πίστewς προσκυνοῦντας αὐτήν.

Μεγάλως ἐλύπησε τοὺς πάντας ὁ θάνατος τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου, τόσον τοὺς ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Μοναχοῦς, ὅσον καὶ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ εὐσεβεῖς Χριστιανούς καὶ πάντες ἐθρήνησαν τὴν μετάστασιν αὐτοῦ, διότι ἦτο κοινὸς ἀπάντων διδάσκαλος καὶ παρήγορος καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χαλεποὺς καὶ ζοφεροὺς τῆς δουλείας χρόνους. Ἄλλ' ἡ μακαρία αὐτοῦ ψυχὴ συνηριθμήθη μετὰ τῶν Ὁσίων καὶ θεολόγων καὶ διδασκάλων καὶ πάντων τῶν Ἁγίων, ὡς Ὁσίῳ καὶ θεολόγῳ καὶ διδασκάλῳ καὶ Ἁγίῳ. Καὶ ἤδη ἀπολαύων τῆς αἰωνίου χαρᾶς, ἐν τῷ φωτὶ τῆς δόξης τοῦ Κυρίου, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν πρωτοτόκων, ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν Ἁγίων, βλέπει ἀνακεκαλυμμένως πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ἅπερ πρότερον ἐν ἐσοπτρῳ καὶ αἰνίγμασι καὶ σκιαῖς ἑώρα καὶ θεοῦται κατὰ θείαν μέθεξιν καὶ προεσβεύει πάντοτε ὑπὲρ τοῦ Ἁγιωνύμου Ὁρους καὶ παντὸς τοῦ Ὁρθοδόξου χριστιανικοῦ πληρώματος, ὡς συμπαθέστατος πάντων πατήρ καὶ διδάσκαλος.

Ἄλλ' ὦ Πάτερ μου Πάτερ, θεόπνευστε καὶ οἰκουμενικὴ τῆς ἀληθείας διδάσκαλε, ἐξαίρετον τοῦ Ἁγιωνύμου Ὁρους καύχημα, φαινότατε ἐωσφόρε τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, πανόσιε καὶ πανάγιε Νικόδημε· δίδου ἡμῖν φωτισμὸν ταῖς πρεσβείαις σου πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ θείου θελήματος· κατεύθυνον τὰ διαβήματα ἡμῶν πρὸς τὰς τρίβους τῆς ἐναρέτου ζωῆς· ἐπισκίασον ἡμᾶς τῇ χάριτι σου καὶ συνέτισον ἡμῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς θεοσόφους διδαχὰς σου, ἵνα ἐν αὐταῖς εὕρωμεν μετάνοιαν, ἴασιν, χαρὰν, εἰρήνην, χρηστότητα, ἀγαθωσύνην, πραότητα, ἀγάπην καὶ εἴτι ἀγαθὸν καὶ καλὸν καὶ σωτήριοι καὶ ἐν τέλει ζωὴν αἰώνιον, οἱ εἰλικρινῶς ἀγαπῶντές σε καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν ἐπικαλούμενοι τὴν πατρικὴν σου χάριν καὶ βοήθειαν. Καὶ πρέσβευε πάντοτε πρὸς Κύριον ὑπὲρ πάντων ἡμῶν. Ἀμήν.

Δίστιχον.

Δίδου τὴν χάριν σου Νικόδημε
Γερασίμω γράψαντι τόνδε σου βίον.

**ΠΙΝΑΞ ΚΕΦΑΛΑΙΩΔΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ**

Ἐπιστολαὶ	Σελ. 2

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ	
Ὅτι οἱ μέλλοντες γενέσθαι Ἀρχιερεῖς ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν μοναχῶν καὶ ἐγίνοντο πρῶτον μοναχοὶ.	13
Ὅτι τὸ πάλαι οἱ Ἀρχιερεῖς δὲν ἐγίνοντο αὐτόκλητοι, ἀλλὰ ἢ θεόκλητοι ἢ δημόκλητοι.	15
Ποῖα εἶναι τὰ τῆς ἡσυχίας καλὰ.	16
Πόσον ἄτοπον εἶναι νὰ ἄρχῃ τις ἄλλων πρὸ τοῦ νὰ ἄρξῃ ἑαυτοῦ.	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.	
Ποῖα εἶναι τοῦ νοῦς καὶ τοῦ σώματος ἴδια.	
Διατί ἐγένοντο αἱ αἰσθήσεις καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι μέγας κόσμος ἐν τῷ μικρῷ.	19
Ὅτι τὸ μὲν σῶμα εἶναι ὡς ἀνάκτορον βασιλικόν, ὁ δὲ νοῦς ὡς ὁ βασιλεὺς.	19
Τί εἶναι ὁ νοῦς πρὸ τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος καὶ τί μετὰ τὸ βάπτισμα	20
Τί εἶναι τὸ φυσικὸν ἰδίωμα τοῦ νοῦς, τί εἶναι τὸ τοῦ σώματος καὶ ὅτι τὸ σῶμα ἐξουσιάζεται ὑπὸ τοῦ νοῦς.	21
Τι τὸ προηγούμενον αἴτιον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐγένοντο αἱ αἰσθήσεις.	22
Ὅτι διὰ τῆς θεωρίας τῶν κτισμάτων ἀναβαίνει ὁ νοῦς εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἀγάπην τοῦ κτίστου.	23
Ὅτι διὰ τῶν Γραφῶν ἀναβαίνει ὁ νοῦς εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἀγάπην τοῦ τὰς Γραφὰς λαλήσαντος.	24
Ὅτι οἱ θεωροῦντες τὴν κτίσιν καὶ τὴν Γραφὴν καὶ μὴ ἀναβαίνοντες εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, κακῶς καὶ παρὰ φύσιν ποιοῦσιν.	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.	
Περὶ νοῦς.	
Διατί ὁ νοῦς ἐδουλώθη εἰς τὰς αἰσθητὰς ἡδονὰς.	27
Πῶς ὁ νοῦς ἐλευθεροῦται τῶν αἰσθητῶν ἡδονῶν.	30
Ὅτι καθὼς αἱ αἰσθήσεις εἴλκυσαν τὸν νοῦν εἰς αἰσθητὰς ἡδονὰς, οὕτω καὶ ὁ νοῦς σπουδάξει νὰ ἐπαναφέρῃ τὰς αἰσθήσεις εἰς τὰς νοητὰς ἡδονὰς.	31
Τίς ἡ τοῦ Ἀδάμ πτώσις καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς τοῦ Κυρίου ἐλεύσεως, καὶ περὶ ἀσκητῶν.	32
Ποῖα εἶναι ἡ φυσικὴ ἡδονὴ τοῦ νοῦς καὶ ποῖα ἡ παρὰ φύσιν.	34

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Περὶ φυλακῆς τῆς ὁράσεως.

Τί εἶναι ἡ ὄρασις καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ.	36
Τί πρέπει νὰ κάμνη τις ὅταν συναρπασθῇ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν.	38
Ὅτι ἡ δόρασις βαθύτερον ἐντυποῖ τὰ εἶδωλα αὐτῆς ἢ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις καὶ διατὶ.	39
Ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ πάντες οἱ ἀσκοῦντες παρθενίαν πρέπει νὰ φεύγωσι τὰς συνομιλίας τῶν γυναικῶν.	40
Πῶς πρέπει νὰ φέρηταί τις συνομιλῶν μετὰ γυναικῶν.	41
Παραδείγματα τῶν μὴ φυλαξάντων τοὺς ὀφθαλμοὺς.	42
Ὅτι ἐκ τοῦ ὄραν τίκεται τὸ ἐρᾶν καὶ ἀντιστρόφως, ἐκ τοῦ μὴ ὄραν, τίκεται τὸ μὴ ἐρᾶν.	43
Ὅτι οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς δὲν πρέπει νὰ ἔχωσι κάτοπτρα, καὶ ποῖα κακὰ ταῦτα γεννῶσι.	44
Περὶ ὕπνου καὶ ὅτι τρεῖς τάξεις εἰσὶ τῶν ἐν νυκτὶ ἀγρυπνούντων.	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Περὶ φυλακῆς τῆς ἀκοῆς.

Ὅτι τρεῖς βλάβαι γεννῶνται ἐκ τῶν ἡδονικῶν μελωδιῶν.	48
Ὅτι οὐδεὶς κληρικὸς πρέπει νὰ τρέφη πτηνὰ ἢ κυνάρια καὶ παραδείγματα τῶν ἐχόντων προσπάθειαν εἰς τινὰ ζῶα.	50
Περὶ διαβολῶν καὶ ὅτι τρεῖς ἀδικοῦσιν οἱ διαβάλλοντες.	51

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ φυλακῆς τῆς ὁσφρήσεως.

Πόσα κακὰ προξενοῦσιν αἱ εὐωδία.	52
Ποίας παιδείας λαμβάνουσιν οἱ μεταχειριζόμενοι τὰς εὐωδίας.	53
Πάντες ἀνεξαίρετως οἱ Κληρικοὶ δὲν πρέπει νὰ καπνίζωσι.	55

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

Περὶ φυλακῆς τῆς γεύσεως ἢ τοῦ στόματος.

Τί γεννῶσι τὰ πολυποίκιλα βρώματα.	58
Ὅτι ἡ τρυφή καὶ τῆς εὐσεβείας ἀφιστᾶ καὶ τοὺς νέους τὰ μάλιστα βλάπτει.	59
Ὅτι τρεῖς τάξεις ἔχει τὸ φαγητὸν.	61
Ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ ἱερεὺς καὶ πᾶς Χριστιανὸς δὲν πρέπει νὰ καταλύῃ τὰς Τετάρτας καὶ Παρασκευὰς.	62
Ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς τρυφῶντας παιδεύει.	64
Τί πρέπει νὰ λέγη τις διὰ νὰ ἐμποδίξῃ τὴν πολυφαγίαν καὶ περὶ	

κατακρίσεως.	65
Ὅτι οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς δὲν πρέπει νὰ καταρῶνται, ἀλλὰ νὰ εὕχονται.	66
Περὶ γέλωτος.	68
Ὅτι ὁ Κύριος οὐκ ἐγέλασεν, ἀλλ' ἔκλαυσε τετράκις.	69

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Περὶ φυλακῆς τῆς ἀφῆς.

Τί εἶναι ἡ ἀφή καὶ ἡ αὐτῆς ἐνέργεια.	71
Ὅτι οὐδὲ εἰς τὸ σῶμα του πρέπει νὰ ἐγγίξῃ τις χωρὶς ἀνάγκης.	72
Ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς δὲν πρέπει νὰ ἐκτείνῃ τὰς χεῖρας εἰς δωροληψίας, πλεονεξίας, κτυπήματα καὶ χειροτονίας τῶν ἀναξίων.	73
Περὶ πολυτελείας ἱματίων καὶ ἡ περιβολὴ αὐτῶν τίνας ἐστὶν ὑπόμνησις.	75
Τί εἶναι τὸ χρήσιμον τῶν ἱματίων καὶ ὅτι οἱ παλαιοὶ Ἀρχιερεῖς δὲν ἐφόρουσαν πολυτελεῖ, οὔτε ἵππους μετεχειρίζοντο, καθὼς καὶ πάντες οἱ χριστιανοὶ.	76
Ὅτι μάταια καὶ πρόσκαιρα τὰ παρόντα.	77
Ὅτι ἡ πολυτέλεια τῶν ἱματίων πολλῶν κακιῶν ἐστὶν αἰτία· διὰ τοῦτο πάντες οἱ κληρικοὶ πρέπει πολυτελεῶς νὰ μὴ ἐνδύονται.	80
Ὅτι τὰ πολυτελεῖ ἱμάτια σκάνδαλον προξενοῦσιν εἰς ἄνδρας καὶ γυναῖκας.	83
Ὅτι πρέπει νὰ ἀποβάλλονται τὰ μαλακὰ στρώματα, διότι πολλῶν κακῶν παραίτια εἰσι καὶ τί διαφορὰν ἔχει ἡ κλίνη τῆς στρωμνῆς.	84
Ὅτι πάντες οἱ κληρικοὶ δὲν πρέπει νὰ παίζωσι παιγνίδια, οὐδὲ πρέπει νὰ λούονται.	87

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Περὶ φυλακῆς κοινῶς ὄλων τῶν αἰσθήσεων.

Τί εἶναι τὰ αἰσθητήρια καὶ πρὸς τί ὁμοιάζουσι.	88
Διὰ ποῖα αἷτια πρέπει νὰ ἀγωνίζεται τις εἰς τὸ νὰ ἀποκλείῃ τὰ αἰσθητήριά του.	90
Ὅτι οἱ ἐν τῷ κόσμῳ ὄντες περισσότερον πρέπει νὰ φυλάττωσι τὰς αἰσθήσεις των ἢ οἱ ἀσκηταὶ.	91
Πῶς ἐρμηνεύεται τὸ ἀριστοτελικὸν ἀξίωμα, τὸ λέγον· «Οὐδὲν ἐν τῷ νῷ, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει».	92
Διατί ὁ νοῦς ἐκτίσθη ἀπλοῦς καὶ ἀνείδεος.	93
Τίνι τρόπῳ ἀποκλείει τις τὰς αἰσθήσεις ἀπὸ τῶν ἡδονῶν καὶ τίσιν	

ὁμοιάζουσι τὰ πάθη.	94
Ὅτι ὁ διάβολος μὴ ἀπολαύων τῶν ἡδονῶν τῶν αἰσθήσεων ἀποθνήσκει, καὶ διατί λέγεται μυρμηκολέων.	96
Πῶς ἐννοεῖται εἰς τὰ αἰσθητήρια ὁ εἰς τὰ Σόδομα γινόμενος πόλεμος.	98
Ὅτι τὸ νὰ νικᾷ τις τὸν ἑαυτὸν του εἶναι νίκη μεγάλη.	99
Ὅτι οἱ μὴ νικῶντες εἰς τὸν ἀόρατον πόλεμον εἶναι μηδαμινοὶ.	100

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Περὶ φυλακῆς τῆς φαντασίας.

Τί εἶναι φαντασία καὶ ὅτι τὸ πάθος ἢ τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ γεννᾶται ἐκ τῶν αἰσθήσεων, τοῦτο αὐτὸ καὶ ἐκ τῆς φαντασίας γεννᾶται.	101
Ποσαχῶς διαφέρει ἡ φαντασία τῶν αἰσθήσεων.	103
Ὅτι ὁ διάβολος ἔχει μεγάλην συγγένειαν πρὸς τὴν φαντασίαν, διὰ τοῦτο καὶ μεταχειρίζεται ταύτην ὡς ὄργανον πλάνης.	105
Ὅτι ὁ Κύριος φαντασίαν οὐκ εἶχεν.	106
Εἰς ποῖα πρέπει νὰ μεταχειρίζεται τις τὴν φαντασίαν καὶ ὅτι διὰ τὰς ἐν αὐτῇ τυπουμένας εἰκόνας μέλλει τις ἢ νὰ ἐπαινεθῇ ἢ νὰ κατακριθῇ.	108

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Περὶ φυλακῆς νοῦς καὶ καρδίας.

Ὅτι περισσότερον πρέπει νὰ φυλάττη τις τὴν καρδίαν του ἀπὸ τῶν κακῶν λογισμῶν, παρὰ τὰς αἰσθήσεις του ἀπὸ τῶν βλαβερῶν ἀντικειμένων.	109
Ὅτι ἡ καρδία εἶναι κέντρον φυσικὸν καὶ ὅτι ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς ἐν τῇ καρδίᾳ εὐρίσκεται.	110
Ὅτι ἡ καρδία εἶναι κέντρον ὑπερφυσικὸν.	114
Ὅτι ἡ καρδία εἶναι κέντρον παραφυσικὸν.	115
Τίνι τρόπῳ ἐπιστρέφει ὁ νοῦς εἰς τὴν καρδίαν καὶ ὅτι ἡ ἐπιστροφή αὕτη ἀπλανής ἐστι.	116
Ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ ὁ νοῦς εὐρισκόμενος πρέπει νὰ προσεύχηται.	118
Διατί πρέπει νὰ κρατῇ τις τὴν ἀναπνοὴν ἐν τῇ προσευχῇ.	119
Πόσοι καὶ ποῖοι καρποὶ γεννῶνται ἐκ τῆς νοερᾶς προσευχῆς.	122
Διατί ὁ Σολομὼν παραγγέλλει νὰ φυλάτομεν τὴν καρδίαν.	126
Ὅτι διὰ τῆς νοερᾶς προσευχῆς εὐρίσκεται ἡ ἐν τῇ καρδίᾳ κεκρυμμένη χάρις.	127

Ὅτι ὁ νοῦς ἔχει φυσικὸν ἰδίωμα νὰ ἀναπαύηται εἰς τὴν καρδίαν.	129
Ὅτι διὰ τῆς συνεχοῦς μνήμης τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ γεννᾶται ἡ πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀγάπη.	131
Ὅτι τὸ νὰ διδάσκη τις καὶ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ περὶ τῆς νοερᾶς προσευχῆς, εἶναι λίαν ἀρμόδιον.	133

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Ποῖαι εἶναι αἱ πνευματικαὶ καὶ οἰκεῖαι τοῦ νοῦς ἡδοναί.	
Ὅτι ἕξ εἶναι οἱ τόποι τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν, ἕξ ὧν πρῶτος εἶναι ἡ ἐργασία ὅλων τῶν θείων ἐντολῶν.	135
Τί εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον καὶ ὅτι δύο εἶναι τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ καὶ ποῖα καὶ ὅτι πρέπει νὰ εὐχαριστῆ τις εἰς αὐτὰ.	136
Ὅτι ὁ φυλάττων ὅλας τὰς ἐντολάς οὐ μόνον ἀκατάγνωστον συνείδησιν κτᾶται, ἀλλὰ καὶ ὁμοιοῦται τῷ Θεῷ καὶ ἐνοῦται.	138
Ὅτι ὁ μὴ φυλάττων ὅλας τὰς ἐντολάς κατεγνωσμένην συνείδησιν κτᾶται· αὕτη δὲ εἶναι ἡ ὀδύνη τῶν ὀδυνῶν.	139
Β΄ Τόπος τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν εἶναι ἡ κτήσις ὅλων τῶν ἀρετῶν.	139
Ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἄναρχος κατὰ τὸν χρόνον καὶ ὅτι ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπου σοφοὺς καὶ ἐπαινετοὺς.	141
Πόσα καλὰ προξενεῖ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ.	142
Ποῖα καλὰ προξενεῖ ἡ πραότης.	143
Ποῖα καλὰ προξενεῖ ἡ ἀκακία καὶ πόσα αἱ εὐεργεσίαι.	145
Ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ πᾶς προεστὼς πρέπει νὰ ταπεινοῦται· καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ποιῇ ἐκδίκησιν, ἀλλὰ μάλιστα νὰ ἀγαθοποιῇ τοὺς ἐχθροὺς του.	146
Ποῖα εἶναι τὰ ἐγκώμια τῆς ἀρετῆς.	148
Ὅτι κατὰ τάξιν πρέπει νὰ κτῶνται αἱ ἀρεταί.	149
Τίς ὁ νοητὸς οἶκος τῆς ψυχῆς Ὁ ἐκ τῶν ἀρετῶν κατασκευαζόμενος.	150
Πόσα καὶ ποῖα εἶναι τὰ εἶδη τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς καὶ τῆς θεωρητικῆς καὶ ὅτι ὁ νοητὸς οἶκος τῆς ψυχῆς χρήζει καὶ θυρωροῦ.	152
Γ΄ Τόπος τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν εἶναι ἡ Θεία Γραφή, ὅτι εἰς αὐτὴν εὐρίσκεται ἄκρα ἀλήθεια καὶ ἄκρα γλυκύτης καὶ ὅτι ἡ νέα ὑπερβαίνει τὴν παλαιάν.	153
Ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς πρέπει νὰ ἀναγιγνώσκῃ τὰς Γραφὰς διὰ δύο αἴτια.	156
Ὅτι ἡ νέα Γραφή ὑπερβαίνει τὴν παλαιάν καὶ τὴν νέαν πάλιν ἡ διαθήκη τοῦ Κυρίου.	157

Ὅτι ἡ διὰ τῶν ἔργων ἀνάγνωσις τῶν θείων Γραφῶν, ὡς καὶ τῶν θείων Πατέρων προξενεῖ ἡδονὴν.	158
Ὅτι οἱ Ἀρχιερεῖς πρέπει νὰ ἀναγιγνώσκωσι τὰς Γραφάς, μάλιστα δὲ τοὺς ἱεροὺς κανόνας διὰ νὰ διδάσκωσι τὸ ποίμνιον αὐτῶν.	160
Ὅτι πάντες οἱ Χριστιανοὶ πρέπει νὰ ἀναγιγνώσκωσι τὰς Γραφάς, ἔξαιρέτως ὅμως οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ τί σημαίνει ἱεράρχης.	161
Διατί οἱ Ἀρχιερεῖς ὅταν χειροτονῶνται ἔχουσιν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ Εὐαγγέλιον.	162
Ὅτι ἡ φιλομάθεια τῶν Γραφῶν προξενεῖ πολυμάθειαν.	164
Ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι ἐπιθυμοῦσι νὰ μανθάνωσι.	164
Δ΄ Τόπος τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν εἶναι οἱ λόγοι τῶν κτισμάτων, ἅτινα ἐξ οὐκ ὄντων διὰ μόνης θελήσεως καὶ νοήσεως ἔκτισεν ὁ Θεὸς.	166
Τί δηλοῦσιν αἱ λέξεις δημιουργία, συνοχή καὶ συνδρομή.	168
Ὅτι τὰ ἐν τῇ κτίσει θαύματα ὕλη γίνονται τῶν τοῦ Θεοῦ ὀνομάτων καὶ ὅτι καταφατική θεολογία λέγεται ἡ θεωρία τῶν τῆς κτίσεως λόγων.	169
Ὅτι ὁ κόσμος ἀξιειπαινετώτερός ἐστι διὰ τὴν εὐαρμοστίαν τῶν μερῶν του, καὶ τί εἶναι τοῦ Θεοῦ ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ τὰ ὀπίσθια.	171
Τί εἶναι ὁ ἀόρατος κόσμος.	173
Πῶς ὁ νοῦς δοξάζει τὸν Θεὸν μεθ' ὅλων τῶν κτισμάτων.	174
Πόσον ὁ νοῦς χαίρει ὅταν θεωρῇ τὴν ἑαυτοῦ ἀξίαν.	175
Πῶς ἡ θεωρία τῶν κτισμάτων ἐν ταῖς Γραφαῖς ποιμαίνεται καὶ ὅτι ὁ Θεὸς δημιουργῶν τὰ ὄντα, ἔξω ἑαυτοῦ ἐγένετο.	175
Ε΄ Τόπος τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν εἶναι οἱ λόγοι τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, ἥτις ὑπερβαίνει τὴν δημιουργίαν πάντων τῶν κτισμάτων, καὶ διατί.	177
Ὅτι τέσσαρα προσόντα τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς ἐνσαρκώσεως θεωροῦνται καὶ ὅτι διὰ τὸ μυστήριον τοῦτο ἐγένοντο πάντα τὰ ὄντα, αὐτὸ δὲ διὰ κανὲν τέλος.	180
Ὅτι οἱ ἄγγελοι ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἔμαθον τὴν πολυποίκιλον σοφίαν τοῦ Θεοῦ.	182
Ὅτι ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας μανθάνει ὁ νοῦς, ὅτι αἱ στερήσεις τοῦ Χριστοῦ ἐγένοντο ἕξις ἡμῶν καὶ μίαν ξενότροπον ἰατρικὴν.	183
Ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ σαρκωθεὶς καὶ ἀποθανὼν, ἔξω ἑαυτοῦ ἐγένετο.	183
Διατί ἐν τῇ Ἀναστάσει τοῦ Κυρίου θεολογικὸν ἀναγιγνώσκεται Εὐαγγέλιον.	184

Ὅτι ἀκατάληπτόν ἐστι τὸ τῆς ἐνσαρκώσεως μυστήριον.	186
Ὅτι πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ μελετᾷ τὰ τοῦ Κυρίου μυστήρια.	188
Ὅτι μεγάλην ἡδονὴν προξενεῖ τὸ νὰ φαντάζηται τις τὸν σωματικὸν χαρακτήρα τοῦ Κυρίου.	188
ΣΤ΄ Τόπος τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν εἶναι ἡ θεωρία τῶν τοῦ Θεοῦ προσόντων.	190
Ὅτι ἡ μακαριότης, ἡ τρανωτέρα θεωρία καὶ ἀπόλαυσις ἐστὶ τῶν θείων τελειοτήτων καὶ ὅτι ὁ Θεὸς κατ'οὐσίαν ὑπερέχει τῶν αὐτοῦ τελειοτήτων.	192
Ὅτι ὁ νοῦς γίνεται, οἷόν ἐστι τὸ νοητόν καὶ ἡ καρδία οἷον τὸ ἀγαπητόν.	194
Ὅτι ἡ δοξολογία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν τοῦ Θεοῦ τελειοτήτων συνάγεται· καὶ ὅτι ὁ Θεὸς καὶ ληπτός ἐστι καὶ ἄληπτος.	195
Ὅτι ὁ νοῦς καὶ ὁ Θεὸς ἐν τοῦ ἄλλου ἐστὶ παράδειγμα καὶ ὅτι διὰ τοῦτο πρέπει ὁ νοῦς νὰ μιμῆται τὰς θείας τελειότητας.	196
Ὅτι ἡ θεωρία τοῦ θείου φωτὸς καὶ κάλλους εἶναι ἡ γλυκύτερα τῶν ἄλλων τοῦ Θεοῦ προσόντων.	200
Ὅτι ἐκεῖνο ὅπερ εἶναι ὁ ἥλιος εἰς τὰ αἰσθητά, εἶναι ὁ Θεὸς εἰς τὰ νοητά· καὶ μαρτυραὶ περὶ θείου φωτὸς καὶ κάλλους.	201
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.	
Περὶ τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν.	
Ὅτι διὰ τῆς ἀπολαύσεως τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν τοῦ νοῦς, μισοῦνται αἱ αἰσθηταὶ ἡδοναί.	205
Ὅτι διὰ τῆς ἀπολαύσεως τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν ἀπρακτοῦσι τὰ αἰσθητήρια σὺν τῷ ἐπιθυμητικῷ καὶ κομίζονται.	206
Ὅτι αἱ αἰσθήσεις ὁμοῦ καὶ τὸ σῶμα συναπολαύουσι τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν καὶ νῦν καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ.	208
Γνωστοποίησις.	212
ΠΕΡΙ ΚΑΡΔΙΑΣ	
Ποῖον σχῆμα ἔχει ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοὺς ἀνατόμους τῶν νεωτέρων.	213
Περὶ τοῦ πόσα θαύματα περιέχει ἐν ἑαυτῷ τὸ ἐν θαῦμα τῆς ἐπὶ τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου γενομένης ὑπερφυσικῆς ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου.	217
Εὐαγγέλιον τοῦ Ἑσπερινοῦ Ἡρωϊκὸν τῆς Ἁγίας καὶ μεγάλης Κυριακῆς τοῦ Πάσχα.	221
Ἀπολογία ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀοράτου Πολέμου κειμένου σημειώματος περὶ τῆς Κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου.	223
Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου.	235

Βίος τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου.

263

